

ИЗВЕСТИЯ

НА

БЪЛГАРСКИЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТЪ

ТОМЪ XIV

1940—1942

СЪ 389 ОБРАЗА ВЪ ТЕКСТА

BULLETIN

DE

L'INSTITUT ARCHÉOLOGIQUE BULGARE

TOME XIV

1940—1942

AVEC 389 FIGURES DANS LE TEXTE

СОФИЯ — SOFIA

ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА — IMPRIMERIE DE L'ÉTAT

1943

ИЗВЕСТИЯ

НА

БЪЛГАРСКИЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТЪ

ТОМЪ XIV

1940—1942

ИЗВЕСТИЯ

НА

БЪЛГАРСКИЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТЪ

ТОМЪ XIV

1940—1942

СЪ 389 ОБРАЗА ВЪ ТЕКСТА

BULLETIN

DE

L'INSTITUT ARCHÉOLOGIQUE BULGARE

TOME XIV

1940—1942

AVEC 389 FIGURES DANS LE TEXTE

СОФИЯ — SOFIA

ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА — IMPRIMERIE DE L'ÉTAT

1943

СЕРИЯ 1000000000 - ПЕЧАТНИК
ДЕПОЗИТ 56 № 1228

Пров. 1957 г.

ПОСВЕЩАВА СЕ НА
Проф. ЪОРДАНЪ ИВАНОВЪ
ПО СЛУЧАЙ
СЕДЕМДЕСЕТЪ ГОДИШНИНАТА МУ
1872—1942

Съдържание

	Стр.
Niedermann Max, Notes sur une inscription métrique latine trouvée à Vojvoda . . .	1
Шкорпилъ К., Антични паметници отъ западното Черноморско крайбрѣжие . . .	8
Кацаровъ Г. И., Антични паметници отъ България	54
Цончевъ Дим., Антична могилна гробница при Сърневецъ	60
Молловъ Ив., Почиствания и проучвания въ Плиска презъ 1930 и 1931 г.	69
Миятевъ Кр., Крумовиятъ дворецъ и други новооткрити постройкы въ Плиска . .	73
Karasimeonoff Peter, Neue Ausgrabungen in der Residenz von Pliska	136
Герасимовъ Тодоръ, Византийски оловени печати отъ Плиска	169
Археологически вести. † Н. А. Мушмовъ (Т. Д. Г.) 182. — Приносъ къмъ историята на религията на Мизия (Ив. Велковъ) 183. — Погребения съ колесници (Ив. Велковъ) 189. — Предисторическо селище до с. Дяково (Ив. Велковъ) 208. — Свстилище и селище отъ халщатската епоха при с. Байлово (Ив. Велковъ) 209. — Римско селище при с. Блатецъ (Ив. Велковъ) 209. — Гробна находка отъ с. Бѣлила (Ив. Велковъ) 210. — Гробна находка отъ с. Воеводово (Ив. Велковъ) 211. — Могилно погребение при с. Долни Джбникъ (Ив. Велковъ) 214. — Единъ рѣдкъ археологически паметникъ на гладиаторъ отъ с. Татарево (Ив. Велковъ) 215. — Храмъ на Сераписа въ София (С. Н. Бобчевъ) 218. — Разкопки при „Римската кула“ въ Варна (С. И. Покровски) 222. — Нови находки отъ светилището на тракийския конникъ при Св. Кирилово (Т. Д. Герасимовъ) 227. — Римски екзагии отъ България (Т. Д. Герасимовъ) 229. — Бронзовъ медалионъ на римския императоръ Комодъ (Т. Д. Герасимовъ) 231. — Единъ фалшификатъ съ образа на Константинъ XI Палеологъ (Т. Д. Герасимовъ) 232. — Antike Denkmäler aus Südbulgarien (D. Detschew) 234. — Новооткрити гробници въ старохристиянския некрополъ на Сердика (С. Н. Бобчевъ) 238. — Украса на гробница I намѣрена подъ сградата на Народната библиотека (В. Иванова) 242. — Разкопки на „Караачъ теке“ при Варна (С. И. Покровски) 249. — Християнска базилика до устието на Камчия (С. И. Покровски) 252. — Находки въ Преславъ (Ю. С. Господиновъ) 255. — Новооткрити паметници въ София (Т. Д. Герасимовъ) 256. — Нови антични паметници въ музея на др-во „Августа Траяна“ въ Ст. Загора (Хр. Райковъ) 262. — Находки и вести отъ разни мѣста (Ив. Велковъ) 265.	182
Колективни находки на монети (Съобщава Т. Д. Герасимовъ)	282
Оценки на книги. — E. Gren, Kleinasien und der Ostbalkan in der wirtschaftlichen Entwicklung der römischen Kaiserzeit (Хр. М. Дановъ) 286. — W. Wagner, Die Dislokation der römischen Auxiliarformationen (Д. П. Димитровъ) 287. — P. Wolters — G. Bruns, Das Kabirenheiligtum bei Theben (Д. П. Димитровъ) 288. — J. Kollwitz, Oströmische Plastik der theodosianischen Zeit (Д. П. Димитровъ) 289. — Mészáros Gyula, Kelet-Európa néptörténete (П. Миятевъ) 290. — Oreste Tafrali, Skulptura în lemn românească (Д. Крънджаловъ) 291. — Sergio Bettini, La pittura di icone cretese-veneziana e i madonni (Ив. Акрабова) 293. — E. Dyggeve, Ravennatum Palatium Sacrum (Ив. Акрабова) 294.	
Маджарска библиография по български въпроси отъ Петъръ Миятевъ	295
Библиография отъ Д. П. Димитровъ	311
Библиографски съкращения	340
Показалецъ на „Известия“ т. XIII	343
Показалецъ на „Известия“ т. XIV	349
XX Отчетъ на Бълг. археол. институтъ	356
XXI Отчетъ на Бълг. археол. институтъ	364
Уставъ на Българския археологически институтъ	387
Правилникъ на Българския археологически институтъ	390

Inhaltsübersicht

	Pages
Niedermann Max, Notes sur une inscription métrique latine trouvée à Vojvoda	1
Škorpil K., Antike Denkmäler aus dem westlichen Küstengebiet des Schwarzen Meeres	8
Kazarow G., Antike Denkmäler aus Bulgarien	54
Tzontchev D., Tombeau tumulaire antique près de Särnevec	60
Mollov Iwan, Ausgrabungen in Pliska in den Jahren 1930 und 1931	69
Mijatev Kr., Der Palast von Krum und weitere neuentdeckte Bauten in Pliska	73
Karasimeonoff Peter, Neue Ausgrabungen in der Residenz von Pliska	136
Gerassimov Th., Byzantinische Bleisiegel aus Pliska	169
Archäologische Nachrichten. — † N. A. Mušmov (T. D. G.) 182. — Beitrag zur Religionsgeschichte Mösiens (Iw. Welkov) 183. — Wagenbestattungen (Iw. Welkov) 189. — Vorhistorische Ansiedlung bei Djakovo (Iw. Welkov) 208. — Heiligtum und Ansiedlung aus der Halstattzeit bei Bajlovo (Iw. Welkov) 209. — Römische Ansiedlung bei Blatec (Iw. Welkov) 209. — Grabfund aus Belila (Iw. Welkov) 210. — Grabfund aus Voevodovo (Iw. Welkov) 211. — Hügelgrab bei Dolni Däbnik (Iw. Welkov) 215. — Ein seltenes Gladiatorenendenkmal aus Tatarevo (Iw. Welkov) 215. — Serapistempel in Sofia (S. N. Bobčev) 218. — Ausgrabung bei dem „Römischen Turm“ in Varna (S. Pokrovski) 222. — Neue Funde aus dem Heiligtum des thrakischen Heros bei Sveti Kirilovo (Th. Gerassimov) 227. — Römische Exagien aus Bulgarien (Th. Gerassimov) 229. — Bronzenes Medaillon des Kaiser Kommodus (Th. Gerassimov) 231. — Eine Fälschung mit dem Bildnisse des Konstantinos XI. Paläologos (Th. Gerassimov) 232. — Antike Denkmäler aus Südbulgarien (D. Detschew) 234. — Neuentdeckte Gräber in der altchristlichen Nekropole von Serdika (S. N. Bobčev) 238. — Der Schmuck eines Grabes aus der altchristlichen Nekropole von Serdika (W. Iwanowa) 242. — Ausgrabung des „Karaač teke“ bei Varna (S. Pokrovski) 249. — Christliche Basilik bei der Kamčiamündung (S. Pokrovski) 252. — Funde aus Preslav (J. Gospodinov) 255. — Neuentdeckte Denkmäler in Sofia (Th. Gerassimov) 256. — Neue antike Denkmäler im Museum von Augusta Traiana (Chr. Rajkov) 262. — Funde aus verschiedenen Orten in Bulgarien (Iw. Welkov) 265.	182
Kollektive Münzfunde (Th. Gerassimov)	282
Bücherbesprechungen. — E. Gren, Kleinasien und der Ostbalkan in der wirtschaftlichen Entwicklung der römischen Kaiserzeit (Chr. Danov) 286. — W. Wagner, Die Dislocation der römischen Auxiliarformationen (D. P. Dimitrov) 287. — P. Wolters—G. Bruns, Das Kabirenheiligtum bei Theben (D. P. Dimitrov) 288. — J. Kollwitz, Oströmische Plastik der theodosianischen Zeit (D. P. Dimitrov) 289. — Mészáros Gyula, Kelet-Europa néptörténete (P. Mijatev) 290. — O. Tafrali, Sculptura în lemn românească (D. Krändžalov) 291. — S. Bettini, La pittura di icone cretese-veneziana e i madonneri (Iw. Akrabowa) 293. — E. Dyggwe, Ravennatum Palatium Sacrum (Iw. Akrabowa) 294.	
Ungarische Bibliographie über bulgarische Fragen von P. Mijatev	295
Bibliographie von P. D. Dimitrov	311
Bibliographische Abkürzungen	340
Register des Bulletin de l'Institut Archéologique Bulgare XIII	343
Register des Bulletin de l'Institut Archéologique Bulgare XIV	349
XX Jahresbericht des Bulg. Archäol. Instituts	356
XXI Jahresbericht des Bulg. Archäol. Instituts	364
Statut des Bulg. Archäol. Instituts	387

Notes sur une inscription métrique latine trouvée à Vojvoda

Par **Max Niedermann**

Dans le Bulletin de l'Institut archéologique bulgare (*Izvēstija na bālgarskija archeologičeski institut*), tome IV (année 1926) p. 105 et suiv., M. Gabriel Katsarov a publié en fac-similé l'inscription latine d'une plaque de marbre, trouvée au village de Vojvoda (arrondissement de Novi Pazar) et conservée au musée de la Société archéologique de Choumen. Il s'agit d'une poésie en hexamètres particulièrement curieuse, voire même unique en son genre parmi les textes épigraphiques actuellement connus. Les dimensions de la pierre, malheureusement assez fortement mutilée, sont les suivantes: hauteur maxima: 70 cm., largeur maxima: 97 cm., épaisseur: 10 cm. A la dernière ligne, un seul mot est conservé, mais on peut, à tout le moins, tenir pour certain que le poème se terminait par cette ligne, tandis qu'il est impossible de savoir, si les quelques lettres ou traces de lettres isolées de la première ligne ont fait partie du titre ou si elles ont appartenu au poème lui-même dont le début, en ce cas, serait perdu. Du côté droit, il manque une bande de largeur à peu près égale; sur le bord gauche, la brisure, peu importante en haut, s'élargit considérablement vers le bas. M. Katsarov, avec le concours de son collègue latiniste M. Detchev, a entrepris de combler les lacunes des vers 1 à 4, 6 et 7 et, partiellement, 8 et 10; une restitution complète a été tentée par MM. A. Salač et K. Škorpil dans les *Rozpravy české akademie věd a umění*, třída I, číslo 74 (Prague 1928), p. 64 et suiv. Cette dernière étude est accompagnée d'une excellente reproduction photographique (planche 14, № 19).

Je transcris ci-après le texte de l'inscription (abstraction faite de la première ligne dont il n'y a rien à tirer), pour présenter ensuite quelques remarques sur les suppléments proposés et pour en suggérer un certain nombre d'autres à la place de ceux qui me paraissent inacceptables.

*nerat ad portum uitata pericula cred
missam classem saepe in statione defl
ncusansque deos talia est fortasse
uid pelagi trucis profuit euasis
5. i mihi in portu pelagus naufragia*

*nc cladem inspiciens factis nomen
oluit miseris obiectaque scrup
it in melius hanc Eusebi cura
men amissum et reddidit us
10. teritas ne haec obliuis
mansurus i*

En se basant sur la forme des lettres, MM. Salač et Škorpil indiquent comme date probable de notre inscription le troisième siècle ap. J. C. Mais si le caractère de l'écriture permet l'attribution au troisième siècle, il n'exclut nullement que ce monument ait été élevé au quatrième, et le nom spécifiquement chrétien Eusebius, qui se lit au vers 8, semble militer en faveur de la seconde partie de cette alternative. De fait, sur les 39 personnages historiques qu'énumère l'article „Eusebios“ de la Realenzyklopaedie de Pauly-Wissowa, t. VI, 1366 et suiv., deux seulement sont sûrement nés au troisième siècle; la plupart appartiennent au quatrième, quelques-uns au cinquième et au sixième siècle. Et parmi les chrétiens qui figurent à l'article „Eusebius“ des Indices nominum uirorum et mulierum chez E. Diehl, Inscriptiones Latinae christianae ueteres t. III, p. 53, ceux dont l'année de la mort est mentionnée dans l'épithaphe qui leur est consacrée se répartissent eux aussi entre le quatrième et le sixième siècle.

L'inscription de Vojvoda, étant donné son sujet, doit provenir d'un port, sans doute d'Odessos, aujourd'hui Varna. A quel moment et pour quel motif elle a été transportée à l'intérieur des terres, c'est une question à laquelle il serait vain de chercher une réponse.

Les fautes prosodiques fourmillent dans cette poésie, attestant le bouleversement complet des quantités dans le latin contemporain; comp. v. 2 *d fllebat*, v. 3 *tālia*, v. 4 *trucis, profuit*,¹ *uāsis/se*, v. 5 *naufrāgia*, v. 8 *Eusebī*, v. 10 *oblīuis/catur*. De telles incorrections devaient se trouver aussi dans les parties perdues, d'où il s'ensuit qu'il ne serait pas légitime, en bonne méthode, d'écarter d'emblée tout supplément amétrique.

Vers 1. K(atsarov) - D(etchev); S(alač) - Š(korpil):

ue]nerat ad portum, uitata pericula cred]ens

Evident.

Vers 2. K.-D.:

a]missam classem saepe in statione defl]ebat

S.-Š. *defl]euit*. Le parfait serait plus conforme à l'usage classique, mais dans un texte aussi tardif, l'imparfait est également possible. *classis* désigne ici un seul navire, sens bien attesté par ailleurs, p. ex. Virgile, En. VI, 334: *Lyciae ductorem classis Oronten* (comp. En. VI, 336: *aqua inuoluens nauemque uirosque*

¹ L'allongement de la syllabe finale de *profuit* devant l'initiale vocalique du mot subséquent est justifié par une analogie telle que Horace, Sat. II, 3, 260: *exclusus qui distat, agit ubi secum, eat an non*, où la finale de *agit* vaut longue dans les mêmes conditions. En revanche, l'hiatus *s]i mihi || in portu* au vers 5 est contraire à l'usage de la poésie classique à tout le moins, qui n'admet la non-élision de la voyelle brève finale d'un mot de deux ou de plus de deux syllabes, suivi d'une initiale vocalique, que devant la césure et, au surplus, à la fin d'un membre de phrase, type Virgile, En. I, 405: *et uera incessu patuit dea. || ille, ubi matrem. . .*

et I, 113: *unam, quae Lycios fidumque uehebat Oronten*); Tacite, Ann. II, 75: *Agrippina... ascendit classem cum cineribus Germanici et liberis*; CGL IV, 28, 57 *classem: nauem* (pour d'autres exemples, voir Thes. ling. Lat. III, 1283 et suiv.). Et si le naufragé, en rade, au mouillage (*in statione*), déplorait toujours à nouveau *amissam classem*, on n'en inférera pas que son embarcation avait été engloutie par la mer, car cette interprétation serait contredite par *ha]nc cladem inspiciens* au vers 6. En se promenant sur le quai, le malheureux capitaine, qui était peut-être en même temps l'armateur, se désespérait en contemplant les avaries (*cladem*) de son bateau, rejeté désemparé sur le littoral. *amissus* doit être pris au sens de „dégradé, détérioré, mis hors d'état de servir“, avec lequel il se présente p. ex. dans l'inscription CIL XI 6705: *uiam Appiam... longa uetustate amissam* (voir Thes. ling. Lat. I, 1934 et suiv.).

Vers 3. K.-D. et S.-Š.:

i]ncusansque deos talia est fortasse [locutus

Conjecture plausible, à laquelle, en tout cas, je n'ai pas d'autre à opposer. De ce vers il ressort que ce n'est pas la victime de la catastrophe qui en a elle-même perpétué le souvenir en faisant graver notre inscription. Cet homme, en effet, n'aurait pas dit, en parlant de lui-même, *talia est fortasse locutus*.

Vers 4. K.-D.:

q]uid pelagi truci profuit euasis[se procellam,

S.-Š. *euasis[se tumores*. Au lieu de *tumores*, on attendrait plutôt *tumorem*, car dans l'acception de „houle“, ce mot n'était guère employé qu'au singulier, semble-t-il; comp. Claudien 3, 71 et suiv.: *cum, flamine fracto, durat adhuc saeuitque tumor* (pelagi). A cela près, l'un et l'autre supplément conviennent pour le sens. Toutefois, ce ne sont pas les seules possibilités. On peut songer aussi à *furorem*, en s'appuyant sur des passages tels que Lucain II, 199 et suiv.: *saepe fames pelagique furor subitaeque ruinae/aut terrae caelique lues aut bellica clades*; Silius Italicus XIV, 58 et suiv.: *ast Aetna eructat tremefactis cautibus ignis/inclusi gemitus, pelagique imitata furorem/murmure per caecos tonat irrequieta fragoris*; Tibulle I, 1, 49 et suiv.: *sit diues iure, furorem/qui maris et tristes ferre potest pluuias*.

Vers 5. S.-Š.:

s]i mihi in portu pelagus naufragia [fecit

K.-D. n'ont pas tenté de restitution. *naufragia* est évidemment un pluriel poétique qui ne doit donc pas être comparé à *naufragia* chez Cicéron, Ad famil. XVI, 9, 1: *interea qui cupide profecti sunt, multi naufragia fecerunt*, où il s'agit de plusieurs naufrages, s'étant produits indépendamment les uns des autres. Quant à la suggestion *naufragia [fecit*, sans en nier la possibilité, j'incline, cependant, à penser qu'il y aurait avantage à la remplacer par *naufragia [parat*, la tournure *naufragium (naufragia) parare alicui* étant exactement comparable à *insidias parare alicui* (Cicéron, Pro Sex. Roscio Amer. 26; Ovide, Fastes III, 638) ou *vim parare alicui* (Ovide, Métam. II, 576), et le présent *parat* s'offrant plus naturellement à l'esprit que le parfait *fecit*. Il est vrai que l'*a* de la syllabe radicale

de *parare* est bref et que, dès lors, la fin de vers *naufragia parat* est amétrique. Mais on a dit plus haut, et il n'est pas hors de propos de le répéter ici, qu'on ne saurait en tirer aucun argument valable contre un supplément qui ne soulève pas d'objections à d'autres égards.

Vers 6 et 7. K.-D.

*ha]nc cladem inspiciens factis nomen [maculatum
exso]luit miseris obiectaque scrup[is fata.*

S.-Š.:

*ha]nc cladem inspiciens factis nomen[maculatum
exso]luit miseris obiectaque scrup[ula mentis.*

C'est ici que commencent les difficultés sérieuses, l'idée générale étant obscure. Mes devanciers supposent que le sinistré aurait mis fin à ses jours et MM. Salač et Škorpil ont cru comprendre, en outre, qu'un certain Eusèbe lui aurait érigé un cénotaphe. Voyons d'abord ce qui en est de la première de ces hypothèses. J'accepte la conjecture *maculatum*, due à M. Detchev, qui rapproche à propos Virgile, En. X, 851: *tuum maculaui crimine nomen*. L'infortuné navigateur croyait son nom souillé, sa réputation ternie (*nomen maculatum*) parce qu'il craignait qu'on ne l'accusât d'avoir échoué par impéritie, faute d'avoir su manoeuvrer convenablement. Mais pour le reste, je suis obligé de marquer mon désaccord. Le texte adopté par MM. Katsarov et Detchev comporterait, si je ne m'abuse, la traduction suivante: „Contemplant le résultat de cette catastrophe (c'est-à-dire les avaries subies par son navire), il se dégagea (se débarrassa) de son nom déshonoré par des circonstances malheureuses et de ses destinées qui s'étaient heurtées à des récifs“. Façon plus que bizarre, on en conviendra, de dire que quelqu'un s'est suicidé. La variante introduite par MM. Salač et Škorpil: *obiectaque scrupula mentis* „et des scrupules de sa conscience faisant obstacle“ (s.-e. à sa fâcheuse détermination) atténue un peu l'incohérence de ce style par trop imagé, mais c'est en pure perte, car le vers 8 permet d'affirmer qu'il ne peut avoir été question d'un suicide dans notre inscription et que celle-ci n'est pas une épitaphe.

Vers 8 et 9. S.-Š.:

*uert]it in melius hanc Eusebi cura. [beauit
no]men amissum et reddidit us[que sepulcro.*

uertera]t K.-D., ce qui n'entre pas en ligne de compte, *it* comme désinence du premier mot du vers 8 étant sûr. Pour la fin du vers 8 et pour le vers 9, K.-D. ont renoncé à toute conjecture. *uert]it*, à son tour, paraît douteux du fait que, sur la photographie, on reconnaît encore devant l'*i* de *it* de faibles traces d'une troisième lettre, impossible à identifier avec certitude, mais qui ne peut guère avoir été un *t*. *hanc* ou bien détermine un substantif du sens de „dommage“ qui aurait figuré à la fin du vers 8, ou bien renverrait à *cladem* au vers 6 au cas où le vers 8 se serait terminé non par un substantif, mais par une forme verbale se rattachant à ce qui suit. De toute façon, on reconnaît que l'affaire, en définitive, prit une tournure favorable grâce à l'intervention d'un personnage nommé

Eusèbe qui répara les dommages matériels résultés du naufrage. Or, comment l'auteur de la poésie aurait-il pu parler d'issue heureuse, si le naufragé s'était suicidé? Et comment, pour en arriver à la seconde hypothèse de MM. Salač et Škorpil, Eusèbe aurait-il pu ériger au prétendu suicidé un cénotaphe, autrement dit un simulacre de tombeau, ne contenant pas les restes du défunt, puisque le naufragé n'avait pas péri dans les flots, mais avait pu gagner la terre et que, par conséquent, son corps n'avait pas disparu? J'ajoute, enfin, que l'idée de „ériger un cénotaphe à quelqu'un“ ne saurait, en aucun cas, être exprimée par *reddere sepulcro nomen amissum*, que *us/que* serait une cheville vide de sens et que, étant donné la place disponible, *no/men* est trop court. A partir du vers 6 tout est donc à reprendre.

Au commencement du vers 6, *ha/jnc* est ce qu'il y a de plus plausible. Subsidiairement, on pourrait, cependant, envisager aussi *tu/jnc*. Pour la fin du vers, je me rallie, ainsi que je l'ai dit déjà, à *maculatum*, proposé par M. Detchev. *oluit*, qui ouvre le vers 7, me paraît être à compléter en *cond/joluit* „il éprouva un vif chagrin, il se désola“. Le rétablissement de la fin perdue de ce vers est plus embarrassant. La glose *scrupea: saxa aspera* (CGL IV, 168, 37 et 288, 41) autoriserait p. ex. *scrup/ea nauī*. Au vers 8, je remplace *uert/jit*, imaginé par S.-Š., mais difficilement admissible pour la raison indiquée plus haut, par *flex/jit*, en renvoyant à Tacite, Ann. IV, 20: *pleraque ab saevis adulationibus aliorum in melius flexit*. Après *cura*, j'ajouterais *iacturam*. Il se pourrait toutefois que, comme le pensent S.-Š., la phrase eût fini avec *cura*. Si tel était le cas, le dernier mot de ce vers aurait été un verbe dont le choix serait subordonné à l'image qu'on se fait du vers 9 non encore mutilé. Voici quelle était, à mon avis, la forme primitive de celui-ci:

regi/jmen amissum et reddidit us/fui uela.

Pour *regimen* „gouvernail“, on comparera Ovide, Métam. III, 593 et suiv.: *addidici regimen, dextra moderante, carinae / flectere*; Pétrone, Satyr. ch. 123, v. 233 et suiv.: *ac uelut ex alto, cum magnus inhorruit auster, / et pulsas euertit aquas, non arma ministris, / non regimen prodest*; Apulée, Métam. II, 14: *nauis ipsa, qua uehebamur, uariis turbinibus procellarum quassata, utroque regimine amisso . . . praeceps demersa est*. Le tribraque *regimen* au premier pied et *usui*, employé avec la valeur d'un dactyle au cinquième pied, ont des analogies dans les poésies épigraphiques tardives; qu'il me suffise de citer les exemples suivants: CIL VIII 20277 = C(armina) L(atina) E(pigraphica) éd. Buecheler suppl. 206 = Diehl, Inscr. Lat. christ. uet. 1570, vers 3: *lūpīdām placuit nobis atponere mensam*; CIL VIII 20808 = CLE 1830 = Diehl, Inscr. Lat. christ. uet. 4839 a, vers 6: *it̄er āgens salue. uersus cum legeris istos*; CIL VIII 1584 = CLE 293, vers 1: *honestam praebens ornatū publico laudem*. Si, maintenant, on met un point après *cura* au vers 8 et qu'il faille, dès lors, suppléer à la fin de ce vers un verbe, gouvernant *regimen amissum*, je signalerais comme conjecture possible et, à mon sens, plausible, *resarsit*. *resarsit regimen amissum* équivalant à *resarsit regiminis amissionem*, on peut comparer Suétone, Vie de Claude 6: *Tiberio . . . damnum liberalitate sua resarturum pollicente*. Je note en passant qu'en optant en faveur

de cette solution, on donnera la préférence, au vers 6, à *tu]nc* sur *ha]nc*. Si, au contraire, on se décide pour *flex]it in melius hanc Eusebi cura [iacturam*, il s'ensuivrait que *regimen amissum* serait construit en apposition à *iacturam*.

En ce qui concerne, enfin, les deux derniers vers, il est évident, a priori, que leur restitution ne saurait viser qu'à rétablir le sens général, le détail demeurant, forcément, problématique. Sous le bénéfice de cette réserve, modifiant légèrement et complétant la tentative de S-Š.:

*inuida pos]teritas ne haec obliuis[catur maligne
stat lapis]mansurus i[n aeuum*

je hasarde la suivante:

*inuida pos]teritas ne haec obliuis[catur inique,
stet lapis, aeternum] mansurus i[n aeuum, perennis.*

en m'inspirant de modèles comme Ovide, *Métam.* I, 663: *aeternum nostros luctus extendit in aeuum*; Horace, *Epîtres* I, 14, 12: *stultus uterque locum immeritum causatur inique*; Catulle I, 9 et suiv.: *quod . . . plus uno maneat perenne saeclo*. Au lieu de l'adjectif *perennis*, l'adverbe *perenne* conviendrait également, peut-être même mieux, en considération de redondances du type de: *nomen enim fas est re]stare semper in aeuum* (CIL XIV 3709 = CLE 607, vers 7) ou: *semper in perpetuo uale mihi, carissima coniunx* (CIL II 4427 = CLE 542, vers 7).

Reste la question de savoir, dans quel but et par qui cet intéressant monument de Vojvoda a été élevé. A ce sujet, deux constatations négatives ont déjà été faites précédemment, à savoir 1° qu'on n'a pas affaire à une épitaphe, 2° que l'auteur n'est pas le naufragé. Sans méconnaître la fragilité d'une telle hypothèse, je croirais volontiers que ce fut cet Eusèbe qui avait réussi à remettre en état un navire échoué, en apparence totalement hors d'usage, qui aura tenu à transmettre à la postérité l'événement relaté dans l'inscription de la pierre de Vojvoda, en souvenir d'un travail important, exécuté par lui, et à la gloire de son habileté professionnelle. Ce qui, bien entendu, ne signifie pas que l'inscription soit de lui-même, car en dépit de sa prosodie défectueuse la pièce de vers a un caractère littéraire trop accusé pour qu'on l'attribue à un simple artisan dont, au surplus, le latin, à supposer qu'il le sût, ne devait pas être la langue maternelle. Mais Eusèbe pourrait avoir recouru aux bons offices soit d'un lettré parmi les fonctionnaires romains de la province de Thrace, soit d'un poète à gages, comme il s'en trouvait certainement parmi les maîtres d'école faméliques non pas à Odessos même, mais dans une des villes romanisées, avec lesquelles ce port était en relations.

Pour terminer, je repète l'ensemble du texte de notre inscription, complété conformément aux vues exposées dans ce qui précède.

*ue]nerat ad portum uitata pericula cred]ens.
a]missam classem saepe in statione defl]ebat,
i]ncusansque deos talia est fortasse [locutus:
q]uid pelagi trucis profuit euasis[se furorem*

- 5 *s]i mihi in portu pelagus naufragia [parat?
ha]nc cladem inspiciens factis nomen [maculatum
cond]oluit miseris obiectaque scrup[ea naui.
flex]it in melius hanc Eusebi cura [iacturam,¹⁾
· regi]men amissum, et reddidit us[ui uela.
10 inuida pos]teritas ne haec oblivis[catur inique,
stet lapis, aeternum] mansurus i[n aeuum, perennis²⁾*

1) Variante:

*tu]nc cladem inspiciens factis nomen [maculatum
cond]oluit miseris obiectaque scrup[ea naui.
flex]it in melius hanc Eusebi cura. [resarsit*

2) Variante:

i[n aeuum perenne.

Neuchâtel (Suisse), janvier 1941.

Антични паметници отъ западното черно-морско крайбрѣжие

1. ПАМЕТНИЦИ ОТЪ ВАРНА

Събрани отъ К. Шкорпилъ

Обнародванитѣ тукъ антични паметници представятъ само часть отъ богатитѣ материали, които многозаслужилиятъ за българската археологическа наука г. Карелъ Шкорпилъ е събиралъ съ рѣдко усърдие въ течение на десетилѣтия.

Тѣзи материали сж крайно разнообразни както по произходъ, тѣй и по естество. По желание на г. Шкорпила, съ техническата работа по издаването на материалитѣ се заеха господата проф. Г. И. Кацаровъ, проф. Б. Филовъ и Хр. М. Дановъ. Впоследствие поради това, че г. проф. Б. Филовъ зае поста на Министъръ на Народното просвѣщение, а по-късно и на Министъръ-председателъ и бѣ отрупанъ съ извънредно много работа, въ комисията влѣзе г. проф. Д. Дечевъ, който се зае съ обработката на паметницитѣ, свързани съ култа на тракийския конникъ. Хр. М. Дановъ прегледа епиграфскитѣ материали и то най-напредъ гръцкитѣ надгробни надписи и релефни изображения на погребално угощение, голѣма часть отъ които е снабдена сжщо съ надписи.

Необходимо е да се изтъкне, че въ оригиналния ръкописъ на г. Шкорпила фигуриратъ всички антични паметници, които е открилъ по Черноморието и Балкана въ течение на своята приблизително шестдесетгодишна неуморна дейность. Значителна часть отъ тѣзи паметници, обаче, е обнародвана по-рано и то по задоволителенъ начинъ, тѣй че комисията, въ съгласие съ г. Шкорпилъ, счете за умѣстно да се издадатъ само необнародванитѣ досега материали.

Пристѣпихме най-напредъ къмъ издаването на паметницитѣ, които произхождатъ отъ Варна и отъ нейната най-близка околность.

Въ желанието си да запазимъ живия и естественъ начинъ, по който Шкорпилъ описва античнитѣ паметници, ние предаваме неговия оригиналенъ текстъ съ незначителни промѣни отъ езиковъ характеръ. Дължимъ да подчертаемъ изрично, че по сжщитѣ съображения, даже и въ четенето на епиграфскитѣ текстове, ние се придържахме строго ъ Шкорпиловото четене, като внесохме само тукъ-тамъ известни промѣни и нѣколко забележки къмъ текста. Счетохме,

че въ днешнитѣ усилни и несигурни времена, ще бжде по-полезно да се обнародватъ тѣзи материали въ донѣкжде суровъ видъ, отколкото да не видятъ бѣлъ свѣтъ още дълги години.

Гръцки надписи

1. Обр. 1. [III 264].¹ Варовикова плоча горе и долу профиливана; горната частъ е украсена съ три акротери, които сж обработени и отзадъ. Срѣдната плоскостъ е 0·555 м. висока, 0·29 м. широка и 0·145 м. дебела; профиливанитѣ части сж развити въ два члена, широки 0·335 и 0·16 м. дебели; профилитѣ сж съ три страни. Долниятъ край на плочата завършва въ издатъкъ, 0·045 м. високъ и 0·28 м. широкъ, който е билъ закрепенъ въ жлеба на основния камъкъ.

На срѣдната плоскостъ е издълбанъ триреденъ гръцки надписъ. Височина на буквитѣ 0·022—0·04 м.

Κλύτη
Ἀπολλωνίο
γυν[ή]

Намѣрена въ Варна на ул. Плѣвенъ.

2. Обр. 2. [III 195]. Отломъкъ отъ мраморна плоча; въ горната частъ остатъци отъ тригленъ фронтонъ, въ срѣдата на който има кръгла розета. Отъ надписа сж запазени само остатъци отъ два реда. Височина на буквитѣ 0·024 м.; буквитѣ сж украсени съ многобройни арисес.

.....]φιλος
.....]φιλου

Намѣренъ при събарянето на цитаделата Барутъ-хане въ Варна, гдето е служилъ като градивенъ материалъ.

3. Обр. 3. [III 167]. Мраморна плоча, отдолу отчупена, а отзадъ грубо обработена. Висока 0·27 м., широка 0·29 м., дебела 0·11 м. Надписътъ е издълбанъ въ 6 реда; по нѣкои букви се забелязватъ арисес, височина на буквитѣ 0·022 м., омикронътъ 0·005 м.. [Първитѣ четири реда отъ надписа сж издълбани отъ една ржка, а последнитѣ два реда — отъ друга; това се обяснява може би съ обстоятелството, че споменатата въ надписа жена е вѣроятно починала следъ мъжа си и името ѝ било е издълбано допълнително. Хр. М. Д.].

Ἀδὺς Ἡρακλέω-
νος Ἡρακλεώ-
της ἐτῶν ἑνε
χαίρετε
καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Χρύ-
σιν Ρούφου θυγάτηρ

¹ Числата заградени въ жгловати скоби, означаватъ инвентарнитѣ нумера на паметниците въ Варненския музей.

[Ἀδύς, дор. = Ἦδύς [срв. A. Fick, Die griechischen Personennamen, 123] умрѣлъ на 55 години и билъ роденъ отъ Хераклея. Най-близко до ума е да приемемъ, че подъ Хераклея, трѣбва да разбираме града Хераклея Понтийска на южния черноморски брѣгъ. Въ полза на това говори и дорийската форма на името на мъртвеца. Надписътъ потвърждава косвено връзкитѣ, които съществували между западното и източното черноморско крайбрѣжие и въ късно имперската епоха; единъ другъ хераклеотецъ се споменува въ надписа отъ Варна у Kalinka, Antike Denkmäler in Bulgarien, 310. Хр. М. Д.]. Намѣренъ въ кжщата на адвоката Н. Драгулевъ въ Варна, IV участъкъ, на ул. Вѣнчанъ.

4. Обр. 4. [III 134]. Четвъртити мраморна плоча, чиято горна частъ е доста много отчупена. Камъкътъ изглежда, че е отчупенъ силно и отъ лѣвата страна, защото тамъ липсва профилировката. Запазената частъ е 0·46 м. висока, 0·27 м. широка и 0·10 м. дебела. Камъкътъ отпосле е билъ използванъ като строителенъ материалъ и то специално като жгловъ корнизъ; отъ тогава водятъ несъмнено началото си и дветѣ вдлъбнатини на дветѣ плоски стени. Тѣ сж служели да спояватъ камъка съ останалитѣ части на постройката.

Надписътъ се разпада на две части. Височина на буквитѣ 0·015 м. — 0·05 м. Отъ първата частъ на надписа е запазенъ само най-долниятъ редъ съ значително по-дребни букви отъ останалитѣ:

χαῖρε

съ по-едри букви следва вториятъ надписъ:

Ἀριστοκλῆς
Ἀντιφίλου
νεώτερος
χαῖρε

Редъ 4. νεώτερος — сигурно за разлика отъ единъ едноимененъ по-старъ братъ, както въ единъ другъ варненски надписъ у Kalinka, Ant. Denkm., 283:

Νουμῆνιος Διονυσίου νεώτερος τοῦ Γλαυκίου
Γυνὴ δὲ αὐτοῦ Ἄμα Εὐάνδρου θυγάτηρ, χαίρετε

Намѣрена въ IV участъкъ въ Варна на ул. Колони.

5. Обр. 5. [III 374]. Четвъртити мраморна плоча, чиято долна частъ, особено въ лѣво е силно отчупена. Висока 0·25 м., широка 0·22 м., дебела 0·07 м. Задната страна е грубо работена, а на ржбоветѣ, които сж сжщо грапави, има четвъртити дупки за закрепване. Височина на буквитѣ 0·015—0·02 м.

Χρήστη Χρύσωνος
θυγάτηρ
γυνὴ δὲ Φαίνι-
που τοῦ Ἀπολ-
λ]οφάνους

Намѣрена въ Варна на ул. Гургулятъ.

6. Обр. 6. [III 405]. Четвъртитъ мраморенъ блокъ, чийто доленъ край е очуканъ. Изглежда, че е употребяванъ въ последствие като корнизъ. Високъ 0·355 м., широкъ 0·195 м. и дебелъ 0·10 м.; височина на буквитъ 0·015.

Διονύσιος Διο-
νυσίου ὁ καὶ Πεί-
της καὶ ἡ γυνή
αὐτοῦ Ἰάδων Ἀρ-
τεμίδωρου θυ-
γάτηρ χαίρετε

[Signum'ътъ на Дионисия Πείτης, както и името на жена му Ἰάδων, доколкото знамъ, не ни сж известни отъ други надписи отъ България. По всичко изглежда, че тѣ сж варварски, най-вѣроятно тракийски имена. Хр. М. Д.]. Намѣрена при канализацията на ул. Солунска.

7. Обр. 7. [III 461]. Четвъртита мраморна плоча, счупена на две; висока 1·66 м., широка 0·31 м., дебела 0·15 м. По-късно тя е обработвана и употребявана като корнизъ съ сложенъ профилъ. Надписътъ е издълбанъ на задната страна на корниза; на горната му стена има дупки за закрепване.

Ἀρφία Ἀρτε-
μίδωρου θυ-
γάτηρ γυνή
δὲ Αἰαντίδου
τοῦ Μενάν-
δρου χαίρε.
Αἰαντίδης
Μενάνδρου,
Ἀρτεμίδωρος
Αἰαντίδου
χαίρετε

Въ надписа се споменуватъ имената на съпругата, съпруга и на тѣхния синъ. Намѣрена предъ хотелъ Лондонъ, на ул. Малка Преславска.

8. Обр. 8. [III 287]. Отломъкъ отъ надгробенъ мраморенъ камъкъ. Високъ 0·27 м., широкъ 0·19 м., дебелъ 0·10 м., отдолу очуканъ. Въ лѣвия доленъ, както и въ дѣсния горенъ край — приспособления за закрепването на камъка. Височина на буквитъ 0·02—0·025 м.

Προμαθί-
ων Ξένω-
νος
χαῖρε

Намѣренъ на ул. Дебърска въ Варна.

9. Обр. 9. [III 281]. Силно отчупенъ мраморенъ фрагментъ; особено грубо е олѣланъ отдолу и отзадъ. Високъ 0·32 м., шир. 0·22 м., дебелъ 0·145 м.. Височина на буквитѣ 0·03 м.

Σωκράτης
Πόσειδ[ος]
χαῖρε

Намѣренъ зазиданъ въ оградата на еврейското училище на ул. Панагюрска въ Варна.

10. Обр. 10. [III 453] Варовиковъ отломъкъ, силно очуканъ отъ всички страни. Плочата отгоре е завръшвала въ видъ на трижгленъ фронтонъ, въ срѣдата на който е била изобразена една патера, висока 0·25 м., широка 0·43 м., дебела 0·34 м.; височина на буквитѣ 0·04 м.

Ἀφ[φ]ία Ἀ[ρτε-
μιδώρου θ[υ-
γάτηρ γ[υνή] δε

Намѣренъ при събарянето на цитаделата Барутъ-хане въ Варна.

11. Обр. 11. [III 8]. Правожгълна рамка или фронтонъ, висока 1·32 м., широка 0·37 м., дебела 0·38 м.; височина на буквитѣ 0·04 м.

Εὐθήνης
Δίωτος
ἀπελεύθε-
ρε χαῖρε

Намѣрена при регулацията на бул. Фердинандъ срещу аквариума въ Варна.

12. Обр. 12. [III 511]. Отломъкъ отъ варовиковъ блокъ, отъ който е запазена само лѣвата половина; отгоре трижгленъ фронтонъ, а по срѣдата му изобразена кръгла розета, патера или щитъ; високъ 0·78 м., широкъ 0·23 м., дебелъ 0·29 м.; височина на буквитѣ 0·035 м. Отъ надписа сж запазени остатъци отъ 3 реда.

CIATCΥX
MAPΩNZ
XAIP

р. 3. χαῖρ[ε]. Намѣренъ при събарянето на Барутъ-хане.

13. Обр. 13. [III 194]. Плоча отъ пѣсѣчникъ, отчупена отъ всички страни. Висока 0·3 м., широка 0·35 м., дебела 0·16 м.; височина на буквитѣ 0·043 м.; омикронътъ — 0·03 м.

AMENO
ΑΓΦΡΟΝΟΥ
ΗΝΑΙΕΜΕΤ
ΤΩΜΑΜ-Ε
ΗΠΟ

Едно възможно попълване на р. р. 3 и 4. и би било следното:

Μετὰ τὸ ταφ]ῆναι ἐμὲ τ[ιθ]ῆναι
ἑτερον π]τῶμα μὴ ἐ[ξεῖαι....

Несъмнено е, че имаме работа съ надгробенъ надписъ; за това свидетелствуватъ наказателнитѣ предписания, въ случай че въ сѣщия гробъ бжде погребанъ и другъ мъртвецъ. Намѣрена при събарянето на Барутъ-хане.

14. Обр. 14. [III 197]. Отломъкъ отъ мраморна плоча, съ слабо вдлъбнато надписно поле. Отъ лѣво е запазена и частъ отъ рамката; висока 0·12 м., широка 0·25 м., дебела 0·16 м.; височина на буквитѣ 0·02 м.

ΚΑΙ ΟΛΙ
ΕΜ-ΓΕΝΕ
ΕΥΧΟΜΕ

Попълване, напр. καὶ ὅστις...
ἐμῆς γενε[ῆς].....
εὐχόμε[νος]

15. Обр. 15. [III 808]. Отломъкъ отъ мраморна плоча, висока 0·10 м., широка 0·3 м., дебела 0·048 м.. Отзадъ грубо одѣланъ. Камъкътъ е билъ използванъ като строителенъ материалъ. Буквитѣ сж издѣлбани въ начертани редове. Височина на буквитѣ 0·037 м.

Ἀπολλώ-
νιος Σίμο... (?)

Намѣренъ въ насипа Кумъ-тепелеръ на югъ отъ Варна.

16. Обр. 16. [III 886]. Долна частъ отъ четвъртита мраморна плоча, горната частъ на която е отрѣзана; висока 0·39 м., широка 0·26 м., дебела 0·11 м.; отзадъ и отстрани старателно изгладена. Долу дупка за закрепване. Отъ надписа сж запазени само последнитѣ два реда. Височина на буквитѣ 0·023 м., омикроныйтъ 0·006 м.

Ποσειδών
χαῖρε

Намѣрена въ морската градина въ Варна при постройката на казиното.

17. Обр. 17. [III 895]. Четвъртита варовикова плоча, отдолу и отстрани очукана. Висока 0·34 м., широка 0·40 м., дебела 0·21 м.; височина на буквитѣ 0·03 м.

Φλάβιος Ἀρ[τε-
μίδω]ρος.....
.....ω καὶ.....
.....
..... μνήμη[ς] χάριν

Намѣрена въ морската градина при казиното.

18. Обр. 18. [III 890]. Четвъртата варовикова плоча, отстрани грубо одѣлана. Върху лицевата страна сж издѣлбани два надписа; отъ лѣво височина на буквитѣ 0·03, омикропъ 0·019 м.

Ἐστιαῖος
Ἐστιαίου
χαῖρε

отдѣсно съ единъ редъ по-високо

Ἐστιαῖος
Ἀπελλᾶ
χαῖρε

Намѣрена въ варненската морска градина при постройката на казиното.

19. Обр. 19. [889]. Надгробенъ паметникъ, състоящъ се отъ две части: 1. варовиковъ квадъръ, високъ 0·95 м., широкъ 0·415 м., дебелъ 0·34 м.; на долния си край отлѣво, на една височина отъ 0·31 м. камъкътъ е стѣсненъ съ 0·03 м., сжщо тѣй на задния си край, но на задната си страна камъкътъ е подсѣченъ на ширина 0·19 м. и дълбочина 0·10 м., за да може по този начинъ да се вложи въ основния камъкъ на паметника. Самиятъ основенъ камъкъ, който е сжщо отъ варовикъ, е неправиленъ: дългъ 0·67 м., широкъ 0·54 м., дебелъ 0·32 м. Той е снабденъ съ правоъгълна вдлъбнатина 0·04 м. × 0·19 м.; и 0·19 м. дълбока; въ нея е билъ вложенъ надгробниятъ камъкъ. Надписътъ (съ височина на буквитѣ 0·027 м. — 0·04 м., омикропътъ 0·03 м.), се чете, както следва:

Ἐλπίς Ἀγαθ-
ίου γυνή δὲ
Ἑρμᾶνος
ἀπελεύθεροι
χαίρετε

Паметникътъ е намѣренъ въ новия кварталъ до казармата въ гр. Варна.

20. Обр. 20. [III 901]. Мраморна плоча, висока 0·315 м., широка 0·34 м., дебела 0·10 м.; отзадъ грубо одѣлана. Надписътъ е помѣстенъ въ горния край на плочата. Височина на буквитѣ 0·025 — 0·03 м.

Ἡρακλείδης
Ἀπολλωνίδεω

Както по формата на буквитѣ си, тѣй и по генетивното окончание — εω, надписътъ може да се отнесе къмъ края на V или началото на IV вѣкъ пр. Хр.; срв. Kalinka, Ant. Denkm. Bulg., 250. Намѣрена на Бѣлия връхъ (Акѣ-Баирѣ) въ III градска частъ въ Варна.

21. Обр. 21. [III 909]. Надгробна мраморна плоча, висока 0·15 м., широка 0·25 м., дебела 0·07 м.; височина на буквитѣ 0·012 м. — 0·02 м. Надписътъ гласи

Πόπα
Κοιράνου
Αὐτοκράτου
γυνή

[По формата на буквитѣ си надписътъ може да се отнесе къмъ края на III вѣкъ пр. Хр. Името Πόπα не е гръцко, а по всѣка вѣроятностъ малоазийско, срв. напр. Ποπας у Sundwall, Die einheimischen Namen der Lykier, 174. Хр. М. Д.]. Намѣренъ въ лозето на Елса Георгиадисъ до Варна.

22. Обр. 22. [III 834]. Мраморна плоча, отдѣсно и отдолу очукана. Висока 0.40 м., широка 0.37 м., дебела 0.08 м., отзадъ грубо одѣлана. Въ горната си часть камъкътъ завършва съ фронтонъ и акротерии, отъ които е запазенъ само лѣвиятъ. Въ срѣдата на фронтонъ вѣнецъ съ тения. Височина на буквитѣ 0.025 м.

Σείμη: Ἀγαθή[γνωρος
τοῦ Ἀπολλωνίου
θυγάτηρ
γυνὴ δὲ Νουμ[ηνίου
τοῦ Ἀγαθήγνωρος

Намѣрена на пресѣчката на ул. Дунавска и Плѣвенска въ Варна.

23. Обр. 23. [III 885]. Варовикова плоча, очукана отъ всички страни. Задната страна грубо одѣлана. Висока 0.93 м., широка 0.37 м., дебела 0.16 м. отгоре фронтонъ съ профиливана рамка.

Σιμάκων
Μητρο-
δώρου
χαῖρε

Подъ надписа вдлъбната черта. [По формата на буквитѣ си той може да се отнесе къмъ края на II вѣкъ или началото на I вѣкъ пр. Хр. За името Σιμάκων срв. Fick-Bechtel, Die griechischen Personennamen, 251. Хр. М. Д.].

24. Обр. 24. [III 1248]. Мраморенъ отломъкъ очуканъ отъ всички страни. Високъ 0.18 м., широкъ 0.20 м., дебелъ 0.12 м. Височина на буквитѣ 0.023 м.

Δη[μήτριος
Ἀρ[τεμιδώ-
ρου καὶ ἡ γυ-
νὴ ἀ]ῤτο[ῦ

Намѣренъ на ул. Прѣспа въ Варна.

25. Обр. 25. [III 440]. Откъслекъ отъ мраморна плоча, отлѣво, горе и долу силно очукана; задната страна грубо обработена. Висока 0.19 м., широка 0.36 м., дебела 0.12 м. Височина на буквитѣ 0.025 м.

Ρ. Ἑστιαῖος Ζωῖ[λου
 σαλα καὶ Ἀθῆναι
 ἦσας καὶ πρεσβε

Камъкътъ, споредъ Шкорпилъ, е служелъ първоначално като корнизъ. Намѣренъ на ул. Княжеска въ Варна.

26. Обр. 26. [III 117]. Мраморенъ отломъкъ очуканъ отъ всички страни високъ 0·32 м., широкъ 0·30 м., дебелъ 0·40 м.; впоследствие е билъ употребенъ като строителенъ материалъ, при което е билъ отчасти грубо одѣланъ и по този начинъ е била унищожена частъ отъ надписа. Височина на буквитъ 0·012 — 0·017 м.; омикронъ 0·005 м.

..... τεταρτο
 ... ΠΗΣΟΔΗΛ
 ... ον ἀπὸ Χρύσω[νω]ς ...
 ... ἐγνων καὶ ἦν σ
 ἁποδεχόμενος οὖν ...
 τὰ τῆς ἐλευθερίας ...
 ... ἔλυσα ἦσαν ΔΕ ΕΕ

Намѣренъ при събарянето на Барутъ-хане въ Варна.

27. Обр. 27. [III 840]. Отломъкъ отъ дѣсната половина на дебела мраморна плоча, висока 0·28 м., широка 0·16 м., дебела 0·14 м. На плочата сж били издѣлбани нѣколко надписа на отстояние 0·033 м. или пъкъ надписътъ е единъ и сжщъ, но нанесенъ на пояси на казаното разстояние единъ отъ другъ. Височина на буквитъ 0·014 — 0·017 м.

.... ρχικῆς ε ...
 ιοις θεοῖς δια
 νηθη πρὸς το ...
 μγα καὶ τὰ τη
 ... τος δημαρχ....
 Ντὴν εὐνοία[ν] ...
 ... σης τὰς νενοί
 ... τε καὶ αὐτὸν

Редъ 1. δημαρχικῆς ἐξουσίας

Намѣренъ въ зида на християнската базилика, разкрита при постройката на Търговската камара, на мѣстото на Барутъ-хането, гдето е била употребена като строителенъ материалъ.

28. Обр. 28. [III 242]. Отломъкъ отъ мраморна плоча, висока 0·24 м. широка 0·18 м., дебела 0·025 м.; височина на буквитъ 0·02 м.

...] σ. β'. [.....
 ἐπὶ ἀρχιε[ρέως]
 ...] του ἐπὶ τ[.....]

μο]νομαχία
 πρ]ὸ δ. εἶδ. κ[αὶ? . .
] τὸ β' καὶ α[. . . .
 ὑπάτο]ς (?)

Намѣрена въ Варна на ул. Солунска, на дълбочина 2·2 м.

29. Обр. 29. [III 265]. Мраморенъ кжсъ съ призматична форма, високъ 0·3 м., широкъ 0·21 м., дебелъ 0·25 м. Надписътъ е на дветъ страни. Височина на буквитъ на предната плоскостъ 0·02 м., а на обратната 0·02—0·035 м.

Ἀγαθὴνωρ Ἀρ-
 τεμιδώρου
 καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ
 Ἀρέτη Ἑλληνος
 θυγάτηρ καὶ
 ὁ υἱὸς αὐτῶν
 Ἑλλήν Ἀγαθῆ-
 νωρος
 χαῖρε

На другата страна: Ἀγα[θ]ήνωρ
 Ἀρτεμιδώ-
 ρου

Явно е, че паметникътъ е семеенъ надгробенъ надписъ. Намѣренъ въ Варна на бул. Фердинандъ.

30. [III 891]. Варовиковъ камъкъ, очуканъ отъ всички страни, понеже е билъ употребяванъ като строителенъ материалъ. Високъ 0·27 м., широкъ 0·41 м., дебелъ 0·34 м.; височина на буквитъ 0·037 м.

.
 θυγάτηρ γυν[ή]
 Μέμνονος Ἀλεξάν-
 δρου χαῖρε

Намѣренъ въ морската градина въ Варна.

31. Обр. 30. [III 1248]. Мраморна плоча, висока 0·70 м., широка 0·38 м., дебела 0·12 м., отзадъ груба. Лѣвата страна отстрани чувствително подсѣчена. Височина на буквитъ 0·023 м.

Ἀμύντωρ
 Νουμηνίου
 καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ
 Ἄννω Ἀγαθήνωρος
 χαίρετε.
 Μακροῦ Ἀμύντορος γυνὴ δὲ
 Ἑστιαίου Κούνουτος χαῖρε

Дъщерята на Аминтора Маку поставя надгробенъ паметникъ на баща си и майка си.

32. Обр. 31. [III 915]. Мраморна плоча, отъ която сж запазени два фрагмента. Височина 0·30 м., дължина 0·84 м., и дебелина 0·10 м., задната страна е грубо работена. Отъ голѣмия надписъ личатъ четири различно запазени реда. Височина на буквитъ 0·027 м., омикронъ 0·012 м.

Споредъ четенето на Шкорпила: ΣΚΑΙ ΑΠΟΦΘΙΜΕΝΟΥΣ ΕΥΝΟΣΕΔΕΚ-
ΤΑΙΔ ΡΗΔ ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ ΜΕΝ ΕΠΩΝΥΜΟΣ ΟΥΝΟΜΑ ... ΑΕ. ΜΕΝΖΩΣΙ-
ΜΙΩΝ ... ΤΩΔΕ ΜΕΝΑΝΔΡΟΣ ΣΗΝ

Намѣренъ при уравниването на новата (западна) частъ на варненското пристанище.

33. Обр. 32. [III 452]. Пѣсъчникъ, високъ 0·90 м., широкъ 0·42 м., дебелъ 0·32 м. Първоначално отгоре е имало бюстъ, който е отчупенъ и изгубенъ, Подъ бюста лежи частъ отъ вѣнецъ, превързанъ съ тения, отъ която е запазенъ дѣсниятъ вжзелъ и ленти, спускащи се отъ вжзела. Камъкътъ отпосле е билъ употребенъ като строителенъ материалъ. Надписитъ сж на лицевата страна подъ бюста и на дѣсната странична стена. Височина на буквитъ 0·025 м.

Надписътъ на лицевата страна:

.... ιω
... προ
... οτε νυν ἀνο
... θιε καὶ τοῖς τα
... ἐπιγενήσομε
... ασινως μὴ ἐξεῖν-
αι μηδενὶ μη
... οτε ἐντὸς τῶν
... στήλων τούτων
... εσκαναι μήτε ...
... αι μήτε φαῦσαι μ[ή
... τε ἐξεργάσ[αι]
... μηδὲν ἄνευ
... ιενε ...
... αζε
... ργ ...

Касае се за нѣкакво погребално предписание.

Надписътъ на дѣсната стена (обр. 32 а):

.... τεῖμιον ο
... ΕΡ. καὶ ἐπὶ τῆς
... ωΡΕΣΤΑΙΤΟ ...
.....
... τὰ πάντα καὶ
... τούτον τὸ με ...
... ΣΛΑΒΕΙΝΟ
... ιωσοпор ...
... ΙΗ ... ΤΗΣΟ
... ωρισται

Намѣренъ е въ основитѣ на една антична постройка на пресѣчката на улицитѣ Шипка и Царь Борисъ въ Варна, когато били извършвани канализационни работи.

34. Обр. 33. [III 207]. Горна мраморна плоча отъ подставка на група статуи, висока 1·79 м., широка 0·86 м., дебела 0·29 м. Отъ три страни по срѣдата тричлененъ корнизъ.

Върху горната плоскостъ личатъ вдлъбнатинитѣ за закрепване на две статуи и други два предмета, които сж били изправени. Вдлъбнатинитѣ за краката сж снабдени съ улейчета за наливане на олово при закрепването на статуйтѣ. На задната надлъжна плоскостъ на плочата надъ корниза, името на майстора. Височина на буквитѣ 0·014 м.

Ἐκατόδωρος Ζωπύρου
ἐποίησεν

По формата на буквитѣ си надписътъ вѣроятно датира отъ IV вѣкъ пр. Хр., срв. ИАИ VI, 81. Намѣренъ въ Варна въ църквата Малка Богородица задъ Земедѣлската банка.

35. Обр. 34. [III 10]. Мраморенъ блокъ, високъ 0·76 м., широкъ 0·66 м., дебелъ 0·60 м., височина на буквитѣ 0·05 м., омикронъ 0·013 м.

Πείαν Ἀπολλοδώ-
ρου τὴν ἀρχιερεί-
αν γυναικα δὲ
.... πο|ντ[ά]ρχου
Διονυσίου Ἀγα-
θή|νορος]

Намѣренъ въ Варна на ул. Гургулятъ.

36. Обр. 35. Квадъръ, отлѣво отчупенъ. Високъ 0·44 м., широкъ 0·36 м., дебелъ 0·31 м.

Ἀρτεμίδωρος
...ρατινο

По формата на буквитѣ си надписътъ може да се смѣта отъ IV вѣкъ пр. Хр. Намѣренъ въ Варна на бул. Фердинандъ.

37. Обр. 36. [III 513]. Отломъкъ отъ мраморна плоча, отзадъ грубо изработена. Висока 0·20 м., широка 0·15 м., дебела 0·09 м. Отъ надписа запазенъ само краятъ отъ долния редъ. Височина на буквитѣ 0·012 м.

.... τὸ ἱερὸν

Намѣренъ въ варненската морска градина.

38. Обр. 37. [III 350]. Варовиковъ отломъкъ, високъ 0·15 м., широкъ 0·35 м., дебелъ 0·15 м.; височина на буквитѣ 0·06 м.

.... ΣΑΝΑ
.... ΚΑΙΥΤ

Намѣренъ въ Варна въ I участъкъ на ул. Солунска.

39. Обр. 38. [III 884]. Кжсъ отъ мраморна плоча, отчупенъ отъ всички страни. Високъ 0·17 м., широкъ 0·20 м., дебелъ 0·04 м. Задната страна оставена необработена. Буквитѣ, доста грижливо изработени, сж високи 0·065 м.

* * * * *

WNE

.

Намѣренъ на ул. Парушева въ Варна.

40. Обр. 39. [III 286]. Кжсъ отъ мраморна плоча. Запазена само частъ отъ долния ѝ рѣбъ, висока 0·22 м., широка 0·18 м., дебела 0·045 м.; задната страна е изгладена. Надписътъ, въ два реда, е издълбанъ върху единъ поясъ 0·137 м. широкъ. Отдѣленъ е съ изпъкнала рамка отъ горната частъ; височина на буквитѣ 0·04 м.

T · Λ · K

. IN A P .

εἰς] γυνάρε[χης?

Намѣренъ въ Варна на ул. Русенска.

41. Обр. 40. [III 298]. Варовиковъ отломъкъ, очуканъ отъ всички страни и отзадъ. Високъ 0·17 м., широкъ 0·18 м., дебелъ 0·11 м.; височина на буквитѣ 0·05 м.

ΕΒΔΟΜ

ΔΙΟΝΥ

Намѣренъ въ Варна на ул. Македонска.

42. Обр. 41. [III 268]. Отломъкъ отъ варовикова плоча, очукана отъ всички страни. Висока 0·49 м., широка 0·14 м., дебела 0·12 м.; отзадъ грубо одѣлана.

ΤΕΙΜΟ

ΚΑΙ Ι

Ι Ι Λ

Намѣренъ на ул. Македонска въ Варна.

43. Обр. 42. [III 269]. Мраморенъ отломъкъ; въ дѣсно остатъци отъ профиливана рамка, висока 0·18 м., широка 0·35 м., дебела 0·015 м.; височина на буквитѣ 0·065 м.

< ΑΗΘΗ

Намѣренъ въ Варненската морска градина.

44. Обр. 43 [III 270]. Отломъкъ отъ варовикова плоча съ очукана рамка отъ лѣво. Висока 0·11 м., широка 0·22 м., дебела 0·14 м. Височина на буквитѣ 0·37 м.

N C

T O Λ

Намѣренъ при турската баня въ Варна.

45. Обр. 44. [III 1031]. Кжсъ отъ мраморна плоча, очукана отъ всички страни. Висока 0·15 м., широка 0·11 м., дебела 0·55 м.; височина на буквитѣ 0·015 м.

. . . . Ζωπιρ

.....Ζω]πιρίων

. . . ἡ γυνή

Формата на буквитъ указва на II в. пр. Хр. намърена при постройката на кооперативния домъ (на Ст. Поповъ) на бул. Фердинандъ въ Варна.

46. Обр. 45. [III 1028]. Отломъкъ отъ мраморна плоча, отзадъ груба. Висока 0·27 м., широка 0·30 м., дебела 0·04 м. Височина на буквитъ 0·027; омикронъ 0·06 м.

... τίδου χαῖρε.

Намъренъ при копането на основитъ на кооперативния домъ на Ст. Поповъ на бул. Фердинандъ въ Варна.

47. Обр. 46. [III 1137]. Мраморна плоча, отлѣво отчупена. Висока 0·26 м., широка 0·39 м., дебела 0·065 м. Подъ надписното поле две четирижгълни ниши 0·07 м. × 0·08 м., въ които има по една релефна колонка. Височина на буквитъ 0·025 м., омикронъ 0·02 м.

Καλλίχομας Μητροδώρου
καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Μακοῦ
θυγάτηρ δὲ Ἀμύντορος
τοῦ Ἱερωνύμου χαῖρετε

Намърена при морската градина на ул. Св. Кирилъ въ Варна.

48. Обр. 47. [III 811]. Мраморенъ блокъ, високъ 2·01 м.; широкъ 0·425 м. дебелъ 0·46 м. Само лицевата (предна) стена е гладка; другитъ сж грапави. Горниятъ лѣвъ жгълъ е нарочно изтритъ. Надписътъ е издълбанъ на горния край на блока; височина на буквитъ 0·03 м.

... σοει Σοσ. . . .
... τοος θυγά-
τηρ γυνὴ δὲ Ἑλ-
ληνος τοῦ Νου-
μηνίου χαῖρε

На долния край на камъка знакъ ☐

Намъренъ изправенъ на ул. Филаретъ при канализацията на Варна на 3·7 м. дълбочина подъ сегашното ниво.

49. Обр. 48. [III 193]. Мраморна плоча, отдолу и отдѣсно очукана. Висока 0·37 м., широка 0·16 м., дебела 0·085 м.; височина на буквитъ 0·014 — 0·03 м.

Εὐφάν-
ης Ζωπ-
υρίωνος
ὁ καὶ εὐπ-
οσιάρχης
καὶ πανη-
γυρίάρχης
χαῖρε

За εὐποσιάρχης срв. Kalinka, Antike Denkm. № 115.

Намърена на ул. Нишка въ Варна при регулацията на града.

50. Обр. 49. [III 291]. Мраморна плоча, висока 0·44 м., широка горе 0·35 м., която въ долния си край е малко по-широка; отзадъ е грубо дѣлана. Отгоре изтрить фронтонъ съ очукани акротери и простъ корнизъ; височина на буквитъ 0·03 м.

Ἐένων Ἑστι-

αίου εὐποσι-

άρχης

За εὐποσιάρχης срв. № 48.

Намѣренъ на ул. Княжевска въ Варна.

51. Обр. 50. [III 113]. Фрагментъ отъ мраморна плоча, очукана отъ всички страни. Висока 0·38 м., широка 0·17 м., дебела 0·17 м. Височина на буквитъ 0·025 м.

...ΑΤΗΡ.... θυγάτηρ. . .

....ΔΕΝΤ..... ... δέντ

... ΜΗΤΗΙ... μήτηρ . . .

CEBIC. Εὐσεβίου....

Намѣренъ на ул. Шуменска въ Варна.

52. Обр. 51. [III 17]. Четирижгълна мраморна колона, висока 1·35 м., широка 0·17 м., дебела 0·15 м. На горния край на лицевата страна има релефно начертанъ трижгъленъ фронтонъ, който е изобразенъ само съ горнитъ две линии и съ кратери по срѣдата и отъ страни. Подъ фронтоната е изобразена розетка въ видъ на два концентрични кръга, която напомня на вътрешността на плитка и плоска фиала. На рѣба на лѣвата стена има издълбани дупки и жлебове за скоби, посредствомъ които стълбътъ е билъ закрепванъ. Задната страна е грубо обработена; височина на буквитъ 0·015 м. — 0·027 м.

Ἀντίφιλος

Ἀρτεμιδώ-

ρου χαῖρε

Μενεσθ-

5 εὺς Ἀρτ-

εμιδώ-

ρου

χαῖρε

Ἀρτεμίδ-

10 ωρος

Κόνωνος

χαῖρε

[Надгробниятъ надписъ се отнася до единъ баща и двамата му сина Хр. М. Д.] Намѣренъ въ IV участъкъ, III линия, № 39 въ Варна, недалечъ отъ единъ античенъ гробъ.

53. Обр. 52. [III 158]. Горна половина отъ четвъртита мраморна плоча, която горе е заострена въ трижгъленъ фронтонъ съ попълнена рамка и срѣденъ и странични акротери. По срѣдата на фронтонното поле кръгла изпъкнала розетка, прилична на щитъ. Височина на буквитъ 0·02 м.

Ἄσσει Ἀρτεμιδώρου θυ-
γάτηρ γυνὴ δὲ Ἀγαθήνο-
ρος τοῦ Ἀρτεμιδώρου
χαῖρε

[За името Ἄσσει срв. името Асса у Sundwall, Die einheimischen Namen der Lykier etc., 57 и Asseris, п. т., 282. Хр. М. Д.].

Намѣренъ на бул. Фердинандъ срещу клиниката на П. Николау.

54. Обр. 53. [III 132]. Четвъртата дебела мраморна плоча, въ дѣсно и отдолу отчупена; висока 0.18 м., широка 0.23 м., дебела 0.09 м.; отзадъ грубо изработена. Редоветъ сж линирани; височина на буквитъ 0.012 м.

Ἀφθονος ἰς ταμῆν. . . .
ἐκ δόξης αἰῶνες. . . .
πορφύρεον κόχλῳ γεγαῶς. . . .
καὶ χρυσεὸν κεφαλ.
καὶ κισσὸν περὶ κρατὶ θ[. . . .
ἐκ πάσης τελετῆς. . . .
καὶ καιρὸν θλείβοντα.

55. Обр. 54. [III 110]. Отломъкътъ отъ мраморна плоча, очукана отъ всички страни. Висока 0.21 м., височина на буквитъ 0.025 м.

. . . ος α
..ς ἀποκ. . . .
..... ἀναπ. . . .
. . . . ων δικο. . . .
..... υαγῆ. . . .
. . . . κου. . . .

56. Обр. 55. [III 324]. Отломъкътъ отъ варовикова колонка, очукана и отчупена отгоре и отдолу. Височина 0.20 м., диам. 0.155 м.

.
. Μεδιάτου προύχον[τος. . . .
..... αὐτῶν Σαβίνον. . . .
. . . . χοντικῇ τευ. . . .

Намѣренъ въ пѣсѣчнитъ насипи (Кумъ-тепелеръ) на югъ отъ Варна.

57. Обр. 56. [III 456]. Отломъкътъ отъ ситномидестъ варовикъ, високъ 0.30 м., широкъ 0.39 м., дебелъ 0.32 м. На предната плоскостъ слабо изпъкналъ фронтонъ съ сравнително голѣми акротери; въ фронтоната вѣнецъ безъ подробности, а отдолу една хоризонтална пръчка. Отъ надписа е запазена само горната половина отъ Σ. Намѣренъ на ул. Аспарухъ въ Варна.

58. Обр. 57. [III 380]. Фрагментътъ отъ мраморна плоча, 0.12 м. × 0.12 м. височина на буквитъ 0.037 м.

ΕΠΙΙ

ΟΓ

Намѣренъ на ул. Аспарухъ въ Варна между остатъцитѣ на една антична каменодѣлница.

Раннохристиански надписи отъ Варна

59. Обр. 58. [III 293]. Кжсъ отъ мраморна плоча, строшенъ на 5 парчета. Високъ 0·93 м., широкъ 0·74 м., дебелъ 0·05 м.; задната страна необработена. Въ първия редъ на надписа буквитѣ сж 0·025 м. високи, а въ останалитѣ редове 0·04—0·045 м.

Ἐνθα κατὰκειται Ἰωάννης
κατὰκειται
...]ς ὁ ἐλεεινός
...]ς υἱὸς Καρέ-
λλου τῆς ἐνδόξου
μνίμης τελευτή-
σας ἐτῶν κη μγ(νός) ἰανου(αρίου) ε
ἰνδ(ικτιῶνος) η +

[За несигурното датиране на христианскитѣ надписи посрѣдствомъ индикциитѣ отъ VI вѣкъ сл. Хр. насамъ срв. статията „Indiction“ отъ Н. Leclercq у Cabrol, Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie VII, 1, стр. 531 сл. Тази забележка важи за всички христиански надписи, които се издаватъ за първи пжтъ. Хр. М. Д]. Намѣренъ на ул. Царъ Симеонъ (Гургулятъ) при копане на основи за кжщата на г. Пиронковъ.

60. Обр. 59. [III 163]. Широка мраморна плоча, която въ долния си край се стѣснява. Въ горния си край по срѣдата завръшва джгообразно въ видъ на акротери. Задната страна грубо обработена, а въ долния край кржгла дупка за закрепване. Висока 0·77 м., широка горе 0·29 м., долу 0·22 м. Височина на буквитѣ 0·023 м.

† Ἐνθα κ-
ατὰκητ-
ε ἡ φιλόχρ-
ηστος Μαρία
κατὰ θεῶ
τοῦ λαμβά-
νοντος
αω

Намѣренъ въ Варна въ V участъкъ въ канала срещу ул. Любенова.

61. Обр. 60. [III 424]. Два фрагмента отъ мраморна плоча, очукана отъ всички страни, отзадъ изгладена. Висока 0·25 м., широка 0·18 м. и дебела 0·032 м.; височина на буквитѣ 0·025 м.

Ἐνθάδε κατάκτε
 ἡ τῆς μακαρίας
 μνήμης Σοφίας θυγάτηρ
 θεῶκτης
 σκριναρίου . . ἀνε . . .
 ὀκτοβρίου
 πέμτης . . .

р. 5: σκρι]ναρίου за скринарий срв. единъ другъ надписъ отъ Варна у Kalinka, Ant. Denkm. 363. Намѣренъ до църквата св. Георги въ Варна.

62. Обр. 61. [III 836]. Мраморна надгробна плоча въ форма на кръстъ съ слабо развити рамене. Висока 0·385 м., широка 0·285 м., дебела 0·075 м. На горния край джгообразна издатка съ релефенъ орнаментъ на листъ. Височина на буквитъ 0·026 м.

Ἐνθάδε κα-
 τάκτε Γε-
 ωργία γυνή
 Δομνηνοῦ τελε-
 υτᾶ μὴνῇ Μαρ-
 τίῳ Α' ἡμέρας
 IN Q TIB †

Намѣрена въ Варна на ул. Шейново.

63. Обр. 62. [351]. Варовикова плоча, висока 0·84 м., широка 0·33 м., дебела 0·095 м., разчупена на два кжса, отдолу очукана; височина на буквитъ 0·06—0·065 м.

† ἔνθα
 κατὰκ-
 τε Ἰοσ-
 εβίς Κε-
 θαρὸν-
 θιον

Намѣренъ до Варненската митрополия.

64. Обр. 63. [III 129]. Мраморна плоча, висока 0·47 м., широка 0·40 м., дебела 0·17 м., отдолу очукана; височина на буквитъ 0·045 м., подъ надписа изобразенъ чукъ и малка наковалня.

† Ἐνθάδε κτ-
 τε ὁ δοῦλος τ-
 οῦ θεοῦ Σκοῦρι

Намѣренъ въ Ялдъзъ-табия въ Варна при събарянето ѱ.

65. Обр. 64. [III 458]. Мраморна, плоча разчупена на нѣколко кжса, отзадъ оставена необработена. Отъ кжсоветъ сж запазени само три; висока 1·10 м., широка 0·75 м., дебела 0·045 м. Височина на буквитъ 0·028—0·033 м., на долния край и то по дължина на плочата въ по-голѣми размѣри сж написани буквитъ α и ω.

† Ἐνθάδε κατάκτε Ἰωά[ν]να ἢ τῆς
μακαρίας μνήμης ἢ γεναμένη σύνβιως (sic!)
Καρέλλου τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου?

τελευτᾷ μνη(νὶ) Ἀπριλίῳ κη' [ε]νδ^s ιε' †

Намѣрена при канализацията на Варна.

66. Обр. 65. [III 108]. Варовикова плоча, висока 0·78 м., широка 0·44 м., дебела 0·16 м. Отгоре полу-кръгълъ фронтонъ съ релефенъ кръстъ по срѣдата. Надписното поле високо 0·41 м., широко 0·28—0·30 м., дълбоко 0·015 м. и е обкръжено съ проста рамка. Повърхността на камъка е била боядисана съ червена боя; височина на буквитѣ 0·15—0·25 м.

IP Ἐνθάδε κατάκτε
Ὁξυχόλιος ναύ-
κληρος Ἀσιανὸς
Πηλαεΐτης τὸν
βίον καλῶς διάξας
χερε παρωδῖτα †
Ὁξυχώλιως
Θεόδουλος
Ἀθανάσιος Μαρκε-
λῖνος, Ὀργίλιος μνη-
μόσυνον ἐποίησαν
τῷ πατρὶ αὐτῶν †

[Горниятъ надписъ е важенъ отъ двойна гледна точка. Отъ една страна той свидетелствува, че корабоплаването и свързанитѣ съ него занятия като напр. ναυκληρία, сж цѣвтѣли и въ късноантично време по нашето черноморско край-брѣжие, а отъ друга той показва, че и по това време малоазийцитѣ сж намирали радушенъ приемъ и добъръ поминъкъ по тѣзи мѣста. Увѣковѣчениятъ въ надписа отъ своитѣ синове Оксихолий билъ роденъ на островчето Пеле, което лежи недалечъ отъ ионийския брѣгъ срещу града Клазомене (въ Смирненския заливъ) срв. R. Herbst, Pauly-Wissowa-Kr. R E XIX, 265 и Thuk. VIII, 31, 3. Хр. М. Д].

Намѣренъ при копането на основитѣ за зданието на г. Пандели Зингиновъ (хотелъ Македония) на ул. Русенска въ Варна.

67. Обр. 66. [III 122]. Мраморна плоча разчупена на два кжса, 0·087 м. дебела. Въ конкавното поле кръстъ съ орнаментирани краища. Между горната половина на отвесното рамо и хоризонталното рамо на кръста буквитѣ IC—XC. По горната и дѣсна странична рамка остатъци отъ надписъ. Височина на буквитѣ 2—3 см.

PC τοῦ Κυ(ρίου)
ὁμείων

По дѣсната рамка една подъ друга буквитѣ:

XΔIL (?)

Намѣренъ при събарянето на Барутъ-хане въ Варна.

68. Обр. 67. [III 119]. Мраморна плоча отлѣво отчупена. Висока 0·47 м., широка 0·40 м., дебела 0·05 м.; разчупена на два кжса. Височина на буквитѣ 0·032—0·04 м.; омикронъ — 0·025 м.

Ἐνθάδε κατ'ἀκηντε
οἱ τῆς μα]καρίας μνήμης
ὁ δεῖνα Ἀποστ]όλου τοῦ καὶ Ῥεπαρά-
του καὶ ἡ δεῖνα θυγάτηρ τοῦ δεῖνα] τοῦ
σκριναρίου
γυνῇ δὲ τοῦ δια ἐπεμελεί]ας τέκνου αὐτῶν
ἐτελεύτησαν μ(ηνὸς) Ἰανουαρίου καὶ ἡμέρας
ἑνδ(εκατῶνος) ια' †

Намѣрена недалечъ отъ морската градина.

По отношение на съвършено несигурната датировка посрѣдствомъ индикциитѣ сравни забележка къмъ № 59. Споменуването на скринария, както и въ № 62, би могло да служи като *terminus post quem* при датирането, което съ огледъ къмъ палеографски особености е сжщо доста несигурно, сравни Cabrol, DAChret VII, 1, 626.

69. Обр. 68. [III 156]. Мраморна плоча, висока 0·52 м., широка 0·26 м., дебела 0·047 м. На горния край завършва съ джгообразна вдлъбнатина, която е отчупена. Горнитѣ редове отъ надписа сж линирани, височина на буквитѣ 0·02—0·04, омикронъ 0·015 м.

† Ἐν<ε>θα
κατάκι-
τε Γεοργ[για.
ν(δ)ς υἱὸς
Ἀρκάζ-
ου καὶ †

Намѣренъ въ Варна ул. Македонска.

70. Обр. 69. [III 260]. Кжсъ отъ мраморна плоча, отгоре, отдолу и отлѣво отчупена. Висока 0·23 м., шир. 0·19 м., дебела 0·032 м.; височина на буквитѣ 0·012—0·015 м.

. . . IN . . .
. . . THC . . .
. . . HCCYM . . .
. . . MA . . .
. . . YME . . .

Намѣренъ въ пѣсѣчния насипъ (Кумъ-тепелеръ) на югъ отъ Варна.

71. Обр. 70. [III 306]. Релефенъ равнорамененъ кръстъ въ кръгъ върху единъ кжсъ отъ варовикова плоча, висока 0·50 м., широка 0·78 м., дебела 0·016 м.

[Ι(ησοῦ)ς] Χρ(ιστὸς)
Νι]κα

Намѣренъ въ развалинитѣ на Барутъ-хане въ Варна.

72. Обр. 71. [III 130]. Варовикова плоча, дълга 1·29 м., 0·825 м. широка и 0·18 м. дебела, разчупена на нѣколко кжса, отъ тритѣ си страни тя е

профилирана, а една отъ тѣснитѣ страни е гладка. Горната плоскостъ въ рамка отъ три страни, широка 0·15 м. До тѣсната страна безъ рамка — вдлъбнатина 0·46 × 0·51 м., въ която е била вложена вѣроятно мраморна плоча. Подъ вдлъбнатината има друга вдлъбнатина въ форма на гръцки кръстъ. При жглитѣ на четиритѣ рамене на кръста има вдлъбнатини. Подъ долното (водоравно) рамо има една правоъгълна, а подъ нея две квадратни вдлъбнатини. Въ всички вдлъбнатини на кръста и около него сж били вложени мозаични камъни (0·028 м. дебели) отъ червеникавъ варовикъ.

Върху надлъжнитѣ стени на рамката има по три кръгли малки дупки и една въ форма на лястовича опашка, както и остатъци отъ желѣзни скоби. Върху една отъ профилиранитѣ надлъжни стени има остатъци отъ надписъ съ височина на буквитѣ 0·04 м.

+ ὁρθῶς βάδιζε .οὐ νόω σοῦ τὰς τρίβους κτλ.

за останалия гр. текстъ гл. обр. 71а. [Явно е, че въ случая имаме нѣкакъвъ цитатъ отъ Св. Писание, срв. напр. Еванг. Мат. 3, 3: „Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου. εὐθεΐας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ“. Хр. М. Д.].

73. Обр. 72. [III]. Четвъртата пирамидална варовикова плоча, отгоре завършва съ полукръгълъ фронтонъ. Висока 0·81 м., широка долу 0·47 м., горе 0·43 м. дебела 0·13 м. По срѣдата на фронтонното поле, което е слабо конкавно, е изобразенъ релефенъ кръстъ. Надписното поле е заобиколено отъ три страни съ вдлъбната рамка. Височина на буквитѣ 0·025—0·035 м., омикронъ 0·015 м.

Ἐνθα κατὰ-
κτε συνβι-
ος Στρατιγίου
ζήσας ἔτη μβ
ἄπογενάμ-
ἐνη τὸν μν
ρινο μ βίον χ-
ἐρετε παρο-
δίτε

Намѣренъ на ул. Македонска въ Варна.

74. Обр. 73. [III 872]. Варовикова плоча висока, 0·53 м., широка 0·19 м., дебела 0·09 м., отгоре отчупена, а отзадъ необработена. Горе релефенъ кръстъ; въ междинитѣ, образувани надолу отъ водоравното рамо Α и Ω. Подъ надписа въ длъбнатото поле кръстъ, чийто рамене завършватъ съ разширени краища. Височина на буквитѣ 0·025—0·035 м.

Ἐνθα κ-
ατάκτε
ἡ μακ-
ρία
Βάσσα

Намѣренъ на пресѣчката на улицитѣ Плѣвенска и Морска.

75. Обр. 74. [III 322]. Кжсъ отъ мраморенъ корнизъ, силно очуканъ. Дължина 0·355 м., височина 0·13 м., отгоре кржгла дупка за закриване. На лицевата страна на корниза остатъкъ отъ надписъ:

..... ἔνομα †

Намѣренъ въ насипа Кумъ-тепелеръ южно отъ Варна.

76. Обр. 75. [III 1331]. Фрагментъ отъ мраморна плоча, очукана отъ всички страни, отзадъ гладка; висока 0·67 м., дълга 0·018 м., дебела 0·043 м. Височина на буквитъ 0·018—0·024 м.

.....
μακαριστα
.....

Намѣренъ до Римската кула въ Варна, недалечъ отъ църквата св. Георги.

77. Обр. 76. Фрагментъ отъ мраморна плоча, очукана отъ всички страни, отзадъ гладка. Висока 0·08 м., широка 0·13 м., дебела 0·55 м. На лицевата страна, раздѣлена на правоъгълни полета чрезъ врѣзани рамки. Оостатъци отъ надписъ.

NO II
MPO O

78. Обр. 77. [III 1502]. Мраморна плоча, счупена, отдолу очукана, отзадъ груба. Висока 0·67 м., широка 0·265 м., дебела 0·045 м. Височина на буквитъ 0·015 м. — 0·047 м.

† ἐνθ' ἃ-
δε κατὰ κεῖτε
᾽Ωνωρης
πριμικήρι -
ως ἐτελεύ-
τησεν μη
ἀγούστου
εἰνδεκτη-
νις ζ †

За primicerius'a срв. R. Grosse, Römische Militärgeschichte, 120 сл.

Изкопанъ на площадъ Мусала при копане основитъ на Популярната банка въ Варна.

79. Обр. 78. [III 1901]. Мраморна плоча, отгоре очукана. Висока 0·75 м., широка при горния си край 0·20 м., а при долния — 0·16 м., дебела 0·053 м. Отзадъ грубо работена, а отъ следитъ отъ хоросана се вижда, че е била зазидана. Въ горната частъ на плочата сж издѣлбани знаци (орнаменти?).

80. Обр. 79. [III 1498]. Четвъртита мраморна плоча, горе силно закржглена. Висока 0·42 м., широка 0·30 м., дебела 0·11 м. Височина на буквитъ (срѣдно) 3 см. Омикронътъ 2 см.

M
X † Γ
† ἐνθ' ἃ δε κ-

ατάχιντε ει(sic) τῇ-
ς μακαρίας μ-
νήμης Διαμαν-
τῇ γαμετὶ γενα-
μένη Ἰωάννο-
υ Κηρωφοῦ †

Намѣрена при изкопа на основитѣ на новата Популярна банка въ Варна на площадъ Независимость — бивша Мусала на 14. X. 1938 г.

Обнародвани раннохристиянски надписи отъ Варна

81. (533). Шкорпилъ описва единъ такъвъ надписъ публикуванъ у Kalinka, Ant. Denkmäler № 361, стр. 285.

82. Соф. Народенъ Музей. Другъ подобенъ надписъ у Kalinka, ц. с. № 363, стр. 286.

83. [III 120]. Раннохристиянски надписъ у Баласчевъ, Ungedruckte und wenig bekannte Grabinschriften in Bulgarien, таблица II.

84. [III 109]. Подобенъ надписъ, публикуванъ въ сборника Абоба-Плиска, 240, № 4, таблица XLVI ф.у.

85. Соф. Народенъ Музей. Раннохристиянски надписъ публикуванъ у Kalinka, ц. с., № 360.

Обнародвани гръцки надписи отъ Варна

86. Сега Соф. Народенъ Музей. Шкорпилъ описва единъ надгробенъ надписъ въ паметъ на Домнинъ отъ гр. Тирасъ. Публикуванъ за последенъ пжтъ у Kalinka, Ant. Denkm. № 346, стр. 275.

87. [III 11]. Публикуванъ у Kalinka, ц. с., № 240, стр. 199.

88. [III 157]. Публикувано у A. Salač-K. Škorpiľ, Arch. Památky z vuch. Bulharska, стр. 49, № 19, таблица 12, обр. 15.

89. [Сега изчезналъ]. Публикуванъ АЕМ XVII, 2, стр. 204, № 85 и въ Одессосъ-Варна, стр. 13, № 21. Надгробенъ надписъ на Метрофана синъ на Бакхия, родомъ отъ гр. Марония; по формата на буквитѣ вѣроятно отъ IV вѣкъ пр. Хр.

90. [III 355]. Надгробенъ надписъ, втората часть отъ който е въ стихове, въ честь на Ментъ, на жена му Анеионъ (малоазийско име) и на роба Трофимъ, публикуванъ у Salač-Škorpiľ, Arch. pam. 54, табл. 22, обр. 17.

91. [III 357]. Salač-Škorpiľ, Arch. památky, № 23, табл. 14, обр. 18.

92. Обр. 159. [Сега изчезналъ]. Публикуванъ напоследъкъ у Kalinka, Ant. Denkm., стр. 246, № 304.

93. Сега въ Соф. Нар. Музей. Публикуванъ напоследъкъ отъ Б. Филовъ ИАД III, 22, № 18, обр. 18.

94. Сѣга въ Соф. Нар. Музей. Публикуванъ напоследъкъ у Kalinka, Ant. Denkm., № 91.
95. [III 359]. Публикуванъ Salač-Škorpiš Arch. pam. 46, № 17, обр. 6.
96. Публикуванъ Kalinka, Ant. Denkm., № 151, обр. 43.
97. Сѣга въ Соф. Нар. Музей № 84. Публикуванъ у Kalinka, Ant. Denkm., № 229.
98. Сѣга въ Соф. Нар. Музей. Kalinka, Ant. Denkm. 253, № 318.
99. [III 285]. Публикуванъ въ Salač-Škorpiš, Arch. pam., 50, № 20 табл. 13.
100. Публикуванъ въ SIG № 2056. Декретъ въ честь на единъ антиохиецъ.
101. Сѣга въ Соф. Нар. Музей. Публикуванъ Kalinka, Ant. Denkm., № 92.
102. Сѣга въ Соф. Нар. Музей, № 62. Kalinka, Ant. Denkm., № 93.
103. [III 75] Kalinka, Ant. Denkm., № 440.
104. Сѣга изчезналъ. Kalinka, Ant. Denkm., 336, № 438.
105. Kalinka. Ant. Denkm., 338, № 444.
106. АЕМ X, 179, № 2 = Одессосъ-Варна, 21, № 53.
107. Сѣга въ Русия. SIG 2056 = I. G. Rom 658.
108. Сѣга въ Соф. Нар. Музей. Публикуванъ Kalinka, Ant. Denkm., 254, № 320.
109. Сѣга въ Соф. Нар. Музей. Публикуванъ Kalinka, Ant. Denkm., 253, № 319.
110. [III 921]. Публикуванъ отъ A. Salač, Un décret inédit de la ville d'Odessos, BCH LV, 1931, 43 сл.
111. [III 10]. Kalinka, Ant. Denkm., № 99. Вмѣсто четенето на Kalinka въ редъ 2. *σαιντάρχου*, Шкорпилъ предлага *πεντάρχου*.

Погребално угощение

112. [857]. Шкорпилъ навежда плочата съ изображение на погребално угощение и съ надписъ, която е публикувана за последенъ пжтъ у Kalinka, Ant. Denkm., № 266, обр. 71. Заидана въ двореца Евскиноградъ при Варна.
113. [858]. Подобенъ паметникъ съ надписъ, намѣренъ въ Евксиноградския паркъ предъ северния входъ на манастира Св. Димитъръ. Публикуванъ у Kalinka, ц. с., № 267, обр. 72.
114. [III 330]. Горна лѣва часть отъ мраморна плоча; вис. 0.15 м., шир. 0.22 м., деб. 0.065 м.; отгоре слабо заострена, а отзадъ грубо одѣлана. Намѣрена въ с. Аксаково, Варненско. Релефното поле въ проста вдлъбната рамка. Отъ релефа на погребалното угощение запазена очуканата отъ лѣво глава на женската фигура, а на дѣсно отъ нея вѣнецътъ безъ подробности. На горната рамка остатъци отъ надписа; височина на буквитъ 0.037—0.042 м.

Едно възможно допълване е:

....σιος Κράτι Διονύσιος Κράτι
 αὐ]τοῦ Ἀφρία καὶ ἡ γυνὴ αὐ]τοῦ Ἀφρία [Хр. М. Д.]

115. [860]. Сега въ Соф. Народенъ Музей, инв. № 2348. Шкорпилъ описва единъ подобенъ паметникъ съ надписъ, въ който жената носи името Ζειαλ... Публикуванъ въ Записки, Одесса, ХХІ, Протоколи, стр. 19, № 9.

Изображения съ погребално угощение отъ Варна

Въ сборката на бившата гръцка митрополия въ Варна покрай другитъ археологически паметници е имало и релефи съ изображение на погребална вечеря, които сж били купени и пренесени въ Соф. Народенъ Музей.

116. [861, сега въ Соф. Нар. Музей, № 3507]. Публикуванъ напоследъкъ у Kalinka, ц. с., № 261, обр. 66.

117. [862, сега въ Соф. Нар. Музей, № 3499]. Публикуванъ Kalinka, ц. с., № 263, обр. 68.

118. [363, сега въ Соф. нар. музей, № 3505]. Последна публикация Kalinka, ц. с., № 26, обр. 69.

119. [864 сега въ Соф. нар. музей, № 3506]. Kalinka, ц. с., № 265, обр. 70.

120. [865, сега въ Атинския археологически музей, № 1278]. Пренесенъ отъ Варна. Публикуванъ Ἀρχ. Δελτίον 1885, 16, № 21.

121. Обр. 80. [III 128]. Мраморна плоча счупена на три. Висока 0·52 м., широка 0·08 м., дебела 0·08 м., отзадъ грубо работена. Вдлъбнатото релефно поле е високо 0·305 м. и 0·30 м. широко. Намърена въ Варна въ V участъкъ на ул. Бр. Миладинови, въ дома на г. Борисъ Поповъ.

Леглото е изобразено съ двустранни подпорки. Полулегналъ мжжъ съ гладко избръснато лице ep face, облѣченъ въ хитонъ и хламида, която оставя гърдитъ му открити. Единиятъ край на хламидата е увитъ около китката на лѣвата му ржка; въ сжщата си ржка, която е облакътена върху възглавницата, мжжътъ държи чаша безъ дръжка, а въ дѣсната си, дигната нагоре ржка държи вѣнецъ безъ подробности.

Налѣво върху едно масивно кресло съ задна облѣгалка, което е тапицирано съ възглавници, е седнала жена, облѣчена въ хитонъ и хламида и съ лице почти ep face. Въ дѣсната си, протегната къмъ мжжа ржка тя държи нѣкакъвъ неясенъ дребенъ предметъ (пръстенъ или овощие), а съ лѣвата ржка придържа единия край на хламидата си. Краката на жената сж положени върху едно четвъртито чуканоподобно столче (възвишение). Предъ леглото въ дѣсно е изобразена триножна масичка, върху която е сложенъ по срѣдата единъ неясенъ предметъ (блюдо? хлѣбъ?), а отъ дветъ му. страни по единъ гроздь. Въ лѣвия жгълъ на релефа, до стола на жената е изобразено въ по-низъкъ релефъ едно момиче, облѣчено въ обикновенъ надипленъ и подгънатъ хитонъ.

Момичето е представено въ профилъ съ погледъ насоченъ къмъ дѣсно. Въ дѣсния жгълъ на релефа е изобразено друго момче, облѣчено въ кжсъ хитонъ и представена въ подобна на онази на момичето.

На горната рамка надписъ съ височина на буквитѣ 1 см.:

Σωκράτης Διονυσίου καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ
Ἄναις Ἀσκληπιάδου θυγάτηρ
καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτῶν Ἀμασιακίς γυνὴ δὲ
Ζωπυρίωνος τοῦ Ἀντιφίλου χαίρεται

[Името Ἄναις въ редъ 2 е малоазийско, срв. Sundwall, Die einheimischen Namen der Lykier, стр. 69 и 284 въ редъ 4 името Ἀντιφίλου е поправено както изглежда отъ написаното първоначално Θεόφιλος. Хр. М. Д.].

123. Обр. 81. [867, Инв. III 27]. Четвъртата варовикова плоча, чиято горна частъ е обработена въ видъ на трижгленъ фронтонъ съ изпъкнала рамка; отстрани акротери, а въ срѣдата кржгла конкавна розетка, която по формата си напомня вътрешността на фиала съ imbo. Стелата, която е разчупена на три кжса, е висока 0·90 м., широка 0·63 м., дебела 0·09 м. Вдлъбнатото релефно поле е 0·52 м. високо, широко 0·49 м.

Върху легло съ задна и странична подпорка е изобразенъ полулегналъ брадатъ мъжъ, съ гжста ситно нарѣзана коса, която покрива ушитѣ и частъ отъ лицето. Отъ лицето, което е обърнато $\frac{3}{4}$ en face не се забелязватъ много подробности. Мъжътъ е облѣченъ въ хитонъ и химатионъ; въ лѣвата си ржка, която е облакътена на възглавницата, той държи предметъ, който е счупенъ, а въ дѣсната си дигната нагоре ржка — вѣнецъ безъ подробности.

Налѣво, върху масивенъ постланъ столъ съ задно облѣгало седи жена, облѣчена въ двойна дреха, чиито крака, почиватъ върху едно четвъртито столче. Лѣвата ѝ протегната ржка е насочена (или положена) къмъ колѣнетѣ на мъжа, а въ дѣсната си протегната напредъ ржка тя държи нѣкакъвъ дребенъ предметъ. Въ лѣвия жгълъ, до стола стои момиче въ профилъ надѣсно, облѣчено въ обикновенъ надипленъ и подгънатъ хитонъ. То държи съ дветѣ си ржце напредъ високъ сждъ съ конусовиденъ похлупакъ. Предъ леглото тринога маса, на която е поставенъ единъ хлѣбъ съ по единъ гроздь отъ страни. Въ дѣсния жгълъ на релефното поле високъ призматиченъ олтаръ, чийто лѣвъ горенъ ржбъ е не само долепенъ до леглото, но, както изглежда, му служи и за подпора. Предъ олтара сж изобразени две фигури: въ лѣво момче въ профилъ на лѣво облѣчено въ кжсъ препасанъ и надѣнатъ хитонъ, а въ дѣсно отъ него юноша en face съ гжста кждрава коса, облѣченъ въ химатионъ, който той придържа съ дѣсната си ржка на гърдитѣ си, като единъ край отъ дрехата му е увитъ около ржката му. Лѣвата му спусната надолу ржка придържа другъ край отъ химатиона.

Двуредниятъ надписъ е разпредѣленъ надъ и подъ релефното поле, височина на буквитѣ 1·5 см., омикронъ — 0·005 м.

Εὐέλπιτος Κουάρτου Χαλκηδόνιος
καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Καρίδαβα χαίρετε

[Бащиното име на халкедонецъ Евелпистъ, както и името на жена му издаватъ тѣхния неелински произходъ. Хр. М. Д.].

Намѣренъ при копане на основи за кжщата въ IV участъкъ, IV линия, № 40 въ Варна заедно съ единъ гробъ, въ който били открити изгнили кости и една кандилница.

123. [III 290]. Шкорпилъ дава подробно описание на една извънредно интересно и подробно изработена стела съ изображение на соена funebris и надписъ, публикуванъ вече отъ него и Antonin Salač въ Arch. památky z východního Bulharska, 18, № 5, табл. 3., обр. 5.

124. Обр. 82. [III 400]. Горна частъ отъ мраморна плоча, висока 0·21 м. широка 0·485 м. и дебела 0·085 м.; отгоре заострена въ видъ на недоразвитъ фронтонъ; задната и предна страна сж грубо одѣлани, а страничните стени — гладко обработени. Релефното поле е 0·03 м. дълбоко и 0·41 м. широко. Отъ релефното изображение е запазена въ лѣво главата на жената, която е покрита съ връхната ѝ дреха. Жената изглежда, че е седѣла на леглото. Въ дѣсно е запазена горната частъ отъ тѣлото на полулежащия мжжъ (до гърдитѣ) съ гжста кждрава коса на главата и младежко, гладко избръснато лице, което е завърнато $\frac{1}{4}$ надѣсно. Облѣченъ въ хитонъ и химатионъ, като последниятъ оставя гърдитѣ му непокрити. Въ дѣсната си вдигната нагоре ржка мжжътъ държи (лавровъ?) вѣнецъ.

На горната рамка надписъ съ височина на буквитѣ 0·02 м.

Πρωταγώρας Γερωνόμου

Намѣренъ между ул. Царъ Борисъ и турското мюфтийство на дълбочина 4·2 м. подъ нивото на улицата; употребенъ за строителенъ материалъ при една внушителна антична постройка, чиито основи сж били открити на ул. Царъ Борисъ.

125. Обр. 83. [III 454]. Мраморна четвъртита плоча, която въ горния си край е заострена. Висока 0·40 м., широка 0·33 м. и дебела 0·07 м.; задната страна груба, а долниятъ ржбъ грапавъ.

Релефното поле е почти квадратно съ страна 0·275 м.; дълбочината му достига до 0·04 м.

Върху просто легло съ странична стена, съ гладкъ дюшекъ и малка възглавница е полулегналъ мжжъ съ пишно накждрена коса и брада и увиснали мустаци. Лицето му en face. Облѣченъ е въ двойна дреха; химатионътъ покрива само долната половина на тѣлото му и е прехвърленъ презъ лѣвото рамо на мжжа, като единиятъ му край, украсенъ съ пискюлъ, виси надъ възглавницата. Въ вдигнатата си нагоре дѣсница той държи вѣнецъ, изобразенъ безъ подробности, а съ лѣвата си ржка се облакътява на възглавницата и държи една чаша. Въ лѣво, до края на леглото, върху единъ масивенъ дебело постланъ, и снабденъ съ задно облѣгало столъ, чийто заденъ кракъ е работенъ на стругъ, седи една жена, загъната въ дълга дреха, която покрива и задната частъ на главата ѝ. Лицето е изобразено почти en face, а косата е счесана симетрично на пжтъ, който минува по срѣдата на темето. Съ лѣвата си ржка, положена на гърдитѣ, тя придържа химатиона, а съ дѣсницата си подава на мжжа дребенъ, неясенъ

предметъ (вѣроятно овощие). Краката на жената сж положени върху едно просто и грубо столче съ кубическа форма. Предъ леглото проста тринога маса съ крачета въ форма на стилизирани лъвски лапи. Върху масата сж сложени плодове. Въ дѣсния доленъ жгълъ на релефа е изобразено (както изглежда, *en face*) едно момче, облѣчено съ препасанъ и подгънатъ хитонъ. Съ лѣвата си ржка то придържа лакътя на дѣсната си ржка. Въ лѣвия доленъ жгълъ на релефното поле едно момиче (както изглежда, въ профилъ на дѣсно), облѣчено въ дългъ препасанъ ситно надипленъ хитонъ съ апоптигма. Съ дѣсната си ржка то придържа лѣвия си лакътъ.

Надъ релефа надписъ съ височина на буквитѣ 0·012 м.:

Ἀμύντωρ Ἀγαθήνορος καὶ ἡ γυναῖκα
αὐτοῦ Μάρμας Ζωπύρου θυγάτηρ χαῖρε

На края на първия редъ едно листче.

[За името Μάρμας срв. Sund wall, Die einheimischen Namen der Lykier, 140, Хр. М. Д.].

Паметникътъ е намѣренъ въ северозападния жгълъ на турската табия на ул. Македонска и бул. Фердинандъ.

126. Обр. 84. [III 336]. Мраморна плоча, счупена на три кжса. Висока 0·74 м., широка 0·47 м., дебела 0·065 м. Горната частъ завършва слабо заострена въ едва развитъ трижгъленъ фронтонъ, по срѣдата на който е изобразена кржгла розетка въ форма на малка фиала съ *imbo*. Релефното поле е 0·49 м. високо, 0·41 широко и 0·0457 м. дълбоко.

Върху просто легло съ странична стена, което е постлано съ дебелъ дюшекъ и тѣсна висока възглавница, е полулегналъ мжжъ съ глава *en face* съ гжста и буйна коса и гладко избръснато лице. Мжжътъ е облѣченъ въ двойна дреха, като химатионътъ оставя гърдитѣ и дѣсното му рамо открити, а единъ неговъ край е прехвърленъ презъ лѣвото му рамо и увитъ около лѣвицата му. Мжжътъ се подпира съ лѣвия си лакътъ на възглавницата, въ дѣсната си дигната нагоре ржка той държи вѣнецъ, изобразенъ безъ подробности, а въ лѣвата му ржка има дълбока фиала(?). Жената на дѣсно, съ лице $\frac{1}{2}$ *en face* е седнала на единъ масивенъ столъ, чийто горенъ и доленъ ржбъ е профиливанъ. Столътъ е постланъ съ дебела възглавница и снабденъ съ задна облѣгалка. Дѣсниятъ ѝ кракъ е положенъ върху едно столче въ форма на пресѣчена четирижгълна пирамида, което отъ своя страна лежи върху нарочно повишенъ подиумъ (плоча?). Съ дѣсната си ржка жената подава нѣкакъвъ дребенъ предметъ (вѣроятно овощие) на мжжа си, а съ лѣвата си ржка придържа единъ край отъ горната си дреха, който е прехвърленъ надъ главата и завършва съ ресни. Въ дѣсно проста тринога масичка съ стилизирани лъвски крака, върху която е поставено нѣщо за ядене (хлѣбъ?). Налѣво отъ масичката и надѣсно отъ жената е изправенъ върху плочата единъ младежъ *en face*, облѣченъ въ дълга връхна дреха. Съ дѣсната си ржка той придържа своя химатионъ къмъ лѣвото си рамо, а лѣвата му ржка, свободно спусната надолу край тѣлото, държи висящия надолу край отъ химатиона. Въ дѣсния жгълъ на релефното поле, на еднаква височина съ масич-

ката, е изобразено едно момче въ профилъ налѣво, облѣчено въ кжсъ, достигащъ до колѣнетѣ му хитонъ, който е препасанъ и снабденъ съ апоптигма. Съ лѣвата си ржка то придържа дѣсния си лакътъ. Въ лѣвия жгълъ на релефа, предъ стола на жената стои момиче въ профилъ надѣсно съ буйна и дълга, счесана на кокъ коса, облѣчено въ дългъ препасанъ и подгнать хитонъ. Съ дѣсната си ржка то подпира лѣвия си лакътъ. Въ пояса между фронтонa и релефното поле надписъ. Височина на буквитѣ 0·02 м., омикронъ 0·005 м.

Θένων Πόσιος καὶ ἡ θυγάτηρ
αὐτοῦ

χαίρετε

Намѣренъ на ул. Македонска недалечъ отъ морската градина.

127. Обр. 85. [III 347]. Мраморна плоча, висока 0·98 м., широка 0·66 м., дебела 0·13 м., отзадъ грубо обработена; къмъ долния си край тя се стѣснява и е грубо работена. Съ тази си частъ плочата е била закрепена въ основната плоча на паметника. Релефното поле е 0·55 м. високо, 0·56 м. широко и 0·065 м. дълбоко; отъ лѣво и дѣсно то е оградено отъ по единъ канелиранъ пиластръ съ капителъ и база. Надъ пиластритѣ е надписното поле, което завършва въ слабо развитъ трижгленъ фронтонъ съ единъ срѣденъ и два странични акротери. Въ срѣдния акротеръ е помѣстена цѣла, а въ страничнитѣ по една полупалметка. Върху фронтонното поле е помѣстена розета въ видъ на петолистень цвѣтъ (концентрично развита), отъ която къмъ лѣво и дѣсно излизатъ волутни орнаменти. Върху просто постлано съ дебелъ дюшекъ и възглавница легло, което отъ дѣсно се поддържа отъ едно призматично стълбче и което е снабдено съ задна и странична низка стена, е полулегналъ мжжъ съ брада, чието лице и глава сж силно изчукани. Той е облѣченъ съ двойна дреха; върхната дреха оставя гърдитѣ му открити, единиятъ ѝ край е прехвърленъ презъ лѣвото му рамо, като завършва съ пискюлъ, който е провисналъ надъ възглавницата. Мжжътъ държи единъ сждъ съ две дрѣжки, а въ дигнатата си нагоре дѣсниа лавровъ вѣнецъ, превързанъ съ двойна тения, която завършва съ малки висулки. Жената седи на простъ, масивенъ столъ съ задна облѣгалка и възглавница. Краката ѝ сж положени върху едно столче въ форма на пресѣченъ конусъ, което е украсено съ листовидни орнаменти и е поставено върху дебела плоча. Жената е облѣчена въ двойна дреха, която пада въ многобройни красиви дипли по тѣлото ѝ. Върхната дреха е покривала, както изглежда, частъ отъ главата ѝ, която сега е отчупена. Съ лѣвата си ржка жената придържа къмъ гърдитѣ си края отъ горната си дреха, която завършва въ видъ на широкъ пискюлъ съ реснички, а дѣсната си ржка протѣга къмъ мжжа. На дѣсния край на плочата предъ жена е изправено едно момиче en face, облѣчено въ хитонъ и химатионъ, като последниятъ е прехвърленъ и презъ главата му. Момичето е сложило лѣвата си ржка на гърдитѣ, а дѣсницата му виси надолу долепена до тѣлото.

Въ дѣсно отъ момичето, предъ леглото тринога маса съ лѣвски крака и напрѣчна летва, въ срѣдата на която сж поставени плодове, а отъ страни на тѣхъ по единъ гроздъ. Въ лѣвия жгълъ на релефното поле, предъ подпorkата на стола сж

изобразени две еднакво високи момичета въ профилъ надѣсно. Облѣчени сж въ еднакви препасани и подгънати хитони. Съ дѣсницитѣ си тѣ подпиратъ брадата си. Въ дѣсния жгълъ на релефното поле предъ подпорката на леглото е изобразено ep face едно момче, чието лице е очукано. Облѣчено е въ кжсъ пристегнатъ и подгънатъ хитонъ. Тежестъта на тѣлото му е върху дѣсния кракъ. Ржцетѣ му сж кръстосани на корема.

Върху архитрава надъ релефното поле надписъ. Височина на буквитѣ 0·02 м.

Παρμενίων Αλαντίδου καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Μάρμα
Ἀντιπάτρου καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτῶν Ἄννει χαίρετε

[За имената Μάρμα и Ἄννει срв. Sundwall, Die einheimischen Namen der Lykier, 69, 140, 287. Хр. М. Д].

Намѣренъ на пресѣчката на ул. Съборна и линия XXII въ Варна, гдето е служелъ като покривна плоча на гробъ отъ IV вѣкъ сл. Хр.

128 Обр. 86. [III 329]. Мраморна плоча, висока 0·55 м., широка 0·39 м., дебела 0·056 м., отзадъ грубо обработена. Релефното поле е почти квадратно съ страна 0·33 м. и 0·033 м. дълбоко.

На обикновено легло съ низка странична и задна стена, постлано съ дебелъ дюшекъ и тѣсна възглавница е полулегналъ мжжъ съ гжста и буйна коса и гладко обрѣснато лице. Той е облѣченъ въ хитонъ и химатионъ, като последниятъ оставя гърдитѣ му открити; единъ край е прехвърленъ презъ лѣвото му рамо и завършва съ пискюлъ, който се спуска надолу до леглото. Въ вдигнатата си нагоре и нѣкакси издадена напредъ дѣсна ржка мжжътъ държи вѣнецъ, изобразенъ безъ подробности. Въ лѣвата си облакътена на възглавницата ржка той държи нѣкакъвъ сждъ. Жената седи на обикновенъ масивенъ столъ, чийто горенъ и доленъ ржбъ е профиливанъ. Столътъ е постланъ съ дебела възглавница и снабденъ съ низка задна облѣгалка. Жената е облѣчена въ хитонъ и химатионъ. Последниятъ е прехвърленъ и надъ главата ѝ, като оставя гърдитѣ открити. Съ лѣвата си ржка тя придържа химатиона къмъ шията си, а съ дѣсницата си крепи едно момиченце на скута си ep face, облѣчено, по сжщия начинъ. Жената е сложила краката си върху едно низко столче, което отъ своя страна е върху една подставка, прилична на плоча (подиумъ). Триногата маса е съ извити крака (по всѣка вѣроятностъ стилизирани лѣвски лапи). Въ срѣдата на масата е сложенъ единъ сждъ, а отъ дветѣ му страни симетрично по единъ гроздь и други овощия (предадени безъ подробности). Въ дѣсния жгълъ на релефното поле едно момче, обрнато налѣво, облѣчено въ кжсъ пристегнатъ и подгънатъ хитонъ. Тежестъта на тѣлото върху лѣвия кракъ; дѣсниятъ му лакътъ се опира върху лѣвата му ржка, а съ дѣсната си ржка момчето подпира брадата си. Въ лѣвия жгълъ, до стола, стои момиче въ профилъ надѣсно, облѣчено съ дълга препасана и подгъната дреха. Косата е прибрана на кокъ на тила. Лѣвиятъ лакътъ се придържа отъ дѣсницата, а съ лѣвата си ржка момчето подпира брадата си. На горната рамка надписъ съ височина на буквитѣ 0·015 м.

Ξένων Ἀρτεμιδώρου καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Τούτουδω Σωτήρος θυγάτηρ χαίρετε

[Името на съпругата на Ксенона издава нейния малоазийски произходъ, срв. имена като Τουδους или Τουδω у Sundwall, ц. с., 217 или Τυταίδης, п. т., 222; Τουδω, п. т., 205 и т. н. Хр. М. Д.].

Паметникътъ е намѣренъ на ул. Македонска до бившия девически френски колежъ.

129. Обр. 87. [III 1012]. Отломъкътъ отъ мраморна плоча (горенъ дѣсенъ жгълъ), висока 0·27 м., широка 0·23 м. дебела 0·09 м., отзадъ изгладенъ.

Отъ релефното изображение на погребално угощение е запазена само главата на полулегналия мжжъ, съ гладко избръснато лице и плешива глава. Запазената отъ страни коса е вчесана напредъ. Горната дреха е прехвърлена презъ лѣвото рамо. Релефътъ е обкръженъ съ обикновена широка рамка, дълбока 0·06 м. На рамката остатъци отъ надписъ съ височина на буквитъ 2·2 см.;

. καὶ ἡ γυ-
[υ] αὐτοῦ τοῦ δεῖνα θυγατήρ χαῖρε

Намѣренъ въ двора на Ст. Петровъ, ул. Араба-конакъ, № 95 въ Варна.

130. Обр. 88. [III 1014]. Мраморна плочи счупена надве, широка 0·595 м. висока 0·79 м., дебела 0·07 м.; отзадъ грубо обработена, на долния си край на височина 0·11 м. стѣснена, за да може да бѣде пѣхната въ основната надгробна плоча. Отгоре простъ трижъленъ фронтонъ съ странични акротери, отъ които е запазенъ дѣсниятъ. На срѣдата на фронтонното поле е изобразенъ кржгълъ изпъкналъ щитъ. На върха на фронтоната има обикновена кржгла изпъкналостъ вмѣсто централенъ акротеръ.

Леглото съ изработенъ на стругъ цилиндриченъ кракъ и съ задна и странична стена е постлано съ дебелъ дюшекъ и възглавница. На него полулегналъ мжжъ съ кржгло избръснато лице и буйна вчесана напредъ коса, облѣченъ въ двойна ситно надиплена дреха. Единиятъ край отъ горната дреха е прехвърленъ презъ лѣвото му рамо, а другиятъ край завършва съ пискюлъ и пада върху дюшека. Въ дѣсната си дигната нагоре и протегната встрани ржка мжжътъ държи лавровъ вѣнецъ, а въ лѣвата си, облакътена върху възглавницата — нѣкакъвъ валчестъ предметъ (сждъ). На лѣво върху простъ, подобенъ на окастренъ дънеръ столъ е седнала жена, облѣчена въ двойна дреха съ лице почти en face. Горната дреха покрива и частъ отъ главата ѝ, а единъ край отъ нея е увитъ около колѣнетъ ѝ, като завършва съ пискюлъ. Въ дѣсната си издадена напредъ ржка жената държи нѣкакъвъ кржгълъ предметъ (вѣроятно овощка), а съ лѣвицата си, която изглежда, че е облакътена на леглото, тя придържа върхната си дреха. Надѣсно отъ леглото стои момче en face съ кръстосани на корема ржце и кръстосани нозе (дѣсниятъ предъ лѣвия). То е облѣчено въ кжсъ доста свободно препасанъ надипленъ хитонъ, който оставя цѣлитъ му колѣне отстриани. Предъ леглото проста трикрака маса, отрупана съ овощки. Въ лѣвия жгълъ на релефното поле задъ жената стои момиче почти въ профилъ надѣсно, облѣчено въ дълъгъ до земята препасанъ и надипленъ хитонъ съ апоптигма. На главата му дълга и гжста коса, прехвърлена назадъ и падаща по врата и раменетъ. Въ

дѣсната си спусната надолу ржка момичето държи малъкъ кржгълъ предметъ, а съ лѣвата си ржка то докосва гърба или лѣвия лакътъ на жената. Подъ релефа надписъ, чиито букви сж въ начертани (линирани) редове; височина на буквитѣ 0·02 м., омикронъ 0·014 м.

Τρυφῶσα Ήενάνδρου θυ-
γάτηρ, γυνή δὲ Γαίου τοῦ Σοῦ-
σα, φύσει δὲ Ἀπολλωνίου
χαῖρε

[За името Σούσα(ς)? срв. Pape-Benseler III, 1429 въ случай, че то е персийско, или Sundwall, ц. с., 254 въ случай, че е малоазийско, която вѣроятностъ впрочемъ е по-близка до ума. Хр. М. Д.].

Намѣренъ въ двора на Ст. Петровъ на ул. Араба-конакъ, 95 въ Варна.

131. Обр. 89. [III 121]. Мраморна плоча отгоре отчупена, висока 0·86 м., широка 0·75 м. и 0·12 м. дебела; на долния край на височина 0·15 м. тя се стѣснява на 0·61 м. и съ тази частъ е била влагана въ хоризонталния надгробенъ камъкъ. Релефното поле е вдлъбнато и е 0·65 м. широко. Отъ дветѣ страни то е ограничено съ канелирани пиластри съ прости бази.

Релефътъ грижливо изработенъ. На леглото съ задна и странична стена полулегналъ мжжъ; леглото е постлано съ дюшекъ и низка възглавница. Мжжътъ е облѣченъ въ двойна дреха; химатионътъ оставя гърдитѣ му открити и при това единъ край отъ тази дреха е навитъ около долната частъ на лѣвата му ржка, като завършва съ пискюлъ, падащъ върху дюшека на леглото. Мжжътъ е облакѣтенъ съ лѣвата си ржка върху възглавницата и държи въ нея единъ сждъ съ две дрѣжки. Дѣсната ржка на мжжа, която е държала вѣнеца е отчупена отъ рамото заедно съ главата.

Налѣво, до леглото, върху масивенъ столъ (кресло) съ задна облѣгалка, който е постланъ съ красиво извезана възглавница и е съ профиливанъ горенъ и доленъ ржбъ, е седнала жена въ двойна дреха. Горната половина отъ нейната фигура липсва. Дѣсната ѝ ржка, която е силно пострадала, е свита въ лакътя до тѣлото и сжщевременно издадена напредъ като държи нѣкакъвъ дребенъ продълговатъ предметъ. Отъ лѣвата ржка е запазена само незначителна частъ отъ лакътя, свитъ и долепенъ до тѣлото. Съ нея жената е придържала единъ край отъ намѣталото, което по всѣка вѣроятностъ е покривало и задната частъ отъ главата ѝ. Краката на жената сж положени на красиво столче, което отъ своя страна е поставено върху две дебели плочи, положени една надъ друга като стѣпала. Предъ жената върху долното стѣпало стои съ облекченъ лѣвъ кракъ юноша ep face, облѣченъ въ химатионъ. Дѣсната му ржка, положена на гърдитѣ придържа химатиона затворенъ, а лѣвата му спусната надолу ржка държи другъ край на сжщата дреха. Лицето и главата на юношата сж отчупени.

Налѣво предъ креслото сж изобразени въ профилъ надѣсно две момичета, облѣчени въ дълги надиплени, препасани и подгнати хитони. Момичето отпредъ държи въ спуснатата си надолу дѣсна ржка кана съ една дрѣжка, а въ лѣвата си ржка, чийто лакътъ е долепенъ до тѣлото и предната ѝ частъ

е издадена напредъ — едно кръгло огледало. Момичето отзадъ държи въ дѣсната си прибрана къмъ тѣлото ржка единъ неясенъ очуканъ предметъ (малка кутия?), а съ лѣвата си ржка се опира на рамото на предното момиче.

Въ дѣсния жгълъ на релефното поле стои момиче, облѣчено въ кжсъ препасанъ хитонъ съ апоптигма, което въ лѣвата си спусната надолу ржка държи кърпа, а съ дѣсната си ржка се държи за ржба па трикраката маса; последната има крака, които сж стилизирани лѣвски протоми и се придържатъ отъ една напрѣчна летва. По срѣдата на масата е сложена една низка кошница съ цвѣтя, а отъ дветѣ ѝ страни по единъ гроздъ.

Подъ релефа триреденъ гръцки надписъ съ височина на буквитѣ 0·017—0·025 м.

Μένανδρος Διονυσίου καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ
Ἰαθίς Κόνωνος θυγάτηρ
χαίρειν

[Името Ἰαθίς ми се струва, че е варварско. Хр. М. Д.].
Намѣрена въ лозята на североизтокъ отъ гр. Варна.

132. Обр. 90. [III 103]. Горна частъ отъ мраморна плоча отгоре заострена, въ видъ на недообработенъ фронтонъ. Висока 0·38 м., широка 0·42 м., дебела 0·075 м. Релефното поле е доста вдлѣбнато.

Отъ релефното изображение е запазена само главата на седящата жена въ лѣво, чиято глава е покрита отъ химатиона. Въ дѣсно полулегалъ мжжъ върху едно легло съ висока задна и странична стена. Мжжътъ е облѣченъ въ хитонъ и химатионъ. Въ лѣвата си подпрѣна на възглавницата ржка той държи низка чаша, а въ дѣсната протегната напредъ ржка държи гроздъ.

Надъ релефа надписъ. Височина на буквитѣ 0·017 м., омикронъ 0 004 м.

Σουλπίκιος Φαρσούλημος
νέος [ἥρως] χαίρετε

Намѣрена въ лозята на северъ отъ гр. Варна.

133. Обр. 91. [III 133]. Горна широка рамка отъ мраморна плоча, висока 0·15 м., широка 0·31 м., дебела 0·08 м.; задната плоскостъ грубо работена.

Отъ релефното изображение, което е било въ дълбоко 4·5 см. поле, е запазенъ само краятъ отъ дѣсницата на мжжа, която е държала вѣнецъ.

На рамката надписъ съ височина на буквитѣ 2 см.

Ζήνιδος καὶ ἡ γυνὴ [αὐτοῦ]
Ἠροσόδου θυγάτηρ

Намѣрена при събарянето на Барутъ-хане въ Варна.

134. Обр. 92. [III 433]. Отломъкъ отъ мраморна плоча, висока 0·31 м., широка 0·20 м., дебела 0·075 м. отзадъ грубо работена.

Отгоре личи остатъкъ отъ рамката на вдлѣбнатото релефно поле; отъ изображението се виждатъ само краката на стояща фигура. Подъ релефа незначителни остатъци отъ надписи съ височина на буквитѣ 0·015 м.

... υσας
Θεσσαλου
χαϊρε

Намѣрена на ул. Македонска въ Варна, недалечъ отъ пресѣчката ѝ съ ул. „Войнишка“.

135. [III 814]. Шкорпилъ описва единъ подобенъ надгробенъ паметникъ, обнародванъ вече у Kalinka, Ant. Denkm., 228, № 283, обр. 84 и 85.

136. Обр. 93. [III 21]. Отломъкъ отъ мраморна плоча, висока 0·22 м., широка 0·10 м., дебела 0·095 м.

Отъ релефа запазенъ само вѣнецътъ въ дълбоко поле. На горната рамка незначителни останки отъ надписъ съ височина на буквитъ 0·03 м.

Ἀπελ]λᾱς Ζ[ηνίδου?

καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Μάρμα [τοῦ δεῖνα [Хр. М. Д].

Намѣренъ при събарянето на турските казарми на ул. Мария Луиза въ Варна.

137. Обр. 94. [III 485]. Мраморна плоча, отгоре малко заострена, отзадъ груба, а на долния си край грапава. Висока 0·63 м., шир. 0·045, деб. 0·08 м. Релефното поле вдлъбнато, вис. 0·345 м., шир. 0·345 м.

На едно легло, което отъ дѣсно има масивна подпорка, постлано съ дебелъ дюшекъ и низка възглавница и снабдено съ странична и задна стена е полу-легналъ мъжъ въ двойна дреха. Химатионътъ оставя гърдитъ му открити. Единъ край отъ тази дреха е увитъ около лѣвата му ржка и завършва съ пискюлъ, падащъ до подъ дюшека на леглото. Съ лѣвата си ржка, чиято дланъ е долепена до гърдитъ мъжътъ крепи единъ свитъкъ. Въ дѣсната си вдигната нагоре ржка той държи лавровъ вѣнецъ съ две висящи надолу тении, които завършватъ съ пискюлчета. Лицето на мъжа е отчупено, а главата му е покрита съ гжста и буйна коса.

Жената е седнала при краката на мъжа си на масивно кресло, чийто горенъ ржбъ е профиливанъ. Леглото е постлано съ набръчкана възглавница и снабдено съ задна облѣгалка. Лицето на жената и частъ отъ главата ѝ е отчупена; тя е облѣчена въ двойна красиво надиплена дреха. Краката ѝ сж положени на ниско кубическо столче; между столчето и стола е поставена една издигнатостъ въ видъ на дебела плоча. Въ дѣсната си протегната къмъ мъжа ржка, жената държи дребна овощка, а въ лѣвата си нѣкакъвъ продълговатъ предметъ и сжщевременно придържа връхната си дреха.

Предъ леглото е изобразена тринога маса, чиито крачка сж стилизувани лѣвски протоми, които се крепятъ заедно посрѣдствомъ една напрѣчна летва. Върху масата сж сложени разни овощия.

Въ лѣвия жгълъ на релефа до стола стои момиче въ дългъ надипленъ хитонъ съ апоптигма. Съ дѣсната си ржка то подпира главата си. Момичето е представено почти en face.

Въ дѣсния жгълъ момче, облѣчено въ кжсъ препасанъ и подгънатъ хитонъ, почти en face. Дѣсниятъ му кракъ е облекченъ. Съ лѣвата си ржка то крепи дѣсния си лакътъ, а съ дѣсната си ржка подпира брадата си.

Надписътъ е разпрѣдѣленъ върху дветѣ рамки. Височина на буквитѣ 0·018 м. омикроноу 0·007 м.

Μόσχος Ἀρτεμιδώρου εὐποσι-
άρχης καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Ἀπφία
Ἀγαθήνορος θυγάτηρ χαῖρε

За εὐποσιάρχης срв. № 49.

Намѣренъ въ лозята на северъ отъ Варна.

138. Обр. 95. [III]. Долна часть отъ мраморна плоча, висока 0·27 м., широка 0·58 м., дебела 0·10 м.

Отъ релефното изображение е запазена само най-долната часть: долниятъ ржбъ на креслото, на което е седѣла жената и долната часть отъ крака на жената, която е била облѣчена въ двойна дреха. Отстрани на креслото е запазена долната часть отъ фигурата на момичето-прислужница, а въ дѣсния жгълъ на релефното поле е запазено доста добре момчето, облѣчено въ кжсъ препасанъ и подгънатъ хитонъ. То е представено въ профилъ налѣво съ кръстосани крака, отъ които лѣвиятъ е облекченъ. Предъ леглото сж запазени тритѣ крака на масата. Сравнително плоско изображение безъ подробности.

На горната рамка е имало надписъ, чието продължение четемъ подъ релефа; височина на буквитѣ 0·03—0·035 м.

καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Τωμίω
Ἑένωνος θυγάτηρ, ἱερεὺς καὶ ἱερ[ε]ια

Намѣрена въ морската градина въ Варна.

139. Обр. 96. [III 882]. Отломъкъ отъ мраморна плоча (горенъ дѣсенъ жгълъ), висока 0·3 м., широка 0·28 м. дебела 0·07 м., отзадъ грубо работенъ.

Отъ релефното изображение въ вдлѣбнато поле е запазена само горната половина отъ фигурата на полулегналъ мжжъ съ избръснато лице почти въ профилъ налѣво. Вдигнатата му нагоре дѣсница е отчупена. Въ лѣвата си облакътена на възглавницата ржка той държи сждъ, подобенъ на дълбока фиала.

Отъ надписа на горната рамка (височина на буквитѣ 0·015 м.) е запазено самс:

. . . . γυνὴ αὐτοῦ

Намѣренъ въ южната часть на морската градина при постройката на казиното.

140. Обр. 97. [III 335]. Отломъкъ отъ горна лѣва часть на мраморна плоча висока 0·16 м., широка 0·43 м., дебела 0·15 м., която по всѣка вѣроятность е представлявала горната рамка на релефъ съ изображение на погребално угощение. Надписътъ съ височина на буквитѣ 0·025 м.

Μένανδρος Ἀρτεμιδώρου
καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Θαδο . .
Ἑρμαφίλου θυγάτηρ χαίρετε

Името Θαδο е сигурно неелинско.

Намѣренъ въ зида на една кжща на ул. Аспарухъ въ Варна.

141. Сега въ Соф. Нар. Музей, № 1591. Шкорпилъ описва единъ подобенъ паметникъ, обнародванъ за последенъ пжтъ у Kalinka, Ant. Denkm., 206, № 262, обр. 67.

142. Обр. 98. [III 835]. Отломъкът от горния лъвъ жгъл на мраморна плоча, висока 0·17 м., 0·20 м. широка и 0·09 м. дебела. Запазеното представлява част от горната рамка на погребално угощение с надпис. Отгоре остатъкът от низък фронтон, с орнамент от вейки (волути).

.... ρίων Διον
Ελληνος κ

143. Обр. 99. [III 912]. Горната дъсна част от мраморна плоча, която е завършвала заострено. Висока 0·22 м., широка 0·30 м., дебела 0·07 м.; отзад грубо работена.

От релефното изображение на погребалното угощение е запазена само главата на полулегнал брата мъж еп фасе. Главата му е обрасла с гъста и буйна, ситно нахвдрена коса. Въ вдигнатата си нагоре дъсна част той държи венец без подробности. Релефното поле е дълбоко около 0·04 м.

На горната рамка надписът е разположен в дъговидни редове. Височина на буквите 0·02 м.

.... Μενίππου καὶ ἡ γυναῖκα
αὐτοῦ Εὐβουλίδου θυγάτηρ χαῖρε

Намерена до Аквариума на бул. Фердинанд в Варна.

144. Обр. 100. [III 929]. Правоъгълна мраморна плоча, от дъсна силно отчупена. Горно завършва в триъгълен фронтон, в средата на който има шестолистна розетка; висока 0·67 м., широка 0·42 м. (сега 0·33 м.), дебела 0·20 м.

Релефното поле е дълбоко 0·37 м. От ляво и дъсно то е ограничено от по един четвъртит пиласٹر, който завършва с прост четириъгълен капител. Над фронта е имало среден и странични акротери, които сега са изчукани.

На едно просто легло е полулегнал мъж, облечен в двойна дреха, държащ в лявата си ръка голъм сяд (като малък кратер) с две кръгли дръжки, а дъсната си ръка е сложил недалеч от силно очукана трикрака маса пред леглото с стилизирани лъвски крака. Полулежащият мъж е с силно очукано лице и глава.

В лявия жгъл на релефното поле пред леглото стои мъж, почти в профил надъсно; той е облечен в химатион, който покрива колънет му и е с къси ръкави. Мъжът е бос, с силно очукано лице. Въ дъсната си спусната надолу ръка държи къса тояга в хоризонтално положение; с лявата си прибрана въ лакътя и дигната нагоре ръка той държи коня за муцуната, чиято глава и шия са изобразени въ левия горен жгъл на релефа.

На долната рамка надписът с височина на буквите 1·5 см.

Ζεινωπόρις. . . .
χαῖρε

Името Ζεινωπόρις е без съмнение тракийско.

Намерена при регулацията на ул. Солунска в Варна.

145. Обр. 101. [III 1318]. Фрагментъ отъ мраморна плоча (лѣва горна часть), висока 0·18 м., широка 0·30 м., дебела 0·075 м., отзадъ грубо обработена.

Отгоре низъкъ фронтонъ въ проста рамка и часть отъ лѣвъ плосъкъ акротеръ, а въ срѣдата на фронтонното поле кржгълъ щитъ съ imbo .

Отъ релефното изображение запазена само часть отъ главата на забулена жена и часть отъ задната облѣгалка на стола. Отгоре остатъци отъ надпись. Височина на буквитъ 0·018 м., омикронъ 0·013 м.

$\Delta\rho\acute{o}\kappa\iota\omicron\varsigma \text{ Εὐαρίστου}$

Намѣренъ на ул. Македонска въ Варна.

146. Обр. 102. [III 1255]. Отломъкъ отъ мраморна плоча, отзадъ очукана. Височина 0·115 м., широчина 0·215 м., дебелина 0·09 м. Отгоре остатъци отъ съвсемъ низъкъ (0·015 м.) фронтонъ съ четирилистна розетка по срѣдата.

Запазена часть отъ горната рамка и остатъци отъ очукана човѣшка глава, височина на буквитъ 0·025, омикронъ 0·008 м.

Ἑρμοφίλου καὶ
 $\text{Ἀρτεμίδωρου θυγάτηρ . . .}$

Намѣрена при постройката на зданието на Земедѣлската банка въ Варна.

147. Обр. 103. [III 1316]. Отломъкъ отъ мраморна плоча (доленъ лѣвъ жгълъ), висока 0·25 м., широка 0·16 м., дебела 0·09 м. Отъ релефното изображение на погребално угощение е запазенъ само предниятъ работенъ на стругъ кракъ отъ стола, върху който е била седнала жената съ надиплена дреха. Предниятъ и задниятъ кракъ на стола се придържатъ отъ две успоредни напрѣчни летви. Предъ стола е изобразено едно момиче-прислужница съ горна половина на тѣлото въ профилъ надѣсно. Съ дѣсната си ръка тя крепи лѣвия си лакътъ, а съ лѣвата си ръка подpira брадата си. Момичето е облѣчено въ дълъгъ препасанъ и подгънатъ хитонъ. Коситъ му сж счесани на кокъ. Изглежда, че краката на жената сж били положени на четвъртито столче, отъ което е запазена лѣвата часть.

На долната рамка остатъци отъ надпись съ височина на буквитъ 0·011 м.

καὶ θυγάτηρ
 χαίρε

Намѣрена въ Варненската морска градина.

148. Шкорпилъ описва една подобна мраморна плоча съ релефно изображение на соена funebris, публикувана у Gr. Tocilescu, Monumentele epigrafice și sculpturali I, 428, обр. 7. Намѣрена въ Варна, безъ да се знаятъ повече подробности.

149. Обр. 104. [III 1004]. Отломъкъ отъ мраморна плоча отзадъ груба, висока 0·20 м., широка 0·30 м., дебела 0·08 м. Остатъкъ вѣроятно отъ релефно изображение на погребално угощение. Плочата въ горния си край е завършвала съ трижгъленъ фронтонъ, по срѣдата на който е имало нѣкакъвъ орнаментъ. На рамката остатъци отъ грубъ надпись

. . . . ενιππ
 $\text{. . . . ν Αρτεμίδ[ωρου]. . . .}$

Намѣрена на ул. Графъ Игнатиевъ въ Варна.

150. Обр. 105. [III 1329]. Фрагментът отъ мраморна плоча, висока 0·20 м. и дебела 0·09 м., отзадъ грубо одѣлана. Отгоре плочата е завършвала съ трижъленъ фронтонъ съ остатъци отъ акротери.

Релефното поле е 0·07 м. дълбоко и отъ релефното изображение на погребалното угощение сж запазени само незначителни остатъци отъ вѣнеца. На рамката между фронтоната и релефното поле надписъ съ височина на буквитъ 0·017 м.

Zῳῖλος Ἀρτεμιδώρου. . . .

καὶ εὐποσίαρχης καὶ. . . .

θυγάτηρ καὶ υἱός.

Намѣрена въ развалинитъ на римската кула въ Варна.

151. Обр. 106. [III 333]. Четвъртата мраморна плоча, висока 0·645 м., широка 0·42 м., дебела 0·078 м.; отгоре заострена въ низкъ трижъленъ фронтонъ, по срѣдата на който има шестолистна розетка.

Релефното поле дълбоко 0·05 м., високо 0·42 м. и широко 0·36 м.

На обикновено легло, което е постлано съ дебелъ дюшекъ и съ тѣсна и низка възглавница и е снабдено съ задна стена, е полулегналъ мъжъ, подпрѣнъ съ лѣвия си лакътъ върху възглавницата. Мъжътъ е облѣченъ въ двойна дреха, при което химатионътъ оставя гърдитъ му открити, а единиятъ край е прехвърленъ презъ лѣвата му ржка и завършва съ пискюлче, което пада върху дъшека на леглото. Въ лѣвата си ржка той държи чаша, а въ вдигнатата си нагоре дѣсница — вѣнецъ безъ подробности. Мъжътъ е изобразенъ съ младежко, валчесто и бръснато лице ep face. Главата му е покрита съ гъста, кждрава коса, която покрива ушитъ и челото.

Налѣво отъ него, предъ леглото, върху единъ столъ съ облѣгалка и съ тънки работени на стругъ крака, придържани отъ две успоредни напрѣчни летви, и постланъ съ възглавници е седнала жена, облѣчена въ двойни дрехи. Тя е представена съ лице почти ep face. Горната дреха покрива частъ отъ главата ѝ. Дѣсната ѝ ржка е сложена върху възглавницата на стола, а съ лѣвицата си тя поддържа химатиона. Предъ стола е изобразено момиче въ обичайното облѣкло и поза. Предъ леглото върху една по-висока подставка е изобразена тринога маса съ извити крачета, отрупана съ ястия. Надѣсно отъ нея момче налѣво въ обичайната си поза и облѣкло.

На горната рамка нечетливи остатъци отъ надписъ съ височина на буквитъ 1 см.

Намѣрена въ дълбокия пжтъ за пивоварницата „Галата“ въ с. Галата.

152. [III 1415]. Мраморна плоча съ релефно изображение на соена funebris издадена отъ С hг. М. Дапов, Antike Denkmäler in Bulgarien. ИАИ XI (1937), 203 сл.

Релефни изображения на погребално угощение безъ надписи

153. Обр. 107. [III 464]. Долна половина отъ четвъртата мраморна плоча, висока 0·45 м., широка 0·43 м., дебела 0·09 м. Въ долната си частъ плочата е стѣснена и грубо одѣлана, понеже съ тази частъ тя е била прикрепена въ основния камъкъ. Релефното поле е широко 0·35 м. и дълбоко 0·04 м.

Върху просто легло, подпрѣно въ дѣсно на призматична подпора, снабдено съ задна и странична стена и постлано съ дюшекъ и възлавница, е полулегналъ мжжъ, облѣченъ въ хитонъ и химатионъ. Последниятъ не покрива гърдитѣ на мжжа и единиятъ му край е навитъ около долната частъ на ржката, като завършва съ пискюлъ, падащъ върху дюшека. Вдигнатата нагоре дѣсница е отчупена, а въ облакѣтената си върху възглавницата лѣвица мжжътъ държи чаша.

Жената е седнала на единъ масивенъ столъ, чийто горенъ ржбъ е профиливанъ. Столътъ е постланъ съ възглавница и е снабденъ съ грѣбна облѣгалка. Жената е облѣчена въ двойна дреха. Съ дѣсната си издадена напредъ ржка тя подава на мжжа овощка, а съ лѣвицата си придържа химатиона. Краката на жената сж положени върху четвъртито столче, което отъ своя страна лежи на една дебела прилична на одърче плоча предъ стола на жената.

Върху трикраката маса съ извити навжтре нозе, съединени отъ своя страна съ напрѣчна летва е поставена една чаша, а на нея отстрани симетрично овощки. До дѣсната подпора на леглото е изобразено едно изправено момче въ лѣво, облѣчено въ пристегнатъ хитонъ, покриващъ и колѣнетѣ му. Лѣвата ржка крепи лакътя на дѣсницата, съ която подpira брадата си. До стола на жената стои момиче въ профилъ надѣсно. То е облѣчено въ дългъ препасанъ и надипленъ хитонъ съ апоптигма. Ржцетѣ му сж скръстени на корема.

Намѣрено въ лозята Кокарджа на северъ отъ Варна.

154. Обр. 108. [III 142]. Долна частъ отъ четвъртита мраморна плоча, висока 0·47 м., широка 0·86 м., дебела 0·16 м., отлѣво силно отчупена, а отзадъ груба.

Отъ леглото е запазенъ само дюшекътъ, долниятъ край на задната стена, подкрепяна отъ спираловидно приспособление и дѣсниятъ изработенъ на стругъ кракъ. Отъ леглото висятъ върху дюшека два края отъ дреха (единиятъ отъ лѣво, а другиятъ къмъ срѣдата). Отъ това може да се заключи, че на леглото сж били изобразени две фигури (вѣроятно мжжки), които сж очукани.

Въ срѣдата, предъ леглото, четирикрака маса, отъ която сж изобразени само преднитѣ два крака, съединени посрѣдствомъ две успоредни напрѣчни летви. Краката се продължаватъ и завършватъ заострено надъ масата. На самата маса по срѣдата е поставенъ единъ сждъ, подобенъ на купа, при дѣното канелиранъ. Отъ дветѣ му страни сж наредени овощки, които поради отчупването едва се различаватъ.

Надѣсно отъ масата стои момче, облѣчено въ дългъ хитонъ, съ лице и тѣло завърнато полу надѣсно (къмъ масата). Въ дѣсната си дигната къмъ масата ржка момчето държи нѣкакъвъ заличенъ предметъ, а въ спусната си надолу лѣвица — сждъ.

Въ лѣво отъ масата, е изобразенъ на земята високъ кратеръ съ малки дрѣжки, а налѣво отъ него стои второ момче, облѣчено сжщо въ дългъ хитонъ. Съ лѣвата си ржка то пуца нѣщо въ кратера, а въ дѣсната си ржка държи амфора. Задъ момчето (на лѣво) върху масивна подобна на масичка подложка сж поставени други два кратера. Лѣвиятъ отъ тѣхъ е силно отчупенъ,

а на дѣсния личи дѣсната му дръжка. Предъ подложката, на една съвсемъ низка масичка (съ работени на стругъ крачета), сж поставени още два кратера, лѣвиятъ отъ които е по-високъ и почива върху кжси крачета. Дѣсниятъ кратеръ е по-низъкъ, снабденъ е съ по-широко устие, което въ дѣсно е стѣснено и удължено, за по-лесно изливане на течността.

Изподъ дюшека на леглото виси надолу покривка, която достига почти до земята.

Намѣрена недалечъ отъ Аквариума на морския брѣгъ въ Варна. За жалостъ това изображение, което се отличава по всичко отъ обичайния варненски типъ, е твърде пострадало и не ни позволява да си съставимъ цѣлостна представа за него.

155. Обр. 109. [III 881]. Лѣва срѣдна частъ отъ четвъртита мраморна плоча, висока 0·39 м., широка 0·31 м., дебела 0·095 м., отзадъ грубо работена.

Отъ релефното изображение е запазена седяща на простъ четвъртитъ и посланъ съ дебела възглавница столъ жена, съ отчупена глава и ходила. Жената е облѣчена въ двойна дреха. Дѣсната ѝ ржка, положена върху дѣсното колѣно, държи нѣкакъвъ малъкъ валчестъ предметъ (вѣроятно овоцка), а лѣвата ржка придържа единъ край отъ химатиона до лицето.

Намѣрена въ приморската градина при постройката на казиното въ Варна.

156. Обр. 110. [III 102]. Долна частъ отъ мраморна плоча, разчупена на два кжса, висока 0·58 м., широка 0·52 м., дебела 0·085 м. Отъ релефното изображение е запазена долната половина отъ фигурата на жената, облѣчена въ хитонъ и химатионъ и седнала на кресло съ тънъкъ работенъ на стругъ кракъ и постлано съ дебела набръчкана възглавница. Задната облѣгалка отчупена. Краката на креслото се придържатъ посрѣдствомъ две напрѣчни успоредни летви.

Жената е обърната надѣсно, а краката ѝ сж положени върху низко, декоративно изработено столче.

Отъ леглото е запазенъ дебелиятъ дюшекъ и остатъци отъ дрехата на лежащия върху него мжжъ. Предъ креслото е изобразено едно момиче въ профилъ надѣсно съ вчесана на кокъ коса. То е облѣчено въ дълъгъ надипленъ хитонъ, който достига до земята и е препасанъ и снабденъ съ апоптигма; въ лѣвата си ржка момичето държи огледало съ дръжка. Въ дѣсния жгълъ на релефното изображение стои момче облѣчено въ кжсъ препасанъ и подгънатъ хитонъ. Момчето е застанало почти en face (съ изучувано лице); тежестъта на тѣлото му е върху дѣсния кракъ.

Съ лѣвата си ржка то крепи дѣсния си лакътъ, а съ дѣсната си ржка подпира брадата си.

Предъ леглото върху единъ кржгълъ пиедесталъ е изобразена трикрака маса (стилизирани лѣвски крака).

Подъ релефното поле въ една тѣсна и слабо вдлъбната ивица сж изобразени въ низъкъ релефъ нѣколко предмета, отъ лѣво на дѣсно: единъ кратеръ съ кониченъ похлупакъ, единъ неясенъ валчестъ предметъ, единъ високъ и единъ по-низъкъ предметъ (приличенъ на връзка дърва), висока кошница съ полукржгла дръжка.

Намѣрена въ лозята „Рупи“ на североизтокъ отъ Варна.

157. Обр. 111. [Частна собственост]. Четвъртата мраморна плоча, отдѣсно отчупена перпендикулярно. Висока 0·35 м., широка долу 0·19 м., дебела 0·06 м., Въ дълбоко поле релефно изображение на погребално угощение, грубо изработено и отдѣсно силно отчупено.

На едно просто легло, постлано съ дюшекъ, е полулегналъ единъ мжжъ, отъ който е запазена само малка частъ отъ краката му и очуканата му дѣсница, сложена върху рамото на другъ мжжъ, който е седналъ на сжщото легло до краката на първия мжжъ. Лицето му е силно очукано; този мжжъ е облѣченъ въ кжса дреха; въ вдигнатата си нагоре дѣсница държи вѣнецъ, а лѣвата му ржка е положена на колѣното; дѣсниятъ му кракъ е спуснатъ свободно отъ леглото, а лѣвиятъ е свитъ подъ него. Въ лѣвия жгълъ на релефното поле, върху единъ сравнително низкъ столъ съ задна облѣгалка е седнала жена; облѣчена въ двойна дреха, изобразена съ грубо и грозно лице. Предъ краката на жената е клекнало на заднитѣ си крака едно куче съ глава завърната къмъ лежащитѣ на леглото мжже. Въ дѣсно отъ кучето се вижда лѣвиятъ кракъ отъ трикрака маса, на чийто лѣвъ ржбъ личатъ овоция.

Намѣренъ на бул. Фердинандъ при постройката на кжщата на бившия италиански консулъ г-нъ Асарето. Притежание на сжщия.

158. Обр. 112. [III 412]. Мраморна мжжка глава, висока 0·16 м., отзадъ и отдолу очукана. Покрита съ гжста кждрава коса; на челото две успоредни бръчки; носътъ и устата силно очукани; извити надолу мустаци и кжсо остригана коса,

Главата произхожда отъ изображение на погребална вечеря.

Намѣрена на ул. Парушева въ Варна.

159. Фрагментъ (0·27 × 0·19 м.) отъ мраморна плоча, дебела 0·07 м. отзадъ груба.

Запазенъ кракътъ на седящата къмъ дѣсно жена, краката на триногата масичка, които завръшватъ съ лѣвски глави и долната половина отъ тѣлото на едно момче надѣсно отъ масичката, облѣчено въ кжса дреха, а въ дѣсната му ржка сждъ.

Намѣрена на бул. Фердинандъ въ Варна, срещу болницата на П. Николау.

160. Отломъкъ отъ мраморна плоча, 0·41 м. × 0·12 м., дебела 0·14 м. отзадъ груба.

Запазена е частъ отъ възглавницата върху леглото, частъ отъ тѣлото на полулегналия мжжъ, лѣвата половина на триногата маса, на която има овоция и грозде и която почива на стилизирани лѣвски крачета, свързани съ летви.

Намѣрени въ Варна при събарянето на Барутъ-хане.

161. Обр. 113. Срѣдна частъ отъ дѣсната половина на мраморна плоча, висока 0·27 м., широка 0·27 м., дебела 0·10 м.; отзадъ гладка. Употрѣбена като материалъ при строежа на една църква отъ византийско време.

Отъ релефното изображение запазенъ полулегналиятъ мжжъ върху легло съ странична извита стена, частъ отъ трикраката маса съ неясни предмети върху

нея и надѣсно отъ масата обичайната фигура на момче съ дѣсна ржка сложена на масичката, а въ лѣвата си държащо кана.

Намѣрена при събарянето на Барутъ-хане въ Варна.

162. Фрагментъ отъ мраморна плоча, 0.16×0.12 м., отзадъ грубо работена, дебела 0.06 м., отъ всичкитѣ страни очукана. Отъ релефното изображение е запазена частъ отъ леглото съ възглавница, срѣдната частъ отъ тѣлото на полулегналъ мжжъ, облѣченъ въ дълга дреха и горната частъ на трикрака маса, върху която има овошки.

Намѣрена на ул. Княжеска въ Варна при извършване на канализационни работи.

163. Обр. 114. [III 356]. Долна частъ отъ четвъртита мраморна плоча, висока 0.47 м., широка 0.47 м., дебела 0.10 м. Разчупена на нѣколко кѣса, които въ последствие сж били слепени. Отзадъ е груба, а отстрани грапава. Релефното поле, заобиколено отъ широка рамка, е широко 0.40 м.

На леглото, постлано съ дюшекъ и възглавница и снабдено съ обиколна стена, лежи мжжъ облѣченъ въ хитонъ и химатионъ. Въ лѣвата си облакътена върху възглавницата ржка той държи висока чаша. Единъ край отъ химатиона е навитъ около лѣвата му ржка (между лакътя и китката) и завършва съ пискюлъ, който пада върху дюшека.

Въ лѣво, на единъ грижливо изработенъ столъ, постланъ съ възглавница и снабденъ съ грѣбна облѣгалка, седи жена въ обичайната поза и облѣкло. Краката ѝ сж положени върху едно четвъртито столче. Столътъ е освенъ това съ работени на стругъ крака, които сж свързани посрѣдствомъ две успоредни напрѣчни летви, а горниятъ му ржбъ е профиливанъ. Задниятъ кракъ на стола наподобява лѣвска протома. Предъ леглото, на една площадковидна издигнатина тринога маса съ извити навѣнъ нозе; на масата има нѣщо за ядене. Въ дѣсния жгълъ на релефното поле стои момче въ профилъ налѣво; съ дѣсната си ржка то подпира брадата си, а съ лѣвата си ржка поддържа дѣсния си лакътъ.

Въ лѣвия жгълъ едно момиче въ обичайната поза и облѣкло; ржцетѣ му сж въ сѣщото положение, както у момчето.

Намѣрена при канализацията на ул. Аспарухъ въ Варна.

164. Обр. 115. [III 135]. Фрагментъ отъ четвъртита мраморна плоча, 0.24×0.33 м., дебела 0.11 м., отзадъ груба. Отъ релефното изображение е запазена частъ отъ фигурата на седяща жена, седнала на единъ столъ съ извита задна облѣгалка и постланъ съ възглавници. Лицето на жената е силно изчукано; съ лѣвата си ржка тя придържа единъ край отъ химатиона къмъ лицето си. Краката на жената сж отчупени почти изцѣло до колѣнетѣ.

До стола сж запазени само горнитѣ половици на фигуритѣ на две момичета въ профилъ надѣсно. Момичето отпредъ държи показалеца на лѣвата си ржка до устнитѣ (подпира брадата си), а онова отзадъ държи въ лѣвата си ржка предъ себе си голѣмо кржгло огледало съ дрѣжка.

Намѣрена при събарянето на Барутъ-хане въ Варна.

165. Обр. 116. [III 327]. Доленъ дѣсенъ жгълъ отъ четвъртита варовикова плоча, висока 0·32 м., широка 0·12 м., дебела 0·105 м.; релефното поле дебело 0·03 м.

Отъ релефното изображение е запазена дѣсната частъ отъ леглото, а именно: масивната подпорка и незначителна частъ отъ задната стена. Вижда се освенъ това единъ край отъ горната дреха на полулежашъ мжжъ, който край завършва съ пискюлъ и пада върху дюшека.

Отъ триногата маса е запазенъ дѣсниятъ кракъ въ форма на лъвска протома и частъ отъ напрѣчната летва.

Въ дѣсния жгълъ на релефното поле предъ масивната подпорка на леглото е представено едно доста високо момче, право и, както изглежда, *en face*. Облѣчено е въ кжсъ, препасанъ и подгънатъ хитонъ. Съ лѣвата си ръка то подпира дѣсния си лакътъ. Тежестъта на тѣлото е върху дѣсния му кракъ.

Намѣрена на бул. Фердинандъ срещу ул. Саидова въ Варна.

166. [III 32]. Шкорпилъ описва единъ релефъ съ изображение на *soepa funebris*, публикуванъ вече у Kalinka, Ant. Denkm., 217, № 270, обр. 74.

167. [III 1279]. Фрагментъ отъ мраморна плоча (доленъ лѣвъ жгълъ), висока 0·25 м., широка 0·20 м., дебела 0·075 м.

Отъ релефното изображение е запазенъ само столътъ, постланъ съ възглавница, и частъ отъ фигурата на седящата на него жена, облѣчена въ двойна дреха. Предъ стола, въ лѣвия жгълъ на релефното поле, сж изобразени две еднакво облѣчени момичета въ профилъ надѣсно. Държанието на тѣлото и ръцетъ имъ е еднакво.

Намѣрена въ IV участъкъ въ Варна.

168. Сега въ Соф. Нар. Музей. Шкорпилъ описва единъ фрагментъ публикуванъ у Kalinka, Ant. Denkm., 227, № 282, обр. 83.

169. Сега Соф. Нар. Музей, Kalinka, Ant. Denkm., 225, № 278, обр. 80.

170. Kalinka, Ant. Denkm., 227, № 281, обр. 82.

171. Kalinka, Ant. Denkm., № 277, обр. 79; сега въ Соф. Нар. Музей.

172. Сега въ Соф. музей, № 1587. Отломъкъ отъ мраморна плоча, 0·40×0·48 м., дебела 0·14 м. Въ лѣво жена завита въ широкъ химатионъ, седяща замислена надѣсно. Надѣсно отъ жената малка женска фигура, стояща надѣсно, облѣчена въ хитонъ. Въ дѣсно се забелязва предниятъ кракъ на конь, който върви надѣсно.

Намѣрена неизвестно где въ Варна.

173. Обр. 118. [III 1317]. Отломъкъ (срѣдна частъ) отъ четвъртита мраморна плоча, висока 0·36 м., широка 0·44 м., дебела 0·095 м.; отзадъ гладка.

Отъ релефното изображение запазенъ полулежашъ мжжъ съ отчупена глава. Въ лѣвата си облакътена върху възглавницата ръка държи свитъкъ. Дѣсната му ръка отчупена. Мжжътъ е облѣченъ въ хитонъ и химатионъ. Въ лѣво седяща жена въ обикновената поза и облѣкло, подава съ дѣсната си

ржка на мжжа ябълка. Предъ стола, който е постланъ съ възглавница, снабденъ е съ гръбна облѣгалка и има профиливанъ горенъ ржбъ, сж изобразени две момичета, прави и въ профилъ надѣсно. Отъ предното момиче е запазена главата съ часть отъ раменетѣ, а отъ задното момиче — само главата.

Предъ леглото тринога кржгла маса съ крачета — лѣвски протоми и върху нея по срѣдата малъкъ сждъ съ дръжки (като кратеръ), а отъ страни по единъ гроздъ.

Въ лѣво отъ масата правъ момъкъ en face, облѣченъ въ широкъ надипленъ химатионъ, а въ дѣсно отъ масата момиче, облѣчено въ дългъ надипленъ и препасанъ хитонъ съ апоптигма. Съ дѣсната си ржка то подpira брадата си, а съ лѣвата си ржка крепи дѣсния си лакътъ.

Намѣрена въ Варна, но неизвестно точно где.

174. Обр. 119. [III 821]. Срѣдна часть отъ дѣсната половина на четвъртита мраморна плоча, висока 0·36 м., широка 0·315 м., дебела 0·09 м., отзадъ груба.

Отъ рельефа запазена дѣсната часть на леглото, постлано съ дебелъ дюшекъ и низка възглавница; запазена е и задната стена на леглото. На леглото полулежащъ мжжъ, облѣченъ въ двойна дреха; химатионътъ не покрива гърдитѣ на мжжа. Единъ край отъ тази дреха е навитъ около долната часть на лѣвата облакътена на възглавницата ржка и завършва съ пискюлъ. Въ сжщата си ржка мжжътъ държи чаша. Главата, дѣсната ржка и долната половина отъ тѣлото му сж отчупени.

Предъ леглото тринога маса съ крачета въ видъ на лѣвски протоми, отрупана съ разни овочия. Въ дѣсния жгълъ момче въ обикновената си поза и облѣкло въ профилъ налѣво.

Намѣрена въ насипа Кумъ-тепелеръ на югъ отъ Варна.

175. Обр. 117. [III 304]. Четвъртита мраморна плоча, висока 0·49 м., широка 0·37 м., дебела 0·07 м. Силно повредена отъ дългото лежане въ вода. Отгоре трижгленъ фронтонъ, по срѣдата на който е изобразенъ кржгълъ щитъ.

На едно легло съ задна и странична стена е полулегналъ брадатъ мжжъ въ двойна дреха; въ дѣсната си ржка той държи вѣнецъ, превързанъ съ тения. а въ подпрѣната си върху възглавницата лѣва ржка — чаша.

Въ лѣво, на обикновенъ столъ съ висока гръбна облѣгалка, е седнала жена, облѣчена въ двойна дреха и съ лице почти напредъ; съ лѣвата си ржка тя придържа химатиона до лицето си, а дѣсната е положена върху скута; жената е сложила краката си върху низко двукрако столче; въ лѣвия жгълъ на рельефа момиче-прислужница, почти заличено; предъ леглото тринога маса, а въ дѣсно отъ нея — заличената фигура на момчето.

Намѣрена въ Варна въ блатото предъ мелницата „София“ на северъ отъ канала.

176. [III 1319]. Дѣсна срѣдна часть отъ мраморна плоча, висока 0·50 м., широка 0·32 м., дебела 0·085 м., отзадъ грубо дѣлана.

Отъ релефното изображение е запазена частъ отъ леглото съ странична и задна стена; последната завършва долу съ едно украшение въ видъ на птича глава. Леглото е постлано съ дебелъ дюшекъ и силно набръчкана възглавница. На леглото полулегналъ мъжъ съ голобрадо младежко лице *en face* и вчесана напредъ коса. Той е облѣченъ въ двойна дреха; единъ край отъ химатона е увитъ около долната частъ на лѣвата му ржка и завършва съ пискюлъ. Въ лѣвата си облакътена на възглавницата ржка той държи чаша, а дѣсницата му е сложена на колѣнетъ. Отъ трикраката масичка съ овоция е запазена малка частъ; надѣсно отъ нея момчето-прислужникъ *en face*, облѣчено въ кжсъ препасанъ хитонъ, снабденъ съ апоптигма. Дѣсната ржка насочена къмъ брадата; лѣвата ржка подкрепя дѣсния лакътъ.

Намѣрена на ул. Араба-конакъ въ Варна.

ZUSAMMENFASSUNG

In diesem Heft des Bulletin de l'Institut archéologique Bulgare erscheint ein Teil des archaologischen Materials, das Herr K. Škorpil im Laufe von ungefähr 50 Jahren gesammelt hat.

In dieser Zusammenfassung kann auf keine Einzelheiten eingegangen werden. Wie aus dem bulgarischen Teile ersichtlich wird, handelt es sich um 176 unedierte meistens beinschriftete Denkmäler, die sich folgendermassen verteilen:

a) № № 1—55 griechische Inschriften, die bis auf wenige Ausnahmen aus der vorgeschrittenen Kaiserzeit stammen. Einige darunter (wie z. B. № 3) zeugen von der Anwesenheit von Bürgern von Herakleia Pontica in Odessos. Andere wiederum, wenn man nach den Namen der Verstorbenen schliessen darf, zeugen von der zahlreichen Kolonie der Kleinasiaten, die in Odessos schon in vorrömischer Zeit vorhanden war (vgl. z. B. № 21, № 31, № 54 usw.).

b) Frühchristliche griechische Inschriften № № 60—81; № 82—86 Verzeichnis veröffentlichter frühchristlicher Inschriften. Besonders interessant ist die Grabinschrift des *οὐχολιός* Oxycholios, der als *Ἀσιανός* und *Πηλαεῖτης* bezeichnet wird also wahrscheinlich aus dem gegenüber Klazomenai an der ionischen Küste, liegenden Inselchen Pele stammte. Hervorzuheben wären noch die beiden *scrinarii* (№ № 62 und 69) und der *primicerius* (№ 79).

c) № 87—112 Verzeichnis veröffentlichter griechischer Inschriften.

d) № 113—153 Grabstelen mit Reliefsdarstellungen der *coena funebris*. № № 113, 114, 115 sind schon früher veröffentlicht und stammen aus der nächsten Umgebung von Odessos; № 116 rührt vom Dorfe Aksakovo (Kreis Warna) her. № № 117—120 sind ebenso früher publiziert und befinden sich zur Zeit im Sofioter Nationalmuseum. № 121 wird im Athener Nationalmuseum aufbewahrt. Die restlichen Nummern von 122—152 werden hier zum ersten Mal veröffentlicht. Sie sind alle ausnahmslos in Warna gefunden und werden im Warnaer Archäologischen Museum aufbewahrt. Ein beträchtlicher Teil der Namen und insbesondere der Frauennamen, die wir auf den Inschriften antreffen, zeigen, daß in Odessos in späthellenistischer und frühromischer Zeit das kleinasiatische und das thrakische Element ziemlich stark vertreten war.

Описание на образитѣ Beschreibung der Abbildungen

- Обр. 1. Варовикова плочка отъ Варна
Abb. 1. Kalksteinplatte aus Warna
- Обр. 2. Отломъкъ отъ мраморна плоча отъ Варна
Abb. 2. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 3. Мраморна плоча отъ Варна
Abb. 3. Marmorplatte aus Warna
- Обр. 4. Мраморна плоча отъ Варна
Abb. 4. Marmorplatte aus Warna
- Обр. 5. Мраморна плоча отъ Варна (долу отчупена)
Abb. 5. Marmorplatte aus Warna (unten abgebrochen)
- Обр. 6. Четвъртитъ мраморенъ блокъ (долу отчупенъ)
Abb. 6. Viereckiger Marmorquader (unten abgebrochen)
- Обр. 7. Мраморна плоча отъ Варна
Abb. 7. Marmorplatte aus Warna
- Обр. 8. Отломъкъ отъ надгробенъ надписъ отъ Варна
Abb. 8. Bruchstück einer Grabinschrift aus Warna
- Обр. 9. Мраморенъ фрагментъ (силно очуканъ) отъ Варна
Abb. 9. Marmorbruchstück (stark abgebrochen) aus Warna
- Обр. 10. Варовиковъ отломъкъ отъ Варна
Abb. 10. Bruchstück aus Kalkstein gefunden in Warna
- Обр. 11. Отломъкъ отъ правоъгълно надписно поле отъ Варна
Abb. 11. Bruchstück eines rechteckigen Inschriftenfeldes aus Warna
- Обр. 12. Отломъкъ отъ варовиковъ блокъ отъ Варна
Abb. 12. Bruchstück eines Kalksteinquaders aus Warna
- Обр. 13. Пъсченикова плоча, отчупена отъ всички страни; намѣрена въ Варна
Abb. 13. Sandsteinplatte (auf allen Seiten abgebrochen) gefunden in Warna
- Обр. 14. Отломъкъ отъ мраморна плоча отъ Варна
Abb. 14. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 15. Отломъкъ отъ мраморна плоча отъ Варна
Abb. 15. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 16. Долна частъ отъ една четвъртита мраморна плоча отъ Варна
Abb. 16. Unterteil einer viereckigen Marmorplatte aus Warna
- Обр. 17. Четвъртита варовикова плоча (долу и встрани отчупена) намѣрена въ Варна
Abb. 17. Viereckige Kalksteinplatte (unten und seitlich abgebrochen) gefunden in Warna
- Обр. 18. Четвъртита грубо одѣлана варовикова плоча отъ Варна
Abb. 18. Viereckige grobbehauene Kalksteinplatte aus Warna
- Обр. 19. Надгробенъ камъкъ отъ варовикъ отъ Варна
Abb. 19. Kalksteinplatte mit einer Grabinschrift aus Warna
- Обр. 20. Мраморна плоча отъ Варна
Abb. 20. Marmorplatte aus Warna
- Обр. 21. Мраморна плоча отъ околността на Варна
Abb. 21. Marmorplatte aus der Umgebung von Warna
- Обр. 22. Мраморна плоча (отдолу и вдѣсно отчупена)
Abb. 22. Marmorplatte (rechts und unten abgebrochen) aus Warna
- Обр. 23. Варовикова плоча очукана, намѣрена въ околността на Варна
Abb. 23. Beschädigte Kalksteinplatte aus der Umgebung von Warna

- Обр. 24. Отломъкът от мраморна плоча от Варна
Abb. 24. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 25. Отломъкът от мраморна плоча от Варна
Abb. 25. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 26. Мраморен отломък (очукан от всички страни) от Варна
Abb. 26. Marmorbruchstück aus Warna (auf allen Seiten abgebrochen)
- Обр. 27. Отломъкът от дясната половина на една мраморна плоча от Варна
Abb. 27. Bruchstück von der rechten Hälfte einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 28. Отломъкът от мраморна плоча от Варна
Abb. 28. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 29. Мраморен отломък от Варна
Abb. 29. Marmorbruchstück aus Warna
- Обр. 30. Мраморна плоча от Варна
Abb. 30. Marmorplatte aus Warna
- Обр. 31. Отломъкът от мраморна плоча (разчупен на два кеса) от Варна
Abb. 31. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna (in zwei Stücke zerbrochen)
- Обр. 32. Пъсченикова плоча с остатъци от надпис, намирана в Варна
Abb. 32. Sandsteinplatte aus Warna mit Resten von einer längeren Inschrift
- Обр. 33. Горна плоча от подставката на една статуя от Варна
Abb. 33. Die obere Platte vom Postament einer Statue aus Warna mit Inschrift
- Обр. 34. Мраморен блок с надпис от Варна
Abb. 34. Marmorblock mit Inschrift aus Warna
- Обр. 35. Фрагмент от мраморен блок с надпис от Варна
Abb. 35. Bruchstück von einem Marmorblock
- Обр. 36. Отломъкът от мраморна плоча от Варна
Abb. 36. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 37. Варовиков отломък от Варна
Abb. 37. Kalksteinbruchstück aus Warna
- Обр. 38. Мраморен отломък от Варна
Abb. 38. Marmorbruchstück aus Warna
- Обр. 39. Кес от мраморна плоча от Варна
Abb. 39. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 40. Варовиков отломък от Варна
Abb. 40. Bruchstück einer Kalksteinplatte aus Warna
- Обр. 41. Отломъкът от варовикова плоча от Варна
Abb. 41. Bruchstück einer Kalksteinplatte aus Warna
- Обр. 42. Мраморен отломък от Варна
Abb. 42. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 43. Отломъкът от варовикова плоча от Варна
Abb. 43. Bruchstück einer Kalksteinplatte aus Warna
- Обр. 44. Кес от мраморна плоча от Варна
Abb. 44. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 45. Отломъкът от мраморна плоча от Варна
Abb. 45. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 46. Мраморна плоча (от ляво отчупена) от Варна
Abb. 46. Marmorplatte aus Warna (links abgebrochen)
- Обр. 47. Мраморен блок от Варна
Abb. 47. Marmorblock aus Warna
- Обр. 48. Мраморна плоча от Варна (отдолу и отдясно отчупена)
Abb. 48. Marmorplatte aus Warna (unten und rechts abgebrochen)
- Обр. 49. Мраморна плоча от Варна
Abb. 49. Marmorplatte aus Warna
- Обр. 50. Фрагмент от мраморна плоча от Варна
Abb. 50. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 51. Четиригълна мраморна колона от Варна
Abb. 51. Viereckige Marmorsäule aus Warna
- Обр. 52. Горна половина от четвъртата мраморна плоча от Варна
Abb. 52. Obere Hälfte einer viereckigen Marmorplatte aus Warna

- Обр. 53. Четвъртата мраморна плоча отъ Варна
 Abb. 53. Viereckige Marmorplatte, die rechts und unten abgebrochen ist; gefunden in Warna
 Обр. 54. Отломъкъ отъ мраморна плоча отъ Варна
 Abb. 54. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna
 Обр. 55. Отломъкъ отъ варовикова колона отъ околноститѣ на Варна
 Abb. 55. Bruchstück eines Kalksteinsäulchens aus der Umgebung von Warna
 Обр. 56. Отломъкъ отъ варовикова плоча отъ Варна
 Abb. 56. Bruchstück einer Kalksteinplatte aus Warna
 Обр. 57. Фрагментъ отъ мраморна плоча отъ Варна
 Abb. 57. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna

Раннохристиянски надписи отъ Варна Frühchristliche Inschriften aus Warna

- Обр. 58. Мраморна плоча отъ Варна, строшена на 5 кжса
 Abb. 58. Marmorplatte aus Warna, die in fünf Stücke zerbrochen ist
 Обр. 59. Мраморна плоча отъ Варна
 Abb. 59. Marmorplatte aus Warna
 Обр. 60. Два отломъка отъ мраморна плоча отъ Варна
 Abb. 60. Zwei Bruchstücke einer Marmorplatte aus Warna
 Обр. 61. Кръстовидна мраморна плоча отъ Варна
 Abb. 61. Kreuzförmige Marmorplatte aus Warna
 Обр. 62. Варовикова плоча отъ Варна
 Abb. 62. Kalksteinplatte aus Warna
 Обр. 63. Мраморна плоча отъ Варна
 Abb. 63. Marmorplatte aus Warna
 Обр. 64. Мраморна плоча отъ Варна, разчупена на нѣколко кжса
 Abb. 64. Marmorplatte aus Warna, die in mehrere Stücke zerbrochen ist
 Обр. 65. Варовикова плоча отъ Варна
 Abb. 65. Kalksteinplatte aus Warna
 Обр. 66. Мраморна плоча, разчупена на два кжса отъ Варна
 Abb. 66. Marmorplatte aus Warna, die in zwei Stücke zerbrochen ist
 Обр. 67. Мраморна плоча отъ Варна
 Abb. 67. Marmorplatte aus Warna
 Обр. 68. Мраморна плоча отъ Варна
 Abb. 68. Marmorplatte aus Warna
 Обр. 69. Кжсъ отъ мраморна плоча отъ Варна
 Abb. 69. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna
 Обр. 70. Равнорамененъ кръстъ отъ Варна
 Abb. 70. Gleicharmiges Kreuz aus Warna
 Обр. 71. Голѣма варовикова плоча отъ Варна съ орнаменти
 Abb. 71. Kalksteinplatte aus Warna (ornamentiert)
 Обр. 72. Пирамидална варовикова плоча отъ Варна
 Abb. 72. Pyramidale Kalksteinplatte aus Warna
 Обр. 73. Варовикова плоча отъ Варна
 Abb. 73. Kalksteinplatte aus Warna
 Обр. 74. Кжсъ отъ мраморенъ корнизъ отъ Варна
 Abb. 74. Bruchstück eines Marmorgesimses aus Warna
 Обр. 75. Фрагментъ отъ мраморна плоча отъ Варна
 Abb. 75. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna
 Обр. 76. Отломъкъ отъ мраморна плоча отъ Варна
 Abb. 76. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna
 Обр. 77. Мраморна плоча отъ Варна
 Abb. 77. Marmorplatte aus Warna
 Обр. 78. Мраморна плоча отъ Варна
 Abb. 78. Marmorplatte aus Warna
 Обр. 79. Четвъртата мраморна плоча отъ Варна
 Abb. 79. Viereckige Marmorplatte aus Warna (oben abgerundet)

Изображения на погребално угощение съ надписи
Darstellungen der coena funebris mit Inschriften

- Обр. 80. Мраморна плоча разчупена на три кѣса отъ Варна
Abb. 80. Marmorplatte aus Warna, die in drei Stücke zerbrochen ist
- Обр. 81. Четвъртата варовикова плоча завършваща въ фронтонъ отъ Варна
Abb. 81. Viereckige Kalksteinplatte giebelartig zugespitzt aus Warna
- Обр. 82. Горна частъ отъ мраморна плоча отъ Варна
Abb. 82. Oberteil einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 83. Четвъртата мраморна плоча отъ Варна (горе заострена)
Abb. 83. Viereckige Marmorplatte aus Warna, die oben zugespitzt ist
- Обр. 84. Мраморна плоча отъ Варна, разчупена на три кѣса
Abb. 84. Marmorplatte aus Warna, die in drei Stücke zerbrochen ist
- Обр. 85. Мраморна плоча отъ Варна
Abb. 85. Marmorplatte aus Warna
- Обр. 86. Мраморна плоча отъ Варна
Abb. 86. Marmorplatte aus Warna
- Обр. 87. Горенъ дѣсенъ жгълъ отъ мраморна плоча отъ Варна
Abb. 87. Obere rechte Ecke von einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 88. Мраморна плоча отъ Варна, счупена на две
Abb. 88. Marmorplatte aus Warna in zwei Stücke zerbrochen
- Обр. 89. Мраморна плоча отъ Варна (долна половина)
Abb. 89. Marmorplatte aus Warna (untere Hälfte)
- Обр. 90. Горна частъ отъ мраморна плоча отъ Варна
Abb. 90. Obere Hälfte einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 91. Горна рамка отъ мраморна плоча отъ Варна
Abb. 91. Oberrahmen einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 92. Отломъкъ отъ мраморна плоча отъ Варна
Abb. 92. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 93. Отломъкъ отъ мраморна плоча отъ Варна
Abb. 93. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 94. Мраморна плоча отъ Варна горе слабо заострена отъ Варна
Abb. 94. Marmorplatte aus Warna, oben etwas zugespitzt aus Warna
- Обр. 95. Долна частъ отъ мраморна плоча отъ Варна
Abb. 95. Unterteil einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 96. Горенъ дѣсенъ жгълъ отъ мраморна плоча отъ Варна
Abb. 96. Obere rechte Ecke einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 97. Горна лѣва частъ отъ мраморна плоча отъ Варна
Abb. 97. Obere linke Ecke einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 98. Отломъкъ отъ мраморна плоча отъ Варна
Abb. 98. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 99. Горенъ дѣсенъ жгълъ отъ мраморна плоча отъ Варна
Abb. 99. Obere rechte Ecke einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 100. Правожгълна мраморна плоча, отдѣсно силно отчупена отъ Варна
Abb. 100. Rechteckige Marmorplatte, rechts abgebrochen aus Warna
- Обр. 101. Фрагментъ отъ мраморна плоча (горна лѣва частъ) отъ Варна
Abb. 101. Bruchstück einer Marmorplatte (obere linke Ecke) aus Warna
- Обр. 102. Отломъкъ отъ мраморна плоча отъ Варна
Abb. 102. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 103. Отломъкъ отъ мраморна плоча, доленъ лѣвъ жгълъ, отъ Варна
Abb. 103. Bruchstück einer Marmorplatte, untere linke Ecke, aus Warna
- Обр. 104. Отломъкъ отъ мраморна плоча отъ Варна
Abb. 104. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 105. Фрагментъ отъ мраморна плоча отъ Варна
Abb. 105. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 106. Четвъртата мраморна плоча горе заострена отъ Варна
Abb. 106. Viereckige Marmorplatte oben zugespitzt, Giebel-Rosette aus Warna

Изображения на погребално угощение безъ надписи
Darstellungen mit coena funebris ohne Inschriften

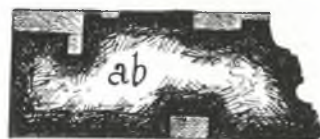
- Обр. 107. Долна половина отъ четвъртита мраморна плоча отъ Варна
Abb. 107. Untere Hälfte einer viereckigen Marmorplatte aus Warna
- Обр. 108. Долна частъ отъ мраморна плоча отъ Варна
Abb. 108. Unterteil einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 109. Лѣва срѣдна частъ отъ четвъртита мраморна плоча отъ Варна
Abb. 109. Linker mittlerer Teil einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 110. Долна частъ отъ мраморна плоча, разчупена на два кѣса отъ Варна
Abb. 110. Unterer Teil einer Marmorplatte in zwei Stücke zerbrochen aus Warna
- Обр. 111. Четвъртита мраморна плоча отдѣсно отвесно отчупена отъ Варна
Abb. 111. Viereckige Marmorplatte rechts abgebrochen aus Warna
- Обр. 112. Мраморна мъжка глава отъ Варна
Abb. 112. Männlicher Marmorkopf aus Warna
- Обр. 113. Отломъкъ отъ мраморна плоча отъ Варна
Abb. 113. Bruchstück einer Marmorplatte aus Warna
- Обр. 114. Долна частъ отъ четвъртита мраморна плоча отъ Варна
Abb. 114. Unterteil einer viereckigen Marmorplatte aus Warna
- Обр. 115. Отломъкъ отъ четвъртита мраморна плоча отъ Варна
Abb. 115. Bruchstück einer viereckigen Marmorplatte aus Warna
- Обр. 116. Доленъ дѣсенъ жгълъ отъ четвъртита варовикова плоча отъ Варна
Abb. 116. Untere rechte Ecke einer viereckigen Kalksteinplatte aus Warna
- Обр. 117. Четвъртита мраморна плоча силно повредена отъ Варна
Abb. 117. Viereckige Marmorplatte stark beschädigt aus Warna
- Обр. 118. Срѣдна частъ отъ дѣсната половина на четвъртита плочка отъ Варна
Abb. 118. Mittlerer Teil von der rechten Hälfte einer viereckigen Marmorplatte aus Warna
- Обр. 119. Срѣдна частъ отъ четвъртита мраморна плоча отъ Варна
Abb. 119. Mittlerer Teil einer viereckigen Marmorplatte aus Warna

1

2

4a

3

4

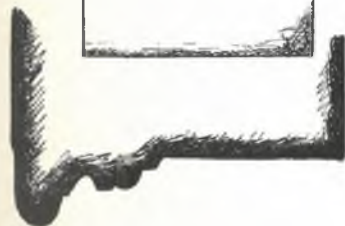

5

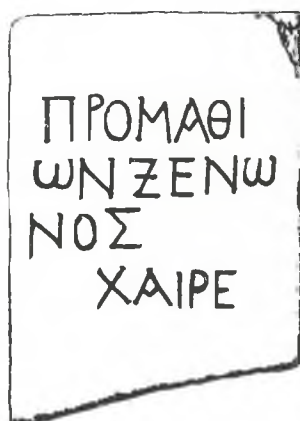

6

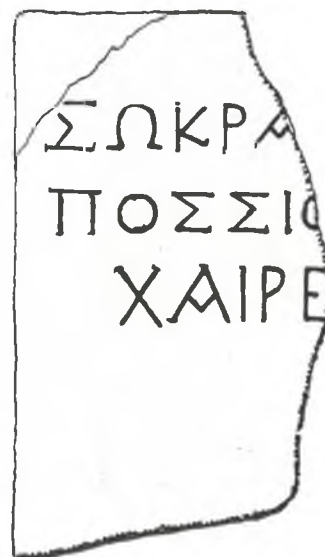
ΑΠΦΙΑ ΑΡΤΕ
ΜΙΔΩΡΟΥ ΘΥ
ΓΑΤΗΡ ΓΥΝΗ
ΔΕ ΜΙΑΝΤΙΔΟΥ
ΤΟΥ ΜΕΝΑΝ
ΔΡΟΥ ΧΑΙΡΕ
ΑΙΑΝΤΙΔΗΣ
ΜΕΝΑΝΔΡΟΥ
ΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΣ
ΑΙΑΝΤΙΔΟΥ
ΧΑΙΡΕΤΕ

7

8

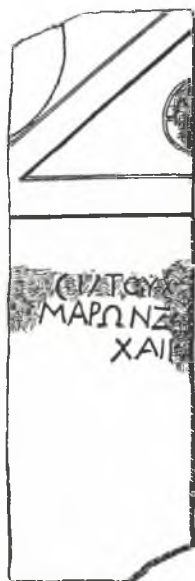
9

10

11

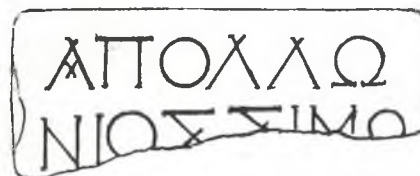
12

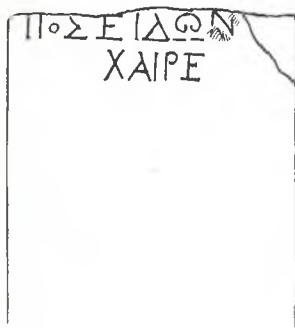
13

14

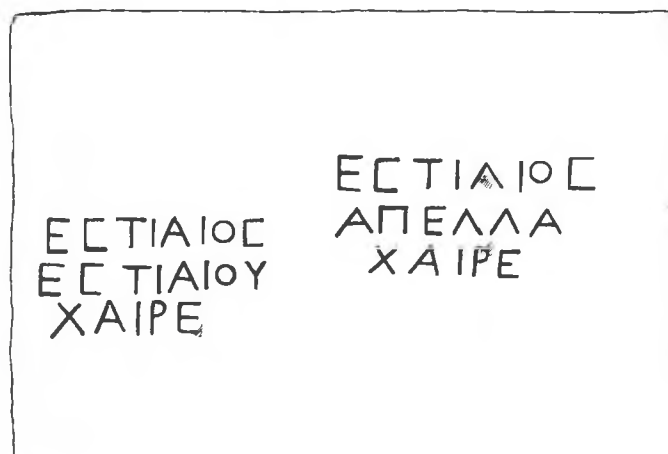
15

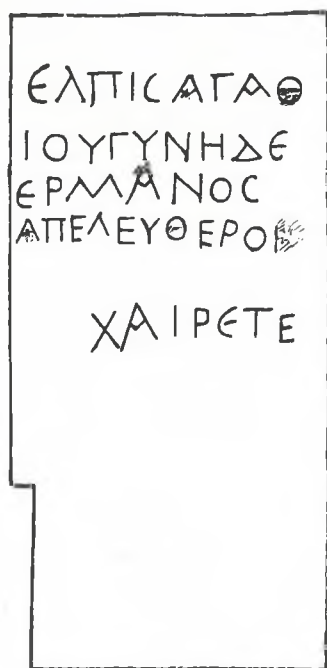
16

17

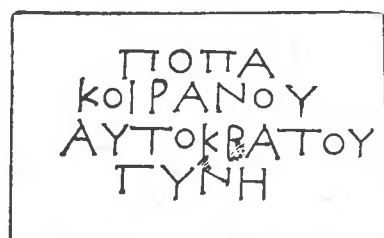
18

19

20

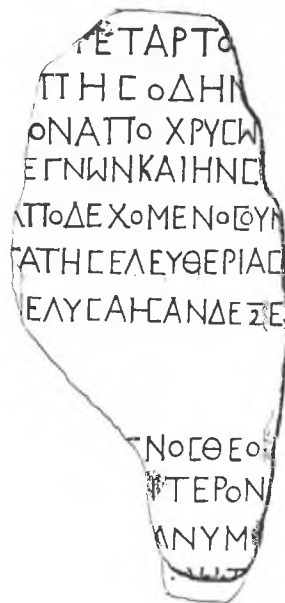
21

22

23

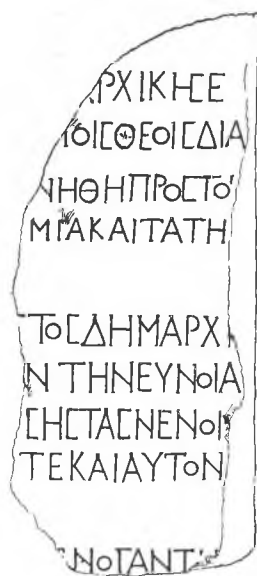
26

25

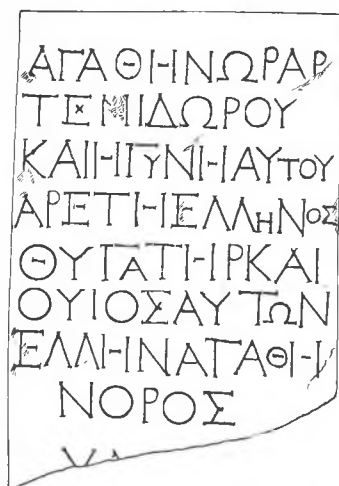
24

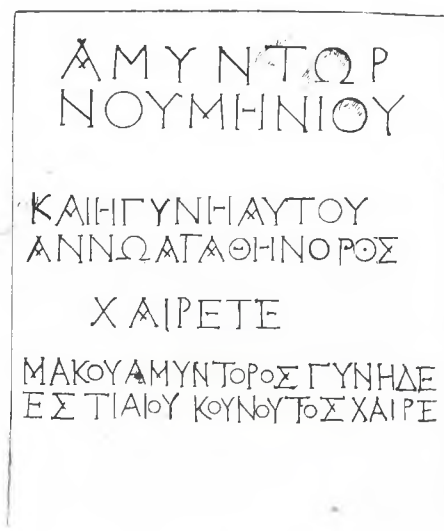
27

28

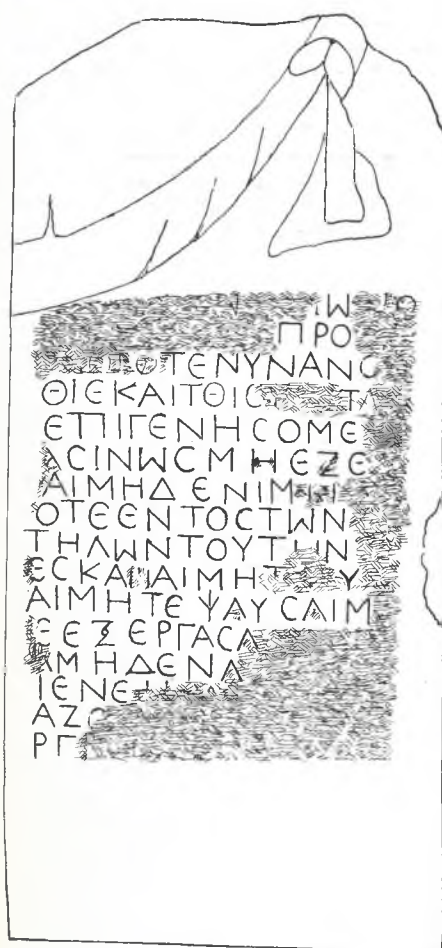
29

30

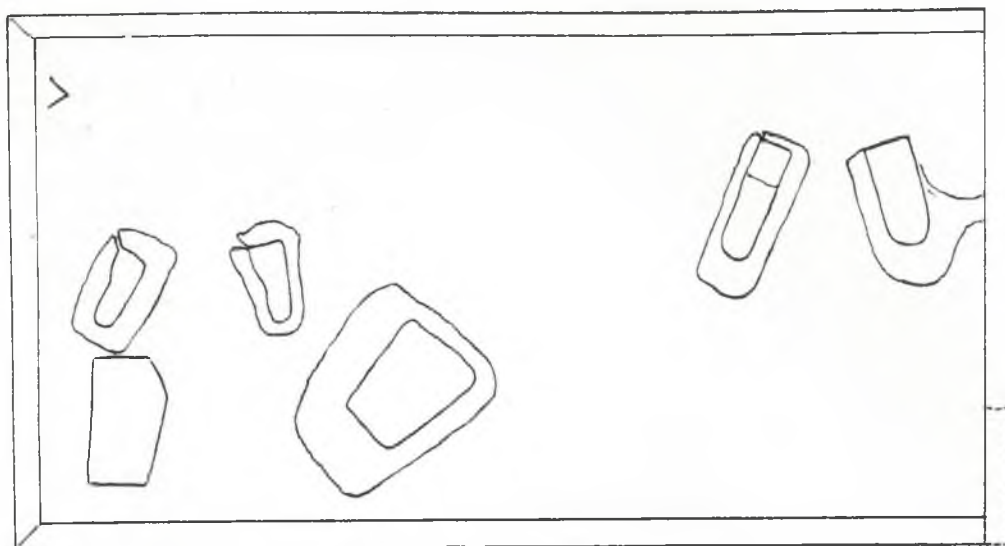
31

32

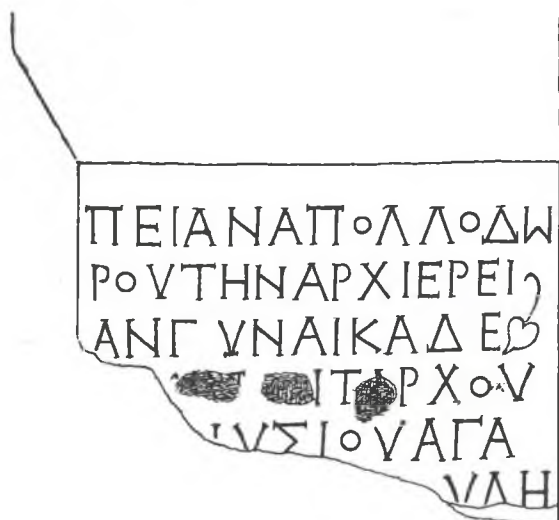

32a

ΕΚΑΤΩΔΩΡΟΣ ΙΩΝΟΥ
ΗΓΟΙΗΣΕΝ

33

34

35

36

37

38

40

39

41

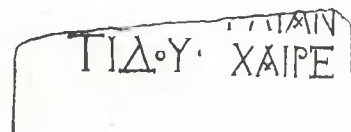
42

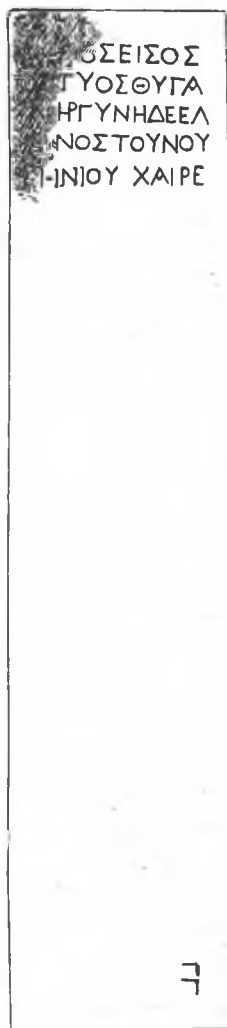
43

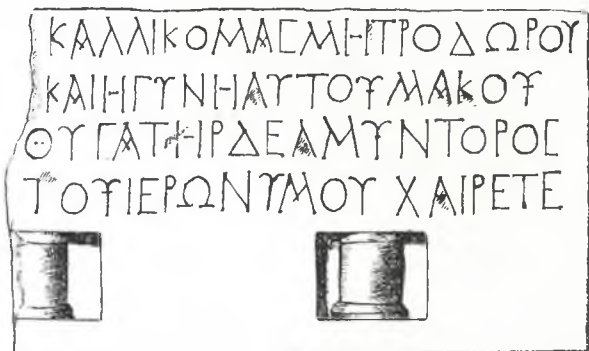
44

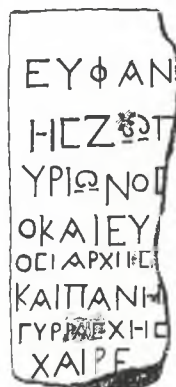
45

47

46

48

49

50

51

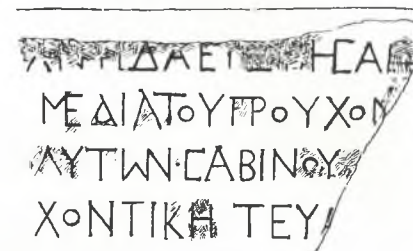
52

54

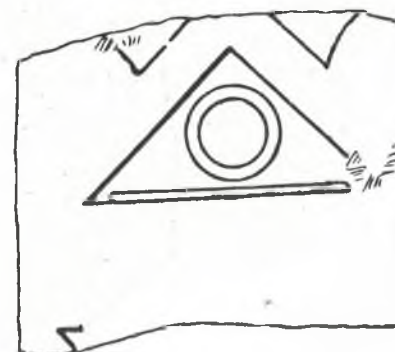
57

55

53

56

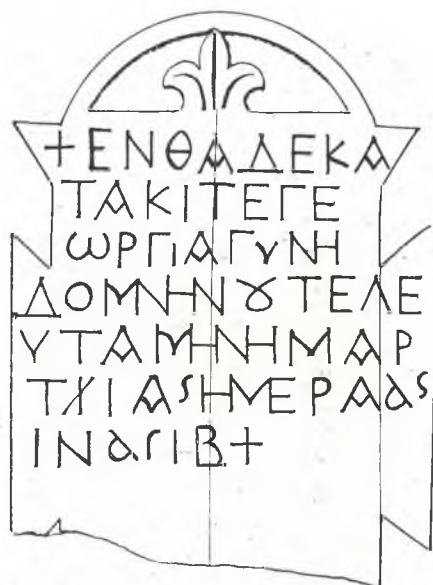
58

60

59

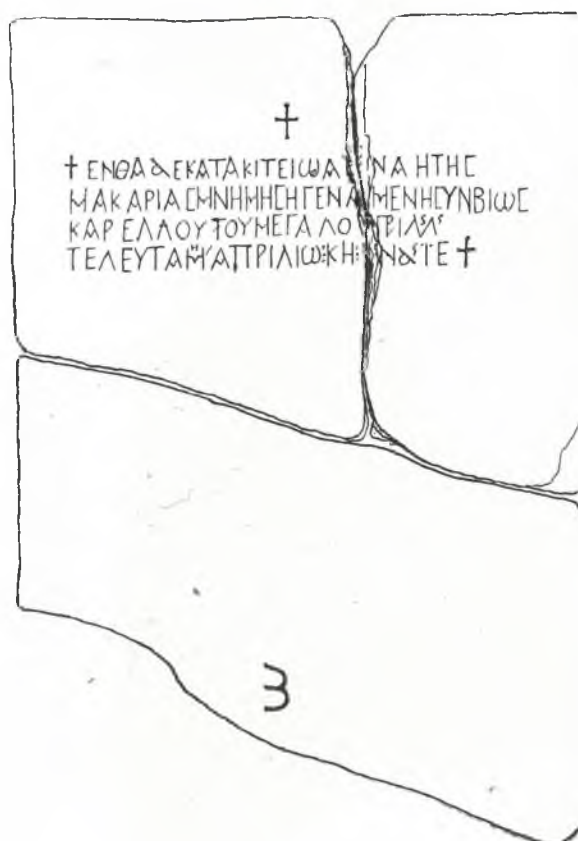
61

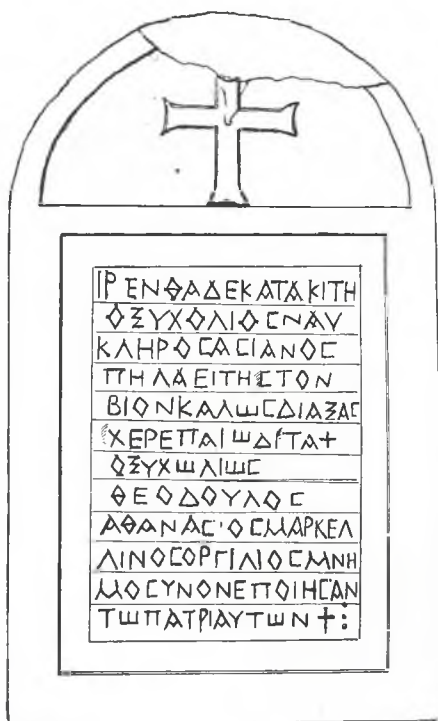
63

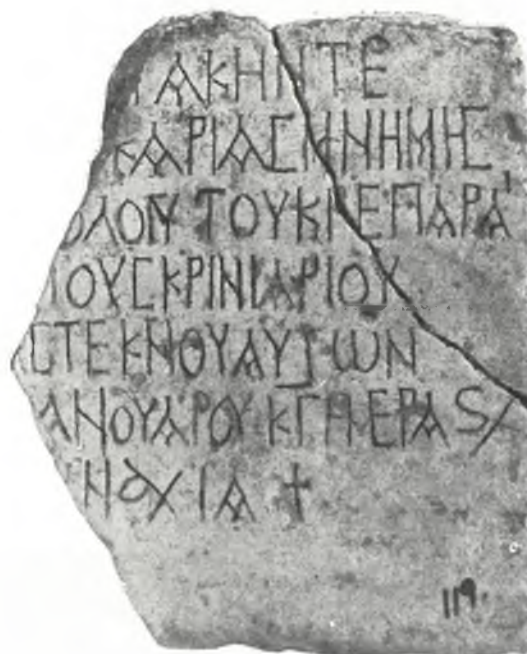
62

64

65

67

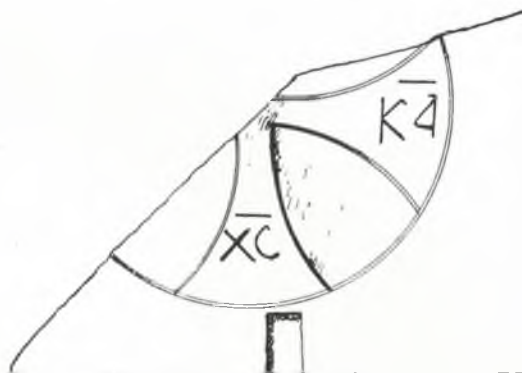
66

68

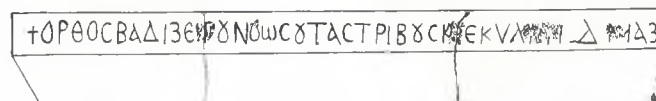
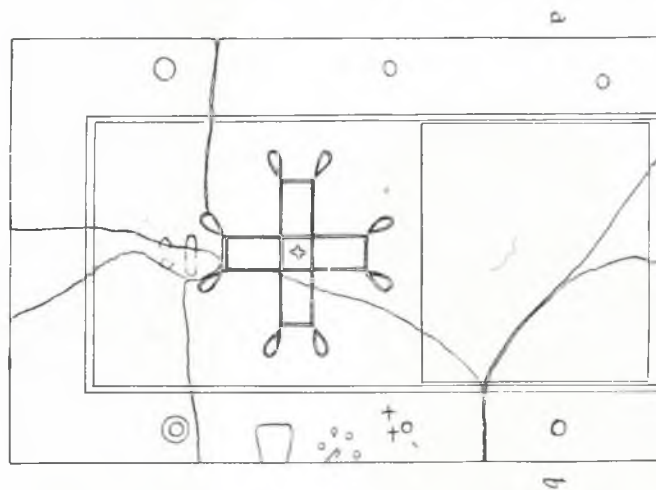
69

70

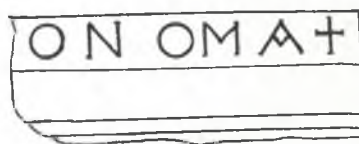
71

71a

72

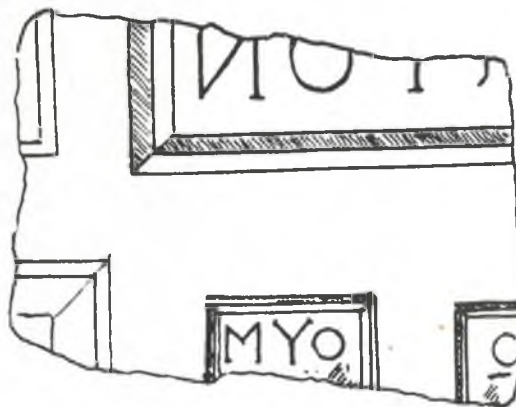
74

75

73

76

77

78

79

81

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΔΙΟΓΥΣΙΟΥ ΚΑΙ ΗΓΥΝΗΑΥΤΟΥ
 ΑΝΑΣΑΣ ΚΛΗΠΙΑΔΟΥ ΘΥΓΑΤΗΡ
 ΚΑΙ ΗΘΥΓΑΤΗΡΑΥΤΩΝ ΑΜΑΣΙΑΚΙΣ ΓΥΝΗΔΕ
 ΖΩΠΥΡΙΩΝ ΣΤΟΥΑΘΙΦΙΛΟΥ ΧΑΙΡΕΤΑΙ

80'a

80

82

83

85

84

86

87

88

89

90

91

92

93

94

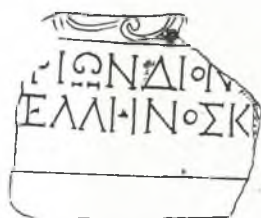
95

96

97

98

99

100

101

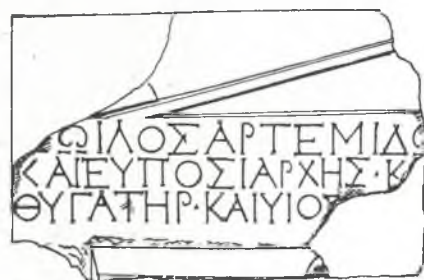
102

104

103

105

106

107

110

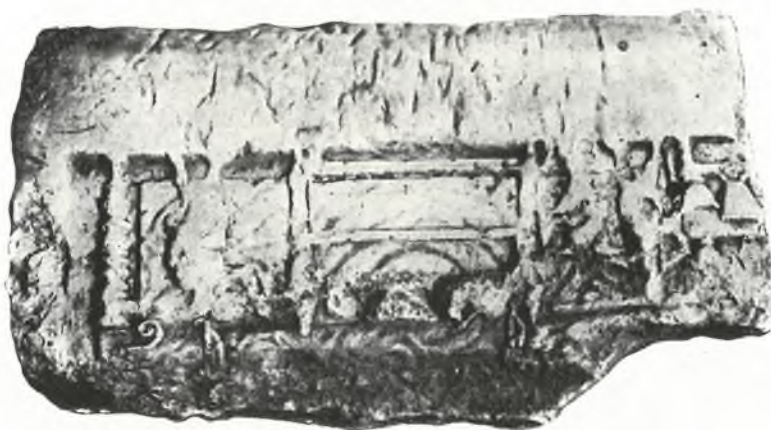

111

601

801

112

113

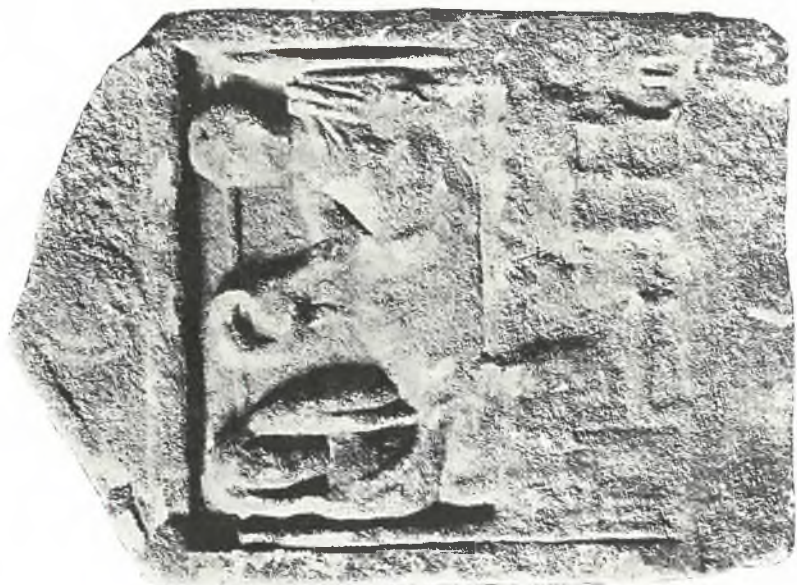
114

115

116

117

118

119

Антични паметници отъ България

отъ Гавр. И. Кацаровъ

1. Четвъртата мраморна плоча, горе слабо закръглена, горниятъ лѣвъ жгълъ отчупенъ, задната страна грубо одѣлана, вис. 22 см., шир. долу 18 см., дебелина ок. 1.5 см.; намѣрена около 200 м. южно отъ село Мало-Конаре (Доганово-Конаре), Пазарджишка околия, близо до градището; сега въ археологическата сбирка на Пазарджикъ.¹ Обр. 120.

Обр. 120. Мраморна плоча отъ с. Мало-Конаре

Abb. 120. Weihrelief des Asklepios, Hygieia und Telesphoros aus Malo-Konare

Твърде извѣтрѣлиятъ релефъ представлява Асклепия, Хигия и Телесфоръ; въ лѣво Хигия права, обърната напредъ, облѣчена съ дълъгъ хитонъ и мантия, праметната презъ лѣвото ѝ рамо; богинята вѣроятно държи съ лѣвата си ръка жертвена паница (патера) и дава да пие на змията, която е увита около дѣсния ѝ лакътъ. Въ дѣсно отъ Хигия е изобразенъ Асклепий, правъ, обърнатъ напредъ, стоящъ върху лѣвия си кракъ (дѣсниятъ е облекченъ); гжстата му брада и коса слабо личатъ; той е облѣченъ съ дълга надиплена мантия, която е опната презъ дѣсния хълбокъ, та оставя гърдитъ голи; дѣсницата му е спусната надолу и се опира върху жезъла, около който се вие змия; не е ясно, дали Асклепий държи нѣщо въ дѣсната си ръка;² между главитъ на дветъ божества е представенъ малкиятъ Телесфоръ, облѣченъ съ клашникъ и качулка; вѣроятно той стои върху подставка. Въ долния дѣсенъ жгълъ на плочата се

вижда кълбо, атрибутъ на Асклепия.³

2. Отъ сѣщото мѣсто произхожда и една четвъртата мраморна плоча съ релефъ на тракийския конникъ, вис. 15 см., шир. 15.5 см., деб. 2 см., която

¹ Сведения за тая находка дължа на г. К. Христовичъ, уредникъ на музея въ Пазарджикъ.

² Въ релефитъ отъ светилището при Глава Панега той понѣкога държи яйце; Добруски, Арх. Изв. на Нар. Музей, 18.

³ За тоя атрибутъ срв. Thraemer u Roscher, Lex. der Mythol. I, 628; той се срѣща и въ релефи на Асклепия отъ Глава Панега: Добруски, Арх. изв. на Нар. Музей, 42, бр. 10. Срв. D. Tzontchev, Sanctuaire thrace près du village de Batkoun, Sofia 1941, 26, nr. 7, 39, nr. 2.

сжщо се пази въ Пазарджикъ. Релефътъ е много изтритъ: представенъ е конникътъ, облѣченъ съ хламида, която пада върху задната частъ на коня; дѣсницата му е допрѣна до шията на коня; предъ коня стоятъ, обърнати напредъ, две женски фигури.¹

Споменатото по-горе находище при Доганово-Конаре е вече известно. Още В. Добруски² съобщава, че въ мѣстността „Градище“, която се намира до стария римски пѣтъ, селянитѣ при оране се натъквали на останки отъ зидове; презъ пролѣтѣта на 1895 г. тѣ изкопали петъ плочи съ релефи, три отъ които представяли тракийския конникъ,³ една — Хера, а петата — Дионисъ.⁴ Не може да има съмнение, че на това мѣсто трѣбва да се търси светилище на тракийския конникъ, отъ което произхождатъ и описанитѣ по-горе паметници, а сжщо и единъ релефъ на конника, който сжщо се пази въ градския музей въ Пазарджикъ.⁵

Обр. 121. Бронзови статуйки на кончета отъ с. Люлинъ

Abb. 121. Bronzene Pferdestatuetten aus Ljulin

3. Въ Годишникъ на Пловд. Библ. и Музей, 1937—39, стр. 113 сл. обнарудвахъ два релефа на тракийския конникъ отъ с. Люлинъ (Ени-махле), Ямболска околия; както изтъкнахъ вече, южно отъ селото се е намирало светилище на конника. Допълнително студентътъ Хр. Генчевъ ми донесе две бронзови кончета, които сж били намѣрени на сжщото мѣсто:

а) грубо изработена плоска статуйка на конче, вис. 4 см., шир. 4·2 см.; ржбътъ на шията му набразденъ, а около шията се виждатъ две успоредни врѣзани линии, които представятъ нагрѣдника (който крепи седлото). Обр. 121 въ лѣво.

б) бронзова статуйка съ отчупени крака, обработена по-грижливо, вис. 3·7 см., шир. 4 см.; гривата е представена съ врѣзани вълнисти линии; представениятъ пластично нагрѣдникъ е украсенъ съ вдълбани точки; наподобени сж и ремѣцитѣ на оглавника. Обр. 121 въ дѣсно.

¹ За типа на конника срв. G. Kazanow, Denkm. des thrak. Reitergottes, 5.

² Мсб XII, 320.

³ Описани отъ Добруски, Мсб XII, 321. Срв. Kazanow, Denkm. des thrak. Reitergottes, Textband, 56, nr. 243—245.

⁴ Не Аресъ, както мисли Добруски; срв. М. Ростовцевъ, ИИК, вып. 40, 24; Kazanow, RE, VI A, 491.

⁵ Kazanow, цит. съч., nr. 246.

Тия кончета вѣроятно сж часть отъ оброчни статуйки на тракийския конникъ, подобни на тия, които сж били открити въ светилището при с. Лозенъ (Диниклий).¹ Образитѣ на самия конникъ, които сж били прикрепени на гърба на кончетата, сж изгубени.

4. Четвъртата мраморна плоча, вис. 20·2 см., шир. 16 см., деб. 1·7 см., счупена на три части; намѣрена въ с. Роякъ (Кушъ-тепе), Провадийска околия; сега въ частно притежание² (у г. Касперсъ въ Варна). Обр. 122.

Обр. 122. Релефъ на тракийския конникъ отъ с. Роякъ

Abb. 122. Weihrelief des thrakischen Reiters aus Rojak

Релефътъ представя конникъ, обрнатъ къмъ дѣсно, конътъ сжщо въ ходъ къмъ дѣсно; облѣченъ е съ хламида, която пада върху задната часть на коня; гжстата му коса, както изглежда, е превързана съ лента; въ проснатата си напредъ дѣсница държи до шията на коня жертвена паница (патера); предъ коня стои жена, обрната напредъ, облѣчена съ дълга до петитѣ дреха, опрѣна върху дѣсния си кракъ; задъ жената се вижда дърво, короната на което е изобразена твърде схематично. Върху горната рамка се чете посвещението (вис. на буквитѣ около 1 см.):

Ἦροι [Αἰολού]ζενις Ἐπτα-
τάλεος εὐχῆ[ν]

Релефитѣ, въ които конникътъ е изобразенъ въ профилъ, сж по-рѣдки: срв. Kazanow, *Denkm. des thrak. Reitergottes*, 29, nr. 75, обр. 27; 53, nr. 220, обр. 121; 53, nr. 223, обр. 122.

5. Мраморенъ релефъ на тракийския конникъ, вис. 17·5 см., шир. 14 см., деб. 3·2 см., намѣренъ до с. Мадара; произхожда, безъ съмнение, отъ тракийското

святилище, което е сжществувало при извора до пещерата.³ И тоя релефъ се намира у г. Касперсъ въ Варна.⁴ Обр. 123.

Релефътъ представя конника въ сжщото положение и облѣкло както въ релефа отъ с. Роякъ; дѣсницата му е просната напредъ, за да държи повода

¹ Срв. Г. И. Кацаровъ, ГПНБМ (1925), 162; *Denkmäler des thrak. Reitergottes* I, 46. Срв. Т. Герасимовъ, ИАИ XIII (1939), 327 сл.

² Сведение за тоя паметникъ и фотография ми изпрати г. С. Покровски, асистентъ въ археологическия музей въ Варна.

³ Срв. Сборникъ Мадара I (1934), 159.

⁴ Фотография на тоя паметникъ дължа на г. С. Покровски.

(който не е представенъ пластично); между двата предни крака на коня се вижда низъкъ четиристраненъ жертвеникъ.

6. Четвъртита мраморна плоча, горе заострена въ видъ на малъкъ фронтонъ, вис. 15·5 см., шир. 17 см., деб. 2·5 см.; намѣрена при копане въ центъра на Пловдивъ, на 2 м. дълбочина; сега въ Пловдивския музей (инв. 2104). Обр. 124.¹

Обр. 123. Релефъ на тракийския конникъ
отъ с. Мадара

Abb. 123. Weihrelief des thrakischen Reiters
aus Madara

Релефътъ, съ извънредно груба изработка, представя тракийския конникъ въ бѣгъ къмъ лѣво; той е облѣченъ съ развѣта назадъ хламида (хитонъ не личи), въ едната си ръка държи повода на коня, чийто предни крака сж поставени върху жертвеникъ (запазена горната му профилирана частъ); подъ коня пълзи змия на лѣво къмъ жертвеника.

Обр. 124. Релефъ на тракийския конникъ
отъ Пловдивъ

Abb. 124. Weihrelief des thrakischen Reiters
aus Plovdiv

Релефътъ представя интересъ въ това отношение, че изображава конника обърнатъ къмъ лѣво, което въ иконографията на конника се срѣща твърде рѣдко.²

7. Въ четенето на първия редъ на надгробната епиграма отъ Пловдивъ³ е допусната грѣшка: следъ думата *τοῦτο* стоятъ буквитѣ *ΙΝ*; ако приемемъ, че каменодѣлецътъ погрѣшно е издѣлбалъ буквата *Ι*, то четенето на първия

¹ Г-нъ Д. Цончевъ ми съобщава, че тая плочка, заедно съ още единъ релефъ на тракийския конникъ, е била намѣрена въ една стара работилница за каменни издѣлия въ Пловдивъ (ул. Гладстонъ).

² Срв. Kazanow, *Denkm. des thrak. Reiters*, 5. По грубата си изработка релефътъ отъ Пловдивъ ни напомня релефа отъ Бѣлашица (Kazanow, *Textband*, 34, № 106).

³ Обнародвана въ ГПНБМ 1923, 204, обр. 3; Hondius, *Suppl. epigr. graecum* III, nr. 543.

стихъ на епиграмата ще гласи: Πυνθάνη, ὃ παροδεῖται, τί τοῦνομα <ι> ἢ τίς ὁ φύσας; тука даваме и новъ образъ на паметника споредъ по-сполучлива фотография. Обр. 125.¹

Обр. 125. Надгробна епиграма отъ Пловдивъ
Abb. 125. Grabepigramm aus Plovdiv

Antike Denkmäler aus Bulgarien

1. Rechteckige Marmorplatte mit Darstellung des Asklepios, Hygieia und Telesphoros, H. 22 cm, Br. 18 cm, dick etwa 1·5 cm.; gefunden in der Nähe des Dorfes Malo-Konare (Doganovo-Konare),² Bez. Pazardžik. Abb. 120.

2. Rechteckige Marmorplatte, H. 15 cm, Br. 15·5 cm, dick 2 cm, aus demselben Fundort; das sehr verwitterte Relief stellt den thrakischen Reiter in Schrittbewegung. Vor ihm zwei Frauengestalten in Vorderansicht.³

3. Zwei bronzene Pferdestatuetten: a) H. 4 cm, Br. 4·2 cm.; b) H. 3·7 cm, Br. 4 cm, die wahrscheinlich den thrakischen Reiter darstellen (die zugehörigen

¹ Фотографията дължа на г. Дим. Цончевъ.

² Vgl. Kazarov, Denkm. des thrak. Reitesgottes, Textband, 56.

³ Zum Typ des Reiters vgl. Kazarov, op. cit., 5.

Reiterfigürchen sind verloren). Sie stammen aus dem Heiligtum beim Dorf Ljulin, Bez. Jambol (vgl. K a z a r o w, Jahrbuch der Nationalbibl. in Plovdiv, 1937/1939, 113). Abb. 121.

4. Rechteckige Marmorplatte mit Relief des thrakischen Heros, in drei Stücke gebrochen, H. 20·2 cm, Br. 16 cm, dick 1·7 cm; gefunden im Dorf Rojak (Kuštepe), Bez. Provadija, jetzt in Privatbesitz. Abb. 122.

5. Rechteckige Marmorplatte mit Darstellung des thrakischen Heros, H. 17·5 cm, Br. 14, dick 3·2 cm; gef. bei Madara,¹ Bez. Šumen, jetzt in Privatbesitz. Abb. 123.

6. Oberer Teil eines Marmorreliefs des thrakischen Reiters. H. 15·5 cm, Br. 17 cm, dick 2·5 cm; gefunden in Plovdiv, jetzt im Museum zu Plovdiv (Inv. № 2104). Abb. 124. Das überaus grob gearbeitete Relief stellt den Reiter nach links dar,² unter dem Pferd Schlange nach links.

7. Im Grabepigramm aus Plovdiv³ ist die Lesung der ersten Zeile richtig zu stellen; sie lautet: Πυνθάνη, ὃ παροδεῖτα, τί τοῦνομα <ι> ἢ τίς ὁ φύσας; wir geben hier eine neue Abbildung des Denkmals. Abb. 125.

G. Kazarow.

¹ Über das Heiligtum bei Madara vgl. K a z a r o w, Denkm. des thrak. Reitergottes, Textband, 116.

² Vgl. K a z a r o w, Denkm. des thrak. Reitergottes, Textband, 5.

³ Ann. de la Bibl. Nationale de Plovdiv, 1923, 204, Abb. 3; H o n d i u s, Suppl. epigr. Graecum III № 543.

Антична могилна гробница при Сърневецъ

отъ Дим. Цончевъ

На 2 юлий, 1940 г. селскиятъ полски пазачъ Стойно Стоевъ Димовъ, при изкопъ за постройка на колиба върху „Парналовата могила“, отстояща на 1 клм. северно отъ с. Сърневецъ (Чирпанско) и непосредствено до лозята, на 0.5 м. дълбочина и точно въ срѣдата ѝ, попадналъ на зидана гробница, която отворилъ и гробния инвентаръ извадилъ преди моето пристигане.

При посещението, което направихъ по този случай на селото, освенъ проучването на гробницата, посетихъ и околнитъ археологически обекти, които отбелязвамъ тукъ.

Като най-старо предисторическо селище около селото е това, което се е намирало върху тѣй наречената отъ селянитъ могила „Пелишечка“, отстояща на 0.5 клм. слабо югозападно отъ него. Тя е естествена височина въ форма на полуостровъ между рѣката Каяджикъ и Туркменската рѣка, висока до 10—12 м. и съ приблизителни размѣри: шир. 40 м., дълж. 80 м. Споредъ г. В. Миковъ, уредникъ на предисторическия отдѣлъ при Народния археологически музей въ София, който прегледа събранитъ отъ менъ орнаментирани керамични фрагменти и части отъ кремъчни ножове, селището датира отъ каменно-медната епоха. Селянитъ ми съобщиха, че при иманярски изкопи отъ могилата били вадени много еленови рога. По периферната върхна частъ отъ западната ѝ достъпна страна сж запазени основитъ на доста дебелъ ограденъ зидъ. Види се, той е отъ по-късно време, когато височината е била използвана повторно за селище. Необходимо е да отбележа сжщо, че не на повече отъ 50—60 м. отъ нея, на дѣсния брѣгъ на Туркменската рѣка се намира голѣмъ изворъ.

Следитъ на старото селище, което следва да свържемъ съ гробницата, се откриватъ въ днешнитъ лозя, северно отъ сегашното село, отъ двѣтъ страни на селската рѣка, гдето извираатъ и изобилни извори. При реголване тукъ се откриватъ основи отъ зидове на постройки, керамиди, тухли и пр. Недалечъ отъ дѣсния брѣгъ на сжщата рѣка се намира и една могила. Тукъ била намѣрена и една бронзова статуйка, която не можахъ да видя. Многобройнитъ монети, които селянитъ сж намирали при обработването на нивитъ въ тая мѣстность и които можахъ да прегледамъ, сж следнитъ: бронзови отъ Филипъ Македонски

(359—336 пр. Хр.), Александър Велики (336—323 пр. Хр.), автономни отъ гр. Перинтъ, сребърни отъ островъ Тасосъ, римски републикански, императорски (много добре бѣ запазена една сребърна отъ Юлия Домна) и колониални, византийски, особно отъ Юстинианъ I (527—565) до Ив. Цимисхий (969—976). Североизточно отъ така очертаното старо селище се намиратъ една до друга две мѣстности: латинскитѣ и турскитѣ гробища. Последната е служела за гробища на изчезналото до освобождението турско село.

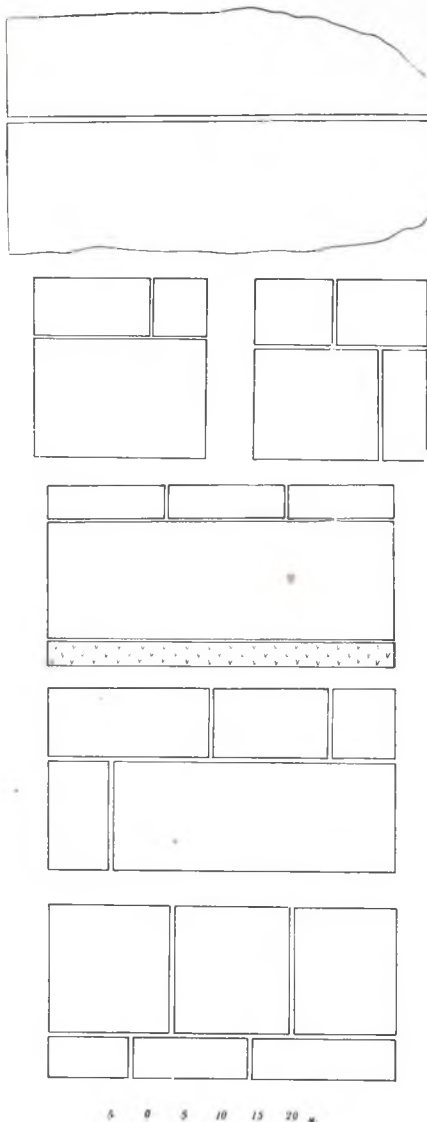
Могилата, въ която е открита гробницата, е въ обсега на мѣстността „латинскитѣ гробища.“ Въ основата си тя е скалиста и после, вѣроятно при погребението, е била изкуствено насипана и издигната. Все пакъ трѣбва да предполагаме, че въ течение на времето тя е била понижена отъ ерозията и сега въ нѣкоя

Обр. 126. Гробница въ Парналовата могила при с. Сърневецъ, гледана отъ изтокъ

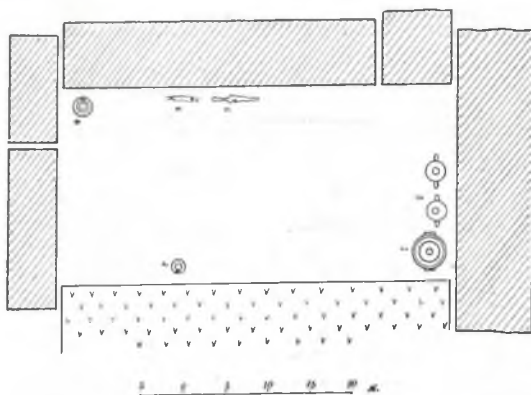
Fig. 126. Tombeau dans le tumulus Parnalova mogila près du village de Sărnevec, vu de l'est

отъ перифернитѣ ѣ части се подава скалниятъ теренъ. Размѣритѣ ѣ сж: височина около 4 м. и диаметръ до 25 м.

Обр. 127. Планъ на покрива, източната, западната, южната и северната страна и пода на сжщата гробница

Fig. 127. Plan du toit, des côtés oriental, occidental, septentrional et méridional et du sol du même tombeau

Обр. 128. Планъ на сжщата могилна гробница

Fig. 128. Plan du même tombeau tumulaire

страна скалния теренъ на дълбочина 0.2 м. Покрита е била съ два камъка, които иматъ най-голъми размъри (дълж. 2.3 м.) въ сравнение съ останалитъ. Общо дебелината на камънитъ варира отъ 0.2 до 0.35 м. Вътрешнитъ ѝ размъри сж: дълж. 1.9 м., шир. 0.95 м. и дълб. 1 м. Споредъ откривателя, върху пода ѝ имало пластъ отъ пръстъ, дебелъ 0.05 м. Види се, тази пръстъ е влѣзла после презъ извънредно тѣснитъ фуги. Все споредъ него, предметитъ сж били разположени, както е посочено на обр. 128. Тѣ сж следнитъ:

1. Червенофигуренъ кратеръ (обр. 129), отъ червена добре изпечена глина,

Обр. 129. Пиршество върху кратера отъ сжщата могилна гробница

Fig. 129. Banquet sur le cratère du même tombeau tumulaire

¹ Споредъ селянитъ, такива камъни нѣмало въ близката околностъ. Тѣ могли да произлизатъ само отъ кариеритъ въ сръдногорскитъ възвишения при с. Съединение (Калфата) или при с. Голѣмъ долъ (Голѣмо Дерелии), Чирпанско.

² Б. Дяковичъ, Антична гробница въ Куковата могила при с. Дуванлии, Пловдивско. ИАИ III (1925), 111 сл.; Б. Филовъ, ИАИ IV (1927), 27; ИАИ VII (1933), 217 сл., обр. 2—6; Надгробнитъ могили при Дуванлии въ Пловдивско, София 1934, 39 сл., 98 сл., обр. 123—127.

³ Д. Цончевъ, Приноси къмъ старата история на Пловдивъ, София 1938, 120, обр. 134—138.

⁴ Б. Филовъ, Антична гробница при с. Дълбоки, Старозагорско. ИАИ VI (1930—31), 45 сл., обр. 35.

въ форма на камбана,¹ съ две наклонени и слабо закривени въ горнитѣ си краища дръжки, заловени въ горната частъ на търбуха му: вис. 0·27 м., диам. на дъното 0·125 м., диам. на търбуха 0·21 м., диам. на устието 0·26 м. (инв. № 2108). Устието му е силно извито навънъ и е украсено отвътре съ две червени тѣсни линии, а отвънъ съ лавровъ вѣнецъ (обр. 130 и 131). Дъното му е украсено отъ страни съ три различно широки и червени линии, следващи на известни разстояния една отъ друга. Върху търбуха му, между двата края на всѣка дръжка, има по едно почти

Обр. 130. Устието на сѣщия кратеръ

Fig. 130. L'orifice de même cratère

Обр. 131. Три фигури върху сѣщия кратеръ

Fig. 131. Trois figures sur le même cratère

правожгълно червено поле. Отъ едната страна на търбуха, между дръжките, е представено пиршество, ограничено отдолу съ меандъръ: върху дълго легло, на което се виждатъ следи отъ дрехи (постеля), сж полулегнали две фигури, едната въ лѣво, мжжка, другата въ дѣсно, женска, облѣчени съ дълги мантии (на женската фигура въ дѣсно не личи добре хитона), така че дѣснитѣ половини отъ бюстоветѣ имъ оставатъ голи; предъ леглото до тѣхъ сж поставени по една масичка, а между последнитѣ стои женска права фигура надѣсно, свиреща на флейта.

¹ Родината на камбановиднитѣ кратери е Южна Италия, Walters, History of ancient pottery I, 170—171, обр. 39. Такива камбановидни кратери отъ IV вѣкъ ни сж известни още въ музеитѣ на Торентъ (Jdl 52 (1937), AA, 443 сл., обр. 33), Сиракуза, произлизащъ отъ Samarina и Павия (OJh XII (1909), 169 и 318 сл., обр. 79 и 158 A B).

Коситѣ ѝ сж превързани съ двойна панделка, предадена съ бѣла боя; тя е облѣчена съ дългъ хитонъ и мантия. Полулегналата женска фигура въ дѣсно е подпрѣна съ лакътя на лѣвата си ржка върху леглото (постелята или възглавницата). Тя е въ профилъ налѣво, съ вѣнецъ или диадема на главата, предадена съ бѣла боя. Лицето ѝ изразява доволство. Дѣсната ѝ ржка, дигната нагоре, извита назадъ и подпрѣна до дѣсната страна на главата, стига до тила. Надъ нея е представена кукумявка (?) налѣво. Полулегналата въ лѣво мъжка фигура, седнала и облѣчена по сжщия начинъ, е съ обвърната надѣсно глава, т. е. къмъ женската фигура, като въ дигнатата си нагоре и напредъ дѣсна ржка държи чаша.¹

Обр. 132. Червенофигуренъ лекитъ отъ сжщата могила гробница

Fig. 132. Lécythe à figures rouges du même tombeau tumulaire

Върху другата, противната, страна на кратера сж представени три прави фигури, които по формата на прическитѣ си изглеждатъ да сж на жени, а по облѣклата на мъже, безъ, обаче, да могатъ съ положителностъ да се опредѣлятъ; загънати сж въ дълги мантии, които, хванати съ дѣснитѣ имъ ржце, загръщатъ лицата до очитѣ. Фигурата въ дѣсно е въ профилъ на лѣво, сръдната сжщо, а тая въ лѣво — въ профилъ надѣсно (обр. 131). И това изображение е ограничено отдолу съ меандъръ. Подобни изображения отъ три фигури ни сж известни върху кратера отъ Мезекъ² и другаде.³ Общо взето техниката на изпълнението при изображения на нашия кратеръ е смѣла, т. е. работа на голѣмъ художникъ, но скицова. Изразността е подчертана. Точността на фигуритѣ не е голѣма, обаче отъ това украсата нищо не губи. Все пакъ забелязва се едно отклонение отъ съвършено добре предаденитѣ форми при класическата рисуванa керамика. Лавровиятъ вѣнецъ, съ който е украсено отвънъ устието, меандъра, съ който сж ограничени отдолу изображенията, бѣлата боя, съ която сж предадени панделкитѣ на вѣнцитѣ на фигуритѣ, както и камбановидната форма ни говорятъ сжщо

за късния упадъченъ червенофигуренъ стилъ въ керамичната индустрия, на която, следъ Пелопонеската война въ Гърция, главни центрове сж Южна Италия (Апулия, Лукания, Кампания), Кримъ и пр.⁴ Ето защо съ голѣма вѣроятностъ можемъ да отнесемъ нашия кратеръ къмъ IV вѣкъ пр. Хр., на което време принадлежатъ и двата кратера произлизащи отъ Милковата и Голѣмата могила при Мезекъ.⁵

¹ За други пиршества върху кратери вж. S. Reinach, Répertoire des vases peints II, 199, 235, 304.

² Ив. Велковъ, Разкопкитѣ около Мезекъ и гара Свиленградъ презъ 1932—1933. ИАИ XI (1938), 137, обр. 132.

³ Reinach, цит. съч. I, 229, 288; II, 6, 8, 174.

⁴ Walters, цит. съч. I, 468; II, 223; Велковъ, ИАИ XI (1938), 137—141.

⁵ Велковъ, цит. съч., 129 сл., обр. 119; 137 сл., обр. 131—133.

2. Лекитъ отъ червена добре изпечена глина, покритъ съ черъ лъскавъ фирнисъ, презъ срѣдата на търбуха украсенъ съ широка и хоризонтална ивица, разнообразена съ други две по-тъсни черни линии и дребни вълнообразни орнаменти. Дъното му слабо повредено. Вис. 0·105 м., диам. на търбуха 0·065 м. и диам. на дъното 0·055 м. (обр. 132) (инв. 2109).

3. Два еднакви сѣда отъ червена, добре изпечена глина, по форма приличащи на киликсъ. Покрити отвънъ и вътре съ черъ лъскавъ фирнисъ. Две срещуположни слабо-наклонени дръжки. Украсени сѣмъ отдолу въ началото на търбуха съ червена линия. Единиятъ счупенъ при изваждането. Вис. 0·065 м., диам. на устието 0·14 м., диам. на дъното 0·077 м.

Обр. 133. Глиненъ сѣдъ отъ сѣщата могилна гробница
Fig. 133. Vase en terre cuite du même tombeau tumulaire

(обр. 133). Дъното имъ отвътре е украсено съ малки кржгчета, около които сѣ разположени симетрично на единия четири, а на другия петъ палмети — всички черни (инв. № 2110).

Обр. 134. Глинена чаша отъ сѣщата могилна гробница

Fig. 134. Tasse en terre cuite du même tombeau tumulaire

4. Чаша отъ червена добре изпечена глина, съ една вертикална двойна дръжка, която при устието се разширява. Силно извито навънъ устие. Канелиранъ търбухъ, който се отдѣля отъ шията съ релефенъ орнаментъ въ форма на осукана връвъ. Отвънъ и отвътре покрита съ черъ лъскавъ фирнисъ, съ изключение долната страна на дъното, въ срѣдата на което сѣ дадени две малки черни концентрични окръжности. Вис. 0·09 м., диам. на устието 0·065 м., диам. на търбуха 0·085 м., диам. на дъното 0·058 м. (обр. 134) (инв. № 2111). Точно такива две чаши ни сѣ известни отъ гроб-

ницата на Башовата могила при с. Дуванлии, отъ които едната глинена, а другата сребърна.¹

5. Дългъ металически връхъ на копие, силно рѣждясалъ, счупенъ на четири. Дълж. 0·49 м. (обр. 135₂).

¹ Велковъ, ИАИ VI (1931), 10 и 20, обр. 14 и 19; Филовъ, цит. съч., 67 и 79, обр. 14 и 19; B. Filow und Iw. Welkow, Jdl I XLV (1930), 296 и 305, обр. 10 и 24.

6. Части отъ закривенъ металически мечъ, съ двуржбестъ гръбъ, силно рждявали (обр. 135₁). Подобенъ мечъ ни е известенъ отъ зиданата гробница въ Голѣмата могила при Дуванлии.¹

За менъ остана неразрешенъ въпросътъ за начина на погребението, понеже не съмъ присъствувалъ при разчистването на гробницата: дали то е извършено чрезъ изгаряне или чрезъ заравяне. Откривателятъ Стойно Стоевъ Димовъ, въ добросъвестността на когото не мога да се съмнявамъ, ми съобщи, че той не е намѣрилъ никакви кости върху пода на гробницата. Ето защо трѣбва да предполагаме, че то е извършено чрезъ изгаряне, като пепелта отъ коститѣ, а може би и слабитѣ следи отъ тѣхъ, сж били поставени въ нѣкой отъ сждоветѣ, и сж останали незабелязани отъ неопитното око на откривателя. Погребения чрезъ изгаряне, каквото предполагаме че е било и въ нашата гробница, ни сж известни отъ зиданитѣ съ дѣлани камѣни могиленни гробници въ Башовата (отгоре съ дървени греди) и Голѣмата могила при Дуванлии.²

Като имаме предъ видъ описанието на гробницата и намѣренитѣ въ нея предмети, следва да приемемъ, че въ нея е билъ погребанъ мжжъ, вѣроятно презъ IV вѣкъ пр. Хр. За спокойния животъ, голѣмото благосъстояние на старитѣ траки въ този край, както и за търговскитѣ имъ сношения съ античния свѣтъ презъ класическата епоха ни говорятъ още и дветѣ бронзови кофи, съ по две подвижни дръжки, които произлизатъ отъ могилитѣ около дветѣ близки села Малко Дрѣново³ и Пѣстрово,⁴ които се отнасятъ къмъ V—IV вѣкъ пр. Хр.

Необходимо е да отбележа сжщо, че следъ разкриването на гробницата, намѣрвачътъ е продължилъ да копае по повърхността на могилата, гдето е разкрилъ много погребения, на дълбочина не повече отъ 0·2 м. Всички гробове сж ориентирани отъ изтокъ къмъ западъ и сж безъ дървени ковчези. Въ единъ гробъ, гдето сигурно е била погребана жена, той е намѣрилъ: две металически, кржгли, отворени гривни, осукани едната отъ три, а другата отъ четири тела; седемъ металически копчета като желждовидни шапчици, въ срѣдата съ дупки; деветъ малки медни пластинки и две обикновени обеци отъ бронзовъ телъ. Както се вижда, могилата и околността

Обр. 135. Желѣзенъ връхъ за копие и части отъ желѣзенъ мечъ отъ сжщата могиленна гробница

Fig. 135. Lance en fer et fragments d'une épée en fer du même tombeau tumulaire

¹ Филовъ, ИАИ VII (1932—33), 246 сл., обр. 29; Надгробнитѣ могили при Дуванлии, 117, обр. 140.

² Филовъ, ИАИ VII (1933), 223 сл.; Надгробнитѣ могили при Дуванлии и пр. 62 и 102 сл.; Велковъ, Могиленни гробни находки отъ Дуванлий. ИАИ VI (1932), 8; Jdl 45, 285.

³ D. Zontschew, Jdl (1941); AA, 199—200, обр. 10 и 14.

⁴ D. Zontschew, Ein neuer Bronzeimer aus Thrakien. Jdl (1936), AA, 411—420, обр. 4—6.

и сж служели дълго време за гробища. Дветъ осукани гривни сж характерни повече за X—XI вѣкъ сл. Хр.¹

Върху височината слабо северозападно отъ селото на около 2 клм. се намира стара крепостъ, която населението нарича „кале“. Не можахъ да го обходя, но Георги Видевъ ми показа две намѣрени въ него медни монети отъ Юстинианъ I (527—565).

До освобождението с. Сърневецъ (Караджовренъ) е било населено въ по-голѣмата си частъ съ турци, които сж заемали повече западната частъ на селото. Тамъ е имало и джамия, днесъ съборена.

Tombeau tumulaire antique près de Sărnevec

Le 2 juillet 1940 fut découvert un tombeau maçonné de pierres à une profondeur de 0·5 m. dans le tumulus „Parnalova mogila“, qui se trouve à un kilomètre au nord du village Sărnevec, arr. de Tchirpan. Les pierres sont taillées et sans soudures (fig. 126 et 127). Le tombeau se trouve juste au milieu du tumulus, ayant de l'est à l'ouest, les dimensions suivantes: long. 1·9 m., larg. 0·95 m. et prof. 1 m. Des tombeaux tumulaires de ce genre nous sont connus des tumulus „Kukuva mogila“ et „Golema mogila“ près des villages Duvanlij² et Drangovo,³ arr. de Plovdiv et de celui du village Dălboki, arr. de Stara Zagora.⁴ L'inventaire de ce tombeau comprenait les objets suivants, disposés d'après la manière indiquée à la figure 182:

1. Un cratère à figures rouges, en forme de cloche: haut. 0·27 m., diam. de l'orifice — 0·26 m., diam. du ventre 0·21 m. et diam. du fond 0·125 m. Son orifice est orné d'une couronne de lauriers. L'un des côtés représente un banquet, tandis que sur l'autre il y a trois figures (fig. 129, 130 et 131). La forme en cloche du cratère, son ornement ainsi que la couleur blanche des rubans des figures — tout cela prouve qu'il provient de l'Italie méridionale.⁵ Deux autres cratères du même genre ont été trouvés chez nous dans les tumulus „Milkova mogila“ et „Golema mogila“ près de Mezek.⁶

2. Un lécythe à figures rouges: haut. 0·105 m., diam. du ventre 0·065 m., diam. du fond 0·055 m. (fig. 132).

3. Deux vases bas à deux anses chacun, ressemblant par leur forme au kylix: haut. 0·065 m., diam. de l'orifice 0·14 m., diam. du fond 0·077 m. (fig. 133).

¹ П. Мутафчиевъ, Кръстовидна църква въ с. Клисе-кьой. ИАД V (1915), 96, обр. 69.

² B. Diakovitch, Un tombeau antique à „Kukuva mogila“ près du village de Duvanlij, arr. de Plovdiv. BIAБ III (1925), 111 sqq.; B. Filov, Die Grabhügeln Nekropole bei Duvanlij in Südbulgarien. Sofia 1934, 39 ff., 98 ff., fig. 123—127; BIAБ IV, (1927) 27; VII (1933), 217 sqq., fig. 2—6.

³ Dim. Tsontchev, Contributions à l'histoire antique de Philippopolis (bulg.), Sofia 1938, 120, fig. 134—138.

⁴ Filov, BIAБ VI (1932), 45 sqq., fig. 35.

⁵ Walters, History of ancient pottery I, 170—171, fig. 39.

⁶ Iw. Welkow, Die Ausgrabungen bei Mezek und Svilengrad (bulg.). BIAБ XI, I, 137 ff., fig. 132.

4. Une tasse en terre cuite, au ventre cannelé: haut. 0·09 m., diam. 0·058 m. (fig. 134). Nous connaissons déjà celles du tumulus „Bašova mogila“ près du village de Duvanlij.¹

5. Une lance en fer: long. 0·49 (fig. 135₂).

6. Fragment d'une épée en fer (fig. 135₁). Nous connaissons une épée semblable du tombeau du „Golema mogila“ près de Duvanlij.²

Étant donné la construction particulière du tombeau, ainsi que les objets qu'on y a trouvés, il faut en conclure qu'il doit dater du IVe av. J. Chr. C'est de la même époque que nous connaissons encore deux seaux antiques en bronze, provenant des villages environant Malko Drenovo et Păstrovo.³

D. Tzontchev

¹ I. Welkow, BIAB (bulg.) VI (1931), 10 et 20, fig. 14 et 19; Filov, Die Grabhügelnekropole bei Duvanlij, 67 et 69, fig. 14 et 19; B. Filov u. Iw. Welkow, JdI XLV (1930), 296 et 305, fig. 10 et 24.

² B. Filov, BIAB VII (1932—33), 246 sq., fig. 29; Die Grabhügelnekropole bei Duvanlij, 117, fig. 140.

³ D. Zontschew, Ein neuer Bronzeelmer aus Thrakien, JdI LI (1936), AA, 411—420, fig. 4—6; JdI (1941), AA, 199—200, fig. 10 et 14.

Почиствания и проучвания въ Плиска презъ 1930 и 1931 година

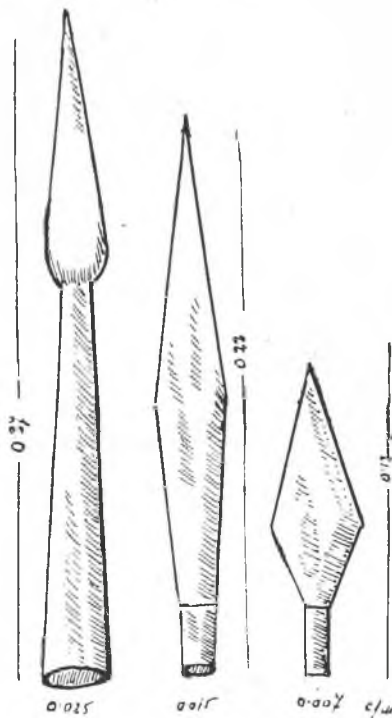
отъ **Ив. Молловъ**

И презъ двата сезона се работи съ група трудоваци отъ 50 души. Задачата ни бѣше да се почистятъ открититѣ отъ Руския археологически институтъ въ Цариградъ постройки като се отстрани натрупаната около тѣхъ прѣстъ. Почистени бѣха Голѣмия дворецъ, Дворцовата базилика, югоизточната крепостна кула, източната и северната порта. Прѣстѣта отъ Голѣмия дворецъ и Дворцовата базилика се изнесе задъ южната крепостна стена, гдето предварително се направиха и нѣколко сондажа. При почистването и сондажитѣ се натъкнахме на нѣкои находки, които изброяваме по-долу: ✓

Голѣмъ дворецъ. Преддверието му бѣше пълно съ дребенъ чакълъ — останки отъ обработка на камъни. Когато се почисти този материалъ, откри се единъ римски надгробенъ надписъ, поставенъ съ лицето навънъ въ основитѣ на преддверието.¹ Около двореца се намѣриха три желѣзни върха на копия (0·27, 0·22, 0·13 м.). Обр. 136.

Южна крепостна стена. Разкопана бѣ на нѣколко мѣста. На дълбочина единъ метъръ се откри единъ редъ отъ голѣми дѣлани камъни (дължина 0·40, 0·31, 0·78, 0·66, 0·45, 1·05, 1·10, 1·45 м., височина 0·30, 0·35, 0·39 м.). Подъ дѣланитѣ камъни следва 1·70 м. зидъ отъ недѣлани ломени камъни, поставени направо върху здрава прѣстъ (глина).

Източна порта. При почистването на прѣстѣта отъ южнитѣ кули на портата се намѣри между насипа единъ кжсъ отъ мраморна плоча (0·75 × 0·57 см.), на който е запазена частъ отъ релефенъ конски кракъ (обр. 137). Все около тая порта се намѣриха и три варовикови кжса отъ

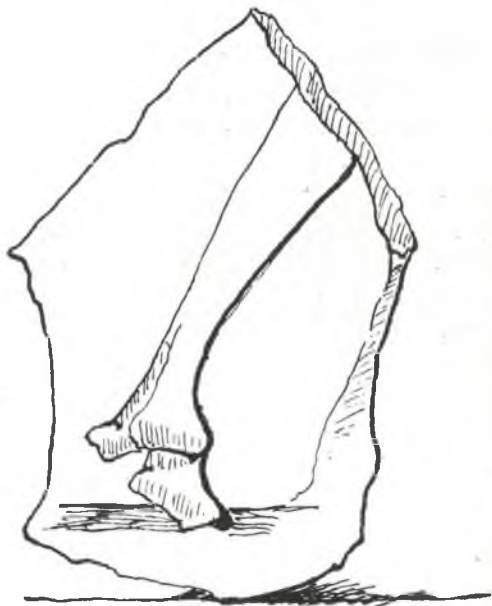
Обр. 136. Желѣзни върхове на
копия отъ Плиска

Abb. 136. Eiserne Speerpitzen
aus Pliska

¹ Д. Дечевъ, Антични паметници отъ България. ИАИ VII (1934), 70.

фигура на лъвъ (дълж. 1·20 м., вис. 0·46 м.). Гърбътъ на лъва е плоско срѣзанъ, за да служи за подставка на колона (обр. 138).¹

Дворцова църква. Около църквата се намѣриха много християнски гробове, но само въ единъ отъ тѣхъ се оказаха две обли стъклени гривнички (диам. 4 и 5 см.), 8 стъклени маниста и 2 медни копчета прилични на звънчета. Единъ гробъ на 20 м. югоизточно отъ църквата е прекъснатъ единъ водопроводъ отъ глинени тръби, които сж били съ голѣми тухли. Гробътъ бѣше покритъ съ голѣми мраморни плочи, поставени стрѣховидно. Въ другъ гробъ на 20 м. източно отъ апсидата се намѣриха 5 стъклени връхели, 2 плоски и една вита медни гривнички, единъ малкъ пръстенъ, 5 малки и 2 голѣми кръгли медно-сребърни украси и нѣколко маниста отъ огърлица. Единъ гробъ бѣше ограденъ съ четвъртити дѣлани камъни и покритъ съ мраморни плочи, взети отъ по-стари градежи.

Обр. 137. Часть отъ релефъ отъ Плиска. Мраморъ

Abb. 137. Bruchstück eines Reliefs aus Pliska, Marmor

Обр. 138. Фигура на лъвъ отъ Плиска. Варовикъ

Abb. 138. Löwenfigur aus Pliska. Kalkstein

Алеи отъ източната и северната порта къмъ вътрешността на градището. Преди да се насипятъ съ чакълъ, мѣстото се проучи чрезъ сондажи. Между източната порта и Голѣмия дворецъ се направиха 37 прокопа до здрава прѣстъ (0·30—0·40 м. дълбочина). На 13 м. отъ северния жгълъ на четвъртитата кула се намѣри на дълбочина 1·20 м. едно огнище съ обгорена прѣстъ, кжсове отъ глинени сждове и два цѣли сжда (обр. 139) съ вис. 14·5 и 11·5 см., диам. на отвора 12·5 и 11 см., а на основата — 6 и 7 см. Сждоветъ нѣматъ дръжки. Върху единия отъ тѣхъ е врѣзанъ още преди изпичането прабългарски знакъ (обр. 146, 34, 41). Такъвъ знакъ има и на два отъ кжсоветъ.²

¹ Вж. Мадара I (1934), 373 сл., обр. 251.

² Вж. Мадара I (1934), 397, обр. 264 и 265.

Водопроводи. 1) На 20 м. югоизточно отъ Дворцовата базилика. Глинени тржби покрити съ голѣми тухли. Пресѣченъ отъ по-късенъ гробъ; 2) На 20 м. отъ западния жгълъ на четвъртитата кула на източната порта, по осъта на алеята се откриха глинени тржби съ посока изтокъ—западъ; 3) На 34 м. отъ източния зидъ на Голѣмия дворецъ се намѣриха на дълбочина 0·80—0·40 см. следи отъ водопроводъ; 4) При прокарване на пжтъ отъ Дворцовата базилика до Малкия дворецъ на 15 м. северно отъ северозападния край на църковния зидъ, на дълбочина 1 метъръ, се откриха водопроводни глинени тржби съ посока отъ

Обр. 139. Глинени сждове отъ Плиска

Abb. 139. Tongefässe aus Pliska

североизтокъ къмъ югозападъ; 5) На 20 м. отъ северната порта, по осъта на алеята, се откриха на дълбочина 1·50 м. следи отъ водопроводни тржби съ посока северъ—югъ.

Тухли. При почистването се намѣриха много кжсове отъ тухли съ типичнитѣ старобългарски знакове.

Оловенъ печатъ. Презъ 1931 г. единъ жителъ на с. Плиска е намѣрилъ въ нивитѣ около градището единъ оловенъ печатъ (диам. 25 мм.) съ четливъ надписъ на едната страна ΚΕ ΒΟΝΘΗ ΤΩ ΣΩ ΔΟΥΛΩ, а на другата — ΚΟΝΣΤΑΝΤ...¹

¹ Вж. по-долу статията на Т. Герасимовъ, Византийски оловени печати отъ Плиска, 182.

Ausgrabungen in Pliska in den Jahren 1930 und 1931

Die Aufgabe von Iw. Mollov ist es gewesen, die in den Jahren 1899 und 1900 vom Russischen archäologischen Institut in Konstantinopel entdeckten Überreste altbulgarischer Bauten vom Schutt zu befreien. Bei dieser Arbeit wurden folgende Gegenstände gefunden:

1. Drei eiserne Speerspitzen (Abb. 136);
2. Bruchstück einer Marmorplatte. Teil eines Reliefs, das ein Pferd darstellt (Abb. 137);
3. Drei Teile einer Kalksteinfigur, die einen Löwen darstellt (Abb. 138);
4. Tongefäße mit eingeritzten altbulgarischen Zeichen (Abb. 139 u. 146, 34, 41);
5. Überreste von Wasserleitungen, die aus Tonröhren hergestellt sind;
6. Ein Bleisiegel (vgl. weiter unten den Aufsatz von T. Gerassimov, Byzantinische Bleisiegel aus Pliska, 182).

Iwan Mollov

Крумовиятъ дворецъ и други новооткрити постройкѣ въ Плиска

отъ Кр. Миятевъ

Следъ като привърши съ главнитѣ обекти на Мадарскитѣ разкопки, които продължиха отъ 1924 до 1935 година,¹ Народниятъ археологически музей въ София насочи своето внимание къмъ останкитѣ на Плиска, чието научно разкопаване бѣ започнало за пръвъ пѣтъ презъ 1899 г. отъ страна на Руския археологически институтъ въ Цариградъ.² Работитѣ въ Плиска се подновиха презъ лѣтото на 1930 г. и имаха за задача да подготвятъ по-обширни и по-систематични разкопки на първата българска столица, отъ развалинитѣ на която се очакватъ нови лѣчи върху миналото на българската държава и нейната духовна и веществена култура. Подготвителнитѣ работи се извършваха отначало съ редовни трудоваци отъ Шуменското трудово бюро, а въ последнитѣ години — отъ наемни работници, заплащани отъ срѣдствата на сдружението „Българска старина“ въ Шуменъ.

Отъ преустановяването на разкопкитѣ на Руския археологически институтъ до възобновяването имъ отъ Народния музей въ София бѣха изминали около тридесетъ години. Презъ това време градището на Плиска, наглеждано само отъ единъ пазачъ, колкото да се не разграбватъ отъ околното население камънитѣ му, бѣше почти изоставено отъ науката и музейнитѣ власти. Отстранено отъ близкитѣ селища и разположено въ обширно плодородно, но безводно поле, то не предлагаше никакви удобства не само за продължителна научна работа, но и за най-краткотрайни посещения. Вънъ отъ това, Рускиятъ археологически институтъ бѣше извършилъ разкопкитѣ много набързо, оставяйки около и въ разкопанитѣ сгради огромни купища прѣстъ и камъни, които затуляха изгледа на самитѣ старини и пречеха на окото да обхванатѣхния планъ и монументално разположение. На трето мѣсто идва обстоятелството, че нито една отъ постройкитѣ, които сж били предметъ на внимание отъ страна на руския институтъ, не е била разкопана до изчерпателно проучване. Само така наречениятъ „Голѣмъ дворецъ“ и „Дворцовата базилика“ бѣха

¹ Вж. Мадара. Разкопки и проучвания. Кн. I, София 1934; кн. II, София 1936.

² Матеріали для болгарскихъ древностей. Абоба-Плиска. ИРАИК X, 1905.

разчистини изцѣло. Отъ „Голѣмата базилика“ не бѣше проученъ напълно атриятъ и дворътъ, който се простира отъ тритѣ страни на църквата, а отъ „Малкия дворецъ“ бѣше разкрита едвали само една трета. Крепостната стена, нейнитѣ кули и порти сжщо очакваха своето разчистване. Дори и при напълно разкопанитѣ и така грижливо описани отъ К. Шкорпилъ постройки все още имаше тукъ-тамъ неясности, които очакваха своето освѣтление.

Това положение на нѣщата опредѣли на първо време целъта и плана на нашата нова работа въ Плиска, а именно:

1. Ние трѣбваше преди всичко да създадемъ поне най-проститѣ условия за по-продължителна научна работа: построихме бараки за живѣне, изкопахме до тѣхъ кладенецъ, който ни доставяше вкусна и студена вода и прокарахме удобенъ пѣть отъ селото Плиска (Абоба) до градището.

2. Интересътъ къмъ миналото и къмъ паметниците на първата българска държава, който събудиха недавншнитѣ разкопки въ Мадара и Преславъ, напомни на свѣта и за старинитѣ на Плиска и тѣ започнаха масово да се посещаватъ отъ учени и любители, ученици и туристи. Духътъ на запустението, който владѣеше надъ Плиска, трѣбваше да се прогони. Останкитѣ отъ дворцитѣ и църквитѣ на българскитѣ царе трѣбваше да се поставятъ въ подходяща и достойна за значението имъ рамка: цѣлото градище се обиколи съ единъ поясъ отъ акациева гора, въ градището се прокараха алеи, посадиха се овощни и декоративни дървчета, а отъ дветѣ страни на пѣтя отъ селото до градището и отъ градището до „Голѣмата църква“ се издигнаха млади орѣхови и акациеви дървета.

3. Успоредно съ това се предприе и грижливо прочистване на разкопанитѣ отъ Руския археологически институтъ постройки отъ излишнитѣ камъни и натрупанитѣ наоколо купчини прѣстъ.

4. Преди да се предприематъ нови разкопки, налагаше се да се довършатъ старитѣ, за да се изяснятъ плановитѣ и техническитѣ способности на посройкитѣ до най-малкитѣ имъ подробности.

5. За да има системность въ новитѣ разкопки, необходимо бѣше да се допълни археологическата топография на градището и на цѣлата мѣстность около него, затворена отъ рова. Ние трѣбваше да знаемъ не само всички обекти, които следва да бждатъ разкопани, но и характера и важността на тия обекти, за да се опредѣли реда на разкопаването имъ. За тази целъ се направиха на всички по-очебиещи мѣста опитни прокопи (сондажи). Часть отъ тѣзи прокопи трѣбваше да опредѣлятъ и мѣстата, кждето можеше да се изхвърля прѣстъта отъ бждащитѣ разкопки.

6. Следъ установяване на нѣкои отъ по-важнитѣ обекти съ централно мѣстоположение започна тѣхното разкопаване съ целъ да се допълни картината на застроената въ срѣдата на градището площъ. Резултатитѣ на тия разкопки сж свършено нови и неизвестни данни за градоустройството на Плиска, за гражданската архитектура и градския битъ изобщо.

7. Наредъ съ разкопкитѣ и проучванията, необходимо бѣше да се започне и закрепване на открититѣ паметници, които бѣха оставени дълги години да се рушатъ. Едно сравнение между снимкитѣ, които Рускиятъ археологически институтъ обнародва като приложение на „Абоба-Плиски“ и сегашното състояние на паметникитѣ, показва колко много е загубено въ продължение на 30 години. Това разрушение трѣбваше да се спре веднажъ за винаги, като се пристъпи незабавно къмъ закрепване на постройкитѣ. Не биваше да се разкриватъ и нови постройки, докато не се заздравятъ старитѣ и затова всичко, което ние разкопахме, заровихме отново, следъ като го проучихме внимателно и фотографирахме. Зидовѣтѣ лежатъ плитко подъ земята и всѣкога могатъ отново да се откриятъ по плановѣтѣ, които направихме.

Въ Плиска работихме презъ лѣтнитѣ и есеннитѣ месеци отъ 1930 до 1937 година. Презъ всичкото това време азъ се ограничавахъ съ чисто археологическата работа. Строителнитѣ, благоустройствени и залесителни работи, които се извършиха презъ сѣщото това време се дължатъ на секретаря и касиера на сдружението „Българска старина“ — г. Ив. Молловъ и г. Дечко Симеоновъ.

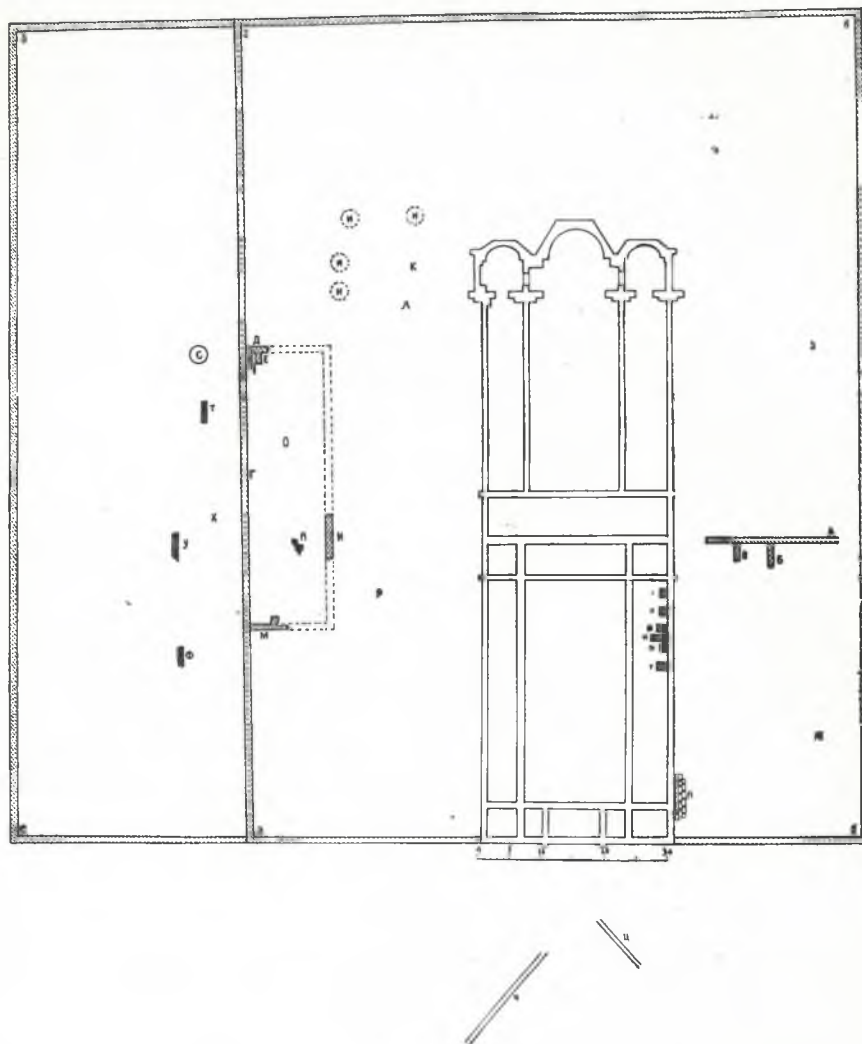
Голѣмата базилика

Разкопавана отъ РАИК въ 1899 и 1900 г., когато сж били основно проучени само вътрешността на църквата, нартиката и двата края (източенъ и западенъ) на атрия. Около църквата сж били правени сондажни прокопи, които сж дали несигурни данни. Задачата на новитѣ разкопки, които се произведоха тукъ презъ 1935 г., бѣше да се проучи мѣстността около църквата и сръдната частъ на атрия заедно съ портицитѣ му. Направени бѣха всичко 101 прокопа, разположени нагъсто и въ разни посоки. Дължината на прокопитѣ бѣше различна — отъ 4 до 12 метра, широчината имъ — отъ 1 до 2 м., а дълбочината — до 2·50 м. Изобщо копаеше се докато се достигне до здрава земя, която се явяваше на различни дълбочини. Непотрѣбната прѣстъ се изхвърляше извънъ дворната ограда.

Дворна ограда

Установена е частично още отъ РАИК, но откъмъ северъ е била погрѣшно опредѣлена. Съ нѣколко прокопа азъ можахъ да я проследя отъ всички страни и да опредѣля дължината ѝ, както следва: южна страна — 133 м., източна и западна по — 100 м., северна — 131 м. Така се очертава единъ правоъгъленъ дворъ *а б в г* (обр. 140), въ сръдната на който, долепена до западната му ограда, е построена църквата. Оградната стена е била направена отъ дѣлани варовици и хоросанъ, въ който има малко примѣсъ отъ чукани керамиди. Стената не е запазена нигде надземно. Появява се на дълбочина отъ 60 см. до 1·20 м., а въ височина — най-много до 80 см. Източната стена е почти изцѣло разрушена, но азъ можахъ да я проследя на деветъ мѣста по хоросанената ѝ подложка, която е 90 см. широка и 5—10 см. дебела. Дебелината на самата оградна стена се колебае между 70 и 90 см.

Извънъ тая ограда църквата е имала на северната си страна още единъ дворъ (обр. 140, а, г, д, е), който е билъ погрѣшно схванатъ отъ К. Шкорпилъ като монастирска сграда.¹ Този дворъ е дълъгъ 130 м. и широкъ 36 м. и е

Обр. 140. Голѣмата базилика въ Плиска и дворѣтъ около нея
Abb. 140. Ausgrabungen im Hofe der „Grossen Basilika“ in Pliska

билъ ограденъ пакъ съ стена, която откъмъ западъ, северъ и изтокъ е изградена съ мѣстни плочести камъни и калъ. И тя е запазена само въ основи на височина до единъ метъръ. Дебелината ѝ е 95 см.

¹ АП, 105 и 144.

Дворъ около църквата

Южно отъ църквата: По срѣдата на двора, точно срещу стената, която отдѣля нартиката отъ атрия на църквата, се намѣри на единъ метъръ дълбочина зидъ А (обр. 140) съ посока северъ — югъ и съ дължина 21 м. (безъ начало и край). Зидътъ е около единъ метъръ дебелъ и е граденъ съ дѣлани варовици и червенъ хоросанъ. На западната му страна сж долепени (безъ да сж свързани) два по-тънки (70 см.) зида Б и В, сжщо отъ дѣлани камъни и червенъ хоросанъ. Разстоянието между зидоветъ Б и В е 4·50 м. Зидъ А се свързва вѣроятно съ южната оградна стена. Южниятъ му край отстои само на около 3·60 м. отъ нея. Изглежда, че тукъ имаме останки отъ яка сграда, долепена до южната оградна стена. Азъ не можахъ да проследя всичкитъ ѝ зидове, защото върху тѣхъ е натрупана много прѣстъ отъ разкопкитъ на РАИК.

Въ мѣстото означено на обр. 140 съ Ж се намѣриха множество дѣлани варовици, които могатъ да произхождатъ отъ въпросната сграда, а така сжщо отъ църквата или отъ дворната ограда б в.

Въ мѣстото, означено на обр. 140 съ З се изкопахъ безредно разхвърляни плочести пѣсѣчници отъ мѣстенъ произходъ, а подъ тѣхъ — 12 оловени плочи отъ покривъ (50 × 38 см.), дебели 2 мм. Все тукъ се намѣриха много осможълни (диам. 10 см.) плочки отъ зеленъ и червенъ шиферъ и квадратни (страна 5—7 см.) плочки отъ мраморъ. Еднитъ и другитъ произхождатъ отъ подова настилка. Такива плочки сж намѣрени и по-рано отъ РАИК.¹ Отъ тукъ произхожда и една частъ отъ бронзова обеча (обр. 141).

Наблизу до това мѣсто се намѣри и единъ простъ неподграденъ гробъ, 2·20 м. дълбокъ. Скелетъ изтокъ — западъ. Ржце скръстени на корема. Приложения нѣма.

Източно отъ църквата. Въ тази частъ на двора прокопйтъ не дадохъ никакви други находки, освенъ едно детско скелетче безъ приложения.

Северно отъ църквата. Въ източния край на тази частъ отъ двора се намѣриха четири пещи за варъ отъ по-късно време (обр. 140 И). Тѣ имаха форма на цилиндрични ями, 3 м. широки и 4—5 м. дълбоки. Стенитъ имъ бѣха втвърдени отъ силната температура и на мѣста облепени съ варъ. На дъното имъ имаше пластъ пепель и шляка съ стъклено-зеленъ цвѣтъ. Всичкитъ пещи бѣха запълнени съ дѣлани варовици отъ стенитъ на църквата.

Близу до пещитъ (при К), на 50 см. дълбочина, се откриха косо забити въ земята керамиди, които образуваха единъ кржгъ съ диам. 1·30 м. Въ кржга имаше единъ пластъ червенъ хоросанъ, 10 см. дебелъ (обр. 142 а). Отъ сжщата мѣстностъ произхожда и единъ глиненъ сждъ (обр. 143), който се намѣри на 1·80 дълбочина. Той е изцѣло покритъ съ зелена глазура и има форма на пресѣченъ конусъ, украсенъ съ отвесни бразди. Височина 27 см., диам. на дъното 18 см.

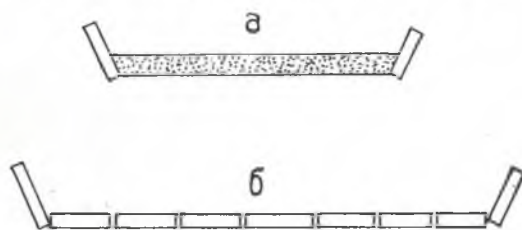
Обр. 141. Бронзова обеча

Abb. 141. Ohrring aus Bronze

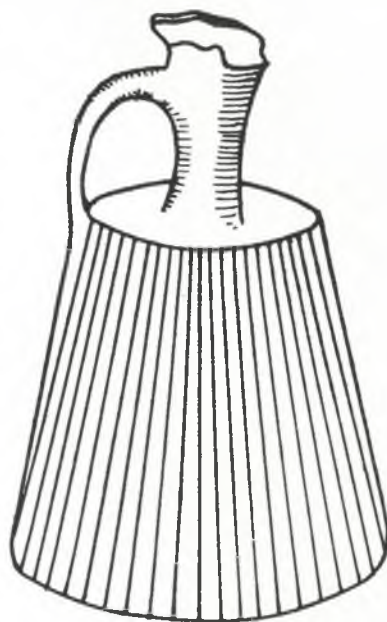
¹ АП, 138, 140 сл.

На мѣстото, означено на плана обр. 140 съ Л, се откри на дълбочина 50 см. подова настилка отъ четвъртити варовикови плочи и хоросанъ. Подъ настилката имаше около 10 см. прѣстъ, а подъ нея се яви единъ градежъ отъ каменни плочи, приличенъ на каналъ (обр. 144 А и Б). Този „каналъ“ е 50 см. широкъ. Направенъ е отъ отвесно поставени плочи безъ никаква спойка. Покритъ е отгоре пакъ съ такива плочи. Дъното му е земя. Отвеснитѣ плочи сж 55 см. дълги, 40 см. широки и 15 см. дебели. Покривнитѣ камъни сж 70 см. дълги 37—40 см. широки и 15 см. дебели. Едната страна на „канала“ е затворена съ напрѣчно поставена отвесна плоча. Другиятъ му край е разрушенъ. Проследиохъ го на дължина 2·50 м.

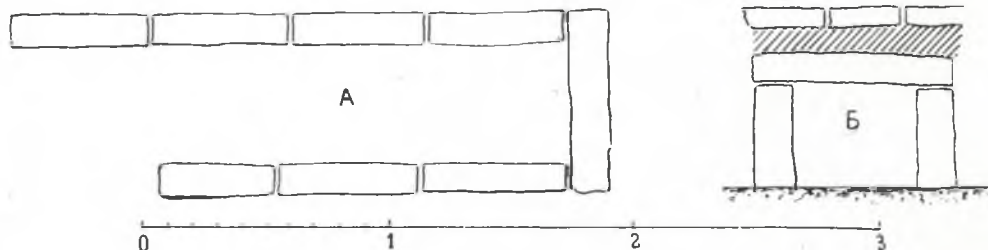
Подобно изграждане съ изправени дѣлани

Обр. 142. Корита отъ тухли
Abb. 142. Becken aus Backsteinen

Обр. 143. Глиненъ сждъ
Abb. 143. Tongefäß

Обр. 144. „Каналъ“ въ двора на Голѣмата базилика. Планъ и разрѣзъ
Аba. 144. „Kanal“ im Hofe der Grossen Basilika. Grundriss und Querschnitt

камъни, дълго 2·20 м. и широко 1·10 м., но непокрито отгоре, се намѣри на 20 см. дълбочина и въ мѣстото, означено на плана съ О.

Следи отъ постройка. На 51 м. отъ източния край на оградния зидъ а г и на 1·60 м. дълбоко се намѣриха останки отъ сграда, която е била долепена до северната дворна ограда. Зидъ Д, дебелъ повече отъ 90 см., започва отъ тая ограда и върви въ южна посока. Отъ него се отдѣля къмъ западъ зидъ Е (78 см. дебелъ), който затваря между себе си и оградата едно

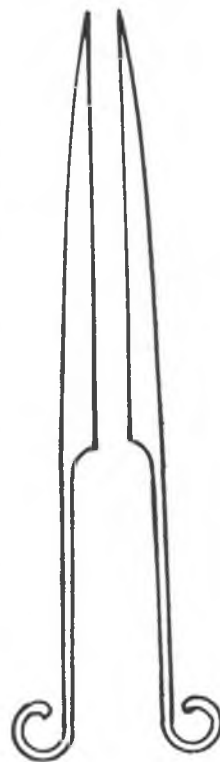
тѣсно (1·45 м.) помѣщение, постлано съ плочести варовикови камъни, доста правилно издѣлани. И двата зида (Д и Е) сж градени съ дѣлани варовици и червенъ хоросанъ.

Зидъ съ сжщо такъвъ градежъ (Н) и дебелина (90 см.), 1·20 дълбоко, безъ начало и край, се намѣри по-назападъ. Той върви успоредно съ оградата а г, отъ която отстои на 12 м.

Най-после, въ този дворъ имаме и четвърти зидъ (М), който е 1 м. дебелъ и по градежъ не се отличава отъ първитѣ три зида (Д, Е, Н). Той започва сжщо като Д отъ оградата а г и върви напрѣчно на нея въ южна посока. И тукъ имаме едно разклонение къмъ изтокъ, което затваря едно помѣщение, 3·20 м. широко. И тукъ се явяватъ останки отъ подова настилка отъ варовикови плочи, каквато впрочемъ се намѣри и при П, т. е. между зидъ Н и оградата а г (размѣри на плочитѣ: $70 \times 35 \times 15$ см.; $70 \times 46 \times 15$ см.).

Еднаквостъта на градежа и положението на зидоветѣ Д, Н и М, а така сжщо и подовата настилка между тѣхъ ни навеждатъ на мисълта, че тукъ ние трѣбва да търсимъ останкитѣ на една сграда, която е била дълга 45·60 м., а широка 12 м. и която е опирала до самата ограда. Такова поставяне на сградитѣ до ограднитѣ стени е било нѣщо много обикновено за Плиска (вж. западна фасада на базиликата, Малкиятъ дворецъ, сграда до западната ограда на Малкия дворецъ). Сградата е била разчленена на по-малки помѣщения, които сж били постлани съ варовикови плочи. Такава настилка е имало отчасти и въ двора, който се е включвалъ между сградата и църквата.¹ Отъ нея при О се намѣри една ивица отъ два реда плочи. По всичко изглежда, че въпросната сграда е била твърде солидна и грижливо направена. Нѣкои отъ помѣщенията ѝ сж били постлани навѣрно и съ квадратни мраморни плочи (страна 20—23 см. и дебелина 3·5—6 см.), каквито се намѣриха (10 кжса) въ насипа надъ варовиковитѣ плочи при П. Тази постройка, както и постройката въ южния дворъ, ще да сж служели навѣрно за жилище.

Въ постройката не се намѣриха никакви предмети. Наблизу до нея, обаче, изкопахъ една желѣзна ножица, дълга 40 см., съставена отъ две части (обр. 145).

Обр. 145. Желѣзна ножица

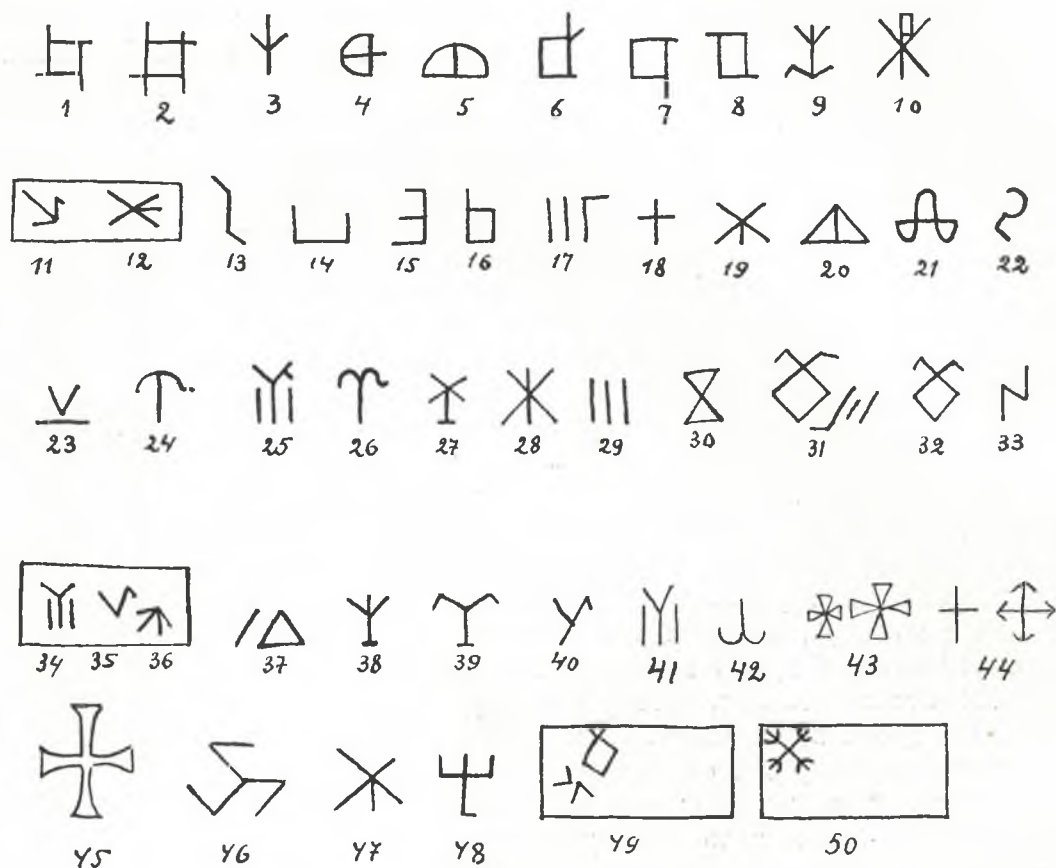
Abb. 145. Eiserner Schere

„Стопански дворъ“

Както казахъ вече по-горе, на северната страна на църковния дворъ е имало долепенъ още единъ дворъ а, г, д, е, въ който сжщо се намѣриха останки отъ постройки, по всѣка вѣроятностъ издигнати пакъ до оградния зидъ

¹ Срв. сжщо АП, 144 и 145.

а 2. Чрезъ сондажитъ се откриха основи на зидоветъ Т, У и Ф, които, както и самата ограда на тоя дворъ, сж градени отъ мѣстни плочести пѣсѣчници и каль. Отъ това може да се заключи, че постройката е била по-лека, макаръ че зидоветъ сж все още доста дебели: У—60 см., а Ф—1·05 м. Отъ зидъ Т въ сжщностъ не сжществува вече нищо. На мѣстото му личи, обаче, единъ пластъ отъ бѣль хоросанъ, широкъ около 1 м. И тукъ подовата настилка ще да е

Обр. 146. Вдълбани въ камѣнитѣ знаци

Abb. 146. Auf Steine eingemeisselte Zeichen

била отъ варовикови плочи (70×48×8 см.; 96×45 см.), а отчасти и отъ тухли (37×35 см.). Такива плочи и тухли (силно натрошени) се намѣриха при Х. Върху две отъ плочитѣ се виждатъ вдълбани знаци (обр. 146, 21 и 22).

На източната страна на зидъ Ф се намѣри на дълбочина 1·05 м. едно корито отъ тухли (обр. 142 б): тухлено дъно дълго 2·10 м. и широко 1·35 м., оградено съ косо забити въ земята тухли. На дъното на коритото имаше дебелъ пластъ хоросанъ. Подобно корито имаме и въ другия дворъ (обр. 142 а).

Най-значителната находка въ тоя дворъ е единъ кладенецъ (С), който се намира до източната страна на постройката и който се е помнѣлъ още отъ

мѣстното население по време на разкопките на РАИК.¹ Кладенецътъ има диаметъръ 3 м. и е подграденъ съ дѣлани варовици. Той бѣше засипанъ съ прѣстъ и камъни, между които имаше и квадратни плочки отъ бѣлъ мраморъ (страна 5—7 см.) отъ подова настилка. Кладенецътъ е дълбокъ 12 м. и е запазилъ водата си и до сега. По нѣкои отъ камънитѣ, съ които сж подградени стенитѣ му, личатъ вдѣлбани знаци (обр. 146, 1—10).

Освенъ това, върху от-
дѣлни камъни, прѣснати изъ
двата двора на църквата, се
намѣриха още знаци (обр. 146,
11—22).

*Проучвания предъ входа на
атрия*

Прокопите, които на-
правихъ въ нивата непосред-
ствено предъ пропилеитѣ на

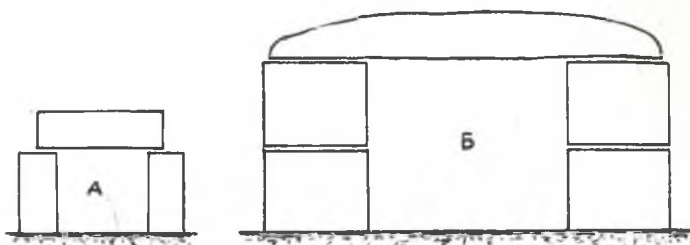
църквата, откриха два каменни „канала“, подобни на „канала“ при Л. Тѣ сж направени отъ обработени варовици, които не сж свързани съ хоросанъ. На дъното имъ нѣма никаква настилка. Отгоре сж покрити съ голѣми по-правилно или по-грубо одѣлани плочи. И двата канала се оказаха изцѣло запълнени съ прѣстъ, която обаче бѣше по-мека отъ прѣстътъ извънъ „каналитѣ“.

Обр. 148. „Каналъ“ Ц предъ атрия

Abb. 148. „Kanal“ Ц vor dem Atrium

дълги, 45—50 см. широки и 15—20 см. дебели. Вжтрешността на канала е 38 см. широка и 35 см. висока.

Обр. 147. Разрѣзъ на „каналитѣ“ Ц и Ч предъ атрия

Abb. 147. Querschnitt der „Kanäle“ vor dem Atrium

„Каналъ“ Ц (обр. 140 и 147 А и 148). Откритъ на 1·20 м. дълбоко и на 12 м. отъ църквата. Държи югозападна посока. Проследихъ го на дължина 10 м. Единиятъ му край продължава къмъ църквата, другиятъ се губи изъ нивата, но следитѣ му може би ще се намѣрятъ по-далече въ сжщата посока. Направенъ е отъ обработени варовици, сложени съ по-гладката имъ страна навжтре. Отъ дветѣ страни сж поставени въ отвесно положение по единъ редъ камъни 55 см. дълги, 35 см. широки и 15—20 см. дебели. Покривнитѣ камъни сж 55 см.

¹ А П, 105.

„Каналъ“ Ч (обр. 140, 147 Б и 149 и 150). Откритъ на дълбочина 0·60—1·20 м. Посока (СЗ—ЮИ). Безъ начало и край. Проследенъ на дължина 20 м. Изграденъ отъ дѣлани варовици, голѣми колкото блоковетъ на църковнитъ зидове (дълж. 65—70 см., шир. 35 см., деб. 45 см.). Стенитъ сж направени

Обр. 149. „Каналъ“ Ч предъ атрия
Abb. 149. „Kanal“ Ч vor dem Atrium

отъ два реда камъни, сложени безъ хоросанена спойка единъ върху другъ. Отгоре сж поставени голѣми плочести камъни, слагани съ по-гладката страна надолу. Покривнитъ плочи иматъ различни размѣри и дебелини. Горната имъ страна е повечето неравна. За запълване на празнотитъ между тѣхъ сж слагани по-малки камъни. Вжтрешността на канала е 85 см. широка и 70—75 см. висока. Върху единъ отъ страничитъ камъни се вижда вдѣбанъ знакъ, 8 см. високъ (обр. 146, 23).

Разчистване на атрия

При разкопаването на църквата презъ 1899 и 1900 г. отъ РАИК останали неразчистени двата портика (северенъ и юженъ) и открития дворъ на атрия и затова тукъ планътъ на църквата не бѣше много сигуренъ. За да се хвърли свѣтлина и върху тия части на плана, разчистихъ презъ 1935 г. окончателно атрия, като всичката прѣстъ до подовата настилка се изхвърли навънъ. Въ разкопаната отъ мене частъ не се оказаха нигде първични зидове, издигащи се надъ равнището на подовата настилка, но основитъ, особно стилобатитъ на портицитъ личатъ добре. Въ това отношение планътъ на К. Шкорпилъ (АП, Албумъ, XXXIV) не следва да претърпи никаква друга промѣна, освенъ това, че покрай южната стена на атрия (отвѣнъ) трѣбва да се нанесе тротоарна настилка, каквато има и покрай северната стена (АП, табл. XXXIV,

Обр. 150. „Каналъ“ Ч предъ атрия
Abb. 150. „Kanal“ Ч vor dem Atrium

XXVIIa),¹ но тукъ тя лежи на 40 см. по-низко отъ настилка на южния портикъ. И въ двата портика има настилка както въ четвъртити помѣщения (АП, табл. XXXIV, V, J). Плочитѣ въ източния край на портикъ J (АП, табл. XXXIV) сж квадратни. Въ двата края на портикъ H настилка е извадена. Отъ останките ѝ по срѣдата на портика се вижда, че тя е лежала по-високо² отъ настилка на открития дворъ (G), която се е състояла отъ правоъгълни плочи, запазени само покрай портицитѣ.³

Шкорпилъ съобщава, че не е намѣрилъ кладенецъ въ срѣдата на атрия,⁴ но той е посоченъ въ плана на Рашеновъ. Моитѣ издирвания сжщо не установиха следи отъ кладенецъ, отъ фиалъ или отъ тржби, които да отвеждатъ вода къмъ това мѣсто.

Късенъ строежъ. Въ източната половина на южния портикъ, непосредствено до южната стена, се намѣриха петъ стълба, запазени на височина до 80 см. (обр. 140 I—VI и 151). Тѣ сж построени отъ мѣстни плочести пѣсъчници и калъ и нѣматъ никакво отношение къмъ първоначалната базилика и нейния атрий. Тѣхното назначение не може да се установи, но сигурно е, че тѣ сж издигнати въ много по-късно време.

Обр. 151. Късенъ строежъ въ атрия на Голѣмата базилика
Abb. 151. Spätere Bauten im Atrium der Grossen Basilika

I стълбъ. Отстои на 1·50 м. отъ жгловото помѣщение на атрия (АП, табл. XXXIV, L). Дължина 1·10 м., шир. 1·45 м. Къмъ вътрешността на атрия се издава отъ него единъ тънъкъ зидъ, дългъ 1·40 м.

II стълбъ. Отстои отъ I на 1·60 м. Дълж. 1·20 м., шир. 1·50 м.

III стълбъ. Отстои отъ II на 1·65 м. Дълж. 1·62 м., шир. 1·40 м.

IV стълбъ. Отстои отъ III на 1·73 м. Дълж. 1·25 м., шир. 1·40 м.

V стълбъ. Отстои отъ IV на 1·85 м. Дълж. 1·65 м., шир. 1·40 м.

Между стълбоветѣ III и IV има останки отъ зидъ, 70 см. дебелъ. Запазенъ е на височина 30—40 см., а на дължина — 1·90 м. Не е свързанъ съ южния зидъ на атрия. Строенъ е съ варовици (кжсове отъ по-голѣми блокове) и бѣлъ хоросанъ. Явно е, че не стои въ свръзка съ стълбоветѣ I—V и може би ги предхожда по време.

¹ Въпросната тротоарна настилка е показана отъ арх. Ал. Рашеновъ, Църквата въ Абоба—Плиска. Списание на бълг. инженери и архитекти XXIV (1924). Планътъ на Рашеновъ е възпроизведенъ въ ИАИ XII, обр. 162 и ИАИ XIII, 294.

² Разликата въ равнището на настилитѣ въ разнитѣ части на атрия се явява поради слабия наклонъ на почвата.

³ Вж. плана на Рашеновъ въ посоченитѣ съчинения.

⁴ АП, 107.

Отъ непосредствената околностъ на базиликата произхожда единъ откъслекъ отъ гръцки надписъ на мраморна плоча, дебела 4·3 см. и изгладена отъ дветъ страни. Откъслекътъ е 21 см. дълъгъ и 15 см. широкъ. На лицевата страна сж вдълбани букви, 4—4·5 см. високи (обр. 152, 2).

Разкопкитъ и проучванията около базиликата презъ 1935 г. не дадоха

Обр. 152. Откъслечи отъ гръцки надписи

Abb. 152. Bruchstücke von griechischen Inschriften

неочаквани и напълно неизвестни резултати. Все пакъ ние имаме вече задоволителни данни за плана на църквата и естеството на цѣлия архитектуренъ комплексъ. Така, ние знаемъ вече сигурно, че базиликата се издигала въ срѣдата на единъ почти квадратенъ дворъ, въ който, южно и северно отъ църквата е имало и други постройки. Поради почти пълното разрушение на тия постройки, ние не можемъ да установимъ тѣхния планъ, но можемъ да кажемъ, че тѣ сж били солидни и каменни поне въ долнитъ части на стенитъ (въ насипа около тѣхъ не се намиратъ тухли въ голѣмо количество). Подовата имъ настилка е била отчасти отъ мраморни, отчасти отъ варовикови плочи, подобни на плочитъ отъ настилката на базиликата. Тая настилка продължава и по двора къмъ църквата, което показва, че последната е била въ тѣсна връзка съ помѣщенията около нея, които не ще да сж били нищо друго, освенъ жилища на лица, имащи близки отношения съ храма. Църквата, жилищата и двора около тѣхъ сж били заградени съ яка каменна стена отъ варовикови блокове и бѣлъ хоросанъ. Къмъ всичко това, обаче, е имало още единъ втори дворъ, който е прилѣгалъ откъмъ северъ и който сжщо е билъ ограденъ съ стена, но тая стена е била отъ

мѣстни плочести пѣсѣчници и калъ. Между двата двора е имало сигурно врата. Въ втория дворъ сж се издигали по-леки, може би дървени постройки, отъ които тукъ-тамъ сж останали само малки части отъ основитъ, градени сжщо отъ мѣстни пѣсѣчници и калъ. Следи отъ подова настилка не се намѣриха въ тоя дворъ, но единъ голѣмъ кладенецъ показва, че за базиликата и околнитъ сгради е била нужна много вода. Тѣй като тукъ не се откриха останки отъ водопроводи, може да се приеме, че водата се е набавяла изключително отъ кладенци, каквито наистина сж намѣрени въ самата църква и въ близката ѝ околностъ.¹ Изглежда, че северниятъ дворъ на базиликата е служелъ за стопански нужди.

Наредъ съ всичко това трѣбва да се изтъкне и обстоятелството, че както въ църквата, така и около нея, се намѣриха само единични погребения, а това показва, че тя не е била широкообществена градска църква. Жилищата около нея, стопанскиятъ ѝ дворъ, яката ограда и отдалеченостъта ѝ отъ градището идатъ да потвърдятъ само старото предположение, че тукъ ние имаме работа съ единъ отъ първитъ и най-голѣмитъ манастири на българитъ, който е билъ

¹ АП, 105, 129 сл.

отъ голѣмо значение за столицата, тъй като единствено тая църква между всички други въ Плиска, дори и по-близки до градището, е била свързана съ дворцитѣ чрезъ камененъ пѣть. И ако дветѣ четвъртити стаички предъ диаконикона и протезиса на църквата могатъ наистина да се свържатъ съ дворцовия церемониялъ, както се опита да докаже това Н. Мавродиновъ,¹ не би било никакъ смѣло да приемемъ веднажъ за винаги предположението, че това е тъкмо оня близъкъ до столицата манастиръ, въ който се е оттеглилъ князь Борисъ следъ отричането си отъ престола.²

Пѣть отъ крепостъта до базиликата

Пѣтьтъ, който е съединявалъ крепостъта съ базиликата, започва отъ източната порта и върви въ права линия къмъ преддверието на църквата. Проученъ е добре отъ К. Шкорпилъ³ безъ да бжде изцѣло разкопанъ. До разкопкитѣ, които направихъ презъ м. юлий на 1935 г., тукъ личеха само отдѣлни камъни, които се подаваха надъ почвата и опредѣляха общата посока на пѣтя. Разчистването се наложи, 1) за да се проучи по-точно начина на настилането и 2) за да се открие за посетителитѣ на Плиска единъ археологически обектъ, който буди широкъ интересъ и е сравнително най-добре запазениятъ цѣлостенъ паметникъ въ българската столица отъ втората половина на IX вѣкъ.

Пѣтьтъ е 2·50 м. широкъ и е постланъ съ голѣми плочести камъни, сложени направо върху почвата безъ всѣкаква друга подложка (обр. 153). Камънитѣ сж необработени и иматъ различна голѣмина и форма. При подреждането имъ сж използвали по-равната имъ страна за външенъ край на пѣтя, за да се получатъ прави линии. Освенъ това сж гледали да поставятъ по-гладката страна на камънитѣ отгоре, но никжде тая страна не е обработена и затова тя е съ голѣми неравности, които сж правѣли движението по пѣтя съ кола доста трудно. Това е било по-скоро пѣть за пешеходци. Сега камънитѣ сж още повече хлътнали и разкривени. Тукъ-тамъ сж извадени единични камъни, а нѣгде е вдигната и цѣлата настилка.

Обр. 153. Пѣть съ каменна настилка между крепостъта и Голѣмата базилика

Abb. 153. Gepflasterte Strasse zwischen der Festung und der Grossen Basilika

¹ Н. Мавродиновъ, Базиликата въ Плиска и българскиятъ дворцовъ церемониялъ. ИАИ XIII (1939), 246 сл.

² Мнението на В. Н. Златарски, Къмъ историята на открития въ Патлейна манастиръ. ИАИ I (1921-22), 146 и История на бѣлг. държава I 2, София 1927, 242, че Борисъ е построилъ и се е оттеглилъ въ Патлейския манастиръ, не е подкрепено нито отъ едно реално доказателство.

³ АП, 60.

По нѣкои отъ крайнитѣ (бордюрнитѣ) камъни личатъ вдълбани знаци (обр. 146, 24—29).

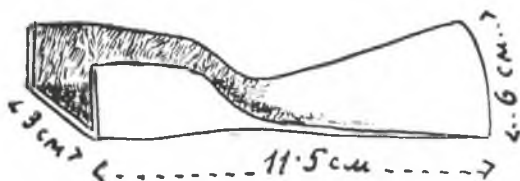
Край пѣтя се намѣри единъ желѣзенъ инструментъ, дъл. 11·5 см., шир. 6 см. (обр. 154).

Проучвания въ мѣстността „Гьолъ-ери“

Тази мѣстностъ се простира югоизточно отъ крепостъта до източния окопъ.¹ Тукъ на 200 м. югоизточно отъ югоизточния жгълъ на крепостъта се намира нивата на Ганчо Йордановъ отъ Плиска.

Въ нея се издига едно плоско насипно възвишение, което е изцѣло осѣяно съ кжсове отъ тухли и червенъ хоросанъ и което, макаръ и добре засѣто, всѣкога е давало слаба растителностъ.

По това възвишение направихъ само два успоредни прокопа, които още на 15—20 см. дълбочина откриха голѣмъ насипъ отъ едри буци хоросанъ, примѣ-

Обр. 154. Желѣзенъ инструментъ

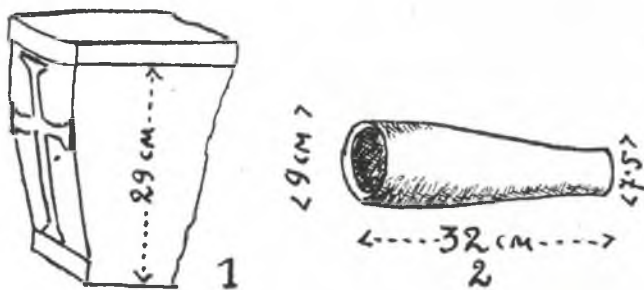
Abb. 154. Eisernes Werkzeug

сенъ съ чукани керамиди. Срѣщатъ се и хоросанени кжсове съ изгладена лицева повърхностъ, която е обагрена съ червено (цинобъръ?). Боята излиза и при леко сухо търкане.

Между хоросаненитѣ буци се намѣриха:

1. Четвъртъ отъ трапецовиденъ мраморенъ капителъ, добре обработенъ. Лицето му е 50 см. широко. Височина 29 см. Широчина на абакъ 5·5 см. На лицето се вижда релефенъ византийски кръстъ съ разширени краища (обр. 155, 1),

2. Една цѣла и две части отъ глинени трѣби за сводово покритие.² Дължина 32 см., диаметъръ на широката страна 9 см., на тѣсната 7·5 см., дебелина на стенитѣ 1 см. (обр. 155, 2).

Обр. 155. Часть отъ мраморенъ капителъ и глинена трѣба

Abb. 155. Bruchstück von einem Marmorkapitel und Tonröhre

По всичко изглежда, че на това мѣсто е имало голѣма и много масивна постройка (църква?), камънитѣ и тухлитѣ на която сж извадени, а хоросанътъ е натрупанъ на голѣми купища. Възможно е да се откриятъ по-дълбоко или наблизу до прокопитѣ и самитѣ основи на сградата.

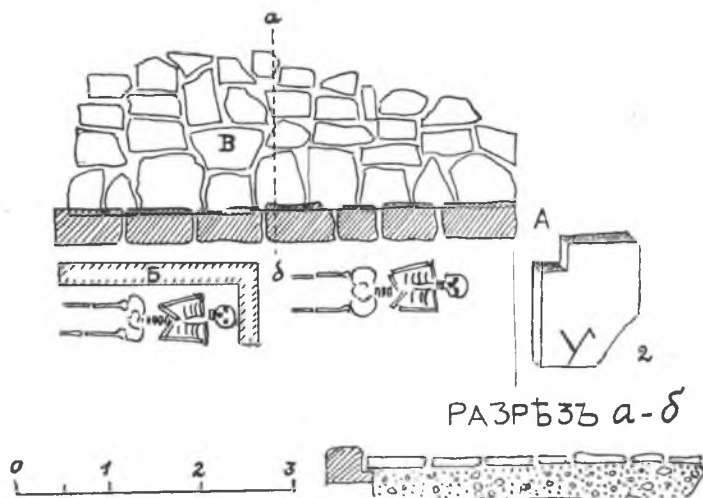
¹ Вж. АП, Албумъ, табл. I

² Вж. Choisy, L'art de bâtir, 71.

Проучване до северния зидъ на крепостъта

Северно отъ крепостния зидъ между кръглата кула на северозападния крепостенъ жгълъ и петожгълната кула се намира нивата на Матей Друмевъ отъ с. Върбяне (Ова Суютли), въ която се забелязваха останки отъ старъ строежъ. Направениятъ тукъ разкопки дадоха следния резултати (обр. 156):

Единъ редъ (дълъгъ 5 м.) варовикови камъни върви отъ изтокъ къмъ западъ (А). Камъните сж взети отъ по-стара постройка. Едната имъ страна е добре изгладена, нѣкжде малко вдлъбната, съ следи отъ червенъ хоросанъ по нея. Тѣкмо тая страна на камъните е сложена надолу направо върху прѣстѣта. Една отъ отвеснитѣ стени на камъните е рѣзана подъ правъ жгълъ, за да се образува легло за настилка (В), която се простира на ширина 3·60 м. покрай северната страна на „зида“. Настилката лежи на 50 см. дълбочина и е направена отъ нееднакви и необработени мѣстни камъни (пѣсѣчници), които сж сложени върху подложка отъ бѣлъ хоросанъ. Надъ настилката имаше единъ пластъ отъ хоросаненъ насипъ, 40 см. дебелъ. Тукъ се намѣри и единъ кжсъ отъ тухла 21 см. широка и повече отъ 22 см. дълга съ вдълбанъ знакъ. Отъ единия жгълъ на тухлата е нарочно изрѣзано едно квадратче, за да може да прилегне по-добре до другъ предметъ или зидъ (обр. 156, 2).

Обр 156. Находки до северния зидъ на крепостъта

Abb. 156. Funde bei der nördlichen Festungsmauer

Отъ другата страна на „зида“ се намѣри една зидана съ варовикови плочи и тухли (45×21×5 см.) гробница (Б), 80 см. дълбока. Стенитѣ ѝ, градени съ бѣлъ хоросанъ, сж 22 см. дебели и сж запазени само откъмъ северната (дължина 2·20 м.) и западната (дължина 90 см.) страна. Скелетътъ, положенъ отъ западъ къмъ изтокъ, бѣше съ скръстени отпредъ ржце. Въ гробницата не се намѣри нищо. Западно отъ гробницата се откри и другъ гробъ, неподграденъ и съ разбъркани отъ по-рано кости. Около него сжщо нѣмаше никакви предмети.

Проучвания край пѣтя с. Плиска — крепостъта

Работейки по шосето, при км. 1·950 отъ общината и км. 0·850 отъ източната порта на крепостъта, на около 20 м. източно отъ шосето и

само на 20—30 см. дълбоко, работниците се натъкнаха на изолиранъ зидъ, безъ начало и край, съ посока югозападъ — североизтокъ. Дебелина на зида 70 см.

Зидътъ е направенъ отъ варовикови блокове съ различна голѣмина. Камънитъ не сж споени съ хоросанъ. Едната имъ страна е по-добре изгладена и е сложена нагоре. Употрѣбенъ е и единъ разцѣпенъ по осъта барабанъ отъ варовикова колона съ дължина 70 см. и диаметръ 40 см. Барабанътъ е сложенъ съ облата страна нагоре и напрѣчно на зида.

Наоколо имаше разхвърлени кжсове отъ хоросанъ и отъ тухли (жълти и червени). Върху два отъ кжсоветъ се виждатъ знаци (обр. 146, 21, 30).

Сандажи и разкопки въ мѣстността около „Брѣстоветъ“ между Малкия дворецъ и северната крепостна порта

Една отъ най-непроученитъ, но твърде много обещаващи мѣстности въ крепостъта бѣше площъта, която се заключва между Малкия дворецъ (III), северната крепостна стена и алеята, която води отъ северната порта до двореца (обр. 157). Наричамъ я за краткостъ „Брѣстоветъ“, защото тукъ се издигатъ два голѣми брѣста — единствени въ цѣлата крепостъ. Тая мѣстностъ още на времето е обърнала внимание на К. Шкорпилъ, който направилъ сондажи и открилъ „северната стена на нѣкакво правоъгълно здание.“¹

Цѣлата тая мѣстностъ се обработва и засѣва. Южно отъ двата брѣста имаше голѣмъ „подозрителенъ“ трапъ, какъвто нѣма нигде другаде въ крепостъта. Не далечъ отъ трапа край алеята се издигаше плоска невисока могила, обрасла съ трънки и млади брѣстове. Цѣлото пространство бѣше осѣяно съ кжсове отъ тухли и керамиди отъ червена и жълта глина. Близу до голѣмитъ брѣстове се намѣриха и нѣколко мраморни откжслека.

Проучване на мѣстността се извърши презъ 1936 г. чрезъ 62 прокопа, които дадоха достатъчно данни за характера и състоянието на археологическия материалъ. По-системни разкопки направихъ само на по-добре запазенитъ обекти. Всички открити постройки, отдѣлни зидове и др. подобни бидоха отново заринати презъ есенъта, тъй като не бѣше възможно нито заздравяването, нито опазването имъ.

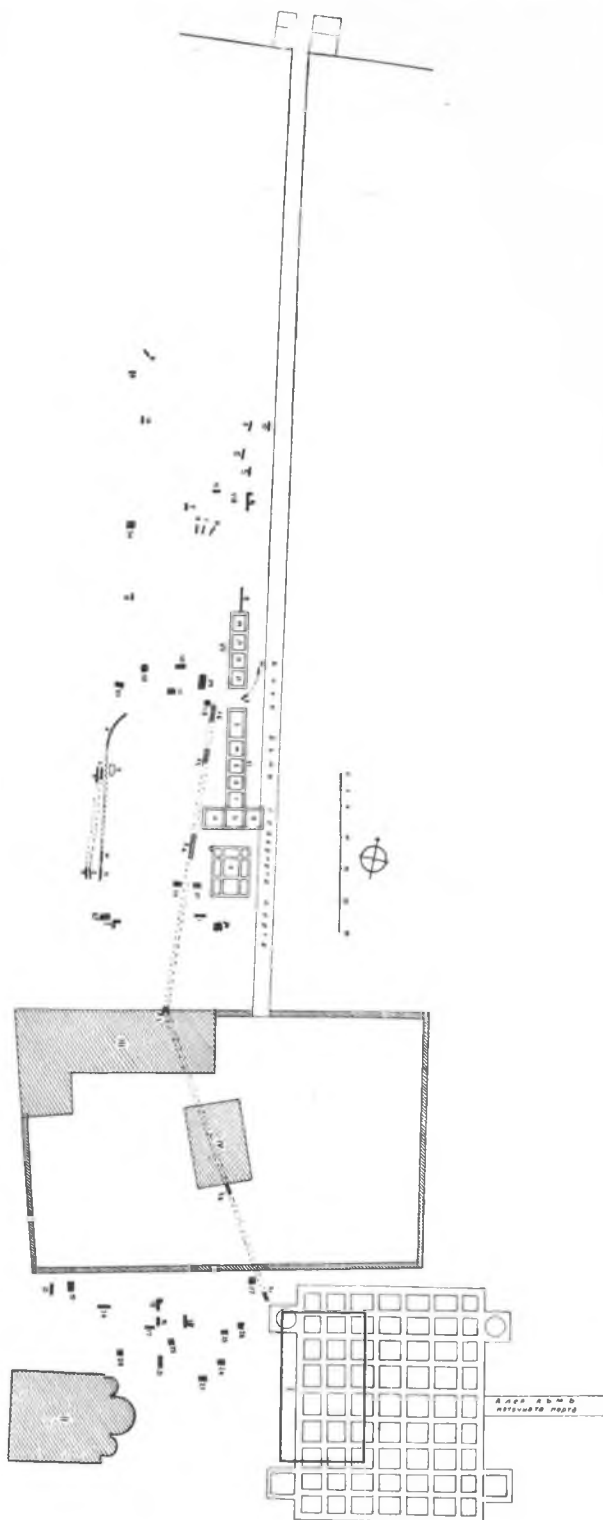
Болярско жилище (обр. 157 V, 158 и 159)

Най-значителната находка въ мѣстността при брѣстоветъ сж основитъ на една постройка, която произволно наричамъ „болярско жилище,“ не само защото тя се намира близу до Малкия дворецъ, но и защото е твърде солидна и по планъ наподобява самия дворецъ.

Болярското жилище е изолирана сграда, 16 м. дълга и 12·20 м. широка. Тя отстои на 35·5 м. северно отъ Малкия дворецъ и е разположена на

¹ АП, 148.

2·60—2·80 м. отъ алеята, която свързва двореца съ северната крепостна порта. Постройката е открита на 50—60 см. дълбочина. Запазени сж само основитѣ, градени отъ нееднакво голѣми варовикови блокове и хоросанъ (бѣлъ и смѣсенъ съ чукани керамиди). Дълбочина на основитѣ около 1 м. Широчината имъ не е еднаква: вънкашнитѣ стени сж по 1·20 м. широки. На западната стена тая ширина е само въ най-долния редъ камъни. При втория редъ, който е 30 см. високъ, тя се стѣснява като оставя отвѣнъ единъ цокелъ отъ 10 см. Третиятъ редъ блокове (или тухли?) е билъ вече надъ земята и е започвалъ 15 см. по-навътре, така че вънкашнитѣ надземни стени сж били 75—80 см. дебели. Нигде не сж запазени части отъ тѣзи стени, но по втория редъ блокове отъ основитѣ на северозападната частъ на постройката сж запазени следи, които ни даватъ възможностъ да си съставимъ известна представа за вида на вънкашнитѣ надземни зидове. По тѣзи блокове, именно, е издѣлбано леглото на надземния зидъ, който, както се каза вече, е билъ по-тънъкъ отъ основата и е ималъ тукъ-тамъ лизени, 33 см. широки и 15 см. издадени навънъ.¹ Следи отъ такива лизени, които, изглежда, сж били само декоративни и не сж стояли въ връзка съ вътрешното разпредѣление на постройката, се виждатъ въ северозападния жгълъ и следъ това по западната стена на разстояние 2·95 м. отъ жгъла. Не е ясно, дали цѣлата постройка е била

¹ Такива лизени намираме и при останкитѣ отъ двореца въ Преславъ: Кр. Миятевъ, Разкопкитѣ въ Преславъ презъ 1930 г. ГНМ V, 219, обр. 100, 107 и 110.

Обр. 157. Общъ планъ на разкопкитѣ въ мѣстността „Брѣстоветъ“

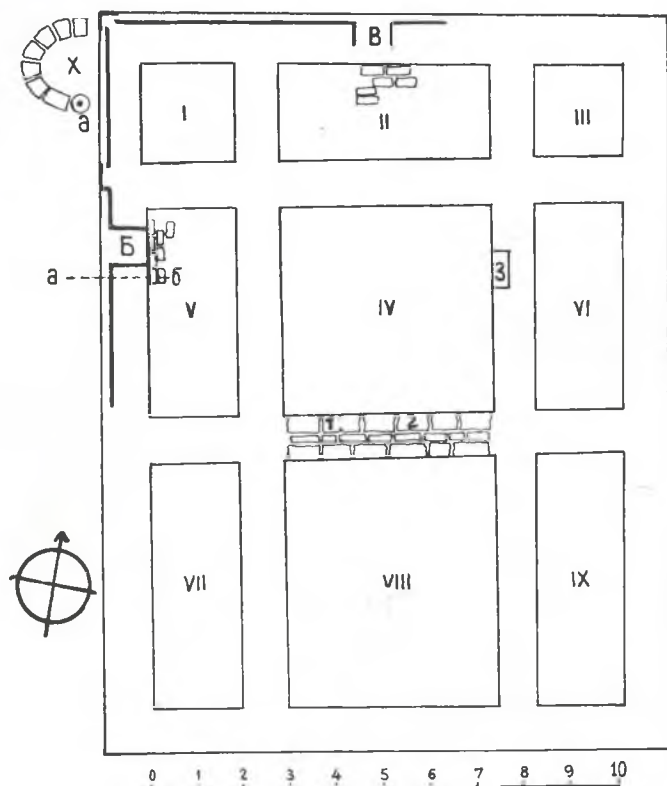
Abb. 157. Gesamtplan der Ausgrabungen in der Gegend „Brestovete“

съ такива лизени, защото следи отъ тѣхъ не се виждатъ на други мѣста, но отстъпътъ на стената личи тукъ-тамъ по западния и северния основенъ зидъ. На югъ и на изтокъ такива следи нѣма. Все отъ леглото на надземния зидъ могатъ да се установятъ сега и два входа (широки по 80 см.): единъ (В) точно

по срѣдата на северната стена и единъ (Б) на западната стена, водящъ въ помѣщението V.

Основитѣ на вътрешнитѣ стени сж градени съ сжщо такива варовикови блокове, но сж по-тънки (0·96—1 м.). Върху три отъ блоковетѣ, означени на плана съ 1, 2 и 3, личатъ вдълбани знаци (обр. 146, 31, 32 и 33), които, обаче, не сж се виждали, тѣй като се намиратъ на горната страна на камънитѣ и сж били покрити съ други камъни.

Постройката се състои отъ деветъ помѣщения, но само срѣднитѣ две (IV и VIII) сж по-обширни (4·5 × 4·5 м. и 5·35 × 4·55 м.). Предъ тѣхъ има единъ вестибюль II (2·15 × 4·50 м.) съ две малки стаички (I и III) отъ страни (2·15 × 2 м. и 2·05 × 1·90 м.), на които отговарятъ по две (V, VII и VI, IX) продълговати като коридори помѣщения (5·35 × 1·90 м., 4·50 × 1·80 м.; 5·50 × 2·00 м.,

Обр. 158. Планъ на болярското жилище
Abb. 158. Grundriss der Boljarenwohnung

4·55 × 1·80 м.), разположени отъ дветѣ страни на главнитѣ зали.

Помѣщенията на тая постройка сж имали подова настилка отъ правоъгълни варовикови плочи, деб. 15 см. (настилка запазена частично въ I, II, IV и V) и отъ кжсове тухли (въ VI). Еднитѣ и другитѣ сж сложени направо върху прѣстѣта и наравно съ прага на входоветѣ Б и В. Настилка отъ сжщитѣ варовикови плочи има и предъ северната фасада на постройката, но изглежда, че тая настилка е покривала цѣлия дворъ, който се е включвалъ между болярското жилище и помѣщенията АБВ.

Полукръжлата постройчица X не е свързана съ голѣмата сграда. Направена е отъ нееднакви варовикови блокове и калъ, а при а е поставенъ барабанъ отъ мраморна колона, вис. 15 см., диам. 40 см., съ дупка въ срѣдата.

Находки въ болярското жилище:

1. Малки фрагменти отъ мраморни колони.
2. Два откъслека отъ капители — коринтски и ионийски.
3. Една медна монета на Иоанъ Цимисхи, намѣрена въ помѣщение VIII на 50 см. дълбочина, т. е. близу до пода.
4. Кжсъ отъ мазилка на стена съ надраскани по нея кръстове.
5. Бронзово кръстче, намѣрено на 30 см. дълбочина западно отъ постройката.

Околностъ на болярското жилище. Направихъ сондажи въ мѣстността, която се включва между болярското жилище и оградната стена на Малкия дворецъ, а сѣщо така и западно отъ болярското жилище на разстояние до 40 м. Цѣлътъ на сондажитѣ бѣ да се види, дали нѣма нѣкаква връзка между Малкия дворецъ и болярското жилище. Сондажитѣ не дадоха насърдителни резултати и затова не направихъ разкопки.

Намѣриха се само следнитѣ обекти:

1. При 1 на обр. 157, на дълбочина 90 см. основа на каменъ зидъ, 85 см. широкъ.
2. При 2 на обр. 157, на дълбочина 95 см., жгълъ отъ четвъртито помѣщение съ зидове отъ единъ редъ тухли (35 см. широки), споени съ червенъ хоросанъ. Лицето на зидоветѣ отвънъ и отвътре неравно, понеже хоросаненитѣ фуги излизатъ извънъ тухлитѣ. Височина на зидоветѣ 70 см. Вѣроятно малка и лека постройка.

До самата постройка, но много по-дълбоко отъ нея (дълбочина 2·20 м.) и безъ всѣкаква връзка съ нея се откри настилка отъ два пласта тухли, сложени 30 см. дълбоко въ здрава земя. Надъ тухлитѣ имаше черна прѣстъ (обр. 157, 35).

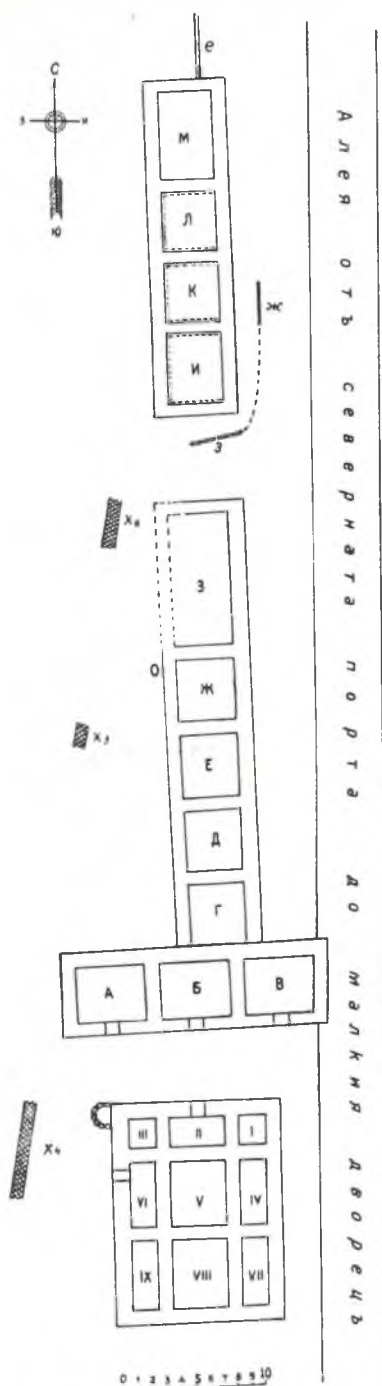
3. Между болярското жилище и Малкия дворецъ (обр. 157, 36) на дълбочина 75 см. подова настилка отъ единъ пластъ цѣли и кжсове тухли, сложени направо върху прѣстътъ. Размѣри на тухлитѣ: $33 \times 32 \times 7$ см.; $33 \times 32 \times 5$ см.

4. Въ единъ прокопъ съ посока изтокъ-западъ (обр. 157, 37 и 38), който направихъ западно отъ болярското жилище се откриха две останки отъ тухлена настилка: въ източния край на прокопа настилка е на 2 м. дълбочина, а въ западния край тя лежи по-високо — 1·60 м. Тухлитѣ сѣ различни. Една отъ тѣхъ е 10 см. дебела.

Постройка АБВ (обр. 157 и 159)

На 5 м. северно отъ болярското жилище и успоредно съ нейното северно лице се намѣриха основитѣ на постройката АБВ, която е разположена отъ западъ къмъ изтокъ. Тя е 18·85 м. дълга и 6·10 м. широка. Съставена е отъ три поставени въ единъ редъ стаи, чиито входи (1 м. широки) се намиратъ по сръдата на южната имъ стена и водятъ къмъ постлания съ плочи дворъ (вж. по-горе) между тая сграда и болярското жилище.

Помѣщенията АБВ сѣ еднакво голѣми (по 5×4 м.) и не се съобщаватъ помежду си. Следи отъ подова настилка въ тѣхъ нѣма.

Обр. 159. Планъ на постройкитѣ А—М

Abb. 159. Grundriss der Bauten A—M

Постройката АБВ е била изградена въ най-долнитѣ ѣ части отъ мѣстенъ плочестъ пѣсѣчникъ и червенъ хоросанъ (отчасти и калъ). Градежътъ е доста грижливъ. На мѣста въ В се забелязватъ дори следи отъ варова мазилка безъ тухленъ прахъ въ нея. Зидоветѣ сж 100—105 см. широки и сж запазени на височина до 60 см. Основитѣ имъ сж били само на 30 см. въ земята. По зидоветѣ на В сж останали най-отгоре единъ редъ малки дѣлани варовици, по които може да се заключи, че и цѣлата постройка ще да е била масивна.

Находки: Въ А: Въ насипа до единъ метъръ дълбочина се намѣриха малки мраморни кжсове отъ плочи и колони и единъ профилиранъ четиристененъ стълбецъ (едрозърнестъ мраморъ).

Въ Б:

1. Кжсове отъ профилиранъ четиристененъ стълбецъ съ успоредни жлебове на едната страна.

2. Варовиковъ блокъ съ вдълбанъ знакъ (обр. 146, 39).

3. Медна византийска монета, анонимна отъ Х вѣкъ.

4. Оловенъ печатъ съ нечетливъ надписъ. На едната страна личи кръстообразенъ монограмъ.¹

5. Украса отъ медна пластинка, 1 мм. дебела. Опакото неукрасено.

6. Часть отъ костенъ предметъ съ гравирани геометрични орнаменти.

Въ В: Множество кжсове отъ тухли и керами. Намѣриха се и цѣли керами, а именно:

1. обикновена форма (imbrices) въ две голѣмини: а) жълти, 60 см. дълги, на единия край 14—15 см. широки, на другия 18—20 см. Дебелина 2—3 см. Почти всички съ знакъ (обр. 146, 41 и 160, 1), направенъ съ прѣстъ по изпъкналата страна близу до по-широкия край. На една керамида знакъ (обр. 146, 42), вдълбанъ преди изпича съ острие;² б) розови, 50 см. дълги, широки 16 и 22 см., дебели 2 см., безъ знаци.

¹ Вж. по-долу статията на Т. Герасимовъ. Византийски оловени печати отъ Плиска, 179.

² Тия два знака намираме и по керамида съ сжщата форма отъ Мадара. Вж. Р. Поповъ, Материали отъ разкопкитѣ презъ 1934-35 г. Сб. Мадара II, София 1936, обр. 50 и 51.

2. Широки керамиди (tegulae). Дължина 52 см., ширина 32 см., дебелина 3 см. Леко извити (обр. 160, 2).

На около 5 м. западно отъ помѣщение А въ единъ прокопъ се намѣри на дълбочина 1·30 м. една ивица отъ единъ редъ тухли съ посока северъ-югъ. Тухлитѣ сж сложени върху хоросанъ съ малко примѣсъ отъ чукани тухли. Надъ тухлитѣ се виждатъ сжщо остатъци отъ хоросанъ. Размѣръ на тухлитѣ 33×33×5 см. По тѣхъ има шарки съ прѣстъ, а върху една тухла сж надра-скани съ острие следъ изпичането ѝ два кръста съ византийска форма (обр. 146, 43).

Постройка ГДЕЖЗ (обр. 157, VI и 159)

Долепена непосредствено до АБВ, но конструктивно не е свързана съ нея. Състои се отъ петъ правоъгълни стаи, разположени въ единъ редъ отъ северъ къмъ югъ успоредно съ алеята и само на петъ метра далечъ отъ нея.

Останали сж само зидове, градени съ мѣстенъ камъкъ и калъ. Запазени сж на височина 30—40 см., а негде и по-малко (само единъ редъ камъни), т. е. имаме само основи и то до подъ праговетѣ на входоветѣ, та поради това отъ последнитѣ не се виждатъ никакви следи. Дебелина на зидоветѣ: източенъ — 1·15 м., западенъ и северенъ — 1 м., вътрешни (раздѣлни) — 87—90 см. Размѣри на помѣщения: Г — 4·50×4 м.; Д — 4·25×3·90 м.; Е — 4·50×4 м.; Ж — 4×4 м.; З — 9·70×4 м. Останкитѣ отъ З сж най-слаби: едва личатъ зидоветѣ.

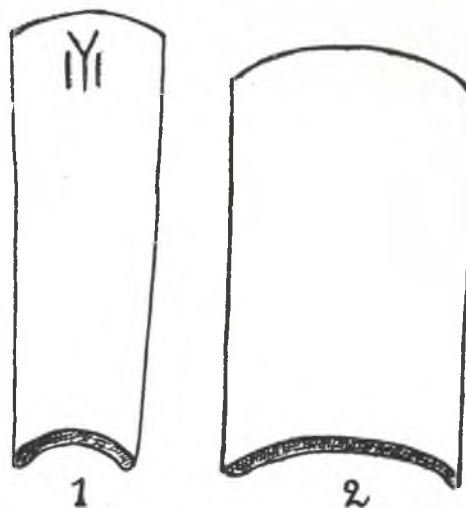
Западно отъ Ж, току до стената (при О), се намѣри долната половина на купъ in situ.

Въ Г се намѣриха много кжсове отъ квадратни и правоъгълни (шир. 17 см., дълж. ?) тухли и дѣлани варовици (отъ постройка АБВ?). Изкопахъ се сжщо и кжсове отъ глинени сждове съ хоризонтални нарѣзи.

Изглежда, че постройката ГДЕЖЗ е била сравнително много по-лека отъ постройката АБВ. Прави впечатление, че вънкашната ѝ стена, т. е. тая, която е обърната къмъ улицата, съединяваща нѣкога северната порта съ Малкия дворецъ, е по-дебела отъ стената, която се е намирала откъмъ двора на постройката, т. е. къмъ западъ и северъ.

Постройка ИКЛМ (обр. 157 VII и 159)

На 6·90 м. северно отъ постройката ГДЕЖЗ и въ сжщата ось продължава, редицата отъ прости правоъгълни помѣщения ИКЛМ, открити на 10—30 см. дълбочина. Тѣ сж сжщо отъ мѣстенъ камъкъ и калъ. Изключение прави само

Обр. 160. Керамиди отъ помѣщение В
Abb. 160. Dachziegel vom Gebäude B

К, гдето имаме и бѣлъ хоросанъ. Стенитѣ на И К и Л иматъ отвѣтре отъ три страни (северъ, западъ, югъ) издаденъ цокълъ (пета на основа) отъ дребни камъни, 15 см. широкъ. Освенъ това въ помѣщение К се намѣриха и следи отъ подова настилка, направена отъ разнородни тухлени кжсове.

И при тази постройка сж запазени само основитѣ, не по-дълбоки отъ 30 см. и затова нигде не личатъ входи. Дебелината на зидоветѣ е 90—110 см.

Обр. 161. Дворна настилка отъ тухли

Abb. 161. Teil eines mit Backsteinen gepflasterten Hofes

Размѣри на помѣщенията: И — 4.70×4 м.; К — 4.10×4.10 м.; Л — 4.30×4.20 м.; М — 6.40×4.10 м.

Отъ сондажитѣ, които се направиха западно отъ постройката ИКЛМ се установи, че тукъ е имало обширенъ дворъ (приблизително 40 м. дългъ и 20 м. широкъ), който е билъ постланъ (изцѣло?) съ кжсове отъ тухли (обр. 157, 28—30). Настилката се явява на дълбочина 50—90 см. поради неравността на почвата. Тя е неравна и разрушена и е направена отъ единъ пластъ отъ

кжсове отъ разнородни тухли съ най-различна форма, сложени направо върху прѣстѣта (обр. 161). На мѣста се виждатъ останки отъ настилка, направена по-грижливо и и предимно отъ цѣли тухли, които образуватъ редове съ посока североизтокъ — югозападъ. По нѣкои отъ тухлитѣ се виждатъ направени съ прѣсти линии. На една тухла имаше знакъ подобенъ на И, направенъ съ острие. На едно мѣсто настилката се оказа разрушена отъ по-късно погребение (дълбочина 1 метъръ) съ посока северъ—югъ.

Постройка Н край улицата (обр. 157, VIII)

Следъ като се очерта така край сегашната алея една редица отъ постройки, образуващи може би нѣкога едната страна на улицата, която е свързвала северната крепостна порта съ Малкия дворецъ, налагаше се да се проучи и останалото пространство покрай алеята до портата, за да се види, дали редицата отъ постройки не продължава чакъ до изхода на крепостъта. Направенитѣ сондажи потвърдиха това предположение, но находкитѣ бѣха незначителни и не заслужаваха пълно разкопване. Колкото повече се приближавахъ до крепостната порта, толкова по-голѣми бѣха разрушенията. Все пакъ нѣкогашната картина на тая улица може да се допълни като се прибави къмъ редицата на описанитѣ по-горе постройки поне още една или две сгради Н, които по видъ и строежъ не сж се различавали отъ ИКЛМ и които сж отстояли отъ нея на около 30 м. Между М и Н не се намѣриха никакви следи отъ зидове. Находкитѣ сж следнитѣ:

1. Зидъ 4. Посока северъ—югъ. Откритъ на дълбочина 50 см. Запазенъ само единъ редъ дѣлани варовици (дебели около 20 см.) несвързани съ хоросанъ. Дължина 6 м., широчина 80 см. На северния край прави чупка къмъ изтокъ.

2. Зидъ 5. Посока северъ—югъ. Изглежда като продължение на зидъ 4, но е отъ друга постройка, защото е направенъ отъ единъ редъ мѣстни камъни, неспоени съ хоросанъ. Широчината на зида 80 см. Откритъ е на дълбочина 30 см.

3. Основа на зидъ 12 все въ сжщата редица. Посока северъ—югъ. Останалъ е единъ редъ камъни безъ хоросанъ. Широчина 40 см. Откритъ е на дълбочина 50 см.

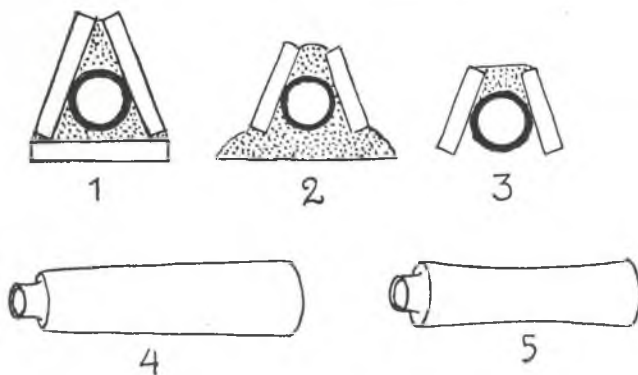
Малко по-назападъ отъ тая редица се намѣриха още два зида (6 и 7), които навѣрно принадлежатъ на сжщата постройка.

4. Зидъ 6. Посока изтокъ—западъ. Широчина 60 см., височина 50 см. Откритъ е на дълбочина 40 см. Запазени сж два реда мѣстни камъни, безъ хоросанъ. Откъмъ северната му страна се издава подложка-цокълъ (20 см. широкъ) отъ единъ камъкъ. Такива цокли иматъ, както видѣхме, и зидоветъ на ИКЛ.

5. Зидъ 7 отъ единъ редъ мѣстни пѣсѣчници безъ хоросанъ. Посока северъ—югъ. Широчина 80 см.

По-далечни зидове:

6. Зидъ (?) 11. Мѣстни пѣсѣчници и

Обр. 163. Разрѣзи на водопроводи и водопроводни трѣби

Abb. 163. Querschnitte der Wasserleitungen und Tonröhren

Обр. 162. Водопроводъ E

Abb. 162. Wasserleitung E

подъ тѣхъ кѣсове отъ тухли, неспоени съ нищо. Намѣренъ на дълбочина 90 см.

7. Зидъ (?) 10. Два реда мѣстни камъни безъ спойка. Дълбочина 30 см.

8. Зидъ (?) 8. Единъ редъ изправени камъни. Посока изтокъ—западъ.

9. Зидъ 9. Посока северозападъ—югоизтокъ. Тѣсенъ зидъ отъ мѣстенъ камъкъ и калъ.

Водопроводи въ мѣстността „Бръстовецъ“

При изучаването на тая мѣстностъ чрезъ прокопи се натъкнахъ на много мѣста на останки отъ водопроводи, които иматъ различна направа и лежатъ на различни дълбочини, но всички държатъ главна посока северъ-югъ, т. е. следватъ наклона на мѣстото.

По направата си водопроводнитѣ останки могатъ да се сведатъ въ петъ групи.

1. Водопроводъ **е** (обр. 157, 159, 162, 163, 1). Посока северъ—югъ. Откритъ на дълбочина 1·50 м. и на дължина 6 м. (безъ начало и край). Южниятъ му

Обр. 164. Водопроводъ **В** и **Г**

Abb. 164. Wasserleitung **В** und **Г**

край влиза въ помѣщение **М** дълбоко подъ основитѣ му. Явно е, че той не е обслужвалъ тая постройка. Тржбитѣ сж сложени върху подложка отъ единъ редъ тухли и сж обвити съ червенъ хоросанъ. Освенъ това тѣ сж защитени и съ тухли, които ги покриватъ стрѣховидно отъ дветѣ страни. За разлика отъ другитѣ водопроводи, тукъ тухлитѣ сж цѣли, но сж сборни, защото сж жълти и червени. Водопроводътъ е направенъ грижливо: тухлитѣ прилепватъ добре една до друга, а така сжщо и отгоре. Раз-

мѣръ на тухлитѣ: 35×30 см. и 35×25 см. Нигде другаде не се натъкнахъ на продължението на тоя водопроводъ.

2. Водопроводъ **а б** (обр. 157 и 163, 2). Посока северъ—югъ. Откритъ на дълбочина 1·20 м. Дължина на тржбитѣ 35—40 см. Направенъ е по следния начинъ: тржбитѣ сж сложени върху подложка отъ червенъ хоросанъ, защитени сж отгоре съ сжщо такъвъ хоросанъ, а въ страни сж сложени косо едри кжсове отъ жълти и червени тухли.

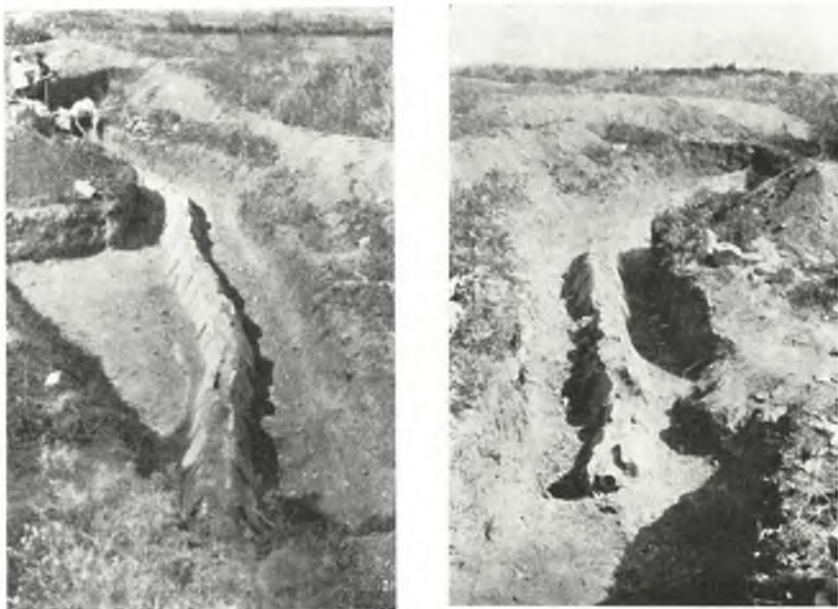
Водопроводъ **в** (обр. 164, 1). Посока северъ—югъ. Дълбочина 1·50 м. Направа сжщо като водопроводъ **а б**.

Водопроводъ **и** (обр. 165, 166 и 163, 2). Посока отчасти северъ—югъ, отчасти северъ-изтокъ. Дълбочина 40—50 см. Направа сжщо като водопроводъ **а б**. Покритъ отстрани: а) съ цѣли тухли, 34×34 см.; 34×27 см.; 30×27 см. и пр. б) съ кжсове отъ тухли и в) съ широки керамиди, слагани съ извивката отвесно или хоризонтално, но всѣкога очукани, за да станатъ по височина еднакви съ тухлитѣ. Сборенъ материалъ. Тухлитѣ червени и жълти. Тржбитѣ дълги 45 см., диам. 15—13—15 см.; гърлото дълго 4 см., диам. 8·5 см.; диам. на отвора му 6·5 см.

Водопроводъ о. Посока северъ—югъ. Дълбочина 90 см. Запазени само следи. Червенъ хоросанъ.

Възможно е всички тия останки (а, б, в, и, о,) да сж части отъ единъ и сщъ водопроводъ.

3. Водопроводъ д. Посока североизтокъ—югозападъ. Дълбочина 1·20 м. Направенъ сщчо както водопроводитъ отъ втората група, но хоросанътъ е бѣлъ (безъ примѣсъ отъ тухли). Защитенъ съ кжсове отъ жълти тухли.

Обр. 165. Водопроводъ и

Abb. 165. Wasserleitung и

Водопроводъ м. Запазена много малка часть: тржба, подложка отъ бѣлъ хоросанъ и една отъ тухлитъ (цѣла, квадратна, жълта), които сж покривали тржбитъ отстри.

4. Водопроводъ к (обр. 166, 2; 163, 3 и 5). Посока северъ—югъ. Дълбочина 90 см. Откритъ на дължина 3·80 м. Тржбитъ сложени направо върху прѣстъта и оградени отъ дветъ страни съ наклонено поставени кжсове отъ различни тухли. Отгоре тухлитъ не се допиратъ и затова тржбитъ сж покрити съ бѣлъ хоросанъ. Тржбитъ споени при съединението имъ съ тънка, но здрава хоросанена мазилка. Тржбитъ сж дълги 35 см.; диам. 15—13—15 см., съ гърло.

Водопроводъ подобенъ на водопроводитъ отъ горнитъ четири групи се намѣри и при разкопкитъ въ Мадара.¹ Р. Поповъ смѣта мадарскитъ водопроводъ за

¹ Р. Поповъ, Допълнителни проучвания върху басейна въ Мадара. Сб. Мадара I, София 1934, 206 сл., обр. 180.

римски, понеже не намѣрилъ по тржбитѣ прабългарски знаци и понеже водопроводътъ минавалъ подъ основитѣ на т. н. прабългарска блокова постройка. Съ откриването въ Плиска на сѣщо такива водопроводи заключението на Р. Попова става съмнително. Тѣ сж насочени къмъ вътрешната крепостъ, която, по всѣка вѣроятностъ, сж обслужвали и въ която до сега не сж намѣрени следи отъ римски строежи.

Водопроводъ съ такава направа е билъ откритъ и въ близкото до Плиска село Избулъ (Теке-колуджа), въ двора на Цоню Еговъ. Тржбитѣ се намирили

Обр. 166. Водопроводи К и Л
Abb. 166. Wasserleitungen K und L

на 1·20 м. дълбочина и били обвити отгоре и отдолу съ червенъ хоросанъ. Въ страни имало поставени наклонени тухли¹.

5. Водопроводъ ж (обр. 157 и 159). Посока северъ—югъ. Дълбочина 80 см. Дължина по тржбитѣ 56 см., диам. около 15 см. Сложени направо върху прѣстѣта, но при съединението имъ замазани съ бѣлъ хоросанъ. Безъ защитни тухли.

Водопроводъ з (обр. 157 и 159). Посока североизтокъ—югозападъ. Дълбочина 80 см. Дължина на тржбитѣ 68 см., диам. около 17 см. Сложени върху

червенъ хоросанъ и замазани при съединението имъ сѣщо съ хоросанъ. Безъ защитни тухли.

Водопроводъ г (обр. 157 и 164, 2). Посока североизтокъ—югозападъ. Дълбочина 1·25 м. Тржбитѣ сложени направо въ земята безъ хоросанена спойка и безъ защитни тухли. Дължина 38 см., диам. 16 см.; гърлото 6 см. дълго и съ диам. 10 см.

Водопроводъ л (обр. 157; 163, 4; 166, 1). Посока северъ—югъ. Дълбочина 90 см. Тржбитѣ сложени направо въ земята, неспоени съ хоросанъ и незащитени съ тухли. Откритъ на дължина 3 метра. Намѣрени всичко 5 тржби. Дължина 60 см., диам., въ дебелия край 16 см., въ тънкия — 13 см., гърлото дълго 5 см.

Водопроводъ н. Дълбочина 90 см. Разрушенъ. Само следи.

Единични находки въ мѣстността „Бръстовецъ“

Освенъ описанитѣ по-горе находки, при сондажитѣ въ тая мѣстность се намѣриха още и следнитѣ:

¹ За този водопроводъ съобщилъ главниятъ учителъ въ селото съ писмо до Народния музей № 24 отъ 4 мартъ, 1938.

Навсѣкжде изъ насипа се явяваха кжсове отъ червени и жълти керамиди и тухли. На една тухла има римски печатъ съ буквитѣ AVX.

Често се явяваха и малки варовикови блокове, разнесени отъ близкитѣ постройки, фрагменти отъ глинени сждове съ широки дръжки, животински кости и пр. Наблизу до западната стена на помѣщение Ж се намѣри частъ отъ мраморенъ капителъ, а при водопроводитѣ н, о, п изкопахъ единъ мраморенъ кжсъ съ вдълбани гръцки букви, 8 см. високи (обр. 152, 1). По срѣдата между зиждетѣ 10 и 12 на дълбочина само 30 см. се намѣри свитъ скелетъ, легналъ на страната си. Посока на скелета североизтокъ—югозападъ.

Сондажи около дворцитѣ

Единъ важенъ обектъ за проучване бѣше т. н. Малкъ дворецъ, който е билъ само частично разкопанъ отъ РАИК. Предстоеше да се разчисти отъ насипа цѣлото пространство, което се затваря отъ дворната ограда. Най-напредъ проследиохъ чрезъ нѣколко прокопа оградната стена и нейнитѣ два входа къмъ западъ и югъ. Следъ това направихъ сондажи въ вжтрешността и се натъкнахъ на постройката IV (обр. 157 IV и 238 I) и на нѣкои други по-малки сгради. Полученитѣ резултати ми подсказаха, че тукъ предстои трудна и продължителна работа, която азъ не се решихъ да предприема веднага поради малкото време, което ми оставаше до края на този сезонъ. По тази причина азъ наредихъ да заровятъ отново намѣренитѣ части отъ постройки, за да не презимуватъ открити и незакрепени. Останалото време употребихъ въ подготовка на бждащитѣ разкопки на това мѣсто, а именно:

1. Проучихъ чрезъ нѣколко дълбоки прокопа една низка мѣстность, отстояща на около 30 м. западно отъ западната ограда на двореца (обр. 157 У). Тука не се намѣриха никакви останки отъ постройки или други находки и затова тази мѣстность биде опредѣлена за изхвърляне на прѣстѣта отъ Малкия дворецъ.

2. Направихъ 40 прокопа въ мѣстността, която се включва между южната ограда на Малкия дворецъ, Дворцовата базилика и Голѣмия дворецъ. Резултатитѣ отъ тия проучвания сж следнитѣ (вж. обр. 157):

Между оградата и църквата се намѣриха останки отъ леки сгради:

Зидъ 13. Дълбочина 30 см., посока северъ—югъ. Широчина 70 см. Направенъ отъ мѣстенъ пѣсѣчникъ и калъ.

Зидъ 14. Дълбочина 30 см. Посока изтокъ—западъ. Широчина 1.5 м. Пѣсѣчници, варовици и кжсове тухли, споени съ калъ.

Зидъ 17. Дълбочина 50 см. Посока изтокъ—западъ. Суха зидария отъ дребни камъни.

Зидове 15 и 16. Дълбочина 30 и 40 см. Посока северъ—югъ. Изградени отъ пѣсѣчници и варовици, споени съ калъ. Широчина 70 см.

Зидъ (?) 18. Дълбочина 50 см. Посока северъ—югъ. Намѣренъ само единъ пластъ отъ пѣсѣчници безъ никаква спойка. Може да бжде и настилка.

Цѣлата площъ между тѣзи постройки и Голѣмия дворецъ е била покрита съ настилка, която се намѣри на различни дълбочини.

Настилка 19. Дълбочина 70 см. Единъ пластъ отъ квадратни тухли и варовикови плочи (квадратни и правоъгълни). Разрушена.

Настилка 20. Дълбочина 1·30 м. Направена отъ кжсове отъ тухли. Запазени само следи.

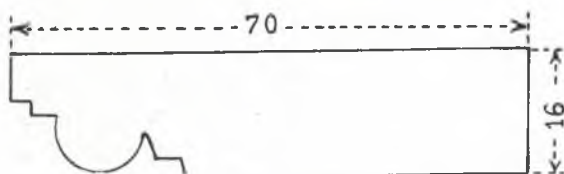
Настилка 21. Дълбочина 1·20 м. Направена отъ тухли (цѣли и кжсове).

Настилка 22. Дълбочина 80 см. Направена отъ плочести пѣсьчници. Намѣри се хлътнала.

Настилка 23—26. Дълбочина 40—60 см. Направена отъ тухли (цѣли и кжсове).

Настилка 27. Дълбочина 1 м. Направена отъ плочи и тухли.

Други находки. Между зидъ 14 и настилка 20 се намѣриха шесть гроба, подградени съ варовици и покрити съ сѣщо такива плочи. Подобни гробници

Обр. 167. Профилъ на варовиковъ корнизъ

Abb. 167. Profil eines Kalksteingesimses

сж откривани тукъ и по-рано при разкопаването на базиликата отъ РАИК. Петъ отъ гробоветъ бѣха детски. Гробътъ на възрастния бѣ подграденъ въ страни съ по три камѣка. По вътрешната страна на двата срѣдни камѣка имаше леко вдълбани съ острие по единъ простъ кръстъ (обр. 146, 44). При скелетитъ се намѣриха бронзови гривни, пръстенчета и прости

обеци отъ по една халка, малки грѣдни кръстчета, отъ които едно отъ „палестински типъ“, стѣклени маниста и др. Наблизо до тия гробници се натъкнахъ на дълбочина 2 м. на единъ скелетъ въ дървенъ ковчегъ безъ каменно подграждане на гроба. Гробъ безъ подграждане се намѣри и между настилка 21 и 23.

Въ единъ прокопъ североизточно отъ зидъ 18 се намѣриха множество чупени грѣнци, горени животински кости, една тухла съ надписъ DVLES, варовиковъ корнизъ (обр. 167) и четири изтъркани медни византийски монети.

Северно отъ настилка 25 се натъкнахъ на дълбочина 1·20 на едно огнище, широко 80 см., постлано съ плочи и оградено отъ дветѣ страни съ по единъ правиленъ плочестъ камѣкъ (80×45×15 см.).

Въ единъ отъ прокопитѣ се намѣри малъкъ кжсъ отъ мраморна колона, а въ другъ — кжсъ отъ малахитовъ сѣдъ, който е ималъ форма на пресѣчено отгоре (за устата) кълбо. Вътрешността му е неравно издълбана.

Пещи

При сондажитѣ, които направихъ въ мѣстността „Брѣстоветъ“ и по-късно на източната страна на Голѣмия дворецъ, се натъкнахъ на особени малки постройчици отъ тухли, които наричамъ тукъ „пещи“, защото най-много приличатъ на

такива, безъ обаче, да е сигурно, че сж служели за пещи. Тѣзи постройчици стоятъ изолирани отъ околнитѣ сгради и като че ли не се свързватъ съ тѣхъ и по време. Това поне е очевидно за пещъта при Голѣмия дворецъ. Пещитѣ сж изградени отъ тухли. Зидоветѣ имъ иматъ само отвѣтре лице, а вънкашната имъ страна е оставена груба. Това показва, че тѣ сж били вкопани въ земята и вънкашността имъ не се е виждала.

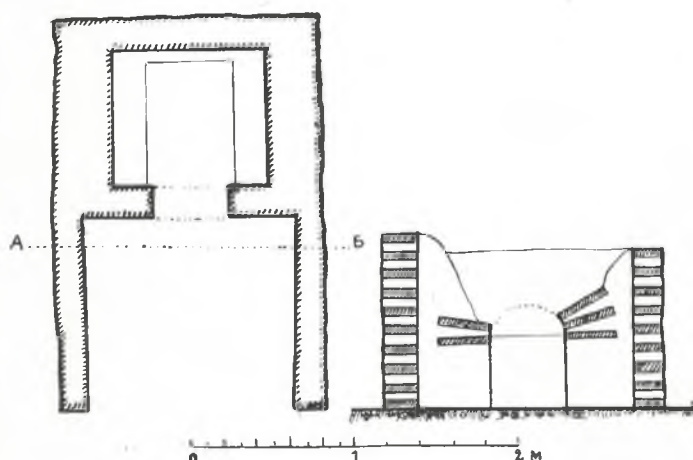
Азъ намѣрихъ две такива пещи, които си приличатъ твърде много по планъ и градежъ. Тѣ не се различаватъ твърде много и по размѣри. Може би частъ отъ подобна пещъ е по-малкото жгълче отъ тухлена сграда (единъ редъ тухли, безъ външно лице!), която отбелязахъ по-горе като зидъ 2 на общия планъ (обр. 157).

Пещъ при „Брѣстоветѣ“ (обр. 157з, 168 и 169). Открита на 30 см. дълбочина. Зидана е съ кжсове отъ тухли и червенъ хоросанъ, чиито фуги сж дебели колкото самитѣ тухли. Зидоветѣ сж запазени на височина до 1·10 м. Отвънъ тѣ сж неравни, но отвѣтре сж добре изравнени, безъ, обаче, да сж измазани. Състои се отъ две отдѣления, раздѣлени съ тънка стена, но съобщаващи се чрезъ единъ засводенъ отворъ (широкъ 47 см. и високъ около 60 см.). Вънкашното отдѣление (дълго 1·77 м. и широко 1·25 м.) е съвсемъ

Обр. 168. Пещъ въ мѣстността „Брѣстоветѣ“

Abb. 168. Backofen in der Gegend „Brestovete“

Обр. 169. Планъ и разрѣзъ на пещъта при „Брѣстоветѣ“

Abb. 169. Grundriss und Querschnitt des Backofens in der Gegend „Brestovete“

открито отъ едната страна. Вътрешното отдѣление е дълго 85 см. и стѣснено долу чрезъ единъ цокелъ (45 см. високъ и 20 см. широкъ) до 50 см. Дветѣ негови странични стени сж дебели заедно съ цокѣла около 60 см., докато дебелината на задната стена, която има много тѣсенъ цокѣлъ е само 25 см.

Пещъ при Голѣмия дворецъ (обр. 170—173). Намѣрена 30—40 см. подъ земята на 55 см. отъ тротоарната настилка покрай източната стена на двореца. Зидана е съ кжсове отъ тухли съ

Обр. 170. Пещъ при Голѣмия дворецъ, гледана отъ югъ
Abb. 170. Backofen bei dem Grossen Palast von Süden gesehen

Обр. 171. Сжщата пещъ, гледана отъ северъ
Abb. 171. Derselbe Backofen vom Norden gesehen

Обр. 172. Малка постройка до сжщата пещъ
Abb. 172. Kleiner Bau bei demselben Backofen

различна голѣмина, дебелина и цвѣтъ. Между тухлитѣ бѣлъ хоросанъ. Зидоветѣ, запазени на височина до 70 см., сж отвѣнъ сжщо така неравни и иматъ различна дебелина (20, 30, 40, 50 и 60 см.). И тази пещъ се състои отъ две отдѣления, предното отъ които е затворено отъ всички страни. Стената при североизточния жгълъ е разрушена, но дали това е разширенъ входъ — не може да се установи съ положителностъ. Вънкашното отдѣление е 1.75 м. дълго и 1.30 м. широко. Вътрешното е значително стѣснено (50 см.) чрезъ надобеляване на стенитѣ, което надобеляване навѣрно и тукъ е послужило за образуване на цокълъ, подобенъ на цокъла въ по-горната пещъ. Това отдѣление има и тухлена настилка, която излиза и въ предното отдѣление и образува покрай стената отъ дветѣ страни на входа тѣсна ивица. Следи отъ засводяване на входа не личатъ, но вѣроятно е да е имало и тука сводъ.

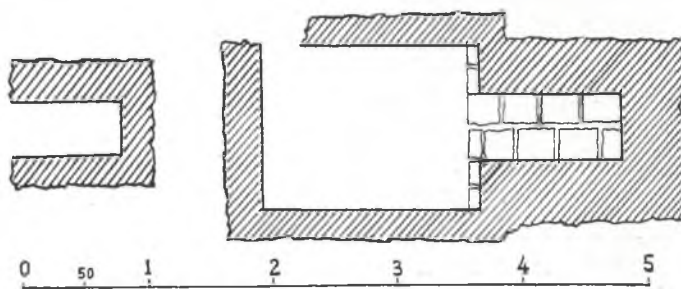
Само на 50 см. северно отъ тази пещъ е разположена и друга постройка съвършено отдѣлена, но прилична на нея по градежъ (обр. 170, 172 и 173) — кжсове отъ тухли и бѣлъ хоросанъ. Северната ѣ страна е съвсемъ открита. Дължина 85 см., ширина 40 см. Стенитѣ сж дебели 25 и 35 см. (източната).

Подобна пещъ, но сравнително много по-добре запазена, е намѣрена и между останкитѣ на Малкия дворецъ при разкопаването му отъ арх. П. Карасимеоновъ

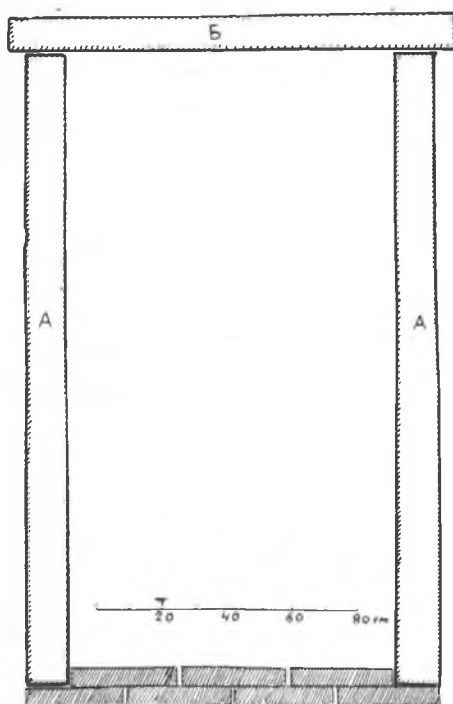
(обр. 210 и 211).¹ Тя е също изградена съ тухли и се състои от две отдѣления, съединени съ засводенъ отворъ. Предното отдѣление е по-голѣмо, задното — по-малко и по-тъсно, съ цокълъ и съ по-дебели стени. Тая пещъ е също вкопана въ земята.

Подземенъ ходъ
(обр. 157, X₁—X₆ и 159, X₄₋₆)

Първитѣ следи на този таенъ подземенъ ходъ открихъ още презъ есента на 1936 г. при сондажитѣ, които направихъ за проучване на мѣстността между Голѣмиятъ дворецъ, южната ограда на Малкия дворецъ и базиликата (вж. по-горе, стр. 103—104). Още при първия прокопъ до

Обр. 173. Планъ на пещта при Голѣмия дворецъ
Abb. 173. Grundriss des Backofens bei dem Grossen Palast

Обр. 174. Разрѣзъ на подземния ходъ
Abb. 174. Querschnitt des unterirdischen Ganges

30 × 4.5 см., 32 × 32 × 4.5 см., 33 × 33 × 4.5 см. По нѣкои отъ тухлитѣ има

северозападния жгълъ на Голѣмия дворецъ (обр. 157, X₁) азъ се натъкнахъ на 3.20 м. дълбочина на единъ ходникъ, направенъ отъ два пласта тухли, сложени непосредствено единъ върху другъ. Долниятъ пластъ се състои отъ 4 тухли, а горниятъ — отъ три, които сж поставени по срѣдата надъ долния така, че отъ дветѣ страни оставатъ да се виждатъ долнитѣ тухли (обр. 174). Посоката на ходника е къмъ западната стена на Голѣмия дворецъ или по-скоро къмъ северозападната кула на Крумовия дворецъ (обр. 157). Прѣстѣта надъ тухлитѣ е ровка, почти прахъ, и е измѣсена съ пепелъ и вжглени отъ дърво. Най-много вжглени и то едри кжсове се намиратъ отъ дветѣ страни на насипния пълнежъ. Здравата прѣстѣ до тѣзи вжглени е отвесно срѣзана и отухлена отъ силна температура.

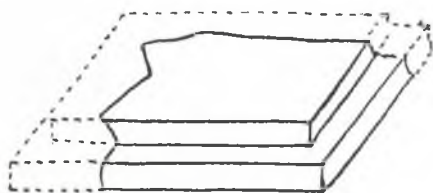
Все така случайно се натъкнахъ на такива следи и въ мѣстата означени въ плана обр. 157 съ X₂, X₄, X₅ и X₆, които, ако и да отстоятъ далечъ едно отъ друго, сж безспорно остатъци отъ единъ и сжщъ подземенъ ходъ. Навсѣкжде тухлената настилка е еднаква и се явява на дълбочина 3—3.50 м. Размѣритѣ на тухлитѣ сж: 30 ×

¹ Вж. по-долу стр. 152.

диагонали и др. линии, правени съ пръсти. Изглежда, че тухлитъ въ двата пласта сж били закрепени съ глина.

Насипътъ надъ тухления ходникъ е навсѣкжде около 2 м. високъ и се състои отъ силно нагрѣвана ровка жълта пръстъ, отъ кжсове отъ квадратни и продълговати (широки 15 см.) тухли и отъ много вжглени. При X_4 на дъното се намѣри дебелъ пластъ отъ едри джбови вжглени и пепель. Отъ насипа при X_5 произхожда единъ кжсъ отъ двойна тухла, направена съ единъ калѣпъ (обр. 175).

Ценни сведения за този подземенъ ходъ имаме отъ X_4 . Тукъ липсватъ тухлитъ отъ настилка, но дъното е добре заравнено и силно втвърдено отъ огънь. Пръстътъ отъ дветъ страни на хода на височина 1.50 м. отъ дъното е сжщо втвърдена и зачервена (отухлена) отъ висока температура. Стенитъ сж били подпрѣни съ отвесно поставени греди или дъски, които, следъ като сж изгорѣли, сж оставили отпечатъцитъ си върху допиращата се до тѣхъ отухлена пръстъ. Гредитъ сж били една до друга. Измѣрихъ следнитъ широчини на отпечатъци (подъ редъ) въ см.: 30, 20, 25, 25, 30, 26, 24, 38, 24, 23 и пр.

Обр. 175. Откжсъ отъ двойна тухла
Abb. 175. Bruchstück eines doppelten Ziegels

Ходъ X_2 минава подъ постройка IV (обр. 157, 238 I), която арх. Карасимеоновъ (вж. по-долу, стр. 169) отнася къмъ първия строителенъ периодъ на Малкия дворецъ. Азъ намѣрихъ това кжсче отъ подземния ходъ непосредствено до и подъ южната стена на постройката, която го пресича напрѣчно безъ да е оставенъ въ основата ѝ пробивъ за хода. Тукъ основата е сложена просто върху насипния пълнежъ на хода и е засилена чрезъ отвесно забити въ ровката пръстъ дървени колове. Това показва ясно, че тази сравнително стара постройка е била издигната следъ като ходътъ вече не се е употребявалъ и е билъ засипанъ. Отъ това пѣкъ следва, че той е обслужвалъ нѣкоя още по-стара сграда, която е сжществувала преди първия строителенъ периодъ на Малкия дворецъ.

Ходъ X_3 е откритъ отъ арх. П. Карасимеоновъ (вж. по-долу, стр. 151 и обр. 207). Той пресича оградната стена на Малкия дворецъ съ нароченъ изграденъ и засводенъ пробивъ. Постланъ е сжщо съ два пласта тухли и е широкъ 0.96 до 1.02 м., а високъ 1.88 м. Тѣзи мѣрки съвпадатъ напълно съ мѣрkitъ за широчина, които имаме отъ X_1 , X_2 , X_4 , X_5 и X_6 . Височината на хода презъ стената ни дава височината му и на другитъ мѣста, а добре иззиданиятъ пробивъ презъ оградната стена на Малкия дворецъ показва, че тая стена е толкова стара, колкото и самия ходъ или най-малко, че тя е построена въ едно време, когато подземниятъ ходъ е билъ още въ употреба.

И така, този ходъ е започвалъ вѣроятно отъ една сграда, която се е намирала на мѣстото на Голѣмия дворецъ, пресичалъ е въ северозападна посока двора на Малкия дворецъ и, пробивайки неговата северна стена, се е отправялъ точно на северъ къмъ сегашнитъ останки на северната порта. Проследихъ го

само до X_6 , но възможно е да се намърятъ следитѣ му и по-нататѣкъ. Подземниятъ ходъ е билъ около 1 метъръ широкъ и 1·90 м. високъ. По цѣлото протежение е билъ постанъ съ два пласта квадратни тухли, а стениѣ му сж били подпрѣни съ дървени (дѣбови) четиристенни греди поставени отвесно една до друга. Долниятъ край на гредитѣ е опиралъ върху издаващата се отъ дветѣ страни частъ отъ долния пластъ тухли (обр. 174 АА). Това опредѣля тѣхната дебелина (около 15 см.). Широчината имъ ни е известна по отпечатѣцитѣ имъ въ отухленитѣ стени. За покривъ на хода сж служели навѣрно сжщо такива греди (обр. 174 Б). Зиданъ сводъ е имало само тамъ, гдето ходътъ е пресичалъ нѣкой зидъ. Подътъ на подземния ходъ се намира срѣдно на 3 метра подъ днешното равнище на почвата, което, общо взето, е и старото равнище на Плиска. Понеже височината на хода е била 1·90 м., то надъ покривнитѣ греди ще да е имало още около 1—1·20 м. прѣстъ.

Този таенъ подземенъ ходъ е билъ разрушенъ отъ пожаръ. Понеже горенето е ставало безъ присѣствие на въздухъ, подпорнитѣ греди сж овжглени. Така само може да се обясни голѣмото количество вжглени на мѣстото на подпорнитѣ греди. Намиратъ се голѣми и чисти вжгленни буци, по които ясно личи строежътъ на дѣбовото дърво.

Такъвъ голѣмъ пожаръ въ единъ таенъ ходъ подъ земята не може да се случи при обикновени и мирновременни обстоятелства. Въ него може да се развие стихийенъ огънь само когато тоя огънь бушува и надъ земята, когато столицата е била отдадена на насилственъ жестокъ пленъ и пълно унищожение, когато защитницитѣ ѝ сж били избити или разгонени, когато надъ дворцитѣ и палисадитѣ дни и седмици подъ редъ е вилнѣялъ ужасътъ на разорението и смъртта.

Тѣзи злочестини сж споходили Плиска въ края на юлий 811 година. Тогава навѣрно е билъ разрушенъ и нейниятъ таенъ изходъ къмъ свободата и живота.

Крумовъ дворецъ

Задачи

Въпрѣки че въ последнитѣ години се създаде доста обширна литература, която допринесе твърде много за освѣтлението на нѣкои проблеми около така наречения Голѣмъ дворецъ въ Плиска, все пакъ въ връзка съ тоя интересенъ паметникъ оставатъ още много въпроси, които очакватъ своето разрешение. Не се знаеше, напримѣръ, дали това е наистина една напълно изолирана постройка или тя е била свързана по нѣкакъвъ начинъ съ нѣкоя съседна сграда. Не бѣше сжщо ясно защо по дветѣ дълги страни на двореца сж били оставени толкова много (десетъ) открити входи, а пъкъ за главенъ входъ (както обикновено се приема) е служела само една тѣсна врата на южната страна и непосредствено до нея една още по-тѣсна и неудобна дървена стълба, чието най-долно стѣпало препрѣчва дори самия входъ¹. При наличността на едно такова обширно преддверие, което предлага най-добри възможности да се развие тукъ едно стѣлбище,

¹ Вж. АП, табл. XIX.

което естетически и конструктивно да отговаря на монументалността на постройката и на нейното тържествено и блъскаво предназначение, ние намираме тукъ една неугледна и почти неизползваема за парадни цели стълба, а самото преддверие нецелесъобразно разчленено и дори запълнено съ насипъ.¹ За обяснение на това обстоятелство можеха да се правятъ две вѣроятни предположения, а именно: 1) Строителитѣ на Голѣмия дворецъ сж били съвършено неопитни архитекти, на които сж били чужди не само художествено-архитектурни проблеми, но и практически опитъ. 2) Приеманиятъ до сега за главенъ входъ на двореца въ сжщностъ не е билъ такъвъ, а само единъ отъ обикновенитѣ входове въ помѣщенията на долния етажъ, който, както доказахме вече, е билъ необитаемъ и е служелъ само за субструкция на горния етажъ.² Въ такъвъ случай трѣбваше да се приеме, че до горния етажъ на двореца, т. е. до сжщинската тронна зала, се е достигало по стълбище, което безусловно ще да се е намирало извънъ сегашното очертание на сградата. Ето защо още въ 1934 г. като сравнихъ нашия Голѣмъ дворецъ съ известната Магнаура въ Цариградъ и като посочихъ много общи черти между тѣхъ, азъ добавихъ и следната фраза: „Ако бждащитѣ разкопки въ Плиска разкриятъ предъ Голѣмия дворецъ и следи отъ хелиаконъ, портикъ и отъ открита стълба, ние ще имаме пълно право да кажемъ, че въ Плиска ние сме намѣрили точно копие на Магнаура“.³

Презъ 1936 и 1937 г. ми се удаде случай да поработя тъкмо върху тия проблеми, които можеха да бждатъ разрешени само чрезъ разкопки. Задачата ми бѣше, следователно, да установя 1) дали наистина Голѣмиятъ дворецъ е изолирана сграда и не стои въ връзка съ Малкия дворецъ и 2) дали на южната му страна не е имало нѣкакъвъ портикъ съ стълбище за горния етажъ. Отъ начало работата ми имаше повече сондаженъ характеръ, но при все това тя даде напълно задоволителни резултати. Установи се съ положителностъ, че Голѣмиятъ дворецъ не е свързанъ съ никоя друга сграда и че предъ него нѣма никакви следи отъ портикъ и вънкашно стълбище.⁴ Но затова пъкъ азъ се натъкнахъ съвсемъ неочаквано на другъ още по-важенъ археологически обектъ, който идва да хвърли съвсемъ нова свѣтлина не само върху историята на Плиска и нейната архитектура, но и изобщо върху най-старата култура на българитѣ.

Начинъ на работа

Още при първитѣ прокопи азъ се натъкнахъ на хоросанена подложка на зидъ, който върви успоредно съ южната стена на двореца, разклонява се къмъ северъ и подъ главната порта влиза въ преддверието (обр. 176 г и 177). Следващитѣ

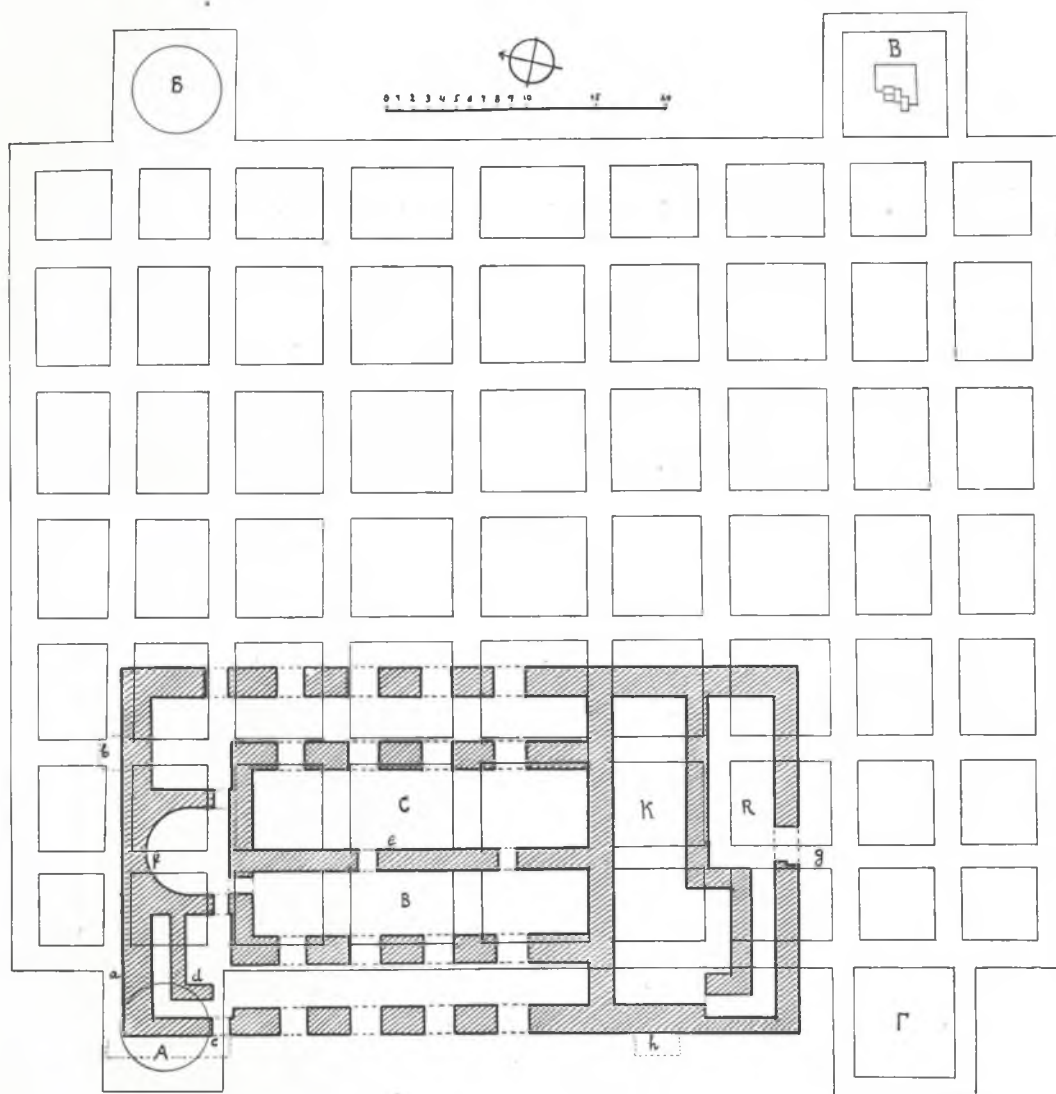
¹ АП, 78. Срв. сжщо по-горе, стр. 73.

² АП, 78, 88; К. Миятев, Der grosse Palast in Pliska und die Magnaura von Konstantinopel. ИАН X (1936), 137.

³ К. Миятев, цит. съч., 143.

⁴ Това, обаче, не изключва възможността да е имало на това мѣсто дървено стълбище. Подолу ще дамъ сведения за единъ околненъ зидъ, който е прилягалъ до северната и западната стена на Голѣмия дворецъ и който, ако е съвремененъ на двореца, може да е служелъ само за подпора на нѣкакво допълнение (дървено?) къмъ главната сграда.

разкрития установиха, че тукъ ние имаме останки отъ много масивна сграда, която е обхващала голѣмо пространство и която е по-стара отъ самия Голѣмъ дворецъ, тъй като новооткрититѣ зидове минаватъ подъ неговитѣ основи.

Обр. 176. Планъ на Голѣмия дворецъ (съ щрихи) и на зидовитѣ подложки на Крумовия дворецъ
Abb. 176. Grundriss des Grossen Palastes (gestrichelt) und der Mauerunterlagen des Palastes von Khan Krum

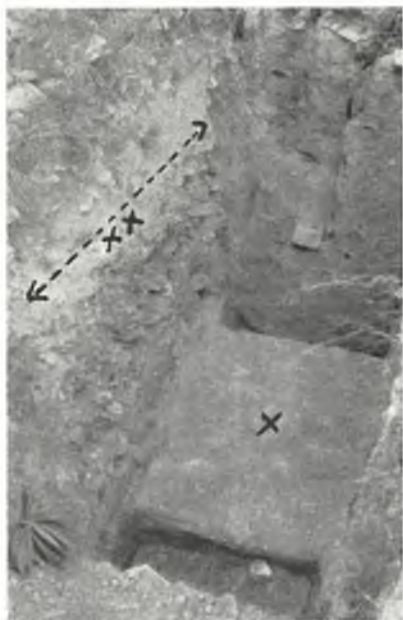
Проучването на тая сграда представляше обширна задача, съ която азъ трѣбваше да се занимавамъ и презъ есенята на 1937 г. Многого прокопи, които направихъ, установиха, че почти въ всички части на новооткритата сграда отъ основитѣ не е останало нищо повече отъ хоросанената имъ подложка, която е

Обр. 177. Хоросанена подложка (X)
подъ южната стена на Голѣмия дворецъ
Abb. 177. Mörtelunterlage (X) un-
ter der Südmauer des Grossen Palastes

Обр. 178. Хоросанена подложка (X)
на помѣщеніе В. XX Насипъ
Abb. 178. Mörtelunterlage des Raumes
B. XX Schutt

Обр. 179. Хоросанена подложка (X)
въ сондаженъ прокопъ. XX Насипъ
Abb. 179. Mörtelunterlage (X) in
einem Versuchsgraben. XX Schutt

Обр. 180. Хоросанена подложка (X)
подъ апсидата на Голѣмия дворецъ
Abb. 180. Mörtelunterlage unter der
Apsis des Grossen Palastes

20—35 см. дебела и е навсѣкжде много добре запазена. При това състояние на старината бѣше безсмислено да се предприема пълното ѝ разчистване, защото трѣбваше да се изхвърли не само насипа надъ основитѣ, но и хиляди кубически метри здрава прѣстъ между тѣхъ. Срещу този огроменъ трудъ и твърде голѣми материални срѣдства ние нѣмаше да имаме нищо повече отъ единъ планъ на сградата, който можеше да се получи и чрезъ сравнително по-лека и по-бърза процедура. Още презъ 1936 г. азъ бѣхъ установилъ крайнитѣ предѣли на постройката и отчасти нейното своеобразно вътрешно разчленение. Презъ 1937 г. азъ бѣхъ вече напълно убеденъ, че тукъ имаме една система отъ успоредни и пресичащи се подъ правъ жгълъ зидове, които образуватъ множество правоъгълни полета, подобни на шахматнитѣ квадрати. Съ това азъ имахъ вече единъ предполагаемъ планъ, който оставаше само да се провѣри, да се направятъ точнитѣ измѣрения и да се проучатъ насипитѣ. Безъ да става нужда отъ основно и общо прочистване на прѣстѣта, азъ постигнахъ отлични резултати само съ многобройни сондажи. Този начинъ на работа имаше покрай другото и тая добра страна, че около и въ Голѣмия дворецъ, който е най-личната и най-внушителната останка на българското минало, не се образува огроменъ трапъ съ два-три метра дълбочина, който щѣше само да убива ефекта на дворцовитѣ развалини, безъ да допринася нѣщо значително за благоустройството и романтичността на старата Плиска. По тия именно съображения всички изкопи бѣха отново заровени презъ есента на 1938 г., следъ като стояха една цѣла година, добре поддържани, на разположение на специалисти и любители, които биха желали да видятъ или проучатъ останкитѣ на новооткритата постройка.

Планъ на постройката

Планътъ на постройката е много простъ (обр. 176): правоъгълникъ, разположенъ отъ северъ къмъ югъ. Дължина 74 м., широчина 59·50 м. По дветѣ дълги стени (източна и западна) се издаватъ по две четвъртити помѣщения, подобни на крепостни кули (А Б В Г). А=8·60×8·40 м.; Б=8·60×8 м.; В=10·20×8·80 м.; Г=10·30×8·20 метра. Дветѣ северни помѣщения (А и Б) сж отвътре кръгли, диаметръ 6·40 м. (обр. 183, 184). Останалитѣ две (В и Г) сж четвъртити (обр. 178). Въ срѣдата на В се намѣри частъ отъ подовата му настилка, направена отъ дебели варовикови плочи. Настилката лежи на единъ метъръ дълбочина.

Шестъ успоредни зида съ посока северъ—югъ и осемъ успоредни зида съ посока изтокъ—западъ, пресичащи се подъ правъ жгълъ, разчленяватъ правоъгълника на 63 правоъгълни и квадратни помѣщения, нееднакви, но близки по размѣри. Съ издаващитѣ се навънъ „кули“ помѣщенията на постройката ставатъ всичко 67. Застроена площъ 4718·26 кв. м.

Нигде не личатъ следи отъ входи или други разчленения на стенитѣ.

Останки отъ постройката

Остатѣцитѣ отъ постройката сж много малко, но все пакъ достатъчни, за да ни дадатъ представа за нейния характеръ поне въ най-низкитѣ ѝ (подземни)

части. По тях ние можем да установим плана и строежа на основитѣ, а сжщо така отчасти и строителния материалъ на сградата. Разполагаме съ хоросанената подложка на основитѣ, съ малки остатъци отъ самитѣ основи и съ

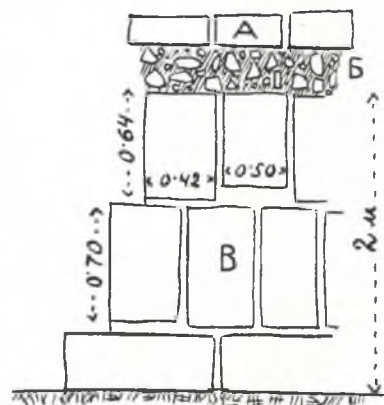

Обр. 181. Остатъци отъ стара стена (X) подъ зидъ *d* на Голѣмия дворецъ (вж. обр. 176)

Abb. 181. Überreste von einer alten Mauer (X) unter Mauer *d* des Grossen Palastes (s. Abb. 176)

тая разлика въ дълбочината се дължи на нееднаква нивелация на самата подложка или пъкъ на нееднаквото равнище на горния пластъ на почвата, отъ който мѣрѣхъ дълбочината. Наклоненъ съмъ да приема както едното, така и другото, защото и самата подложка се явява въ нееднаква дебелина. Общо може да се каже, че най-често срѣщаната дебелина е 30 см. и най-обикновената дълбочина е 2 метра.

Подложката е слагана направо върху здравата прѣстъ. Само на едно мѣсто намѣрихъ подъ нея единъ редъ дребни камъни, но и съ тяхъ тя не надминаваше 30 см. дебелина. Страничитѣ ѝ ржбове не сж равни, но горната ѝ страна е доста добре изравнена. На много мѣста личатъ леглата на блоковетѣ, които сж лежали върху нея. Измѣрихъ дължината на такива легла отъ 0·80 до 1·20 м. На нѣколко мѣста намѣрихъ по горната повърхность на хоросанената подложка правилни четвъртити дупки (страна до 10 см.), които минаватъ презъ цѣлата дебелина на подложката. Явно е, че това не сж случайно останали празнини въ хоросана, а следи отъ нѣкакви четвъртити (призматични) предмети, които сж изгнили. Не сж ли това леглата на четвъртити дървени колове, каквито сж били употребявани изобщо въ Плиска за укрепяване на основитѣ?¹

Обр. 182. Разрѣзъ на стена *a* на помѣщение *A*

Abb. 182. Querschnitt der Mauer *a* des Raumes *A*

¹ Вж. АП, 95 и по-горе стр. 108.

Останки отъ зидове. Такива останки има много малко:

1. Само единъ блокъ ($97 \times 55 \times 47$ см.), запазенъ на мѣсто върху хоросанената подложка при *b* на обр. 176. Вж. сжщо обр. 187 В.

2. Кула А. Основитѣ ѝ се намѣриха на 30 см. подъ тротоарната настилка, която обикаля Голѣмия дворецъ, а сжщо така и въ северозападния жгълъ на последния. Запазени сж на височина до 2 метра и сж градени съ варовикови блокове, които сж свързани съ червенъ хоросанъ. Последниятъ образува на мѣста по външната страна на зида дебела (10—15 см.) мазилка. Запазени сж 3 реда блокове. Основитѣ на кула А сж открити при *a*, *d* и *c* на плана (обр. 176). Върху тѣхъ сж сложени зидовѣтъ на Голѣмия дворецъ. На обр. 181 се виждатъ блокове отъ основитѣ на кула А (означени съ X). Непосрѣдствено върху тѣхъ въ съвсемъ друга посока сж положени блоковетѣ на зидъ *d* отъ Голѣмия дворецъ. Голѣмината и обработката на еднитѣ и другитѣ е еднаква. На обр. 182 се вижда строежътъ на северния зидъ на кула А (обр. 176 *a*). Най-горе (А) е тротоарната настилка около Голѣмия дворецъ, сложена върху единъ пластъ (30 см. дебелъ) отъ насипъ (Б). Подъ насипа имаме три реда варовикови блокове (В) съ различна голѣмина. Блоковетѣ отъ най-долния редъ

Обр. 183. Основа на помѣщението А

Abb. 183. Grundmauer des Raumes A

лежатъ хоризонтално направо върху земята.¹ Блоковетѣ отъ втория и третия редъ сж поставени отвесно. За спойка е употребенъ червенъ хоросанъ. Фугитѣ сж добре и широко размазани, та се получава нѣщо като груба мазилка. Височината на третѣ реда блокове е 2 м. Дебелината на зида е 1.50 м., но частъ отъ него е покрита отъ северния зидъ на Голѣмия дворецъ. Обр. 183 X показва западната страна на кулата (обр. 176 *c*).

3. Кула Б. За разлика отъ зидъ *a* на кула А тукъ имаме подъ основитѣ хоросанена подложка, съставена отъ пластъ чакълъ и хоросанъ (всичко 20 см. дебелина). Отъ основитѣ сж запазени на мѣсто само единъ редъ блокове (дълж. 1.23 и 1.03 м., широч. 0.95 м. и деб. 0.66 м.) Общата височина на зида (заедно съ подложката) е около 0.80 см. (обр. 184).

4. Зидъ *f-e-g* (обр. 176). Проследиохъ го и въ третѣ точки, но докато при *f* и *g* отъ него имаме само хоросанената подложка (обр. 177 и 180), при *e* можахъ да намѣря и самия зидъ, запазенъ до повърхността на земята (вис. 2 м.). Той се състои отъ 4 реда блокове, отъ които долнитѣ три реда сж били подъ

¹ Това е може би единственото мѣсто въ тая постройка, гдето основитѣ сж безъ хоросанена подложка.

Обр. 184. Часть отъ основата на помѣщение Б

Abb. 184. Ein Teil der Grundmauer des Raumes B

земята, а четвъртиятъ — надъ земята. По блоковетъ на тоя редъ личи цокеленъ издатъкъ, който сочи и мѣстото на подовата настилка. Този зидъ е билъ използванъ по-късно при постройката на Голѣмия дворецъ като е билъ само надзиданъ, за да се получи срѣдниятъ подпоренъ зидъ на централния корабъ. Но случайно положението на стария *f-e-g* зидъ не е съвпаднало съ надлъжната ось на Голѣмия дворецъ и затова се е получила оная несиметричностъ на подпорния зидъ спрѣмо апсидата и централното помѣщение на долния етажъ, която досега оставаше необяснима. Тя, обаче, е била безъ особено значение, защото разчленението на долния етажъ съвсемъ не е било мѣродавно за разчленението на горния.

Строежътъ на зидъ *f-e-g* и на неговата надстройка е почти сходенъ. Материалътъ е еднакъвъ, но блоковетъ на долния зидъ сж по-грубо одѣлани и съ нееднакви размѣри. Хоросанътъ между долнитъ 4 реда блокове е по-червенъ отъ хоросана на надстройката. Тамъ гдето горниятъ зидъ се е прорѣзвалъ отъ двата входа, блоковетъ на долния зидъ сж срѣзани, та се

е образувало нѣщо като вдълбанъ прагъ.

Между блоковетъ на стария зидъ се намѣри единъ (обр. 185), който преди това е билъ предназначенъ да бжде употребенъ за римски надгробенъ надписъ, но после изоставенъ. На лицето му сж издѣлбани буквитъ:

D M

VIAEMV . . . Г

Надписътъ е започнатъ и изоставенъ.

Насипъ. Отбелязахъ вече, че хоросанената подложка на основитъ или малкото запазени блокове отъ тия основи лежатъ на дълбочина срѣдно 2 метра. За да се достигне до тѣхъ, навсѣкжде трѣбваше да се копае въ насипъ, който е образуванъ отъ отпадъ-

цитъ на разрушената постройка. Характерно е, че този насипъ лежи само върху останки отъ основитъ като запълва рововетъ, които сж се образували надъ тѣхъ следъ изваждането на камънитъ. Навсѣкжде другаде, гдето не е имало зидъ, т. е. надъ

Обр. 185. Вграденъ въ старата стена блокъ съ римски надписъ

Abb. 185. In der alten Mauer eingebauter Quader mit lateinischer Inschrift

всички 63 четвъртити подѣления на правоъгълника, намираме само здрава земя, а въ по-горнитѣ пластове — прѣстъ съ свършено малко примѣси отъ културни останки. Това разпредѣление на здравата земя и насипа надъ останкитѣ на нашата постройка е толкова правилно и точно, че то започна още въ началото на работата да ми служи като безпогрѣшно указание за мѣстото на търсенитѣ зидове. Даже и самитѣ работници знаеха, че навсѣкжде, гдето се натъкнатъ на запълненъ съ насипъ ровъ, ще намѣрятъ на известната вече дълбочина хоросанена подложка, чиято широчина опредѣляха още предварително по широчината на ясно очертания въ здравата прѣстъ насипенъ ровъ. На обр. 186 се вижда единъ такъвъ ровъ. На обр. 178 и 179 имаме хоросанени подложки (X) и ясно очертани надъ тѣхъ насипни ровове (XX).

Насипнитѣ ровове се разпознаватъ не само по равно срѣзанитѣ въ околната прѣстъ стени, но и по своя пълнежъ, който е ровъкъ и се копае само съ лопата. Състои се отъ дребни камъни, хоросанъ на прахъ и на буци, кжсове жълти и червени тухли, но има и цѣли тухли. Голѣма съставна частъ на насипа се образува отъ пепелъ, която се намира въ изобилие въ всички части на

Обр. 186. Мѣстата на изваденитѣ основи сж запълнени съ пожаренъ насипъ (XX)

Abb. 186. Die Stellen der herausgenommenen alten Mauer sind mit Abfallmaterial ausgefüllt worden (XX)

постройката, включително и тамъ, гдето се издигатъ сега зидоветѣ на Голѣмия дворецъ. Изобщо всички материали отъ насипа носятъ следи отъ силенъ пожаръ. Камънитѣ, хоросанътъ, тухлитѣ и прѣстъта сж силно обгорени и опушени. За унищожителенъ огънь говорятъ и множество кжсчета вжглени. Сравнително по-малко следи отъ пожаръ имаше въ кулитѣ А, Б, В и Г. Въ хоросанения насипъ надъ южния зидъ на Б се намѣри половина отъ глиненъ сждъ, обрънатъ съ устата надолу. Това бѣше единствениятъ предметъ, който намѣрихъ при проучването на тая сграда.

Строителенъ материалъ. Отъ това, което се намѣри при разкопкитѣ, може да се заключи, че за тая сграда сж били употребени следнитѣ видове материали:

1. Варовикови блокове, приблизително еднакви по голѣмина и форма съ блоковетѣ, употребени за основитѣ на Голѣмия дворецъ. Блоковетѣ не сж еднакво голѣми и обработката имъ е груба. Възможно е блоковетѣ отъ надземния строежъ да сж били по-добре оформени и по-еднакви. Недовършениятъ латински надписъ върху единъ отъ камънитѣ показва, че и този материалъ произхожда отъ по-стари римски строежи, а отъ това може да се извади заключението, че и самата постройка е правена въ следримско време.

2. Тухли отъ жълта и червена пръстъ. Размѣри: $30 \times 30 \times 5$; $31 \times 31 \times 5$; $32 \times 32 \times 5$; $35 \times 35 \times 5$. По нѣкои тухли се виждатъ римскитѣ печати DVLES и ELPAL. Намиратъ се въ голѣмо количество, но повечето въ кжсове.

3. Хоросанъ съ тухленъ прахъ, но и съ по-едри кжсчета отъ жълти и червени тухли.

4. Дърво, употребено вѣроятно въ голѣмо количество, защото иначе не би могло да се развие такъвъ голѣмъ пожаръ, чиито следи и до день днешенъ ясно свидетелствуватъ за стихийността му.

Постройка и разрушение

Отъ даннитѣ, които имаме отъ разкопкитѣ, може да се направи следното заключение за първата фаза на строежа на тая сграда:

За да се поставятъ основитѣ, изкопани сж били най-напредъ 2 метра широки и около 2 метра дълбоки ровове, въ дъното на които, върху здрава земя, сж сложили хоросанената подложка. Нѣкъде тая подложка лежи върху единъ редъ чакълъ, а другаде се е оказало нужно основитѣ да бждатъ подсилени съ отвесни, забити въ земята дървени колци, чиято горна часть (20—30 см.) попада въ хоросанената подложка и следъ изгниването на колцитѣ е оставила въ нея четвъртити дупки.

Върху хоросанената подложка сж сложени варовиковитѣ блокове на основитѣ, споени съ червенъ хоросанъ. При кулата А намѣрихме замазка на фугитѣ и дори нѣщо като дебела мазилка, но по това не може да се заключи, че фугитѣ на основитѣ навсѣкъде сж били замазани. Това не е било необходимо, защото до повърхността на земята основитѣ сж били заровени и отъ нигде не сж се виждали.

Тухлитѣ и дървото сж били употребени вѣроятно при надземния строежъ.

Процесътъ на разрушението се очертава по следния начинъ:

Стихийенъ пожаръ унищожавя постройката „до основи“, т. е. до повърхността на земята. Дървенитѣ материали образуватъ голѣмо количество пепель, която се размѣсва съ други отпадъци отъ пожара. Наскоро следъ това запазенитѣ годенъ строителенъ материалъ отъ надземнитѣ стени се изважда, а дребнитѣ тухли, камънитѣ и хоросанътъ, които оставатъ отъ зиждетѣ, се измѣсватъ съ пепельта. На мѣстото на огромната постройка се образува истинско жалко пепелище, което е грижливо претърсено за по-ценни отпадъци и поради това окончателно разбъркано. Въ земята, обаче, подъ пепельта и отпадъцитѣ лежатъ дълбоки основи, които криятъ огромно количество строителенъ материалъ, извънредно цененъ въ Плиска, защото въ близката околностъ нѣма такъвъ добъръ камъкъ. Поради това, наскоро следъ пожара, докато неговитѣ следи не сж още разнесени и унищожени, започва разчистване и на подземнитѣ основи, като се стига чакъ до хоросанената имъ подложка, която, като неизползваема, остава непожжнатата. Камънитѣ се изваждатъ въ кжсо време. На тѣхно мѣсто се образуватъ дълбоки ровове съ почти отвесно отсѣчени стени. Тѣзи ровове, обаче, не могатъ да останатъ така, защото тукъ на сжщото мѣсто и почти едновре-

мено съ разрушението на изгорѣлата сграда се строи новъ дворецъ. Рововетъ се запълнятъ отъ огромнитъ купища пожарни отпадъци, които се издигатъ между тѣхъ и които трѣбва и безъ това да бждатъ очистени.

Така въ кратко време мѣстността предъ новия дворецъ е пакъ чиста и отново тукъ се възцарява животътъ. Отъ стария дворецъ не оставатъ никакви следи, а скоро и споменитъ за него се заличаватъ, и може би ние никога нѣмаше да узнаемъ нѣщо за него, ако случайно земята не бѣше запазила за нищо непо-трѣбната тогава хоросанена подложка на основитъ му.

Старата постройка и Голѣмиятъ дворецъ

Загубата, която претърпѣла Плиска съ опожаряването на тая огромна сграда, е трѣбвало да бжде бързо възстановена. На мѣстото на старата постройка и отчасти върху нейнитъ основи била издигната нова величествена сграда, днешнитъ останки на която наричаме „Голѣмъ дворецъ“. Постройката ще да е била започната много наскоро следъ пожара, защото иначе не бихме имали сега между зидоветъ на Голѣмия дворецъ такъвъ чистъ пожаренъ насипъ, а и основитъ на старата постройка щѣха да бждатъ и тука разрушени, както сж били разрушени навредъ, дето тѣ не сж били засегнати отъ новия строежъ.

Както се вижда отъ плана (обр. 176), новиятъ дворецъ е билъ много по-малкъ (1378 кв. м.) отъ стария (4718·26 кв. м.). Той е издигнатъ въ западната му частъ като свършено нова сграда, чийто планъ и разположение сж напълно независими отъ старата постройка. Успоредността на старитъ и новитъ зидове е случайна. Случайно е и съвпадението тукъ-тамъ на еднитъ съ другитъ. Ако се наложи, допълнителни разкопки ще опредѣлятъ точно какво и до колко отъ основитъ на старата сграда е използвано за новата. При моитъ проучвания установихъ за сега само следното: 1) При започването на новия дворецъ надземни останки отъ стария не сж били използвани; 2) Навсѣкжде, гдето новитъ зидове сж попаднали на стари подземни останки, последнитъ сж били запазвани и използвани. Така, напр., хоросанената подложка е била оставена непожтната, а останкитъ отъ зидоветъ на кулата А сж използвани за подложка на новъ зидъ въ северозападния жгълъ на Голѣмия дворецъ (обр. 181). За използването на зидъ *f-e-g* писахъ вече по-горе по-подробно.

Новиятъ дворецъ е строенъ съ сжщитъ материали и по сжщия начинъ, както и стария. Дори може да се приеме, че блоковетъ и тухлитъ отъ единия сж употребени за другия. Доказателства за вторичната (въ сжщностъ третична)¹ имъ употреба има по самитъ блокове. Така, напимѣръ, по много отъ тѣхъ ние виждаме типичнитъ за Плиска, Мадара и Преславъ български знаци да се явяватъ не на лицевата имъ страна, а къмъ вжтрешността на зида. Много отъ блоковетъ иматъ сжщо клиновидни (трапецовидни) легла за съединителни желѣзни скоби,² но тия легла нѣматъ съответното продължение³ на съседния

¹ Първата имъ употреба се отнася въ римско време.

² АП, табл. XXXIII, 35—44.

³ АП, табл. XXXIII, 45.

блокът. Това показва, че леглата сж правени за другъ зидъ, гдето камънитъ сж били редовно свързани точно така, както ги намираме и сега свързани въ зидоветъ на съседния „Малъкъ дворецъ“.¹ При вторичната употреба на блоковетъ съвпадането на скобнитъ легла отъ първия градежъ, естествено, не е могло да се постигне, нито пъкъ то е било търсено, защото въ стенитъ на Голѣмия дворецъ не е употребенъ тоя начинъ на свързване.

Стариятъ дворецъ

Отъ всичко казано по-горе имаме на лице единъ съвършено очевиденъ фактъ: на мѣстото на Голѣмия дворецъ се е издигала по-рано още по-голѣма сграда, унищожена отъ стихийенъ пожаръ, който, както видѣхме по-горе, е засегналъ и други постройки на Плиска. Имаме всички основания да предполагаме, че унищожената сграда е била сжщо дворецъ, който е трѣбвало да бжде бързо замѣстенъ съ нова постройка. Ние бихме могли лесно да опредѣлимъ хронологията на стария дворецъ, ако ни бѣше известно времето, когато е билъ построенъ Голѣмия дворецъ. За последния обикновено се приема, че е дѣло на Омуртага, но това не се потвърждава прѣко отъ никакво известие и отъ никакви археологически данни. Все пакъ това предположение е близко до истината, защото то се крепи върху нѣкои общи съображения.

Така, напимѣръ, известна е отъ прабългарскитъ надписи общата строителна дейность на Омуртага, за която изрично знаемъ, че обхваща и два двора: единъ на Дунава и другъ на Тича. Възможно е, следователно, строителната дейность да е започнала въ самата Плиска, която, както ще видимъ по-долу, е била опленена и опожарена отъ императоръ Никифора презъ 811 година.

Второто съображение въ полза на предположението, че Голѣмиятъ дворецъ е строенъ отъ Омуртага, почива на строително-техническитъ и стилнитъ данни, които ни предлага тоя дворецъ. Въ Плиска ние имаме строежи, които могатъ сигурно да се отнесатъ къмъ втората половина на IX в. или по-точно между 865 и 893 г. Това сж християнскитъ строежи и на първо мѣсто Голѣмата базилика. При все че този паметникъ е почти напълно унищоженъ, но все пакъ по това, което е запазено отъ него, може да се заключи, че той е създание на напреднало строителство. Планътъ, строителната техника и архитектурната украса издаватъ вече школувани майстори, които творятъ въ единъ строго опредѣленъ стилъ. Въ сравнение съ тая базилика архитектурата на Голѣмия дворецъ е съвсемъ първобитна. Неговиятъ масивенъ строежъ не мѣри създаване на една крепость. Абсурдъ е да се мисли, че на сградата сж възлагали такава роля при многото ѣ отвори. Страхотната дебелина на зидоветъ се дължи отчасти на неопитността на строителя и на неговата неувѣреностъ въ здравината на конструкцията, но тукъ несъмнено е било отъ значение и варварското отношение на първобългаритъ къмъ материала. Употрѣбата на такива огромни блокове се дължи не само на случайността, че близу до Плиска се е намѣрилъ готовъ и изобиленъ строителенъ материалъ отъ по-стари постройки. Тукъ по

¹ АП, 72 сл.

всѣка вѣроятностъ ще да е било мѣродавно и свойственото на всички варварски народи увлѣчение въ материалното, въ огромното и изобилното. Като знаемъ при това, че първобългаритѣ сж имали култъ къмъ голѣмитѣ камъни, които тѣ сж си представяли одухотворени, ние не трѣбва никакъ да се очудваме, че за дворцитѣ на своитѣ ханове тѣ сж използвали готовитѣ римски блокове безъ никаква преработка и приспособяване къмъ новата имъ служба.

За крайно несполучливата съобщителна връзка между долень и горень етажъ споменахъ вече на друго мѣсто. Тукъ искамъ да прибавя още и това, че и самата композиция на постройката е била нецелесъобразна и нехудожествена: долниятъ етажъ, практически неизползваемъ, съ пусти и недостъпни помѣщения отъ една страна и съ много открити входи отъ друга, стои въ рѣзко несъгласие съ службата и парадността на горния. Всичко това показва, че този дворецъ е построенъ въ една епоха, когато архитектурното изкуство е било за българскитѣ майстори още ново и не напълно овладяно, когато тѣ още сж започвали, не сж били опитни нито въ римскитѣ, нито въ византийскитѣ строителни традиции и не сж познавали добре тѣхнитѣ конструктивни и художествени начала. Въ Голѣмия дворецъ на Плиска българинътъ-строителъ се е проявилъ не като творецъ, а като варварски подражателъ. Този именно стадий на българското архитектурно изкуство подхожда най-добре къмъ началото на IX вѣкъ. Тѣкмо по това време е засвидетелствувана отъ редъ надписи и голѣмата строителна дейностъ на Омуртага.

Ако приемемъ, прочее, че Голѣмиятъ дворецъ е билъ построенъ действително отъ Омуртага, ние можемъ да бждемъ сигурни, че новооткритата на това мѣсто по-стара постройка не е нищо друго освенъ опожарениятъ презъ 811 година дворецъ на ханъ Крума. Да мислимъ въ случая за друга нѣкаква много по-стара постройка нѣмаме основания, защото ние знаемъ вече отъ една страна по недовършения римски надписъ, че тая сграда произхожда отъ следримско време, а отъ друга — че тя е била използвана отъ прабългаритѣ, защото е сжществувала може би само месеци или години преди Омуртагъ да построи на нейно мѣсто новия си дворецъ.

Опожаряването на Крумовия дворъ въ 811 година се потвърждава отъ всички извори.¹ Едно известие, открито въ последно време въ Ватикана,² ни казва съвсемъ опредѣлено, че Никифоръ напусналъ Крумовата столица следъ като опожарилъ всички жилища, заедно съ оградата ѝ отъ побити дървета. Тѣзи известия съвпадатъ напълно съ археологическитѣ данни и затова можемъ да смѣтаме като напълно установено, че следитѣ отъ пожара, които така изобилно намѣрихме около развалинитѣ на Крумовия дворецъ, произхождатъ отъ злочеститѣ дни на Плиска въ края на месецъ юлий 811 година.

Но какъ е изглеждалъ тоя Крумовъ дворецъ? Ето единъ въпросъ, за отговора на който ние имаме твърде малко прѣки археологически и писмени данни.

¹ Срв. В. Н. Златарски, История на българската държава I, 256 и бел. 2.

² Ив. Дуйчевъ, Нови житийни данни за похода на Никифора I въ България презъ 811 г. СлБАН LIV (1936), 147—186; В. Бешевлиевъ, Къмъ въпроса за двореца на първобългарския ханъ. ИИД XIV—XV (1937), 75—80.

Отъ резултатитѣ на разкопкитѣ можемъ да заключимъ само, че дворецътъ е билъ огромна правоъгълна постройка съ по две кули (или стълбища?) на източната и западната страна и съ много здрави и дълбоки каменни основи. Въ допълнение на това споменатиятъ по-горе Ватикански изворъ ни съобщава, че Крумовитѣ жилища имали *ῥλιακὰ*, т. е. чардаци, по които се разхождалъ възгордѣлиятъ се отъ победата си Никифоръ.¹ Тѣзи данни сж съвсемъ недостатъчни, за да можемъ върху тѣхъ да изградимъ една по-точна хипотеза за архитектурата и украсата на тоя най-старъ паметникъ на българското строителство. За съжаление, липсватъ сигурни археологически податки и за старата архитектура на народитѣ, които сж принадлежали къмъ културния кръгъ на прабългаритѣ. Малкото писмени известия пъкъ сж толкова общи и неясни, че допускатъ най-противоречиви тълкувания безъ да допринесатъ нѣщо къмъ сжщината на въпроса. Въпрѣки всичко това азъ ще се опитамъ тукъ да навлѣза въ непрогледнитѣ дебри на първичната българска архитектура, като взема за изходна точка това, което въ случая ни е най-добре познато и което по време и сжщина стои най-близо до двореца на Крума: — останкитѣ на Голѣмия дворецъ.

При разкопаването на Голѣмия дворецъ отъ РАИК Шкорпилъ е направилъ нѣкои много ценни наблюдения, които тогава сж минали почти незабелязано. Сега, обаче, подъ свѣтлината на новитѣ открития, тѣзи наблюдения не само ставатъ напълно понятни, но и добиватъ особно значение за разрешението на важни проблеми, свързани както съ Голѣмия дворецъ, така и съ новооткритата сграда. Поради това азъ ще приведа тукъ накратко нѣкои отъ Шкорпиловитѣ констатации, като ще прибавя къмъ тѣхъ и нѣкои мои наблюдения, направени при последнитѣ ми разкопки и проучвания. Моятъ приносъ идва само да потвърди и засили добититѣ отъ Шкорпилъ факти.

1. Отпадъченъ материалъ въ Голѣмия дворецъ. Отдѣление К на притвора (вж. АП, табл. XIX) е било засипано нарочно още при построяването. Насипътъ е еднообразенъ отъ горе до долу: дребни камъни и хоросанъ, които не произхождатъ отъ материала на срутенитѣ стени (АП, 78).² Даже и подъ стълбата въ преддверието е имало насипъ (АП, 82). Насипътъ въ К показва силни следи отъ пожаръ (АП, 86).

При моитѣ сондажи въ Голѣмия дворецъ азъ можахъ да установя допълнително следното: Цѣлото отдѣление С (вж. АП, табл. XIX) е запълнено до линията на подовата настилка съ отпадъченъ материалъ. На дълбочина до 1·30 м. излизаха само разнородни тухлени кжсове и хоросанъ. На 1·30 м. се появи черна прѣстъ съ примѣси отъ глина и хоросанъ и съ силни следи отъ пожаръ.

Въ апсидата подъ линията на подовата настилка чакъ до петата на основитѣ имаше сжщо само насипъ отъ хоросанъ, камъни и кжсове тухли (обр. 180, въ дѣсно, надъ хоросанената подложка X).

¹ Съответното мѣсто гласи така: *καὶ ἀνελθὼν εἰς τὰ ἀμφοδὴ τῆς αὐλῆς, διακινῶν εἰς τὰ ῥλιακὰ τῶν οἰκημάτων* — и като се изкачи на улицитѣ (или коридоритѣ) на двора (или палата), разхождаше се по чардацитѣ на жилищата. Срв. Дуйчевъ, цит. съч., 149.

² Споредъ Ив. Молловъ, който презъ 1930 г. окончателно разчисти отдѣление К, последното било пълно съ дребенъ чакълъ — останка отъ обработка на камъни. Вж. стр. 73.

Единственият остатък от подовата настилка на Голѣмия дворецъ въ помѣщение Е (АП, табл. XIX) лежатъ върху хоросаненъ насипъ, който пъкъ отъ своя страна покрива остатъците отъ зидоветъ на кула А. Такъвъ насипъ се оказа и подъ тротоарната настилка, която обикаля двореца отъ всички страни (обр. 187, Г₂ и 182, Б).

2. Следи отъ силенъ пожаръ е намѣрилъ К. Шкорпилъ въ притвора (К) и въ срѣднитѣ отдѣления С и В (АП, 85, 86). Азъ също намѣрихъ такива следи въ отдѣление С по протежение на 17 метра (дължината на прокопа).

3. Основи. Основитѣ на Голѣмия дворецъ сж положени върху хоросанена подложка,¹ която е около 30 см. дебела и лежи върху здрава прѣстъ на дълбочина 2 метра (АП, 85 сл.). Блоковетѣ на северния зидъ сж сложени непосредствено върху напрѣчно минаващата подъ тѣхъ хоросанена подложка на по-старитѣ зидове (обр. 180, 187 АБ). На мѣста фугитѣ сж замазани съ червенъ хоросанъ (АП, 85). Основитѣ образуватъ непрекъснати зидове (АП, 85), въ които сж оставени отвори едва надъ земята. Подѣленията, образувани отъ основитѣ подъ земята не сж се съобщавали едно съ друго, нито пъкъ сж били достъпни отвънъ.

4. Доленъ етажъ. Отдѣление К (АП, табл. XIX) е било свършено недостъпно (АП, 78). Стената, която раздѣля помѣщенията В и С е само опора на сводоветѣ, които сж покривали тия помѣщения (АП, 79). Не сж намѣрени никакви следи отъ тухлени или дървени рамки на страничните входи (АП, 79). Последнитѣ сж били засводени (АП, 79). Долниятъ етажъ е служелъ само за основа на горния (АП, 78, 88).²

Къмъ тия важни наблюдения нека обърнемъ внимание и върху това, че притворътъ на Голѣмия дворецъ не се съобщава съ долепената до него зала. Дветѣ подѣления на притвора също не се съобщаватъ помежду си. Сжщиятъ тоя притворъ е билъ нарочно засипанъ още отначало. Всичко това показва, че долниятъ етажъ на тоя притворъ е билъ неизползваемъ и не е могълъ да служи за нищо друго, освенъ да крепи горнитѣ части на сградата.

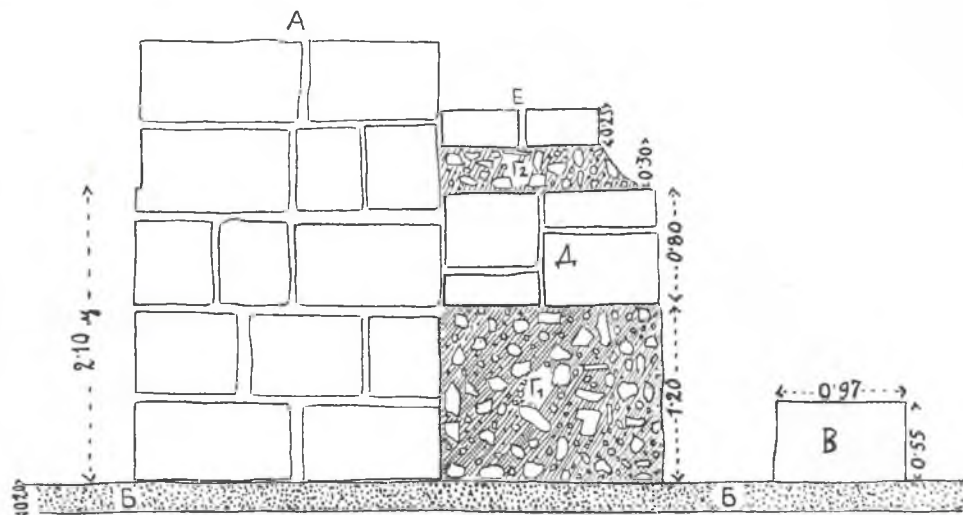
5. Покрития. Всички помѣщения на долния етажъ сж били покрити съ тухлени сводове (АП, 81). Изключение е правѣлъ само притворътъ, защото до височината, на която сж запазени зидоветѣ, нѣма следи отъ сводъ (АП, 81). Ако тоя сводъ би билъ по-високо, то равнището му непременно ще да се е издигало по-горе отъ равнището на другитѣ сводове, а това би наложило подътъ на притвора въ втория етажъ да бжде по-високо отъ пода на тронната зала. Шкорпилъ дори допуска, че тукъ въобще не е имало сводъ или таванъ, а само подова настилка на горния етажъ, сложена върху насипа, който е запълвалъ долния етажъ (АП, 81).

6. Околенъ зидъ. Въ допълнение на проучванията на К. Шкорпилъ върху Голѣмия дворецъ имамъ да добавя още нѣколко бележки, за единъ околенъ зидъ, който е останалъ неоткритъ при разкопкитѣ на РАИК. Можатъ

¹ Хоросанена подложка подъ основитѣ има и въ Дворцовата базилика: АП, 94.

² Mijatev, цит. съч., 137.

да намѣря остатъци отъ тоя зидъ на северната и западната страна на двореца. На източната и южната страна не съмъ го търсилъ. Най-много остатъци отъ него се оказаха при точка *b* (обр. 176) непосредствено надъ хоросанената подложка на стария зидъ. На обр. 187 е даденъ разрѣзъ на северната стена на двореца (А). Подъ нея се вижда старата хоросанена подложка (Б) и единъ блокъ (В), останалъ отъ основитѣ на старата постройка. Между тоя блокъ и дворцовата стена лежи върху хоросанената подложка Б единъ пластъ отъ насипъ (Г₁), дебелъ 1·20 м. Надъ него започва зидъ отъ два реда варовикови блокове (Д), 0·80 м. високъ и 1·50 м. широкъ. Камънитѣ споени съ хоросанъ.

Обр. 187. Разрѣзъ на мѣстото *b* на обр. 176. А северна стена на Голѣмия дворецъ, Б хоросанена настилка на старъ зидъ (*b*), В запазенъ на мѣсто камъкъ отъ стария зидъ, Г₁ и Г₂ насипъ, Д околень зидъ, Е тротоарна настилка

Abb. 187. Querschnitt der Stelle *b* des Grundrisses Abb. 176. A Nordmauer des Grossen Palastes, B Mörtelunterlage der alten Mauer, B Quader in situ von der alten Mauer, Г₁ und Г₂ Schutt, Д Mauer, die den Grossen Palast vom Norden und Westen umfasst, E Trotoir um den Grossen Palast herum

Надъ тоя градежъ следва пакъ единъ пластъ (0·30 м. дебелъ) хоросаненъ насипъ (Г₂), който се намира навсѣкжде подъ тротоарната настилка Е (вж. сжщо обр. 182 Б подъ А).

Околниятъ зидъ Д се явява и при *c* (обр. 176), гдето той пресича кулата А (обр. 176), срѣзвайки даже повърхността на нейнитѣ блокове, за да се направи легло за своя трети редъ камъни, чиято долна линия попада малко по-ниско отъ равнището на старитѣ зидове.

Остатъкъ отъ околния зидъ намѣрихъ и до стената на преддварието К (обр. 176 *h*). Тукъ липсваше тротоарната настилка, но затова пъкъ хоросанениятъ насипъ подъ нея (1·35 м. широчина и 0·25 м. дебелина) бѣше добре запазенъ. Подъ тоя именно насипъ се откри блокъ отъ зидъ, останалъ на мѣстото си.

За съжаление, азъ не успѣхъ да проследя този околень зидъ на повече мѣста, за да го проуча по-добре. За сега мога да кажа за него, че той е само долепенъ до външнитѣ стени на Голѣмия дворецъ безъ да е свързанъ съ тѣхъ. Той е по-късенъ отъ старата постройка, но е строенъ по-рано отъ тротоарната настилка околѣ двореца. Широчината му е била 1·50 м. По всичко изглежда, че той е билъ направенъ, за да бжде въ нѣкаква служба на дворцовата сграда. Въ такъвъ случай той едва ли ще да се е издигалъ надъ земята и едва ли ще да е носѣлъ много голѣма тежестъ. Иначе не биха го сложили върху такава слаба насипна почва.

Прочее нека обобщимъ горнитѣ наблюдения и да направимъ нашитѣ заключения:

1. Основитѣ на Голѣмия или Омуртаговия дворецъ сж дълбоко заровени въ земята каменни зидове съ хоросанена подложка. Образуванитѣ между тѣхъ клетки не сж се съобщавали помежду си, нито пъкъ сж били достѣпни отвънъ, защото въ зидаветѣ нѣма никакви отвори. Тѣ сж били запълнени отчасти съ отпадъчния материалъ отъ пожара на Крумовия дворецъ. Голѣмиятъ дворецъ, следователно не е ималъ подземень етажъ (изби).

2. Разчленението на зидаветѣ започва тепърва отъ повърхността на земята. Множество отвори („вхове“) така разкъсватъ стенитъ на срѣдната частъ, че се образуватъ стенни блокове, прилични по-скоро на зидани *стѣлбове*, отколкото на обикновени предградни стени. Въ притвора помѣщение К е надземно продължение на слѣпата подземна клетка. То е схванато като съвсемъ ненуждно и затова е недостѣпно и нарочно засипано съ старъ насипъ.

3. Всички коридори, помѣщения и „вхове“ на надземния етажъ сж били засводени съ тухли. Изключение прави само притворното помѣщение К. Следи отъ врати на вховетѣ нѣма. Срѣдната частъ на тоя етажъ изобщо не е била затваряна, защото иначе нѣмаше защо да оставятъ тукъ десетъ входа.

4. Приземието на Омуртаговия дворецъ не е било използвано за практически нужди. То не е могло да служи нито за отбрана, нито за живѣне, нито за складъ.¹ Още отъ самото начало то не е било замислено съ такова предназначение, но е било необходимо на строителя, *за да добие височина* за сѣщинската, парадната частъ на двореца, която, съобразно съ достоинството на хана и важността на държавническитѣ действия, които ставатъ въ нея, е

¹ Въ това отношение приземниятъ етажъ на Голѣмия дворецъ има бележито подобие въ една прабългарска постройка въ Мадара, която се тълкува като прабългарско капище. Това е сѣщо продълговата сграда, чиито стени откъмъ западъ и изтокъ сж разпокъсани съ по три широки отвори, та срѣднитѣ имъ части приличатъ на зидани пилистри. Освенъ това помѣщението е имало къмъ югъ и една врата, която при шестѣ отвора е безсмислена. Въ помѣщението не е открита никаква следа отъ подъ. Вмѣсто това, въ единия му жгълъ стърчатъ върховетѣ на надземни скали, които надвишаватъ нивото на цоклитѣ и при все това сж оставени неочукани. Тѣзи скали неминуемо сж затруднявали движението въ това помѣщение. Сградата е строена безъ огледъ на симетрия и безъ връзка въ отдѣлнитѣ зидове. Цоклитѣ на „пиластритѣ“ не сж въ една плоскостъ, отворитѣ не сж еднакво широки. Цѣлата сграда е намѣрена засипана съ хоросанъ въ такова голѣмо количество, че надъ нея се е образувала цѣла могила, висока 4·40 м. (Всичкиятъ този хоросанъ не е възможно да произхожда отъ развалинитѣ на тая постройка. К. М.). Съобщавайки всичко това, Ив. Велковъ, Разкопки въ Мадара, Мадара I (1934), 89, 96, заключава (стр. 97): „Тукъ вътре не може да се живѣе Ние не можемъ да предполагаеме, че тя е служела за нѣкакви восни цели и жилищно помѣщение.“

За използването на приземния етажъ на Голѣмия дворецъ въ Плиска Б. Филловъ, Архитектурниятъ типъ на голѣмия дворецъ въ Абоба. СпБАН LV (27), 1937, 2—5 застъпва друго становище.

трѣбвало да се издига високо надъ всички други постройки въ аула Плиска. Приземието, следователно, на Омуртаговия дворецъ не е нищо друго освенъ надземна основа или високъ цокелъ на парадната зала. За строителя на двореца то е само второстепенъ, помощенъ елементъ, който не бива да убива идеалната стойностъ на горния етажъ и затова не заслужава да се свърже съ него нито практически, нито естетически.

5. Добитата чрезъ приземието височина е представителна. Тя е наложена отъ престижа на ханския институтъ, защото ханътъ не бива да живѣе, да управлява, да раздава правосъдие и да приема боилитѣ или чуждитѣ пратеници въ дворецъ, който не се издига надъ другитѣ сгради въ аула. Той е „отъ Бога поставенъ,“ неговата особа и властъ е надъ всичко друго, неговото жилище сжщо трѣбва да бжде надъ всички други.

Това схващане е съвсемъ естествено и понятно и не се нуждае отъ доказателства. Но то може да бжде потвърдено и исторически и то съ примѣръ, взетъ отъ строителната култура на единъ народъ, чийто политически и културни връзки съ прабългаритѣ стоятъ извънъ всѣко съмнение. Думата ми е за двореца на Атила въ лагера му при Тиса.

Известно е, че номадскитѣ народи устройвали своитѣ станове въ равни мѣста. Това правило е билъ следвано сжщо отъ хунитѣ и българитѣ. За разположението на хунскитѣ лагери имаме добри сведения отъ Прискъ, който като византийски пратеникъ посетилъ двора на Атила.¹ Този именно Прискъ разказва, че като стигнали до единъ отъ лагеритѣ на хунитѣ, който се намиралъ въ една хълмиста мѣстностъ, хунската стража не позволила на хората му да разпнатъ палаткитѣ си на единъ хълмъ, защото палатката на самия Атила се намирала въ равнината.² На друго мѣсто пъкъ четемъ, че въ главния станъ дворецътъ (τὰ βασιλεια) на Атила превишавалъ другитѣ и билъ издигнатъ високо.³ F. Vámos, който се занима напоследъкъ отново съ въпроса за хунския станъ, възстава противъ мнението на нѣкои по-стари изследвачи, че Атиловиятъ дворецъ е билъ построенъ на хълмъ,⁴ и, основавайки се на гореприведения пасажъ у Приска за равнинния характеръ на хунскитѣ станове, приема заедно съ J. Huszka,⁵ че Присковиятъ изразъ „vom bautechnischen Standpunkte nur soviel bedeuten kann, dass das Fussbodenniveau des Attila-Hauses über dem Terrain lag“ и по нататъкъ (по J. Huszka): „Das Haus stand, obzwar es auch höher war als die übrigen Häuser, auf einer Erhöhung, unter welcher wir nichts anderes als eine künstliche höhere Fundierung verstehen.“⁶

Ето тъкмо това изкуствено високо фундиране намираме при Омуртаговия дворецъ въ Плиска. По такъвъ начинъ писменитѣ известия на Приска за Ати-

¹ Priskus, Excerpta de Legationibus, ed. C. de Boors. Berlin 1903.

² Priscus, 125, 17—21.

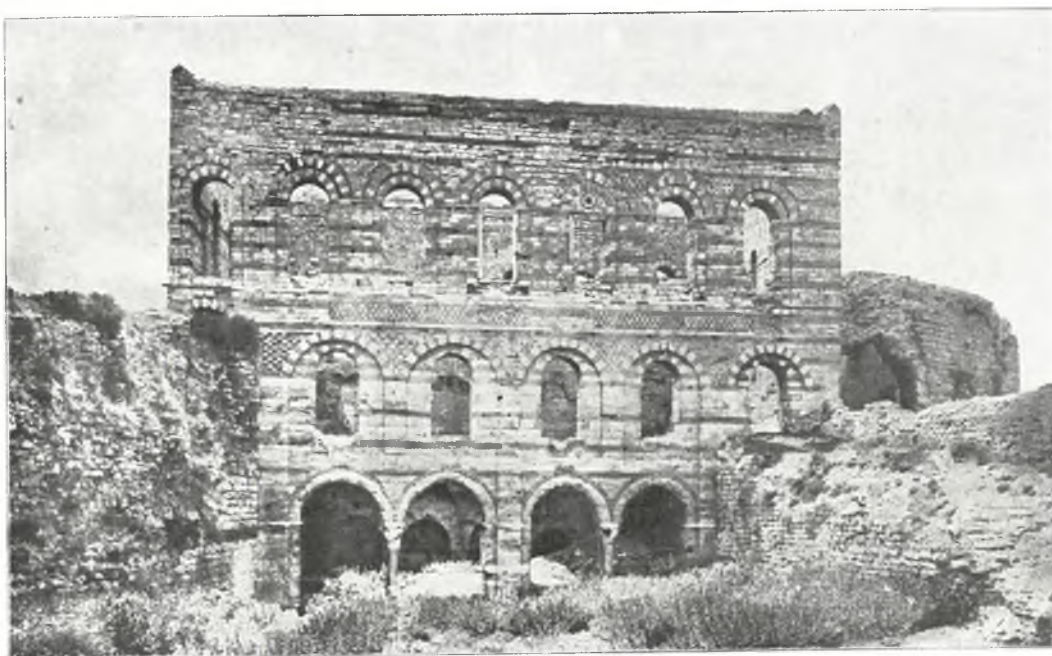
³ Priscus, 134, 24: ἐς τὰ βασιλεια ἐχώρει ὄντα τῶν ἄλλων ὑπέρτερα καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς διακείμενα χωρίῳ.

⁴ Срв. сжщо Толстой-Кондаковъ, Русскія древности III, 5: Царскій домъ былъ выше другихъ и поставленъ на возвышеніи.

⁵ J. Huszka, A székely ház, Budapest 1895, 5.

⁶ F. Vámos, Attilas Hauptlager und Holzpaläste. SemKond V (1932), 142.

ловия станъ и археологическитѣ данни за Плиска се допълватъ взаимно и показватъ, колко много общи черти е имало между становетѣ на хунитѣ и аулитѣ на българитѣ. Специално за нашия случай Прискъ идва да ни обясни загадъчния и неизползваемъ приземенъ етажъ на Омуртаговия дворецъ, а този отъ своя страна хвърля достатъчно ясна свѣтлина върху Присковитѣ думи ἐς τὰ βασιλεία ἐχώρει ὄντα τῶν ἄλλων ὑπέρτερα καὶ ἐν ὀψιγῇ διακείμενα χωρίῳ.

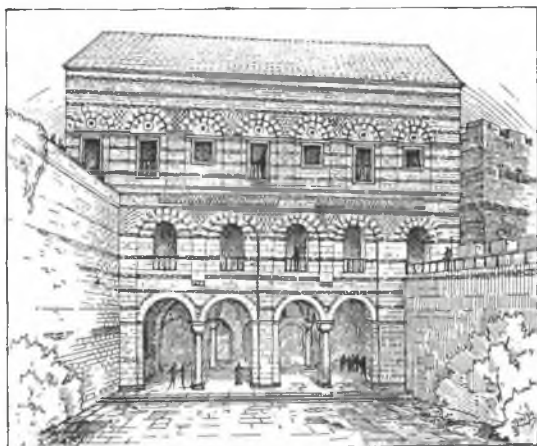

Обр. 188. Цариградъ. Текфуръ сарай

Abb. 188. Konstantinopel. Tekfur Sarai

Горното заключение, колкото и да е полезно отъ методологично гледище, не може, обаче, да се разшири и приложи и по отношение на подробноститѣ въ дворцитѣ на Атила и Омуртага. Колкото и еднакви черти да има между двата стана, колкото общи и здрави да сж били битовитѣ и строителнитѣ традиции между двата народа, все пакъ между построяването на Атиловия дворецъ при Тиса и издигането на Омуртаговия дворецъ въ Плиска сж изминали около четири вѣка. Презъ това време българитѣ сж били отдавна скжсали политическитѣ и културнитѣ си връзки съ хунитѣ и отдавна сж били подложени на влиянието на сръдиземноморската култура. По силата на това би било много рисковано, ако бихме искали да си представимъ високото фундиране на Атиловото жилище тъкмо като Омуртаговитѣ субструкции въ Плиска. Това, наистина, не е съвсемъ невъзможно, тъй като въ Атиловия станъ е била представена и каменната архитектура, макаръ и само съ една едничка сграда (баня), построена

отъ единъ строителъ отъ Сирмиумъ.¹ Но докато за хунския станъ, изграденъ изключително отъ дърво, зиданитѣ каменни субструкции сж все още проблематични, за Плиска въ началото на IX вѣкъ тѣ сж съвсемъ естествени. Тукъ българитѣ сж имали готовъ строителенъ материалъ (камъкъ и тухли) и готови образци, на които тѣ сж могли да подражаватъ и въ техниката, и въ конструктивно-архитектурнитѣ форми. Задържането въ Плиска до такава късна епоха на

Обр. 189. Възстановенъ изгледъ на Текфуръ сарай по К. Wulzinger

Abb. 189. Tekfur Sarai wiederhergestellt von K. Wulzinger

старата хунска и прабългарска система на възвишение на дворцовитѣ тържествени зали чрезъ изкуствено издигнати подпори се дължи на обстоятелството, че тая система е била поощрена и чрезъ подобни строителни традиции въ самата Византия. Въ Цариградъ, напримѣръ, триконхътъ на императоръ Теофилъ и Магнаурскиятъ триклиний сж били тържествени дворцови зали издигнати нависоко. Нѣщо повече, К. Wulzinger установи, че много отъ така нареченитѣ цариградски цистерни, не сж били въ сжщностъ никакви водохранилища, а субструкции на голѣми постройки. Дори и прочутиятъ Текфуръ сарай въ Цариградъ е построенъ презъ XIV вѣкъ така, че приземието му не е нищо друго освенъ широко

открита, достъпна и необитавана субструкция на горнитѣ етажи (обр. 188 и 189).² Нѣщо подобно, но въ техническо и конструктивно отношение много по-варварско, ще да е билъ на времето и Омуртаговиятъ дворецъ въ Плиска.

Не влиза тукъ въ моитѣ задачи да се спирамъ върху горния етажъ на Омуртаговата постройка, защото смѣтамъ, че този въпросъ е достатъчно изясненъ въ споменатата по-горе моя статия „Der grosse Palast in Pliska und die Magnaura von Konstantinopel“.³ Тукъ бихъ могълъ само да добавя, че по изтъкнатитѣ по-горе съображения, ще бжде излишно да правимъ опитъ да възстановимъ неясно описаната отъ Приска приемна зала на Атила по даннитѣ на Омуртаговия дворецъ. Въ случая не би трѣбвало да ни съблазнява и хипотетичното заключение на Vámos за продълговатата форма на Атиловото жилище,⁴ която форма съвпада напълно съ формата на нашия дворецъ. Само тази допирна

¹ Priscus 134, 6.

² Споредъ К. Wulzinger, Byzantinische Baudenkmäler zu Konstantinopel, Hannover 1925, 91 сл., 109, цариградскитѣ субструкции сж носѣли постройки (дворци, църкви, манастири) или пъкъ тераси и дворове. Субструкциитѣ не сж само подземни, а се издигатъ и надъ земята. Въ този начинъ на строежъ Wulzinger вижда художествени съображения или пъкъ продължение на малоазийско-сирийския и еллинистично-римския обичай да се поставятъ на подиумъ храмоветѣ, гробницитѣ и дворцитѣ.

³ ИАИ X (1936), 137 сл.

⁴ Vámos, цит. съч., 141

точка е свършено недостатъчна, за да имаме основание да смѣтаме, че можемъ да прехвърлимъ вече сравнително добре изяснения планъ на Омуртаговата тронна зала върху двореца на Атила. Ако въ Плиска, въ началото на IX вѣкъ римско-византийската базиликална форма на двореца е напълно понятна и естествена, за равнинитѣ край Тиса презъ V вѣкъ тя може да е била още чужда, несъвмѣстима съ хунския дворцовъ церемониалъ и противна на хунскитѣ строителни традиции.

Но пусто ли е времето, което е изтекло между построяването на двореца на Атила и този на Омуртага и което е поставило на двата полюса на една епоха тия два тѣй важни паметника. Отъ дългата верига паметници, която се е изнизала между Тиса и Плиска, между още съвсемъ варварско-номадската култура на хунитѣ и вече полувизантизизираната култура на българитѣ отъ IX в., не е ли останала нѣкаква срѣдна брѣнка, която да има допирни точки и съ двата полюса? Мисля, че отговорътъ на тоя въпросъ е за всѣкиго ясенъ: междиното звено между дветѣ строителни култури е стариятъ дворецъ въ Плиска.

За този дворецъ ние знаемъ само датата на опожаряването му — 811 год. Датата на построяването му не ни е известна, но все пакъ като държимъ смѣтка за обстоятелството, че аулътъ на българитѣ не е могълъ да остане дълго време следъ укрепяването му безъ представително жилище и приемна зала на хана, можемъ да приемемъ, че стариятъ дворецъ ще да е билъ построенъ най-късно въ края на VII или въ началото на VIII вѣкъ. Заемайки по такъвъ начинъ това срѣдно мѣсто по време между дворцитѣ на Атила и Омуртага стариятъ плисковски дворецъ наистина се свързва съ всѣки единъ отъ тѣхъ и представя цененъ междиненъ културно-исторически етапъ.

Съ Атиловия дворецъ го свързва:

1. Равнинното и концентрично разположение на укрепления въ стана, запазено чакъ въ IX вѣкъ.

2. Дървената ограда, която ще да е била мжно преминуема, защото е била направена отъ голѣми дървета¹ и която била изгорена при отстѣпленieto на Никифора.

3. Дървения строежъ на горния етажъ. Прискъ ни съобщава, че всички жилища въ стана на Атила били отъ дърво, макаръ че мѣстността била съвършено безлесна.² Очевидно хунитѣ сж дошли въ равнината на Тиса съ свое дървено строителство, което тѣ сж донесли съ себе си отъ Западна Азия и което тѣ сж поддържали и въ новитѣ, бедни откъмъ дървено градиво земи.³ Дървената архитектура е била високо развита и между Каспийско и Черно море, т. е. въ областта, която е била населявана отъ българитѣ и много други близки на тѣхъ расово и културно народи. Затова ние можемъ да предполагаме,

¹ Дуйчевъ, цит. съч., 160 нарича тая ограда „плетъ“, но отъ текста на Ватиканския документъ се вижда ясно, че тя е била образувана отъ побити едно до друго голѣми дървета (ἐκ ῥόλων συγκεκλιμένων). Иначе тя не би била никаква сигурна защита на двора.

² Priscus, 133 сл.

³ Vámos, цит. съч., 144, бел. 40.

че тази дървена строителна култура е била свойствена и на българитѣ въ тѣхната прародина, че тя е била пренесена отъ тѣхъ и на Балканския полуостровъ и че тя се е задържала тукъ при монументалнитѣ строежи въ Плиска чакъ до началото на IX вѣкъ. За такава дървена архитектура въ българската столица ни подсѣща и Ватиканскиятъ ръкописъ. Тамъ, както видѣхме вече, се говори за страшни прегради отъ голѣми дървета и за жилища, които били опожарени до едно. Близостта на горитѣ около Плиска въ Делиорманъ и на югъ въ Стара-планина подкрепя това известие. То се подкрепя още отъ пепелта и пожарнитѣ следи, които се намиратъ на мѣстото на Крумовия дворецъ и които въ никой случай не биха могли да бждатъ въ такива огромни количества, ако сградата е била отъ камѣкъ и тухли и ако дървото е било използвано тукъ само за ограничени потрѣби.

4. Крумовиятъ дворецъ се е сближавалъ съ Атиловия може би отчасти и по своя планъ, защото и въ двата случая имаме правоъгълни продълговати постройки, подробноститѣ на които обаче не знаемъ. Известни общи черти ще да е имало сжщо въ дървостроежа и архитектурнитѣ форми, защото последнитѣ ще да сж били вече обусловени отъ строителната техника и материала. Пренасяне на римско-византийскитѣ форми отъ каменната архитектура въ дървената ми се вижда за онова време и при онзи първобитенъ стадий на строителното изкуство на българитѣ не твърде вѣроятно. Ето защо азъ съмъ наклоненъ да свържа чардацитѣ (ῥλιαχῆς) на Крумовия дворецъ по-скоро съ дървената архитектура, отколкото съ тераситѣ и ложитѣ на срѣдиземноморскитѣ каменни сгради.¹ Такъвъ чардакъ = открито предверие е ималъ и Атиловия дървенъ дворецъ.² Най-после, ние бихме могли да смѣтаме като останка отъ старата варварско-номадска архитектура и четиритѣ издатъка на Крумовия дворецъ, които ние нарекохме „кули“, поради особеното имъ положение къмъ корпуса на сградата. Такива кули не сж свойствени на римско-византийскитѣ базиликални постройки.

5. Крумовиятъ дворецъ се свързва съ Атиловия и чрезъ още една важна особеностъ: високото поставяне на сградата, за да бжде тя издигната надъ всички други. За такова издигане при Крумовия дворецъ загатва Ватиканскиятъ изворъ, гдето четемъ за Никифора, че ἀνελθὼν εἰς τὰ ἄμφοδὰ τῆς αὐλῆς, διακινῶν εἰς τὰ ῥλιαχῆς τῶν οἰκημάτων и пр. Понятно е, че и тукъ се касае до изкуствено високо фундиране, за конструкцията на което Атиловиятъ дворецъ не ни дава никакви указания. Затова пъкъ останкитѣ отъ самия дворецъ ни насочватъ направо къмъ субструкциитѣ на Омуртаговата тронна зала. Аналогитѣ сж твърде много и твърде поучителни. Тѣ свързватъ дветѣ постройки не само по отношение на техниката, но и културно-исторически.

¹ ῥλιαχὼν значи буквално мѣсто, което се огрѣва отъ слънцето. Като архитектурно понятие въ Византия ῥλιαχὼν значи еркеръ, балконъ, ложа (вж. литература у Дуйчевъ, цит. съч., 159, бел. 3), но и тераса земна или върху постройка. Така, фарътъ на Мраморно море въ Цариградския дворецъ ималъ ῥλιαχὼν, на който дене и ноще имало бдителъ. Такива тераси имало и при или между отдѣлнитѣ постройки на сжщия дворецъ, направени за изравнение на терена. Това се е налагало поради общия наклонъ къмъ морето, върху който сж били разположени дворцовитѣ постройки. Срв. Ebersolt, Le grand palais de Constantinople, Paris 1910, 63, 71, 83, 104, 106, 115 и пр.

² Vámos, цит. съч., 142.

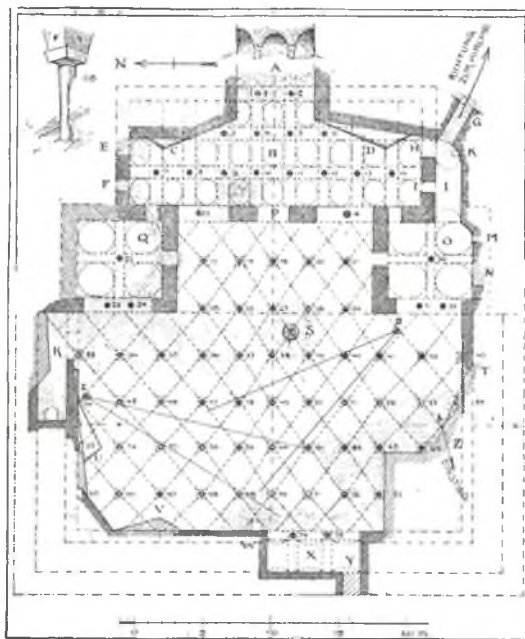
Ние видѣхме вече, че Омуртаговиятъ дворецъ въ Плиска е ималъ дълбоки неразчленени основи, пространството между които е запълнено съ здрава земя или насипъ. Разчленението на основитѣ започва тепърва надъ земята, за да се образуватъ зидани подпори на единъ подиумъ, който е носѣлъ парадната зала на двореца.

Сжщото нѣщо намираме и при двореца на Крума. Неговитѣ основи сж неразчленени и дълбоко вкопани въ земята.

Подземие не е имало. Следователно планътъ, който имаме при петитѣ на основитѣ, се е повтарялъ безъ никакво измѣнение и на повърхността на земята и отъ тукъ именно е започвало сжщинското надземно разчленение и оформяване на сградата. Още при пръвъ погледъ върху плана на основитѣ ние се убеждаваме, че този планъ въ никакъвъ случай не би могълъ да се повтори въ надземната частъ на постройката. Едно такова шахматно подреждане на 63 надземни помѣщения е абсолютно немислимо, защото е невъзможно нито движение, нито освѣтление. Не можемъ да допускаме сжщо, че планътъ на надземния етажъ, за да бжде практически използваемъ, се е отклонявалъ сжществено отъ плана на основитѣ. Въ такъвъ случай много отъ зидоветѣ на основитѣ биха се оказали излишни и ние не бихме могли да намѣримъ обяснение за такова безсистемно строителство нито въ историята, нито въ неопитността на пливковскитѣ майстори. Ние не трѣбва да се съмняваме, че планътъ на основитѣ на Крумовия дворецъ е точно обмисленъ и напълно целесъобразно съставенъ. Ние трѣбва да го приемемъ такъвъ, какъвто е и да излѣземъ тъкмо отъ него, за да проникнемъ въ конструкцията и формитѣ на надземната постройка.

На повърхността на земята имаме, следователно 63 шахматно наредени правоъгълника плусъ 4 странични „кули“. Отъ тукъ нагоре ние можемъ да си представимъ надземния строежъ по два начина:

1. Шахматнитѣ клетки продължаватъ и надъ повърхността на земята. Образуватъ се 63 правоъгълни засводени помѣщения, които могатъ да се съобщаватъ едно съ друго чрезъ врати, но не могатъ да се освѣтляватъ. Движението въ тѣхъ може да става само отъ едно въ друго. Такава сграда е конструктивно възможна, но тя не може да бжде обитавана. Тя може да бжде

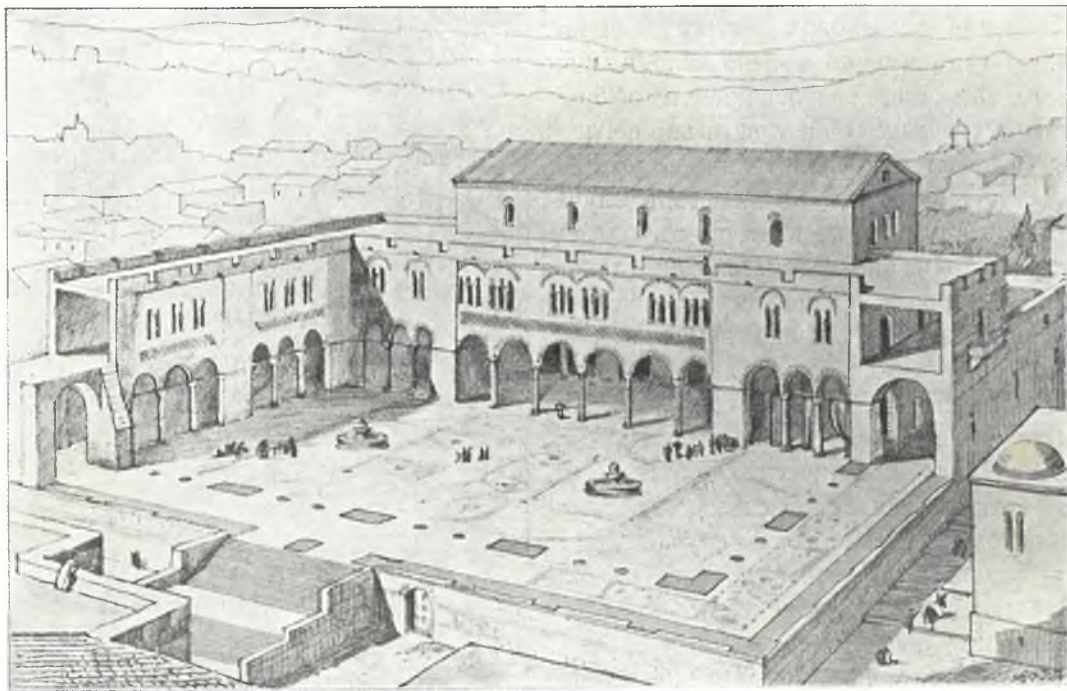

Обр. 190. Планъ на Будрумската „цистерна“ въ Цариградъ споредъ K. Wulzinger

Abb. 190. Grundriss der Budrumzisterne in Konstantinopel nach K. Wulzinger

само надземна основа или висока субструкция на сжщинския дворецъ, който е на втория етажъ. Оправдание за една такава реставрация на приземието имаме въ слѣпитѣ и недостъпни надземни помѣщения въ Омуртаговия дворецъ.

2. Шахматнитѣ клетки достигатъ само до повърхността на земята. Тукъ зидоветѣ се използватъ само като стилобати, т. е. като основи на зидани стълбове, които се издигатъ надъ кръстовищата и между кръстовищата. Стълбоветѣ сж свързани единъ съ другъ съ арки, а пространството между тѣхъ е засводено. Естествено е, че такава приземие сжщо не може да бжде използвано

Обр. 191. Дворецъ надъ Будрумската цистерна въ Цариградъ. Реконструкция К. Wulzinger
Abb. 191. Palast über der Budrumzisterne in Konstantinopel. Wiederherstellung von K. Wulzinger

за живѣне или за други практически нужди. То образува само единъ високъ подиумъ, върху който почива сжщинската дворцова постройка. Основание за такава възстановяване на приземието имаме пакъ въ Омуртаговия дворецъ, чийто срѣдна частъ, както видѣхме вече, е била подпрѣна на масивни зидани стълбове, сложени върху непрекъснати подземни стилобати (основи). Това възстановяване се подкрепя, обаче, и отъ субструкциитѣ на цариградскитѣ обществени постройки: дворци и църкви. Много поучителна въ нашия случай е т. н. Будрумска „цистерна“, която въ сжщностъ е била субструкция на единъ дворецъ съ дворъ предъ него (обр. 190 и 191). Тѣ сж били свързани съ

монастира Мирелеонъ и сж съществували още преди срѣдата на VIII вѣкъ.¹ Особено важни за насъ сж подпоритѣ на самата дворцова сграда, които по всѣка вѣроятностъ, почиватъ на сжщо такава шахматна мрежа отъ основи, каквато имаме и въ Плиска. Реставрацията на Wulzinger, допълнена отъ останкитѣ на Текфуръ-сарай, ни дава добра представа за надземнитѣ субструкции на цариградскитѣ дворци. Приблизително така ще да сж изглеждали навѣрно и дворцитѣ въ Плиска. Различни сж били само въ архитектурнитѣ и технически подробности.

И така, резултатитѣ отъ нашето изследване върху дворцитѣ на старитѣ българи въ Плиска, изразени накратко, сж следнитѣ:

Аулътъ на Плиска е отъ типа на евразийскитѣ номадски лагери. Построенъ върху стара елинистична почва и попадналъ още отъ самото начало подъ влиянието на римско-византийската култура на Балкана, той, подобно на ислямскитѣ лагери въ Предна Азия отъ VII—IX вѣкъ, започва твърде рано да се монументализира не само въ защитнитѣ срѣдства, но и въ жилищнитѣ постройки. Процесътъ на монументализирането е дълъгъ и ние можемъ да проследимъ, какъ тукъ въ областта на архитектурата се кръстосватъ две строителни култури: дървеното строителство на варварския северъ и каменотухлената архитектура на срѣдиземноморския югъ. Борбата завършва съ побѣда на втората култура.

Както всички номадски станове, така и аулътъ Плиска е разположенъ въ равна мѣстностъ и се състои отъ три включени едно въ друго укрепления: ровъ съ насипъ, палисада отъ голѣми побити дървета и вътрешенъ дворъ ограденъ съ тухлени стена.² Тази стена е единъ отъ първитѣ пробиви на срѣдиземноморската техника.

Следъ опожаряването на столицата въ 811 година аулътъ на Плиска запазва старото си разположение и традиционната си отбранителна система, но замѣня дървенитѣ прегради съ каменна стена съобразно съ новитѣ начини на воюване съ Византия.

Ние не знаемъ, дали най-старитѣ постройки въ Плиска сж били изцѣло дървени. Но Крумовиятъ дворецъ ни показва вече смѣшение на дветѣ строителни техники: зидария и дърво. Омуртаговиятъ дворецъ е отишълъ още по-напредъ: той е само отъ камъкъ и тухли. Въпрѣки тази еволюция и двата двореца продължаватъ да следватъ старата домашна традиция. Подобно на Атиловия дворецъ, тѣ сж поставени на надземни субструкции, за да се отдѣлятъ по превъзходство отъ другитѣ жилища и чрезъ това да подчертаятъ възвишения характеръ на ханската особа и властъ. Тази основна идея въ архитектониката на нашитѣ дворци е толкова естествена, че може да се смѣта дори за самобитна, но

¹ Wulzinger, цит. съч., 107—108, обр. 41 и 44.

² Тая стена е издигната едновременно съ тайния ходъ (вж. стр. 108) или поне докато той е билъ още въ употреба. Това се вижда отъ засвояването, което е направено нарочно за него (обр. 207) въ нейнитѣ основи. За хронологията на тайния ходъ може да се използва неговото опожаряване, за което имаме основание да приемемъ, че е станало при общото опожаряване на Плиска въ 811 година. Въ такъвъ случай ходътъ и стената ще да сж правени непременно въ предомуртагово време и то въ свръзка съ стария дворецъ.

все пакъ по-добре е да я свържемъ съ прастария предноазиатски обичай да се издигатъ култовитѣ сгради (храмове, гробници, дворци) върху изкуствени подиуми. Този обичай се е разпространилъ въ две посоки: къмъ северъ — у номадитѣ (Атиловъ дворецъ!) и къмъ западъ — въ римско-византийския свѣтъ. Въ Цариградъ той сѣществува непрекъснато отъ IV до XIV вѣкъ (Магнаура, дворецъ надъ Будрумската „цистерна“, триконхъ на Теофила, Текфуръ-сарай). Възвишаването на дворцитѣ въ Плиска чрезъ изкуствени надземни подпори се крепи, следователно, на двойни традиции: едната е домашна и идва отъ северъ, другата е римско-византийската. Тя е по-силна и по-неотразима, защото заедно съ архитектуриката предлага и по-удобна техника. Византийскитѣ субструкции сѣ отъ мраморни колони, защото мраморътъ е въ изобилие и защото византийскитѣ строители сѣ разбрали статическото предимство на колоната. Майсторитѣ въ Плиска презъ VIII и въ началото на IX вѣкъ сѣ въ строително отношение още доста назадъ: тѣ не разполагатъ съ колони и затова употребяватъ зидани подпори, но градежътъ на тѣзи подпори е варварско-подражателенъ.

Въпросътъ за плана и архитектуриката на Омуртаговия дворецъ е сравнително добре изясненъ. Остава откритъ само въпросътъ за Крумовия дворецъ. Засега е сигурно само това, че той е билъ дървена сграда и е почивалъ върху зиданъ подиумъ. Формата и планътъ на сѣщинската дворцова сграда оставатъ засега неизвестни. Прави впечатление неговиятъ огроменъ подиумъ, който по площъ е почти три пѣти по-голѣмъ отъ площта на Омуртаговия дворецъ. Защо Омуртагъ е възобновилъ стария дворецъ въ по-малки размѣри? Неговата широка строителна дейность, основана върху разширението и затвърдяването на политическата и стопанска мощъ на държавата му, не ни дава основание да допускаме, че въ случая причината сѣ били ограничени парични срѣдства или намалени дворцови нужди. Неясно е сѣщо, какви по-голѣми нужди и какви по-добри условия презъ VII и VIII вѣкъ сѣ наложили да се построи дървенъ дворецъ на такава голѣма площъ. Не трѣбва ли да допустнемъ, че и Крумовиятъ дворецъ въ сѣщность не е билъ толкова голѣмъ, че неговиятъ подиумъ е билъ използванъ отчасти за сградата, отчасти за прословутитѣ *ήλιαχ*, както е напр. случаятъ съ двореца надъ Будрумската цистерна въ Цариградъ? Ако това е така, то ние имаме обяснение и за намалената площъ на Омуртаговия дворецъ: той не повтаря плана на стария дворецъ, а възприема римско-византийската базиликална форма, която нѣма наоколо чардаци и затова не се нуждае отъ толкова голѣма площъ.

Не се блязня да вѣрвамъ, че при голѣмата оскѣдица на археологически и писмени данни, горнитѣ мои изводи могатъ да бждатъ непоклатими. Тѣ сѣ само единъ слабъ лжчъ въ тъмнитѣ дебри на старата българска култура. Дано бждащитѣ разкопки и проучвания ни подпомогнатъ да пробиемъ и въ тази областъ широкъ пѣтъ за науката.

Der Palast von Krum und weitere neuentdeckte Bauten in Pliska

Der Verfasser gibt ausführliche Berichte der von ihm in den Jahren 1930—1937 geleiteten Ausgrabungen und gemachten Entdeckungen in der ersten Hauptstadt der Bulgaren—Pliska (679—893). Zum ersten Mal wurden hier in den Jahren 1899 und 1900 vom Russischen archäologischen Institut in Konstantinopel (vgl. Iswestija Ruskago archeologitscheskago instituta v Konstantinopole, X) Ausgrabungen vorgenommen, aber diese haben einerseits nicht alle Objekte des alten Pliska umfasst und sind anderseits bis zu einem hohen Grade unvollendet geblieben. Der Verfasser hat es sich zur Aufgabe gestellt, die Untersuchungen der bei den ersten Ausgrabungen entdeckten altbulgarischen Bauwerke fortzusetzen, die archäologische Topographie von Pliska zu ergänzen und neue Objekte ausgraben zu lassen.

1. Die grosse Basilika (Abb. 140—152). Sie wurde 1899 und 1900 unvollkommen ausgegraben. Jetzt hat der Verfasser die unmittelbare Umgebung der Kirche erforscht und festgestellt, dass sie sich in der Mitte eines von einer Steinmauer umgebenen Hofes befindet, in dem ausserdem auch massive Wohngebäude gewesen sind. Nördlich von dem Hof hat es noch einen zweiten Hof mit leichten Gebäuden, die zu Wirtschaftszwecken dienten, gegeben. Erforscht wurde auch das Atrium der Kirche. Auf Grund der neuenthüllten archäologischen Fingerzeige kommt der Verfasser zu dem Schluss, dass es sich hier um eins der ersten und grössten Klöster der Bulgaren handelt, das, nur etwa 1,5 km. von der Festung Pliska entfernt, von grosser Bedeutung für die Hauptstadt gewesen ist, da einzig diese Kirche von allen anderen in Pliska, auch sogar von den der Festung nähergelegenen, mit den Palästen durch einen mit Steinen gepflasterten Weg verbunden gewesen ist.

2. Dieser Weg (Abb. 153) ist 2,50 m. breit. Sein Pflaster besteht aus grossen und ungleichen Steinen, die unmittelbar auf die Erde aufgelegt sind, ohne irgendeine andere Unterlage. Auf einigen dieser Steine sind die typischen altbulgarischen Zeichen eingemeisselt (Abb. 146, 24—29).

3. In der Gegend „Göl-eri“ ist der Verfasser auf Überreste einer grossen Kirche gestossen, die noch nicht ausgegraben ist (Abb. 155).

4. Die Erforschungen der Gegend „Brestovete“, die zwischen dem sogenannten Kleinen Palast, der nördlichen Festungsmauer und der Allee, die von der nördlichen Festungsforte zum Palast führt, gelegen ist, hatten folgende Ergebnisse:

Es wurden entdeckt:

a) die Grundmauern einer „Boljarenwohnung“ (Abb. 157, 158 und 159), aus Stein gebaut. Seinem Plan nach ähnelt das Gebäude dem „Kleinem Palast“.

b) das Gebäude АБВ (Abb. 157 und 159), das ebenfalls nur in den Grundmauern erhalten ist. Zwischen der „Boljarenwohnung“ und dem Gebäude АБВ hat es einen mit Steinfliesen ausgelegten Hof gegeben, was beweist, dass die beiden Gebäude zueinander gehört haben.

c) das Gebäude ГДЕЖЗ (Abb. 157 VI und 159), das sich unmittelbar an das Gebäude АБВ heftet, aber konstruktiv nicht mit ihm verbunden ist. Erhalten sind nur die Grundmauern, die aus einheimischen Steinen gebaut sind. Für die Mauern ist anstatt Mörtel Lehm verwendet worden.

d) das Gebäude ИКЛМ (Abb. 157 VII und 159). 6,90 m. nördlich von dem Gebäude ГДЕЖЗ und in derselben Achse setzt sich die Reihe der rechteckigen Räume fort, die auf dieselbe Art wie ГДЕЖЗ gebaut sind. Nur die Grundmauern sind erhalten. Westlich vor diesem Gebäude hat es einen geräumigen Hof (annähernd 40 m. lang und 20 m. breit) gegeben, der mit Ziegelstücken ausgelegt gewesen ist (Abb. 161). Die Ziegel haben verschiedenartigste Form und liegen der Erde unmittelbar, ohne Unterlage, auf.

e) das Gebäude Н (Abb. 157 VII). Überreste desselben befanden sich in der gleichen Achse.

Wie aus dem Plan (Abb. 157) zu ersehen, waren alle diese Gebäude in einer Reihe gelegen und haben die eine Reihe der mit der jetzigen Allee zusammenfallende Strasse gebildet, die von der nördlichen Festungspforte zu den Palästen führte. Die Gebäude sind leicht und einstöckig gewesen.

In dieser selben Gegend wurden Überreste einiger Wasserleitungen entdeckt. Alle sind aus gewöhnlichen Tonröhren hergestellt (Abb. 157, 159, 162—166), liegen verschieden tief und unterscheiden sich durch die Art ihrer Anfertigung. Es gibt Wasserleitungen mit blossliegenden Röhren und solche, deren Röhren durch Mörtel und Ziegel geschützt sind (Abb. 163).

5. In dem von der Südmauer des Kleinen Palastes, der Schlosskirche und der Westmauer des Grossen Palastes, eingegrenzten Raum wurden Spuren leichter Gebäude entdeckt, deren Hof mit Ziegelstücken ausgelegt gewesen ist, und nahe bei der Kirche fanden sich viele Gräber vor, wie sie auch bei der Ausgrabung der Kirche entdeckt worden sind. Alle Gräber stammen aus der christlichen Epoche von Pliska. Es gab darin keine anderen Beifügungen als bronzene Ringe, Armbänder und Ohringe.

6. „Backöfen“. Bei den Sondierungen, die der Verfasser um das Gebäude АБВ und um den Grossen Palast herum angestellt hat, ist er auf kleine Ziegelsteinbauten, die Backöfen ähneln, gestossen. Diese Bauten stehen von den umliegenden Gebäuden abgesondert und scheinen auch zeitlich nicht mit ihnen verbunden zu sein. Sie sind in die Erde hineingebaut und bestehen aus zwei Abteilungen (Abb. 168—173).

7. Ein unterirdischer Gang (Abb. 157 X₁₋₂, 159 X₄₋₆). Dieser hat wahrscheinlich von einem Gebäude aus begonnen, dass sich an der Stelle des Grossen Palastes befunden hat, worauf er in nordwestlicher Richtung den Hof des Kleinen Palastes

durchquert hat und, das Fundament von dessen Nordmauer durchbrechend, genau nördlich zu den jetzigen Überresten der Nordpforte hin geleitet gewesen ist. Der unterirdische Gang ist etwa 1 m. breit und 1,90 m. hoch gewesen. Der ganzen Länge nach ist er mit zwei Schichten quadratischer Ziegelsteine gepflastert und seine Wände sind von vierwandigen Holzbalken gestützt gewesen, die senkrecht nebeneinander gestanden haben. Als Decke haben wahrscheinlich ebensolche Balken gedient (Abb. 174). Der Boden des Ganges befindet sich durchschnittlich 3 m. unter der heutigen Erdoberfläche. Über den Deckenbalken hat es noch ungefähr 1—1,20 m. Erde gegeben. Dieser geheime unterirdische Gang ist durch Feuer zerstört worden.

8. Der Palast von Khan Krum. Dieser wurde unter dem Fundament des Grossen Palastes und um diesen herum entdeckt. Der Plan des Baues (Abb. 176) ist sehr einfach: ein Rechteck, von Norden nach Süden gelegen; Länge 74 m., Breite 59,50 m. An beiden Längsmauern (östlich und westlich) ragen je zwei viereckige Räume hervor. Sechs parallele Mauern, von Norden nach Süden gerichtet, und acht parallele Mauern, von Osten nach Westen gerichtet, einander in rechtem Winkel schneidend, gliedern das Rechteck in 63 rechteckige oder quadratische Räumlichkeiten, die einander nicht gleich, aber ähnlich an Ausmass sind. Mit dem nach aussen ragenden „Türmen“ werden die Räumlichkeiten des Baues insgesamt 67. Die Baufläche beträgt 4718,26 qm.

Von dem Bau sind nur die untersten Teile der Grundmauern übriggeblieben, die ungefähr 2 m. tief sind. Wo es keine Mauer mehr gibt, ist nur ihre Mörtelunterlage erhalten, die 0,20—0,35 m. dick und 2 m. breit ist (Abb. 177—184).

Die Grundmauern sind aus Kalksteinblöcken, mit rotem Mörtel verbunden, errichtet gewesen. Im Schutt fand man jedoch auch Stücke von gelben und roten Ziegelsteinen, von denen einige römische Stempel aufweisen. Im Schutt gibt es auch eine grosse Menge Asche, die darauf hinweist, dass zu dem Bau auch viel Holzmaterial verwendet worden ist. Der Bau ist von einer Feuersbrunst zerstört worden (im Jahre 811), wonach auch die Steine aus dem unterirdischen Fundament zum Gebrauch für andere Bauten genommen worden sind. Die sich an der Stelle der Mauern bildenden Gräben sind mit vom Feuer zurückgebliebenen Abfallmaterial und hauptsächlich mit Holzasche ausgefüllt worden.

Bald nach der Feuersbrunst ist an der Stelle des alten Baues ein neues grossartiges Gebäude errichtet worden, dessen heutige Ruinen man den „Grossen Palast“ nennt (Abb. 176). Der neue Palast hat Khan Omurtag (814—831) erbauen lassen, und zwar auf dieselbe Weise und mit demselben Material wie der alte. Der Verfasser findet viele gemeinsame Züge in der Technik und im architektonischen Gedanken der beiden Paläste, und in der Annahme, dass der Palast Omurtags in gewissem Grade die älteren Architekturüberlieferungen der Bulgaren fortsetzt, benutzt er dessen wesentlichere Überreste, um wenigstens in grossen Zügen den bis auf die Grundmauern abgebrannten Palast von Krum zu rekonstruieren. Indem er sich auf archäologische Angaben bezüglich Omurtags Palast stützt, sowie auf einen Bericht bei Priscus, dass das Schloss von Attila bei Tissa künstlich erhöht sei, und auf die Entdeckung von K. Wulzinger, dass die sogen. Wasserbehälter in

Konstantinopel eigentlich Substruktionen byzantinischer Paläste und Kirchen seien, nimmt der Verfasser an, dass auch bei dem Palast Omurtags das Erdgeschoss nichts anderes als ein hoher, auf der Erde errichteter Unterbau gewesen ist, der angelegt ist, um Höhe für den wesentlichen, den Paradeteil des Palastes zu gewinnen, der, gemäss der Würde des Khans und der Wichtigkeit der hier vorgenommenen Staatshandlungen, sich hoch über alle anderen Gebäude im Aul Pliska erheben musste. Der Erbauer des Schlosses hat das untere Stockwerk als zweitrangiges Hilfselement aufgefasst, das den ideellen Wert des oberen Stockwerkes nicht vernichten sollte und darum nicht verdiente, mit ihm verbunden zu werden, weder praktisch noch ästhetisch.

Auf die spärlichen Überreste des Palastes von Krum zurückkommend, unterzieht der Verfasser den Plan und die archäologischen Angaben einer Analyse und gelangt zu dem Schluss, dass der Bau keinen Kellerraum gehabt habe und dass der Plan, der sich in den Grundmauern abzeichnet, sich ohne irgendeine Veränderung auch auf der Erdoberfläche selbst wiederholt. Von hier aus nach oben können wir uns den Bau oberhalb der Erde auf zwei Arten vorstellen:

a) die „Schachbrettzellen“ sind auch oberhalb der Erde fortgesetzt. Sie bilden 63 rechteckige überwölbte Räume, die miteinander in Verbindung stehen, aber nicht beleuchtet werden können. Ein solcher Bau ist konstruktiv möglich, kann aber nicht bewohnt werden. Er kann nur das oberhalb der Erde befindliche Fundament des wirklichen Palastes sein, der im ersten Stockwerk ist;

b) die „Schachbrettzellen“ reichen nur bis zur Erdoberfläche. Hier werden die Mauern nur als Stylobaten benutzt, über denen sich gemauerte Pfeiler erheben. Natürlich kann ein solches Erdgeschoss auch nicht zum Wohnen oder zu anderen praktischen Zwecken verwendet werden. Es bildet nur ein hohes Podium, auf welchem der eigentliche Palastbau ruht. Einen Grund zur Annahme einer solchen Wiederherstellung findet der Verfasser wieder im Palaste von Omurtag und in den Konstantinopler Palästen, die auf einem Unterbau von Pfeilern ruhen (Budrumzisterne, Tekfur Sarail. Abb. 188—191).

Die Ergebnisse der Nachforschungen an den Palästen von Pliska sind kurz gesagt folgende:

Der Aul von Pliska ist vom Typ der eurasischen Nomadenlager. Auf altem hellenistischem Boden gebaut und gleich von Anfang an unter den Einfluss der römisch-byzantinischen Kultur des Balkans geraten, beginnt er, ähnlich den islamischen Lagern in Vorderasien aus dem VII. — IX. Jahrhundert, sehr früh sich zu monumentalisieren. Man kann verfolgen, wie hier auf dem Gebiete der Architektur zwei Baukulturen sich kreuzen: der Holzbau des barbarischen Nordens und die Steinziegelarchitektur des Mittelmeersüdens. Der Kampf endet mit einem Sieg der letztgenannten Kultur.

Ursprünglich hat der Aul Pliska aus drei ineinandergeschlossenen Befestigungen bestanden: einem Graben mit Wall, Pfahlwerk aus grossen, in die Erde getriebenen Balken und einem Innenhof, umgeben von einer Backsteinmauer. Nach der Inbrandsetzung

von Pliska im Jahre 811 von dem byzantinischen Kaiser Nikephorus behält der Aul seine alte Lage und sein überliefertes Befestigungssystem bei, vertauscht aber die Holzzumzäunung mit einer Steinmauer, gemäss den neuen Arten der Kriegsführung mit Byzanz.

Man weiss nicht, ob die ältesten Bauten in Pliska aus Holz gewesen sind. Der Palast von Khan Krum zeigt uns schon eine Mischung von zwei Arten Bautechnik: der Maurer- und der Holztechnik. Der Palast von Omurtag ist noch fortgeschrittener: er besteht nur aus Steinen und Ziegeln. Trotz dieser Weiterentwicklung wird die alte einheimische Tradition in beiden Palästen fortgesetzt. Ähnlich dem Schlosse Attilas sind sie auf hohen, über der Erde befindlichen Substruktionen errichtet. Diese eigentümliche Palastarchitektur ist zu derselben Zeit, aber auf anderem Wege auch nach Konstantinopel gedungen, und von hier aus übt sie wieder ihren Einfluss auch in Pliska aus.

Die Form und der Plan desjenigen Teiles vom Palast des Khan Krum, der sich über dem Podium erhoben hat, können nicht festgestellt werden. Sicher ist nur, dass er aus Holz gewesen ist und dass er Terrassen (γλίσσας) gehabt hat. Viel besser kennen wir den Palast Omurtags. Unter dem Einfluss römisch-byzantinischer Festtronsäle ist sein zweites Stockwerk (über den über der Erde befindlichen Substruktionen) wie eine dreischiffige Basilika mit Vorraum, mit eingebauter Apsis im Hintergrund des mittleren Schiffes und mit zwei Kämmerchen zu beiden Seiten der Apsis gebaut gewesen (Vgl. K. Mijatev, Der grosse Palast in Pliska und die Magnaura von Konstantinopel. Bull. de l'Institut Archéologique Bulgare X, 136—144).

Kr. Mijatev

Neue Ausgrabungen in der Residenz von Pliska

von Peter Karasimeonoff

Eine bedeutsame Ruinenstätte vor dem Verfall zu schützen, ehrwürdige Zeugen einer grossen Vergangenheit zu einem neuen Leben zu erwecken, dies waren die Gesichtspunkte, die das Archäologische Nationalmuseum in Sofia zu einer Reihe Untersuchungen in Pliska veranlassten.¹ Eigentliche Grabungen waren nicht beabsichtigt. Es sollten lediglich an Ort und Stelle die Unterlagen für die dringend gewordenen denkmalpflegerischen Arbeiten gewonnen, die alten Pläne geprüft, die noch störenden Schuttmassen entfernt werden.

Die Arbeiten, an den meist gefährdeten Überresten des sogen. kleinen Palastes in Angriff genommen, brachten die notwendige Klärung über die schon freigelegten Bauten, zugleich aber auch Neues, Unbekanntes zutage. Entdeckt wurden Spuren von Umbauten, ältere zerstörte Gebäude unter den Grundmauern der schon bekannten und verschiedene angebaute Teile.

Die Arbeit gewann dadurch an Umfang und wurde dann mit dem Ziel, das gesamte mauerumgrenzte Gebiet im Zentrum der inneren Stadt einer systematischen Untersuchung zu unterziehen, weiterverfolgt. Die Ausgrabungsarbeiten wurden zunächst vom Verfasser allein, später gemeinsam mit Frau Iwanowa-Mawrodinowa geleitet, die ihrerseits hauptsächlich Versuchsgrabungen in der sogenannten Hofkirche und der grossen Basilika vornahm. Als besonders störend erwiesen sich die nicht abgeführten Schuttmassen früherer Grabungen, auf deren zeitraubende Beseitigung der grösste Teil der zur Verfügung stehenden Mittel verwandt werden musste. Aus diesem Grunde sind nennenswerte Ergebnisse aus der unmittelbaren Umgebung der früheren Grabungsstelle beinahe nicht zu verzeichnen.

Die vorliegende Arbeit wurde am 28. November 1939 abgeschlossen und am 2. Dezember 1939 in einer Sitzung des Bulgarischen Archäologischen Instituts vorgetragen.

¹ Pliska wurde vom Russischen Archäologischen Institut in Konstantinopel in den Jahren 1899-1900 ausgegraben. Wissenschaftliche Publikation im Sammelband „Aboba-Pliska“, Izwestija des Russ. Arch. Inst. in Konstantinopel X, Sofia 1905 (auf russisch). Darin im besonderen K. Škorpil, Die Bauten in der Festung Aboba, 62-152.

In Pliska wurde auch von K. Mijatev in den Jahren 1930-1937 an den verschiedenlichsten Stellen gegraben. Das meiste von seinen Grabungen ist wieder zugeschüttet. Die wissenschaftliche Publikation erscheint in diesem Bande (K. Mijatev, Der Palast von Khan Krum und weitere neu-entdeckten Bauten von Pliska, 77 ff.)

Die genaue Bestandaufnahme erfolgte unter Zuhilfenahme eines Geviertnetzes. Vollständig neu vermessen wurden auch die früher ausgegrabenen Teile. Im weiteren Verfolg der Arbeit wird beabsichtigt, die Messungen über die ganze innere Stadt auszuweiten, da die nötigen, genauen Gesamtpläne bis jetzt fehlen. Die Aufzeichnungen nahm ich an Ort und Stelle im Masstab 1:50 vor. Daraus ist der Gesamtplan (Abb. 236) des mauerumgrenzten Gebietes entstanden, der einige, im jetzigen Ausgrabungsstadium berechtigt scheinende Ergänzungen aufweist. Es schien ratsam, neue Kennzeichen für die Gebäude einzuführen, die durchlaufend mit grossen, lateinischen Buchstaben versehen sind.

Die folgende Beschreibung bezieht sich durchweg auf den Gesamtplan. Die Hinweise auf Škorpil's Beschreibungen und Pläne sind besonders vermerkt.

Gebäude A (Abb. 193, vergleiche auch Plan Škorpil, Abb. 194, östliche Hälfte).

Bei diesem Gebäude ist deutlich zwischen einem Kern und der späteren allseitigen Umbauung zu unterscheiden. Der ursprüngliche Kern bestand aus dem Hauptraum 1 und dem an der Südseite vorgebauten, etwas kleinerem Vorraum. Seine vordere Süd-

wand konnte als Grundmauer unter dem Plattenbelag von Raum 2 festgestellt werden. Diese Wand ist offenbar erst bei der erfolgten Umbauung durchbrochen worden. Wie sie sich ursprünglich nach vorne öffnete, ist unbekannt. Auch die nördliche, seitliche Öffnung von 1 nach 9 gehört nicht zu der ursprüng-

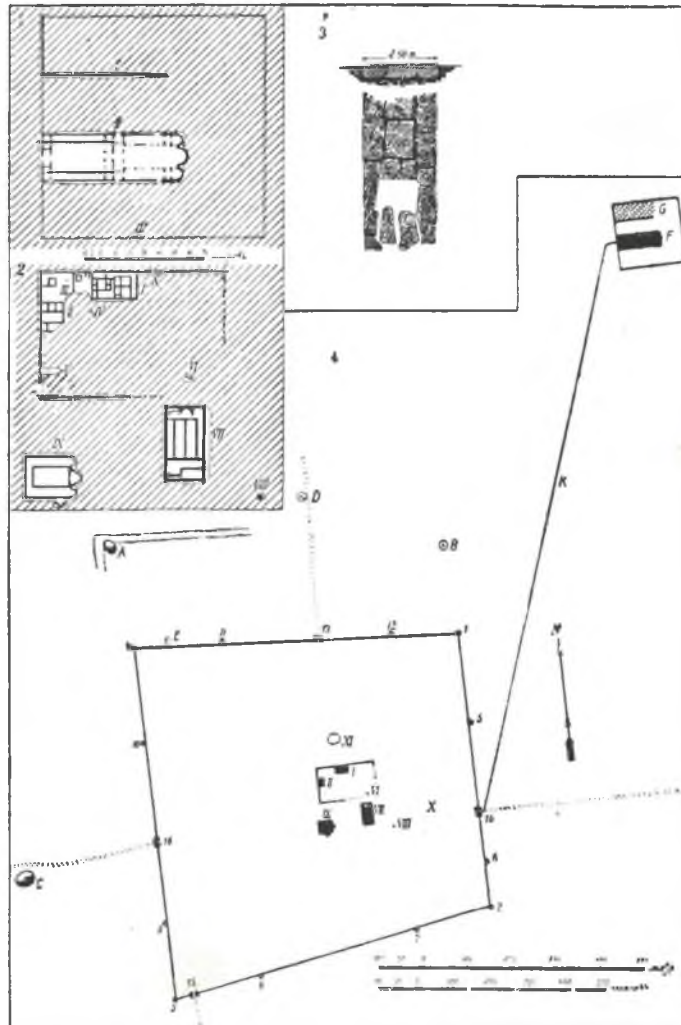

Abb. 192. Plan Škorpil. Übersichtsplan der befestigten Innenstadt von Pliska. (Aus Aboba-Pliska, Taf. IV)

- I, II, VI — Das mauerumgrenzte Gebiet im Zentrum der Stadt
- 1 bis 16 — Die Stadtmauer
- VII — Sog. grosser Palast
- IX — Sog. Hofkirche
- F — Die grosse Basilika ausserhalb der Stadt
- K — Prozessionsstrasse

lichen Anlage, worauf schon die von Škorpil vermerkte Backsteinleibung an der seitlichen Werksteinmauer hinweist. Sie ist ebenfalls später durchbrochen worden und diente wahrscheinlich als Verbindungstüre zu der von mir vermuteten Treppeanlage in 3.

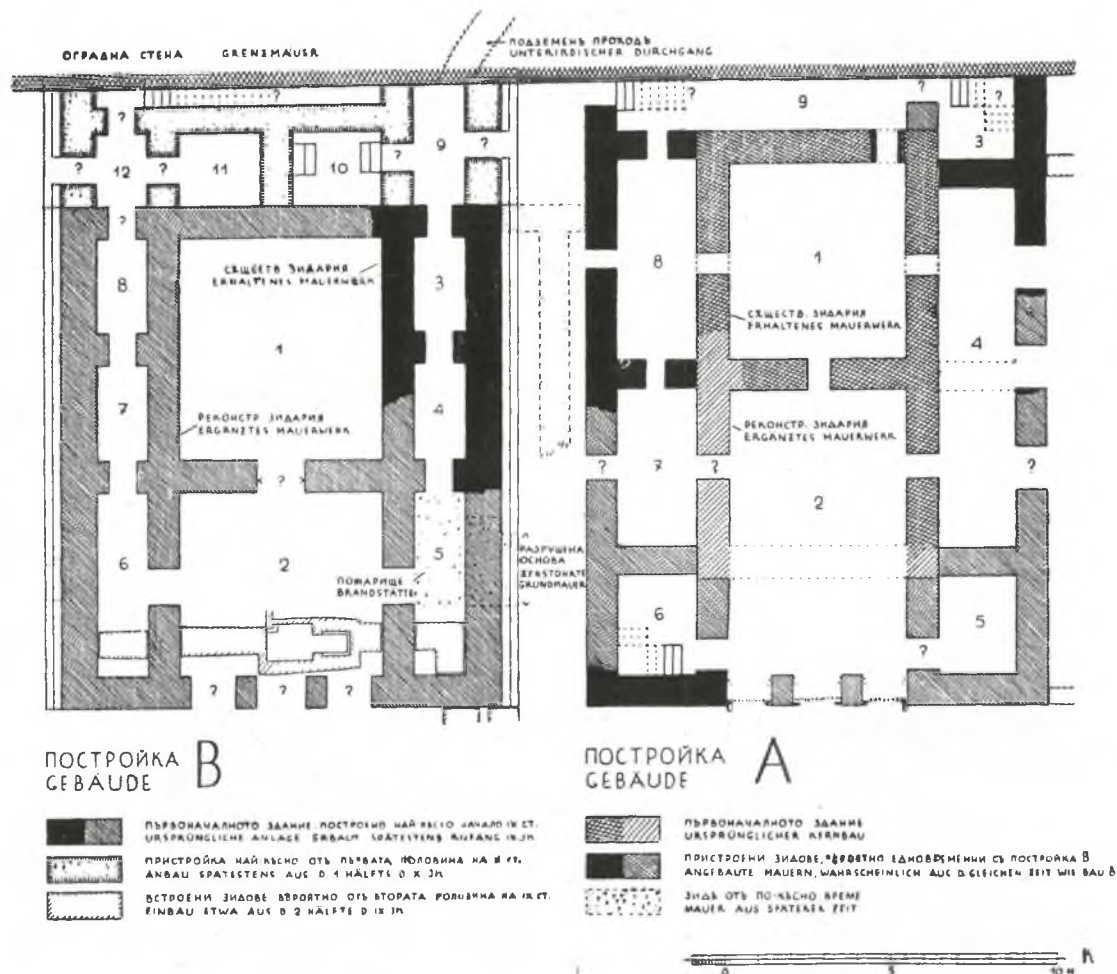

Abb. 193. Gebäude A und B. Neue Aufnahme

Anscheinend später durchbrochen sind auch die Verbindungstüren von 1 zu 8 und 1 zu 4, wie aus der Zusammensetzung der Steinblöcke zu ersehen ist (Abb. 196).

Die Umbauung des Kernbaues erfolgte symmetrisch beiderseits der Nord-Süd-achse. Den drei inneren Quermauern auf der Westseite (zwischen 6 und 7, 7 und 8, 8 und 9) entsprachen auch solche auf der Ostseite, mit dem einen Unterschied, dass die Trennmur zwischen 3 und 4 zur Vergrößerung des Raumes 3 nach Süden versetzt wurde. Die Wand, die den Raum 4 zuerst in zwei Teile trennte, wurde später abgebrochen. Von ihr fanden sich noch kleine Reste. Aus unbekanntem

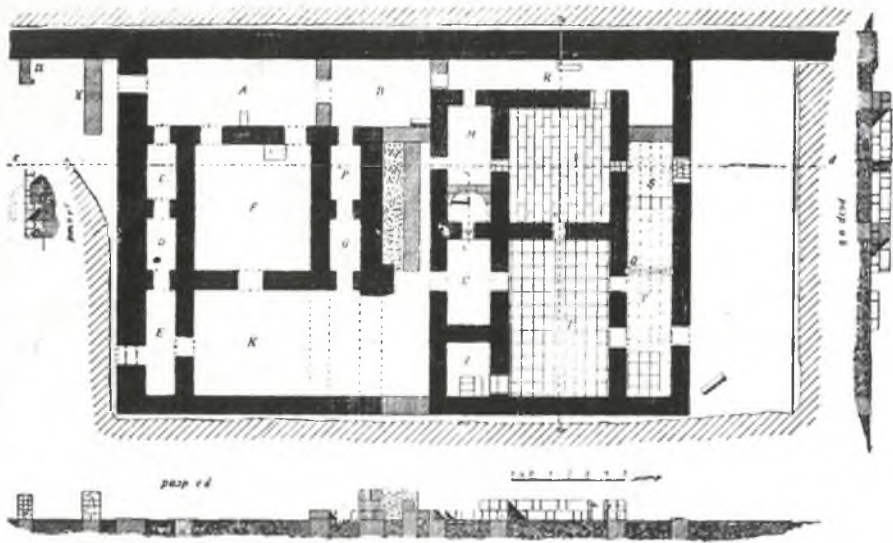

Abb. 194. Škorpil, sogen. kleiner Palast. Hier Gebäude A und B.
(Aus Aboba-Pliska, Taf. XV)

Abb. 195. Gebäude A. Blick von Osten. Überreste des Portikus

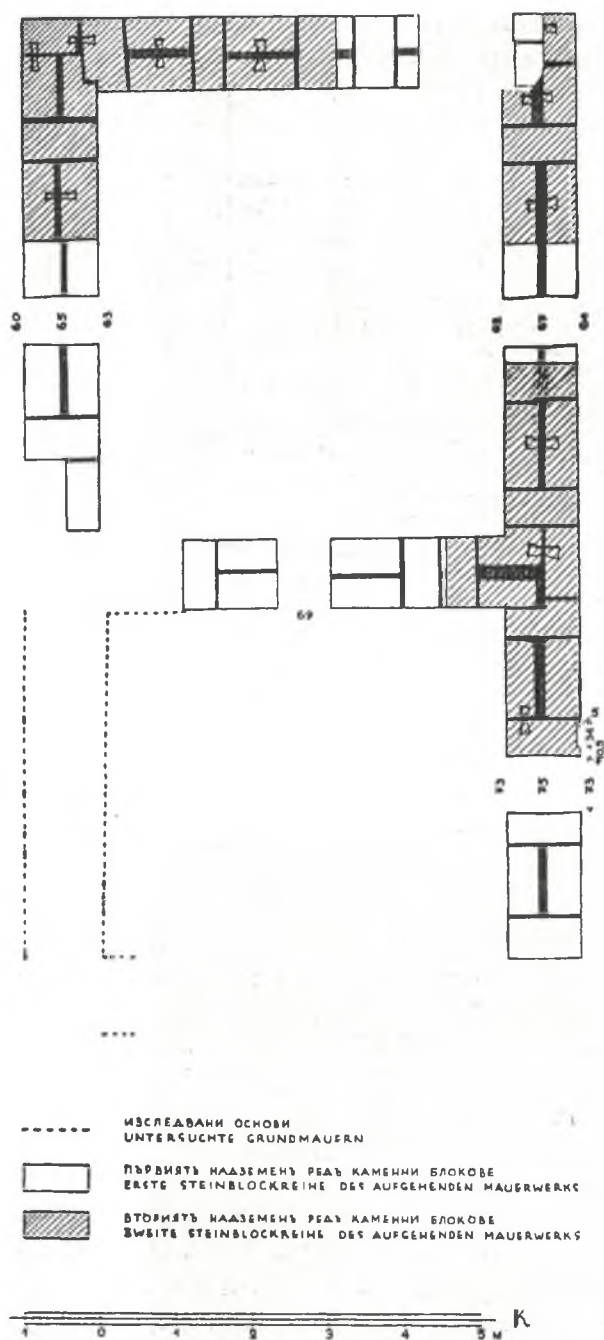

Abb. 196. Gebäude A. Ursprünglicher Kernbau

Grunde hat man hier nicht nur die Fundamentsteine entfernt, sondern auch einen unterirdischen Teil der Mauer des Kernbaus ausgebrochen. In der auf diese Weise ausgehobenen Grube fanden sich einige Werksteine und ein Teil eines Säulenschaftes. Die Trennungsmauer zwischen 4 und 5 ist nach dem Ausgrabungsbefund eingezeichnet. An dieser Stelle sind von Škorpil irrtümlich Öffnungen angenommen. Ausserdem ist von ihm in der äusseren östlichen Mauer nur die nördliche Öffnung vermerkt. Nach seiner Angabe mass sie ursprünglich in Lichten 0,90 cm. und wurde später auf 1,32 cm. verbreitert,¹ was jetzt nicht mehr festzustellen ist (vgl. Abb. 197 und 198). Von der mittleren Öffnung fand sich eine Kante und die südliche ist von mir ergänzt.

Auf diese Weise gestaltet sich der Raum 4 zu einer Art Portikus. Es ist nicht ganz gewiss, ob nicht an Stelle der Pfeiler Säulen standen. Die gerade an dieser Stelle aufgefundenen Säulenreste sprechen eher für die letzte Annahme. Eindeutige Hinweise für eine mögliche Säulenaufstellung haben sich an Ort und Stelle jedoch nicht gefunden.

Vorne, nach dem Süden, öffnet sich das Gebäude in seinem mittleren Teil in einer Pfeilerstellung (Abb. 199). In jeder der drei Öffnungen fand sich an der Schwelle seitlich je ein Paar eingemauerter Eisen. Die geschlossene Mauerfläche an der Südseite bei 6 ist sicher festgestellt, bei 5 dagegen von mir als solche ergänzt. Treppenanlage in 6 ist nach Škorpils Angaben eingezeichnet.² Eine

¹ Aboba-Pliska, 69.

² Aboba-Pliska, 69—70.

Abb. 197. Gebäude A. Nördliche Öffnung des Portikus.
Blick von Norden

Abb. 198. Gebäude A. Nördliche Öffnung des Portikus.
Blick von Osten

solche Treppe ist auch im Raum 3 zu erwarten. Auch hier ist genau wie in Raum 6 der Boden mit grossen Werkstücken ausgelegt, die an der Oberfläche Mörtelreste aufweisen. Die westliche Aussenwand von Raum 9 ist von Škorpil nicht richtig angegeben, wie aus Abb. 193 und 194 hervorgeht. An dieser Stelle ist eine hölzerne

Abb. 199. Gebäude A. Südliche Pfeilerstellung. Blick von S. W.

Treppe möglich, worauf ein Ausschnitt in der Mauer zu deuten scheint (Abb. 201 und 202).

Der Raum 1 ist auf Heizungsanlage mit negativem Erfolg untersucht worden. Irgendwelche nennenswerten Funde fanden sich weder hier noch in den anderen Räumlichkeiten.

Gebäude B (Abb. 193. Vgl. auch Plan Škorpil, Abb. 194, westliche Hälfte).

Der älteste Teil (Räume 1 bis 8) ähnelt in seiner Anlage dem Gebäude A, wurde jedoch von vornherein einheitlich gebaut. Nur die rückwärtigen Teile, die den freien Raum bis zu der Grenzmauer ausfüllen, sind späterer Anbau (Räume 9 bis 12).

Der südliche Teil des Gebäudes B ist der am wenigsten gut erhaltene. Spuren von Öffnungen sind an der südlichen Aussenwand nicht erhalten, es unterliegt jedoch kaum einem Zweifel, dass sich auch dieses Gebäude, in der gleichen Art wie das Gebäude A, nach Süden öffnete und dorthin orientiert war. Vielleicht ist meine Ergänzung der südlichen Aussenmauer nicht ganz zutreffend. Wenn wir aber die Gebäude A und B nebeneinander betrachten, so sehen wir, dass sie mit Rücksicht aufeinander nach einem einheitlichen Plan gebaut wurden. In der Innenausteilung finden sich gewisse Unterschiede, äusserlich aber bestand unbedingt das Bestreben die Bauten anzugleichen. Dieser Umstand wird auch für den künftigen Wiederaufbau ausschlag-

gebend sein müssen. Bemerkenswert ist hier die genaue Anpassung und die beinahe gleiche Breite der Fronten, sowie die gleichlaufende Führung der Wände, was von dem übrigen Baukomplex ohne weiteres absticht. Alles das deutet mit grosser Wahrscheinlichkeit darauf hin, dass die Gebäude A und B entweder gleichzeitig oder aber kurz nacheinander gebaut worden sind. Auch die angewandte Technik im Mauern ist vollkommen die gleiche.

Abb. 200. Gebäude B. Sockelausbildung

Das Gebäude B weist zum Unterschied von A seitliche Öffnungen nicht auf. Wahrscheinlich bestand hier von vornherein die Absicht einer Absonderung und Unterteilung des Wohnbezirkes, was sich auch in dem späteren Anbau der in südlicher Richtung verlaufenden Trennungsmauer zeigt. Es bestand vermutlich irgendeine Verbindung intimer Art zwischen den Gebäuden, weshalb ich einen Durchlass in der äusseren Mauer von Raum 9 angenommen habe. In der westlichen Aussenmauer sind bestimmte Spuren von Öffnungen nicht zu finden. Sämtliche drei von mir angenommenen Durchlässe in dem nördlichen Anbau sind hypothetisch. Von diesem Anbau sind nur Grundmauern erhalten und zwar unter dem späteren Bodenbelag. Das Vorhandensein einer, in etwa 50 cm. Abstand angelegten Grundmauer nördlich von 10 und 11 weist wahrscheinlich auf eine Treppenanlage hin. Die westliche Aussenmauer des Gebäudes ist von Škorpil irrtümlich in einer Stärke von 1,60 m. angegeben. In dieser Stärke ist nur die Grundmauer zu denken. Im weiteren Aufbau folgt ein zurückgesetzter Sockel und dann erst die aufgehende Mauer von 1,12 m. Stärke, genau wie auf der östlichen Seite (Abb. 200). Durch solche Ausbildung, wie sie nur die seitlichen Aussenwände aufweisen, wird die nord-südliche Orientierung des Gebäudes noch unterstrichen.

Abb. 201. Gebäude A und B. Blick von Norden. Im Vordergrund:
Gebäude A, Raum 9

Abb. 202. Blick vom Gebäude A zum nördlichen Anbau von B.
Im Vordergrund rechts: Gebäude A, Raum 9

Im Raum 1 ist Hypokaustheizung festgestellt, von der nur geringe Reste erhalten sind (Abb. 203). Die Heizung erfolgte von Raum 10 aus. Zu diesem Zwecke waren die Räume 1 und 10 durch eine backsteingewölbte Öffnung unterirdisch miteinander verbunden. Die Heizungsanlage war schon bei der Erbauung des Gebäudes vorgesehen und ist in späterer Zeit mehrfach umgebaut worden. Irgendwelche Teile eines Fussbodenbelags oder Konstruktion waren nicht zu sehen, dagegen fand sich eine Anzahl zerbrochener Tonröhrchen und einige ursprünglich darin im Mörtel eingebettete Eisenstücke. Auch bei der Ausgrabung der Hypokaustanlage des Gebäudes F wurden die gleichen Funde in grösserer Menge gemacht. Sie stehen zweifellos in Zusammenhang mit der Heizungsanlage. Die Röhrchen sind von etwa 13,5 cm. Länge und einem inneren Durchmesser von 4,2 bis 6 cm., die Eisenstücke etwa 15×15 mm. im Querschnitt (Abb. 204 u. 205) und gehören vermutlich zu einer Vorrichtung, mittels welcher die vor den Wandkanälen liegenden Marmor- oder sonstigen Platten befestigt wurden. Das Tonröhrchen mit dem Mörtelbett mag das Eisen vor der feuchten warmen Luft geschützt, und als bequem einzuhaltender Abstand für die Kanäle gedient haben. In der Tat entspricht auch der Abstand der Hypokaustpfeiler von der Wand ungefähr der Röhrchenlänge. Für diese Annahme scheint auch der Umstand zu sprechen, dass gerade dort wo früher der Fussboden ansetzte, lochartige Einkerbungen in der Mauer gibt (vgl. Abb. 209). Vielleicht war an diesen Stellen die untere Reihe der Tonröhrchen angebracht.

Für den konstruktiven Aufbau ist die Feststellung Škorpils über die Auffindung von Gewölberesten in den seitlichen Räumen wichtig.¹ In den grösseren mittleren Räumen nimmt er Holzdecken an, da die Mauer für ein Gewölbe zu schwach und ausserdem keine

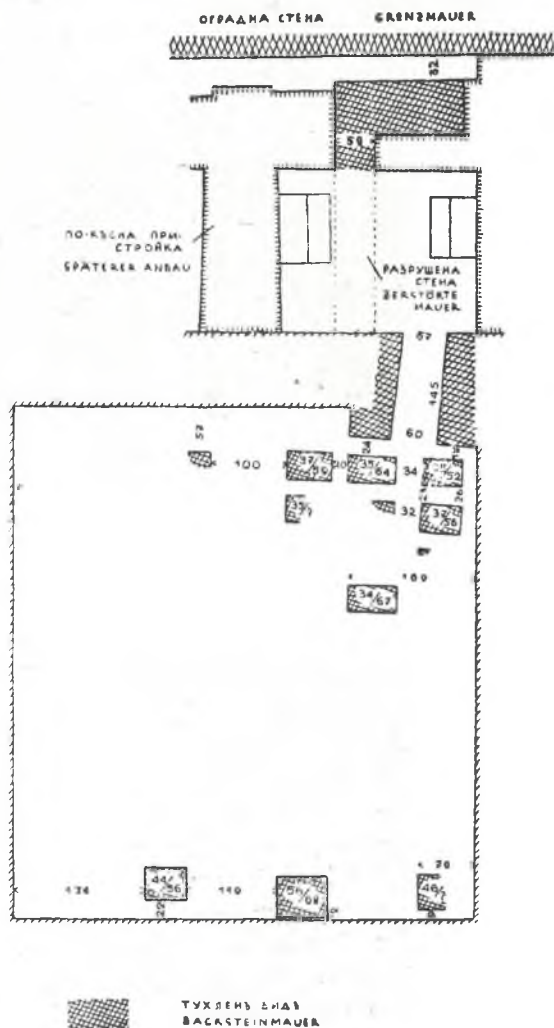

Abb. 203 Gebäude B. Hypokaustanlage

¹ Aboba-Pliska, 73.

Abb. 204. Tonröhrchen aus den Hypokaustanlagen der Gebäude B und F

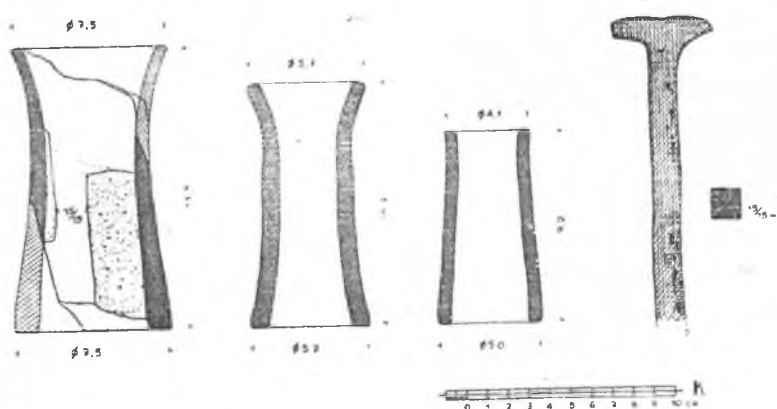

Abb. 205. Tonröhrchen aus den Hypokaustanlagen der Gebäude B und F

Gewölbereste zu finden gewesen sein.¹ Jedoch ist auch hier ein Gewölbe durchaus denkbar, da die beiden seitlichen Doppelmauern versteifend genug für ein Gewölbe wirken. Ausserdem wäre eine Überdeckung in Gurtbögen möglich, wodurch die

Abb. 206. Unterirdische Anlage ausgegraben in dem Raume zwischen den Gebäuden B, C, F, und der Grenzmauer

kleinen Trennungsmauern zwischen 3 und 4 und 7 und 8 eine Erklärung in konstruktiver Hinsicht fänden.

In dem Raum 11 sind unter den Grundmauern des Anbaues Reste eines in Ziegelsteinen gemauerten Ofens gefunden worden, der in keinem Zusammenhang mit anderen Mauern steht und vielleicht einen Teil der weiter westlich ausgegrabenen Anlage bildet (Abb. 206).²

Bei 9 in einer Tiefe von etwa 3,10 m. von Oberkante Plattenbelag aus gemessen, fand sich ein unterirdischer Gang durch die Grenzmauer (Abb. 207); in der Zeichnung auf Abb. 193 bei B 9. Der Gang ist werkgerecht aus gut zusammengefügtten Steinen

¹ Aboba-Pliska, 73. Škorpil vermerkt „eine grosse Anzahl Bruchstücke von Ziegelwänden, die in dicken Mörtelschichten gemauert wurden; die Ziegelschichten sind nicht ganz waagrecht, sondern wegen ungleicher Mörteldicke etwas gebogen. Die Ziegelwände sind 40 cm., d. h. einen Ziegel, stark. Die eine Mauerseite ist verputzt, auf der anderen sind nur die Fugen verstrichen. Die gefundenen Bruchstücke stellen wahrscheinlich Mauerreste vom oberen Stockwerk dar“. Nach der Beschreibung zu urteilen könnte es sich hiebei eher um Reste eines grösseren Gewölbes handeln. Jedenfalls ist bemerkenswert, dass trotz vieler aufgefundenen Reste Škorpil allgemein von gebogenen Ziegelschichten spricht. Um ungleichmässige Mauerung allein kann es sich also nicht handeln.

² Diese Anlage (Abb. 206) besteht aus einem Ofen und einigen kleinen Kammern. Sie befindet sich etwa in der Mitte zwischen den Gebäuden B, C, F und der Grenzmauer. In der Zeichnung ist sie nicht angegeben. Über ähnliche Anlagen in Pliska s. oben den Aufsatz K. Mijatev, 104 ff., Abb. 168-173.

gemauert und überwölbt, 0,96 bis 1,02 m. breit, und 1,88 m. hoch; er biegt in der Mauer selbst ziemlich steil nach Nord-Osten. Die Laibungen sind in den Fugen verstrichen, unten ist ein Ziegelsteinpflaster.

Abb. 207. Unterirdischer Gang durch die Grenzmauer

fenden Mauern und wurde mit ihnen gleichzeitig gebaut. Erhalten sind hier nur die Grundmauern aus Bruchsteinen, die erst nach der Entfernung des späteren Plattenbelages zum Vorschein kamen. In den Mauerverlauf ist ein aus Ziegelsteinen gemauerter Ofen eingebaut, der mit feiner Asche vollgefüllt vorgefunden wurde (Abb. 210 und 211). Über diese ganze Anlage kann man vor den weiteren Ausgrabungen südlich von B nichts Bestimmtes sagen.²

Inwendig steht der Gang nicht in Zusammenhang mit den späteren Mauern des nördlichen Anbaues von B. Die Eintrittsstelle war mit Bauschutt zugeschüttet und darauf die neueren Mauern eingebettet. Hier sind in grösserem Umkreis weitere Grabungen notwendig.

Nach seinem Austritt aus der Grenzmauer ist der Gang nicht weiter verfolgt worden. Weiterhin war er in Holz gezimmert fortgesetzt und ist jetzt vollständig verschüttet und nur an den Spuren im Erdreich erkennbar.¹

Der Fussboden des Raumes 5 wurde in einer späteren Zeit und zwar infolge eines Umbaues tiefer angelegt. Bei dieser Gelegenheit ist auch ein Teil der östlichen Aussenmauer in den Fundamenten bis auf eine Breite von etwa 2,15 m. durchbrochen worden. Alles war hier mit Brandschutt und verkohlten Balkenresten ausgefüllt. Die Spuren des Brandes sind auch an den Mauern erkennbar. In die Zeit nach dem Brande fällt die Errichtung der Mauer im südlichen Teile von 5. Sie bildet einen Teil von den weiter westlich und südlich verlaufenden Mauern und wurde mit ihnen gleichzeitig gebaut.

¹ Vgl. K. Mijatev, Der Palast von Krum, 107 ff.

² Vgl. auch oben S. 104 ff., Abb. 168–173.

Abb. 208. Gebäude A und B. Blick von Süden. Im Vordergrund rechts: Gebäude A, mit Steinblöcken ausgelegter Raum 6

Abb. 209. Gebäude B. Blick nach Westen. Im Vordergrund: Raum 1. Zustand vor der Ausgrabung der Hypokaustanlage

Raum 1 ist ein geschlossener Raum, was die Hypokaustanlage beweist. Die Ähnlichkeit der Gebäude vorausgesetzt, könnte das gleiche auch von dem entsprechenden Raum in dem Gebäude A angenommen werden. Ob die Räume 2 bei den Gebäuden

A und B geschlossene Räume oder Höfe sind, bleibt ungewiss. Die im letzten Falle notwendige Wasserab-
leitung ist bis jetzt nicht gefunden.

Abb. 210. Gebäude B. Ofenanlage im südlichen Teil vom Raum 2. Blick von Westen

Gebäude C (Abb. 212)

Von diesem Gebäude standen zu Beginn der Ausgrabungen nur einige Mauerreste vom nordwestlichen Teil aufrecht, auch waren undeutliche Spuren von Säulen zu unterscheiden. Das Gebäude befand sich ausserhalb des Grabungsgebietes des Russischen Archäologischen Instituts und ist in den Plänen Škorpils nicht angegeben. Nach den Aufräumarbeiten konnte die Ruine eindeutig als Kirche festgestellt werden. Sie ist, ausser dem erwähnten nordwestlichen Teil, nur noch in den Grundmauern erhalten, der Grundriss ist jedoch nach dem noch erhaltenen Teil nicht schwer zu ergänzen. Nur die Ostseite ist ungewiss. Die Kirche weist einen quadratischen Naos von etwa 6,30 m. Seitenlänge auf, dem ein gleich breiter nur etwa 1,90 m. tiefer Narthex und eine Apsis angebaut sind. Neben einem Mittelingang besass der Narthex auch einen Zugang auf der Nord- und

möglicherweise einen auf der Südseite. Er war mit dem Naos durch drei Eingänge verbunden. Von den vier Naos-Säulen sind in situ nur die Postamente mit der grob zugehauenen Rundung erhalten. Ausserdem zeigen sich noch Spuren eines kreisrundverlaufenden Verputzes (Abb. 215). Der Durchmesser der Putzrundung konnte an den beiden südlichen Säulen zu 74,5 cm., an der nordwestlichen Säule zu 78 cm. ermittelt werden. Von den Säulen selbst sind noch 2 Bruchstücke aus einem grünen, serpentinausgesprenkelten Marmor, dem sogen. verde antico, vorhanden.¹ Das eine Bruchstück

¹ Vgl. darüber Škorpils Angaben in Aboba-Pliska, 156.

wurde schon von Škorpil erwähnt.¹ Es hat einen Durchmesser von 38 cm. Das andere ist 39,5 cm. im Durchmesser und nach den erhaltenen Angaben in der Ruinenstätte der Kirche selbst aufgefunden worden. Ferner habe ich Splitter gleichen Steines auf dem Postament der nordwestlichen Säule entdecken können. Nicht ganz klar ist die Art der Aufstellung der Säulen, ob eine besondere Säulenbasis aus Marmor vorhanden war und wie der untere Putzrand damit in Einklang zu bringen ist.

Abb. 211. Gebäude B. Ofenanlage im südlichen Teil von Raum 2.
Blick von Süden

Im Naos sind Reste einer Verkleidung aus weissem, etwa 4,5 cm. starken Marmorplatten erhalten (Abb. 214). Den Säulen gegenüber finden sich innen im ganzen 8 Mauerpfeiler, die Marmorverkleidung eingerechnet, etwa 80 cm. breit und 13—14 cm. vorspringend. Die seitlichen Aussenwände waren mit 4 Lisenen von 63 cm. Breite und 11 cm. Tiefe gegliedert (Abb. 213), die der Naos-Unterteilung konstruktiv entsprechen. Beim Narthex sind Lisenen nicht festgestellt. Die Ausbildung des Hauptportals ist unbekannt.

Die Kirche ist gleichzeitig mit den neueren Mauern im südlichen Teil des Gebäudes B errichtet worden und ist teilweise damit verbunden (Abb. 216).

Gebäude D, E, F und G

Die folgenden Gebäude müssen einer gemeinsamen Betrachtung unterzogen werden, da sie gegenseitig ineinandergreifen und überbaut sind. Sie sind sämtlich

¹ Aboba-Pliska, 74.

unter dem Plattenbelag des später angelegten Hofes neu entdeckt worden. Der ersten Schicht, als das älteste Gebäude, gehört E an, ein runder Wasserbehälter (Abb. 218) von 10,05 m. äusserem und 2,87 m. innerem Durchmesser, sowie etwa 3,59 m. Mauerstärke. Der Behälter ist nur in dem in der Zeichnung kreuzschraffierten Teil ausgegraben. Gut die Hälfte ist von dem Gebäude F überbaut und kann ohne die gleichzeitige Zerstörung der Hypokaustanlage des Raumes 2 nicht untersucht werden.

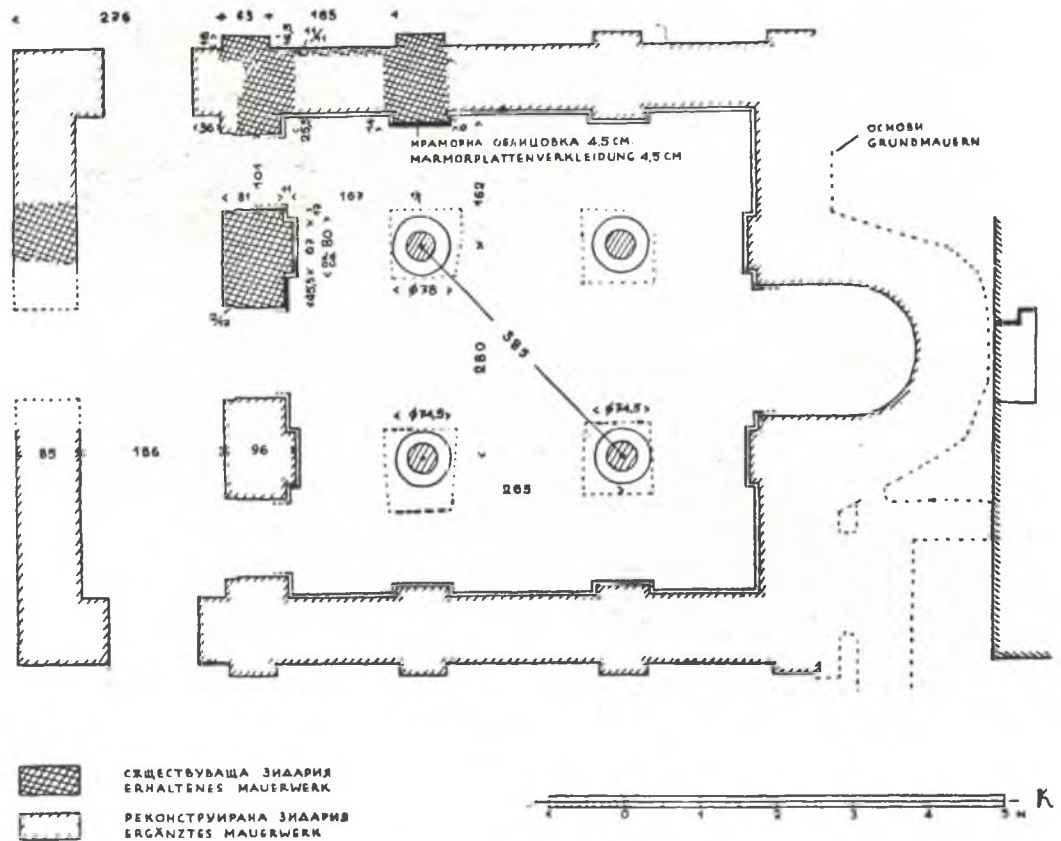

Abb. 212. Gebäude C

Erhalten ist der Behälterboden. Er ist in einer Stärke von etwa 5 cm. mit einem wasserdichten Estrich ausgelegt, der viel Ziegelstaub und Brocken und etwas Haecksel enthält. Die Behälterwand ist zweigeteilt: in einen äusseren Ring von etwa 2,98 m. und einen inneren von etwa 0,61 m. Stärke. Den inneren Ring bildet eine Ziegelsteinmauer (Ziegelsteine von etwa 30 bis 33 cm. Seitenlänge und 6 cm. Stärke), die sorgfältig in einem Mörtel mit starker Beimischung von Ziegelkleinschlag gemauert ist. Er ist nur in einer Höhe von etwa 10 bis 15 cm. erhalten und fusst in seiner ganzen Stärke auf dem Estrichboden. Der äussere Mauerring ist etwas besser erhalten. Er ist innen als Mischmauerwerk (Ziegel- und Bruchsteine), nach aussen zu als reine Steinmauer aufgeführt worden. Nach aussen zu nimmt die Sorgfalt

Abb. 213. Gebäude C. Ausserer
Wandpfeiler

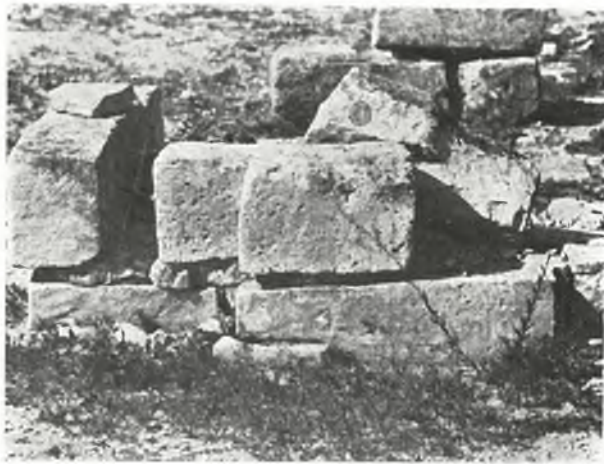

Abb. 214. Gebäude C. Innerer Wandpfeiler
mit Überresten der Marmorverkleidung

Abb. 215. Gebäude C. Putzrundung an
einer Säule

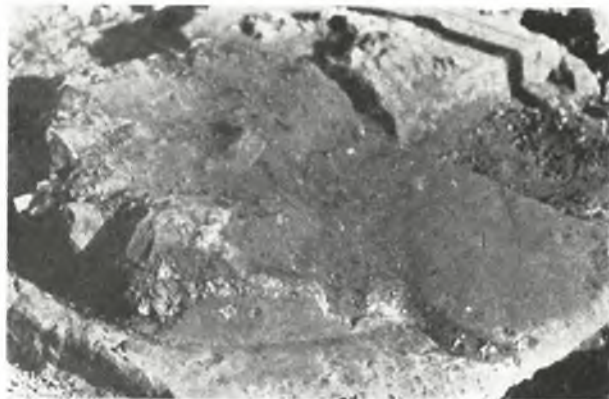

Abb. 216. Gebäude C. Blick von Süden. Im Mittelgrund rechts: die Apsis

Abb. 217. Blick von Norden auf das Gebäude C (im Hintergrund).
Im Vordergrund: „Mauern“ VIII (nach Škorpil's Bezeichnung),
vgl. Abb. 225

im Mauern immer mehr ab. An der Innenseite ist der äussere Mauerring 2 cm. stark verputzt, ebenfalls mit einem wasserdichten Mörtel, der an der Anschlussstelle unter den Estrichboden reicht. Der Arbeitsgang ist also folgender: Zuerst wurde der äussere Mauerring errichtet, und innen verputzt, dann ist der Bodenestrich aufgebracht und

Abb. 218. Gebäude E. Blick von Westen. Rechts: Gebäude D. Links (gerade noch zu sehen): Südmauer von Gebäude F

am Schluss der innere Mauerring hergestellt worden. Ein Abflussrohr von 7 cm. Durchmesser in Lichten führt aus dem Behälter in südlicher Richtung, konnte aber nicht weiter verfolgt werden. Eine in 0,97 m. über dem Estrichboden im äusseren Mauerring vorhandene Ziegelsteinschicht kann vielleicht als Ansatz einer darüber gebauten reinen Ziegelsteinmauer angesehen werden. Ferner fand sich unweit dieser Stelle ein teilweise beschädigter, keilförmig zugeschnittener und profilierter Stein von 4,08 m. äusserem Krümmungsradius, der möglicherweise zum weiteren Aufbau des Behälters gehört.

Nach der Zerstörung des Behälters ist das Gebäude G entstanden. Davon ist ein Teil in der südöstlichen Ecke von Raum 3, Gebäude F, zu sehen, und punktiert unter der Mauer südlich von Raum 3. Über die Form und Bestimmung dieses Gebäudes, von dem nur Grundmauern erhalten sind, liess sich nichts ermitteln.

Einer noch späteren Bauperiode gehört der kleine Bau D an (Abb. 219), etwa 4,60×7,90 m. gross. Auch hier fehlen jegliche Funde, die uns Hinweise auf dessen Aufbau und Bestimmung geben könnten. Vielleicht ist dies ein Kultbau, der irgendwie in Verbindung mit der Kirche C steht.

Als die letzte Bauetappe ist hier das längliche Gebäude F anzusehen (Abb. 222). Es ist in einer späteren Zeit als die Kirche C gebaut, was aus dem Maueranschluss

unschwer zu ersehen ist (Abb. 221). Da eine Abflussleitung von F genau entlang der nördlichen Mauer von D geführt ist (Abb. 218), wird das letzte Gebäude bei der Erbauung von F wahrscheinlich schon vorhanden gewesen sein.

Von dem Gebäude F ist bei den Ausgrabungen des Russischen Archäologischen Instituts nur der Raum 3 und zwar nur zu einem Teil freigelegt worden (vgl. Plan Škorpil, Abb. 225 unter II). Doch haben die auf dem Plan Škorpils vermerkten

Abb. 219. Gebäude D. Blick von Südwesten

Mauern mit dem Gebäude F nichts zu tun. Sie sind nach der Zerstörung von F in einer späteren Zeit entstanden. Vor den letzten Ausgrabungen befanden sich hier an Ort und Stelle noch weitere, bei Škorpil nicht vermerkte Mauern, die als östliche Verlängerung seines Gebäudes II den Ofen der Hypokaustheizung umfassten (Abb. 235).

Das Gebäude F (Abb. 222) ist nur in den Grundmauern erhalten. Nach seiner Hypokaustanlage, den vielen Abflussleitungen und den starken Mauern kann es eindeutig als ein Bad festgestellt werden, und zwar weist es genau die Dreiteilung auf die noch heute in den türkischen Bädern weiterlebt. 1 ist der Vor- und Auskleideraum, 2 der zentralgeheizte eigentliche Baderaum, 3 der Wirtschaftsraum, von dem aus die Ofenanlage bedient wurde. In der 3,20 m. starken Mauer zwischen 2 und 3 ist der grosse Wasserkessel eingebaut zu denken, zu dem auch ein Abflussrohr aus Blei gefunden wurde. Sonst sind noch weitere drei Abflusstellen in dem Gebäude vorhanden. Von der Hypokaustanlage sind teilweise nur die Pfeiler erhalten. Sie sind verschiedener Form und Grösse von 31×31 cm. bis 55×65 cm. im Querschnitt. Von der Fussbodenkonstruktion selbst fand sich nichts. Auch für den weiteren Aufbau des Gebäudes liegen, ausser den bereits bei der Beschreibung des Gebäudes B erwähnten Röhrchen, nennenswerte Funde nicht vor.

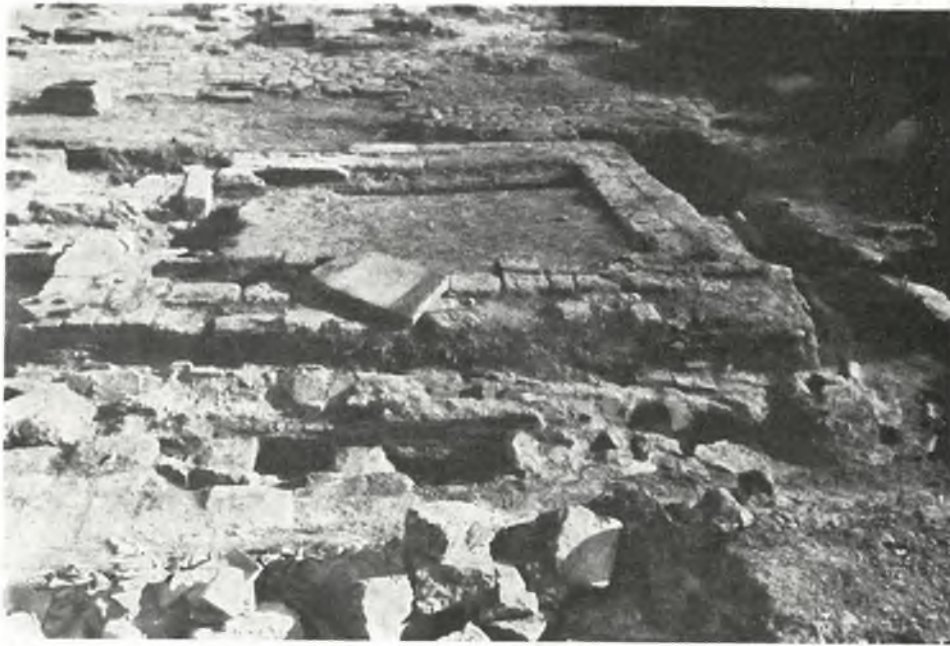

Abb. 220. Blick von Norden. Im Mittelgrund: Gebäude E, Raum 3

Abb. 221. Anschluss-Stelle zwischen den Gebäuden C (rechts) und F (links)

Gebäude H (vgl. auch Plan Škorpil, Abb. 225).

Bei diesem Gebäude vermerkt schon Škorpil die Verschiedenheit im Aufbau und in der Stärke der Mauern, sowie die Tatsache der Vermauerung verschiedener Öffnungen, ohne zum Schluss zu kommen, dass es sich dabei um kein einheitliches Gebäude handeln kann.¹ In der Tat sind hier zwei Gebäude über- und nebeneinander gebaut. Der ursprüngliche und ältere Teil, der nur sondagenmässig untersucht

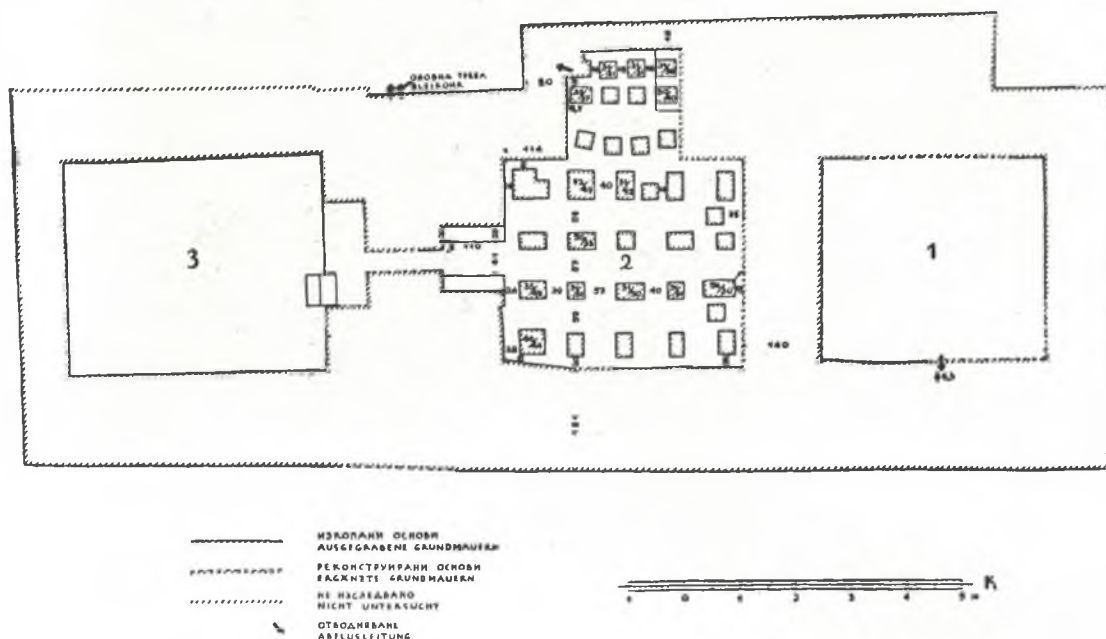

Abb. 222. Gebäude F. Grundriss

wurde, bildet in seinem unteren Teil eine Art Behälter viereckiger Form, von etwa $8,40 \times 8,90$ m. Grösse und einer Wandstärke von etwa 2,20 bis 2,30 m. Der Behälterbau hat eine noch nicht untersuchte Fortsetzung in südlicher Richtung. Er weist sorgfältig gebaute Ziegelmauern und einen stellenweise bis zu 5 cm. starken wasserdichten Verputz auf. Dieser Putz ist hart wie ein gutgebrannter Ziegelstein und auch äusserlich an der Oberfläche und den Bruchstellen nicht davon zu unterscheiden. Bemerkenswerterweise fand sich an der Sondagenstelle kein Bodenestrich, wie etwa in dem runden Behälter E, sondern festgestampfter Lehm mit etwas Ziegelkleinschlag. In der südlichen Wand ist in einer Höhe von etwa 1,00 m. über dem Behälterboden eine Abflussleitung von 6 cm. Durchmesser in Lichten. Genau bis zu dieser Stelle reicht der Bauschutt. Darunter befindet sich Erdreich, das auf seine Beschaffenheit noch nicht untersucht ist. Eine Art Kanal oder Drainageleitung von Steinblöcken gebildet und überdeckt, führt zur Abflusstelle (Abb. 226 und 227). Die Abflussleitung weist in der Mauer ein starkes Gefälle auf und tritt auf der anderen Mauerseite, etwa 20 cm. unterhalb der Behälterbodenoberkante aus (Abb. 228). Den

¹ Vgl. die Beschreibung Škorpils in Aboba-Pliska, 67 ff.

Abb. 223. Gebäude F. Blick von Norden. In den Mitte: Raum 2

Abb. 224. Gebäude F. Blick von Südosten. Hypokaustanlage im Raum 2

weiteren Abfluss sicherten zwei seitlich angebrachte, schwache Ziegelsteinwände. Die Behälterwände ragten ursprünglich in der erwähnten Stärke bis ungefähr 2,80 m. über die Behälterbodenoberkante empor. Hier war an der Innenseite ein Mauerabsatz, der möglicherweise die Überdeckung des Behälters trug oder einen Umgang in etwa 1,15 m. Breite bildete. Aussen fehlte ein Absatz. Die aufgehende Mauer wies verschiedene Öffnungen auf. Davon habe ich mit Sicherheit nur noch eine an der

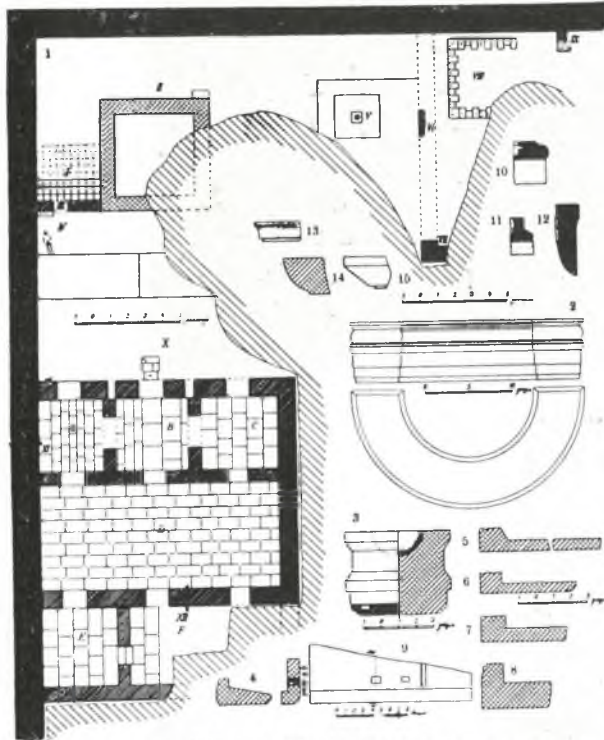

Abb. 225. Plan Škorpil. Nordwestecke des mauerumgrenzten Gebietes. (Aus Aboba-Pliska, Taf. XIV)

Bei der Errichtung des neuen Gebäudes wurde nur die westliche Mauer des alten Baues zerstört. Wir unterscheiden darin einen von West nach Ost gerichteten, länglichen Hauptraum von 14,10×6,05 m. Auf beiden Seiten sind symmetrisch je drei kleinere Räume angegliedert. Als westliche Abschlusswand des Gebäudes dient die Grenzmauer. Vermutlich öffnete sich der Hauptraum in einer oder mehreren Öffnungen breit nach Osten hin, doch wird dafür bei dem jetzigen Zustand der Ruine der Beweis kaum zu erbringen sein. Jedenfalls wird man die Ergebnisse der Ausgrabungen östlich von H abwarten müssen.

östlichen Wand feststellen können (in der Zeichnung auf Abb. 238 vermerkt). Von den vielen von Škorpil angegebenen Öffnungen an der Nordwand liess sich nur die mittlere feststellen. An der Behälter-Südwand ist nur ein Durchlass zwischen 1 und 7 zu erkennen, er gehört aber einer späteren Bauperiode an. Leider unterliegen in Pliska ungeschützte Ziegelwände leicht zerstörenden Witterungseinflüssen, deshalb ist heute nicht mehr das zu unterscheiden, was zur Zeit der Ausgrabungen des Russischen Archäologischen Instituts noch zu sehen war. Die merkwürdigen schmalen Öffnungen an der nördlichen Aussenwand (vgl. Plan Škorpil, Abb. 225) stammen vermutlich vom älteren Bau, und wurden später nur vermauert. Diese Tatsache wird von Škorpil erwähnt.¹ Ob auch die beiden seitlichen breiteren gleichfalls vermauerten Öffnungen mit dem älteren Bau irgendwie zusammenhängen, mag dahin gestellt bleiben.

¹ Aboba-Pliska, 66.

Abb. 226 (oben). Gebäude H. Drainageleitung.
Zufluss-Stelle zum Kanal in der südlichen
Mauer von Raum 1. Blick von Norden

Abb. 227 (links). Gebäude H. Drainageleitung.
Zufluss-Stelle zum Kanal in der südlichen
Mauer von Raum 1. Blick von Westen

Gebäude I

Dieses neu entdeckte, bis jetzt grösste Gebäude, in dem mauerumgrenzten Gebiet ist fast nur in den Grundmauern erhalten. Um den etwa $7,70 \times 6,80$ m. grossen Raum sind noch geringe Reste, fast nur Spuren, der aufgehenden Ziegelwand zu sehen. Sie ist an der Nordseite 1,18 bis 1,20 m., an der Südseite 1,35 m. stark. An der Südseite, genau in der Mittelachse, befindet sich eine 1,87 m. breite

Abb. 228. Gebäude H. Drainageleitung. Abfluss-Stelle aus dem Kanal in der südlichen Mauer von Raum 1. Blick von Süden

Öffnung. Da an der Nordseite eine entsprechende Öffnung nicht besteht, erlaubt dies den wichtigen Schluss über die Orientierung des Gebäudes, nämlich—nach dem Süden. Das Vorhandensein seitlicher Öffnungen lässt sich nicht bestimmen, da hier keine Spuren des aufgehenden Mauerwerks vorhanden sind. Die Aussenmauern, sowie die innere Trennmauer zwischen 2 und 3 sind nur als Fundamente erhalten. Sie sind aus grossen Steinblöcken und gut bindendem Mörtel hergestellt, und haben eine Stärke zwischen etwa 1,20 und 1,40 m. An den Mauern finden sich verschiedentlich unregelmässige Ausschnitte.

Gebäude K

Dieses längliche, schmale Gebäude erscheint als trennendes Glied zwischen dem westlichen und dem östlichen Teil des umgrenzten Gebietes. Es ist etwas besser erhalten und der Grundriss mit ziemlicher Sicherheit zu bestimmen. Die Mauern sind in gemischter Bauweise aufgeführt. In dem Raum 3 befindet sich eine Anlage aus zwei in Ziegelsteinen gemauerten und abgedeckten, sich kreuzenden Kanälen

(Abb. 231). Der südwestliche Teil des Gebäudes K ist ziemlich zerstört und die westliche Abschlusswand von Raum 4 in ihrem südlichen Teil auch nicht als Grund-

Abb. 229. Gebäude I. Nordostecke, Blick von Nordwesten

mauer erhalten. Der Raum 4 steht offenbar in Verbindung mit der Verteidigungsanlage zum Schutze des südlichen Tores N (Abb. 233 und 234). Hier wäre auch eine Treppe zu dem über dem Tor wahrscheinlich vorhandenem Turm anzunehmen. Der Raum 4 wäre somit für die Wache bestimmt gewesen und konnte im Notfall eine grössere Anzahl Verteidiger beherbergen. Auch die übrigen Räume 1, 2 und 3 mögen dem gleichen Zweck gedient haben.

Bis jetzt sind drei Zugänge zu dem umgrenzten Gebiet ermittelt. Das nördliche Tor M und das westliche O sind schon von Škorpil vermerkt.¹ Das neuerdings ausgegrabene Tor N ist als Hauptzugang zu betrachten, wobei auch O als Zugang zum westlichen Teil des Gebietes keine zu unterschätzende Bedeutung spielte.

¹ Aboba-Pliska, 64.

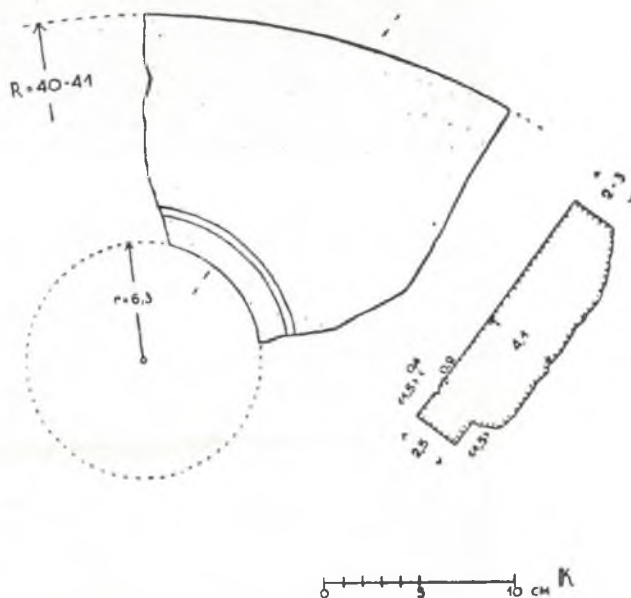

Abb. 230. Bruchstück einer Transenne (?), gefunden östlich von Gebäude K

Abb. 231. Gebäude K. Raum 3. Die in Kreuzform angelegten „Kanäle“.
Blick von Osten

Abb. 232. Gebäude K. Blick von Südwesten. Im Vordergrund rechts:
Raum 4

Nachdem wir die Bauten in dem mauerumgrenzten Gebiet im Zentrum der inneren Stadt von Pliska im Einzelnen untersucht, wäre die Frage berechtigt, um was es sich bei dem ganzen Komplex eigentlich handelt, in welcher Beziehung er zu den übrigen freigelegten Bauten steht und ob die bisherigen Ausgrabungsergebnisse bereits eine eindeutige Antwort erlauben.

Schon auf Grund der 40 Jahre zurückliegenden Ausgrabungen des Russischen Archäologischen Instituts glaubte Škorpil, sich bestimmt zu dieser Fragestellung

Abb. 233. Verteidigungsanlage zum Schutze des südlichen Tores N.
Blick von Westen

äussern zu können. Er sagt: „Die derzeitigen Ausgrabungen klären in grossen Umrissen die Austeilung der Palastbauten auf. Sie erinnert in ihrer Grundrissanlage an die Bauten der östlichen Herrscher: 1) Wohnräume (I, II) sind von einer Mauer umgeben; 2) südlich dieser Mauer befindet sich im östlichen Teil der Thronsaal (VII) und 3) im westlichen ein Kultusgebäude, aus dem später christliche Kirche wurde (IX).“¹ Es wäre nun zu prüfen, ob auch im Lichte der letzten Ausgrabungsergebnisse Škorpils Auffassung von der Residenz in Pliska ihre Gültigkeit behält und ob die Ruinen Pliskas uns nicht neue und wichtige Aufschlüsse über die an Quellen so spärliche und dunkle Geschichte des ersten bulgarischen Reiches zu bieten vermögen. Mit dieser Frage beschäftige ich mich an einer anderen Stelle.² Hier, zu der Auffassung Škorpils, möchte ich nur soviel bemerken, dass sich im mauerumgrenzten Gebiete keinesfalls nur Wohnzwecken allein dienende Bauten befanden, was schon die Entdeckung der kleinen Hofkirche C beweist. Auch Repräsentationszwecken dienende Gebäude, wie einen Thron- und Audienzsaal, der auch für heidnische

¹ Aboba-Pliska, 62.

² Vgl. unten den Aufsatz „Pliska und die altbulgarische Geschichte“.

Kultusbräuche bestimmt gewesen sein mag, können wir mit Sicherheit voraussetzen. Dies könnte das Gebäude I sein. Dafür spricht vor allen Dingen der Umfang und die hervorragende Stellung im Zentrum des mauerumschlossenen Gebietes, die Orientierung zum wichtigsten Eingangstor und die isolierte Stellung gegenüber den Wohnbauten.

Abb. 234. Südtor N. Blick von Südosten

Für die unmittelbare Datierung der Gebäude haben wir noch wenig Anhaltspunkte. Die neu entdeckte Kirche C kann erst aus der christlichen Zeit stammen. Sie ist womöglich gleich nach der im Jahre 865 erfolgten Bekehrung Bulgariens zum Christentum erbaut. In diesem Fall kann nach unseren Ermittlungen über die verschiedenen Bauperioden das Gebäude B spätestens in der ersten Hälfte des IX. Jahrhunderts, das Bad F dagegen frühestens am Ende des IX. Jahrhunderts entstanden sein. Die Bauperioden sind auf Grund bautechnischer Überlegungen im Gesamtplan (Abb. 236) eingezeichnet. Sie sollen eine allgemeine Übersicht verschaffen. Einige Stellen sind möglicherweise noch verbesserungsfähig.¹

Zwei Funde geben uns wichtige Anhaltspunkte über die grosse Zerstörung Pliskas. Der eine Fund wurde an der Stelle des nördlichen Anbaues des Gebäudes B gemacht, unter dem die Reste dieses Anbaues bedeckenden Plattenbelag. Es ist dies eine kupferne Münze aus der Zeit des Kaisers Johannes Tzimiskes. Der andere Fund, das Bleisiegel eines byzantinischen Festungskommandanten aus dem Ende des X. Jahrhunderts,² gelang an der Stelle zwischen den Gebäuden F und D. Über

¹ Darüber Näheres vgl. unten den Aufsatz „Pliska und die altbulgarische geschichte“.

² Die Aufschlüsse über den Münz- und Bleisiegelfund verdanke ich T. Gerasimov, der sie mir liebenswürdigerweise zur Verfügung stellte. Vgl. auch unten S. 181.

der Fundstelle bei Beginn der Ausgrabungsarbeiten fehlte der Plattenbelag, kann aber mit ziemlicher Sicherheit als vorhanden gewesen angenommen werden und wird in der Zwischenzeit abhanden gekommen sein.

Die oben genannten Funde geben uns nicht nur einen terminus post quem, sondern auch den Zeitpunkt selbst für die erste grosse Zerstörung Pliskas an. Dies beweisen die geschichtlich bekannten Vorgänge der Unterwerfung Ost-Bulgariens

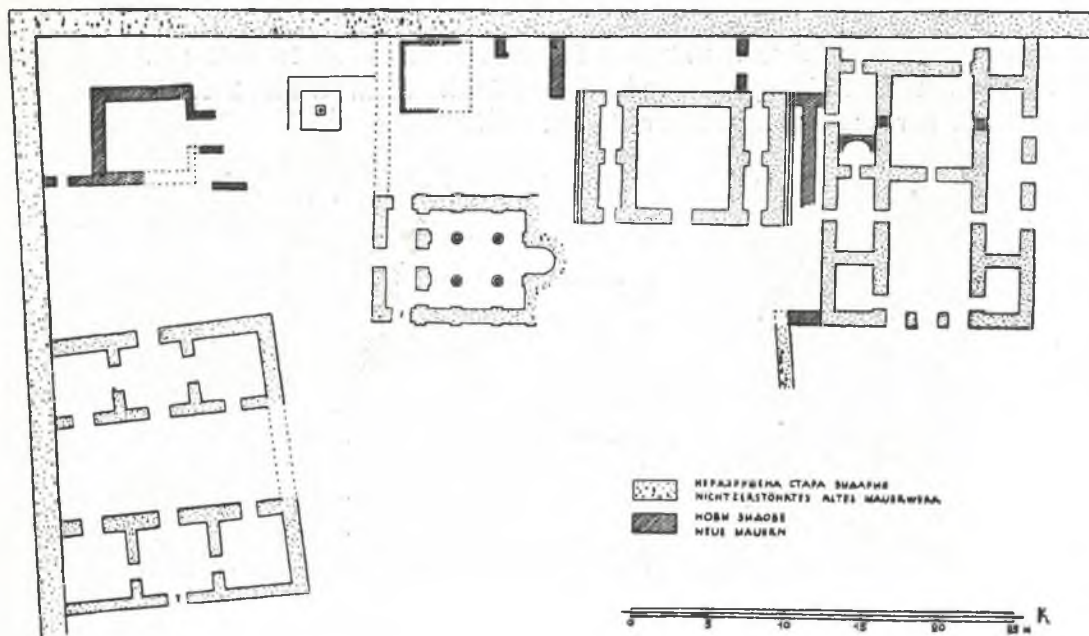

Abb. 235. Nordwestecke des mauerumgrenzten Gebietes. Zustand in der Zeit nach der Zerstörung Pliskas (nach 971)

durch das byzantinische Reich. In die Zeit nach Pliskas Fall (nach 971) gehören verschiedene, von Škorpil vermerkte, jetzt grösstenteils nicht mehr erhaltene Mauern leichter Bauart an. (Vgl. Abb. 235 in Verb. mit Abb. 194 und 225).

Jetzt restlos verschwunden sind die Mauern VI, VII und III (Abb. 225), wie auch IX, X und die Ofenanlage in M (Abb. 194). Dagegen ist die Mauer zwischen A und B (Abb. 194) noch in geringeren Resten vorhanden. Erhalten ist auch die zwischen den Gebäuden A und B eingeschaltete Wand, die vermutlich als Unterbau einer Treppe diente. Aufschlüsse über diese späteren Bauten waren schon von Škorpil nicht zu gewinnen.

Der von Škorpil in situ ausgegrabene Altar¹ (Abb. 225 unter V; der Altarstein, zu dem ein antikes Säulenpostament verwendet wurde, ist auf der gleichen Zeichnung unter 3 zu sehen) fand sich nicht mehr an seiner ursprünglichen Stelle. Unter den Platten des quadratischen Bodenbelags und zwar gerade dort, wo der Altar sich

¹ Aboba-Pliska, 76—77.

Art der schon oben erwähnten ausgegraben, der in des F hineingebaut war. In dem Ofen fanden sich ochener Krug, Schutt und Asche, alles durcheinan- n fand schon Škorpil „eine grosse Anzahl Knochen ie Scherben verschiedener Tongefässe“.¹ Dies hat h an dieser Stelle die Küchenabteilung des Schlosses s mehr in Pliska zu der Zeit als der Altar errichtet Opferschlachtungen stattgefunden haben. Dies zeigt uchen für eine ziemlich späte Zeit (XI. oder XII. und gibt vielleicht einen Wink über den Verwen- erwähnten „Öfen“.

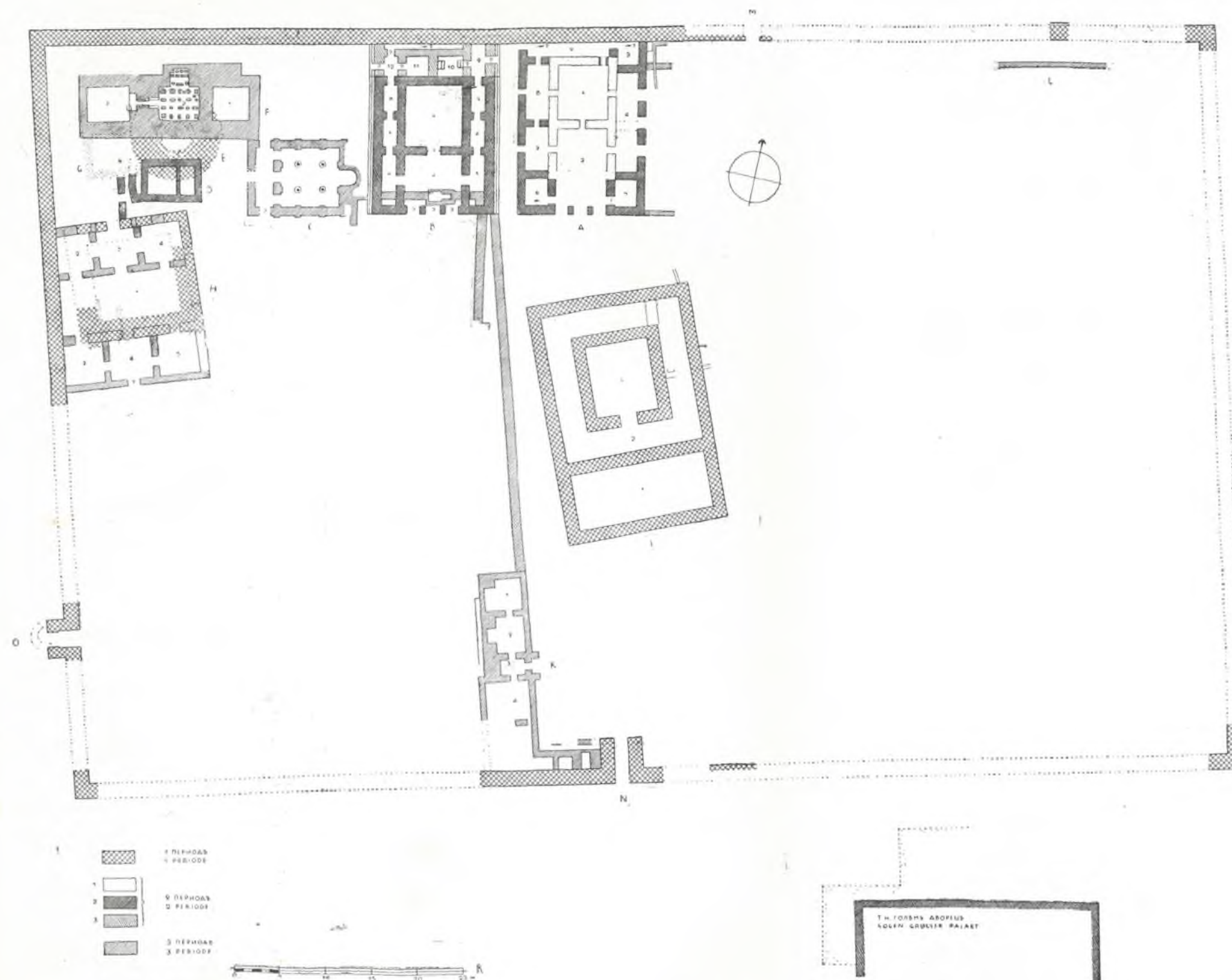
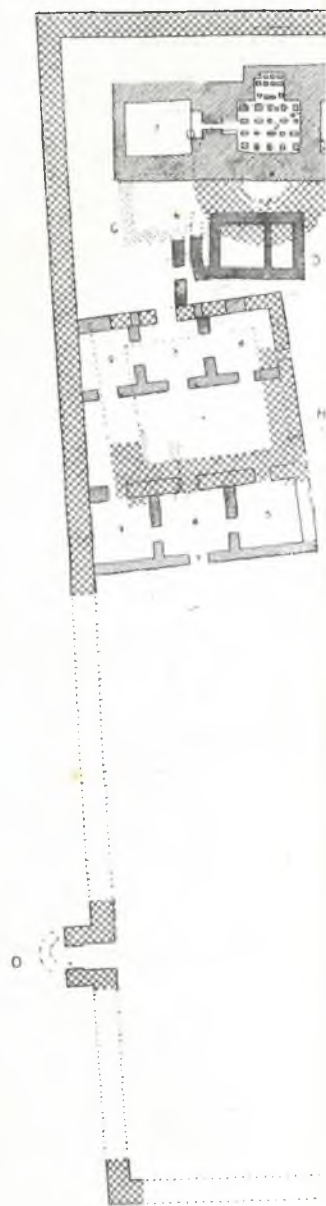

Abb. 236. Gesamtplan des mauerungrenzten Gebietes. Letzter Ausgrabungszustand.

erhob, wurde ein Ofen von der Art der schon oben erwähnten ausgegraben, der in den Schutt des zerstörten Gebäudes F hineingebaut war. In dem Ofen fanden sich mehrere Knochenreste, ein zerbrochener Krug, Schutt und Asche, alles durcheinandergeworfen. Um den Altar herum fand schon Škorpiľ „eine grosse Anzahl Knochen von wilden und Haustieren, sowie Scherben verschiedener Tongefäße“.¹ Dies hat ihn zum Schluss verleitet, dass sich an dieser Stelle die Küchenabteilung des Schlosses befand. Es gab jedoch kein Schloss mehr in Pliska zu der Zeit als der Altar errichtet wurde und es werden wohl hier Opferschlachtungen stattgefunden haben. Dies zeigt ein Festhalten an heidnischen Bräuchen für eine ziemlich späte Zeit (XI. oder XII. Jahrhundert, wenn nicht später) und gibt vielleicht einen Wink über den Verwendungszweck der schon mehrfach erwähnten „Öfen“.

¹ Aboba-Pliska, 77.

Византийски оловени печати отъ Плиска

отъ Тодоръ Герасимовъ

Печатитѣ, които описваме по-долу, сж намѣрени презъ последнитѣ нѣколко години изъ развалинитѣ на старата българска столица Плиска.¹ По-голямата частъ отъ тѣхъ — петъ на брой произхождатъ отъ разкопкитѣ въ нѣкои мѣста на развалинитѣ, предприети отъ страна на Народния археологически музей отъ 1930 до 1937 година подъ ръководството на г. д-ръ Кр. Миятевъ.

Единъ (№ 6) отъ останалитѣ печати е намѣренъ при сондажитѣ, направени отъ музейния архитектъ г. П. Карасимеоновъ презъ 1939 год., а останалитѣ два сж били изровени случайно отъ г. Ив. Молловъ и пазача на развалинитѣ въ Плиска изъ разрушенитѣ градежни материали.²

Печатитѣ сж сравнително добре запазени съ изключение на два, чиято повърхность е много пострадала и отъ надписитѣ имъ едва се разчитатъ по две-три думи и отдѣлни букви.

Възъ основа на изработката и характера на буквитѣ, печатитѣ се датиратъ въ първата половина на XI вѣкъ.

Новооткрититѣ печати сж ценно допълнение къмъ намѣренитѣ въ Плиска преди 42 години печати. Тази малобройна група сфрагистични паметници при отсъствие на други писмени известия помага съ лаконичнитѣ надписи върху тѣхъ да узнаемъ, макаръ и въ общи черти, нѣкои страни отъ живота на старата българска столица следъ падането на България подъ византийско владичество.

Печатитѣ ни сочатъ, че Плиска не е била унищожена, а само е била организирана като укрепенъ центъръ съ значителенъ византийски гарнизонъ. Това положение Плиска добива благодарение на важното си мѣстоположение — възелъ на пътища отъ Дунавската равнина къмъ Балкана и Тракия.

1. Печатъ на Андроникъ Дука протоспатарий и стратегъ на Великия Преславъ

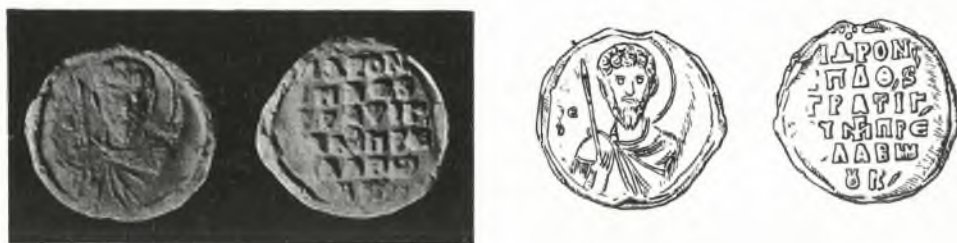
Диаметъръ на оловеното ядро 25 мм., дебелина 2 мм. Народенъ археологически музей София, инв. № 171. Обр. 239.

¹ По време на първитѣ разкопки на развалинитѣ въ Плиска извършени отъ Руския археологически институтъ въ Цариградъ презъ 1899 год. сж били сжшо така намѣрени нѣколко византийски оловени печати, вж. Б. П а н ч е н к о, ИРАИК X (1905), 291.

² Ползувамъ се отъ случая да благодаря на споменатитѣ господа за любезното позволение да обнародвамъ тѣзи интересни паметници.

Повърхността на дветъ страни на печата е добре запазена; само началнитъ букви на надписа върху opakото сж приплескани съ нѣкакво оржие и сега сж неузнаваеми.

Лице: [ὁ Θ] εἰς [οδρος]. Допоясно изображение на св. Теодоръ въ ризница и върху ѱ войнишко намѣтало, закопчано на дѣсното рамо; светецътъ държи въ дѣсната ржка копие, а въ лѣвата — оваленъ щитъ, чиито контури поради повреда на повърхността на печата едвамъ личатъ. Св. Теодоръ е съ буйна кждрава коса и заострена брада. Широкото лице и заострената брада, малко раздвоена на върха, ни сочатъ, че тукъ е представенъ св. Теодоръ Стратилать, чийто иконографски типъ е засвидетелствуванъ и въ нѣкои други печати.¹

Обр. 239. Оловенъ печатъ на Андроникъ Дука, протоспатарий и стратегъ на Великия Преславъ

Abb. 239. Bleisiegel des Andronikos Dukas, Protospatharios und Strategos von Gross-Preslav

Бюстътъ на светеца е изработенъ доста грижливо.

Опако: Надписъ въ шесть реда

• • ἸΔΡΟΝ,	[Ἰ]δρὸν(ικος)
• • ΣΠΑΘ,S	[(πρωτο)]σπαθ(άριος)(καί)
• • ΤΡΑΤΙΓ,	[σ]τρατήγ(ος)
• • ΥΜΠΡΕ	[το]ῦ Μ(ε)γ(άλου) Πρε-
• • ΛΑΒΙΘ	[σθ]λάβιου
• • ΘΚ,	[ὁ Δ]ούκ(ας)

Въ първия редъ на надписа сж изчезнали две начални букви отъ собственото име (отъ Ν сега личи само дѣсната отвесна хаста). Въ втория редъ предъ буквата Π би могло да се мисли, че е стояла буквата Υ и тогава бихме попълнили тритъ букви като титлата ΥΠΑΤΟΣ. Обаче въ оригинала при внимателно взирание се очертаватъ крайчетата на буква Σ. Предъ нея е стояла буквата Α съ която се съкращава частицата πρωτο.

¹ Н. Мушмовъ, ИАИ VIII (1934), обр. 193, 44; N. Bănescu, Byzantion X (1935), 601, 1. За изображението на Св. Теодоръ върху печатитъ въобще срв. V. Laurent, Ed'O XXXI (1928), 423 и заб. 4.

Въ четвъртия редъ предъ групата букви М и Г се вижда, въпрѣки приплескването, характерното очертание на буква Г и предъ нея слаба следа отъ буквата О. Предъ тѣхъ е стояла буква Т.

Епитетътъ на Преславъ — Μεγάλος е предадена посрѣдствомъ лигатура на буквитѣ М и Г. Винаги въ византийскитѣ печати при думи и географски названия и други съ епитетъ Μεγάλη, последната се предава посрѣдствомъ лигатурата на буквитѣ М и Г.¹

Въ предпоследния редъ следъ ΛΑΒ има две букви, които на пръвъ погледъ изглеждатъ като буквата W. Обаче при вглеждане се вижда, че това сж два отдѣлни буквени знака Ι и Ϝ, които отъ приплескване на долнитѣ имъ части образуватъ нѣщо прилично на буква W. Тѣзи букви сж окончание въ родителенъ падежъ на името на Преславъ, което въ нашия печатъ е транскрибирано на грѣцки въ мжжки родъ, както е то и на български езикъ. Обикновено, у досега познатитѣ византийски автори името на Великия Преславъ винаги е транскрибирано въ женски родъ: ἡ Μεγάλη Πρεσλάβα.²

Въ последния редъ отъ надписа сж запазени две букви Ϝ и Κ. Тѣ сж остатъкъ отъ фамилното име Δούκας. Кой е Андроникъ Дука отъ занимаващия ни печатъ? На това запитване сега е трудно да се отговори съ положителностъ. Може би той да е тѣждественъ съ Андроникъ Дука, синъ на Кесаря Иванъ Дука, братъ на императора Константинъ Дука X (1059—1062).³

Познатъ е единъ печатъ на единъ Андроникъ Дука протопроедъръ, протостраторъ и великъ доместикъ (1075).⁴ Шлумберже е обнародвалъ единъ печатъ на севастъ Андроникъ Дука,⁵ но той е отъ много по-късно време — XII вѣкъ.⁶

Андроникъ Дука въ нашия печатъ носи титлата на началникъ на тема — протопроедъръ и стратегъ.⁷ Тоя чинъ на стратегъ не ни дава обаче основание да приемемъ, че Великиятъ Преславъ е билъ следъ покорението на България организиранъ заедно съ областта около него като отдѣлна тема.

Известно е както отъ писменитѣ византийски извори, тѣй и отъ сфрагистичния материалъ, че земитѣ отъ българската държава между долното течение на Дунава, Черно-море и Стара-планина сж организирани само въ една темна единица — тема на придунавскитѣ градове — τῶν Παριστρίων, на български Подунавие.⁸ Тая тема е имала за управителъ стратегъ съ главно седалище гр. Дръстъръ (Силистра).

¹ Срв. Schlumberger, Sigillographie, 133, 148, 155: Μ (ΜΕΓΑΛΗ) ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ 309, 1. Μ (ΜΕΓΑΛΗ) ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ и пр.

² Anna Comnena, Alexias VII, 3: ἡ Μεγάλη Πρεσλάβα; Codinus, De orig., ed Bonn., 23: Πρεσλάβαν; Attaliatē, ed. Bonn., 37: τὴν Μεγάλην Πραισλάβαν; Cedrenus II, 452: τὴν τς Μεγάλην Πρεσλάβαν; Leo Diaconus, Historia VIII 4, p. 133: τὴν ἐπὶ Πραισλάβας.

³ В. Златарски, България подъ византийско иго, София 1934, 134; N. Bryennius, Historia, ed. A. Meineke, Bonn 1836, 106, 10; 107, 3.

⁴ V. Laurent, Ed'O XXXVII (1938), 70.

⁵ Schlumberger, Sigillographie, 653.

⁶ Въ сборката Стамулисъ се намира и единъ печатъ съ сжщото име Андроникъ Дука безъ титли, срв. Konstantopoulos, Βυζαντινά μολύβδευματα 1930, 23, 109; V. Laurent, Ed'O XXXIV (1931), 362.

⁷ Schlumberger, цит. съч., 97; V. Laurent, Ed'O XXXIII (1930), 315 сл.

⁸ П. Мутафчиевъ, Сждбинитѣ на сръдновѣковния Дръстъръ. Сборникъ Силистра и Добруджа, 158 сл.; Bănescu, La question du Paristrion, Byzantion VIII (1933), 271; Златарски, цит. съч., 16.

Велики Преславъ отъ столиченъ градъ става обикновенъ воененъ центъръ. Той влиза въ обсега на темата на Подунавието (τῶν Παριστρίων); по свидетелството на нашия печатъ, той е билъ обикновена стратегия.

Писменитѣ извори и открититѣ оловени печати ни показватъ, че по това време — началото на XI вѣкъ е имало стратегии и вѣнъ отъ столицата на темата. Така напр. областъта между Стара-планина, Родопитѣ, Черно-море и Пропонтида е образувала тема Македония съ главенъ градъ Адрианополъ (днешниятъ гр. Одринъ).¹ Познати сж нѣколко оловени печати на стратегии на тази тема.² Едновременно има и печати на стратегии въ гр. Филипополъ,³ който градъ е влизалъ въ обсега на споменатата тема Македония, а не е известно той да е билъ столица на темата.⁴ Аналогични примѣри на споменаване стратегъ вѣнъ отъ главния градъ на темата имаме и при други теми. Напримѣръ въ темата Долна Мидия управительтъ-стратегъ ималъ седалището си въ Ванъ, но въ гр. Манцикертъ, който е подъ зависимостъта на стратега на Ванъ е управлявалъ сжщо стратегъ.⁵

Тия административни аномалии се обясняватъ въ зависимостъ отъ политическитѣ условия на дадената тема. Поради несигурността на границата, дето се е намирала темата, се е налагало увеличаване на военно-административнитѣ центрове подъ началството на стратегии. Тѣй се обяснава сжществуването на стратегии въ Манцикертъ и други градове вѣнъ отъ столицата Ванъ.

Подобни причини несъмнено сж наложили създаването на стратегии и въ темитѣ Паристрионъ, Македония и др.

Нашиятъ печатъ е вторъ по редъ известенъ до сега оловенъ печатъ на стратегията Велики Преславъ. Първиятъ е намѣренъ преди нѣколко години въ Силистра.⁶

2. Печатъ на Калокиръ Саракинопулъ, клисуриархъ

Диаметръ на печата 31 мм.; диаметръ на гравираното поле 20 мм.; дебелина 2 мм. Народенъ музей София, инв. № 172. Обр. 240.

Печатътъ е сравнително добре запазенъ. Разрушени сж по една буква отъ началото на надписитѣ (лѣвата страна).

Лице: Четириредовъ надписъ започващъ съ кръстъ

+ ΚΑΛΟ	+ Καλο-
. ΓΡΑΨΑ	[κ]ῶρ(ος) (πρωτο)σπα-
. ΣΚΛΙΣ	[θ](άριος) (καὶ) κλισου-
ΡΙΑΡΧ,	ριάρχ(ης)

¹ Schlumberger, цит. съч., 110. Н. Скабалановичъ, Византийское государство и церковь въ XI вѣкѣ, Спб 1884, 214.

² Schlumberger, цит. съч., 111.

³ Schlumberger, цит. съч., 115; Н. Мушмовъ, ИАИ VII (1928), 240, 241; Bănescu, Byzantion VIII, 303.

⁴ Dölger, ByzZ XL (1940), 186.

⁵ V. Laurent, Ed'O XXXIV (1931), 463 сл.

⁶ Bănescu-Papahagi, Plombs byzantins découverts à Silistrie, Byzantion X (1935), 602.

† Κ(ῶρ)ε β(οή)θ(ε:), τῷ σφ θ(ου)λ(ῶ) Δέοντι, [πρωτο]σπαθ(α)ρίῳ καὶ στρατηγῷ Πρεσθ(α)β(η)ς Μεγ(α)λ(η)ς τῷ Πη[ρ]όνιτῃ:

Оп а ко: Надпись въ четири реда

+ ΟΣΑ
ΡΑΚΙΝ.
ΠΟΥΛΟ
— С —

+ ὁ Σαρακιν[ό]πουλος

Обр. 240. Оловень печать на Калокиръ Саракинопулъ, клисуриархъ

Abb. 240. Bleisiegel des Kalokyros Sarakinopulos, Klisuriarches

Титлата κλειτουριάρχης се срѣща много рѣдко въ византийскитѣ оловени печати; до сега сж обнародвани само два печата на клисуриарси.¹

Клисуриарситѣ сж били отначало управители на клисура — укрепено мѣсто, крепость командваща едно дефиле. Клисуритѣ заедно съ съответната територия ставали поддѣления на теми. Много теми първоначално сж били клисури. Такава е била и темата Стримонъ (ῥέμα Στρυμόνος) до възцаряването на Константинъ Багренородни.²

Фамилното име на Калокиръ — Σαρακινόπουλος ни подсѣща, че родоначалникътъ на тая фамилия е билъ по произходъ сарацинецъ.³

Въ византийски печати и писмени извори срѣщаме и други фамилни имена, произведени отъ нѣкое народностно име.⁴

Познатъ е единъ печатъ на нѣкой си Иоанъ Саракинопулъ.⁵ Дали този Иоанъ е отъ сжщата фамилия, не може съ положителность да се каже. Отъ Лихачевъ е обнародванъ единъ печатъ отъ собствената му сбирка на нѣкой си Константинъ Саракинопулъ.⁶

¹ Schlumberger, цит. съч., 329: † CICINNIW ΓΠΑΤΩ Σ ΚΛΥΣΟΥΡΙΑΡ (χρ); Б. Панченко, ИРАΙΚ IX (1904), 367 № 212: ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΩ Β, ΣΠΑ(Σ)ΑΡΙΩ Σ ΚΛΗΣΟΥΡΙΑΡΧΗ ΣΕΛΕΥΚΕΙΑΣ.

² De tematibus, 3; PG CXXII 120 b; Ch. Diehl, Etudes Byzantines, Paris 1905, 284; Schlumberger, цит. съч., 108.

³ Житель на Σαρακηνή область въ Арабия, вж. Pape, Wörterbuch der griechischen Eigennamen III, 1884, 1342.

⁴ Типиченъ примѣръ е фамилното име Φραγγόπουλος — синъ на франкъ, което е било разпространено въ Византия презъ X—XI вѣкъ. За това име върху оловенитѣ печати вж. V. Laurent, Ed'O XXXIV (1931), 469. Отъ сжщия произходъ е и името Ἀρμενόπουλος, синъ на арменецъ, срв. Schlumberger, RevNum 1905, 338, № 252 и др.

⁵ К. Konstantopulos, Βυζαντινὰ μολυβδόβουλλα, Journ. intern. d'arch. numism. VII (1904), 289, № 687.

⁶ Н. Лихачевъ, Историческое значеніе италогреч. иконописи и пр. Спб. 1911, таб. IV 18.

3. Печатъ на Тома (?) императорски протоспатарий и стратегъ

Диаметъръ на печата 25 мм., диаметъръ на гравираното поле 19 мм.; дебелина 3 мм. Народенъ музей София, инв. № 177. Обр. 241.

Повърхността на печата е развалена. Отъ надписа върху опакото се четатъ съ сигурностъ само думитѣ отъ двата срѣдни реда.

Лице: ΜΗΡ и ΘΥ = ΜΥ(τ)ηρ Θ(εο)ῦ. Допоясно изображение на Богородица съ мафорий. Дветѣ ѝ рѣце съ длани насреща сж поставени предъ гърдитѣ. Лицето е повредено отъ ударъ съ тѣпо орѣдие.

Това изображение на Богородица възпроизвежда единъ иконографски типъ, който е застъпенъ главно въ паметницитѣ на монументалната живопись отъ XI—XII вѣкѣ.¹ Въ оловенитѣ византийски печати той се срѣща сжщо по-рѣдко.²

Обр. 241. Оловенъ печатъ на Тома (?), протоспатарий и стратегъ
Abb. 241. Bleisiegel des Thomas (?), Protospatharios und Strategos

Опако: Надписъ въ четири реда, предшествуванъ отъ кръстъ

+ . О . .
ΒΑΣΠΑΘ,
Σ ΣΤΡΑΤ .
ΠΕΤ . О .

+ . о . .
β(ασιλ)ικῆ (πρωτο)σπαθ(αρι)ῶ
καὶ στρατ(ηγῶ)ν
Πετ . о . . .

Началната буква на собственото име на стратега е по всѣка вѣроятностъ Θ; запазено е малко сегментче отъ овалното ѝ очертание. Дветѣ букви Θ и О съставятъ първата половина на името Θομαῶς.³

По-голѣма трудностъ представлява разчитането на думата въ последния редъ. Първата буква въ тоя редъ изглежда като Γ, обаче очертанието ѝ е прилично повече на Π. Следващата е Ε. Третата може да се вземе за Т. Четвъртата е много развалена и не личи. Първитѣ три букви ни подсѣщатъ за името Πέτρος. Въ него споредъ мѣстото му въ надписа трѣбва да предполагаме името

¹ Н. Кондаковъ, Иконографія Богоматери. II, Спб. 1915, 365.

² Schlumberger, цит. съч., 45, 166, 173, 222, 282; Н. Лихачевъ, цит. съч., таб. VII 22—92; Н. Мушмовъ, ИАИ V (1928—29), 226, обр. 119.

³ Името Тома се пише обикновено съ Θ, обаче въ византийскитѣ печати, дето често става замѣна на Ι съ Η, на Ο съ Ω и обратно, то се предава и съ Ο, срв. Schlumberger, цит. съч., 249, 3 — Θομαῶς.

на крепостта или на темата, която е командувал стратегът или пъкъ фамилното му име. При това състояние на надписа не ни е възможно да възстановимъ и отъждествимъ последното име съ сигурность.

4. Печатъ на Дамианъ, императорски веститоръ и ксенодохъ

Диаметръ на оловеното ядро на печата 30 мм., дебелина 2·5 мм. Народенъ музей София, инв. № 178. Обр. 242.

И този печатъ е съ много развалена повърхность; особено е пострадалъ надписътъ върху opakата му страна.

Обр. 242. Оловенъ печатъ на Дамианъ, веститоръ и ксенодохъ

Abb. 242. Bleisiegel des Damianos Vestitoros und Xenodochos

Лице: Обращение къмъ Богородица въ видъ на кръстоположна монограма
Θε(ο)τ(ό)χε β(οή)θει τῷ σῶ δούλῳ.

Опако: Надпись въ четири реда, започващъ съ кръстъ

+ ΔΑΜΗΑΝ .
Β, ΒΕΣΤΙΤΩ .
.. ΞΕΝΟΔΟ . .
. ΕΝΙ . ΑΘ .

+ Δαμιάν(ω)
β(ασιλικῷ) βεστίτω(ρι)
(καὶ) ξενόδο(χῳ)
. εν . . αο . .

Въ нашия печатъ за пръвъ пжтъ намираме съединена длъжността ξενόδοχος — директоръ на странноприемница съ почетното звание βεστίτωρ.¹ Обикновено въ познатия до сега сфрагистиченъ материалъ ксенодохътъ има титла спатарий или протоспатарий.²

Богоугоднитъ заведения като ксенодохиитъ, сиропиталищата — ορφανοτροφεία и др. сж били едни отъ типичнитъ прояви въ живота както на столицата, тъй и въ провинцията на Византия.³

¹ Първоначално веститоритъ, както веститъ и вестарситъ, сж имали служба въ връзка съ царския гардеробъ, срв. Schlumberger, цит. съч., 602; J. Ebersolt, Fontcions et dignités du vestiarium, Mélanges Ch. Diehl, 1930, 83 сл.; Hanton, Byzantion IV (1927—28), 68. Въ последствие тѣзи длъжностни титли ставатъ почетни и се даватъ на разни длъжностни лица и въ провинцията.

² Schlumberger, цит. съч., 381.; Панченко, ИРАИК IX (1904), № 149; J. Ebersolt, Sceaux byzantins du Musée de Constantinople, RevNum 1914 (1922), 409, № 569; V. Laurent, Ed'O XXXVI (1933), 41 № 6.

³ Schlumberger, цит. съч., 377 сл.; Laurent, цит. съч., 41.

Трѣбва да се съжалева, че последниятъ редъ е разваленъ и не може съ положителностъ да се възстанови съдържащото се въ него име, отъ което бихме могли да узнаемъ названието на мѣстото, дето е била странноприемницата.

5. Печатъ на лаврата на господина Антония

Диаметъръ на печата 25 мм., диаметъръ на гравираното поле 20 мм.; дебелина 2 мм. Народенъ музей София, инв. № 173. Обр. 243.

Печатътъ е съ много добре запазена повърхностъ; повредена е само частъ отъ главата на Богородица, изобразена върху лицевата страна.

Обр. 243. Оловенъ печатъ на лаврата на господина Антония

Abb. 243. Bleisiegel der Laura des Herrn Antonios

Лице: $\overline{\text{MP}} \overline{\Theta\Upsilon} = \text{M}(\eta\tau\eta)\rho \Theta(\epsilon\omicron)\Upsilon$.

Допоясно изображение на Богородица съ мафорий. Ръце предъ гърдитѣ въ молитвенъ жестъ. Изображението е много добре моделирано въ подробноститѣ; то възпроизвежда сѣщия иконографски типъ на Божията майка отъ описания по-горе печатъ № 3 (срв. обр. 241).

Опако: Надписъ въ четири реда, започващъ съ кръстъ

+ ΤΗC
ΛΑΥΡΑC
ΤΩΚΥΑΝ
. WNΙC

+ Τῆς
λαύρας
τοῦ κ(υρίου) Ἀν-
[τ]ώνιου

Както се вижда отъ надписа, този печатъ е излѣзълъ отъ канцеларията на нѣкаква лавра. Лавритѣ въ отличие отъ манастиритѣ сѣ представлявали по-голѣми монашески общежития. Такива сѣ напримѣръ лаврата на св. Атанасий на Атонъ,¹ Киевопечерската лавра въ Русия и др.

Печати на такива монашески общежития сѣ доста рѣдки; за сега ни сѣ познати само нѣколко печата на прочутата лавра св. Сава въ Палестина.²

¹ Н. Brockhaus, Die Kunst in den Athos-Klöstern, 1891, 5 сл.

² Schlumberger, цит. съч., 318; Schlumberger, Mélanges d'archéologie byzantine, 1895, 209, 19; K. Konstantopoulos, цит. съч. V (1902), 225, 176.

Въ надписа на нашия печатъ лаврата е названа съ името на игумена ѝ — лавра на господина Антония. Ето защо името на светеца-покровитель, на когото е било посветено това монашеско общежитие, остава неизвестно. Въ други познати печати на лаври се съобщава винаги името на светеца.

6. Печатъ на Теодоръ Кастамонитъ, императорски протоспатарий

Диаметъръ на ядрото на печата 21 мм., дебелина 2 мм. Народенъ музей София, инв. № 176. Обр. 244.

Повърхността на дветъ страни на този печатъ е много добре запазена.

Лице: + ΘΕΟΔΩ
ΒΑΣΠΑΘ
... ΚΑΣΤΑ
ΜΟΝΙ

+ Θεοδω(ρφ)
β(ασιλικφ) (прото)спаθ(ариф)
[тф] Каста-
μονι[тѣ]

Фамилното име на притежателя на печата *Κασταμονίτης* води произхода си отъ името на града Кастамонъ въ малоазийската провинция Пафлагония.¹

Обр. 244. Оловенъ печатъ на Теодоръ Кастамонитъ, протоспатарий

Abb. 244. Bleisiegel des Theodoros Kastamonites, Protospatharios

Въ византийскитъ оловени печати сж засвидетелствувани и други семейни имена, произведени отъ названия на градове.²

На насъ сж известни още други три печата на византийски чиновници съ сжщото фамилно име; единиятъ е издаденъ отъ Лихачевъ,³ а останалитъ два сж описани у Шлюмберже.⁴ Печатитъ показватъ, че фамилното име *Κασταμονίτης* е било разпространено въ Византия презъ XI и XII вѣкъ.

¹ M. Besnier, *Lexique de Géographie ancienne*, Paris 1914, 185; *Cinnamus, Historiae*, ed. Venet. I, 5: πόλιν Καστάμονα Παφλαγίας . . .

² Напримѣръ *Ἀντιοχίτης* отъ името на Антиохия, срв. Schlumberger, цит. съч., 574, 616, 617; V. Laurent, *Ed'O XXX*, 1928, 434; *Καλλιουπολίτης* отъ Калиполи, вж. Schlumberger, цит. съч., 628 и пр.

³ Лихачевъ, цит. съч., 142, табл. VI № 29.

⁴ Schlumberger, цит. съч., 669 сл.

7. Печатъ на Константинъ патриций, императорски протоспатарий и сакеларий

Диаметъръ на оловеното ядро на печата 26 мм.; диаметъръ на гравираното поле 20 мм., дебелина 2·5 мм. Въ музея въ градъ Шуменъ. Обр. 245

Печатътъ е провъртенъ презъ срѣдата; дупката заедно съ широката пукнатина по протежение на канала на печата, презъ който е била прокарана връвъ, сж разрушили нѣколко букви отъ надписа върху opakото му.

Лице: Надписъ съ обръщение къмъ Бога въ рамка отъ два зрънчести кръга + ΚΕ ΒΟΗΘΕΙ ΤΩ ΣΩ ΔΟΥΛΩ = Κ(ύρι)ε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ.

Въ срѣдата — патриаршески кръстъ върху стъпаловидна подложка.

Опако: Надписъ, разпредѣленъ въ петъ реда. Предъ началната дума кръстъ.

+ ΚWNCT
ANTINWNIA
ΤΡΙ . . . ΑCΠ
. . . CKAKEA
ΔΑΡΗW·

+ Κωνστ-
αντίνω πα-
τρι(κ(ί)ω)(βασιλικῷ)(πρωτο)σπ-
[αθ](αρί)ω (καὶ) σακελ-
λάρῳ

Обр. 245. Оловенъ печатъ на Константинъ патриций, протоспатарий и сакеларий

Abb. 245. Bleisiegel des Konstantinos Partikios, Protospatharios und Sakellarios

Въ срѣдата на третия редъ отъ надписа сж изгубени три букви. Дветъ сж принадлежали къмъ титлата патриций — ΙΚ, а последната е била Β, съкращение на титлата βασιλικός, отнасяще се до почетното звание протоспатарий.

Отъ началото на четвъртия редъ сж загубени две букви; тѣ сж Α и Θ отъ титлата πρωτοπαθάριος.

Собственикътъ на печата е принадлежалъ къмъ дворцовитъ чиновници; той е билъ пазителъ на царската съкровищница — σακελλάριος.¹

Подиръ собственото му име, както това е било прието, сж изброени дветъ му почетни звания — патриций и протоспатарий.

Тѣзи две титли сж раздавани най-често на чиновницитъ както въ столицата, тъй и на служилитъ въ провинциитъ.

¹ Du Cange, Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis, 1891, 1320; Schlumberger, цит. съч., 580; за други печати на сакеларии вж. Панченко, ИРАИК VIII, 1903, 240, № 100; IX, 1904, 385, № 269; Ebersolt, RevNum 1914, 1922, 395, № 489.

У Шлюмберже е обнародванъ единъ печатъ на нѣкой си Иоанъ съ сжщитѣ титли и длѣжностъ.¹

8. Анонименъ печатъ съ допоясни образи на Исуса Христа и на св. Стефана

Ядрото на печата представя отрѣзка отъ конусъ. Диаметрътъ на основата му е 27 мм., а на горната страна — 22 мм. Дебелина 5 мм. Въ Шуменския музей. Обр. 246.

Повърхността на лицевата страна на печата е разядена, та е пострадало изображението на Исуса Христа.

Лице: $\overline{\text{IC}} \text{X}[\text{C}]$. Допоясно изображение на Исуса Христа Вседържителъ съ благославяща дѣсница предъ гърдитѣ. Отъ Евангелието личатъ едвамъ очертания. Около главата на Христа — кръстовиденъ нимбъ, вписанъ въ зрънчестъ кръгъ.

Опако: Надписъ съ името на светеца въ две отвесни редици въ лѣво и дѣсно отъ фигурата

⊙	С
Α	ΤΕ = ὁ ἅγιος Στέφ(α)ν(ος)
Γ	Φ
ΙΘ	Ν
С	.

Обр. 246. Анонименъ оловенъ печатъ

Abb. 246. Bleisiegel ohne Legende

Допоясно изображение на св. Стефанъ съ буйна коса и голобрадо лице. Въ дѣсната ржка, свита предъ гърдитѣ, светецътъ държи кръстъ. Лѣвата му ржка сжщо е поставена предъ гърдитѣ съ обърната къмъ зрителя дланъ.

Докато лицето и коситѣ сж третирани релефно, дрехата и ржцетѣ сж предадени линеарно безъ всѣкакъвъ релефъ.²

¹ Schlumberger, цит. съч., 580, № 1.

² Въ книгата на Schlumberger, Sigillographie, гдето сж обнародвани нѣколко стотици византийски печати, се намира само единъ екземпляръ съ изображение на св. Стефанъ, стр. 45, № 16. Още три печата съ сжщия образъ намираме и въ каталога на сбирката на Руския археологически институтъ въ Цариградъ, срв. Панченко, ИРАИК VIII, 1903, 120 № 414; № 477; XIII, 1908, 217, 34.

Анонимнитѣ печати се срѣщатъ често редомъ съ поименнитѣ; тѣ сж служели за скрепване кореспонденцията на частни лица. Обикновено върху тѣхъ на едната страна стои образътъ на Исуса Христа или на Богородица, а отъ другата — бюстъ на светеца-покровитель на притежателя на печата.¹

Byzantinische Bleisiegel aus Pliska

Der Verfasser veröffentlicht eine Reihe byzantinischer Bleisiegel, die aus der alten bulgarischen Hauptstadt Pliska stammen.

Die ersten sechs Bleisiegel befinden sich im Münzkabinett des Nationalmuseums zu Sofia. Die übrigen zwei Exemplare werden zur Zeit im Museum zu Stadt Šumen aufbewahrt.

REGISTER

I. Namen und Familiennamen

Ἀνδρονίκος, Dukas, Protospatharios und Strategos von Gross-Preslav, № 1.

Ἀντόνιος, κύριος, № 5.

Δαμίαν, Vestitoros und Xenodochos, № 4.

Δούκας, Andronikos, Protospatharios und Strategos, № 1.

Θεόδωρος, Kastamonites, Protospatharios, № 6.

Θομάς(?), Protospatharios und Strategos, № 3.

Καλοκύρος, Sarakinopulos, Klisuriarches, № 2.

Κασταμονήτης, Theodoros, Protospatharios, № 6.

Κωνσταντίνος, Patrikios, Protospatharios und Sakellarios, № 7.

λαύρα, des Herrn Antonios, № 5.

Σαρακινόπουλος, Kalokyros, Klisuriarches, № 2.

II. Rang- und Amtstitel

βεστίτωρ, Damian, Xenodochos, № 4

κλεισουριάρχης, Kalokyros Sarakinopulos, № 2.

πατρίκιος, Konstantin, Protospatharios und Sakellarios, № 7.

πρωτοσπαθάριος, Andronikos Dukas, Strategos von Gross-Preslav, № 1; Konstantinos, Patrikios und Sakellarios, № 7; Theodoros Kastamonites, № 6;

Thoma(?), Strategos, № 3.

σακελλάριος, Konstantinos, Patrikios und Protospatharios, № 7.

στρατηγός, Andronikos Dukas, Protospatharios, № 1; Thoma(?), Protospatharios, № 3.

ξενόδοχος, Damian, Vestitor, № 4.

¹ Schlumberger, цит. съч., 56 сл.

III. Geographische Namen

μεγάλος Πρεσβυτάριος, Andronikos Dukas Strategos, № 1.

IV. Ikonographische Typen

Jesus Christus Pantokratoros, Brustbild, № 8

Kreuz auf Stufen, № 6.

Gottes Mutter, Brustbild mit Händen vor der Brust, № 3, № 5.

Stephan, Brustbild des Heiligen, № 8.

Theodoros Stratelates, Brustbild des Heiligen, № 1.

Th. Gerassimov

Археологически вести

† Никола А. Мушмовъ

На 31 януарий 1942 г. се помина Н. А. Мушмовъ, бившъ дългогодишенъ секретаръ на Народния археологически музей въ София и уредникъ на нумизматичния отдѣлъ на сѣщия музей.

Н. А. Мушмовъ е роденъ на 14 май 1869 г. въ гр. Струга. Първоначалното си образование е получилъ въ родния си градъ. Следъ завършване на френския колежъ въ София, той е училъ една година въ Парижъ по политическитѣ науки.

Въ 1894 г. Мушмовъ постѣпва като секретаръ на Народния музей, на която служба той остава до 1918 г., когато заема предложениа му постъ уредникъ на нумизматичния отдѣлъ. Още въ началото на службата си въ музея Мушмовъ проявява интересъ къмъ античнитѣ монети, сѣчени въ земитѣ на Балканския полуостровъ и въ 1912 г. той издава съ собствени сръдства единъ обемистъ каталогъ подъ надсловъ „Античнитѣ монети на Балканския полуостровъ и монетитѣ на българскитѣ царе.“ Този трудъ, предназначенъ да служи повече като помагало на любителитѣ на античнитѣ монети у насъ, е незамѣнимъ справочникъ и за специалиститѣ, които се занимаватъ съ монетитѣ, сѣчени отъ античнитѣ градове по нашитѣ земи. По-късно, като уредникъ на нумизматичния отдѣлъ, Мушмовъ насочи вниманието си къмъ издирване и обнародване монетитѣ и печатитѣ на старитѣ български царе. На този клонъ отъ сръдновѣковната балканска нумизматика той се отдаде съ жаръ и нему се удаде чрезъ открититѣ отъ него, непознати до тогава, монети да попълни оскъданата до този моментъ листа на български владѣтели, които сж сѣкли собствени

монети. Като цененъ завършекъ на неговитѣ проучвания въ полето на нумизматиката на българскитѣ царе се яви трудътъ му „Монетитѣ и печатитѣ на българскитѣ царе“, издаденъ презъ 1924 г.

Мушмовъ не изостави и античната нумизматика; той обнародва на български и чужди езици множество статии върху редица находки на антични монети, откривани така често въ нашитѣ земи. Покрай научната си работа, той се стараше да популяризира нумизматиката между поширокъ кръгъ отъ любознателни. Въ софийскитѣ ежедневници и списания се появиха множество негови статии и съобщения върху най-различни нумизматични теми.

Плодовитата дейность на Мушмовъ въ полето на домашната ни нумизматика бѣ оценена още приживе. Покойниятъ бѣ действителенъ членъ на Българския археологически институтъ, на Македонския наученъ институтъ, на Историческото дружество въ София, почетенъ членъ на Нумизматическото дружество въ Букурещъ и дописенъ членъ на нумизматическитѣ дружества въ Виена и Прага. Между неговитѣ по-важни трудове заслужаватъ да се отбележатъ:

1. Античнитѣ монети на Балканския полуостровъ и монетитѣ на българскитѣ царе, София 1912 год., стр. 509 и 72 табл.

2. Българскитѣ монети съ двуглавъ орелъ, ИАД III, 1912, 81—84.

3. Две неиздадени български монети, ИАД III, 1912, 224—234.

4. Приносъ къмъ българската нумизматика, ИАД IV, 1914, 49—69.

5. Названията на старобългарскитѣ монети, ИАД IV, 1915, 189.

6. Приносъ къмъ българската нумизматика, ИАД VI, 1916—18, 57—70.

7. Münzfunde aus Bulgarien, NZ 1918, 43.

8. Einige überprägte Münzen, NZ 1918, 52.
9. Нови български монети съ конници, ИАД VII, 1919—1920, 124—128.
10. Развитието на българската нумизматика и класификация на българските монети, ГНМ 1921, стр. 113.
11. Нови български монети съ двуглав орелъ, ИАИ I, 1921—1922, 61—67.
12. Une trouvaille de monnaies de la Mésie Inférieure et de la Thrace, Rev Num 1922, 58.
13. Тайните знаци върху монетите от Сердика, ГНМ 1922—23, 160—166.
14. Ръководство за разкопки, събиране и запазване на старини и монети (заедно съ Р. Поповъ) 1922.
15. Монетите и печатите на българските царе, София 1924, 197 стр. и 7 табл.
16. Сребърни монети на Асенъ II и Георги I Тертеръ, ИАИ I, 1921—22, 177—185.
17. Препечатани антични монети, ИАИ II 1924, 174—186.
18. Античните монети на Пловдивъ, ГПНБМ 1924, 5—107.
19. Une monnaie inédite de Nicopolis ad Istrum, Arethuse 1925, стр. XI.
20. Една нова сребърна монета на царица Ирина съ сина ѝ Михаила, Сборникъ Златарски, София 1925, 185—186.
21. Монетите и монетарниците на Сердика (Материали за историята на София, кн. VI, 1926, 222 стр. и 12 табл.
22. Монетите на тракийските царе, ГПНБМ 1925 (1927), 159—256.
23. Два оловени печата на Охридски архиепископи, МакП III, 1927, 71—96.
24. Un nouveau boullotirion byzantin, Byzantion IV, 1927—28, 189—191.
25. Византийски печати съ значение за българската история, МакП V, 1929, 90—96.
26. Новооткрити сръдновъковни печати от България, ИАИ V, 1929, 225—248.
27. Monnaies inédites de Mésie et de Thrace, RevNum 1929, 153—157.
28. Particularités des monnaies bulgares ByzZ XXX, 1929, 626—634.
29. Un nouveau boullotirion byzantin, Byzantion V, 1927—28, 189—191.
30. Une monnaie d'argent de l'empereur Alexandre, Byzantion VI, 1931, 99—100.
31. Une trouvaille de monnaies de la Mésie et de la Thrace, RevNum 1931, 86—95.
32. Un sceau en plomb du tsar Kaloyan, BS IV, 1932, 135—138.
33. Неиздадени български монети, ИАИ VI, 1932, 221—240.
34. Бронзовъ печатъ отъ царъ Михаилъ Шишманъ, ИАИ VII, 1933, 341—347.
35. Le trésor numismatique de Réka-Devnia (Marcianopolis) Sofia 1934, стр. 139 и 5 табл.
36. Византийски оловни печати отъ сбирката на Народния музей, ИАИ VIII, 1934, 331—349.
37. Срацимирови монети съ двуглав орелъ, BS VI, 1934—1935, 213—220.
38. Находка отъ римски монети отъ III в. при Ръжево, Пловдивско, ГНМ VI 1932—34 (1936), 161—200.

39. Une monnaie byzantine en argent avec l'aigle bicéphale, ИАИ X, 1936, 298—301.

40. Една проблема въ българската нумизматика, ИАИ XI, 1937, 258—262.

41. Нови монети на Ив. Александъръ като деспотъ, ИИД XIV, 1937, 117—124.

42. Два глинени калъпа за оброчни плочки и за монети, Родина II, 1940, 110—114.

Т. Д. Г.

Приносъ къмъ историята на религията на Мизия

Въ сбирките на Народния археологически музей още презъ 1883 год. сж постъпили отъ Голъма Кутловица, сега гр. Фердинандъ, десетина глинени плочки—калъпи за изливане на оброчни плочки съ образа на различни божества. Историята на това старо римско селище, въпрѣки сравнително многобройните находки, не ни е още добре позната. Известно въ древността подъ името Montana и легнало на пѣтя Almus—Serdica, това селище преживява сѣдбата на Долна Мизия.¹

Въ инвентарната книга на музея стои, че глинени плочки били взети отъ Шамиръ Ш. Асановъ, който, изглежда, и самъ да ги е намѣрилъ.

Тѣзи нагледъ незначителни плочки сж важни паметници за историята на религиозния синкретизъмъ въ римско време и заедно съ други подобни паметници, намѣрени повечето въ Мизия, представятъ интересъ и заслужаватъ по-внимателно проучване.²

Находката отъ Кутловица се състои отъ следните предмети:

1. Глинена плочка 9·5 см. вис., 6·7 см. шир., 6—7 мм. деб., въ форма на едикула. Релефното поле на изображението е обградено съ две колони съ прави и извити канелюри. Украшениятъ съ акротерий само въ лѣвата страна тригълень фронтонъ е по сръдата джгообразно извитъ. Хермесъ правъ, съ петазосъ на главата, облегнатъ на дѣсния кракъ, е облѣченъ въ кжсъ, надипленъ и препасанъ хитонъ, съ предметната назадъ хламида, хваната на дѣс-

¹ RE XVI, 1 s. v. Montana, 201; AEM XVII, 212, № 107 сл.

² G. I. Kazanow, Neue Denkmäler zur Religionsgeschichte Thrakiens, AA, 1922, 185; Kazanow, Ein neues Denkmal zum Kult der Donauländischen Reiter, Pisciculi, 147.

ното рамо съ кржгла аграфа. Хламидата е прехвърлена през лъвата ржка. Въ дъсната ржка, спусната надолу, Хермесъ

Обр. 247. Глиненa плочка на Хермесъ
отъ гр. Фердинандъ

Abb. 247. Tonrelief des Hermes aus
Ferdinand

държи кесия, въ лъвата кадуцей съ крилца. Налъво отъ Хермесъ, низко долу, пѣтель. Обр. 247.

Хермесъ, изобразенъ тукъ съ кесията и типично римско облѣкло, е представенъ безсъмнено като богъ на търговията и съобщенията, като богъ-закрилникъ на пжтуващия търговецъ, като закрилникъ на дружеството на търговцитѣ, които му посвещаватъ храмъ презъ 259 год. сл. Хр. и разпространяватъ неговия култъ постепенно въ цѣлия тогавашенъ свѣтъ.¹

Описаната плочка е единствена отъ находката въ позитивъ. Всички други плочки, обаче, сж дадени отъ гипсови отливъци.

2. Четвъртита глиненa плочка-калѣпъ въ форма на едикула, вис. 12 см., шир. 6·5 см., деб. 15 мм. Колонитѣ на едикулата въ горната половина канелирани. Тригълнниятъ фронтонъ украсенъ съ акро-

¹ Roscher, Lex. 2425 сл. s. v. Hermes; RE VIII, 1 Hermes, 745.

терии. По срѣдата на фронтонa е изобразена вѣроятно розетка, която не личи добре и на самия оригиналъ. Върху изваденъ позитивъ личи въ релефъ Аполонъ, голъ, съ тежестъ на дъсния кракъ, съ буйна коса, съ глава наклонена налъво, съ мантия, която покрива частъ отъ гърдитѣ и се спуска по гърба и достига почти до петитѣ. Съ лъвата ржка Аполонъ държи лира, опрѣна върху висока подставка. Съ дъсната ржка, простната въ сграница, държи патера. Въ лъво се вижда гарванъ, кацналъ върху нѣкакъвъ предметъ. Задъ гарвана е изобразенъ и колчанъ за стрели. До колчана се вижда и нѣкакъвъ другъ предметъ, вѣроятно частъ отъ лжкъ. Въ празното поле на лъво отъ главата на Аполонъ клонче на дърво (лаврово?). Обр. 248.

Обр. 248. Глиненa плочка на Аполонъ

Abb. 248. Tonrelief des Apollo aus
Ferdinand

3. Четвъртита глиненa плочка-калѣпъ, съ закржглени краища въ форма на едикула, вис. 10·8 см., шир. 7·8 см., деб. 10 мм. Обр. 249. Колонитѣ на едикулата, неравномѣрно направени, сж съ извити канелюри. Тригълнниятъ фронтонъ е запълненъ съ три розетки. Плочката е била приготвена

за отливане на образа на Херакълъ. Той е представенъ тукъ голъ, съ буйна кждрава коса, съ кжса брада. Херакълъ, отпусналъ тежестъта на тѣлото си на дѣсния кракъ, е съ лѣвска кожа, която се спуска край лѣвата ржка. Въ тази ржка Херакълъ държи несъответенъ на тѣлото кривакъ. Въ дѣсната ржка Херакълъ изглежда, че държи патера, поднесена надъ високъ пламтящъ олтаръ. До дѣсния кракъ се вижда предна частъ на глиганъ. Въ лѣвия горенъ жгълъ е вмъкнато да запълни празното поле клонче, нѣщо което срѣщаме и въ нѣкои други плочки.

4. Две четвъртити глинени плочки-калпи, съ закржглени краища, съ свършено еднакви изображения, но съ сравнително малка разлика въ голѣмината.

По-голѣмата плочка, съ по-запазеното изображение, е вис. 12 см., шир. 9.5 см., деб. 12 мм. Другата плочка е 10 см. вис., 8 см. шир. и 10 мм. деб. Колонитѣ на

Обр. 249. Глинена плочка на Херакълъ
отъ Фердинандъ

Abb. 249. Tonrelief des Herakles aus
Ferdinand

едикулата, както и при другитѣ плочки, сж съ извити и прави канелюри. По срѣдата на трижгълния фронтонъ се вижда

розетка. Хигия, права, е облѣчена въ дългъ, надипленъ и препасанъ подъ гърдитѣ хитонъ и съ мантия, прехвърлена

Обр. 250. Глинена плочка на Хигия
отъ Фердинандъ

Abb. 250. Tonrelief der Hygieia aus
Ferdinand

през лѣвото рамо. Мантията, която минава въ видъ на дебелъ поясъ по срѣдата на тѣлото, се поддържа отъ лѣвата ржка. Върху главата на Хигия е изобразена градска кула. Въ дѣсната, протегната напредъ, ржка Хигия държи патера, отъ която се храни змия. Въ свободното поле въ лѣво отъ главата на богинята клонче. Отъ дветѣ страни на главата сж наредени съответно по три и две топчета.

Това, което е тукъ за отбелязване, е градската кула на главата. Тукъ трѣбва да виждаме Хигия като закрилница на градъ, като градска богиня (RE IX, 195). Известно е, че почитътъ къмъ Хигия въ римско време значително нараства. Това показватъ много монети отъ онова време, върху които Хигия се изобразява като богиня-закрилница (Head, Hist. num. 443, 463, 537).

Въ класическата епоха Хигия е изключително богиня на здравето (DA V, 331). Но въ последнитѣ години на паганизъма Асклепи и Хигия ставатъ нѣщо повече

отъ божества, даващи физическа сила и добро здраве. Богътъ-изцѣлителъ става богъ-спасителъ, който запазва отъ всѣ-

Обр. 251. Глинена плочка на Хигия
отъ Фердинандъ

Abb. 251. Tonrelief der Hygieia aus
Ferdinand

каква опасностъ, а не само отъ болестъ. Сжщото може да се каже и за Хигия, която става богиня-защитница и закрилница въ най-широкъ смисълъ на думата. Тѣзи божества се призоваватъ навредъ, при всѣкакви случаи, срещу всѣка опасностъ, въ сражение, въ бури. Това промѣнение на старата вѣра има за резултатъ едно наново възкръсяване на култоветъ на тѣзи две божества въ време на окончателното залѣзване на езическата религия.

Безъ съмнение Хигия се е почитала вѣроятно като градска богиня въ Montana и за това почитана много отъ квартируващитъ тамъ войскови отдѣления. Доколкото ми е известно, другаде Хигия съ градска кула на главата не се срѣща. Фактътъ, че имаме два калѣпа за изливане на плочки на тази богиня, показва, че действително Хигия се е ползувала съ голѣма почитъ въ civitas et castra Montanensium. Обр. 250, 251.

5. Глинена плочка-калѣпъ, краищата силно закрѣглени, вис. 10 см., шир. 8.2 см. деб. 8 мм. Обр. 252.

Моделътъ е приготвенъ за изливане на плочки съ образа на Диана. Както въ другитъ плочки, така и тукъ има стремежъ да се изобрази едикула, но всичко е доста небрежно изработено. Страничните колони изглежда да сж безъ канелюри. Фронтонътъ е слабо означенъ и почти липсва.

Диана, облѣчена въ кжсъ препасанъ хитонъ, обута въ високи обувки, крачи надѣсно. Въ ржцетъ си държи изпънатъ лжкъ съ стрела. Долу низко се вижда да тича куче надѣсно.

Мѣстонахождението на плочкитъ не е точно известно, но всички тѣзи предмети вѣроятно произхождатъ отъ голѣмото светилище на Диана, открито въ крепостта на стария градъ, дето сж намѣрени и доста мраморни плочи съ образа на тази богиня (ИАД V, 1915, 216).

Обр. 252. Глинена плочка на Диана
отъ Фердинандъ

Abb. 252. Tonrelief der Diana aus
Ferdinand

6. Четвъртитъ глинена плочка съ закрѣглени краища, въ форма на едикула. вис. 10 см., шир. 7.2 см., деб. 7 мм. Обр. 253,

Отъ много употребление или отъ други причини негативътъ е доста похабенъ и загубилъ много отъ остротата си, та и изображението въ позитивъ не е твърде ясно. Колонитѣ не личатъ особено добре, но въ фронтонa се вижда джгообразна извивка, както при обр. 247, украсена съ отдѣлни топчета.

На плочката въ слабъ релефъ е представенъ Дионисъ правъ, съ тежестъ на тѣлото на дѣсния кракъ. На главата личатъ слабо бръшлянови листа. Дионисъ въ горната половина голъ, е закритъ съ мантия въ долната половина. Мантията е прехвърлена презъ лѣвата ржка и пада надолу. Въ дѣсно отъ Дионисъ се вижда Силенъ съ обърната къмъ Диониса глава. Въ лѣво и низко до краката на Диониса личи пантерата. Надъ пантерата се вижда нѣкакво неясно изображение, вѣроятно кантаръ, отъ който се излива вино въ устата на пантерата. Въ лѣво отъ главата на Диониса е изображено клонче или гроздь.

Обр. 253. Глинена плочка на Дионисъ отъ Фердинандъ

Abb. 253. Tonrelief des Dionysos aus Ferdinand

7. Въ находката отъ Кутловица се намира и втора плочка съ образа на Диониса.

Това е кръгла глинена плочка съ размѣри 9×8.5 см. при дебелина до 7 мм. Обр. 254.

Обр. 254. Глинена плочка на Дионисъ отъ Фердинандъ

Abb. 254. Tonrelief des Dionysos aus Ferdinand

Дионисъ е представенъ правъ, съ буйна коса, която въ плитки се спуска по рамената. Облѣченъ е въ небрида, прихваната на лѣвото рамо. На краката се виждатъ високи обувки. Лѣвата ржка е опрѣна на гирза, дѣсната, спусната надолу, държи вѣроятно кантаръ. Въ лѣво отъ краката на Диониса се вижда пантерата съ обърната глава къмъ бога. Пантерата е съ отворена уста, за да поеме течността отъ кантара. Около фигурата на Диониса навредъ лозови клонки съ гроздове.¹

8. Глинена плочка почти кръгла форма съ размѣри 9×7.8 см. при дебелина 7 мм. Обр. 255.

Въ четвъртито поле съ джгообразна горна извивка неясно изображение на Епона, застанала между два коня. На изображението Епона изглежда застанала права съ храна на скута, къмъ която храна се стремятъ конетѣ. И тукъ празнитѣ полета изглежда да сж запълнени съ клончета.

¹ Подобна бронзова плочка, намѣрена въ България, е издадена отъ A. Alföldi, Chars funéraires bacchiques, L'Antiquité classique VIII, 1939, 355, таб. XXVIII, 1.

Известно е, че повечето отъ посвещения на тази богиня произхождатъ отъ римски войници.

9. Между плочкитѣ се намира и една кръгла глинена плочка съ размѣри 8×8 см., съ дебелина 7 мм. съ ловна сцена. Обр. 256.

Обр. 255. Глинена плочка на Епона отъ Фердинандъ

Abb. 255. Tonrelief der Epona aus Ferdinand

Обр. 256. Глинена плочка съ ловна сцена отъ Фердинандъ

Abb. 256. Tonrelief mit Jagdszene aus Ferdinand

Въ поле, запълнено съ клончета, се вижда неясна фигура на мъжъ, голъ(?), въ движение надѣсно съ късъ мечъ въ дѣсната ржка. Насреща налита лъвъ. Подобни ловни сцени могатъ да се видятъ въ две оброчни плочки съ образа на тракийския конникъ отъ с. Малка Верея, Старо-загорско (ГНМ VI 1934, 81, обр. 64, 65).

10. Четвъртата глинена плочка съ силно заоблени краища, вис. 9 см., шир. 7.5 см., деб. 7 мм. Обр. 257.

На плочката се виждатъ твърде неясни изображения на две божества, застанали въ отдѣлни преградени съ колона полета, обградени въ фронтонъ съ полукръгли извивки. По всѣка вѣроятностъ тукъ сж изобразени Зевсъ и Хера. Лѣвитѣ ржце и при дветѣ божества сж спуснати надолу и малко въ страни. Така сж предадени образитѣ на Зевсъ и Хера въ бронзовитѣ плочки отъ Разградъ (G. I. Kazanow, Neue Denkmäler zur Religionsgeschichte Thrakiens, AA 1922, 190, № 7, обр. 7).

11. Глинена плочка, вис. 7.5 см., шир. 6.9 см., деб. 14 мм. На обратната страна надлъжъ по срѣдата високъ издатъкъ за хващане. Обр. 258.

Обр. 257. Глинена плочка на Зевсъ и Хера отъ Фердинандъ

Abb. 257. Tonrelief des Zeus und Hera aus Ferdinand

Плочката, дадена тукъ за пълнота на находката, е издадена отъ проф. Г. И. Казаровъ (G. I. Kazanow, Ein neues Denkmal zum Kult der Donauländischen Reiter, Pisciculi, 146 сл.).

12. Къмъ находката принадлежатъ и четири глинени крачета съ височина 5·7—3·7 см. Обр. 259.

Стжпалата на тритѣ отъ крачетата сж назжбени и раздѣлени по срѣдата съ отдѣлни линии. Останалото стжпало, сжщо назжбено, е доста изтънено. Две отъ крачетата сж снабдени съ дупки за окачване. Широкитѣ горни части на крачетата сж радиално назжбени съ дупчица по срѣдата.

Въ тѣзи малки глинени крачета трѣбва да виждаме вотивни предмети или нѣкакви печати за удостоверяване известна собственостъ.

Въ тѣзи глинени плочки, плодъ на широко разпространеното въ римскитѣ провинции занаятчийско изкуство, трѣбва да виждаме въплътени религиознитѣ идеи на

Обр. 259. Глинени вотивни крачета отъ Фердинандъ

Abb. 259. Votive Tonfüßchen aus Ferdinand

такава важна роля въ мжтната политическа история на III в., а после като ветерани и мирни граждани сж изпълвали градове и села.

Ив. Велковъ

Обр. 258. Глинена плочка на конникъ отъ Фердинандъ

Abb. 258. Tonrelief eines Reiters aus Ferdinand

войниците отъ дунавската армия, на легионеритѣ и тѣзи отъ помощнитѣ войски—дакийци, германци, тракийци, които играятъ

Погребения съ колесници

I. Могилно погребение при с. Брѣстовица

При копане на дупки за засаждане на плодни дръвчета въ нива на Хр. Фетваджиевъ, на 3 клм. източно отъ с. Брѣстовица (Пловдивско), работниците презъ 1933 год. попаднали на останки отъ колесница. Находката била направена до самото подножие на голѣмата тукъ могила, вис. 11 м., известна подъ името Градската могила.

Околността на с. Брѣстовица е доста богата съ могили. На единъ редъ съ Градската могила се намиратъ четири други могили. Петъ могилки, разположени непо-

срѣдствено южно, сж по-малки. Малко северозападно лежи голѣмата могила Памукъ тепе, Памуклия, около нея две малки могилки — Ставреви могили.

Обр. 260. Бронзовъ сждъ отъ Брѣстовица
Abb. 260. Zweihenkelige Bronzekanne
aus Brestovica

По направление на селото, въ лозята, е могилата Трасилица. По-далечъ и на западъ отъ селото се намира известната Духова могила.¹ Надъ селото южно е Кесара и Петкова могила, после св. Илия, Танчова могила, Пръчова могила. Въ самия източень край на селото е Маринова могила. Тукъ, източно отъ селото, се намира и Черковище.

Колесницата била намѣрена малко юго-източно до Градската могила, въ самото нейно подножие. Тукъ била изкопана яма и вжтре поставена колесницата заедно съ конетѣ. Ямата не е била дълбока. При разкопкитѣ тя достигаше до 0·80—1 м.

¹ G. Seure, Tumuli et chars thraco-scythes, BCH XXV, 1901, 156 сл.

Разчистването на ямата отъ работниците е продължавало почти цѣлъ месецъ, предметитѣ сж стояли разхвърлени изъ нивата, та нѣкои части отъ колесницата може и да сж отнесени.

Четиритѣ желѣзни шини на колелата, шир. въ диам. 1·12 м., дебл. 1 см., шир. 2·5 см. били струпани на едно мѣсто. По шинитѣ личатъ дупки за единадесеттѣ гвоздеа. Въ южната частъ на ямата били намѣрени по-дребнитѣ предмети. До шинитѣ, поставени въ северната частъ на ямата, били натрупани дребни камъни. Между предметитѣ билъ намѣренъ и бронзовъ сждъ, подобенъ на легень, но разчупенъ и захвърленъ. Върху колесницата е имало натрупани само дребни камъни. Човѣшки кости не сж намѣрени. Тукъ би трѣбвало да се разкопае и могилата, за да се види, дали има нѣкаква връзка тя съ откритото погребение.

Отъ колесницата сж запазени следнитѣ предмети и украси:

Обр. 261. Украса отъ колесница
отъ Брѣстовица
Abb. 261. Bronzепrotome aus Brestovica

1. Бронзовъ сждъ-амфора, вис. 16 см. въ най-широката си частъ 16 см. Височина на шийката при устието 4·7 см., на отвора—5·5 см. Отъ дръжките е запазена само едната. Сега въ Народния музей, инв. 6572. Обр. 260.

2. Бронзова украса, вис. 13·3 см. Върху цилиндрични поставки преднитъ части на две клекнали патици съ прилепнати до гърдитъ човки. Инв. 6573. Обр. 261.

Свършено подобна украса се пази сега въ Виена.¹ Друга подобна украса отъ колесница, но само съ глави на сатири е намърена въ Македония.²

3. Бронзова украса съ размѣри 11 × 10 × 8·3 см. Върху подставка въ форма на буква Д, съ дупка за прикачване въ острия край, сж прикрепени къмъ широката основа въ страни по едно полуцилиндрично капаче съ издатъкъ по срѣдата. Тѣзи две капачета сж съединени съ полукръглова плочка съ малка стрѣха навътре. Сжщо съ издатъкъ по срѣдата на стрѣ-

Обр. 263. Бронзова украса отъ колесница отъ Брѣстовица

Abb. 263. Bronzener Wagenschmuck aus Brestovica

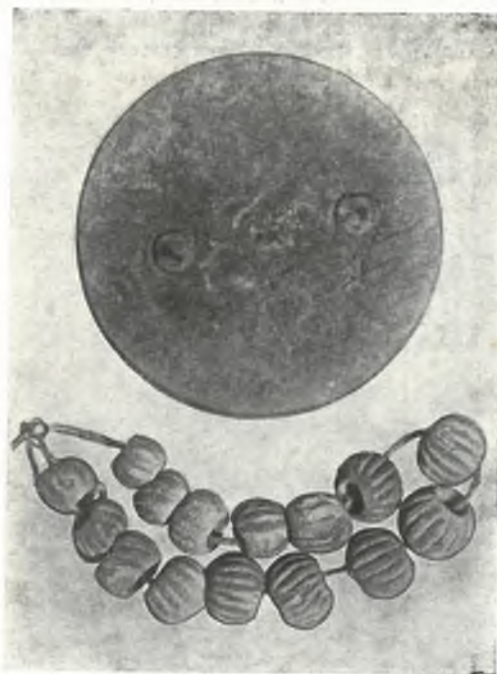
Обр. 262. Украса отъ колесница отъ Брѣстовица

Abb. 262. Bronzener Wagenschmuck aus Brestovitca

хата. Този предметъ трѣбва да е билъ прикрепенъ къмъ края на дървения окъ. Инв. 6574. Обр. 262.

¹ v. Mercklin, Wagenschmuck aus der röm. Kaiserzeit, JdI 48, 1933, 122.

² Seure, Un char thraco-macédonien, BCH XXVIII, 1904, 216, обр. 5.

Обр. 264. Бронзова украса и стъклени маниста отъ Брѣстовица

Abb. 264. Bronzener Wagenschmuck und Glasperlen aus Brestovica

Обр. 265. Бронзови украси отъ колесница
отъ Брѣстовица
Abb. 265. Bronzener Wagenschmuck aus
Brestovica

Обр. 266. Бронзови украси отъ колесница
отъ Брѣстовица
Abb. 266. Bronzener Wagenschmuck aus
Brestovica

4. Бронзова украса съ размери 7.5×10 см. Върху халка, съединена посрѣдствомъ една квадратна плочка съ правоъгъленъ пирамидаленъ издатъкъ, е прикрепено едно полуцилиндрично капаче съ релефенъ издатъкъ и завити навънъ стрѣхички. Инв. 6575. Обр. 263.

5. Бронзова украса отъ колесница. Кръгла плочка съ диам. 9 см., съ завити навътре краища. Върху плочката два бронзови гвоздеа, отвътре захванати съ бронзови пластинки и доста останки отъ олово. Инв. 6576. Обр. 264.

6. Кръгла бронзова плочка, по сръдата съ дупчица. Диам. 7.3 см. Около дупчицата концентрични кръгове. На вътрешната страна прилепени три халчици съ кукички, посрѣдствомъ които плочата е била прихваната къмъ други предмети. Кукичките, направени отъ двойни пръчки, сж дълги до 5 см. Инв. 6580. Обр. 265.

7. Втора подобна кръгла плочка съ диаметъръ 6.5 см. На вътрешната страна тукъ сж прилепени четири халчици. Отъ кукичките сж запазени две. Инв. 6581. Обр. 265.

8. Две тънки бронзови плочки съ диам. 5 см. По сръдата малко изпъкнали, съ концентрични кръгове. Откъмъ вътрешната страна плочките сж снабдени съ по едно гвоздейче, ограничено съ тънка плочка. Върху гвоздейчетата прикрепени бронзови пластинки съ отворъ въ края. Тѣзи плочки изглежда да сж прикрепени като украса къмъ ремъци. Инв. 6582 а, б. Обр. 266.

9. Бронзова украса съ сърцевидна форма, съ кукичка за окачване. По сръдата концентрични кръгове. Въ горната частъ бжбрековидни ажурни изрѣзки. Въ краищата на плочката три дупчици. Въ една отъ дупчиците запазено гвоздейче съ широка главичка. Вис. 8.5 см. Инв. 6583. Обр. 266.

10. Бронзова украса въ форма на сърповидна луна, по сръдата малко изпъкнала. Върху най-дебелата сръдна частъ прикрепена извита пръчица въ форма на отворена омега. Къмъ този придатъкъ отдѣлна кукичка. Инв. 6584. Обр. 266.

11. Дебела бронзова халка съ много-стенна външна частъ, въ едната страна стѣснена. Краищата на халката издадени навънъ и нарѣзани на седмोजгълници. Въ стѣснената частъ останки отъ издатъкъ, посрѣдствомъ който този предметъ е стоялъ забитъ. Изглежда, че презъ тази халка сж минавали ремъци. Инв. 6577. Обр. 267.

12. Бронзова халка, по срѣдата малко надебелена съ диам. 4·5 см., широчина на халката 3 см. Въ единия край халката врѣзана на 2 см. дължина. Обр. 267.

13. Две съвършено еднакви бронзови халки, прикрепени върху кръгли плочки, снабдени съ правоъгълни дръжки. Диам. на халките $4 \times 4\cdot5$ см., на кръглата плочка 5·5 см. Тѣзи халки произхождатъ, вѣроятно, отъ страничните ритли на колесницата. Инв. 6579 а, б. Обр. 267.

14. Три бронзови гривни съ диам. 5·2 см. Инв. 6585 а, б, с. Обр. 268.

15. Две подобни, по-малки бронзови халки съ диам. 2·5 см. Инв. 6586 а, б. Обр. 268.

16. Бронзова фигурина на репѣс дълга 3·2 см. Този предметъ е служелъ вѣроятно като амулетъ. Инв. 6589. Обр. 268.

17. Три бронзови звѣнчета, вис. 4·3 см. съ форма почти на пресѣчена пирамида. Желѣзните езичета липсватъ. Инв. 6587 а, б. Обр. 269.

18. Огърлица отъ 15 стѣклени маниста синъ цвѣтъ, различна голѣмина, по повърхността назжбени. Инв. 6578. Обр. 264.

19. Желѣзна юзда съ добре запазено право зжбало, дълго ок. 11 см. съ странични пръчки (кнебели), съ подбрадникъ по срѣдата, направенъ отъ силно извити навънъ четиристранни пръчки. Къмъ юздата принадлежи и едно синджирче. Инв. 6591. Обр. 270.

20. Както се каза, въ ямата се намѣриха 4 добре запазени шини и части отъ други две шини, та колесницата ще да е имала шестъ коледа.

Обр. 267. Бронзови украси отъ колесница отъ Брѣстовица

Abb. 267. Bronzener Wagenschmuck aus Brestovica

Обр. 268. Бронзови халки-украси отъ колесница отъ Брѣстовица

Abb. 268. Bronzener Wagenschmuck aus Brestovica

21. Запазени сж десетъ желѣзни пурии отъ главини съ диаметъръ на отвора 7·5 см., при ширина 5·5 см. Отъ тѣзи главини сж запазени и две желѣзни гривни съ диам 10 и 1·13 см.

22. Отъ колесницата сж запазени и всевъзможни други желѣзни части, между които могатъ да се споменатъ повече отъ 14 канати съ различна форма и голѣмина, две желѣзни спирачки за поставяне върху

Обр. 269. Бронзови звънчета отъ колесница отъ Брѣстовица
Abb. 269. Glöckchen aus Bronze aus Brestovica

Обр. 270. Желѣзна юзда отъ Брѣстовица
Abb. 270. Eiserner Zügel aus Brestovica

колата, два прелѣзни блеха отъ дървена ось и най-разнообразни куки и скоби. Обр. 270—273.

II. Могилно погребение при с. Димитриево

Малко североизточно отъ Свиленградъ, въ котловинка, се крие между високи тополи с. Димитриево. Цѣлата долина, дори на югъ до Марица, е обстѣяна съ по-голѣми или по-малки могили. Могилитѣ се редятъ не само по двата успоредни хребета, но сж прѣснати и по срѣдата на долината. Така, на около 3 клм. южно отъ селото, на източната тераса стърчи доста голѣмата могила Малъ тепе, а до нея се вижда една малка. По срѣдата между Свиленградъ и Димитриево, на самия водораздѣлъ, се вижда голѣмата могила Демирджиу. Долу низко, край изоставенъ коларски пѣтъ се вижда въ нивата Недѣлковата могила. Малко по-южно, въ полето, се редятъ още три могили. Могили се виждатъ и на северъ къмъ селото.

Погребението съ колесница е открито при Недѣлкова могила. Тукъ дъждоветѣ образували вадичка въ източната частъ на могилата, ровътъ съ време се увеличавалъ

Обр. 271. Желѣзни предмети отъ колесница отъ Брѣстовица

Abb. 271. Eiserne Wagenteile aus Brestovica

и така постепенно се открили желѣзните части на колесницата. По-късно всички останали части били откопани и запазени отъ Кирилъ Дѣлчевъ и Никола Станковъ отъ Свиленградъ. За запазване на находката особено много помогналъ г. Иванъ Сарафовъ.

Въ мѣстната реалка въ Свиленградъ се пазятъ нѣколко бронзови и желѣзни части отъ колесница, които сигурно произхождатъ отъ сжщото погребение при Димитриево. Тукъ се пазятъ: 3 бронзови протоми квадратна форма съ издатъкъ, 2 правоъгълни бронзови обкови, използвани за обхващане жглитъ на капацитъ, 1 бронзова правоъгълна обкова, 2 малки и една по-голѣма бронзова частъ — все за обхващане дървени части. Тукъ се пазятъ още: частъ отъ бронзова обкова, кука, вътре запазено желѣзие съ бронзово копче, 1 желѣзна гривна, 2 малки бронзови части, 1 бронзова гривничка съ диам. 4 см. и нѣколко бронзови по-голѣми и по-малки пластинки за обкова.

Обр. 272. Желѣзни предмети отъ колесница отъ Брѣстовица

Abb. 272. Eiserne Wagenteile aus Brestovica

Обр. 273. Желѣзни предмети отъ колесница отъ Брѣстовица
Abb. 273. Eiserne Wagenteile aus Brestovica

Обр. 274. Желѣзни предмети и Umbo отъ Димитриево
Abb. 274. Eiserne Wagenteile und Umbo aus Dimitriewo

По-голямата част от находката при с. Димитриево е пренесена в музея в Пловдив.

Погребението е извършено непосредствено до източната част на могилата, висока повече от 4 м., като е била изкопана една яма. В ямата е била оставена колесницата заедно с конетъ. Колесницата е била с четири колела, а частитъ на колесницата сж намърени разположени в направление север—юг. Желъзнитъ шини сж намърени в южната част на

похлупено с плоча, вътре кости. Последният гробъ, обаче, едва ли ще има никаква връзка с могиленото погребение.

Отъ бронзовитъ украси най-голямата е около 20 см. дълга. Около кръгла плоча сж прикрепени отъ дветъ страни полукръгли, назжбени по краищата плочки с ажурни орнаменти. Обр. 275.

Характерна е украсата, показана в сръдата на обр. 275. Тя се състои отъ две свършено тънки плочки, свързани помежду посрѣдствомъ кукички. По-голямата

Обр. 275. Бронзови украси отъ Димитриево
Abb. 275. Bronzener Wagenschmuck aus Dimitrievo

ямата, конскитъ кости—на северъ. Umbo-то отъ щита обр. 274 било поставено до конскитъ кости. Бронзовитъ части отъ колесницата били намърени повечето събрани на купъ близо до колелата. Изъ самото находище се намъреха разхвърлени части отъ глинени сждове, мѣстна изработка, украсени с релефни пояси, сжщо части отъ по-голямъ глиненъ купъ.

На около двадесетина метра югоизточно отъ могилата било намърено гърне,

плочка сж кукичката е вис. 9 см. Малката плочка има диам. 4 см. Върху лицевата страна на плочкитъ концентрични кръгове. Тъзи плочки трѣбва да сж били прикрепени нѣкжде по ремъцитъ на конското снаряжение.

За отбелязване сж тукъ и дветъ кръгли плочки сж дупки по сръдата, сж почти правоъгълни издатъци въ едната страна и сж отдѣленъ издатъкъ сж дупка въ страни. Тъ сж вис. 8.5 см. На лицевата страна

Обр. 276. Бронзови украси отъ Димитриево — Abb 276. Bronzener Wagenschmuck aus Dimitrievo

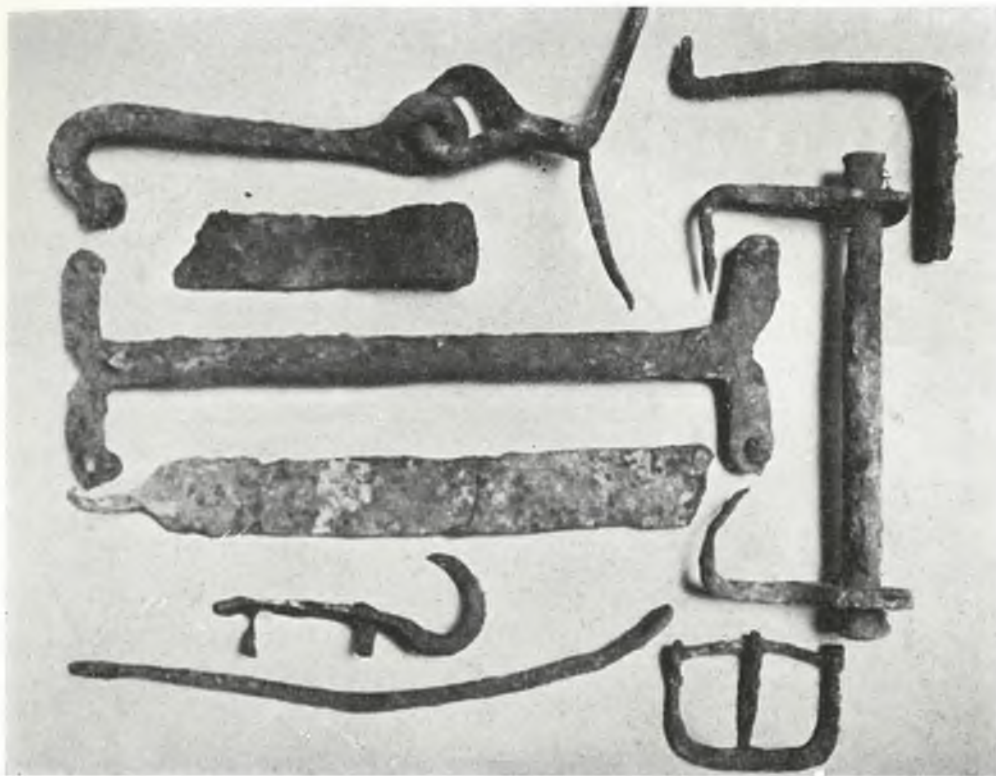
Обр. 277. Желъзни предмети отъ колесница отъ Димитриево — Abb. 277. Bronzener Wagenschmuck aus Dimitrievo

концентрични кржгове. Кржгътъ има навътре завити назъбени краища. Обр. 275.

Запазени сж и доста бронзови предмети, които сж служели за обкова на дървени части на колесницата. Тукъ имаме два клина съ кржгли плочки върху горната частъ, съ завити навътре краища и украсени съ концентрични кржгове, после цилиндрични и четвъртити предмети. Характеренъ за колесницата е и бронзовиятъ

III. Погребение при Свиленградъ

Северно отъ Свиленградъ и източно на пѣтя за с. Лефка се простира долъ съ стрѣмни и непристѣпни брѣгове, нѣкъде обраснали съ храсти. Върху единъ носъ въ тази долина, който се включва между Саръ-дере и Димитриевската кория, се забелязватъ фрагменти отъ мѣстни глинени сѣдове съ тънки релефно нарѣзани поясни орнаменти, сѣщо изгорѣли човѣшки

Обр. 278. Желѣзни предмети отъ колесница отъ Димитриево
Abb. 278. Eiserne Wagenteile aus Dimitrievo

предметъ въ форма на буква Δ съ странични кржгли плочки и съ две други подобни плочки, поставени отгоре. Обр. 276.

Отъ желѣзнитѣ предмети тукъ трѣбва да се спомене добре запазеното Umbo отъ щита на погребения, после едно желѣзно стреме за качване въ колесницата. Обр. 274.

Що се отнася до другитѣ желѣзни части, то тѣ сж подобни на всички части отъ други намѣрени колесници. Обр. 277, 278.

кости и малко изгорѣла прѣстъ. По източния склонъ на този носъ се виждаше по-рано прокопъ, запълненъ съ горена прѣстъ. Навсѣкъде околорѣстъ сж разхвърлени каменни плочки, донесени вѣроятно отъ къмъ с. Пѣстрогоръ (Ала даа). Селяни говорятъ че сж откривали по източния скатъ на издадения носъ и останки отъ зидъ, който отивалъ въ северно направление. Тукъ, на източния скатъ на

Обр. 279. Бронзова украса отъ колесница отъ Свиленградъ
Abb. 279. Bronzener Wagenschmuck aus Svilengrad

Обр. 280. Бронзова украса отъ колесница отъ Свиленградъ
Abb. 280. Bronzener Wagenschmuck aus Svilengrad

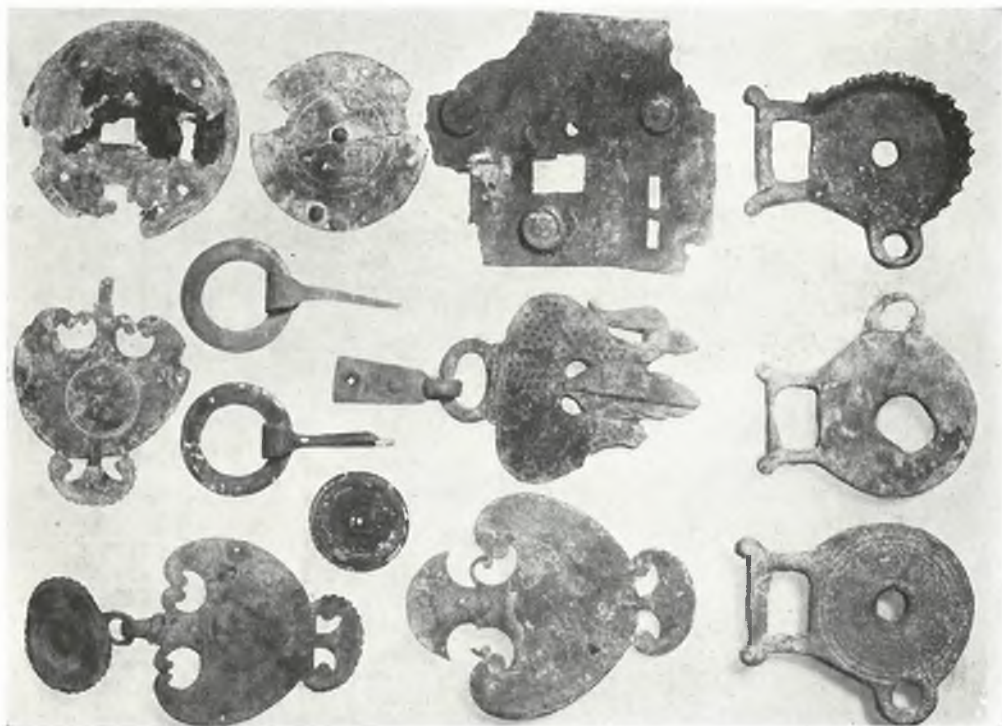
Саръ-дере, въ широка дупка на дълбочина до метъръ и половина, сж били открити части отъ колесница. Колесницата е била съ четири колела съ диаметъръ 1·10 м., шир. 3 см.

Бронзовитѣ части не се огличаватъ съ нѣкое особено разнообразие.

1. Върху подставка въ форма на буква Д, съ размѣри 10×6·5 см., ограничена въ

3. Два бронзови кръга съ размѣри 10 и 10·5 см. Краищата завити навън. Едната плочка снабдена съ халчица на завития край, другата съ пречупена сега пръчица. Обр. 283.

4. Два полуцилиндрични предмета въ горния край малко разширени, вътре кухи съ издатыкъ въ форма на езиче, шир. 7·5 см., вис. 4 см., езичето дълго 3·5 см.

Обр. 281. Бронзови украси отъ колесница отъ Свиленградъ
Abb. 281. Bronzener Wagenschmuck aus Svilengrad

страни съ главички, покрити съ островърхи шапки, сж застанали две пантери съ глави навън. Пантеритѣ съ преднитѣ си крака сж свързани съ страничнитѣ главички. Обр. 279 и 280.

2. Три почти съвършено еднакви бронзови плочки съ издатыци въ страни, съ правоъгълни прибавки въ горната си частъ. По срѣдната дупки, наоколо концентрични кръгове. Краищата на кръговетѣ завити навън и назъбени. Размѣри 8×7 см. Едната отъ плочкитѣ изглежда доста употребявана. Обр. 281.

Вътре останки отъ желѣзни пръчки. Обр. 283.

5. Бронзова украса въ форма на полумесець, въ горния си край пречупенъ, въ долния край прикрепена желѣзна пръчка. Вис. 11 см. Обр. 282.

6. Три бронзови халки съ диам. ок. 3·5 см., съ стени по срѣдата малко изпъкнали, шир. 2·7 см. Една отъ халкитѣ съ връзани стени. Обр. 283.

7. Бронзова украса въ форма на трилистникъ съ завити странични краища.

Повърхността украсена съ малки квадратчета, инкрустирани съ сребро. На обратната страна, въ долния край, запазени две гвоздейчета за прикрепване. Безъ кукичката вис. 9·5 см. Обр. 281.

9. Други две подобни по-малки плочки, съ прикачена въ горния край отдѣлна кръгла плочка, вис. 12 см. Обр. 281.

10. Три плоски бронзови халки съ прикачени къмъ тѣхъ бронзови куки,

Обр. 282. Бронзови украси отъ колесница отъ Свиленградъ
Abb. 282. Bronzener Wagenschmuck aus Svilengrad

8. Две съвършено еднакви тънки бронзови плочки съ ажурни орнаменти. На обратната страна на плочките издатъкъ съ халчица за прикачване. Вис. 10·5 см. Части отъ едната плочка отчупени. Обр. 281.

широки въ диам. 4 см. Обр. 281.

11. Бронзова кръгла плочка съ четвъртитъ издатъкъ за прикачване на обратната страна. Широчина въ диам. 3·5 см. Обр. 282.

Обр. 283. Бронзови украси отъ колесница отъ Свиленградъ
Abb. 283. Bronzener Wagenschmuck aus Svilengrad

12. Бронзова кръгла плочка съ изпъкналъ концентриченъ кръгъ въ периферията. Диамет. 3·7 см. На обратната страна запазени две гвоздейчета. Обр. 281.

13. Две бронзови кръгчета, слабо сферични отъ едната страна, съ плоски издатъци, които завършватъ съ четвъртити отвори. Дълги 4·5 см. Обр. 282.

14. Между многото бронзови украси отъ колесницата, сж намърени и обкови отъ сандъче съ части отъ заключката. Къмъ сандъчето трѣбва да принадлежи и една малка (2·5 см.) маска на жена, която е била прикрепена нѣкъде къмъ нѣкоя бронзова плочка. Отъ обковата на сандъчето сж запазени още около двадесетина бронзови гвоздейчета съ широки главички, различна голѣмина. Тукъ може би принадлежатъ и дванадесетъ бронзови халчици, различна голѣмина (17–22 мм.). Обр. 281, 282.

Украсата на сандъчето може да се сравни съ украсата на сандъчето, намърено въ с. Сарая. Изглежда, че тѣзи украси идатъ отъ едно и сжщо мѣсто (Г. И. Кацаровъ, Антични паметници отъ Тракия, ГПНБН 1930, 216).

Що се отнася до многобройнитѣ желѣзни части, то тѣ сж съвършено еднакви съ всички други колесници.

Между предметитѣ въ колесницата сж намърени и части отъ по-голѣмъ стъкленъ

Обр. 284. Стъкленъ сждъ отъ Свиленградъ
Abb. 284. Glaskanne aus Svilengrad

сждъ, направенъ отъ дебело стъкло. Сждътъ ималъ повече призматична форма съ дъно широко ок. 12 см. Устието, съ отворъ шир. 5 см., е разлято навънъ. Обр. 284.

Между частитѣ отъ колесницата сж намѣрени останки отъ глинени римски сждове, сждо единъ по-голѣмъ глиненъ сждъ, мѣстна направа, отъ типа на тракийската керамика съ сивъ цвѣтъ и лѣскавъ фирнизъ. Тѣзи сждове сж ни познати повече отъ погребения преди Христа.

вода, нѣщо което е способствувало много за развитието на старото селище. Могилитѣ сж наредени главно по възвишението западно отъ селото. Тукъ се виждатъ шестъ могили. На първо мѣсто тукъ стърчи голѣмата Грозьова могила, която достига до 8 м. височина, после Дѣдо Ботевата, Селската могила, Гробищната. На северо-изтокъ, на около километъръ и повече отъ селото, се виждатъ Тритѣ могили. Южно отъ селото, вече въ землището на Богомилово, се виждатъ една голѣма и

Обр. 285. Желѣзни предмети отъ колесница отъ Малка Верея
Abb. 285. Eiserner Wagenschmuck aus Malka Vereia

IV. Могилно погребение при с. Малка Верея

Малка Верея, по-ново селище, е разположено въ първитѣ срѣдногорски възвишения, на около 7—8 клм. западно отъ Стара Загора. Останки въ околността свидетелствуватъ за значително селище въ древността. Това сочатъ главно могилитѣ, прѣснати навредъ по околнитѣ възвишения. Малка Верея е богата съ изворна

четири малки могили. Източно отъ селото се сочи мѣстността Хатюренъ, отъ дето имаме и надгробенъ паметникъ съ надписъ (инв. 3191). Сочатъ се тукъ и Латински гробища. Право на северъ отъ селото е и Граденото кале.

Като оставимъ оброчнитѣ плочки отъ свещището на тракийския конникъ (ГНМVI,77) отъ Малка Верея имаме и други находки. Тукъ е намѣренъ лжкъ отъ бронзова (халшата) фибула (ИАД III, 297), бронзова па-

тера, бронзовъ сждъ (инв. 316) бронзовъ ггарhiim (инв. 329), бронзова статуйка на Хермесъ, бронзова гривна, три бронзови висулки, бронзови халки (инв. 4370/73). Тѣзи предмети били намѣрени до могила, безъ да се означава коя, но вѣроятно тѣ сж сжщо отъ погребението до Грозьовата могила.

за изравняване на двора, който граничи непосредствено съ могилата. Намѣрвачтъ говори и за тѣсна бронзова тенекия, която водѣла отъ колесницата къмъ центъра на могилата.

За желѣзнитѣ части отъ колесницата нѣма да се спираме. Тѣ по нищо не се различаватъ отъ желѣзнитѣ части на дру-

Обр. 286. Бронзови украси отъ колесница отъ Малка Веря
Abb. 286. Wagenschmuck aus Malka Vereä

Колесницата е била открита и тукъ, както при Брѣстовица и Димитриево, вънъ отъ могилата (Грозьовата) и то въ източната окрайнина. По-рано тукъ била открита колесница съ две колелета заедно съ човѣшки кости. Новитѣ части отъ колесницата, която била съ 4 колелета, сж намѣрени въ яма на около 5 м. северно отъ първото находище. Намѣрени били и конски кости, положени въ северната частъ на ямата. Цѣлата колесница е била положена, както изглежда, по направление северъ—югъ. Колесницата е била намѣрена отъ Сжби Ивановъ Диловъ—Палагончето презъ пролѣтъта на 1935 год. при копанъ

гитѣ до сега известни колесници. Обр. 285

Отъ другитѣ украси трѣбва да се отбележатъ:

1. Върху гривна прикриване и висока. подставка се вижда седнала гола фигура съ рогчета и бръшлянови листа на главата, съ рогъ на изобилието въ лѣвата ржка и съ канче въ дѣснага. Вис. 17 см. Обр. 287.

2. Две съвършено подобни бронзови апликации, шир. 15 см., съ по две странични квадратчета, съ изрѣзани жгли и останки отъ емайлна инкрустация. Обр. 286.

3. Отдѣлна бронзова апликация, квадратна форма 10X10 см., сжщо съ изрѣзани жгли, съ следи отъ инкрустация. Обр. 286.

4. Две подобни по-малки бронзови украси съ размери 4.5×4.5 см.¹ Обр. 286.

5. Два бронзови звънца съ диам. 8 см. и вис. 6 см. Обр. 286.

Обр. 287. Бронзови украси от колесница от Малка Верея

Abb. 287. Bronzener Wagenschmuck aus Malka Vereia

¹ За емайлитъ украси, подобни на тѣзи отъ Малка Верея съобщава А. Alföldi, *Chars funéraires bacchiques, l'Antiquité classique* VIII, 1931, 357.

6. Две кръгли бронзови плочки съ по една кукичка за прикачване, диам. 9 см. Обр. 287.

7. Две бронзови пластинки, диам. 5 см. Обр. 286.

Отдѣлно отъ горнитѣ предмети сж били намѣрени:

1. Бронзова статуйка на жена съ вдигнати нагоре ръце, съ които поддържа амфора, покрита съ похлупакъ. Широки плитки коса се спускатъ по гърба. Подъ раменетѣ се виждатъ отдѣлни връзки, подобни на змии. Вис. 15 см. Обр. 288.

2. Две бронзови пластинки съ концентрични кръгове, съ извити навътре дръжки, които свършватъ съ глави на змии. Дълги 13 см.

3. Бронзова пластинка, горе съ бжбрековиденъ издатъкъ, вис. 15 см., шир. 10 см.

4. Бронзова кръгла пластинка съ концентрични кръгове, диам. 11 см.

5. Бронзова пластинка по срѣдата разширена въ остри ъгли, въ краищата закръглена, дълга 14.5 см.

6. Две обикновени римски фибули. Къмъ колесницата принадлежатъ и нѣколко бронзови пластинки, които сж обвивали нѣкои дървени части.

V. Погребение при с. Кула Касапли

Въ източната окрайнина на с. Кула Касапли, отдалечено на около 4 км. северно отъ Т. Пазарджикъ, се издига Голѣмата могила, достигаща до 10 м. височина. Тукъ, въ северната частъ на могилата, при копане прѣстъ за тухли, били открити части отъ колесница съ четири колелета, прибрани сега въ сбирката въ Т. Пазарджикъ. Това сж четири желѣзни шини съ диам. 1.05 см., шир. ок. 4 см., 4 гривни отъ главини съ диам. 12 см., шир. 4 см., 6 по-малки гривни (пурии) съ диам. 10 см., единъ желѣзенъ клинъ 67 см., 2 скоби, 2 желѣза отъ яйове, части отъ желѣзенъ синджиръ.

Броятъ на открититѣ погребения съ колесници у насъ се увеличава вече значително. Трѣбва да се признае, че богатата сбирка отъ бронзови статуетки, украси и други предмети въ Народния археологически музей дължи своето съществуване главно на тѣзи находки. Следъ извънредно

ценнитѣ находки отъ Чаталъ тепе до Ямболъ и Духова могила при Перушица,¹ навредъ изъ българскитѣ земи се откриватъ доста много погребения съ колесници. За съжаление, повече отъ тѣзи находки сж случайни и ние не сме въ състояние да възстановимъ при много отъ тѣхъ ритуала, извършенъ при погребенията, както и да съберемъ всички части, за да можемъ да възобновимъ една подобна кола.

Къмъ изнесения тукъ материалъ може да споменемъ една находка отъ могилата Башъ чардакъ до Стара Загора, дето е намѣрена една бронзова патера, единъ бронзовъ сждъ съ дръжка, която завършеа въ долния край съ човѣшка глава, украси, халки и др. (инв. 790—799). Интересна е и находката отъ с. Разградено (Калфа дере), направена сжщо до една могила край селото (инв. 3244—3251). Тукъ не трѣбва да се забравя и могилната находка отъ Тулово (3791—3792), сжщо находката, направена въ мѣстността Ченге чалъ, 3 клм. западно отъ Айтосъ, дето сж били намѣрени презъ септемврий 1914 год. 4 колелета, 65 отдѣлни желѣзни части и 4 бронзови халки, после находката отъ Кадинъ мостъ (ИАИ VII, 1932/33, 421 сл.). Извънредно ценни по своята художествена изработка сж и находкитѣ отъ с. Могилово, Чирпанско (Б. Дяковичъ, Тракийска колесница при с. Могилово. ГПНБМ 1923, 151 сл.).

Въ по-ново време сж открити погребения съ колесница при с. Жилинци, Кюстендилско, с. Михайлово, Старозагорско (Д. П. Димитровъ въ ИАИ XII, 1938, 300 сл.), Тритѣ могили до Стара Загора (Хр. Райковъ, Сборникъ Никовъ, ИИД XVI-XVIII, 1940, 365). Прави впечатление, че въ областта на Стара Загора се откриватъ много погребения съ колесници.

При гърцитѣ и римлянитѣ обичаятъ да се употребяватъ колесници като погребални дарове е непознатъ. Напротивъ, въ Етрурия срѣщаме често въ гробоветѣ не само една, но и повече колесници. Херодотъ (IV, 71) ни дава описание за тържествено погребение съ колесници при скититѣ. Особено много чести сж погребенията съ колесници при келтитѣ. Изобщо този начинъ за погребение трѣбва да се счита като една останка отъ предримски варварски обичай, който наново обхваща въ II—III вѣкъ цѣлата римска империя отъ Рейнъ до Дунава (H. Lehner, Ein gallorömischer Wagen, Bjb 128 1923, 53 сл. Déchelette, Manuel II, 747). Тѣзи погребения сж едно доказателство и за силното влияние на войнитѣ въ римската империя, когато поради раздвижването на варвар-

скитѣ народи по източнитѣ граници, трѣбваше да ставатъ грамадни придвижвания и размѣствания на войски отъ западъ къмъ изтокъ.

Ив. Велковъ

Обр. 288. Бронзова украса отъ колесница отъ Малка Верея

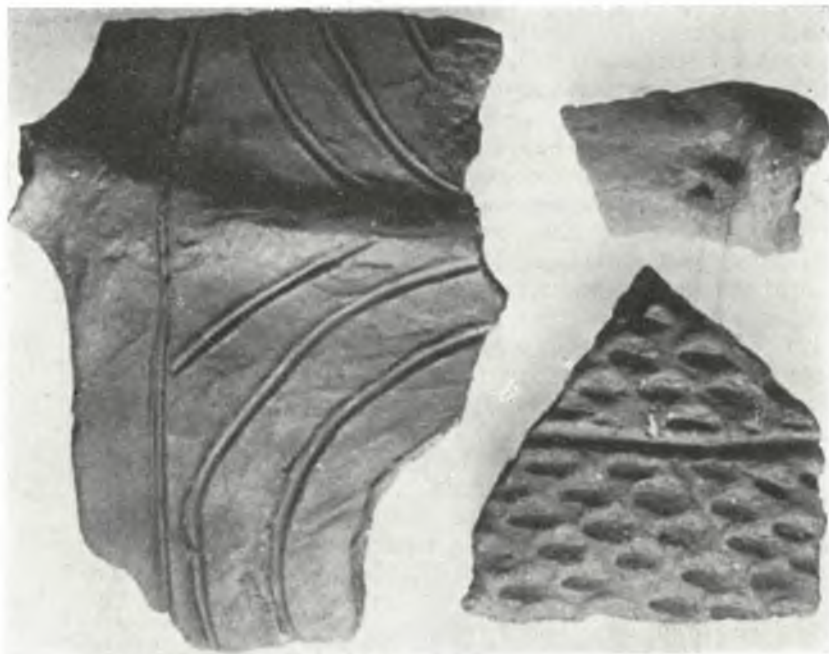
Abb. 288. Bronzener Wagenschmuck aus Malka Vereia

¹ G. Seure, BCH XXV, 1901, 157 сл.; XXVIII, 1904, 210 сл.; XLIX, 1925, 347 сл.

Предисторическо селище до с. Дяково

По срѣдата на пѣтя между с. Кърнулъ и с. Дяково, Дупнишко, се виждатъ нѣколко гробни могили. Непосрѣдствено западно се отваря малка долинка. Тукъ, на около два километра северно отъ с. Дяково, на мѣстото, дето се събиратъ двѣ рѣкички, се простира не висока тераса, която се спуска полегато къмъ изтокъ. Това е долинката на Породинска

и ханища, а самото мѣсто се казва още Манастирище. Западно отъ воденицата сж открити основи отъ зидове и едно полу-кръгло помѣщение съ диаметръ 7 м. Зидоветъ сж градени съ обикновени дребни камъни съ пояси отъ тухли, споени съ бѣлъ хоросанъ. На това мѣсто трѣбва да е сжществувала стара църква. Тукъ е намѣрена и медна монета отъ Романъ IV Диогенъ (XI вѣкъ).

Обр. 289. Фрагменти отъ глинени предмети отъ Дяково
Abb. 289. Bruchstücke von vorgeschichtlichen Tongefässen aus Djakovo

рѣка. Презъ това мѣсто е минавалъ и старъ пѣтъ, който отива на северъ презъ Дервента къмъ Муса бей въ Радомирското поле. Този пѣтъ продължавалъ на югъ презъ махала Колибитъ, дето имало останки отъ късно селище и калдърѣмъ. По цѣлата тази тераса между рѣкичкитъ се срѣщатъ останки отъ глинени сѣдове, които могатъ да се отнесатъ къмъ края на бронзовата епоха. На нѣколко мѣста личатъ останки и отъ по-голяма постройка.

При самото вливане на рѣкичкитъ сега се намира воденица. Тукъ по-рано имало

Направо източно срещу воденицата презъ рѣката се издига стрѣмно откъмъ западъ възвишение, известно въ околността като Градището. Подъ това име е известна мѣстността и по цѣлото протежение на платото къмъ изтокъ по посока на Дупнишкия пѣтъ. Самото Градище заема една дължина до 60 крачки. То е стрѣмно и мѣчно достъпно отъ всички страни. По-лесно достъпно е откъмъ източната страна. По повърхността на градището личатъ останки отъ строежи, като по южнитъ склонове сж били откривани гробове. По севернитъ скло-

нове на Градището личат останки от изгорѣли колиби. Тук навред се намират останки от глинени сѣдове съ врѣзани орнаменти, които могат да се отнесат към бронзовата епоха. Тук селището е продължавало до началото на латенската епоха (V вѣк пр. Хр.). Обр. 289.

Южно от махала Колибитѣ се намира мѣстность Само тухли съ оброкъ.

Ив. Велковъ

Светилище и селище от халшатската епоха при с. Байлово

На около 2 клм. югоизточно от с. Байлово, Новоселско, на лѣвия брѣгъ на малката рѣка Дражманъ се издига рѣзко единъ скалистъ хълмъ, характерен по своето мѣстоположение въ близката околность. Този хълмъ е известенъ между населението подъ името Вла(х)овъ камикъ. Стрѣменъ отъ всички страни, той е по-достъпенъ отъ изтокъ. По върха стѣрчатъ навредъ по-едри каменни блокове, та хълмътъ изглежда като че е затрупанъ съ скала. Тѣзи скали въ западната страна сж били преградени съ зидъ, сѣщо стени е имало и откъмъ изтокъ. Тукъ скалитѣ сж изчистени, образуванъ е и широкъ ровъ, като по такъвъ начинъ хълмътъ, гледанъ отъ това мѣсто, прилича на грамадна могила.

Отъ нѣкогашнитѣ зидове почти нищо не се забелязва, но навредъ по склоноветѣ на хълма се намиратъ разпрѣснати парчета отъ глинени сѣдове, които по своята изработка, форма и орнаменти издаватъ една ранна епоха — началото на халшатската епоха. Тукъ, на Влаовъ камикъ, ще трѣбва да се търси една малка предисторическа крепостъ или, по-вѣроятно, едно светилище, ако се сѣди по размѣра на пространството, обградено нѣкога съ стена.

Все отъ сѣщата епоха трѣбва да смѣтаме и голѣмото селище, което се намира непосредствено по срѣдата на пѣтя Байлово—Бѣлопопци, до известнитѣ въ околността Дветѣ воденици. Отъ селището, на протежение повече отъ 500 м., личи тераска, която може да произхожда отъ нѣкогашенъ преграденъ и защитенъ зидъ съ свлѣчени и натрупани културни материали. И тукъ керамиката прилича на тази

отъ Влаовъ камикъ. Дали населението отъ това селище е използвало желѣзнитѣ залежи, които сега наново се изваждатъ на километъръ южно отъ тукъ, по посока на Спасова могила, не може да се каже.

Ив. Велковъ

Римско селище при с. Блатецъ

На около 18 клм. източно отъ гр. Сливенъ, въ полето и подножието на Стара планина лежи с. Блатецъ, по-рано Есерли, или Исерли, име, което вѣроятно стои въ връзка съ Хисарлъкъ. Западно отъ селото е мѣстностьта Юрта. Тукъ сж открити зидове, дебели до 3 м., градени съ обикновени камъни, споени съ червенъ хоросанъ. Открити сж и други, по-малки зидове. Изъ насипа сж били намѣрени и отдѣлни мраморни плочки отъ постройки.

Поради постоянното свличане на пороища откъмъ Дълбокия долъ, който събира водитѣ на доста голѣма частъ отъ планината, зидоветѣ сж засипани и се откриватъ сега на голѣма дълбочина. По многото керамични фрагменти изъ околността като тухли, широки керемиди и др. може да се заключи, че тукъ е сѣществувало значително римско селище. Стенитѣ, които сж открити, изглежда да сж крепостни стени къмъ западната страна. Говори се и за водопроводъ, който иде или отива въ южно направление къмъ блатото. Малко северозападно до селището стѣрчи въ сегашнитѣ гробища доста голѣма надгробна могила.

Въ училището на селото се пази хубава остроудѣнна глинена амфора отъ IV в. пр. Хр., сѣщо бронзови монети отъ Месемврия. На около 2—3 клм. югозападно отъ селото, всрѣдъ растилящето се презъ пролѣтъта блато, се вижда голѣма плоска предисторическа могила. Като Гьолската могила е позната тази могила между населението. Тукъ близу около тази могила се сочатъ и Русанскитѣ гробища, „дето се срещнали кукери“.

Източно отъ селото се сочи мѣстностьта Драчица съ изворъ и оброкъ. На северъ, въ планината се вижда Маркова грамада съ кале. Тукъ е още Късъръ (хисаръ?) кая или Дѣдовъ Радковъ гробъ.

Ив. Велковъ

Обр. 290. Глиненъ лекитъ отъ Бѣлила
Abb. 290. Lekythos aus Belila

Обр. 291. Глиненъ лекитъ отъ Бѣлила
Abb. 291. Lekythos aus Belila

Гробна находка отъ с. Бѣлила

Неизвестно кога и при какви обстоятелства въ землището на с. Бѣлила, Срѣдска околия, билъ разкритъ, вѣроятно, могиленъ гробъ и намѣренитѣ предмети прибрани и запазени отъ жителя на селото Стоянъ Петковъ. Отъ тази находка въ Народния археологически музей сж постъпили:

1. Червенофигуренъ лекитъ, вис. 15 см. Предната часть на шийката украсена съ продълговати яйцевидни орнаменти. На сжщата лицева страна върху обикновенъ яйцевиденъ орнаментъ, поставенъ само на едната половина на сждчето, сж изобразени две прави женски фигури въ нѣкаква домашна сцена. Въ движение една къмъ друга женитѣ си

Обр. 292. Бронзово тасче отъ Бѣлила
Abb. 292. Bronzetasse aus Belila

Обр. 293. Бронзово тасче отъ Бѣлила
Abb. 293. Bronzetasse aus Belila

подаватъ или си показватъ нѣкакви предмети. Фигурата въ лѣво като че държи кжделя съ вълна, тази въ дѣсно — огледало. По срѣдата между тѣхъ и низко долу пѣстро нашарена кошница. На обратната страна на лекитѣ, подъ дръжката широко разтворена палмета. Обр. 290, 291.

2. Бронзово тасче съ диам. на отвора 11.5 см., вис. 4.5 см. На дъното нѣколко концентрични кръга и единъ поясъ, шир. 5.5 см., инкрустиранъ съ тънъкъ слой сребро. На вътрешната страна на дъното орнаментъ отъ розета съ петокрила свастика съ закръглени краища и наоколо петъ палмети. Обр. 292—94.

Находката може да се датира въ IV в. пр. Хр.

Ив. Велковъ

Гробна находка отъ с. Воеводово

Презъ априлъ 1941 год. при оране на нива въ с. Воеводово, 9 клм. далечъ отъ Хасково, по посока на гр. Кърджали, единъ селянинъ разкрилъ вѣроятно могиленъ гробъ, дето били намѣрени нѣколко антични предмети, прибрани отъ околийския полицейски началникъ въ Хасково г. Стоянъ Овчаровъ и изпратени въ Народния археологически музей въ София. Отъ предметитѣ личи, че това сж повече украси отъ нѣкое дървено сандъче. Отъ тѣзи украси сж запазени:

1. Обкова на брѣва направена отъ бронзова тенекия съ размѣри 12×12 см., съ изпъкналъ вътрешенъ кръгъ. Обковата е била прикрепена къмъ дървената частъ по-срѣдствомъ бронзови гвоздеи съ полусферични главички. Върху обковата по срѣдата като украса е запазена само една главичка на вакханка съ панделка на челото и бръшлянови листа. Тази главичка, както и запазенитѣ гвоздеи съ концентричнитѣ кръгове сж били прикрепени на обратната страна на обковата съ тънки желѣзни пластинки, следи отъ които сж запазени. Обр. 295.

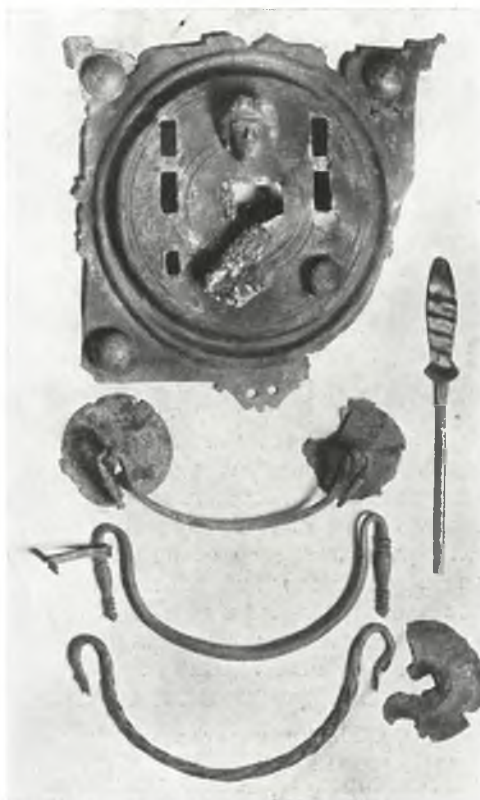
2. Бронзовъ бюстъ на вакханка въ задната частъ кухъ, високъ 6.5 см. Очитѣ сж били инкрустирани. По гърдитѣ бръшлянови листа. Обр. 296.

3. Бронзовъ бюстъ на жена, високъ 7.5 см. въ задната частъ кухъ, съ висока прическа. Очитѣ били инкрустирани. Презъ дѣското

Обр. 294. Украса по бронзовото тасче отъ Бѣлила

Abb. 294. Schmuck auf der Bronzetasche aus Belila

Обр. 295. Бронзова украса отъ дървено сандъче отъ Воеводово

Abb. 295. Bronzeschmuck aus Voevodovo

рамо, прикрепенъ съ превръзка, прехвърленъ предметъ като колчанъ за стрела. Обр. 297.

преметната мантия презъ лѣвия кракъ. Въ дѣсно до краката грубо изработена животинска фигура, вѣроятно пантера. На главата

Обр. 296. Бюстъ на вакханка
отъ Воеводово

Abb. 296. Bronzebüste einer
Bacchantin aus Voevodovo

Обр. 298. Бронзова украса
отъ дървено сандъче
отъ Воеводово

Abb. 298. Bronzeschmuck
auf einer Holzkiste
aus Voevodovo

Обр. 297. Бронзова фигура
отъ Воеводово

Abb. 297. Bronzefigur
aus Voevodovo

Обр. 299. Бронзова украса отъ
Воеводово.

Abb. 299. Bronzeschmuck aus
Voevodovo

4. Бронзова фигурина на силенъ (?), вис. 9 см., съ бръшлянови листа на главата, съ

издатъкъ съ дупчица, на обратната страна приспособления за ключалка. Обр. 298.

5. Бронзова маска на вакханка, вис. 4.5 см. На главата бръшлянови листа Обр. 299.

6. Малка бронзова главичка, задната част куха, вис. 2 см. Обр. 299.

7. Бронзова украса от две подвижни части, служела вероятно при отваряне на дървеното ковчеже. Предната част е вис. 6.5 см., другата 3 см. Върху по-голямата част е предствена в релеф женска главичка с орнаменти в страни, наподобяващи бръшлянови листа. Обр. 298.

8. Към дървеното ковчеже принадлежат и три бронзови дръжки, средно 11 см. широки, прикрепвани посредством кръгли бронзови пластинки. Краищата на едната дръжка завършват с птича глава. Обр. 295.

9. Към тези предмети принадлежи и една 11.5 см. дълга, пречупена в дръжката игла с плосък стреловиден завършек. Този предмет изглежда на медицински инструмент. Обр. 295.

10. Заедно с горните приложения е донесен и бронзов сждъ, вис. 11 см., с дръжката 14 см., с хубава тъмнозе-

лена патина. Долната част на сждчето с дъното липсва. Обр. 300.

Свършено подобно бронзово сждче

Обр. 301. Глинен сждъ от Воеводово

Abb. 301. Tongefäß aus Voevodovo

е намърено в могилен тракийски гроб от V в. пр. Хр. при с. Опълченец (Б. Дякович, Тракийска гробница при с. Опълченец в ГПНБМ 1930, 189).

Обр. 300. Бронзов сждъ от Воеводово

Abb. 300. Bronzekanne aus Voevodovo.

Обр. 302. Стъклен сждове от Воеводово

Abb. 302. Lacrimatorien aus Voevodovo

11. Глинено сждче, вис. 6·5 см., съ отворъ 4 см. безъ дръжка. Обр. 301.

12. Две стъклени сждчета-слъзници, вис. 18 см. и 14 см. Обр. 302.

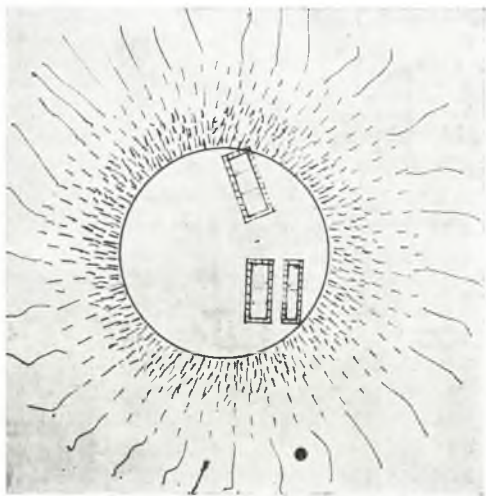
Почти съвършено подобна брава и украса отъ дървено ковчеже е намѣрено при с. Сарая, Пазарджишко (Г. И. Казаровъ, Антични паметници отъ Тракия въ ГПНБМ 1930, 211 сл.).

Всички тѣзи находки принадлежатъ на по-късната римска епоха.

Ив. Велковъ

Могилно погребение при с. Горни Джбникъ

Непосрѣдствено източно отъ с. Горни Джбникъ, Плѣвенско, се виждатъ нѣколко могили съ не особена голѣма височина.

Обр. 303. Могилни гробове при Горни Джбникъ

Abb. 303. Hügelgräber bei Gorni Dabnik

Нѣкои отъ тѣзи могили сж попаднали въ нивята и сж вече почти изравнени съ земята. Въ най-близката до селото могила презъ мартъ 1940 год. при разкопаване за правене гробища за умрѣли животни сж открили три гроба. Обр. 303—305.

Разкопаната могила е висока 1 м. съ диаметръ 20 м. Самитъ гробове сж от-

крити повече въ южната частъ на могилата. Първиятъ гробъ, разположенъ изтокъ-западъ, е обграденъ съ тухли съ размѣри $25 \times 16 \times 5$ см. и $30 \times 16 \times 7$ см. Гро-

Обр. 304. Могиленъ гробъ при Горни Джбникъ

Abb. 304. Hügelgrab bei Gorni Dabnik

бътъ е дългъ 1·80 м., широкъ 30 см., високъ 50 см., засланъ сжщо съ тухли. Върху гроба сж били наслагани широки керамиди. Погребението било извършено съ изгаряне на трупа на самото мѣсто. Изгоренитъ кости сж намѣрени разпръснати изъ прѣстѣта. Жертвенитъ дарове сж били сложени въ западната частъ на гроба. Това сж две обикновени глинени стомнички, типични за по-късната римска епоха, една глинена паница съ луличка въ единия край. Въ тази паничка, груба мѣстна направа, е намѣрена глинена лампичка. Обр. 307.

На разстояние около 40 см. северно отъ гробницата е открито второ подобно погребение. Тукъ гробътъ е широкъ 50 см. Въ този гробъ сж намѣрени две глинени

стомнички въ западната частъ, сжщо малка глинена паничка съ две лулички и единъ металенъ пръстенъ съ камъче. Обр. 306. Наблизо въ пръстѣта била намѣрена и една златна обеца.

Обр. 305. Могиленъ гробъ при Горни Джбникъ

Abb. 305. Hügelgrab bei Gorni Dabnik

На около единъ метъръ източно е било открито и трето подобно погребение. И тукъ гробътъ е билъ обграденъ съ тухли, подътъ застланъ съ тухли, а отгоре покритъ съ широки керамиди. Въ гроба

сжществуването на римско селище. Такова селище се е намирало въ мѣстността Езерото на югоизтокъ отъ селото, дето се откриватъ парчета отъ керамиди, тухли и др. Друго подобно селище се е намирало въ мѣстността Пчеларски кладенецъ, 2 клм. североизточно отъ селото. Следи отъ римски постройки се намиратъ и въ северния край на селото, на височинката, дето сега има оброкъ св. Спасъ. Погребенията могатъ да се датиратъ въ III вѣкъ сл. Хр.

Ив. Велковъ

Единъ рѣдкъ археологически паметникъ на гладиаторъ отъ с. Татарево

На югъ отъ гара Попово (Папазли) и малката спирка Виница, високо на хребета се вижда грамадна могила, известна като Голѣмата могила въ землището на с. Татарево, Борисовградско. Тази могила, висока 15 м., не е тукъ сама. Въ северна и източна посока отъ с. Татарево се редятъ цѣлъ редъ други голѣми могили. Значителни по голѣмина сж и дветѣ Дервенски могили, легнали близу до Цариградския пжтъ. Не далечъ отъ пжтя и на около 2 клм. източно отъ Татарево се намира известното въ околността Аязмо,

Обр. 306. Глинени сждове отъ Горни Джбникъ

Abb. 306. Tonggefässe aus Gorni Dabnik

е намѣрена една глинена стомничка, една глинена лампичка, едно метално пръстенче. Западно отъ погребенията е била намѣрена костъ съ бронзова гривна върху нея. Тѣзи могилни погребения сочатъ и за

съ изобилна изворна вода. До Аязмото е построенъ параклисъ св. Константинъ и Елена.

Водата тукъ е привличала винаги човѣка, та близката околностъ никога не е

оставала незаселена. Непосрѣдствено северно отъ извора, въ нивитѣ се намиратъ останки отъ предисторическо селище, което

Присѣтствието на тритѣ образа на нимфитѣ показва, че около Аязмото е съществувало нѣкое светилице на ним-

Обр. 307. Глинени лампички отъ Горни Джбникъ

Abb. 307. Tonlampen aus Gorni Dâbnik

може да води началото си още въ бронзовата епоха. Изглежда, че въ по-къснитѣ вѣкове около Аязмото сж се издигали и по-голѣми обществени постройки. Тукъ трѣбва да е имало и нѣкое светилице на нимфитѣ, ако се сѣди по находкитѣ. Така, жителтъ на селото Георги Ив. Георгиевъ, като копалъ въ нивата си, намираща се близо до Аязмото, намѣрилъ следнитѣ паметници:

1. Мраморна оброчна плочка, вис. 32 см., шир. 32 см., деб. 5 см., горе закръглена. Върху плочката сж изобразени Зевсъ и Хера въ типичното имъ облѣкло и положение. Надѣсно е олтарѣтъ, помежду дветѣ божества се вижда и орелтъ съ разперени крила. Интересното въ тази плочка сж тритѣ нимфи, дадени въ груби очертания въ долния дѣсенъ жгълъ на плочката. Обр. 308.

Върху горната рамка стои надписъ

Θεοῖς ἐπηκόοις Διὶ καὶ Ἥρᾳ

Върху долната рамка

Πό(π)λιος Οὐρδῖος Βάσσως νεωχόρος
εὐχῆν

Обр. 308. Мраморна плочка отъ Татарево

Abb. 308. Marmorrelief des Zeus und Hera aus Tatареvo

фитѣ, въ което се посвещава и на Зевсѣ и Хера. Посветителѣтъ на плочката Publius¹ Virgilius Bassus изглежда отъ надписа да е билъ самъ служителъ въ храма (νεωχόρος).²

2. Сжествуването на святилището на нимфитѣ се засвидетелствува и отъ частъ отъ статуйка на тритѣ грации, намѣрена до Аязмото въ Татарево.

Статуйката е вис. 22 см. Краката и ржцетѣ отчупени. На гърдитѣ се вижда дѣсната ржка на сръдната грация. Статуйката се отличава съ хубавата си изработка. Обр. 309.

Обр. 309. Мраморенъ фрагментъ отъ статуйка на тритѣ нимфи отъ Татарево

Abb. 309. Bruchstück von einer Marmorstatuette der drei Nymphen aus Tatarovo

¹ Г. Михайловъ, Езикътъ на гръцкитѣ надписи, 12 d.

² R E XVI, 2422 сл.

3. На сжщото мѣсто е намѣренъ и единъ рѣдъкъ археологически паметникъ на гладиаторъ. Паметникътъ, направенъ отъ мраморъ, е вис. 1.05 м., долу съ подставка съ размѣри 31 × 21 × 17 см. На горния край на плочката стои надписъ

Ἐπιπτάς πολυσάτωρ

Върху подставката налѣво се вижда гладиаторъ въ движение надѣсно съ про-

Обр. 310. Мраморенъ паметникъ на гладиаторъ отъ Татарево

Abb. 310. Grabmal eines Gladiators aus Tatarovo. Marmor

дълговатъ извитъ по срѣдата щитъ, съ затворенъ шлемъ на главата. Мечътъ въ дѣсната ржка отчупенъ, но части отъ него още личатъ върху щита. Надѣсно, предъ краката на въоръжения гладиаторъ е представенъ поваленъ втори гладиаторъ, но безъ шлемъ. Докато въ първия гладиаторъ трѣбва да виждаме единъ *sescitor*, въ втория — *retarius*, който е боравѣлъ съ мрежа, кама и тризбецъ. Впрочемъ единъ захвърленъ тризбецъ се вижда да лежи подъ краката на въоръжения съ щитъ и шлемъ гладиаторъ. Обр. 310

Между тѣзи двама гладиатори по срѣдата се вижда трета мъжка фигура, облѣчена въ широка мантия, която държи въ лѣвата си ржка кжса дървена палка (*rudis*).

Върху високата колона, надъ главитѣ на гладиаторитѣ, е изобразенъ въ релефъ и воденъ органъ (*hydraulius*), услужванъ отъ две малки фигури.

Често въ подобни паметници е изобразена не сжщинската гладиаторска борба, но подготовка къмъ борбата, едно упражнение, изпълнявано подъ такта на музиката. Въ срѣдната фигура трѣбва да виждаме онзи, който е наглеждалъ борбата (*maître d'armes*) и въ даденъ моментъ се хвърля помежду борцитѣ и ги раздѣля. Подобни сцени познаваме отъ мозаични картини.¹ Въ паметника отъ Татарово, обаче, изглежда да е представенъ единъ случай на *stans missus*, когато единъ отъ противникитѣ, по желанието на публиката или по други нѣкои причини, не бива умъртвяванъ, но помилванъ.

Ценното въ находката отъ Татарово е още това, че тукъ имаме единъ паметникъ на гладиатора Епиптасъ, едно непознато до сега тракийско име. На паметника е показано и специалността на гладиатора въ борбата — *pulsator*, единъ технически изразъ сжщо непознатъ до сега отъ надписи.

Мѣстото около Аязмото въ Татарово заслужава едно по-основно проучване. Нѣколкото случайни по-раншни надписи сочатъ, че тукъ биха се получили добри резултати отъ системни разкопки. Отъ Татарово

притежаваме въ Народния музей добре запазена бронзова броня отъ къмъ V вѣкъ пр. Хр. Отъ тукъ притежаваме мраморна конска глава, естествена голѣмина, вѣроятно частъ отъ статуя на тракийски конникъ, положена въ нѣкое светилище, посветено на това божество.

Изобилниятъ изворъ въ безводното поле е привличалъ винаги тукъ човѣка и мѣстото около Аязмото не е преставало никога да бжде обитавано и населявано.

Ив. Велковъ

Храмъ на Сераписа въ София

Къмъ срѣдата на априлъ 1940 год. бѣха открити стари зидове и архитектурни фрагменти при изкопитѣ за новостроящото се здание на ул. Графъ Игнатиевъ № 6. Отъ археологическия музей бѣха вече прибрани и пренесени въ градината на Докторския паметникъ, дето се намиратъ и до сега: 1) частъ отъ тимпанонъ съ глава на Медуза и гръцки надписъ, въ който се споменува името на бога Сераписъ; 2) частъ отъ коринтски гейзонъ (лѣвъ жгловъ кжсъ на фронтонъ) 3) частъ отъ коринтски корнизъ съ трижгълна частъ отъ покривъ; 4) части отъ колони. Въ самия музей сж били прибрани: 1) торзо на женска фигура, облѣчена съ хитонъ, безъ глава, крака и ржце, висока около 80 см.; 2) архитектуренъ фрагментъ съ орнаменти (гирлянди, волска фигура и др.) и 3) подставка на статуя или жертвеникъ съ гръцки надписъ.

Отъ останкитѣ на старитѣ зидове стана ясно, че се отнася до по-значителенъ комплексъ сгради, който се простира върху цѣлата площъ на парцела, както и върху съседното мѣсто на фондовата борса, което предстоеше да се разкопава. Зидоветѣ продължаватъ подъ ул. Графъ Игнатиевъ и въ съседния дворъ съ зданието на Общинската банка. Обр. 311, 312

Тѣй като изкопитѣ вървѣха бавно и се продължиха заедно съ ония на фондовата борса до края на августъ (поради мъжното изваждане на зидоветѣ съ лостове), то и нанасянето на останкитѣ въ планъ ставаше бавно и трудно, но отъ

¹ DA IV, 1563 сл.; 1582, обр. 3573; 1586, обр. 3581; 1594, обр. 3594, 3595.

друга страна пъкъ постепенно и съ достатъчно време за изясняване и наблюдение.

Нанасянето даде следната картина:

Почти въ срѣдата на цѣлата открита площъ се простира дълъгъ зидъ А—В съ приблизителна посока изтокъ — западъ

отъ бѣла варъ съ примѣсъ отъ чукани тухли (*opus incertum*), като на мѣста въ тѣхъ сж взидали голѣми парчета отъ колони, произхождащи отъ по-стари постройки. Зидарията е пресичана на всѣки 90 см. височина отъ тухлени пояси отъ по

Обр. 311. Планъ на разкрититѣ основи на храма на Сераписа въ София

Abb. 311. Grundriss des ausgegrabenen Serapistempels in Sofia

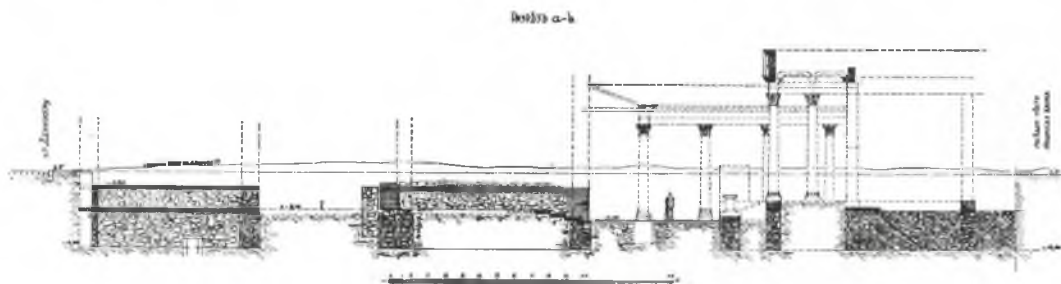
и съ перпендикулярни на него зидове С — D и E — F. Тия зидове сж отъ ломени и обли камъни, безъ зидарска връзка, здраво споени въ дебели легла

три реда тухли съ размѣри $36 \times 36 \times 5$ см. Въ тия зидове се отбелязаха 6 отвора съ страници, образувани изцѣло отъ сжщитѣ тухли. Въ образуваното отъ зидовѣтѣ

правожълно пространство и успоредно на тях на 2·60, респ. 2·45 м., сж разположени на равни междини отъ 2·65 м. отдълни зидчета съ квадратно сечение 1·00×1·00 м. отъ сжщитъ ломени камъни, безъ тухлени пояси, покlopени отгоре

гата посока къмъ северния край на постройката.

Тукъ му е мѣстото да се изтъкне, че при едно внимателно точно снимане и възстановяване на двата архитектурни фрагмента (кжсъ отъ тимпана съ медуза и

Обр. 312. Надлъженъ разрѣзъ презъ основитѣ на храма на Сераписа въ София

Abb. 312. Längsschnitt durch die Fundamente des Serapistempels in Sofia

(само на 3 отъ тяхъ in situ) съ каменни плочи 80×80×10 см. — явно фундаменти на колони отъ перистилъ. На нивото на покlopнитѣ каменни плочи се намѣри настилка отъ варовъ разтворъ съ чукани тухли върху редъ тухли, дебела общо 22 см. Въ срѣдата на перистилното пространство, широко 25·30 м., сж разположени зидове отъ сжщия материалъ и направа, покриващи правожълно пространство широко 7·55 м., но на което дължината не можа да се установи, тъй като тия зидове продължаватъ и въ съседното мѣсто въ северна посока. Зидовѣтъ на това правожълно пространство, ориентирани съ дългата си ось почти по посока северъ — югъ, сж твърде разнообразни по направа, дебелина и пр. и сж твърде различно запазени, може би поради паянтовата постройка отъ турско време (Обр. 311, c-d-e-f), която отчасти е лежала върху него. Поради това въ снимката останаха известни празнини. Все пакъ установи се безспорно: 1) най-голѣма ширина на постройката въ субструкции 7·55 м., 2) една друга ширина отъ 6·10 или 6·20 м. между зидове запазени отъ едната само страна (югоизточния жгълъ) на височина надъ тогавашното ниво на дворната настилка на перистила, 3) чисто дѣлани квадрати, свързани съ желѣзни скоби въ залѣти съ олово дупки, поставени напрѣчно на дъл-

корниза — лѣвъ краенъ кжсъ) намѣрени непосредствено до тая правожълна постройка, се установява безспорно, че тѣ принадлежатъ къмъ единъ фронтонъ отъ храмова сграда съ ширина 6·10 или 6·20 м. (обр. 313 и 314).

Обр. 313. Срѣдната часть на тимпанона на храма на Сераписа въ София

Abb. 313. Tympanonmittelstück des Serapistempels in Sofia

Южно отъ зида А — В се намиратъ петъ правожълни помѣщения съ размѣри 6·00×9·00 м., а въ срѣдата на тоя зидъ

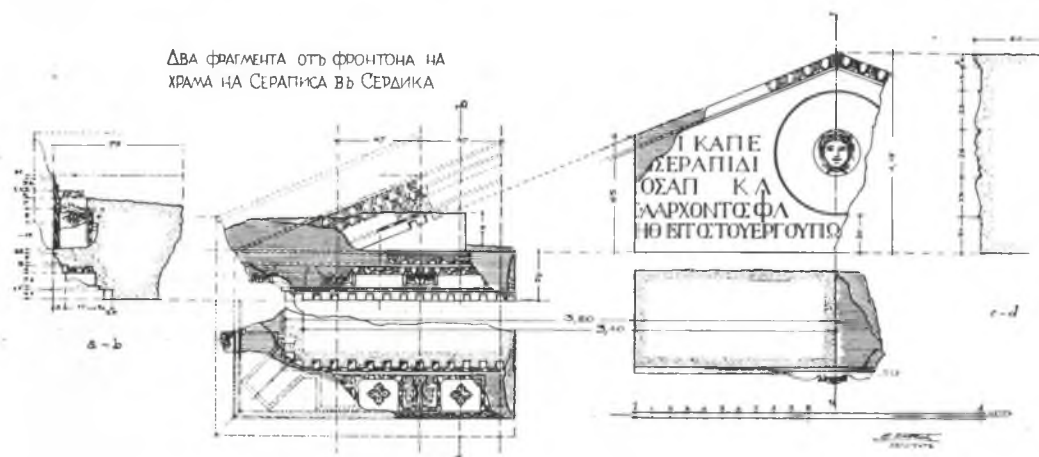
и точно въ посоката на дългата ось на храма има проходъ широкъ 3·20 м. съ четири широки каменни стълбала на северния му край. На южния край на прохода има два издатыка отъ тухлена зидария съ правоъгълно сѣчение, нѣщо като пропилонъ или подставки. Тѣ стѣсняватъ изхода до 2·30 м.

Успоредно на южния ограденъ зидъ на тия помѣщения има още единъ зидъ безъ тухлени пояси. Южно отъ него следва празно отъ зидове пространство, съ изключение на зида G — H, сжщо безъ пояси и безъ връзка съ дългия зидъ. Макаръ че търсенето на следи отъ улична настилка не даде резултатъ, все пакъ изглежда, че това пространство, отдѣляще рѣзко сградитѣ, е улица.

Завършекътъ на сградния комплексъ къмъ западъ не дава нищо особено съ изключение на това, че първиятъ зидъ, западно отъ зида C — D и успоредно на него (и широкъ 1·40 м.), не излиза по-високо отъ нивото на старата римска подова (или дворна?) настилка отъ варовъ разтворъ върху редъ тухли.

Въ съседното мѣсто, западно отъ описаната агеа и излизаше на ул. „Бѣлчевъ“, което сжщо се разкопа и застрои презъ 1940 год., не се откриха никакви останки отъ стари сгради.

Освенъ гореописанитѣ архитектурни фрагменти, откриха се и много други свободно лежащи въ почвата по-малки парчета отъ коринтски корнизи, фризове, акантовъ акротеръ и колони. Базис и капи-

Обр. 314. Свързване на намѣренитѣ фрагменти отъ фронтонa на храма на Сераписа въ София

Abb. 314. Architektonische Zusammensetzung der gefundenen Fragmente des Serapistempels in Sofia

Южно отъ „улицата“ се откриха основнитѣ зидове на една сграда, разпредѣлена на три помѣщения съ приблизително еднакви размѣри. Въ едно отъ тѣхъ се откри незиданъ дълбокъ кладенецъ, изпълненъ съ извънредно много кости отъ едъръ рогатъ добитъкъ. Ограничителниятъ зидъ на тѣзи помѣщения отъ югъ се губи подъ платното на ул. Денкооглу. Продълженията пъкъ на дългитѣ зидове, успоредни на зида A—B, се губятъ подъ платното на площада предъ фондовата борса.

тели или части отъ тѣхъ не се намѣриха.

Тѣзи фрагменти ще бждатъ описани и разгледани при опититѣ да се възстанови сградния комплексъ, както и да се включи сжщиятъ въ градския планъ и панорамата на Сердика. За сега ние даваме освенъ плана, снетъ точно споредъ възможноститѣ, които ни се представиха, още и единъ разрѣзъ съ намѣренитѣ in situ и изтеглени съ пълни линии останки и само нѣкои отъ вѣроятнитѣ, споредъ насъ, попълвания, изтеглени съ пунктирани линии. Обр. 312

Макаръ крайнитѣ заключения върху тия останки отъ Сердика да могатъ да се направятъ следъ отдѣлнитѣ изследвания, за които се каза по-горе, все пакъ основавайки се на характеристиката на архитектурния фрагментъ — кжсътъ гейзонъ отъ лѣвия край на фронтонъ — ние изказахме мнение, че въ случая ние имаме останки отъ храмъ въ римско-коринтски стилъ съ неговия теменосъ, посветенъ на Сераписа и произхождащъ отъ късно-римска епоха (отъ III вѣкъ сл. Р. Хр.).¹ Сжщиятъ е билъ разрушенъ вѣроятно

къмъ края на IV вѣкъ при въдворяването на християнството като господствуваща религия. Не е вѣроятно тая сграда да е била разрушена въ 447 год. отъ хунитѣ, тъй като по това време християнството е било отдавна вече въдворено и езически храмове не сж сжществували, особено по-малкитѣ тетрастилни храмчета въ римокоринтски стилъ, които не сж могли да бждатъ преустроени за цѣлитѣ на църквата.

С. Н. Бобчевъ

¹ Характерното въ профила на този кжсътъ отъ гейзонъ е:

а) Липсата на висящата плочка (Hängeplatte). На нейно мѣсто има една ивица само 2 см. широка. Това явление е известно въ западната провинциална римска архитектура още отъ началото на II вѣкъ сл. Хр. (Вж. Н. Kähler, Die römischen Stadttore von Verona, Jdl, 1935, 192. То е дошло на Балканския полуостровъ по-късно, заедно съ по-късното развитие на римската архитектура тукъ. Поради сжщото економично опростяване и между конзолитѣ и зжбчатия орнаментъ нѣма другъ членъ освенъ астрагаловия шнуръ.

б) Сърцевидниятъ (lesbisches Herzblatt) и яйцевидниятъ (Eierstab) орнаментъ показватъ всеобщо разпространениетѣ презъ II и III вѣкъ сл. Хр. провинциални форми, първиятъ — на схематизирано опростяване, вториятъ — на напречно овално развитие съ слабо разтворена и издълбана черупка. Стрелата между дветѣ черупки показва междинна форма между стрела и ромбъ (вж. E. Weigand, Rom und Baalbek, Jdl, 1914, 70—77. По гореказаната причина и това явление следва на Балканския полуостровъ съ закъснение.

в) Акантовиятъ листъ на долната повърхност на конзолитѣ е съ остри, рѣзко пречупващи се, твърде грубо и опростено схематизирани листа, съ употреба на свредела, отъ упадъка въ края на III вѣкъ.

г) Диагоналното поставяне на жгловата конзола, което щастливо се установи отъ случайно запазилото се малко жгълче между тая липсваща конзола и следната сжщо липсваща конзола по дългата страна на храма, макаръ и необикновено и рѣдко явление въ римокоринтския стилъ, не принадлежи къмъ характернитѣ му форми, претърпѣли историческо развитие и не може да послужи за опора при датирането.

Общо за тая архитектура може да се каже, че тя показва известна грубост и економичност въ обработката и разчленението на детайла и повърхнинитѣ, общо явление въ провинциитѣ при твърдия кремъченъ варовникъ и въ епохата на упадъкъ къмъ края на III вѣкъ сл. Хр.

Разкопки при „Римската кула“ въ Варна.

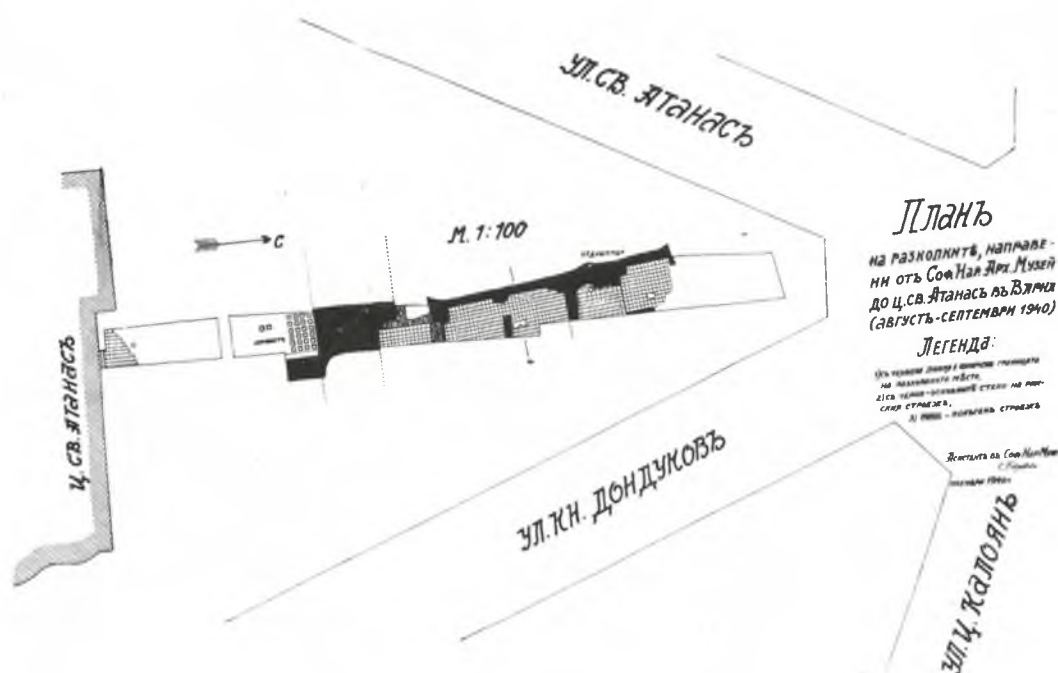
Отдавна варненскитѣ старини въ кварталитѣ 138, 140 и 141 между „Римската кула“ и ул. Князь Дондуковъ сж привличали любопитното око на археолози и любители на старини. Отдавна Варненскиятъ археологически музей е опредѣлилъ този кварталъ като мѣсто на належащи археологически разкопки. Интересътъ се е повишавалъ всѣки пътъ, когато при различни случаи (постройка на кжща, или направа на водопроводъ или прокарване на канализация) сж се откривали нови находки на зидове отъ антично или византийско време. Систематически разкопки, обаче, не сж били правени най-вече по причина на голѣмия размѣръ на обекта, разкопането на който би изисквало разноси, непоносими за касата на едно дружество.

Работитѣ тръгнаха едва отъ 1938 год., когато редица причини наложиха намѣсването на фактори, заинтересувани въ благоустройството на кварталитѣ 140 и 141. Тѣзи фактори сж: 1) Варненското общинско управление и 2) Църковното настоятелство на църквата Св. Атанасъ.

Скромниятъ размѣръ на срѣдствата и належащитѣ благоустройствени интереси на града опредѣлиха отчасти насоката и обсега на разкопкитѣ: отъ значителния по размѣръ периметъръ на квартала 141 за разкопкитѣ биде избрана само 1/7 частъ отъ трижгълния площадъ северно отъ църквата Св. Атанасъ. Отъ една страна разкопкитѣ гонѣха чисто археологическа цель: да се научи, какви сж старинитѣ на площада и въ какво отношение се намиратъ тѣ съ „Римската кула“. Отъ друга страна

предъ видъ на желанието на общинското управление за по-скорошното оформяване на площада (слагане бордюръ и направа на градинка) необходимо бѣше да се провѣри: какви части на терена на площада сж свободни хоризонтално и отвесно отъ недвижимитѣ старини. Варненскиятъ музей, за нѣколко десетилѣтия е събралъ при прокарване на канализацията и водопровода и при направа на постройки въ района на кварталъ 141 откъслечни сведения за минаването на подземни коридори подъ пло-

1. Изкопътъ (обр. 315 и обр. 316) е направенъ северно отъ църквата Св. Атанасъ. Почвайки отъ северната стена на църквата, той прерѣзва площада почти по цѣлата му дължина на 54 м., при ширина 3 м. и дълбочина отъ 3—4 м. въ зависимостъ отъ разположението на старитѣ зидове. Вертикалниятъ разрѣзъ на културнитѣ землени пластове посочва редуване на културитѣ: римска, византийска и турска, но доминиращо положение заема римската постройка. Тя минава по цѣлата дължина

Обр. 315. Общъ планъ на разкопкитѣ при Римската кула въ Варна
Abb. 315. Gesamtplan der Ausgrabungen bei dem Römischen Turm in Varna

щада. Почистването на квартала отъ насипа презъ 1938 год. разкри на различни мѣста римска тухлена зидария; и материалътъ, и конструктивнитѣ детайли даваха основание за предположение, че старинитѣ отъ площада сж тѣсно свързани съ „Римската кула“. Предприетитѣ презъ 1940 год. разкопки блѣскаво потвърдиха това предположение.

Резултатътъ отъ разкопкитѣ е следниятъ:

и широчина на изкопа (проследена е въ посока северъ — югъ на 46 м.), но изглежда, че въ северна посока излиза отъ границата на сегашния трижъгленъ площадъ, преминавайки подъ улицата Царь Калоянъ. Въ южна посока тя нѣкога е заемала и мѣстото на църквата Св. Атанасъ, която при построяването ѝ въ 1838 год. е прерѣзала римската зидария. Въпрѣки малката широчина на изкопа, благодарение на щастливата случайностъ

(осъта на изкопа съвпада с една от осите на постройката) и сега вече достатъчно ясно се очертава идеята на плана на постройката. Горният етаж (от него са запазени стени до 2 м. височина) представлява съединение на стаи с коридори. Едни от тях минават в посока север—юг, с дължина 10 м. и ширина до 3.60 м., с вътрешни пиластри за поддържане свода над тях. Други имат посока изток—запад, пресичат площта по неговата ширина и

вътрешен 0.195. Всяка тръба има по две срещуположни дупки за влизане на горещ въздух.

Стените са построени от тухли с размер: $0.37 \times 0.34 \times 0.047$. На места тухлените редове се редуват вертикално с пояси от камък (по четири реда дълани камъни в всеки пояс). Хоросановият разтвор представлява съединение на вар с чукани керемиди. Подът е покрит с тухли с същите размери (обр. 319).

2. Подът на гореописаните кори-

Обр. 316. Общ вид на разкопаната римска постройка при Римската кула в Варна

Abb. 316. Gesamtüberblick auf die Ausgrabungen bei dem Römischen Turm in Varna

ул. Св. Атанасъ, отивайки към „Римската кула“. В южната част на изкопа на протежение 17 м. е разкрит хипокауст (обр. 317) от гърнчарски тръби (обр. 318), поставени вертикално на тухлени подложки. Височината на тръбитъ е 0.62 м. с външен диаметър 0.26 м. и

дори и стаи на две места е пробит неизвестно кога, вероятно от иманяри (обр. 320). Направената при сегашните разкопки проверка показва, че дупките водят в другия етаж с коридори—стаи, които вървят по същите оси, както и горните коридори. Понеже тези коридори са за-

сипани съ пръст, която по липса на сръдства не е отстранена, проучването е направено въ съвсемъ ограниченъ размѣръ. Стенитѣ сж изидани сжщо отъ тухли, иматъ височина до 2-50 м. и сж засводени съ циркулния сводъ. За провѣтриване на коридоритѣ сж служели глинени тръби, които минавали вертикално презъ свода. Варненскиятъ музей още въ началото на XX вѣкъ е получилъ сведение (вж. Втори годишенъ отчетъ на Варненското археологическо дружество за 1907 год., Варна

Откриването на мозаиката изцѣло ще стане възможно следъ изхвърлянето на пръстѣта.

3. Сравнителното проучване 1) на резултата отъ тазгодишнитѣ разкопки, 2) на наблюденията, направени презъ 1938 год. при постройка на водопровода на ул. Св. Атанасъ между „Римската кула“ и мѣстото на нашитѣ разкопки и 3) на скицата, изработена презъ 1935 год. отъ Варненската община „на подземнитѣ ходове около Римската кула“, очебиюще потвърждава

Обр. 317. Отоплителна инсталация въ банята на римската постройка при Римската кула въ Варна

Abb. 317. Heizungsanlage im Bade des römischen Baues bei dem Römischen Turm in Varna

1908, стр. 28), че на нѣкои мѣста въ подземнитѣ коридори „има постлани разноцветни плочки (мозайки)“. Обаче едва тазгодишнитѣ разкопки откриха мозаиченъ подъ отъ дребни (до 0-02 м.) мраморни кубчета въ долния етажъ на единъ отъ коридоритѣ.

предположението, че всички римски старини (стаи, коридори и подземни ходове) между улицитѣ Царъ Крумъ, Князь Дондуковъ, Графъ Игнатиевъ и Санъ Стефано представляватъ, начело съ „Римската кула“, остатъци отъ една сложна огромна (до 120 м. дълга) римска сграда

Обр. 318. Глинена тржба отъ отоплителната
инсталация

Abb. 318. Tonröhre von der Heizungsanlage

Обр. 319. Часть отъ римската постройка при Римската кула въ Варна
Abb. 319. Ein Teil von dem römischen Bau bei dem Römischen Turm in Varna

въ гр. Одессусъ, долнитѣ части на която сж и до сега добре запазени и следъ системично разкопаване ще могатъ, като интересна старина, да красятъ най-личната частъ на гр. Варна.

4. Направенитѣ частични разкопки на-истина се явяватъ само като опредѣляне на периметъра, подлежащъ на бждеще разкопаване. Обаче, тѣ даватъ и поука за начина на водене на разкопкитѣ, задължителенъ въ случая. Придобититѣ до сега данни показватъ, че площадтъ северно

и коридори отъ прѣстѣта. Тогава може да бжде решенъ въпроса, възможна ли е и въ какъвъ видъ и размѣръ направата на „археологическата градина“, предвидена на площада по благоустройствения планъ на общината. Вѣрно е, че предстоящитѣ разкопки искатъ много по-голъма сума отъ похарчената до сега, но е вѣрно и това, че обектътъ заслужава особено внимание.

С. Покровски

Обр. 320. Едно отъ помѣщенията на римската постройка при Римската кула въ Варна. Въ срѣдата на пода пробивъ въ свода на долния коридоръ

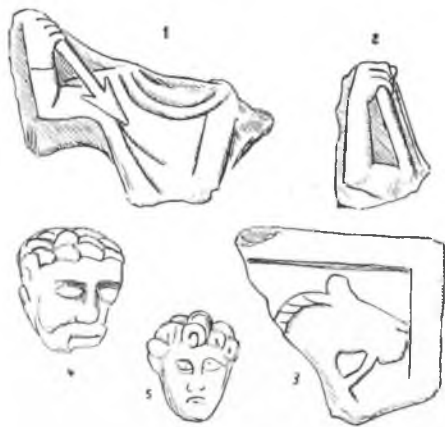
Abb. 320. Ein Raum des römischen Baues bei dem Römischen Turm in Varna. In der Mitte ein Loch im Gewölbe des unteren Ganges

отъ ул. „Св. Атанасъ“ изцѣло е наситенъ съ сложенъ архитектуренъ материалъ. Ето защо не е достатъчно копане само съ трапове тукъ-таме, но е необходимо пълно освобождаване на старината отъ насипа по цѣлото пространство на площада и следъ това прочистване на долнитѣ стаи

Нови находки отъ светилището на тракийския конникъ при Св. Кирилово

По време на разкопкитѣ на голѣмата предисторическа селищна могила въ с. Св. Кирилово, Старозагорско, предприети отъ германския археологически институтъ презъ

м. октомврий 1941 год., на които разкопки взехъ участие отъ страна на Народния археологически музей въ София, можахъ да проуча и събера сведения за

Обр. 321. Откъслечи отъ оброчни плочки отъ Св. Кирилово

Abb. 321. Bruchstücke von Weihreliefs aus Sveti Kirilovo

нови находки отъ познатото светилище на тракийския конникъ, съществувало нѣкога върху въпросната могила.¹

Новооткрититѣ предмети представляватъ предимно разни откъслечи отъ оброчни плочки съ образа на хероя-конникъ, една малка бронзова статуйка на конче, бронзова лампичка и други.

Тѣзи материали сж намѣрени при разни случаи изъ насипа, образуванъ отъ събореното равнище на могилата, отъ играещи тукъ ученици. Нѣкои отъ откъслечитѣ отъ плочки сж били изровени въ северната частъ на билото на могилата при разкопкитѣ, предприети отъ учителя П. Детевъ презъ 1932 год. заедно съ други материали, които той ще обнародва въ близко бъдеще.

Описванитѣ долу находки сж прибрани въ прогимназията на селото.

1. Откъслекъ отъ оброчна плоча отъ мраморъ, вис. 7 см., шир. 12 см. Запазена

е частъ отъ хероя-конникъ. Дѣсната му ржка е вдигната и хвърля копие. Главата и долната частъ на тѣлото заедно съ фигурата на коня сж отчупени и загубени. (обр. 321, № 1).

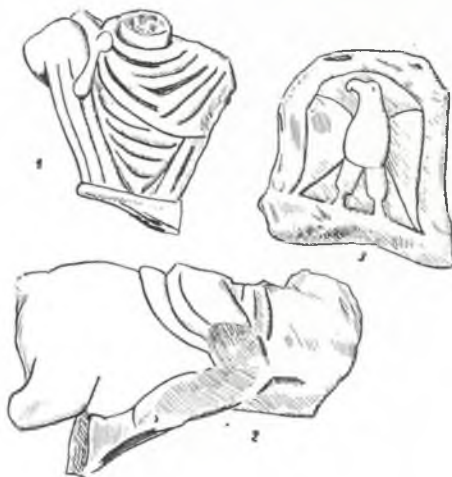
2. Откъслекъ отъ мраморна плочка на тракийския конникъ, вис. 5 см., шир. 3 см. Запазена е дѣсната ржка на конника, хвърлящъ копие (обр. 321, № 2).

3. Горенъ дѣсенъ жгълъ отъ плочка отъ варовикъ, вис. 9 см., шир. 9 см. Запазена е само главата на коня съ юзда. Изображението на релефа е оградено съ профилирана рамка (обр. 321, № 3).

4. Откъслекъ отъ мраморно изображение на тракийския конникъ, вис. 12 см., шир. 23 см. Запазенъ е кракътъ на конника съ туловището на коня. Изображението е обло и обработено и отъ къмъ гърба (обр. 322, № 2).

5. Откъслекъ отъ ажурно изображение на тракийския конникъ отъ мраморъ, вис. 17 см., шир. 17 см. Запазенъ е торсътъ на конника, облѣченъ въ тѣсна дреха и наметнатъ съ хламида, закопчана на дѣсното рамо (обр. 322, № 1).

6. Откъслекъ отъ плочка на тракийския конникъ отъ варовикъ, вис. 6.5 см., шир. 16.5 см. Запазена е горната частъ

Обр. 322. Откъслечи отъ оброчни плочки отъ Св. Кирилово

Abb. 322. Bruchstücke von Weihreliefs aus Sveti Kirilovo

¹ В. Добруски, Мсб XIII, 18, 424 сл.; Г. Казаровъ, ИАД III 1912, 310 сл.; G. Kazarov, Die Denkmäler des thrakischen Reitergottes in Bulgarien, Budapest 1938, 158 сл.

отъ конника и главата на коня. Хероятъ е изобразенъ съ кждава коса. Релефътъ е изпълненъ много примитивно (обр. 323, № 1).

7. Главичка съ младежко лице и кждава коса, отъ варовикъ, вис. 3 см. Отчупена отъ релефно изображение на тракийския конникъ (обр. 321, № 5).

8. Главичка на възрастнъ мжжъ съ кжсоподръзана коса и мустаци, отъ варовикъ, вис. 4.5 см. Въроятно отъ релефенъ оброченъ образъ на тракийския конникъ¹ (обр. 321, № 4).

9. Оброчна плочка отъ мраморъ съ изображение на орелъ, вис. 7 см., широка долу 9.5 см. Орелътъ е представенъ правъ на среща съ разтворени крила. Главата му е обърната на лѣво. Примитивна изработка (обр. 322, № 3).

10. Статуйка на конче отъ бронзъ, дълга 4.8 см. На главата кончето има юзда. На вдигнатия преденъ дѣсенъ кракъ копитото е отчупено и изгубено. По всичко изглежда, че фигурата е отъ статуйка на тракийския конникъ. Ездачътъ е билъ изработенъ отдѣлно и сега е загубенъ (обр. 323, № 2).

11. Бронзова лампичка съ единъ фитилъ, дължина 9.5 см. Дръжката предста-

вява единъ бръшляновъ листъ. Прорѣзътъ върху горната плоска страна на резервуара за масло представлява сжщо стилизиранъ бръшляновъ листъ (обр. 323, № 3).

Освенъ находки отъ светилището на тракийския богъ-конникъ, въ двороветъ и близката околностъ на днешното село Св. Кирилово биватъ намирани различни старини отъ римско време, които сочатъ, че тукъ е сжществувало селище. Въ двора на Ильо Вълевъ Рашевъ билъ разкритъ единъ тухленъ подъ и изъ прѣтъта изровили три статуйки отъ глина. На северния край на селото въ мѣстността „Брѣгътъ“, въ градината на Рашо Демировъ били изкопани две каменни колони и каменни корита отъ саркофази, произходящи отъ разрушена гробница (мавзолей).

Подъ селото въ мѣстността „Долаплькъ“ преди 35 години сж били разкрити въ една нива основитѣ на една римска вила. Тукъ е била намѣрена и известната бронзова статуйка на Атина-Нике.¹

Античното селище, върху чиито развалини се шири селото Св. Кирилово е било близу до римския пжтъ Филипополъ — Августа Траяна—Кабиле.

Т. Д. Герасимовъ

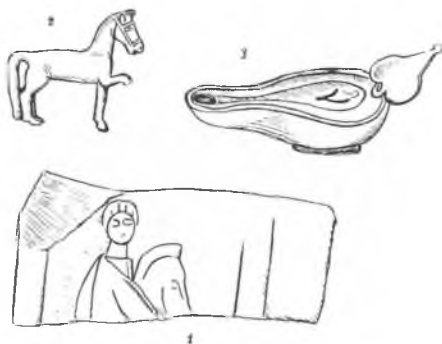
Римски екзагии отъ България

Екзагииѣ, които описваме на това мѣсто сж намѣрени на разни мѣста въ България. Тѣ датиратъ отъ II—III вѣкъ сл. Христа.

Описанитѣ подъ № 1 и 3 екземпляри принадлежатъ на Народния археологически музей въ София. Останалитѣ два — № 2 и 4 сж притежание на г. А. Доренъ отъ София.

При все, че екзагииѣ сж неугледни по форма и голѣмина, тѣ представляватъ любопитни паметници отъ древността, свързани съ проявитѣ на търговския общественъ животъ въ античния градъ. Екзагииѣ представляватъ контролни знаци, по които се свѣрявало теглото на грамоветѣ, употребявани въ общественитѣ пазари и частнитѣ магазини за мѣрене на стоки.

1. Либра. Тежестъ съ сфероидна форма, двата полюса приплѣскани, върху единия

Обр. 323. Предмети отъ светилището при Св. Кирилово

Abb. 323. Funde aus dem Heiligtum des thrakischen Reitergottes bei Sveti Kirilovo

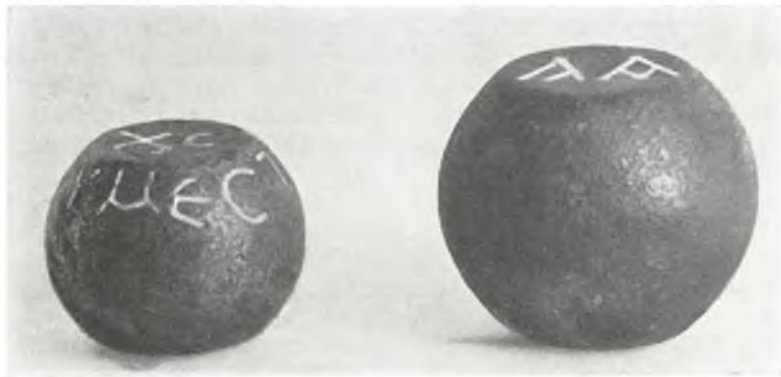
¹ Срв. нѣкои релефни образи на тракийския конникъ съ черти на възрастнъ мжжъ съ мустаци у Kazanow, Denkmäler, табл. XXXI 185; XL 235 и др.

¹ Б. Филонъ, ИАД I, 1910, 16 сл., табл. I.

полюсъ сж инкрустирани съ сребро буквитъ А А. Съ тѣхъ е означено теглото = $\Delta\iota\rho\alpha 1 = 327.45$ гр.

Бронзъ, тежина 326 гр. Височина 3.4 см. Намѣрена въ Дупнишко. Отъ сбирката на Народния музей (инв. № 2728). Обр. 324, 2

се създавала една мѣрка-моделъ, по която се нагласявало теглото на грамоветъ. Такива тежести-модели, наречени свещени тежести (*pondera sacra*), се пазѣли въ главния храмъ на града. Въ Римъ свещенитѣ тежести се пазѣли въ храма на

Обр. 324. Римски екзагии
Abb. 324. Römische Exagien

2. Половинъ либра. Тежестъ съ сфероидна форма, съ силно приплѣскани полюси. Върху единия полюсъ е гравирана латинската буква S = *semilibra*, съ която е означено, че тази тежестъ има тегло на половинъ либра = 163.72 гр.

По рамената наоколо е инкрустиранъ съ сребро следниятъ латински надписъ (обр. 325): *EXAMINATA AD PONDERA SACRAE*, т. е. изпитано (теглото) по свещената тежестъ.

EXAMINATA AD PONDERA SACRAE

Обр. 325. Надписъ отъ екзагия № 2
Abb. 325. Aufschrift des Exagiums № 2

Бронзъ, тежина 150.50 гр. Най-голѣмъ диаметръ 35 мм., дебелина 10 мм. Обр. 326. Намѣренъ е въ Северна България, обаче точното мѣстонахождение не е известно. Сега се намира у г. А. Доренъ.

За да има единство въ мѣрките за тежести въ дадено мѣсто, още въ древността

Касторъ. Въ сбирките на музея Кирхеръ въ Римъ се намира едно бронзово тегло съ надписа *exactum ad Castoris templum* =

Обр. 326. Бронзовъ екзагий
Abb. 326. Exagium aus Bronze

т. е. „точно по (свещенната) тежестъ пазена въ храма на Кастора“.¹

¹ E. Babelon, DA, Exagium, 874 сл.

Въ надписа на нашия екзагий е споменато само, че е провѣрено теглото му съ това на свещената тежестъ. Значи той може да служи за изпитване теглото на грамове.

3. Шестъ унции. Тежестъ съ сфероидна форма, двата полюса приплѣскани. Върху единия сж инкрустирани буквитѣ $\Sigma S = \sigma\upsilon\chi\iota\alpha$ 6 = половинъ либра = 163.72 гр.

По рамената наоколо е инкрустирано съ сребро името на собственика на тази тежестъ: ΜΕΣΤΙΚΕΝΤΙΟΥ. Бронзъ, тежина 165 гр., диаметъръ 35 мм., дебелина 26 мм. Намѣрена въ Дупнишко. Отъ сбиркитѣ на Народния музей (инв. № 2723). Обр. 324, 1.

3. Една унция. Тежестъ съ сфероидна

Обр. 327. Бронзовъ екзагий

Abb. 327. Exagium aus Bronze

форма, на която полюситѣ сж приплѣскани. Върху единия полюсъ сж врѣзани съ остро орджие буквитѣ $\Sigma A = \sigma\upsilon\chi\iota\alpha$ A = 27.28 гр.

Бронзъ, тежина 26.65 гр. Диаметъръ 18 мм. Притежание на г. А. Доренъ. Обр. 327.

Т. Д. Герасимовъ

Бронзовъ медалионъ на римския императоръ Комодъ

Между множеството бронзови медалиони съ името на Комода, достигнали до насъ, се намиратъ нѣкои екземпляри, вложени въ сложнопрофилирана рамка отъ бронзъ.¹

Изображениятъ тукъ бронзовъ медалионъ на императора Комодъ представлява една рѣдка разновидность отъ познатитѣ бронзови медалиони съ името на Комодъ съ рамка. Въ отличие отъ споменатитѣ медалиони рамката на нашия екземпляръ е снабдена съ едно ухо съ дупка, предназначена за прокарване на връвъ или друго приспособление за окачване къмъ нѣкой предметъ. Обр. 328.

Този рѣдкъ медалионъ съ рамка се намира въ сбирката на покойния д-ръ В. Георгиевъ. Намѣренъ е билъ въ с. Гаурене, Сомовитско, при което село се намиратъ развалинитѣ на антично селище.¹ Повърхността му е запазена доста добре. Медалионътъ съ рамката има 72 мм. въ диаметъръ. Тежи 416 грама. Рамката, която е отдѣлно изработена, е широка 15 мм. и дебела 15 мм.

Лице: IMP COMMODVS | AVG PIVS FELIX. Бюстъ на Комодъ съ лавровъ вѣнецъ и мантия, надѣсно.

Опако: PIO IMP | OMNIA FELICIA PMTPP, въ отрѣза COS VI PP.

Посейдонъ голъ правъ надѣсно, стѣпилъ съ лѣвия кракъ върху прора. Съ дѣсната ржка се опира на тризѣбеца, а въ лѣвата опрѣна на колѣното държи делфинъ. Въ дѣсно стои Комодъ облѣченъ въ тога; въ протегнатата надъ горящъ олтаръ дѣсна ржка държи патера, а въ лѣвата — свитѣкъ.

Бюстътъ на Комодъ върху лицето на медалиона и сцената съ Посейдонъ върху опакото сж оградени съ кржгове отъ едри зрънца.

Идентично изображение на Посейдонъ и императоръ Комодъ, стоящи единъ срещу другъ, намираме и върху другъ бронзовъ медалионъ на Комодъ съ рамка, но безъ ухо, описанъ у Cohen'a.²

Медалионитѣ на Комодъ съ рамка и ухо за окачване сж много рѣдки. Освенъ нашия екземпляръ на насъ е известенъ още единъ медалионъ на Комодъ; той е

¹ Срв. Н. Cohen, Description historique des monnaies etc. Paris 1883, III 323; Katal. Sammlung Frn. Trau, Wien 1935, табл. 24, 1883.

¹ Споредъ устно съобщение на колекционера В. Аврамовъ, София.

² Cohen, цит. съч. III, 282, 412.

съ другъ надписъ и изображение върху opakoto.¹ Горната половина на ухото му е отчупена.

Какво е било предназначението на тия бронзови медалиони съ тежки рамки, сега не може да се каже нищо положително.

фалшиви старини, които сж направени отъ по-простъ материалъ и тѣ иматъ невиненъ изгледъ и сж по-опасни за учени и колекционери, защото тѣ лесно измамватъ окото.

За съжаление, множество подобни фал-

Обр. 328. Бронзовъ медалионъ на Комодъ

Abb. 328. Bronzemedaille des Commodus

Ухото съ дупка показва само, че тѣ сж били прикачвани къмъ нѣщо или пъкъ носени на шия.

Т. Д. Герасимовъ

Единъ фалшификатъ съ образа на Константинъ XI Палеологъ

На международнитѣ пазари за старинни предмети въ чужбина редомъ съ истинскитѣ старини се изнасятъ за продажъ и фалшиви старини, които биватъ предлагани като истински за високи суми.

Въ много случаи, за да се отстрани съмнението у купувачитѣ въ такива фалшификати, последнитѣ се изработватъ изцѣло отъ благороденъ металъ. Но има и

шификати попадатъ и въ общественитѣ музеи.

Въ долуследващитѣ редове ние описваме единъ такъвъ типиченъ фалшификатъ, придобитъ като истинска старина за Victoria and Albert Museum въ Лондонъ (срв. Annual Review 1930 (Review of the principal Acquisitions during the year 1930), London 1931, стр. 54 сл. и табл. XXX).

Този фалшификатъ представлява една кръгла плочка отъ бронзъ, съ диаметъръ 70 мм., и дебела 12 мм. Отъ дветѣ страни на плочката сж гравирани въ негативенъ видъ образи: върху едната — изображение въ цѣль ръстъ на византийския императоръ Константинъ XI Палеологъ (1448—1453), а върху другата — допоясно изображение на евангелиста Марко (обр. 329).

За критичното око още при пръвъ погледъ и дветѣ изображения издаватъ

¹ W. Froehner, Choix de monnaies anciennes, Paris 1869, табл. XIV 53.

ржката на модерен гравьоръ, който, служейки си съ стари истински образци, не е схваналъ характера и стила на последнитѣ.

За образецъ на изображението на Константинъ XI Палеологъ фалшификаторътъ

срѣща въ никое изображение на византийски владѣтель отъ IX—XV вѣкъ. Винаги, въ монетитѣ, миниатюритѣ и други паметници, дето е представенъ императорътъ съ тържествената багреница, тя е драпирана така, че да оставя свободни за

Обр. 329. Фалшификатъ съ образа на Константинъ XI Палеологъ

Abb. 329. Eine Fälschung mit dem Bilde des Konstantinus XI Paläologus (Victoria and Albert Museum, London)

е ималъ предъ очи това върху златния печатъ на този последенъ византийски императоръ, познатъ въ два екземпляра.

За да изглежда по-друго и по-особено отъ посочения образецъ, гравьорътъ си е позволилъ нѣкои волности въ представяне на короната, багреницата съ нейната украса и сакоса. Сжщото е сторилъ и съ надписа около фигурата на императора. Така, вмѣсто характернитѣ висулки отъ бисери (*προπευδοῦλια*), спущащи се отъ короната по дветѣ страни на лицето на владѣтеля, фалшификаторътъ е гравиралъ нѣщо като кичури коси, които по-скоро наподобяватъ клапи за уши.

Пакъ въ старанието си това изображение да изглежда ново и оригинално, майсторътъ-гравьоръ е представилъ императора наметнатъ съ багреница по такъв начинъ, че тя закрива напълно лѣвата ржка. Тоя иконографски мотивъ не е

действие и дветѣ ржце, въ едната владѣтельтъ държи обикновено скиптеръ, а въ другата — кълбо съ кръстъ (държавата) или свитѣкъ.¹ Само членове отъ царската фамилия, които не сж обявени за съуправители (съимператори) се изобразяватъ въ нѣкои миниатюри съ покрита отъ багреницата лѣва ржка.²

Сжщо така е измисленъ и мотивътъ на украсата на багреницата. Украсата съ кржгли медалиони по багреницата се срѣща само по изображения въ монументалната живопись и миниатюритѣ.

¹ За изображения по монетитѣ: Wroth, Catalogue of the imperial Byzantine coins etc. London 1908, табл. LII 9—11, LVIII 5, LXIV 1—3, LXVIII 1—2 и LXIX 1—6. Върху миниатюри: A. Grabar, L'empereur dans l'art byzantin, Paris 1936, табл. VI, 1; S. Lampros, Λεὼκοις Βυζαντινῶν αὐτοκρατορῶν, Табл. 64, 84.

² Срв. Lampros, цит. съч., табл. 84, миниатюра съ образа на фамилията на Мануилъ II Палеологъ.

Тукъ трѣбва да подчертаемъ, че византийскитѣ владѣтели и членове на царската фамилия въ паметницитѣ на изкуството и монетитѣ отъ XIV вѣкъ се изобразяватъ редовно облѣчени само въ сакосъ и препасани съ омофоръ.

Модерниятъ гравьоръ се издава и отъ неестественото и нелогично обточване на сакоса подъ мантията съ три редици бисери, които наподобяватъ или правятъ впечатление на три гънки. А сакосътъ е тѣсна дълга дреха и не можа да прави гънки.

Надписътъ около фигурата на Константина сѣщо така представлява единъ произволъ: KWNϢANTINOC EN XWTO ΘO EYCEBHC ΔECPOTHC O ΠAΛAIΟΛOΓOC Въ него Константинъ е названъ εὐσεβής. Този епитетъ не се срѣща въ писменитѣ документи (грамоти и пр.), нито по монетитѣ на византийскитѣ владѣтели отъ IX вѣкъ нататкъ. Предшественицитѣ на Константинъ XI се назовавали винаги съ епитета πιστός и въ грамотитѣ, и въ монетитѣ.¹ Самъ Константинъ въ познатия неговъ златенъ печатъ се титулува така: Κωνσταντῖνος ἐν κϣ αὐτοκράτωρ ὁ Παλαιολόγος. Въ този печатъ Константинъ е представенъ само съ сакосъ и омофоръ.² А въ единъ неговъ хризовулъ, даденъ на градъ Дубровникъ (1451 год.), Константинъ се титулува πιστός βασιλεύς καὶ αὐτοκράτωρ.³

Сжщитѣ признаци, които издаватъ модерния произходъ на плочката, намираме и въ образа на евангелиста Марко, гравиренъ пакъ въ негативъ върху обратната ѣ страна. Тѣй напримѣръ, фалшификаторътъ-гравьоръ, не разбирайки добре изгледа на евангелието отъ копирания отъ него образъ на евангелиста, го е представилъ въ своята рисунка като сгъната хартия, не като дебела подвързана книга съ твърди корици. Носътъ, веждитѣ, устнитѣ на лицето, както и ржцетѣ на евангелиста сж моделирани въ съвремененъ

вкусъ, а тѣ, ако плочката бѣ оригинална, щѣха да иматъ линеарния стилъ на късното срѣдновѣковие.

Тази стилова особеност на допоясното изображение на евангелиста, която го отличава отъ изображението на Константина XI Палеологъ, е направила впечатление и на автора на бележката върху занимаващата ни плочка, обнародвана въ Annual Review на Victoria and Albert Museum. Той се учудва, че образътъ на евангелиста по своя стилъ е отъ по-стара епоха (...the artistic superiority of the figure of St. Mark rather suggests that it may belong to a somewhat earlier period than the last days of the Eastern Empire), безъ да се досѣти, че тукъ произволно сж копирани два образа отъ различни периоди и съ това да установи, че има работа съ фалшива „старина“.

И въ изображението на евангелиста Марко, фалшификаторътъ е далъ единъ неграмотенъ надписъ. Разбъркалъ е мѣстата на буквитѣ въ титлата ὁ ἄγιος, като е изпусналъ и буквата ι. Въ името на евангелиста пѣкъ си е позволилъ да съедини въ лигатура буквитѣ А и Р, при все, че има мѣсто и не се е налагало сбутване на и безъ това късото име, състояще се отъ шестъ букви.

Т. Д. Герасимовъ

Antike Denkmäler aus Südbulgarien.¹

1. Marmorplatte, links und rechts abgebrochen, hoch 0·70, breit 0·40, dick 0·06 m., gefunden in Stara Zagora, jetzt im dortigen Lokalmuseum (Abb. 330). Von dem darauf eingemeisselten Epigramm, das aus acht elegischen Distichen bestand, ist zu uns nur die rechte Hälfte gekommen (Buchstabenhöhe 0·045 m.):

..... ΑΙ εἰρήνην λαθικηδεῖ
..... ΝΕ ἡμεροέ[ντ]ι: χορῶ
..... Διμ[ή]τορι καὶ Διονύσι
..... λιπ[α]ραῖς Χάρισιν

¹ Fr. Dölger, Facsimiles byzantin. Kaiserurkunden, München 1931, № № 12, 13, 18, 20, 21—26, 32 и 35; Wroth, цит. съч., 65, 636, 637.

² Срв. Dölger, цит. съч., табл. XXV, 66; F. Dworschak, Byzantinische Goldbulen, ByzZ XXXVI, 1936, 36 сл.

³ Dölger, цит. съч., 43, № 35.

¹ Herr Dimitar P. Dimitrov, war so liebenswürdig mir die Veröffentlichung der hier behandelten Denkmäler zu überlassen.

- 5 λαομειδέσι Νύμφαις
 παιδί τε Κυπρογενεὺς
 ἤμενον ἐξ ἑο χώρο[υ]
 ΣΕ ἡμερὸν τέμενος
 τῷτον φρεσὶν οὐδὲ νικήσας?
 10 Ε κράτος πόλιος
 ἰδὼν καὶ νείκεος αἶνο[υ]
 μιλίχίω τε βίω
 τέρπειν φίλης τε μέλεσ[θα]
 εὐφρονος ἄβροσύνης
 15 Αἱ ὠδαὶ καὶ θαλαῖαι[ν]
 Ν τέρμα μολεῖν βίότο[υ].

Ligiert sind ME in Z. 5, 7 und 13, NK und NE in Z. 11, ΠΕ in Z. 13. Das nicht ausgesprochene ι nach ω in ὠδαῖς (Z. 15) ist weggelassen, während dasselbe in εἰρήνη (Z. 1) nachträglich hinzugefügt worden ist.

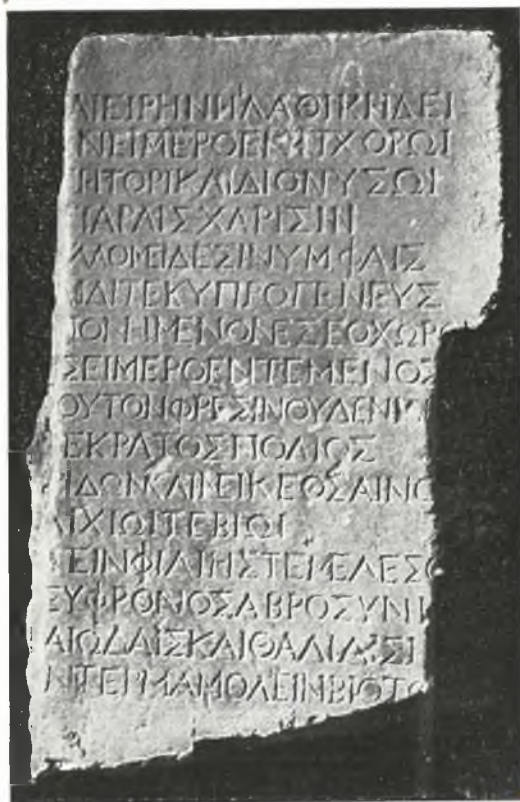

Abb. 330. Marmorplatte aus Stara Zagora

Von besonderem Belang ist die Zusammenstellung von Διμήτωρ und Διόνυσος in Z. 3, die wegen des dazwischen tretenden

καὶ als zwei gesonderte Gottheiten zu betrachten sind. Orph. H. 52, 9: κοῦρε διμήτωρ, 50, 1: ἐπιλήνιε Βάκχε Διμήτωρ und Alexis frg. 283 (FCG II 404 K o c h): διμάτωρ Βρόμιος zeigen uns aber, dass διμήτωρ ursprünglich nur ein Beiname des Dionysos war. Zu demselben Schluss führt uns auch Diod. 3,62: Διμήτορα δὲ τὸν Διόνυσον ὑπὸ τῶν παλαιῶν ὠνομάσθαι, μίας μὲν καὶ πρώτης γενέσεως ἀριθμουμένης ὅταν τὸ φυτὸν εἰς τὴν γῆν τεθὲν λαμβάνῃ τὴν αὐξήσιν, δευτέρας δ' ὅταν βροθῇ καὶ τοὺς βότρους πεπαίνει, ὥστε τὴν μὲν ἐκ γῆς, τὴν δὲ ἐκ τῆς ἀμπέλου γένεσιν τοῦ θεοῦ νομίζεσθαι. Die Aspekte des Dionysos zeichnen sich bekanntlich durch eine grosse Mannigfaltigkeit aus, wie dies aus seinen zahlreichen Beinamen ersichtlich ist (vgl. Kern, RE V 1026—1038). Daher konnten aus dessen Aspekten neue Götter abgesondert werden. Dies ist auch hier der Fall mit Διμήτωρ als Gottheit, die den Weinstock und die Traube in Schutz nimmt und folglich einen Aspekt des Dionysos vertritt. Es ist kein Zufall, dass sein Name inschriftlich hier zum ersten Mal erscheint: die unmittelbare Umgebung von Augusta Traiana prangt ja noch jetzt von üppigen Weingärten.

Über die Ergänzung ΑΡΑΙΣ in λιπαραῖς siehe AP XII 121, 2. In παιδί Κυπρογενεὺς (Z. 6), womit der Eros als Sohn der zu Kypros geborenen Aphrodite bezeichnet wird, ist die Kontraktion εὺς aus ἑος beachtenswert. Das Adjektiv λαομειδής, das in Z. 5 als Epithet der Nymphen auftritt, ist bis jetzt, soweit ich weiss, noch nicht belegt (vgl. die Personennamen Μειδί-λεως und Μειδί-λαος bei Bechtel, Die histor. Personennamen 302).

In dem Epigramm wird sicher der hergestellte Bürgerfriede gefeiert (Z. 1: εἰρήνη λαθικηδεῖ). Er war ja durch eine furchtbare Zwietracht gestört (Z. 11: νείκεος αἶνοῦ), die die Kraft der Stadt (Z. 10: κράτος πόλιος) lähmen konnte. Möglicherweise beziehen sich die Partizipe νικήσας (Z. 9) und ἰδὼν (Z. 11) auf den Bürger, der den gestörten Frieden herzustellen vermochte. Da die trübe Zeit der Zwietracht schon vorüber ist, soll die Stadt nach alter Weise die Götter Dimetor und Dionysos (Z. 3), die Chariten (Z. 4: λιπαραῖς Χάρισι), die Nymphen (Z. 5: λαομειδέσι Νύμφαις) und den Eros (Z. 6:

παιδί τε Κυπρογενεῦς) mit Chortanz (Z. 2: ἡμεροέντι χορῶ) festlich ehren. Zum Schluss werden die Bürger mit Bezug auf den gesicherten Frieden ermahnt, sich das honigsüße Leben zu Nutzen zu machen (Z. 12 und 13: μελιχίῳ βίῳ . . . τέρπειν), die Freundschaft

Abb. 331. Marmorbasis aus
Stara Zagora

in Pflege zu nehmen (Z. 13: φιλῆς τε μέλესθαι) und, indem sie von verständiger Pracht Gebrauch machen (Z. 14: εὐφρονος ἄβροσύνης), mit Gesängen und Festschmäusen zu ihrem Lebensende zu gelangen (Z. 15—16: ὠδαῖς καὶ θαλίαισιν . . . τέρμα μολεῖν βίῳ).

So wirft das Epigramm, obwohl dasselbe in stark fragmentiertem Zustand zu uns gekommen ist, ein Licht über das öffentliche Leben der Stadt Augusta Traiana.

2. Viereckige Marmorbasis mit gegliedertem Ablauf oben und unten, hoch 1·76, breit und dick in der Mitte 0·43, unten 0·68 m., gefunden in Stara Zagora, jetzt im Museum zu Sofia (Abb. 331). Auf dem oberen Lauf Reste von dem abgebildeten Gefäss, aus dem sich zwei Weinranken erheben. Die Inschrift (Buchstabenhöhe 0·05-0·06 m) lautet:

Ἀγαθῇ τύχῃ.
Τὸν ἐξοχώτα-
τον ἐπαρχὸν
τοῦ ἱεροῦ πραι-
5 τωρίου Αὐρ.
Ἡρακλιανὸν
Μουκιανὸς τὸν
εὐεργέτην.
Εὐτυχῶς.

Demnach hat der Bürger der Augusta Traiana Mukianos zur Vergeltung der Wohl-

Abb. 332. Marmorplatte aus
Nova Zagora

taten, die er von ἐπαρχὸς τοῦ ἱεροῦ πραιτωρίου Aurelius Heraklianos empfangen hat, dessen Statue auf der inschrifttragenden Basis aufgestellt. Hier entspricht ἐπαρχὸς dem praefectus praetorio, über dessen

Machtbefugnisse uns Cagnat, DA IV, 616 ff ausführlich belehrt. Mit ἐξοχώτατος wird der römische Titel eminentissimus wiedergegeben, der dem praefectus praetorio eigen ist (siehe Cagnat, a. a. O., 617).

3. Marmorplatte, oben und unten abgebrochen, hoch 0·71, breit 0·59, doch 0·25 m., bis vor kurzer Zeit unter dem Schuttdach eines Hauses in Nova Zagora, jetzt in dem dortigen Lokalmuseum (Abb. 332). In dem umrahmten Relieffeld Weintraube mit Ranken.

nennvereine auch in Thrakien vorhanden waren. Aus den Wörtern περὶ τὸν Διόνυσον wird klar, dass die Kultgottheit der Orgeonen von Augusta Traiana Dionysos war, der dieselbe Rolle auch in einem attischen Orgeonenverein spielte (vgl. Ditt. Syll.³ 1100—1101). Über die Wendung, womit unsere Inschrift anfängt, vgl. Ditt. Syll.³ 692 aus Delphi, Z. 32: οἱ περὶ [τὸν] Διόνυσον τεχνίται.

4. Block aus Kalkstein, hoch 0·37, breit 0·74, dick 0·46, bis vor kurzer Zeit eingemauert in dem Hofzaun des Herrn D. Detschew

Abb. 333. Block aus Kalkstein in Stara Zagora

1

Darunter die Anfangszeilen einer Inschrift (Buchstabenhöhe 0·05—0·052 m.):

Οἱ περὶ τὸν Διόνυσον [θεὸν ὀργεῶν]

Über die ὀργεῶνες, womit die Mitglieder eines religiösen Vereins bezeichnet werden, vgl. zunächst Harpokr.: ὀργεῶνες δ' εἰσὶν οἱ ἐπὶ τιμῇ θεῶν ἢ ἡρώων συνιόντες ὀργιάζειν γὰρ ἐστὶ τὸ θύειν καὶ τὰ νομιζόμενα ὄραν und Suidas: ὀργεῶνες οἱ τοῖς ἰδίᾳ ἀφυδρυμένοις θεοῖς ὀργιάζοντες ὀργιάζειν δέ ἐστι τὰ τῶν θεῶν ὄργια τελεῖν, τούτεστι μυστήρια καὶ νόμιμα und ferner die diesbezüglichen Ausführungen, bei Ziebart, Das griech. Vereinswesen. 36—38, 40, 44, 52, 63 und Poland, Geschichte des griech. Vereinswesens, 8—9, wo alle uns bekannten Orgeoneninschriften aus Attica, Megara, Lemnos und Teos behandelt sind. Unsere Inschrift zeigt zum ersten mal, dass Orgeo-

nenvereine auch in Thrakien vorhanden waren. Aus den Wörtern περὶ τὸν Διόνυσον wird klar, dass die Kultgottheit der Orgeonen von Augusta Traiana Dionysos war, der dieselbe Rolle auch in einem attischen Orgeonenverein spielte (vgl. Ditt. Syll.³ 1100—1101). Über die Wendung, womit unsere Inschrift anfängt, vgl. Ditt. Syll.³ 692 aus Delphi, Z. 32: οἱ περὶ [τὸν] Διόνυσον τεχνίται.

Βιάρτην Σκέλης
νεώκορον ἐν παδίζα
καὶ ἀρχιερέα δι' ὀπλων
φιλόπατριν ἐν πασιν.

Buchstabenhöhe 0·06 m. Für die Ergänzung der Z. 1 siehe CIL XIII 8312 aus Köln: Longinus Biarta Bisae f. Bessus, ADB 34 I 15 aus Pizo: Βεῖθης Βιάρτου, BCH XXII 256, 56 aus Kara Orman (Bez. Çirpan): Βιάρτας Διουπόρεος und WO 1552 aus Diospolis Magna (Ägypten): Βιήρτας. Von dem Nominativ Σκέλης, der in ADB 34 III 48, 49, 60, 65 aus Pizos und ADB 161, 8 aus Stara Zagora begegnet, lautet hier der Genetiv Σκέλης, während in

¹ Das Museum verdankt diesen Fund dem Herrn Dimitar P. Dimitrov.

IGRP I 709 aus Katunsko Konare (Bez. Asenovgrad) und in ADB 161, 6 aus Stara Zagora dafür Σκέλητος und Σκέλου steht.

Aus der Inschrift wird deutlich, dass der Block einen Teil von der die Statue des Βιάρτης Σκέλους tragenden Basis bildete, der in der Jugendzeit νεώκορος war und in dem vorgeschrittenen Alter ἀρχιερεὺς δι' ὅπλων war. Über νεώκορος, womit der Tempelwärter bezeichnet wird, vgl. Hanell, RE XVI, 2422 ff. Was den Titel ἀρχιερεὺς δι' ὅπλων anbelangt, so begegnet derselbe auch in einer anderen Inschrift aus Stara Zagora, IGRP I 762: τὸν φιλότειμον ἀρχιερέα δι' ὅπλων M. Αὐρ. Ἀπολλόδωρον Δημοσθένους und ebenso in der Inschrift aus Thasos, BCH XL IV 1921, 165—166: Τίτον Αἰλίου Μάγνου τὸν κράτιστον δουκηνάριον καὶ πρῶτον τῆς πόλεως καὶ δις ἀρχιερέα δι' ὅπλων. Durch Heranziehung der beiden Inschriften aus Tomi, IGRP I 630: ποντάρχην Πρείσκιον Ἀννιανὸν . . . καὶ ἀρχιερασάμενον τὴν δι' ὅπλων καὶ κυνηγεσιῶν ἐνδόξως φιλοτειμίαν ἐφεξῆς ἡμερῶν ἔξ μὴ διαλιπόντα und 631: Αὐρήλιον Πρείσκιον Ἰσίδωρον τὸν ποντάρχην . . . καὶ ἀρχιερασάμενον τὴν δι' ὅπλων καὶ κυνηγεσιῶν φιλοδόξως φιλοτειμίαν ἐφεξῆς ἡμερῶν ἔξ μὴ διαλιπόντα kam Seyrig, BCH LII 1928, 389 zu der Ansicht, dass unter ἀρχιερεὺς δι' ὅπλων in der vorher erwähnten Inschriften der Oberpriester zu verstehen ist, der amtlich verpflichtet war, Sorge für die penteterisch abzuhaltenden Gladiatoren- und Jagdspele zu tragen. Diese Ansicht wird durch den Umstand gestützt, dass auch in der westlichen Hälfte des römischen Reiches die Leitung dieser Spiele dem an der Spitze der Provinz stehenden Priester zufiel (vgl. Schneider, RE, Suppl. III 769—770). Der eigenartige Titel ἀρχιερεὺς δι' ὅπλων lässt sich wohl als Abkürzung der Bezeichnung ἀρχιερεὺς τῶν δι' ὅπλων ἀγώνων deuten, die aus der in der Inschrift aus Pergamon, Ditt OGI 764, vorkommenden Wortwendung τοῦς διὰ τῶν ὅπλων ἀγῶνας konstruiert werden kann. Übrigens steht κυνηγεσιῶν in der oben erwähnten Wortwendung τὴν δι' ὅπλων καὶ κυνηγεσιῶν fast pleonastisch, insofern τὰ ὅπλα sowohl in den Gladiatoren- als auch in den Jagdspielen unentbehrlich waren.

D. Detschew

Новооткрити гробници в старохристиянския некропол на Сердика

При копането за основитѣ на ново-строящата се народна библиотека на мѣстото около съборения вече царски манежъ, сж открити презъ септемврий 1940 год. десетъ старохристиянски гробници.

Тѣй като всичко бѣше готово за запълване гробниците съ бетонъ и трѣбваше да се направи нѣщо за отбелязването имъ, заехъ се да сменя разположението, плана и разрѣза на първитѣ две отъ 10-тѣ новооткрити гробници, нумерирани въ плана (обр. 334) съ I—X и да имъ съставя кратко описание, за да се прибавятъ къмъ списъка на открититѣ до сега стари зидани гробници отъ Сердика¹.

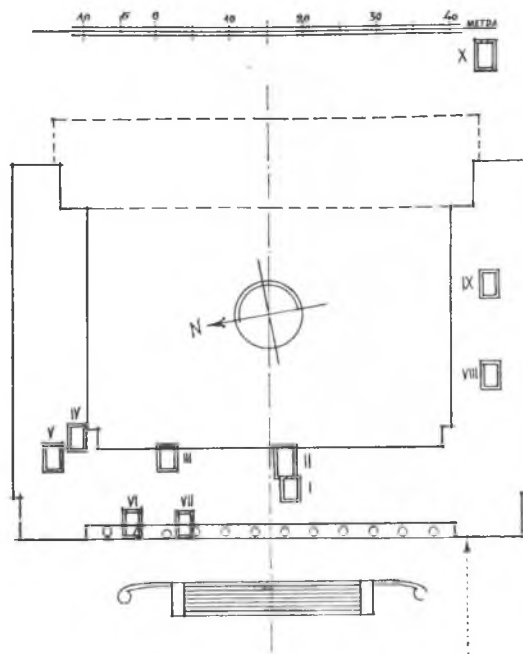
Всички новооткрити гробници сж отъ типа зидани съ тухли и камъни и засводени съ цилиндрични сводове, горнитѣ повърхности на които се намиратъ на около 2 метра подъ нивото на сегашнитѣ улици. Засводяването е съ тухли отъ различенъ форматъ (28×28, 32×32, 28×34, 30×35 и др.). Последнитѣ иматъ обикновенитѣ знаци — диагонални линии или криви черти. Хоросанътъ е примѣсенъ съ чукани тухли и дори малки камъчета. Гробницитѣ № № I и II, като свързани помежду си, добре запазени и достъпни, избрахъ по указание на г-жа Иванова-Мавродинова, още и по следнитѣ специални причини: първата (по-стара) е изписана съ фрески, рисувани по маниеръ и съ мотиви, които сж твърде интересна разновидност въ и безъ това разнообразната живопись по открититѣ до сега подобни гробници отъ Сердика. Втората пъкъ, макаръ и да не е изписана (както и останалитѣ 8) и

¹ Вж. Бр. Шкорпилови, Срѣдновѣковни черкви и гробница въ София, Мсб II, 46 и сл.; Добруски, Материали по археологията на България, Мсб XIII, 434 сл.; Г. Кацаровъ и Х. Тачевъ, Новооткрита старохрист. гробница. ИАД I, 1910, 23; Б. Филовъ, Новооткрити старини, ИАД II, 1911, 222 и 269; III, 1913, 328; IV, 1914, 278; V, 1915, 222; Б. Филовъ, Софийската църква Св. София, София 1913, 61 и сл.; Г. Кацаровъ и Ю. Господиновъ, Предистор. и християн. паметници отъ София и околността, София 1921; Кр. Миятевъ, Декоративната живопись на Софийския некрополъ, София 1925; Ив. Велковъ, Християнска гробница въ София, ИАИ XII, 1938, 414.

даже да не е изцъло измазана (поради което изглежда да е строена доста набърже), е засводена с отчасти конически огънати и наклонни към осъта на свода, а отчасти с успоредни на сжщата ось тухлени редове, така че при зидаването му е употребявано само леко и подвижно дървено кржжило (*sans cintiage*)¹. Отъ всички новооткрити гробници само тая и гробница № VII сж засводени по тоя начинъ.

Гробница № I е ориентирана, както и другитъ 9, по посока на дългата ось отъ 3 към И и има дължина 2·7 м., ширина 2·34 м., а височина въ зенита на свода — 2·02 м. Тя е измазана с сравнително тънка и гладка мазилка и изписана с фреска², представляваща околоръстенъ фризь с изкусно и живо-реалистично нарисувани четири двойки птици между нѣкакви плодни храсти, — две двойки фазани по дългитъ страни и по една двойка патици на източната и гължби на западната челна (люнетна) стена на свода. Фризьтъ почва на височина 1·00 м. отъ пода и е високъ 40 см., като е ограниченъ отъ горната и долната си страни с 5 см. дебели линии отъ червена охра. Общиятъ фонъ на гробницата е боядисанъ с свѣтло-жълта охра, като въ срѣдата на свода е нарисуванъ с червена охра 80 см. дългъ латински кръстъ (с кжсо рамо 50 см.) безъ никакви украшения и отъ най-проста форма. Отъ дветъ му страни има два други сжщо такива кръста, но по-малки, дълги по 40 см. Самиятъ сводъ и челнитъ стени на гробницата надъ фриза сж обсипани с 10 звездици, рисувани с сжщата червено-охрова боя. На западната челна стена има малка ниша (за лампа или стъкленица?), а на източната челна стена е входниятъ отворъ, водящъ къмъ гробница № II. Този отворъ се намѣри набързо зазиданъ с обли камъни, парчета тухли и с слабъ варовъ разтворъ. Подътъ е постланъ с тухли. По него се намѣриха нѣколко грубоковани желѣзни гвоздея и малки следи отъ златна сърмена тъканъ. Тая гроб-

ница представя особенъ интересъ поради живописъта ѝ, с великопечно реалистично представенитъ птици споредъ характерния за елинистическата епоха маниеръ. Интересниятъ въпросъ за символиката на образитъ, като по-далеченъ стоящъ отъ въпроса

Обр. 334. Ситуационенъ планъ за разположението на открититъ старохристиянски гробници въ основитъ на новостроящата се Народна библиотека въ София

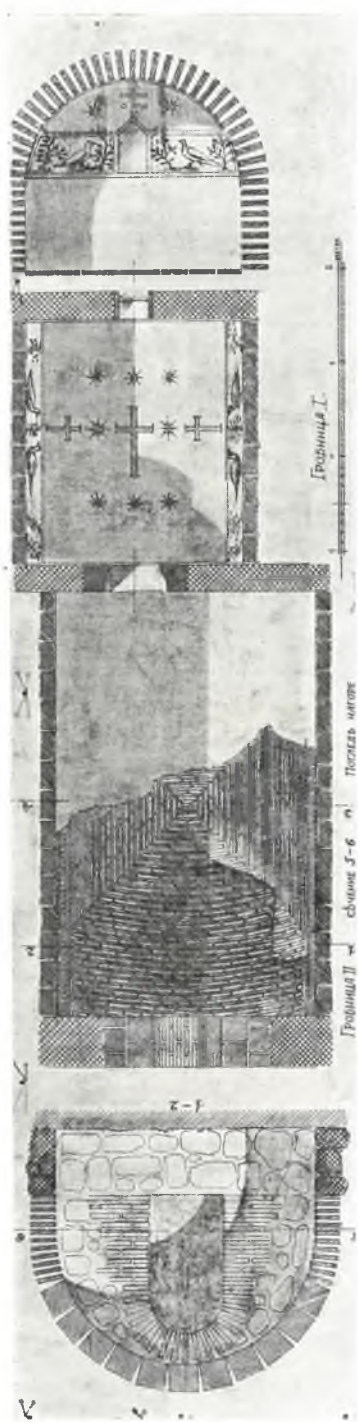
Abb. 334. Lageplan der ausgegrabenen altchristlichen Grabkammern bei der Grabung für die neue Nationalbibliothek in Sofia

за конструкциитъ и засводяването, който ме занимава въ настоящитъ бележки, оставямъ на страна. Струва ми се, обаче, че появяването на патицитъ, и то на източния люнетъ, при краката на погребаното тѣло, потвърждава мнението, че тая птица е била считана на изтокъ като символъ на зимата (смъртьта)¹.

¹ A. Choisy, *L'art de bâtir chez les byzantins*, 35—36.

² Техниката не е чисто фрескова; живописъта се поврежда отъ търкане с пръстъ.

¹ Oskar Wulff, *Die altchristliche Kunst* (Handb. der Kunstwissenschaft), 1936, 61 и 7) на Nachtrag къмъ сжщото съчинение, дето е ладенъ отзывъ и за труда на Кр. Миятевъ.

Обр. 335. Планъ (погледъ нагоре) и напрѣжни разрѣзи презъ старохристиянскитѣ гробници № I и II въ София
Abb. 335. Plan (Blick nach oben) und Querschnitte durch die altchristlichen Grabkammern № I und II in Sofia

Гробницата № II е значително по-голяма, конструкцията на цилиндричния ѝ сводъ

е друга, а изобщо тя прави впечатление на по-груба и примитивна, макаръ че поради разположението си спрямо първата, явно е, че е строена следъ нея. Тя има размѣри: дължина (по З-И) 4.47 м., ширина 2.78 м. и височина въ срѣдата на свода 2.20 м. Измазана е само западната ѝ половина съ груба неравна варова мазилка (хастаръ), примѣсена съ тънка дребна слама. На източната си челна стена има входъ, широкъ 75 см., правилно засводенъ съ полукръгъ отъ тухли. Този отворъ не е билъ зазидванъ. Въ гробницата били намѣрени по думитѣ на работницитѣ 12 скелета. Какви сж били тия скелети, какво е намѣрено по тѣхъ и изобщо обстановката при откриването сега вече не може да се узнае.

Конструкцията на свода, която ни занимава въ случая се вижда отъ чертежитѣ (обр. 335 и 336), но, за да се обърне внимание на нѣкои обстоятелства, ще я опишемъ по-подробно. Околнитѣ зидове на гробницата до една височина отъ 70 см. сж зидани съ едри и дребни рѣчни камъни съ варовъ разтворъ на дебели легла. Надъ тая зидария е зидано все още отвесно съ 7 реда тухли, наредени, въ хоризонтални редове, успоредно на дългата ось на гробницата. Следъ това, при почване кривината на цилиндричния сводъ се е продължило по джгата му съ още 5 реда тухли, наредени по сжщата хоризонтална посока. Веднага следъ това зидането на свода става по две посоки: въ срѣдата на свода, до самия му зенитъ, тухлитѣ запазватъ първоначалната си посока — успоредно на осьта, — а откъмъ челнитѣ стени къмъ срѣдата тая посока е почти перпендикулярна на първата. Малкото отклонение на тая нова посока отъ отвесното положение е, което дава възможностъ да се изида сводътъ безъ редовни кржжила (sans cintre, auf Schwalbenschwanz). При това: 1) всѣки отъ тия наклонени редове не лежи въ равнина, а е огънатъ конически („tranches coniques et inclinées“ у Choisy. Вж. цит. съч., дето е предадена отлично теорията на изкуството за засводяване у византийцитѣ); 2) цѣлиятъ сводъ се повдига къмъ срѣдната си точка (зенита), която е около 15 см. по-висока отъ зенита

на свода при челнитѣ стени¹ и 3) докато тухлитѣ на хоризонталнитѣ редове сж съ дебелѣ хоризонтални фуги (Lagerfugen), ония въ наклоненитѣ редове сж зидани въ челнитѣ си съединения (Stossfugen) почти безъ фуги, а фугитѣ между плоскитѣ имъ повърхности (Lagerfugen) сж толкова дебелѣ, колкото сж и самитѣ тухли (4 см.). Тая последна особеност се обяснява съ това, че при сводове, зидани съ вертикални (или наклонени, но не и хоризонтални) редове на тухлитѣ, дето предаването на силитѣ става по силови линии, минаващи презъ тѣснитѣ чела на тухлитѣ, имало е опасностъ отъ „избушване“ (Gleitgefahr), опасностъ, която се е намалявала при зидане безъ фуги (т. е. съ почти допрѣрни тухли), при което кохезията, на която се основава това зидане, е можала по-добре да се прояви, отколкото при дебелѣ фуги.

Тая сводова конструкция (съ диагоналенъ „шевъ“ на границата между тухлитѣ, зидани по дветѣ различни посоки) е характерна за източнитѣ архитектури отъ твърде старо време, даже отъ Египетъ и Месопотамия, но добива настоящия си развитъ и твърде рационаленъ видъ презъ раннохристиянско време пакъ на Изтокъ.² Диагоналниятъ „шевъ“, наричанъ и „лястовича опашка“, се употребява и при всички останали видове сводове, когато се иска зидане безъ шаблонъ.

¹ Това повдигане е едно чисто конструктивно помощно сръдство за унищожаване вредното влияние на слѣгането. Съ това не бива цилиндричниятъ сводъ да се смѣсва съ монастирския (Klostergewölbe).

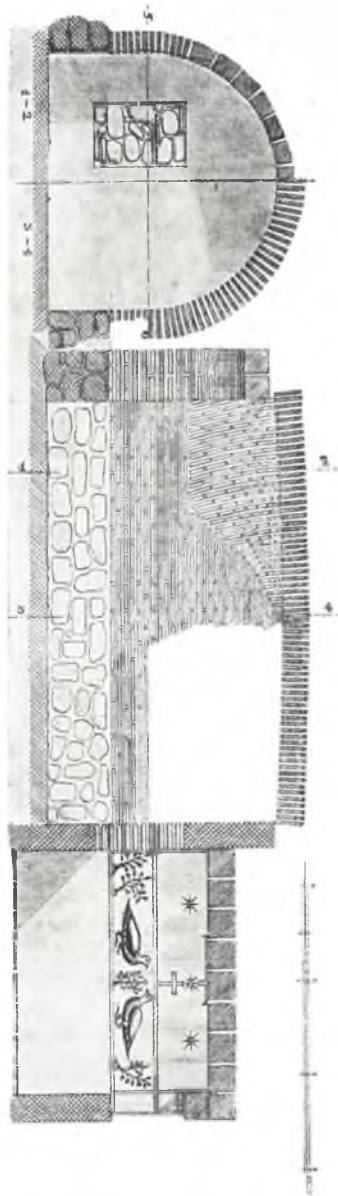
² Ch o i s y, цит. съч., 5—6; J. S t r z y g o w s k i, Die Baukunst der Armenier I, Wien 1918, 341, 382—385; Amida, Heidelberg 1910, 237; Kleinasien, Leipzig 1903, 143, 237 и 246. Особено характеренъ документъ представлява предаденото отъ Bruno Keil (Kleinasien, 78—73) писмо на известния църковенъ отецъ Григорий Нисийски (отъ края на IV в.) до епископа на Икония, съ което той, между другото, го моли да му изпрати „майстори, нѣкои отъ които разбиратъ отъ неподпирано засводяване“.

„Азъ разбрахъ вече, казва той, че една такава конструкция е по-здрава отколкото друга, която е почивала на подпори (поддържни скели). Сжшо и липсата на дървенъ материалъ ни навежда на мисълта да покриваме цѣли сгради съ тухли, защото въ нашия край липсва дърво и за покривни конструкции“.

Известия на Археол. Инст. XIV

Все пакъ, той не се срѣща много често, тъй като изисква много вещо владѣние на зидарското изкуство. Въ нашия случай,

Abb. 336. Разрѣзи презъ старохристиянскитѣ гробници № I и II въ Софин
Öbr. 336. Quer- und Längsschnitte durch die altchristlichen Grabkammern № I und II in Sofia

макаръ и засводяването да не е образецъ на особено точно и акуратно изпълнение, което се вижда и отъ известно „избушване“ въ сръдитѣ му, все пакъ то показва, че по онова време сводовата техника въ Сердика е почивала на здрава конструк-

тивна традиция. Освенъ въ гробниците, ние срѣщаме този начинъ на засводяване още и въ църквата Св. Георги (източната четвъртита ниша) и въ корабното засводяване на църквата Св. София,¹ което ни дава основание да приемемъ, че твърде рано, може би още въ началото на III вѣкъ сл. Хр. засводяването безъ шаблонъ се е практикувало вече въ Сердика. Това обстоятелство освобождава донѣкѣ строежа въ България по онова време отъ тѣй тѣсната и многократно силно подчертавана зависимостъ отъ източнитѣ влияния, като прави възможно допускането, — безъ да се оспорва източния произходъ на конструкцията, — тя да се е развивала успѣшно и самостоятелно на мѣстна почва.

Що се отнася до датирането на новооткрититѣ гробници, то ние не ще можемъ да дадемъ едно по-категорично мнение, а ще се опитаме само да обосновемъ едно предположение въ по-широки граници.

Преди всичко хвърля се въ очи разликата между материалитѣ, конструкцията и начина на работенето въ гробницитѣ I и II. Видно е, че първата е по-стара. Но съ колко и отъ кога? Петиятъ или шестиятъ вѣкъ сл. Хр. сж могли да създадатъ гробница № I главно поради свежестта на елинистическата традиция и християнската символика въ живописъта ѝ (отъ ясно установена християнска епоха, каквато IV в. поне още въ началото си още не е), и второ поради значителната ѝ отдалеченостъ отъ началото (срѣдището) на християнския некрополъ — църквата Св. София (второто повече въ полза на по-късното време). Наистина това второ об-

стоятелство съвсемъ не е сигурно, защото некрополътъ може да е ималъ голѣми размѣри още отъ рано, но все пакъ приема се, че най-рано сж правени погребения най-близу до града, дето сж намѣрени вече християнски гробници даже и западно отъ Св. София. Гробницата № II е сигурно съ нѣколко десетилѣтия, ако не е и съ цѣло столѣтие, по-нова, ако се сжди по по-тънкия форматъ на тухлитѣ (32/32/4), слабо изпечени, негрижливо и набързо зидани, което сочи на упадѣкъ. Въ всѣки случай малко вѣроятно е тя да е строена следъ VI вѣкъ, когато следъ страшнитѣ политически катастрофи, които сполетяватъ Сердика, въ града настѣпва основна промѣна въ благосъстоянието, обичаитѣ и строежа.¹ Много погребения, извършени безъ всѣкакви гробници, въ по-горнитѣ пластове на терена и съ свободно поставяне на тѣлата, показватъ, че некрополътъ е служелъ и презъ по-късно време, но при съвсемъ друга култура и възможности.

С. Н. Бобчевъ

Украса на гробница I намѣрена подъ сградата на Народната библиотека

Къмъ сведенията, дадени по-горе отъ архитектъ С. Бобчевъ² за устройството на гробницитѣ, които бѣха намѣрени подъ новата сграда на Народната библиотека, искаме да прибавимъ нѣщо и за живописната украса на по-старата — западната — отъ свързанитѣ по между си две гробници (гробница I).

За живописъта на най-старитѣ отъ открититѣ по-рано гробници бѣха дадени само кратки бележки отъ В. Добруски³ и Ю. Господиновъ.⁴ По-обстойно бѣха издадени само нѣколко. Една, въ 1910 год., отъ Кацаровъ — Тачевъ⁵ и петъ, въ 1912 год.,

¹ Б. Ф и л о в ъ, Софийската църква Св. Георги, София, 1933, 1, дето се приема, че засводяването е съ монастирски сводъ, което, споредъ насъ, е вѣрно; Б. Ф и л о в ъ, Софийската църква Св. София, София 1912, 29, дето се приема, че засводяването е съ монастирски сводъ; А. П р о т и ч ъ, Архитектоничната форма на софийската църква Св. София, София 1912, 62 и сл., дето се приема, че засводяването е съ кръстати сводове. Споредъ насъ, главниятъ и страничните кораби на софийската църква Св. София сж засводени съ цилиндрични сводове съ раздѣлителни пояси съ едно малко конструктивно повдигане на темето въ срѣдата на всѣко поле; Вѣра Иванова, Неиздадени църкви въ Югозападна България, ГНМ V, 267.

¹ Ф и л о в ъ, Софийската църква Св. София, 105.

² Стр. 238 сл.

³ Мсб XIII, 435.

⁴ Некрополътъ около църквата Св. София, кн. V отъ Материали за историята на София, 56, 59, 61.

⁵ Новооткрита старохристиянска гробница въ София, ИАД I, 1910, 23 сл.

отъ Б. Филовъ¹ (между тѣхъ е и издадената отъ последнитѣ двама). А всичкитѣ открити до тогава украсени гробници бѣха издадени и проучени въ 1925 год. отъ Кр. Миятевъ,² който различава въ тѣхъ две главни и една междинна група, споредъ характера на самата украса и мѣстото, което тя заема по стенитѣ.

Нашата гробница спада къмъ втората група, въ която нѣма вече следа отъ изображението на земното жилище на покойния и украсата заема само горната частъ на стенитѣ, т. е. намиращата се надъ петата на свода извита повърхность както и люнетитѣ на тѣснитѣ стени. На 1 м. отъ пода, стенитѣ сж опасани отъ единъ фризь, затворенъ отгоре и отдолу съ широка червена ивица, запълненъ съ растителни вейки и размѣсени между тѣхъ птици, по две на всѣка стена. Този фризь е прекъснатъ на източната стена отъ четвъртития отворъ на входа (обр. 337) и на западната, отъ малка островърха ниша (обр. 338), въ която бѣше запазенъ единъ цѣлъ балсамарий (обр. 342). Надъ фриза, по тавана и люнетитѣ на тѣснитѣ страни, сж изписани само кръстове и звезди.

Вейкитѣ въ цѣлия фризь сж все едни и сжщи, нѣщо срѣдно между отдѣлни клони и вкоренени цвѣтя. Стѣблото, доста дебело, е слабо извито на страна и носи рѣдки и широки, притжпени на върха листа, обърнати всички съ горната си повърхность къмъ зрителя, като да сж наредени въ хербарий. Така сж обърнати въпрочемъ листата на маслиненитѣ дървета или клони по много римски християнски паметници, така сж предадени листата и на разнообразнитѣ и недиференцирани цвѣтя по стенитѣ на другитѣ софийски гробници. Къмъ сжщата категория на неопредѣлени растения трѣбва да отнесемъ и нашитѣ клони-цвѣтя съ тъмно-зелени листа, на върха на които само въ два случая

цѣфа червенъ цвѣтъ, подобенъ на розова чашка. Само тукъ, на дългитѣ стени, заради срѣдищния цвѣтъ, стѣблото върви

Обр. 337. Софийска гробница I. Североизточенъ жгълъ

Abb. 337. Grabkammer № 1 in Sofia. Nordostecke

право нагоре, като при вкоренено растение, защото тукъ цвѣтето замѣства източното „дърво на живота“ (обр. 339). И само тукъ птицитѣ сж поставени въ истинско хералдично положение, непосредно до срѣдищния мотивъ, обърнати изцѣло една къмъ друга. Тѣзи птици сж фазани (обр. 340) съ характерната свѣтла, изпѣстрена ивица отъ страни на корема, подъ ржба на крилата, съ извитата надолу човка. Работени сж съ охра, съ черенъ и зеленъ цвѣтъ; на шията имъ единъ редъ бѣли мониста образуватъ истинска огърлица.

На източния люнетъ птицитѣ сж патици. Тѣ сж застанали, съ единъ вдигнатъ кракъ, отъ страни на входа, но не непосредно до него, а отдѣлени отъ него съ по една вейка. Задъ тѣхъ, къмъ дългитѣ стени, има сжщо по единъ клонъ. Птицитѣ, рисувани главно съ зеленъ цвѣтъ и съ кафявъ, сж предадени доста реалистично отъ обиграна ржка (обр. 337).

А на западната стена, въ всѣка половина на фриза, единъ гълъбъ е застаналъ пакъ съ повдигнатъ кракъ, между два клона (обр. 338). Тѣзи гълъби сж дадени само съ контури, съ лека четка. По срѣдата на сегмента, който остава надъ фриза,

¹ Софийската църква Св. София, 78—80, 88, 101—103, обр. 64, 65, 103—112, табл. XX, XXI.

² Декоративната живопись на Софийския некрополъ, София 1925. Следъ това, за една гробница намѣрена въ 1935 подъ пода на една голѣма сграда, вѣроятно църква, на мѣстото на постройка № 12а на ул. Бенковски даде сведения Ив. Велковъ (ИАИ XII, 1938, 414—415, обр. 196).

отъ върха на нишата се издига латински кръстъ, навърно монограматиченъ, при все че завивката на горното вергикално рамо едва личи (обр. 341). Подъ рамената на кръста, апокалиптичните букви А и Ω сж начертани съ сжщата жълта боя както и самиятъ той. Въ всѣко отъ дветѣ трижълни полета, на които кръстътъ раздѣля люнета, се червенѣ по една голѣма осмолжча звезда.

И звезди и кръстъ се намиратъ и на източния люнетъ, но тамъ кръстътъ, който

че срѣдището му не съвпада съ срѣдата на сводовата ось, а е предвижено къмъ изтокъ. Другитѣ два кръста сж поставени отъ страни на главния така, че вертикалното имъ рамо върви въ продължението на напрѣчното рамо на главния, отъ което го отдѣля една звезда (обр. 335). Освенъ това линията, която минава презъ центъра на тритѣ кръста и на дветѣ звезди, достига сжщо срѣдата — червения цвѣтъ — на хроста, отъ страни на който сж афронтирани фазанитѣ въ фриза по дългитѣ стени. На

Обр. 338. Софийска гробница I. Западна стена

Abb. 338. Grabkammer № I in Sofia. Westwand

е надъ рамката, що обикаля входа, е само малъкъ откритъ кръстъ.

По самия сводъ се виждатъ сжщо само кръстове и звезди: три кръста и осемъ звезди. Главниятъ кръстъ, който върви по надлъжната ось на свода, е дългъ 80 см. и широкъ 54 см., долниятъ му край отстои на 104 см. отъ източната стена, а горниятъ завършва 66 см. отъ западната стена, така

свода, освенъ четиритѣ звезди, които стоятъ срещу всѣко рамо на голѣмия кръстъ, има още четири други въ жглитѣ, и срѣдниятъ кръстъ въ сжщностъ е ограденъ въ рамка отъ 8 осмолжчи звезди. А всичкитѣ петъ кръста — тритѣ на свода и двата на люнетитѣ — чертаятъ заедно единъ голѣмъ кръстъ. Три кръста въ подобно, но не съвсемъ сжщото положение

като тука на свода има въ друга софийска гробница,¹ кръстове сж били нарисувани и въ още нѣколко гробници,² но такава сложна схема въ разпредѣлянето досега не познаваме. Всичкитѣ кръстове, освенъ този на западния люнетъ, сж открити латински кръстове съ слабо разширени краища на рамената и могатъ да произхождатъ и отъ V и отъ VI вѣкъ, докато монограматичниятъ на западния люнетъ не позволява да се отнесе изписването на гробницата по-късно отъ V-ия.

Омегата подъ дѣсното рамо на този кръстъ е съ жглеста форма, съвсемъ като славянско ш. Тази форма се срѣща преди всичко по надписитѣ на камѣкъ³ въ Сирия, гдето жглестото начертание се обяснява съ голѣмата твърдостъ на мѣстния камѣкъ. Спорадично жглеста омега се срѣща и другаде редомъ съ други жглести букви,⁴ но сама, особено нарисувана, както е тука, говори за сирийски влияния, за сжществуването на които въ нашитѣ земи свидетелствуватъ и други паметници.⁵

Заслужава внимание и формата на звездитѣ, които тукъ се явяватъ за пръвъ пжтъ въ украсата на софийскитѣ гробници. Около централната точка, но откъснати отъ нея, се редятъ осемтѣ лжча, подобенъ всѣки съ точката, която го продължава, на удивителенъ знакъ (обр. 339, 341). Вѣнецътъ отъ точки, който образува така като прекжснато сияние около лжчитѣ, дава илюзия за трептение. Този начинъ да се рисуватъ звезди съ лжчи заоблени къмъ срѣдището и откъснати отъ него е много старъ и е познатъ отъ старогръцкитѣ вази.⁶ Но тамъ липсватъ още

точкитѣ въ края на лжчитѣ, при все че тѣ се срѣщатъ между лжчитѣ на звезди употребени като чистъ орнаментъ.¹ Въ

Обр. 339. Софийска гробница I.
Часть отъ южната стена

Abb. 339. Grabkammer № I in
Sofia. Ein Teil der Südwand

една засводена могилна гробница отъ I вѣкъ сл. Хр., разкопана неотдавна при Виза въ Тракия, по цѣлия сводъ и единия отъ люнетитѣ, на синия фонъ, сж наредени еднакво отдалечени една отъ друга подобни, но бѣли звезди.² Звездитѣ на езическата гробница се отличаватъ отъ нашитѣ само по това, че косо отиващитѣ лжчи сж по-тънки както отъ отвеснитѣ така и отъ хоризонталнитѣ и завършватъ съ по две точки, докато на последнитѣ липсва всѣкаква точка на края. Символичниятъ смисълъ на звездитѣ въ езическо и въ старохристиянско време е сжщиятъ, тѣ означаватъ и за езичника и за христия-

¹ Филовъ, цит. съч., обр. 103—106. Миятевъ, цит. съч., 6 сл., обр. 1, 2, 4.

² Миятевъ, цит. съч., 13.

³ Напр. вратата на гробницата на нѣкой си Диогенъ въ Хасъ (DACHret s. v. Hass, обр. 5586); въ Бетурса въ „кжщата на скулптора“ (Kaufmann, Handbuch d. christl. Archäologie, 1913, 265, обр. 94) или въ надписъ отъ 516 г. близо до Калатъ-Семанъ (Kaufmann, Handbuch d. altchristl. Epigraphik, 1917, 164).

⁴ Напр. въ надписъ въ катакомбата Санъ Джовани въ Сиракуза, пакъ отъ страни на Христовия монограмъ (Kaufmann, цит. съч., 106).

⁵ Г. И. Кацаровъ, Старохристиянскитѣ надписи отъ Сердика, кн. V отъ Материали за историята на София, 45.

⁶ DA s. v. Luna, обр. 4651.

¹ E. Pfuhl, Malerei und Zeichnung der Griechen, München 1923, III т., обр. 155, 265, 306, 307, 315, 373, 388, 505, 524.

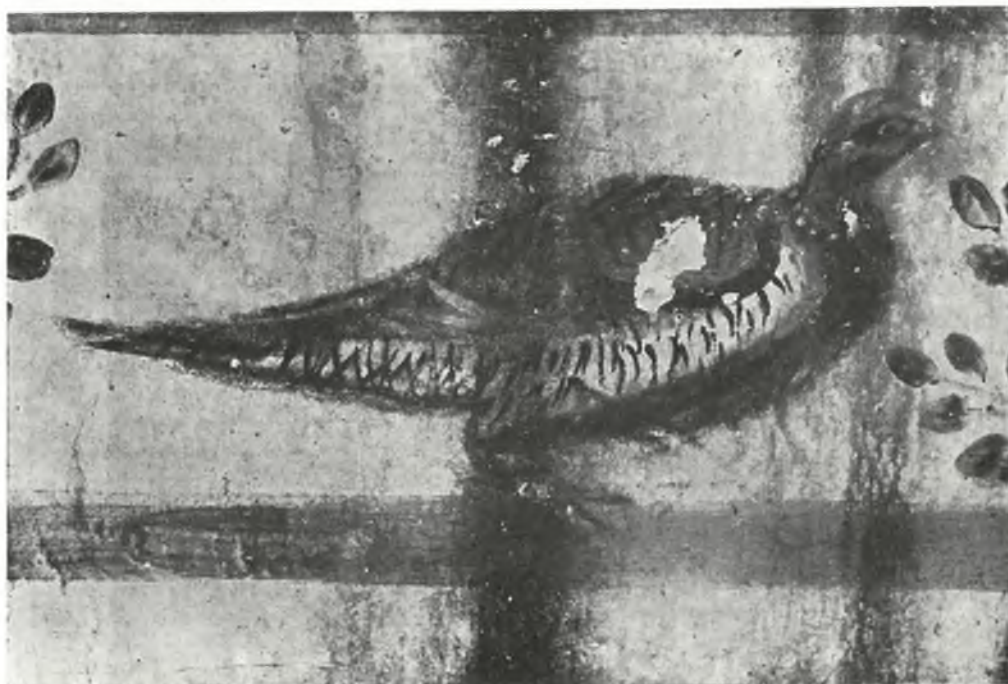
² A. Müfid Mansel, Grabhügelforschung in Ostthrakien, ИАИ XIII, 1939, 159, обр. 180, 185, 193.

янина надземния свѣтъ.¹ Малко по-късно звездитѣ почватъ да означаватъ вече всемира.² Съ това последно значение е звездниятъ фонъ, на който се откриватъ по Равенскитѣ мозайки — Агнецътъ въ Св. Витали³ или кръстътъ било на свода на гробничната църква на Гала Плацидия,⁴ било въ апсидата на Св. Аполинаре въ Класе.⁵ Сжщото значение иматъ звездитѣ и въ нашата гробница.

Но звездитѣ по Равенскитѣ мозайки, осмолжчи само въ мавзолея на Гала Пла-

Най-стара е мозайката на мавзолея — отъ срѣдата на V вѣкъ, другитѣ сж вече отъ следния. Но и въ тритѣ виждаме истинско звездно небе съ нееднакви и неправилно прѣснати свѣтила, докато въ София тѣ образуватъ правилни редици отъ съвсемъ еднакви звезди, както въ езическата гробница.

Отдѣлни осмолжчи звезди отъ типа на софийскитѣ и тракийскитѣ, употребени като че повече декоративно покрай символничния имъ смисълъ, запълватъ още въ

Обр. 340. Софийска гробница I. Детайлъ отъ южната стена
Abb. 340. Grabkammer № I in Sofia. Ausschnitt aus der Südwand

цидия, шестолжчи въ Св. Аполинаре и петолжчи въ Св. Витали, свѣтятъ спокойно, безъ сиянието отъ точки наоколо.

¹ За такова схващане свидетелствуватъ надписи отъ първата християнска епоха, въ които покойникътъ ту „е поелъ пжтя къмъ звездитѣ“ (отъ 382 г., Kaufmann, [Hand. d. Epigr. 199—200], ту „е литналъ“ къмъ тѣхъ. (П. т., 202) и др. п.

² DACHret s. v. Astres, кол. 3017.

³ A. Colasanti, L'arte bizantina in Italia, Milano 1923, табл. 15.

⁴ DACHret, обр. 1050.

⁵ Colasanti, цит. съч., табл. 5.

IV вѣкъ две панъ въ единъ аркосолій въ катакомбата на папа Калистъ.¹ Въ другъ аркосолій на сжщата катакомба² осмолжчи звезди образуватъ успоредни редици. Но тѣ сж отъ другъ видъ, съставени сж отъ четири кръстосани еднакво широки и дълги рамена и се смѣсватъ затова съ осмоконечния кръстъ. Това смѣсване малко по-късно вече се подчертава и отъ кжситѣ

¹ L. von Sybel, Christliche Antike, Marburg 1906, обр. на стр. 286.

² DACHret, обр. 1047.

напрѣчни чѣрти, съ които завършватъ звезднитѣ рамена-лжчи.¹

Но въ края на V вѣкъ, осмолжчи звезди, вече съ кржга отъ точки наоколо, трептятъ (по куполната мозайка на баптистерия на епископъ Сотеръ въ Неаполъ:² въ централния медалионъ, като фонъ на кръста и въ тромпитѣ, около символитѣ на евангелиститѣ. Отъ сѣщия вѣкъ сж мозайкитѣ въ нишитѣ на ротондата Св.

въ Албенга,¹ въ Туринската областъ. Тукъ, въ Солунъ и въ Албенга, точкитѣ въ края на лжчитѣ, поради малкитѣ размѣри на звездитѣ, сж долепени до лжчитѣ и ги приближаватъ до звездитѣ-хризми, за които споменахме. Но това изравняване въ формата на осмолжчата звезда и хризмата не е засвидетелствувано, до колкото знаемъ, другаде на Балканския полуостровъ освенъ въ Солунъ. Нѣщо^тповече. Въ открититѣ

Обр. 341. Софийска гробница I. Западенъ люнетъ

Abb. 341. Grabkammer № I in Sofia. Westliche Lünette

Георги въ Солунъ,³ дето между птици и цвѣтни мотиви вървятъ и редици отъ звезди. Отъ V вѣкъ ще сж и мозайкитѣ съ звезди въ друга ротонда, баптистерия

напоследъкъ въ цариградската Св. София мозайки отъ Юстинианово време виждаме редомъ, въ сжщата нартика, но съвсемъ отдѣлно, както голѣмата осмолжча звезда така и осмоконечния кръстъ украсенъ съ камъни.² Затова не сме наклонни да смѣтаме звездитѣ по свода и люнетитѣ на софийската гробница за замѣстници на

¹ Вж. вратата на Санта Сабина (Colasanti, цит. съч., табл. 70.

² S. Bettini, La pittura bizantina. I mosaici I, обр. на стр. 19; Bettini, Mosaici di centri minori italiani, Emporium, 46, №3, мартъ 1940, табл. на стр. 111, 112.

³ Bettini, La pittura bizantina, обр. на стр. 36.

¹ P. Toesca, Storia dell' arte italiana. Il medioevo, I т., Torino 1927, 208 обр. 127.

² II. т., обр. на стр. 38 и 39.

хризмата, както това може да се приеме за примѣритѣ отъ римскитѣ катакомби и може би и за този отъ Солунъ, но не за тѣзи въ Неаполъ и Цариградъ.

Така украсата на свода и люнетитѣ на нашата гробница съ кръстъ и звезди

Обр. 342. Софийска гробница I.
Балсамарий

Abb. 342. Grabkammer № I in Sofia.
Balsamarium

я свързва едновременно съ паметниците на старохристиянското изкуство на епохата преди Юстиниана, главно въ Неаполъ, Равена и по-малко съ римскитѣ и солунскитѣ, а същевременно съ Юстиниановитѣ мозайки на цариградската Св. София.

И други съставки на тази украса ни отвеждатъ въ Италия — въ Неаполъ, въ Нола и въ Равена, преди всичко птицитѣ въ фриза. Въ сѣщия неаполитански баптистеръ на епископа Сотеръ, въ купола на който кръстътъ се намираше върху фонъ отъ звезди еднакви съ софийскитѣ, въ рам-

ката на медалйона, цвѣта и плодове се редуваатъ съ птици: между тѣхъ има и патици. Въ една мозайка на портика останалъ отъ атрия на св. Павлинъ при Нола две патици сж поставени хералдично една срещу друга.¹ Въ Равена ги има вече скулптирани и въ Св. Витали, и въ Св. Йоанъ, и по амвона на епископа Агнелусъ, отъ втората половина на VI вѣкъ, и по другъ амвонъ въ църквата Св. Йоанъ и Павелъ.² Тѣзи птици и въ софийската гробница запазватъ старата си декоративна служба, съ каквато ги знаемъ и порано по нашитѣ земи.³ Мѣстото, на което се намиратъ — въ фризь, изрисуванъ надъ петата на свода — не ни дава достатъчно основание да ги обременяваме съ чисто символиченъ смисълъ. Сжщото важи и за птицитѣ по надлъжнитѣ стени, четиритѣ фазана, поставени вече въ сжщинска хералдична поза единъ срещу другъ, отъ страни на цѣвналия храстъ. Фазанътъ се срѣща много рѣдко въ християнското изкуство, знаемъ за единъ примѣръ отъ северна Африка.⁴ А птицитѣ на западния люнетъ, отъ страни на нишата, сж безъ съмнение гълъби. Колкото и да сме свикнали да виждаме въ изображения на гълъби единъ отъ най-старитѣ и най-често срѣщанитѣ християнски символи, тѣ не сж лишени и отъ декоративна служба, каквато предимно иматъ и въ нашия случай.⁵ Тѣ сж твърде много разпространени въ всички краища на християнския свѣтъ, за да могатъ ни послужи да прибавимъ какво и да било за връзкитѣ между украсата на софийската гробница и тази на други близки или далечни гробници.

¹ E. Bertaux, *L'art dans l'Italie méridionale*, Paris 1904, 34 — 35, обр. 4; въ DACHret s. v. canards, 1821, на обр. 1999 мозайката погрѣшно е дадена като намираща се въ Неаполъ.

² DACHret, 1820.

³ Напр. въ подова мозайка на „двореца“ въ старата Негаслеа при Битоля (Уметнички прегледъ 8, октомври 1939, обр. на стр. 232), въ подова мозайка на архиепископската базилика въ Стоби. G. Mano-Zissi, *Mosaiken in Stobi*, IAI X, 1936, обр. 169, 171, 174, 176).

⁴ DACHret, s. v. faisan, обр. 4266.

⁵ Kaufmann, *Handbuch der altchristl. Archäologie*, 281 — 282.

Фризът въ нашата гробница е съставен отъ сжщитѣ елементи — растения и птици — които въ много други гробници, и езически и християнски, и наши и чужди, служатъ да означатъ символично райската градина. Но тукъ, начинътъ, по който се разпредѣлятъ и редуватъ старитѣ мотиви, присжтствието на християнски символи отъ друга категория — откритъ кръстъ, монограматичния кръстъ съ **A** и **W**, както и звездитѣ — отнематъ на нѣкогашнитѣ, наследени отъ езичесвото мотиви, ако не цѣлото, то почти цѣлото имъ символично значение и имъ остава преди всичко орнаменталната служба.

Въ това е и значението на украсата въ софийската гробница: тя илюстрира именно момента, когато се извършва преминаването на символичното значение отъ старитѣ върху новитѣ, чисто християнски мотиви. А тъй като монограматичниятъ кръстъ датира доста сигурно гробницата отъ V вѣкъ и то предимно отъ първата му половина и това прехвърляне може да се постави около срѣдата на вѣка.

Стѣкленицата,¹ която бѣше поставена въ нишата на източната стена, е отъ обикновения типъ (обр. 342). Тя има равно отрѣзано дѣно, високо, тѣсно гърло и не допринася нищо за по-точното датиране на гробницата.

Сърменитѣ нишки отъ тъканъ, които бѣха прѣснати изъ прѣстѣта, само показватъ, че поне първитѣ мъртавци сж били имотни люде, защото глинениитѣ чирепи, които бѣха прѣснати по пода и произхождатъ, по всѣка вѣроятностъ, отъ покъсното погребение, не свидетелствуватъ нито за изисканъ вкусъ, нито за особено благосѣстояние.

Вѣра Иванова

Разкопки на „Караачъ теке“ при Варна

Мѣстността „Караачъ теке“ се намира на разстояние около четири клм. северо-западно отъ Варна, подъ селото Франга, на долния край на стрѣмния склонъ, слизащъ отъ Франгенското плато къмъ до-

лината на Варненското езеро. Отъ мѣстото се открива великолепна гледка къмъ морето съ носъ Галата, Варна и езерото.

Турското наименование на мѣстността произлиза отъ турския гробъ („теке“), който се намиралъ на мѣстото, и отъ брѣстова гора („караачъ“), отъ която сега сж останали само два брѣста. Предания и отдавнашни случайни находки показватъ, че мѣстото представя археологически интересъ. Сжществува предание, че тукъ е била намѣрена чудотворната икона на Св. Богородица съ Богомладенеца, която е била пренесена въ началото на XVII вѣкъ въ Варна въ новооснованата тогава църква „Малка Св. Богородица“ (Панагия). Иконата до сега сжществува (макаръ преобладана) и се отнася по рисунка и стилъ къмъ XVI вѣкъ. Въ „Караачъ теке“ въ различни времена сж били намирани медни и сребърни старобългарски монети на Теодоръ Светославъ (1295—1322), Михаилъ III Шишманъ (1323—1330) и Иванъ Александъръ и сина му Михаилъ (1331—1355), мраморни плочки, квадратни римско-византийски тухли, парчета мазилка съ фрески. Виждали сж и стени и основи отъ срѣдновѣковни постройки. Тукъ е минавалъ и старъ водопроводъ — изглежда римски. Въ края на XIX вѣкъ К. Шкорпилъ направилъ разкопки източно отъ брѣстоветѣ въ лозето на Илия Мутафовъ и намѣрилъ: 1) основитѣ на монастирска ограда отъ недѣланъ варовитъ камъкъ, 2) тухленитѣ стени и мраморенъ прагъ на една постройка, 3) керамида, 4) керамична плоча съ шестреденъ надрасканъ надписъ на срѣдновѣковенъ грѣцки езикъ и 5) керамични и стѣклени издѣлия.¹ Тукъ при реголване на лозето на Д. Мановъ биде намѣренъ и оловениятъ моливдовулъ на Михаила, архонта на Бѣлгария съ грѣцки надписъ. Презъ 1939 год. въ развалинитѣ бѣ намѣрена тухла съ надрасканъ надписъ: *Kύριε βοήθη Τήχα*. К. Шкорпилъ обнародва въ 1939 г. съобщение въ полза на предположението, че именно въ мѣстността „Караачъ теке“ е станало покрѣстването на българския царъ Борисъ-Михаилъ.² Възъ основа на всички тѣзи данни проф.

¹ Инв. № 3199 на Срѣдновѣковния отдѣлъ на Софийския музей.

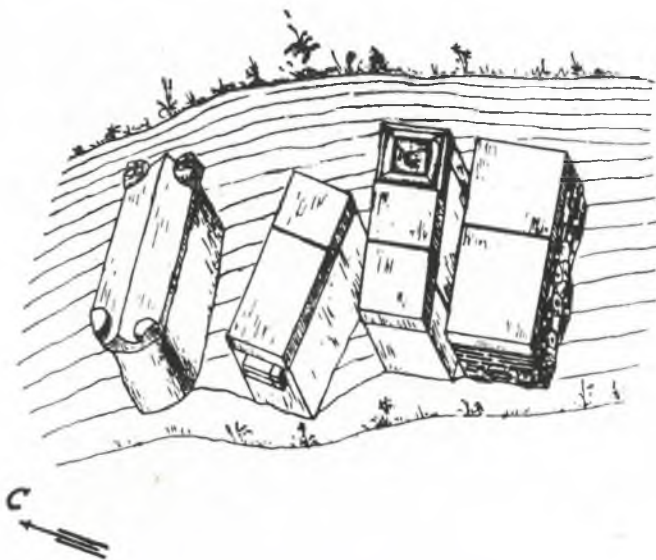
¹ ИВАД VII, 1921, 108—118.

² Зора, бр. 5987 отъ 26. IV. 1939.

Б. Филовъ констатира, че откритиѣ до сега паметници въ развалинитѣ на старата църква „Караачъ теке“ будятъ твърде голѣмъ интересъ и показватъ, че тукъ

кжсване, освенъ въ празнични дни, съ група отъ петъ работници.

Резултатътъ отъ разкопкитѣ е следниятъ: съ сондажни прокопи, копани източно отъ брѣстоветѣ и северно отъ пѣтя за Варна (на дружественото мѣсто — бивши лозя на Ил. Мутафовъ и Коста Каспина) на дълбочина отъ нивото на терена до материка проучена южната частъ съ размѣръ 60×17 м. Тукъ бидоха намѣрени: 1) частъ отъ стена на ограда отъ недѣланъ камѣкъ съ хоросанъ съ посока северъ — югъ, широка 1·30 м., 2) опоренъ масивенъ зидъ отъ дѣлани камѣни, облицовъчни квадрати и недѣланъ пълнежъ съ хоросанъ съ посока западъ — изтокъ, широкъ до 3 м., който е предпазвалъ отъ свличане надолу, намирашитѣ се северно отъ него постройки, разположени по склона на терена, 3) пространството, ограничено западно съ брѣстоветѣ, северно съ опоренъ зидъ, източно съ стената на оградата и южно съ пѣтя за Варна е свободно отъ старини. То е най-низко отъ цѣлата

Обр. 343. Саркофази и гробници до църквата въ Караачъ теке.

Abb. 343. Sarkophage und Gräber bei der Kirche in Karaač teke

имаме работа съ една твърде важна постройка отъ „времето на първото българско царство“ и изказа пожелание „да се предприематъ, колкото е възможно по-скоро, систематични разкопки на това мѣсто, за да може да се уясни по-точно произхождението и значението на въпросната църква“.¹

Въ изпълнение на това пожелание на г. Министра и при особеното негово покровителство, презъ септемврий и октомврий 1940 г. бидоха направени разкопки въ „Караачъ теке“. За целта Софийскиятъ Народенъ музей отпусна сумата отъ 10,697 лв., а за ръководител на разкопкитѣ биде опредѣленъ С. Покровски.

Разкопкитѣ започнаха на 27. IX. и свършиха на 30. X., като се водиха безъ пре-

мѣстностъ и затова представя удобно мѣсто за изхвърляне на прѣстъ при по-нататъшни разкопки, 4) на нѣколко метра северно отъ опорния зидъ е проученъ сръдновѣковенъ строежъ съ мраморенъ прагъ, откритъ отъ К. Шкорпилъ още преди 40 години. Стенитѣ на този строежъ сж направени отъ квадратни сръдновѣковни тухли съ размѣръ $0\cdot34 \times 0\cdot34 \times 0\cdot05$ и съ хоросанъ отъ пѣськъ, варъ и чукани керамида. Строежътъ представя частъ отъ южното крило на голѣма нѣколкокорабна църква съ дължина повече отъ 25 м., 5) открити други части отъ южния корабъ съ стени отъ квадратни тухли и дѣлани камѣни (съ пиластри, покрити съ мазилка, изрисувани съ фрески, съ подова настилка отъ тухли), 6) източно отъ църквата и непосредствено до нея сж намѣрени три наредени единъ до другъ саркофага съ християнски погребения, ориентирани на изтокъ, съ глава на западъ,

¹ ИАИ XII, 1938, 432 сл.

и една гробница (обр. 343 и 344). Саркофагът № 1 (със размери 0·73 м. вис., 2·23 м. дълж., 0·92 м. шир.) се състои от корито, издълбано от бял варовик и

стройка. Гробницата № 4, със размери 0·60 м. вис., 2·51 дълж., 1·13 м. шир. е изидана от квадратни тухли, камък, хоросанъ и е покрита съ варовикови плочи. Вър-

Обр. 344. Саркофази и гробници до църквата въ Караачъ теке
Abb. 344. Sarkophage und Gräber bei der Kirche in Karaač teke

похлупакъ отъ сизъ варовикъ (обр. 343). Западнитъ жгли на коритото и похлупакътъ сж закржглени. Похлупакътъ има антична форма на двускатенъ покривъ, фронтони на западната и източната кжса страна и четири акротерия на жглитъ. Акротериитъ и източниятъ фронтонъ иматъ релефни изображения на равнорамени крѣстове съ разширения на краищата, вписани въ кржгове.

Саркофагътъ № 2 (със размери 0·88 м. вис., 2·30 м. дълж. и 0·80 м. шир.) е отъ свѣтло-сивъ варовикъ се състои отъ изцѣло издълбано корито и плосъкъ похлупакъ отъ две плочи. Саркофагъ № 3 има размери 0·64 м. вис., 2·46 м. дълж., 0·79 м. шир. Тритъ негови стени (северна, южна и западна) и дъното сж издълбани отъ два кжса свѣтло-жълтеникавъ варовикъ; вмѣсто четвъртата кжса източна стена е сложенъ мраморенъ капителъ, взетъ отъ нѣкаква стара църква, украсенъ съ акантови листа и крѣстъ. За похлупакъ служатъ две варовикови плочи и една мраморна профилирана плоча отъ нѣкаква по-раншна по-

ятно е, че погребанитъ въ саркофазитъ и гробницата сж принадлежали къмъ пър-

Обр. 345. Части отъ мраморни колонки
Abb. 345. Bruchstücke von Marmorsäulen

витѣ лица отъ управата на манастира; 7) По-горе бѣ отбелязано, че К. Шкорпилъ преди 40 години е открилъ стаичка съ мраморенъ прагъ. При сегашнитѣ разкопки сж намѣрени и други части отъ мраморна вътрешна и външна украса на църквата, на профилирани корнизи, колони и подова настилка. Особенъ интересъ представятъ осмогълнитѣ мраморни колонки отъ олтарната преграда съ гнѣзда за инкрустация на цвѣтни гледжосани право-гълници, квадрати и кръгове (обр. 345), сѣща направа, както сж и намѣренитѣ въ Преславъ.

Отъ резултатитѣ на по-раншитѣ проучвания и тазгодишнитѣ разкопки въ мѣстността „Караачъ теке“, става ясно, че нейнитѣ старини представляватъ остатъци отъ сръдновѣковенъ манастиръ, който е ималъ връзка съ българската култура отъ първото и второто българско царство. Разкопанъ и проученъ само въ южната си часть, той се нуждае отъ по-нататъшно разкопаване и изследване.

С. И. Покровски

Християнска базилика до устието на Камчия

Презъ лѣтото 1939 год. работници, които правѣли павирана пѣтека при морската скеля до устието на Камчия, се натъкнали на тухленъ подъ и на мраморна база отъ стара постройка, която се намира на 400 м. отъ морето и на 20 м. отъ лѣвия брѣгъ на рѣката. При прегледа на находката се установи, че тая постройка произхожда отъ римско-византийско време и затова разкопкитѣ бѣха продължени отъ 4. IX. до 20. X. подъ ръководството на Варненския археологически музей.¹

Още преди 50 години К. Шкорпилъ посочи, че при устието на Камчия се е намирала римската крепостъ Erite,² която

¹ Счита́ме за приятенъ дългъ да изкажемъ тукъ благодарностъ на началника на дирекцията на воднитѣ съобщения г. полковникъ Славяновъ за указаното отъ него голѣмо съдействие за тия разкопки. За да предпази новооткрытата старина отъ разрушение, пристанищната управа огради мѣстото съ телена ограда и заздрави разхлабенитѣ части на пода.

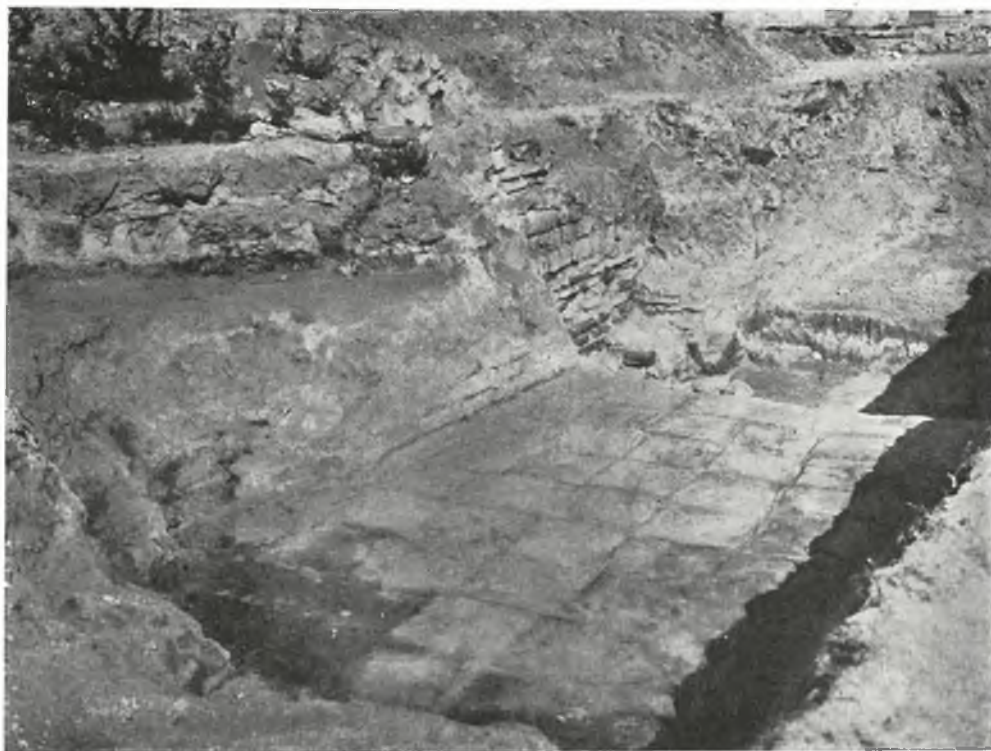
² MSB VIII, 1892, 44.

е означена на Tabula Peutingeriana като първа станция южно отъ Odessos по черно-морския пѣтъ отъ дунавскитѣ земи за Byzantium.¹ Въ ИРАИК X, 526 и 560 и албумъ, табл. CXV, 2 Шкорпилъ даде планъ и описание на крепостъта. Последната, тригълна въ планъ и построена отъ дѣлани камъни, е заемала високия хълмъ въ лѣво отъ устието на рѣката и е служела за защита на моста, остатъци отъ който се виждали тукъ още до преди нѣколко десетилѣтия.

Нашитѣ разкопки презъ 1939 год. показва, че около укреплението се е намирало и селище, което останало да съществува и въ ранно-византийско време. Въ разкопаното пространство се откриха останки отъ една трикорабна базилика, а именно: 1) подова настилка на централния корабъ, на единъ отъ страничнитѣ кораби, на нартиката и въфротно на баптистерия, 2) нѣколко мраморни бази на мѣсто отъ колонадата, която е раздѣляла корабитѣ и 3) разхвърляни кѣсове отъ колони, капители и бази. Отъ стени́тъ на базиликата, е останало много малко поради свличането на почвата къмъ рѣката и поради близостъта на селата Горенъ Близнакъ (Яйла) и Доленъ Близнакъ (Петра), жителитѣ на които отдавна сж разрушавали старината, заради строителния ѝ материалъ. Обаче и това, което е останало сега отъ базиликата, дава представа за плана, конструкцията, архитектурната украса и техниката на строежа.

Църквата е типична базилика (обр. 349), раздѣлена на три кораба съ два реда колони, отъ които сж останали на мѣсто само четири бази отъ северната колонада (обр. 347). Базиликата е имала нартика и едно четиригълно помѣщение (баптистерий?) до северния корабъ. Отъ олтарната часть не е останала никаква следа. Стенитѣ сж били направени отъ недѣланъ камъкъ, споенъ съ хоросанъ, вътрешнитѣ конструктивни подпори — отъ камъкъ и сиво бѣлъ мраморъ, а подътъ (обр. 346) е билъ постланъ съ тухли (размѣри: 0·48 × 0·48 × 0·04 и 0·29 × 0·29 × 0·04). Дължината на постройката е до 30 м., а широчината — до 20 м.

¹ L. Miller, Weltkarte des Castorius, Ravensburg 1888.

Обр. 346. Останки отъ базиликата въ Erite
Abb. 346. Überreste von der Basilik in Erite

Обр. 347. Останки отъ базиликата въ Erite
Abb. 347. Überreste von der Basilik in Erite

Вжтрешността на базиликата съ ней-
нитѣ изящни линии на бѣломраморнитѣ

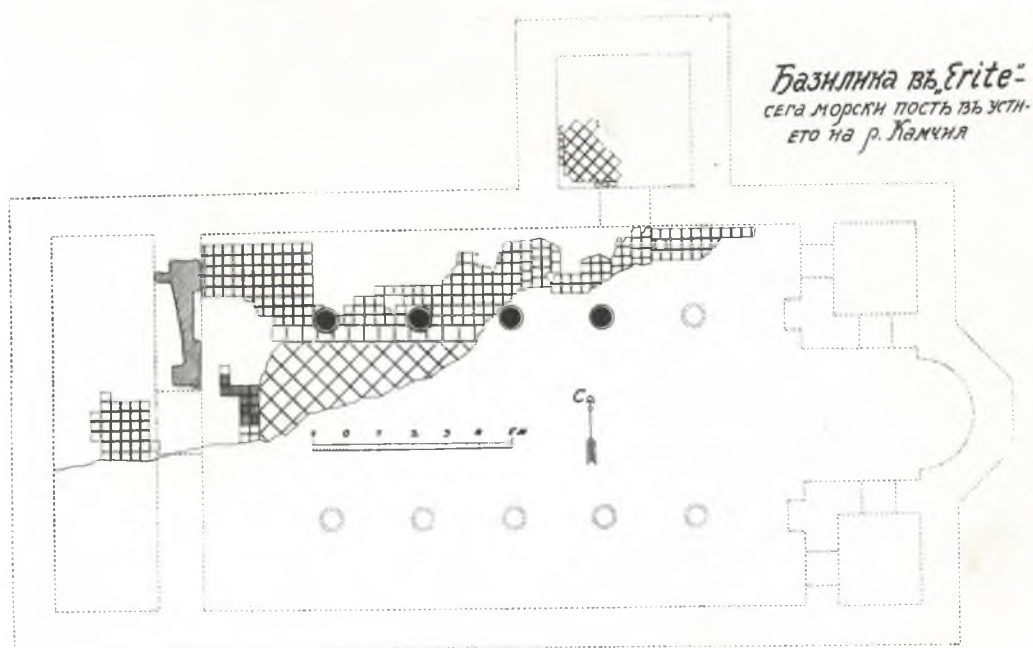

Обр. 348. Мраморенъ капителъ отъ бази-
ликата въ Erite

Abb. 348. Marmorkapitel von der Basilik
in Erite

колони и съ отлично изработенитѣ капи-
тели отъ композитенъ коринтски стилъ
(обр. 348) е представляла хубава гледка,
пълна съ свѣтлина и въздухъ. Подовата
настилка отъ червени и пѣсъчно-жълтени-
кави тухли, наредени по различни оси, съ
своята игра на фугитѣ и цвѣтнитѣ петна
е спомагала за украсата на църквата.

И планътъ на базиликата, и стилътъ на
мраморната украса, и начинътъ, по който
сж наредени подовитѣ тухли, показватъ,
че сградата е построена презъ VI—VII
вѣкъ. Къмъ това време сочатъ камено-
дѣлскитѣ знаци и съкратенитѣ имена,
издѣлбани по базитѣ и капителитѣ: EYEP,
EYA EYT EV, A Четиринадесетъ бронзови
монети — 3 на Юстинианъ Велики (527—
565) и 11 на Маврикий (582—602) —
намѣрени въ базиликата и до нея, опре-
дѣлятъ по-точно нейния terminus ante quem.
Вѣроятно е, че при Юстиниана, когато е
била построена византийската защитна
укрепителна система, е била възобновена
и римската крепостъ Erite. Тогава, за да
задоволятъ религиознитѣ нужди на гарни-
зона и селището, построили и базиликата,

Обр. 349. Планъ на базиликата въ Erite
Abb. 349. Grundriss der Basilik in Erite

подобно на многочислени други случаи, отбелязани до сега на разни мѣста въ България.

На обр. 349 даваме планъ на развалинитѣ на базиликата, въ който сж означени съ пунктиръ възстановенитѣ части. За оправдание на възстановителния ни опитъ посочваме другъ паметникъ въ Варненско отъ сжщото време и отъ сжщия стилъ — базиликата Пиринчъ тепе до Варна, разкопана презъ 1909 год. отъ братя Х. и К. Шкорпилови.¹ Приликата между дветѣ базилики се състои: 1) въ еднаквото поставяне на базитѣ на колонадата върху голѣми квадрати отъ варовикъ съ размѣри до 1·00 м. дължина, 0·80 м. широчина и 0·50 м. дебелина; 2) въ формата на мраморнитѣ бази, състоящи се отъ квадратна плинта, обвърнатъ ехинусъ и цилиндрична плоча, снабдени съ каменарски знаци — букви (базитѣ отъ базиликата Пиринчъ-тепе иматъ знакъ ZQ); 3) въ материала и начина на подреждането на подовата настилка.

С. И. Покровски

Находки въ Преславъ

Народниятъ археологически музей извърши презъ лѣтото на 1941 год. заздравяване на единъ подпоренъ зидъ до кръглата църква, чието предназначение е било преди всичко да пази църквата отъ повреда, понеже тя е построена на високо мѣсто; другото предназначение на сжщия зидъ е било да огражда църквата. Източната му заздравена вече частъ е дълга 17·80, а северната — 18·80 м. Къмъ изтокъ зидътъ още при първия му строежъ е билъ подсиленъ съ единъ полукръгълъ контрафорсъ, чийто диаметръ е 2·90 м., а въ жгъла зидътъ е подсиленъ сжщо съ контрафорсъ съ диаметръ 2·60 м. И двата контрафорса въ старинното имъ състояние не сж били по-низки отъ 4—5 м.

Подпорниятъ зидъ е дебелъ 1·10 м. Той е билъ построенъ съ калъ, но следъ като се е оказалъ слабъ да одържи натиска на насипаната между него и църквата прѣстъ, билъ подсиленъ съ вторъ зидъ заедно съ споменатитѣ контрафорси, вече хоросаненъ

и прилепенъ къмъ първия, дебелъ 0·90 м. Следъ време той сжщо се огъналъ и рухналъ на нѣколко мѣста.

При заздравяването тия два зида се слѣха въ единъ, съ дебелина два метра. Употрѣбиха се старитѣ и нови камъни, споявани съ вароцементовъ разтворъ. Старинниятъ планъ на зида се запази точно, както и неговитѣ здрави мѣста, надъ които стана новото зидане.

Презъ време на заздравяването на зида и на други работи около църквата се намѣриха следнитѣ предмети: единъ юношески скелетъ, доста разложенъ, подъ източния зидъ; керамични откъслечи въ и около църквата въ ограничено количество; мозаични разноцвѣтни кубчета, които се намѣрваха къмъ входа на храма, а повече въ двора и то най-вече въ южната му частъ; вѣнъ отъ църквата, до югозападния ѝ жгълъ, се намѣри криво желѣзо, на една му край халка; откъслечи отъ розови камъни, отъ които сж добивани розовитѣ мозаични кубчета; въ двора, къмъ входа, се оказа насипенъ пластъ, въ който имаше кжсове отъ тухли, керамиди, стъкла и мраморъ; квадратни и трижгълни мрамори отъ настилка; правожгълни части отъ дърво съ спираловидни нарѣзи; предъ входа на нартиката се откри настилка отъ осмोजгълни червени тухли, квадратни сини камъчета и трижгълни бѣли мраморчета; мраморни фрагменти съ кръгли и четвъртити орнаменти по тѣхъ; откъслечи отъ глинени сждове; водопроводъ отъ глинени трѣби, минаващъ презъ двора отъ югъ къмъ северъ; тухла съ дългнести трапчинки; правожгълень шупливъ камъкъ, който на едната си страна има четири дупки, съединени съ прави бразди и въ срѣдата неясна рисунка, а останалитѣ три страни сж сжщо грижливо изгладени, намѣренъ въ насипната прѣстъ, югоизточно отъ олтаря и съ размѣри—дължина 7·5 см., широчина 5·5 см. и дебелина 3·5 см.; предъ входа на двора, отъ дветѣ страни, се разкопаха зидани колони въ срѣдата съ цилиндрични кухни, а на дъното шестъ правожгълни вдълбнатини, въ които се намѣриха прогнили и натрошени отъ влагата кости.

Успоредно съ горната работа, въ Патлейна Областното инженерство разшири

¹ ИВАД III, 1910, 14-21,

пътя за манастира. При тая работа случайно се разкопаха остатъци от четири старинни постройки. Едната от тях е вътрешно керамична работилница с запазени отчасти три зида. Тя има дължина 4·97 м. и шир. 4 м., а зидовете сж дебели 0·90 м.; на височина последният сж запазен до 1·5 м. Покрай зидовете и върху тях се намърха много откъслечи от художествена керамика, подобна на патлейнската. На разстояние 9·9 м. от тая постройка се разкопа друга, сж квадратен планъ, чиито основи сж дълги по два метра. Вътре е запазена отчасти настилата сж квадратни тухли; въ и около тая постройка излѣзоха вжглища, обгорѣла прѣстъ, които подсказватъ, че постройката е служела за пещъ, около която сжщо излѣзоха много начупени тухли и керамиди. Около осемдесетъ метра по-назападъ от тая постройка излѣзе друга, която сжщо има всичкитъ признаци на пещъ, изградена сж много прѣстъ и малко тухли; близу при нея се намърха едно бронзово длето. На разстояние 1·92 м. се разкопа частъ от друга пещъ, сж кржгла форма, правилно зидана сж тухли, въ вътрешността ѝ се забелязватъ дупки като на сводъ и наоколо се намърха много части от обгорѣли тухли.

Понеже тия постройки се откриха късно, тяхното доразкопване и изследване остана за следното лѣто.

Юрд. С. Господиновъ

Новооткрити паметници въ София

При правене изкопите за основи на новостроящи се жилища и обществени сгради въ София презъ последнитъ десетина години бѣха открити подвижни старини и зидове на множество постройки отъ античната Сердика. Новооткрититъ антични постройки се групиратъ предимно около центъра на днешна София — площада около църквата Св. Недѣля и близката му околностъ въ югозападна посока. Освенъ това бѣха сжщо тѣй открити и основи на нѣкои значителни по размѣритъ си постройки вънъ отъ крепостната стена на Сердика.

Въ следващитъ редове ние даваме кратки бележки въ хронологиченъ редъ за открититъ презъ периода отъ 1929 до 1940 година останки отъ сгради и отдѣлни старини, които успѣхме да изследваме, начертаемъ или фотографираме при много неблагоприятни условия, тѣй като частнитъ строежи стопани и предприемачи бързатъ при изкарване на земята работа и разрушаватъ сж бързина разкриванитъ въ земята старинни зидове и пр.¹

Споменатитъ тукъ новооткрити старини заедно сж други паметници отъ античната Сердика ние се надяваме да можемъ на друго мѣсто да обнародваме по-обстойно сж съответнитъ планове, чертежи и снимки.

1. Презъ лѣтото на 1929 година при копане основитъ на днешната монументална сграда на сждебната палата бѣха открити развалинитъ на частъ отъ южната крепостна стена на Сердика и нѣколко други постройки при нея. Откритата стена върви успоредно сж ул. Позитано и се простира отъ бул. Царица Йоанна до ул. Лавеле. Тя е дебела 2·70 м., градена е въ основата сж ломени камъни, споявани сж хоросанъ. Лицето ѝ отъ югъ е облицовано сж три реда голѣми дѣлани каменни блокове (1·35×35×45 м.). Надъ тази облицовка следватъ дванадесетъ реда тухли и надъ тяхъ пакъ ломени камъни. Изкопаната частъ отъ крепостната стена е усилена сж три кули. Крайнитъ две сж трижгълни, а срѣдната е кржгла. Кулитъ отстоятъ една отъ друга по на 60 метра.

До гърба на крепостната стена бѣха изкопани зидове отъ разни правоъгълни постройки прилепени до самата стена. Тяхното предназначение е трудно да се обясни.

Въ пространството между улицитъ Позитано и Лавеле бѣха очистени (по-голѣмата частъ) основитъ на една просторна базилика, ориентирана на западъ. Тя е дълга повече отъ 30 м. и широка 13 м.

¹ За открити по-преди старини въ София вижъ съобщения и бележки за тяхъ въ И А Д I, 1910, 220, 222 сл.; II, 1911, 259, 268 сл.; III, 1912, 328 сл.; IV, 1914, 278 сл.; V, 1915, 208 сл., 222 сл.; VII, 1919-20, 146; И А И I, 1921-22, 244; II, 1923-24, 225; IV, 1926-27, 312; V, 1928-29, 367 сл.; VI, 1930-31, 302; VIII, 1934, 447 сл., XI, 1938, 414, 433.

Посрѣдствомъ два реда мощни пиластри базиликата е била раздѣлена на три кораба. Въ основитѣ, стениѣ на тази базилика сж градени съ пояси отъ тухли (на височина до 2 м.) и надъ тѣхъ слой отъ ломени камъни, споени съ хоросанъ. Стенитѣ сж дебели 1·50 м.

Апсидата, съ която е завършвала въ западния си край базиликата, както и северната дълга стена останаха неразкопани подъ платното на дветѣ споменати улици.

Вънъ отъ крепостната стена на разстояние 40 метра бѣха открити основитѣ на една осамотена правоъгълна малка постройка (6×6 м.), отъ която по посока югозападъ излиза каналъ, вграденъ въ доста дебелъ зидъ. Продължението на канала се губи подъ платното на ул. Алабинска.

Съ откриването на описания откъслекъ отъ стената на крепостта се установи съ положителностъ, до где е стигалъ южниятъ фронтъ на крепостта на Сердика. По-рано тя се дирѣше по на югъ.

2. При копане за основи на Македонския домъ въ мѣстото на ул. Пиротска и ул. Ломска презъ 1930 год., се откри една голѣма сграда съ три успоредно разположени отдѣления и нѣколко бази на колони отъ варовикъ. Близко до жгѣла между ул. Ломска и Пиротска бѣ разкрита частъ отъ дебела стена (2·10 м.), градена отъ ломени камъни и хоросанъ. Тя има посока северъ—западъ.

Бѣха открити и други части отъ стени, но много разрушени.

3. Презъ 1933 год. при извършване землениѣ изкопи за построяване доходното здание на Митрополията въ мѣстото до сградата на Духовната академия, граничещо съ улицитѣ Позитано и Царь Калоянъ, бѣха открити зидове на една голѣма постройка. За съжаление, тази антична постройка повече не можа да се проучи, тъй като по-голямъ дѣлъ отъ нея остава подъ насипа на улица Позитано и подъ сградитѣ на отсрещната страна на тази улица.

Градежътъ и на този комплектъ отъ една дебела външна стена (0·95 м.) и шестъ перпендикулярно къмъ нея лежащи по-тънки стени (0·60 м.) е отъ камъни и тухлени пояси.

Въ непосредствено съседство съ тѣзи зидове, подъ сегашната сграда на Духовната академия, преди десетина години сж били открити къмъ ул. Позитано още зидове отъ антична постройка заедно съ колони, откъслечи отъ архитектурна украса, подставки на статуи и др. Обаче, за съжаление, тогава не е направенъ планъ, нито описание, за да може да се сжди за формата и характера на тоя комплектъ отъ постройки (срв. ИАИ I, 1921/22, 244).

4. Въ дворното мѣсто на ул. Клементина № 7 презъ 1933 год. при копане за основи на нова постройка бѣ разкрита въ земята частъ отъ подова мозаика съ прости геометрични мотиви, образувани отъ разноцветни камъчета.

5. Презъ 1936 год. при копане основи на новостроящата се кооперативна сграда въ мѣстото на ул. Св. София № 8 и ул. Позитано, бѣше открита частъ отъ основитѣ на една, както изглежда, монументална обществена сграда съ лице ориентирано къмъ югоизтокъ. Предъ лицевата страна се намиратъ редица мощни четвъртити постаменти отъ плоски тухли (1·50×1·50 м.), които сж служели за бази на колони. Зидоветѣ на въпросната постройка сж дебели 1·50 м.; тѣ сж градени съ камъни и хоросанъ и на известна височина съ пояси отъ тухли.

По-големата частъ отъ тази постройка лежи затрупана подъ тротоара и платното на ул. Позитано и съседното мѣсто № 6.

6. На мѣстото, включено между ул. Малко Търново и булевардъ Дондуковъ, дето сега се издига доходното здание на осигурителното дружество „Балканъ“, презъ 1936 година бѣха открити останки отъ зидове на нѣкаква голѣма антична постройка. Два отъ зидоветѣ (дебели 1·20 м.) се кръстосватъ подъ правъ жгълъ близо до линията на ул. Малко Търново.

Въ образувания между пресичащитѣ се дебелѣ стени дѣсенъ и юженъ квадратъ сж изградени на разстояние 3 метра единъ отъ другъ, четири успоредни на дебелата стена зидове съ посока изтокъ—западъ. Тѣ сж дебелѣ по 0·60 м.

Всички стени сж градени съ ломенъ камъкъ и хоросанъ. Само въ дебелата

стена съ посока северъ — югъ имаше и поясъ отъ нѣколко реда плоски тухли.

И при този комплектъ отъ зидове не може да се установи, на каква постройка е принадлежалъ, тъй като и тукъ е разкрита само малка частъ отъ основитѣ ѝ.

7. Презъ месецъ юний 1936 година на югозападния жгълъ на пл. Св. Недѣля, при копане основитѣ на нова трамвайна спирка за Княжево, работницитѣ се натъкнаха на стари зидове. Малкитѣ разкопки, предприети подъ надзора на Народния музей, позволиха да се разкрие една малка частъ отъ нѣкаква огромна постройка съ дебели зидове. Открититѣ стени дадоха възможностъ да се види, че изкопаниитѣ малъкъ дѣлъ отъ сградата е билъ съ хипокаустъ. Стенитѣ сж градени съ ломени камъни и пояси отъ тухли.

Стената, отдѣляща две правоъгълни помещения, е по-дебела отъ перпендикулярно лежащата къмъ нея външна стена. При внимателно изследване на градежа ѝ се откри, че въ основитѣ и по цѣлото ѝ разкопано и неразкопано протежение на дължина повече отъ 30 метра е изграденъ единъ засводенъ каналъ, който подъ земята се разклонява въ лѣво и дѣсно въ правилни, перпендикулярни едно на друго разклонения.

Всичкитѣ тѣзи разклонения не можаха да бждатъ проучени, понеже на повечето мѣста сж затрупани съ прѣстъ. Главната артерия подъ разкрития зидъ има отдушници, разположени по на четири метра единъ отъ другъ.

Въ зидарията на откритата частъ отъ сградата има тукъ-тамъ вградени откъслечи отъ римски надписи съ гръцки букви. Тукъ бѣ намѣренъ въ прѣстъта и единъ хубаво запазенъ римски шлемъ съ художествено изработени релефни изображения на челната му страна.¹

Подобни канали въ основата на стенитѣ сж открити напоследъкъ и въ една голѣма римска постройка при Гигенъ (антич. Oescus).

Разкритата частъ подъ нивото на площадъ Св. Недѣля, не позволява съ сигурностъ да се опредѣли характера, формата и размѣритѣ на нѣкогашната

постройка. Само внимателни разкопки на цѣлото пространство около построената сега трамвайна спирка биха дали разрешение на въпроса.

8. По време на павиране началото на бул. Братя Бъкстонъ (откъмъ бул. Ботевъ), презъ 1937 година бѣха открити при снишаване на платното на булеварда основитѣ на една базилика съ голѣми размѣри, ориентирана къмъ изтокъ. Една голѣма частъ отъ базиликата остана подъ насипа на тротоара и двора на бившата окръжна палата. Базиликата е трикорабна. Дълга е около 35 м. и широка 19'60 м. Стенитѣ ѝ сж дебели 0'65 м. Въ основата зидоветѣ сж градени отъ обли рѣчни камъни споени съ хоросанъ, бърканъ съ пѣськъ.

Въ западния си край базиликата завършва съ две преддверия. Централниятъ корабъ е широкъ 10 м., а страничните — по 3'50 м.

Презъ време на копането въ срѣдния корабъ бѣ изровена една четвъртита база на колона отъ варовикъ, а въ мѣстата на дветѣ преддверия — по единъ профилиранъ архитравъ, сжщо отъ варовикъ и кжсове отъ тънка мраморна плоча (1 см.), вѣроятно произлизащи отъ нѣкогашната облицовка на вътрешността на базиликата.

Въ пространството на дветѣ преддверия се изкопаха и основитѣ на четири зидани съ тухли и червенъ хоросанъ старохристиянски гробници. Само въ две се оказаха човѣшки скелети. Външната стена на северния корабъ на едно мѣсто е разрушена и върху нея изградена сжщо една старохристиянска гробница. Това обстоятелство служи като показалецъ за датиране на базиликата.

На 18 метра източно отъ лѣвия корабъ на базиликата бѣ изкопана една голѣма засводена гробница. Вътрешността ѝ се оказа празна.

9. На мѣстото на дружество „Европа“, включено между улицитѣ Алабинска и Царъ Калоянъ, презъ 1937 година при изкопаване основитѣ на киното и жгловата сграда бѣ открита една частъ отъ стена, дебела 4 метра, зидана съ камъни и по петъ реда тухли. Стената върви успоредно съ линията на ул. Алабинска. Поради

¹ Срв. ИАИ XI, 1937, 106, обр. 173.

ограничения размърз на копането не можеше да се изследва протежението на стената, за да се разбере отъ какъвъ строежъ произлиза тя. Твърде е възможно да е отъ крепостната стена на Сердика.

10. Презъ месецъ септемврий 1937 год. при копане основитѣ за южно крило (пристройка) на Държавната печатница, точно на строителната линия, къмъ ул. Оборище, работницитѣ се натъкнали на една засводена старохристиянска гробница, зидана отъ плоски тухли. Гробницата имаше дължина 5·40 м., широчина 3·65 м. и височина 2·50 м.

Вжтре въ гробницата имаше единъ саркофагъ отъ голѣми грубо очукани плочи отъ варовикъ. Коритото на саркофага е дълго 2·55 м., широко 1·50 м. и дълбоко 1 м. Дъното образува самата земя. Въ саркофага се намѣриха три човѣшки скелета; отъ тѣхъ двата бѣха съ глави на западъ. Една полуизтрита медна монета на Константинъ Велики датира погребението въ IV вѣкъ сл. Христа.

Въ лѣво отъ каменния саркофагъ е разположена малка гробница, зидана отъ тухли; тя е дълга 2 м., широка 1·10 м. и дълбока 0·38 м. Тукъ скелетътъ бѣ съ глава на изтокъ.

Въ югозападния жгълъ на гробницата е имало още една гробна камера, сега разрушена.

На източната стена на гробницата се намира ниша.

Входътъ за вътрешността на гробницата бѣше захлупенъ съ каменна плоча. Подътъ на гробницата образуваше пластъ отъ рѣчни камъни съ хоросанъ.

Разрушената зидана гробна камера въ жгъла, разбърканиѣ кости, показваха, че и тази гробница е ограбвана въ старо време.

11. Въ мѣстността „Буката“ (въ кварталъ Иванъ Вазовъ) до 1938 година се издигаше една неголѣма конусовидна могила, която бѣ разрушена при строежа на новата сграда на II Софийска мъжка гимназия. При разчистване прѣстѣта на могилата бѣха намѣрени кжсове отъ голѣмъ римски саркофагъ. Това показва, че могилата е разкопавана и саркофагътъ още въ старо време е билъ ограбенъ и счупенъ.

Подъ разчупенитѣ блокове на саркофага се намѣри една бедрена кость.

12. Въ 1939 година при копане за мазе подъ южния корабъ на музейната сграда (Биюкъ-джамия) бѣха изкопани два жглови зида отъ нѣкаква постройка, голѣма частъ отъ която лежи подъ срѣдния корабъ на джамията и двора предъ входа ѝ. Зидоветѣ сж градени въ основата съ рѣчни валуни, споявани съ хоросанъ на височина 1 м. и надъ тѣхъ 5 реда плоски тухли. Дветѣ споменати стени, образуващи жгълъ на постройката, сж дебели 0·80 м. Къмъ стената, ориентирана къмъ изтокъ е изградена перпендикулярно още една по тънка стена (60 см.); тя е измазана съ шукъ и украсена съ четирижгълни рамки, изписани съ червена и черна боя. Първиятъ четирижгълникъ, стоящъ до напрѣчната дебела стена е изписанъ съ червена боя, вториятъ — съ черна. Следващиятъ, който е доста разрушенъ, е изписанъ сжщо съ червена боя.

Въ откритото помѣщение се намѣри и едно повредено торсо отъ мраморна статуя на богинята Диана въ естествена величина. Торсото представлява грижлива работа на нѣкой римски копистъ.

13. При копане основитѣ на сградата на осигурителното д-во „Задруга“, наоудяща се на жгъла на улицитѣ Раковски и Стара планина, работницитѣ изровили презъ 1939 год. изъ прѣстѣта отъ къмъ ул. Стара планина една глава отъ бронзова статуя на Аполонъ. Главата е добре запазена. Отъ ударъ съ нѣкакво орждие е хлѣтнала лѣвата буза. Главата е висока 36 см. Повърхността ѝ е позлатена. Сега на мѣста тази позлата е олющена. Очитѣ сж празни дупки.

Главата представя популярния въ римско време типъ на Аполонъ съ вързана на възелъ коса надъ челото, създаденъ отъ гръцкия скулпторъ Пракситель.

Тази глава е единъ отъ най-хубавитѣ паметници, намѣрени въ Сердика. Сега главата се пази въ сбиркитѣ на Народния археологически музей въ София (обр. 350).

На мѣстото, дето бѣ изровена главата, нито пъкъ изъ останалото пространство, при копането за основи не се намѣриха никакви старинни остатѣци или зидове. Това обстоятелство ни кара да пред-

полагаме, че главата е била взета от нѣкъде и тукъ захвърлена или загубена при неизвестни намъ обстоятелства. Мѣ-

Обр. 350. Бронзова глава на Аполонъ
Abb. 350. Bronzekopf des Apollon aus
Sofia (Sofia, Nationalmuseum)

стото, дето се намѣри главата, не лежи много далечъ отъ стениѣ на античния градъ.

14. Презъ 1939 год., при извършване землениѣ работи по постройка на собствено здание на Лозенската популярна банка на булевардъ Царица Йоанна, № 6, бѣ разкрита частъ отъ основитѣ на една голѣма сграда. Най-първо бѣха разчистени два дебели зида (1 м.) отъ по-късно време, градени съ камъни и хоросанъ. На мѣста се виждаха и начупени плоски тухли.

Единиятъ отъ зидаветѣ лежеше върху срѣдата на частъ отъ единъ перистилъ отъ по-старо време. При разчистване на прѣстѣта се намѣриха in situ две право-

жгълни бази на колони отъ варовикъ, отстоящи една отъ друга на 3 м. Бѣше изкопана и частъ отъ двора, постланъ съ правожгълни плочи.

Откритата частъ отъ перистилъ е принадлежала на нѣкоя римска кѣща, нахояща се вѣнъ отъ укрепления градъ — предъ неговитѣ стени.

Останалитѣ части отъ това жилище сж били разрушени, когато сж били изградени споменатитѣ по-горе дебели стени на нѣкаква голѣма постройка.

15. По време на строежа на сградата на трудовата борса намираща се между ул. Графъ Игнатиевъ и ул. Денкоглу презъ 1940 година бѣха открити основитѣ на една голѣма постройка съ нѣколко отдѣления, една колонада предъ тѣхния северозападенъ фронтъ и ограденъ съ дебела стена просторенъ дворъ. Стенитѣ сж зидани съ редуващи се пояси отъ ломенъ камъкъ и плоски тухли. Нѣколко отъ каменнитѣ колони се намѣриха паднали предъ тѣхнитѣ зидани отъ тухли подставки. Сжщо тѣй на мѣстото предъ покритата колонада се намѣриха на разни дълбочини, обаче на близо, откъслекъ отъ срѣдната частъ отъ камененъ фронтонъ на храмъ съ скромни размѣри, посветенъ на египетския богъ Сераписъ, както за това научаваме отъ надписа съ посвещение, издълбанъ въ лѣво

Обр. 351. Торсо отъ статуя
Abb. 351. Torso einer Marmorstatue
aus Sofia

отъ релефното изображение на кржгълъ щитъ, украсенъ въ срѣдата съ глава на Медуза (срв. стр. 220 сл., обр. 313 сл.).¹

Освенъ това наблизю до фронтонната частъ се изкопаха и два откъслека отъ архитравъ, откъслекъ отъ коринтски капителъ, едно торсо отъ мраморна статуя на жена въ естествена голѣмина (обр. 351)

Обр. 352. Подставка на статуя отъ София

Abb. 352. Basis einer Statue aus Sofia

и една низка правоъгълна подставка (обр. 352) отъ статуя съ следния гръцки надписъ:

Ἀγαθῇ τύχῃ
Ὀδοκλείαν Πρόχλαν
ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος.

Отъ надписа се вижда, че върху тази подставка е стояла статуята на една заслужила на града Сердика жена, поставена отъ името на градския съветъ и народа.

На дветѣ мѣста въ зидовѣтъ на самата постройка и на зида, ограждащъ правоъгълния дворъ предъ сградата, се намѣриха взидани като строителенъ материалъ една малка статуйка на жена отъ мраморъ и една цѣла колона отъ варовикъ.

Споменатитѣ откъслечи отъ фронтоната на храмъ на Сераписъ, архитрави и капителъ произхождатъ отъ разрушения храмъ и сж донесени тукъ отъ друго мѣсто. Характерътъ на открититѣ основи на по-

стройката не позволява да се мисли, че каменнитѣ архитектурни фрагменти сж отъ нея. Освенъ това и градежътъ на стенитъ показва, че въпросната сграда е отъ друго време.

По положението си и тази обширна постройка съ колонада и ограденъ дворъ е лежала вънъ отъ стенитъ на античния градъ, близу до южния имъ фронтъ.

16. Въ мѣстото, находяще се на ул. Клементина, № 13 (въ съседство съ площада около Св. Недѣля) при копане основи за нова сграда бѣха открити два успоредни зида, градени съ плоски тухли. Тѣ иматъ посока северъ—югъ. Тукъ въ пласта, образуванъ отъ разрушени зидове, бѣха извадени два откъслека отъ колонки съ витлообразни канелюри, два откъслека отъ дѣсната половина на една надгробна плоча отъ варовникъ.

Върху по-голѣмия откъслекъ (инв. № 7036) сж запазени шестъ реда надписъ на гръцки;

1. ὙΡΗΛΙΩ	 Αὐρηλίω
VIANW CTPA	 νίανω στρα-
ENIBIΘY	[τιώτη...]ενι Βίθυ-
ΟCAYPHΛΙOC	[ς]ος Αὐρήλιος
5. NETOC BOY	 νετος Βου-
IOY	 ιου

Върху по-малкия кжсъ има три реда отъ надписа:

Λ. COT
KYTATW
MNHM

Освенъ споменатитѣ паметници бѣха намѣрени и единъ откъслекъ отъ акантовъ капителъ и единъ очуканъ въ правоъгълна форма камъкъ съ частъ отъ гирланда.

По всичко изглежда, че описанитѣ откъслечи произхождатъ отъ разни мѣста и постройки и тукъ сж били употребени като градивенъ материалъ.

17. Презъ 1940 год. Народниятъ музей предприе подъ надзора на музейния архитектъ г. П. Карасимеоновъ разкопки около църквата св. Георги.¹ Като резултатъ отъ

¹ Подробно описание на този фронтонъ заедно съ другитѣ останки отъ архитектурната украса на храма е дадено отъ архит. Бобчевъ на стр. 218.

¹ Въ тѣсното дворче около църквата сж правени сондажни разкопки и по-рано презъ 1921 и 1932 год., срв. Б. Ф и л о в ъ Софийската църква св. Георги, София 1933, V сл.

тѣзи разкопки можа да се установи окончателно формата на страничните отдѣления около централния куполъ, за която по-рано имаше само предположение.¹

Освенъ това се установи, че освенъ въ централното кръгло помѣщение, хипокаусти е имало и въ разположенитѣ около него правоъгълни отдѣления.

Установи се и друга една подробностъ отъ първоначалния архитектуренъ комплектъ. Предъ сръдното западно отдѣление, презъ което се е влизало и въ централното кръгло помѣщение, е имало голѣмъ правоъгъленъ атриумъ. Отъ него презъ време на разкопкитѣ се откриха само частъ отъ стѣнитѣ отъ северъ и югъ, останалитѣ части лежатъ подъ настилката на улицата и подъ намиращитѣ се отсреща частни къщи.

18. При копане основитѣ на сградата на правния факултетъ въ мѣстото включено между бул. Константинъ Стоиловъ и ул. Шипка, при жгъла близо до ул. Шипка работницитѣ разкриха една група отъ три зидани старохристиянски гробници. Дветѣ отъ тѣхъ бѣха съ скромни размѣри, а третата — засводена бѣ 5·50 м. дълга, 4·30 м. широка и 2·75 м. висока. Стѣнитѣ ѝ сж градени съ плоски тухли и дебели пластове отъ хоросанъ между тухлитѣ. Тази гробница бѣше ориентирана на североизтокъ. Входътъ ѝ е отъ южната страна. Отвръстнието бѣ затулено съ единъ голѣмъ камененъ блокъ.

На дветѣ тѣсни страни на гробницата имаше отвжтре по две тѣсни ниши. Стѣнитѣ отвжтре сж измазани съ шукъ, обаче нѣмаше никакви следи отъ украса.

Подътъ на гробницата е направенъ отъ плоски тухли подпирани отъ тридесетъ и две стълбчета (високи 30 см.) изградени отъ плоски тухли.

Тѣй, като гробницата е била градена въ пѣсченъ пластъ, за по-голѣма устойчивостъ основитѣ ѝ сж положени върху дебелъ пластъ отъ рѣчни камъни, споени съ хоросанъ.

При откриването на гробницата, сводътъ ѝ се указа разрушенъ и цѣлата вътрешностъ изпълнена съ черна прѣстъ. Въ прѣстѣта се намѣриха откъслѣци отъ глинени сѣдове отъ късното сръдновѣковие и желѣзни гвоздеи, вѣроятно отъ ковчегъ. Това показва, че гробницата е била използвана и по-късно за погребение.

Т. Д. Герасимовъ

Нови антични паметници въ музея на д-во

„Августа Траяна“ въ Стара Загора

1. Бронзова статуетка на Афродита (обр. 353). Намѣрена въ мѣстността „Тритѣ могили“, на около 4 клм. североизточно отъ града. Богинята е представена въ цѣлѣ рѣстъ, гола, безъ ржце. Висока е 17 см. Дѣсниятъ ѝ кракъ е отчупенъ подъ колѣното, а погледътъ е устременъ напредъ. Косата ѝ е сресана отпредъ къмъ лицето въ двойно руло, а отзадъ е събрана въ красиво изплетенъ кокъ, поставенъ на тила. Произхожда вѣроятно отъ II—III в. сл. Хр.

2. Мраморна статуетка на Ероса (обр. 354). Намѣрена въ Стара Загора при копане основитѣ на новостроящата се сграда за мъжка гимназия. Липсватъ краката и долната частъ на корема. Въ това състояние статуетката е висока 34 см., а само главата — 8·5 см. Цѣлата ще да е била вѣроятно около 70 см. Коситѣ, покриващи главата, сж гъсти, кждрави и вчесани на пжтъ. Тѣ сж пуснати свободно отъ дветѣ страни на главата, като покриватъ ушитѣ, частъ отъ врата и стигатъ до раменетѣ. Главата е наклонена налѣво, дръпната назадъ и се опира на рамото, което пкъ е доста подигнато. Лѣвата ржка е отчупена подъ мишцата. Презъ дѣсното рамо е праметнатъ ремъкъ отъ колчанъ, който виси на гърба на Ероса. Запазени сж части отъ крилата: повече отъ лѣвото и помалко отъ дѣсното. Фигурата е гола. Мраморътъ е много чистъ. Изработка хубава.

3. Бронзова статуетка на Аполонъ (обр. 353). Намѣрена на сжщото мѣсто въ Стара Загора. Аполонъ е представенъ стоящъ въ цѣлѣ рѣстъ. Статуетката е 11 см. висока. Лѣвиятъ ѝ кракъ е поставенъ на-

¹ Ф и л о в ъ, цит. съч., 24, обр. 22.

предъ и върху него пада, тежестта на тѣлото. Дѣсниятъ е леко повдигнатъ. Той е съ отчупено наполовина ходило (лип-

коса покрива ушитѣ и половината чело. Тя е сресана отпредъ къмъ лицето въ двойно руло, а отзадъ е събрана въ два

Обр. 353. Бронзови статуетки на Афродита и Аполонъ отъ Стара Загора
Abb. 353. Bronzestatuetten der Aphrodite und des Apollon aus Stara Zagora

сватъ прѣститѣ). Върху лѣвата ржка, която е полуспусната надолу, е праметнатъ краятъ на платъ, който е увитъ около врата, покрива отчасти раменетѣ и гърдитѣ и презъ лѣвото рамо се спуща отзадъ по гърба. Останалата частъ на тѣлото е гола. Дѣсната ржка е прострѣна напредъ. Главата е леко обърната надѣсно, а погледътъ е устременъ напредъ. Буйна

красиво изплетени кока, поставени на темето. Статуетката е покрита съ тъмно-зелена патина.

4. Мраморна плочка съ изображение на тракийския конникъ (обр. 355). Намѣрена въ Стара Загора на сжщото мѣсто. Плочката е четвъртита съ заобленъ горенъ край. Висока 20 см., широка 12 см., дебела 3 см. Отзадъ грубо одѣлана. Конни-

кътъ е голобръдъ съ вълнообразно на-
кждрена коса. Голъ, наметнатъ само съ
развѣта назадъ хламида. Дѣсната му ржка
е сложена върху задната частъ на коня.

Обр. 354. Мраморна статуетка на Еросъ отъ
Стара Загора

Abb. 354. Marmorstatuette des Eros aus
Stara Zagora

Въ лѣвата държи юздата. Подъ коня куче,
застигнало и захапало поваленъ глиганъ.
Заедно съ предметитѣ № 3 и 4 е намѣ-
рена и една бронзова монета отъ Авре-
лиана (220—275 г. сл. Хр.), по която тѣ
могатъ да се отнесатъ къмъ III вѣкъ сл. Хр.

5. На площадъ Князь Симеонъ Тър-
новски въ Стара Загора при копане осно-
витѣ на новостроящата се сграда за сж-
дебна палата се намѣриха развалини отъ
постройки, останали отъ римския градъ.
Между тѣхъ се оказа и единъ жгълъ отъ

Обр. 355. Мраморенъ релефъ на тракийски
конникъ отъ Стара Загора

Abb. 355. Marmorrelief des thrakischen
Reiters aus Stara Zagora

Обр. 356. Части отъ мраморна маса и мраморна плоча отъ Стара Загора
Abb. 356. Teile eines Marmortisches und einer Marmorplatte aus Stara Zagora

крепостната стена заедно съ частъ отъ основитѣ на една югозападна жглова кула, изградена съ голѣми мраморни блокове. Стената е широка 3 м., градена е отъ камъкъ и пояси отъ тухли, споявани съ дебелъ пластъ хоросанъ, примѣсенъ съ чукани керамиди. Северно отъ кулата и източно отъ западната стена се очертахъ два реда кжсове отъ мраморни колони, наредени отъ западъ къмъ изтокъ на разстояние 4.5 м. една отъ друга. Разстоянието между двата реда колони бѣше 10 м. Намѣриха се осемъ такива кжса, високи отъ 0.80 до 1.10 м. и дебели 0.45 м. Между третата и четвъртата колона на южния редъ се изровиха три приблизително еднакви отчупки отъ крака на маса (обр. 356) 0.45—0.40 м., дебелина 0.08 м. Тѣ завършватъ съ образи на лѣвски глави съ силно разтворени уста. И на дветѣ глави липсва долната челюсть, а отъ запазенитѣ имъ горни челюсти се показватъ отъ дветѣ имъ страни по единъ жбѣ. Третата отчупка отъ масата е помалка (0.30—0.40) м., но има сжщата дебелина 0.08 м. На края е изобразенъ лѣвски кракъ, съ много добре запазена лапа. Изобщо, изработката на краката на масата е била много грижлива.

На това мѣсто се намѣри още единъ откъслекъ отъ мраморна плоча (обр. 356), дълъгъ 56 см., широкъ 34 и дебелъ 10 см., върху който е изобразенъ единъ кръстъ съ разширяващи се рамена (21×24) см. Долниятъ край на кръста липсва. Сжщиятъ е поставенъ въ рамка.

Все тамъ се изрови единъ мраморенъ свѣтильникъ (обр. 356). Той е високъ 24 см. Горниятъ му край има формата на петолъстна розета съ диаметръ 0.20 м.

Между листата и въ срѣдата на розетата има дупки, свързани съ каналчета, презъ които е идвало масло за фитила.

Цѣлата тази находка е едно указание за останки отъ старохристиянски храмъ, вѣроятно отъ времето на Юстиниана Велики или близко до него.

Хр. Райковъ

Находки и вѣсти отъ разни мѣста

София. — На североизтокъ отъ Подуенския геренъ, близу до Седемтъ могили,

въ мѣстността Изворитѣ, върху едно слабо възвишение срѣдъ мочурливитѣ ливади, се виждатъ следи отъ зидове. По останкитѣ, които могатъ да се забележатъ около зидовѣтъ, по кржглитѣ нѣкжде тукъ запазени помѣщения, може да се сжди, какво на това не много отдалечено мѣсто отъ нѣкогашната Сердика трѣбва да се търси една красива римска вила, *villa rustica*.

Вече по-близо до Подуене, въ мѣстността Подуенско пладнище, тамъ дето започва ул. Гинци, безъ съмнение се е намирала втора подобна вила.

Въ западнитѣ окрайнини на София, на лѣвия брѣгъ на Владайска рѣка, въ мѣстността Земянене, въ имота на Ташко Стоицевъ на ул. Възкресение 1, се виждатъ при сухо време основи отъ стари зидове. Дето тѣзи зидове сж открити личи, че сж строени съ рѣчни камъни, споени съ бѣлъ харосанъ. Около тѣзи зидове, които обхващатъ едно доста голѣмо пространство, се намиратъ парчета отъ тухли, широки керамиди. Явно е, че и тукъ трѣбва да е сжществувала нѣкоя вила отъ по-късната римска епоха.

Презъ лѣтото на 1941 год. при копанъ за основи на нова постройка на жгъла на ул. Веслецъ и Гробарска, на дълбочина около 1 м., е билъ разкритъ частъ отъ крепостниятъ зидъ на Сердика. Зидътъ е дебелъ 3.50 м., граденъ съ обикновени камъни, споени съ бѣлъ харосанъ. Зидътъ има посока югъ—северъ. Обр. 358.

Въ Народния археологически музей подъ № 665 на срѣдновѣковния отдѣлъ се пази каменна колона, вис. 1.82 м., съ надписъ отъ времето на Омуртага. Колоната произхожда отъ Провадия. Цѣлата литература по надписа е дадена у В. Бешевлиевъ, Първобългарски надписи, ГУИФФ XXXI, 1, стр. 41, 69 сл.

Въ долния лѣвъ жгълъ на колоната, въ страни отъ надписа, е отминаванъ незабелязанъ единъ релиефъ на тракийски конникъ, който заема една площъ отъ 48×40 см. Конникътъ е въ ходъ надѣсно, съ лице en face, съ вдигната дѣсна ржка въ положение на *benedictio latina*.

Образът е доста заличен, та нѣщо положително за облѣклото не може да се каже. Обр. 358.

Самото обстоятелство, че образът на конника се намира на колона заедно съ прабългарски надписъ позволява да се правятъ нѣкои догадки и заключения.

✓ **с. Алдомировци, Софийско.** — При изравняване двора на Цвѣтко Младеновъ, въ

рилъ презъ априлъ 1940 год. въ нивата си, въ мѣстността Бекринъ гробъ, горна частъ отъ надгробна плоча, вис. 80 см., шир. 70 см., деб. 32 см. Горниятъ заостренъ завършекъ на плочата пречупенъ. По срѣдата се вижда грубо изображение на бюстъ съ лѣтя около главата. Плочата е ограничена съ колони, които завършватъ съ листовидни капители. Въ страни акротерии. Върху рамката на плочата и въ полето

Обр. 357. Частъ отъ крепостната стена на Сердика

Abb. 357. Ein Teil der Festungsmauer von Serdica

западния край на селото, предъ рѣкичката, която тече отъ северъ къмъ югъ, презъ мартъ 1940 год. билъ откритъ гробъ, разположенъ изтокъ — западъ, издълбанъ на 2 м. дълбочина въ източното подножие на скалистата тукъ могила. Дължината на гроба е 1.80 м., широчината 70—80 см. Гробътъ билъ засипанъ съ прѣстъ. Долната частъ на гроба била обградена съ тухли съ размѣри 60×50 см. и 30×30 см. при дебелина 8—7 см., споени съ хоросанъ. При разкриване на гроба били намѣрени запазени коститѣ на починалия, една стъклена чаша и едно стъклено шишенце, после начупени.

с. Бутроинци, Трънско. — Жителътъ на селото Хр. Станоевъ Катранджийски намѣ-

нечетливъ гръцки надписъ, съ вис. букви 4 см. Обр. 359.

Надъ Бутроинци се намира Драговски камъкъ, връхъ стрѣменъ и скалистъ съ градище и останки отъ зидове, градени съ камъни и тухли. За находката съобщава Ас. Василиевъ, учителъ.

с. Мраморъ, Трънско. — При прокарване на пѣтъ отъ с. Мраморъ за с. Кожинци въ една могила, позната подъ името Велина чука била разкрита гробница, отъ дето били прибрани: бронзовъ герданъ съ странични верижки, къмъ които били прикрепени висулки, плоски тенекийки, топчета и др. Заедно съ гердана

били намѣрени костенъ прешленъ, маниста, два прѣстена, разчупени стѣклени сѣдчета и др. Обр. 360.

Въ могилата били намѣрени повече гробове. Нѣкои отъ гробовѣтъ били застлани

лище отъ римската епоха. Сведенията сж дадени отъ Хр. З. Каранджуловъ.

с. Конска, Брѣзнишко. — Въ зеленчуковитѣ градини на с. Конска, въ земли-

Обр. 358. Релефъ на тракийски конникъ върху колона съ прабългарски надписъ

Abb. 358. Relief des thrakischen Reiters auf einer Säule mit protobulgarischer Inschrift

съ четвъртити тухли. Отъ източната страна на могилата има въ скалата стѣпала, високи до 80 см.

Близу до тази могила имало и друга могила, отъ дето били извадени преди години камъни отъ стара постройка. Наоколо се намирали разхвърлени парчета отъ тухли и глинени сѣдове. Тукъ сж и мѣстноститѣ Кула, Градище, Виноградъ.

Отъ находкитѣ личи, че въ близката околностъ е сѣществувало значително се-

щето на с. Върба сж били разкрити основи отъ стари постройки, които по изпратенитѣ скици личатъ да произхождатъ отъ нѣкоя римска вила, villa rustica. Подобни вили се разкриватъ вече на много мѣста въ България (ИАИ XII, 407 сл. Обр. 361.

Берковица. — Въ Берковица е намѣренъ доленъ дѣсенъ жгълъ отъ надгробенъ паметникъ, запазенъ сега у учителя Карталевъ. По профилираната рамка брѣ-

шлянови листа. Отъ надписа сж запазени само нѣколко отдѣлни букви. Обр. 362.

Обр. 359. Надгробна плоча отъ Бутроинци
Abb. 359. Marmorstele aus Butroinci

с. Гаганица, Берковско. — Въ общината на селото сж запазени следнитѣ два интересни паметника:

1. Отчупена отъ всички страни варовикова плоча, вис. 52 см., шир. 62 см., деб. 10 см. Върху плочата грубо изображение на богъ Митра. Митра голъ, само съ мантия презъ раменетѣ съ лице еп фасе, съ вдигната дѣсна ржка, въ която държи въроятно кама, стжпилъ съ лѣвия кракъ върху поваленъ на земята бикъ. Предъ Митра правъ факлоносецъ. Задъ Митра неясенъ образъ на бюстъ на втория факлоносецъ. Изображението доста извѣтрѣло. Обр. 363.

2. Оброчна плочка, горе закржглена, съ образа на Артемида. Артемида въ обичайното облѣкло и положение съ лице еп фасе, съ опънатъ лжкъ. На горната рамка надпись:

Обр. 360. Могилна гробна находка отъ Мраморъ
Abb. 360. Hügelgrabbeilagen aus Mramor

Ἀρτέμει[ς]

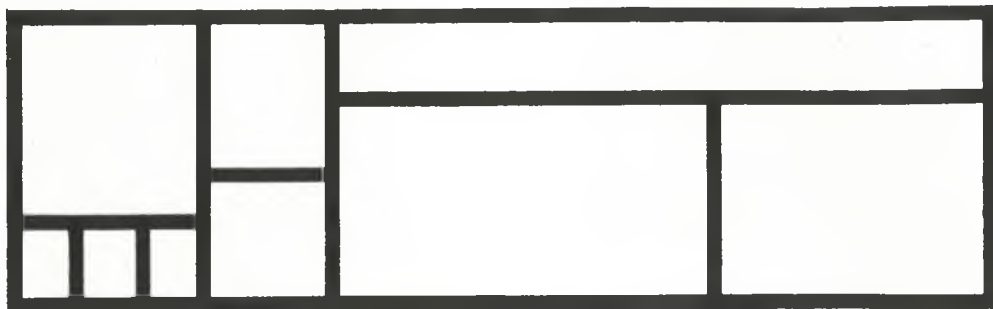
Часть от надписа на долната рамка
отчупенъ. Може да се прочете:

ΙΟΥ // // // // ENΘ //

Фердинандъ. — Презъ пролѣтѣта на
1941 год. подъ Градището сж били намѣ-
рени нѣколко паметници, прибрани сега
въ мѣстната гимназия.

с Конска - Брѣтнѣшко

M-1/100

Обр. 361. Планъ на римска постройка въ Конска
Abb. 361. Römischer Bau bei Konska

Останкитѣ отъ буквитѣ явно криятъ въ
себе си нѣкое тракийско име.

Тази плочка е обнародвана и въ ИАИ XII
434, но безъ образа, който сега се дава
тукъ. Обр. 363.

Обр. 362. Надгробенъ паметникъ
въ Берковица
Abb. 362. Grabstele aus Berkovica

1. Продълговатъ камъкъ, който завършва
въ края съ глава на лъвъ. Дълъгъ 1.25 см.,
вис. 28 см., деб. 25 см. Този камъкъ про-
изхожда вѣроятно отъ постройка и е билъ
поставенъ въ жгѣла на нѣкой покривъ.
Обр. 365.

2. Четвъртитъ олтаръ, горе и долу
профилиранъ. Дѣсниятъ горенъ край отчу-
пенъ. Вис. 72 см., шир. 50 см., деб. 36 см.
Обр. 367.

Обр. 363. Варовникова плоча съ изображение
на Митра отъ Гганица
Abb. 363. Kalksteinplatte mit Mithrasdarstellung
aus Gaganica

Обр. 364. Оброчна плочка съ Артемида
отъ Гганица

Abb. 364. Marmorrelief der Artemis aus
Gaganica

Обр. 366. Олтаръ отъ Фердинандъ

Abb. 366. Altarstein aus Ferdinand

Върху предната страна на олтара над-
писъ съ посвещение на Силванъ:

Silvano

Sancto

Aelius Severus

(centurio) leg. XI Cl.

3. Четвъртитъ олтаръ, горе и долу про-
филиранъ, вис. 92 см., шир. 43 см. при
основата, деб. 30 см. Обр. 366.

Обр. 365. Архитектуренъ кжсъ отъ Фердинандъ

Abb. 365. Architekturfragment aus Ferdinand

Обр. 367. Четвъртитъ олтаръ съ посве-
щение на Силванъ отъ Фердинандъ

Abb. 367. Altarstein aus Ferdinand

На предната страна надписъ:

*Aram cum
sigillo
P. Ael. Cle-
mens be(ne)ff(iciarius)
co(n)s(ularis) leg. I
Ital. et Aur.
Rufina cum
suis ex vo-
to pos.*

Тукъ за втори пжтъ срѣщаме отъ Фердинандъ единъ *beneficiarius consularis* (Kalinka, *Antike Denkmäler*, n. 171).

4. Бронзова статуйка на бога на плодородието Приапъ, вис. 8 см. Приапъ съ дълга брада и буйна коса. Върху главата калатъ, подъ калата вѣнецъ огъ бръшлянови листа. Облѣченъ е въ дълга дреха

Обр. 368. Бронзова статуйка на Приапъ отъ Фердинандъ

Abb. 368. Bronzestatuetten des Priapos aus Ferdinand

съ ржкави, препасана въ кръста. Тази дреха покрива само задната половина на тѣлото. Съ дветѣ си ржце Приапъ поддържа кошница съ плодове. Частно притежание. Обр. 368.

с. Митровци, Фердинандско. — Въ ол-тара на мѣстната църква е вграденъ античенъ паметникъ, сега видимъ надъ земята, 48 см., шир. 55 см. Обр. 369.

Обр. 369. Античенъ паметникъ отъ Митровци
Abb. 369. Grabstele aus Mitrovci

Върху рамката личатъ нѣколко букви, които може да сж издѣлбани и въ по-късно време. Вижда се AG DOL

На предното поле се чете

*Muco Eptenis
T. Zimius Bithi*

с. Подгоре, Бѣлоградчишко. — Въ развалинитѣ на близката тукъ крепостъ, около която се намирали стари рудници, била намѣрена бронзова статуйка на Приапъ, вис. 9 см. Приапъ брадатъ, съ висока качулка и дреха, която закрива само гърба и гърдитѣ, поддържа съ лѣвата ржка кошница съ плодове. Дѣсната ржка вдигната нагоре. Сега частно притежание. Обр. 370. За находката съобщава В. Атанасовъ, у-ль.

с. Неговановци, Видинско. — Бронзова статуйка на конникъ, вис. 13 см. Дветѣ ржце и лѣвия кракъ отчупени. Конникътъ съ островърхъ шлемъ, гжста брада, облѣченъ въ кжсъ препасанъ хитонъ и мантия, привързана на дѣсното рамо. Дѣсниятъ кракъ обутъ съ навивки. Обр. 371. За находката съобщава В. Атанасовъ, у-ль.

с. Синаговци, Видинско. — Презъ септемврий 1940 год. въ мѣстността Кърнула заедно съ предисторически материали била намѣрена и една каменна плоча съ раз-

мѣри 80×50 см. съ посвещение на богинята Диана. Надписътъ гласи:

Dianae

L. Herennius Germanus vet. leg.

III. P. F. et Herennia Secunda l. m.

posuit

Обр. 370. Бронзова статуйка на Приапъ отъ Подгоре

Abb. 370. Bronzestatuetten des Priapos aus Podgore

с. Ботево, Видинско. — Въ землището на с. Ботево до шосето Видинъ—Ломъ, при реголване на една нива за лозе, презъ май 1940 год. е била открита семейна гробница, измазана вжтре съ хоросанъ и боядисана съ червена боя. Въ тази гробница сж намѣрени два каменни саркофага—единъ на възрастнъ, а другия на малко дете. Въ по-голѣмия саркофагъ сж намѣ-

рени три глинени стомнички, една монета, а вѣроятно и нѣкакви накити, после укрити. Въ малкия саркофагъ е била намѣрена малка лъжичка, направена отъ слонова костъ. За гробницата съобщава В. Атанасовъ, у-ль.

с. Арчаръ, Видинско. — Въ старата Ratiaria продължаватъ да се откриватъ нови археологически паметници. Презъ пролѣтътъ на 1940 год. въ градището е била открита една семейна гробница съ две отдѣления. Изградена е съ голѣми блокове, като дветѣ отдѣления сж раздѣлени съ една стена. Предъ всѣко отдѣление е имало поставенъ по единъ надгробенъ паметникъ съ надписъ. Освенъ това самитѣ входи сж били затворени съ по единъ

Обр. 371. Бронзова статуйка на конникъ отъ Неговановци

Abb. 371. Bronzestatuetten des thrakischen Reiters aus Negovanovci

четвъртитъ блокъ. Покривътъ се е състоялъ отъ две пресѣчени пирамиди — блокове.

Върху горната част на единъ отъ намѣренитѣ паметници, който има профилирана рамка и колонки съ капители въ страни, се чете:

T(ito) Fl(avio) T(iti) f(ilio) Pap(iria)
Arruntio

dec(urio) col(oniae) Rat(iariae)

Съобщение за находката дава В. Атанасовъ, у-ль.

Обр. 372. Надгробенъ паметникъ отъ Арчаръ
Abb. 372. Grabstele aus Ratiaria

гр. Орѣхово. — Въ лозето на Фуадъ Юсуфовъ билъ откритъ гробъ, дето били намѣрени нѣколко глинени панички, които иматъ предисторически произходъ. Тѣ сж сръдно 6 см. високи при диаметръ отъ 7 до 9 см. Обр. 372. За находката съобщава В. Шарковъ.

- с. Долни Вадинъ, Орѣховско, — Бронзова статуйка на Венера, вис. 9.5 см. Дѣс-

Обр. 372. Глинени сждове отъ Орѣхово
Abb. 372. Tongefässe von einem Grab bei Orehovo

ната ржка отчупена. На главата висока прическа. Косата привързана на тила. Обр. 373.

Доленъ дѣсенъ жгълъ отъ мраморна плоча, вис. 7 см., шир. 9.5 см. съ останки отъ изображение на богъ Митра. Запазена

Известия на Археол. Инст. XIV

е само колесница, впрегната съ единъ конь, на която стои Солъ съ протегната ржка,

Обр. 373. а, б, Бронзова статуйка на Венера отъ Долни Вадинъ

Abb. 373. а, b. Bronzestatuetten der Venera aus Dolni Vadin

за да поеме Митра (вж. Г. И. Кацаровъ, Нови паметници на Митра, ИАД II 46, сл.). Обр. 374.

Обр. 374. Фрагментъ отъ плочка съ образа на Митра отъ Долни Вадинъ

Abb. 374. Bruchstück von einer Marmorplatte mit Mithrasdarstellung aus Dolni Vadin

Доленъ дѣсенъ жгълъ отъ плоча, вис. 20 см., шир. 28 см. съ останки отъ изображение на борба на куче, нахвърляло се срещу бикъ. Обр. 374 а.

На долната рамка останки от надписъ:

. . . SANCTO

Всички предмети сега въ мѣстния музей въ Орѣхово.

Обр. 374. Фрагментъ отъ плочка съ образа на Митра отъ Долни Вадинъ
Abb. 374. Bruchstück von einer Marmorplatte mit Mithrasdarstellung aus Dolni Vadin

с. Селановци, Орѣховско. — 1. Мраморна статуя, вис. 80 см. Мжжъ, допрѣнъ до едно дърво, държи на шията си овенъ.

Обр. 375. Мраморна статуя отъ Селановци
Abb. 375. Marmorstatue des guten Hirten aus Selanovci

Мжжътъ е облѣченъ въ препасанъ хитонъ. Долната частъ на краката, лѣвата ржка и главата на животното отчупени. Късна римска работа, сега въ мѣстния музей въ Орѣхово. Обр. 375.

Статуята е намѣрена на 3 юний 1940 г. въ Селановци, изровена отъ придошлата

Обр. 376. Оброчна плочка на горско божество отъ Селановци

Abb. 376. Marmorrelief einer Waldgottheit aus Selanovci

селска рѣкичка. За находката съобщи кмета на Селановци, Борисъ Доневи, а снимка изпраща В. Шарковъ.

2. Мраморна плочка, намѣрена въ градината на Топо Върбановъ. Долната частъ на плочата отчупена. На плочата въ релефъ е изобразено горско божество, облѣчено въ дълъгъ препасанъ хитонъ и предметната презъ дѣзното рамо мантия. На главата низка шапка. Въ дѣзната ржка

Обр. 377. Гробна находка отъ Крива бара
Abb. 377. Grabbeilagen aus Kriva bara

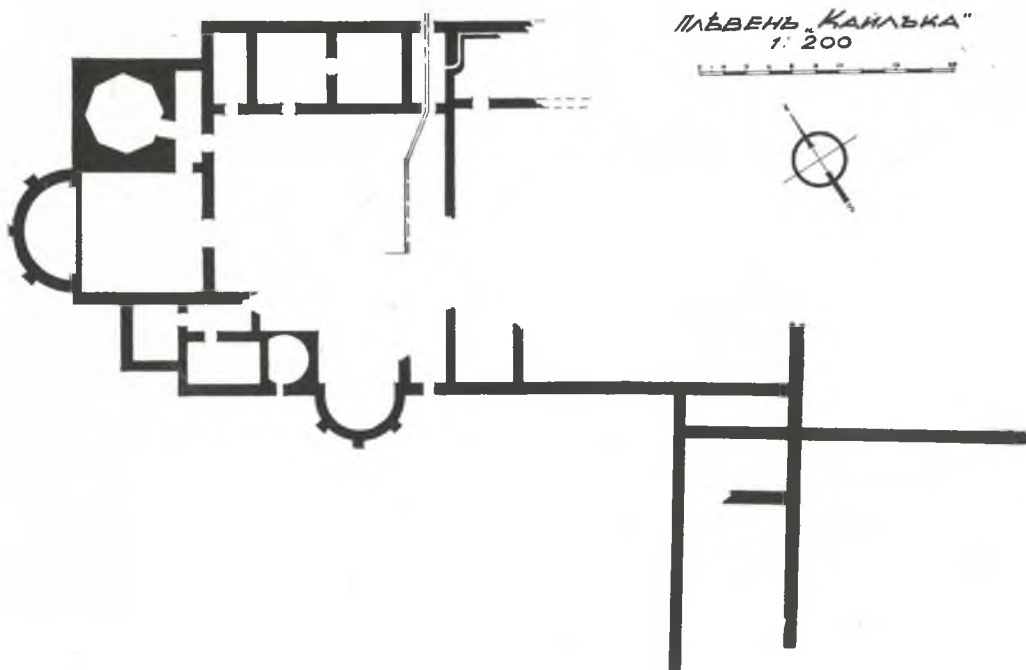
божеството държи косеръ, въ лъвата клонче. Въ дъсно се подава глава на куче. Обр. 376.

с. Крива бара, Орѣховско. — Въ мѣстността Манафска падина билъ откритъ презъ априлъ 1939 год. стариненъ гробъ. Въ гроба билъ намѣренъ желѣзенъ мечъ дълъгъ 1 м., шир. 5 см. сгънатъ на три при отдѣлна кания, желѣзно копие, прегънато сжщо на три, желѣзна юзда, малкъ закривенъ ножъ, глинено гърне. Обр. 377.

дължили. Въ зидоветъ на южната страна билъ намѣренъ взиданъ камъкъ съ латински надписъ.

При разчистването на осмостенното отдѣление въ северозападната часть били открити десетина човѣшки скелета. Въ сжщото помѣщение били намѣрени и 26 бронзови монети отъ Юстинианъ Велики (526—565 г.). Обр. 378.

с. Торосъ, Луковитско. — Долна часть отъ бронзовъ свѣтилникъ, вис. 15 см., шир. при краката 10 см. Срѣдната кржгла часть

Обр. 378. Планъ на римска постройка при Плѣвенъ
Abb. 378. Grundriss eines römischen Baues bei Plevna

Предметитъ сж прибрани въ училището на селото. За находката съобщава В. Шарковъ.

Плѣвенъ. — Нѣколко дена преди смъртта си покойниятъ К. Вълевъ е предалъ единъ планъ на водени отъ него разкопки въ Кайлъшката долина до Плѣвенъ, сжщо краткъ отчетъ. Казанитъ разкопки почнали въ края на лѣтото на 1911 год. и отъ голѣмата римска постройка били разкрити тогава само югозападнитъ части. Презъ 1912 год. тѣзи разкопки про-

подъ острието 6 см. въ диаметръ. Крачката наподобяватъ крака на животни, украсени съ стилизирани лисья. Обр. 379.

Свѣтилникътъ е намѣренъ въ края на 1939 год. въ една нива въ мѣстността Срѣдни пжтъ. За находката съобщава Ст. Налимовъ.

с. Караисенъ, Свищовско. — При разширение на единъ кладенецъ вънъ отъ селото сж били намѣрени части отъ два надгробни паметника, използвани като градивенъ материалъ.

1. Горна половина отъ надгробенъ паметникъ, вис. 1.05 м., шир. 1.10 м., деб.

Обр. 379. Бронзовъ свѣтильникъ отъ Торосъ
Abb. 379. Bronzener Kandelaber aus Toros

30 см. Въ горната часть между колонки вѣнецъ съ лента и конникъ съ развѣта назадъ хламида и размахано копие. Въ издълбано профиливано поле надписъ височина на буквитъ 9—7 см. Обр. 380.

D M
P . AELIVS GERRVS
LX · DVPLO · VET ·
[VIXIT ANNO . .]

2. Горна половина отъ надгробенъ паметникъ, вис. 0.97 м., шир. 0.83 м., деб. 30 см. Въ полукръгло поле съ акротерии въ краищата бюстове на три мжжки фигури, доколкото това може да се сжди отъ снимката. Въ профиливано поле останки отъ надписъ съ височина на буквитъ 6 см.

D M

За находката съобщава Ст. Стефановъ.

с. Басарбово, Русенско, — Мраморна плочка, начупена на нѣколко парчета, горе закржглена, вис. 26 см, шир. 23 см, деб.

Върху плочата имаме едно рѣдко изображение на Зевсъ и Хера. Тукъ Зевсъ е представенъ като тракийски конникъ въ неговото типично облѣкло и положение. Вижда се часть отъ неговата ржка, която държи вѣроятно скиптѣра. Подъ Зевсъ овенъ. Въ дѣсната половина на плочата е представена Хера, възседнала по женски еленъ. Въ лѣвата ржка Хера държи сжщо жезълъ. Подъ краката на богинята свиня съ вирната опашка, предъ краката на елена предна часть на бикъ. Помежду главитъ на Зевсъ и Хера орелъ съ разперени крила. Обр. 381.

Обр. 380. Надгробни паметници отъ Караисенъ
Abb. 380 Grabstelen aus Karaissen

Върху горната рамка на плочата надписъ

I . O [M et I] unonfi

На долната рамка

Iul. Iulianus mil(es) leg. I Ital(icae) ex v(oto) p(osuit).

Плочата е намѣрена презъ мартъ 1940 г. при възстановяване на скалната църква св. Димитъръ до с. Басарбово. Сега въ Народния археологически музей.

Войникъ Юлий Юлианъ отъ I италиански легионъ срѣщае и на една оброчна плочка съ тракийски конникъ съ посвещение на Диана (В. Добруски, Известия на Народния музей I, 80 № 111).

с. Рѣка Девня. — На 3 клм далечъ отъ селото Рѣка Девня, нѣкога Marcianopolis, по посока на Варна, е запазена още часть отъ настилка на стария пжтъ.

Понеже тѣзи останки чезнатъ бързо, да-
ваме тукъ снимка, направена отъ г. А. Въл-
кановъ. Обр. 382.

νίω Οὐαλε- 253/259
ριανῶ καὶ Γαλ-
ληνῶ καὶ Οὐα-

Обр. 381. Оброчна плочка на Зевсъ и Хера отъ Басарбово
Abb. 381. Marmorrelief des Zeus und Hera aus Basarbovo

с. Марково, Варненско. — Въ края на
лѣтото на 1939 год. въ нивата на Иванъ
Марковъ, въ мѣстността Трънака, била
открита една колона отъ варовикъ, вис.
1.15 м., широка въ диам. 36 см. Колоната
отчупена на двата края. Надѣсно отъ
надписа издълбани на три мѣста плитки
до 25 см. дължина. Върху колоната над-
писъ отъ 13 реда съ височина на буквитѣ
6 см. Надписътъ гласи:

Τοῖς θειοτά-
τοις αὐτοκρά-
τοσι: Π. Δικιν-

λεριανῶ νέω
καίσαρι ἡ Μαρ-
κιανοπολει-
τῶν πόλις ἐν
τοῖς ἰδίοις ὄ-
ροις
εὐτυχῶς

За находката съобщава учителътъ Дим.
П. Маджаровъ.

Дебелтъ (Deultum). — Презъ мартъ
1939 год. при случайни разкопки билъ
откритъ въ вътрешността на крепостта

на Deultum старъ водопроводъ съ течаща вода. Водопроводътъ води началото си отъ съседната височина.

Обр. 382. Останки отъ римски пжтъ до Marcianopolis

Abb. 382. Reste von der römischen Strasse bei Marcianopolis

с. Бояново, Елховско. — Каменна плоча, вис. 60 см., шир. 40 см., деб. 15 см. Плочата пречупена диагонално. На плочата въ релефъ е изобразенъ като тракийски конникъ Аполонъ. Аполонъ съ лице напредъ, съ буйна коса, раздѣлена на две плитки, които се спускатъ по раменетъ. Облѣченъ въ кжсъ препасанъ хитонъ, съ развѣта назадъ хламида. Въ дѣсната ржка положена върху гърдитъ на коня, Аполонъ държи вѣроятнo патера, въ лѣвата—лира. Предъ коня дърво, около което се увива змия (Бург. фаръ, бр. 5973, 25 X 1941 год.). Обр. 383.

Плочата е запазена сега въ училището.

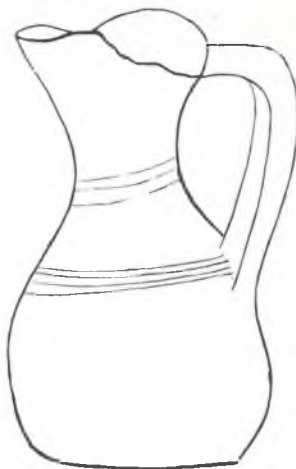
с. Набожно, Харманлийско. — Въ нива, въ мѣстността Келника, на 1 клм. южно отъ селото билъ откритъ гробъ, дългъ

1·05 м., шир. 0·50 м., дълбокъ 0·50 м., направенъ отъ четири каменни блока, отгоре покритъ съ голѣма каменна плоча. Въ гробницата билъ намѣренъ глиненъ сждъ, вис. 11 см., съ една дръжка и трилистно устие. Тукъ били разкрити още

Обр. 383. Оброчна плочка на Аполонъ отъ Бояново

Abb. 383. Marmorrelief des Apollon aus Bojanovo

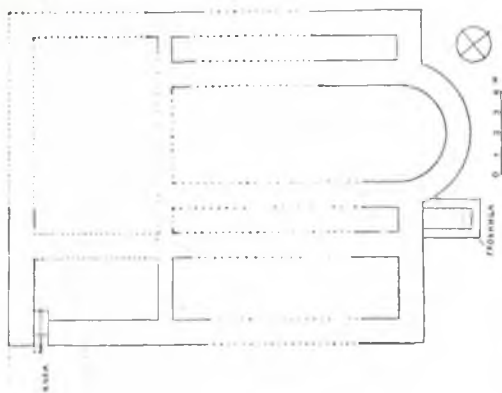
Обр. 384. Глиненъ сждъ отъ Набожно

Abb. 384. Tonkanne aus Nabožno

три гробчета, дето били намърени също глинени сждове. Гробоветъ били разположени около едно въжовно дърво. Обр. 384.

с. Искра, Карнобатско. — При копанъ за почистване основи на една постройка били разкрити останки отъ стари римски постройките.

с. Самоилово (Турсонлий), Сливенско. — Презъ есента на 1940 год. били открити

Обр. 385. Планъ на християнска базилика въ Црънча

Abb. 385. Grundriss einer christlichen Basilik bei Crnča

случайно въ селото останки отъ нимфеумъ съ изобилна изворна вода. Открито било едно полукръгло помѣщение съ диаметръ до 8 м. Зидоветъ, дебели до 1 м., били запазени до 2 м. височина. Презъ всѣки 80 см. въ зида имало поясъ отъ по три реда тухли. Отвътре басейнътъ билъ измазанъ съ червенъ харосанъ. Общинската властъ не взела никакви мѣрки да се запази тази старина, но я унищожила, като я замазала съ циментъ.

За находката съобщи Тодоръ Лулчевъ, войникъ отъ 11 Сливенски полкъ, а по-подробни сведения даде г. З. Измиревъ, у-ль.

Хисаря. — Презъ августъ 1941 год. при снѣжаване на пѣтя, който минава презъ Хисаря за Карлово сж били разкрити основи отъ по-голъма римска постройка. Между останките и въ насипа е намърена бронзова монета отъ Юлианъ Отстъпникъ (360—363 год.).

Чирпанъ. — Горна частъ отъ мраморна плоча, горе закръглена, вис. 17 см., деб. 3 см. съ изображение на Дионисова

Обр. 386. Оброчна плочка на тракийски конникъ отъ Бѣлица

Abb. 386. Marmorrelief des thrakischen Reiters aus Belica

сцена. Дионисъ правъ, съ буйна коса, която пада по раменетъ, съ небрида презъ лѣвото рамо. Въ лѣвата ръка държи тирза. Въ дѣсно се вижда Панъ съ гега, въ лѣво глава на сатиръ, брадатъ, също съ гега. Въ празнитѣ полета гроздове.

с. Вакарелъ. — При с. Поповци, порано махала югозападно отъ с. Вакарелъ, въ мѣстността Асанско орниче се намиратъ много парчета отъ глинени сждове, тухли, както и медни монети отъ VI в. На това мѣсто била намърена и златна монета отъ Анастасий (491—518 год.).

с. Црънча, Пазарджишко. — На самия югоизточенъ край на селото, върху малка тераска, сж открити презъ началото на 1941 год. останки отъ стара християнска базилика. Зидоветъ сж градени отъ обикновени камъни, споени съ бѣлъ хоросанъ. На нѣкои мѣста се виждатъ и редове тухли. Отъ базиликата сж разкрити само

отдѣлни части отъ стениѣ, та по-голѣми заключения не се правятъ. Въ развалинитѣ сж намѣрени бронзови монети отъ Юстинианъ Велики (527 – 565 г.). Обр. 385.

Обр. 387. Надгробенъ паметникъ отъ Горна Джумая
Abb. 387. Grabstele aus Gorna Džumaja

Южно отъ базиликата се издига една по-значителна издигнатина, известна подъ името Гергьовска църква. Цѣлата тази издигнатина е била обиколена въ древността съ защитни стени, които личатъ още на нѣкои мѣста. Отъ находкитѣ изъ вътрешността тази крепостъ може да се датира къмъ VI вѣкъ.

На северъ и на изтокъ отъ базиликата се намиратъ много останки отъ селище. Отъ тукъ минавалъ и старъ пѣть, който идвалъ отъ къмъ Паталеница и презъ Св. Константинъ вземалъ посока къмъ Батакъ. Въ мѣстността Равни пѣть има

останки отъ калдарѣмъ. Презъ Црънча е водель пѣть и къмъ Чепинското корито.

с. Бѣлица, Разложко. — Мраморна четвъртата плоча безъ сведения за размѣритѣ. На плочата е изобразенъ тракийски конникъ въ ходъ надѣсно. Конникътъ съ лице en face, само съ хвѣрчаща хламида, държи въ лѣвата си ржка копие и патера, положени на гърдитѣ на коня. Предъ конника фигура на младъ воинъ съ препасанъ мечъ на пояса. Съ дѣсната ржка държи патера надъ четвъртитъ олтаръ. Обр. 386.

Горна Джумая. — Въ кжщата на Никола Метларовъ, въ северозападната частъ на града, въ махалата Кабулъ билъ намѣренъ зазиданъ въ стена надгробенъ паметникъ, долу отчупенъ, вис. 83 см., шир. 50 см., деб. 15 см. Въ горната частъ, ограничена съ акротерии, има тригълень фронтонъ съ розетка. Въ профиливано поле грѣцки надписъ въ 6 реда. Надписътъ гласи:

Λουκιανός
Λουκίου κατέ-

Обр. 388. Злагна украса съ неизвестно произхождение
Abb. 388. Goldgegenstände mit unbekannter Herkunft

σχεύασεν τὸ
μνημεῖον σὺν
τῇ χρητείδι χαί-
ρετε παροδείτα.

Преписъ и, сведение за надписа дава
Никола И. Митѣвъ, ученикъ отъ III класъ
въ Горна Джумая. Обр. 387.

Безъ съмнение този предметъ, намѣренъ
въ нѣкой могиленъ гробъ, принадлежи на
V в. пр. Хр. и има много общо съ по-
добни предмети отъ Южна Русия.

Обр. 389. Бронзовъ сѣдъ съ неизвестно произхождение
Abb. 389. Bronzegefäß mit unbekannter Herkunft

Неизвестно произхождение. — Голѣма
златна гривна или торква, вплетена още
въ древността. По срѣдата се вижда ор-
наментъ отъ свързани по две спирало-
видни крѣгчета отъ зрънца. Въ страни
отдѣлни топчета. Рѣбоветѣ ограничени съ
ситнозърнестъ орнаментъ. Краищата за-
вършватъ съ стилизирани животински
глави. Обр. 388.

На обр. 388 се вижда и златенъ кръстъ,
който трѣбва да се датира къмъ VI в.
сл. Хр. Частно притежание.

Неизвестно произхождение. — Бронзово
сѣдче въ форма на детска главичка, вис.
10 см. Лицето малко засмѣно. Устието на
сѣдчето трилистно. Частно притежание.
Обр. 389.

Колективни находки на монети презъ 1940 г.

Съобщава Т. Д. Герасимовъ

Абланица (Неврокопско). Единъ селянинъ отъ Абланица намѣрилъ при копане въ мѣстността „Клечковъ ридъ“ 36 бронзови македонски монети (сѣчени презъ времето на Филипъ V и Персей, 185—146). Всичкитѣ екземпляри сж отъ единъ типъ: на лицевата имъ страна има младежка глава на рѣчния богъ Стримонъ, а на обратната — тризбецъ и надписъ въ два реда ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ (Gaebler, *Die antiken Münzen von Makedonia und Paionia*, 1935, табл. II, 22). Монетитѣ сж съ зле запазена повърхность. Находката е постъпила въ музея въ Пловдивъ. (Д. Цончевъ).

Букьовци (Орѣховско). Въ мѣстността „Орѣховски долъ“ било изровено случайно едно малко гърненце съ 50 денара на римски императори отъ II вѣкъ сл. Хр. Находката била разнесена между селянитѣ. Нѣколкото монети, които ми показаха отъ тази малка находка, бѣха на римскитѣ императори Нерва, Веспасианъ, Домицианъ, Антонинъ Пий, Комодъ, Траянъ и Адрианъ.

Бѣла Слатина. Въ околността на Бѣла Слатина неизвестно при какви обстоятелства е била намѣрена находка отъ варварски имитации на тасоски тетрадрахми. Отъ находката ми показаха 35 екземпляра отличаващи се съ добре запазена повърхность.

Гърци (Видинско). Нѣколко селяни, като копали въ мѣстността „Латински бунаръ“, намѣрили неочаквано единъ меденъ сждъ съ около три килограма денари на римски императори отъ II вѣкъ сл. Хр. Часть отъ находката прегледалъ уредникътъ на видинския музей В. Атанасовъ. Споредъ него, въ находката били застъпени малко републикански денари и монети на следнитѣ императори: Титъ, Нерва, Траянъ, Веспасианъ, Домицианъ, Адрианъ, Антонинъ Пий и др. Монетитѣ били съ много добре запазена повърхность. Находката била разпрѣсната между разни лица.

Долецъ (Поповско). Димо Тоневъ Димитровъ намѣрилъ при копане 116 бронзови монети на градове отъ Мизия и Тракия. Отъ тази находка за сбиркитѣ на Народния археологически музей въ София бѣха откупени сто екземпляра, които се разпредѣлятъ по градове и владѣтели както следва: Калатисъ, Гордианъ III 1; Маркианополъ, Септимий Северъ 6, Северъ и Домна 1, Каракала и Гета 1, Каракала и Домна 2, Макринъ и Диадуменианъ 1, Елагабалъ 8, Елагабалъ и Меза 3, Гордианъ и Сераписъ 3; Никополъ на Росица, Септимий Северъ 4, Макринъ 13, Диадуменианъ 4, Гета 5, Северъ Александъръ 9, Елагабалъ 3, Плавтила 1, Каракала 15, Гордианъ III 4; Одесосъ, Гордианъ и Сераписъ 1; Адрианополъ, Каракала 1, Гордианъ III 1; Анхиалъ, Септимий Северъ 2, Каракала 1, Гордианъ III и Транквилина 2; Филиппополъ, Елагабалъ 2, Юлия Павла 1 и неопредѣлени 6.

Долно Кобилъе (Кюстендилско). Единъ овчаръ като ровѣлъ съ тогата си изъ развалинитѣ на едно кале, намиращо се на единъ връхъ до това село, изровилъ неочаквано една глинена паничка съ десетина медни монети (голѣмъ номиналъ) на византийския императоръ Юстинианъ I (Wot, *Catal. of the imp. Byzant. Coins*, табл. V 4). Единъ екземпляръ отъ тѣзи монети постъпи въ сбиркитѣ на Народния археологически музей въ София.

Дорково (Пещерско). Въ мѣстността „Бѣлиятъ пжтъ“ билъ изкопанъ случайно единъ глиненъ сждъ пълненъ съ медни византийски монети отъ XII вѣкъ (около 3 килограма). Можатъ да прегледамъ голѣма часть отъ тази находка и да установя, че тя съдържа предимно медни монети на солунския деспотъ Мануилъ I (1230—1232). Между тѣзи монети се срѣщатъ и нѣкои екземпляри съ имената на византийскитѣ императори Алексий III Комнинъ и Андроникъ I Комнинъ. Всичкитѣ монети отъ тази находка сж съ

многожълна пластинка, върху която е отпечатана само част от образа. Между монетите има и преполовени екземпляри. По-голям дял от находката постъпи в музея в Пазарджик и по-малки количества монети в музеите в Пловдив и София.

Драгомир (Пазарджишко). Борисъ Божилов от това село намърлил, неизвестно при какви обстоятелства, в местността „Куриите“ множество тетрадрахми на гр. Атина от II век пр. Хр. От тази находка били прибрани за музея в Пазарджик 14 екземпляра. (К. Н. Христович)

Калугерово (Пазарджишко). Иванъ Пашевъ Гузмановъ като оралъ в местността „Крайще“ изровилъ едно малко гърне и въ него седем медни бравички съ две острия; бравичките сж плоски и съ правожълна форма. По срѣдата иматъ тѣсенъ каналъ. Тѣ сж служели като парични разменни знаци. Две отъ тѣзи бравички сж постъпили в музея в Пазарджикъ, една — в музея в Пловдивъ и три в Народния музей в София. Седмата е изгубена отъ намървача.

Каменово (Кубратско). Не е известно точно при какви обстоятелства е било намърено едно гърненце съ 52 варварски имитации на тетрадрахми на македонския царъ Филипъ III Аридей. Въмѣсто глава на Зевсъ, върху лицето на тѣзи имитации се намира една пжпковидна издатина. Всички екземпляри сж съ лошо запазена повърхност (Pink, Die Münzprägung der Ostkelten, табл. XXIX 584). Находката е постъпила в музея на гр. Разградъ.

Козлодуй (Орѣховско). Въ околността на Козлодуй били намърени златни римски монети. Отъ тази находка ми показаха два екземпляра съ името на римския императоръ Домицианъ. И двата сж отъ единъ и сжщъ типъ — императорътъ на конь въ скокъ налѣво. Повърхността на монетите е запазена добре. Точниятъ брой на златните монети въ находката за съжаление не можа да се установи.

Малко Тополово (Асеновградско). Селяни-трудоваци, като изравнявали равнището на една улица въ селото, изровили случайно

разпрѣснати въ земята голѣмъ брой златни монети на македонски царе отъ IV векъ пр. Хр. Намървачите и събрали сж селяни разграбили тази ценна въ научно отношение находка. Благодарение на съдействието на властта можаха да се издиратъ и прибератъ въ сбирките на музея в Пловдивъ 65 екземпляра. Останалите сж укрити отъ селяните.

Спасените отъ властта 65 монети се разпредѣлятъ между следните македонски царе: Филипъ II (359—336 пр. Хр.) 5, Александъръ III Велики (336—323 пр. Хр.) 53, Филипъ III Аридей (323—316 пр. Хр.) 3 и Деметрий I Полиоркетъ (306—283 пр. Хр.) 4. Дирекцията на музея в Пловдивъ отстъпи за сбирките на Народния музей в София 1 монета на Филипъ II, 4 на Александъръ Велики, 1 на Филипъ III Аридей и 1 на Деметрий Полиоркетъ. Следъ известно време на софийския пазаръ отъ сжщата находка се явиха 1 статеръ на Селевкъ I, 2 на Деметрий Полиоркетъ и 11 на Александъръ Велики. Отъ частни съобщения узнахме, че у сарафите и златарите в Пловдивъ били представени за продаване още нѣколко статера съ името на Александъръ Велики.

Повечето отъ монетите въ тази находка, които лично проучихме, сж съ полуизтрита повърхност. Нѣколкото рѣдки екземпляри отъ монети на Селевкъ, Деметрий Полиоркетъ и Филипъ III Аридей обръщатъ внимание съ отлично запазената си повърхност. Сведенията за обстоятелството на намирането на тази находка дължимъ на г. Д. Цончевъ.

Махалата (Плѣвенско). Единъ селянинъ отъ това село, като вадѣлъ камъни въ местността „Малкото кале“ на брѣга на р. Искъръ, намърлилъ едно гърненце поставено подъ голѣми четвъртити тухли, пълно съ медни римски монети отъ IV и V векъ сл. Хр. и три желѣзни чука. Отъ тази находка били прибрани за музея при читалище „Съгласие“ въ гр. Плѣвенъ 895 екземпляра. Отъ показаните ми стотина монети се вижда, че въ тази находка сж застъпени дребни медни монети — майорини и центенионали на следните късно-римски императори: Константинъ II, Кон-

станций II, Валентинианъ I, Валенсъ, Грацианъ, Теодосий I, Аркадий и Хонорий.

Две трети от монетитъ въ тази находка сж съ силно развалена повърхностъ. Сведения за находката дължимъ на г. Ив. Дановъ отъ Плѣвенъ.

Медовина (Поповско). При прекопаване лозето на Стоянъ Ив. Драгановъ, намѣрили въ прѣстѣта 70 бронзови монети на градоветъ Маркианополъ, Никополъ на Розица и Филипополъ. Всичкитъ екземпляри бѣха съ зле запазена повърхностъ.

Павелско (Асеновградско). При разкопаването на стари гробове находящи се въ мѣстността „Чернаки“, били намѣрени на мѣстото на грѣдния кошъ на скелета въ единъ гробъ 42 дребни медни (центе-нионали) монети на римскитъ императори Теодосий II, Марцианъ, Леонъ I и др. Намѣренитъ монети сж съ развалена повърхностъ. Тѣ сж прибрани въ музея въ Пловдивъ.

Павелъ баня (Казанлъшко). Единъ селянинъ отъ това село намѣрилъ въ нивата си, находяща се въ мѣстността „Къртъгъ“, нѣколко златни ранновизантийски монети. Една отъ тѣхъ — на императора Василискъ е купена за сбирката на музея при читалище „Искра“ въ гр. Казанлъкъ.

Панагюрище. Единъ работникъ, като вадѣлъ пѣськъ въ дерето, намираще се въ мѣстността „Стойкина чешма“, намѣрилъ множество денари на римски императори. Отъ изпратенитъ въ Народния археологически музей въ София нѣколко екземпляра за преглеждане, се вижда, че тази находка е съдържала денари на императори отъ III вѣкъ сл. Хр. Находката била разпрѣсната между разни лица въ Панагюрище.

Пашово (Свиленградско). Едно дете като си играло предъ бащината кѣща, която се намирала до селската рѣка, намѣрило на брѣга едно гърненце съ златни турски монети. Находката бѣ изпратена въ Народния археологически музей за проучване; въ нея се указаха монети на Сулейманъ I (1520—1567 г.) 3, Селимъ I (1512—1520) 2, Селимъ II (1567—1575) 3 и Мурадъ III (1575—1595) 1. Освенъ тѣзи монети тукъ имаше нѣколко кѣса отъ фалшиви венециански дукати и турски

златни монети; тѣ представляватъ сребърна пластинка съ златна луспеста обвивка.

Пиргово (Русенско). Единъ селянинъ отъ Пиргово, като вадѣлъ камъни въ общинската кариера при селото, намѣрилъ едно гърненце съ 76 златни корубести монети на византийския императоръ Йоанъ II Комнинъ (1118—1143). Всичкитъ монети сж отъ единъ типъ (Wroth, Catal. of the imp. Byz. coins, табл. LXVII 5). Находката постѣпи въ Народния археологически музей въ София.

Пишагово (Пазарджишко). Единъ овчаръ, като пасѣлъ овцетъ си, намѣрилъ край пѣтя, водещъ за село Ново село, едно гърне, изровено отъ дѣждоветъ, пълно съ медни корубести монети на византийския императоръ Мануилъ I Комнинъ (1143—1180). По-голъма частъ отъ находката (около 1 кгр.) е прибрана въ музея въ гр. Пазарджикъ. (К. Н. Христовичъ)

Пловдивъ. При извършване изкопитъ за градската канализация въ града, билъ изкопанъ на улица Парчевичъ (въ юго-западната частъ на Пловдивъ) на дълбочина 3.5 метра единъ глиненъ сѣдъ съ 8 килограма медни монети на римски императори отъ IV и V вѣкъ отъ най-дребенъ номиналъ. Монетитъ въ по-голъмата си частъ сж силно изтрити. Между тѣхъ има и малко количество преполовени монети. Находката е прибрана въ музея въ Пловдивъ. (Д. Цончевъ).

Ралево (Плѣвенско). Въ околноститъ на това село били намѣрени неизвестно при какви обстоятелства 17 тетрадрахми съ името на първа македонска областъ — ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΠΡΟΤΗΣ . Една отъ тѣхъ е съ варварски стиль; надписътъ върху нея представя групи отъ точици.

Славщица (Тетевенско). Единъ селянинъ намѣрилъ случайно въ корена на едно старо дърво гърненце съ стотина денари на римски императори отъ II и III вѣкъ сл. Хр.

Слана бара (Видинско). Въ мѣстността „Керанитъ“ въ землището на селото, дете се копае прѣстъ за правене тухли, билъ изкопанъ единъ меденъ сѣдъ пълненъ съ сребърни монети, предимно варварски

имитации на тетрадрахми на Филипъ II Македонски и на Александър III Велики. Тази ценна въ научно отношение находка била раздѣлена между работниците на мѣрвачи, всѣки отъ които продалъ своя дѣлъ на единъ златаръ въ гр. Видинъ. Последниятъ донесълъ монетитѣ отъ находката въ София и тайно ги продалъ на нѣколко търговци на старини и сарафи. Благодарение на една случайност можахъ да прегледамъ монетитѣ преди тѣ да бждатъ разнесени между колекционери. Точниятъ брой и вида на монетитѣ отъ тази находка не можа да се установи. Азъ можахъ да определя следнитѣ монети: 52 имитации на Филипови тетрадрахми, т. н. банатски типъ (Pink, Die Münzprägung der Ostkelten, табл. III, 43 сл.), 13 имитации съ малко ядро — конникъ на лѣво (Pink, табл. XVI, 301), 3 имитации съ главата на нимфата Лариса върху лицевата страна (Pink, табл. XI, 218), 10 имитации на тетрадрахми на Александър Велики, 1 имитация на тетрадрахми на Филипъ III Аридей, 2 имитации на тетрадрахми на Антиохъ I. Освенъ имитации въ тази находка се намираха и следнитѣ редовни монети: 7 тетрадрахми на Филипъ II, 51 тетрадрахми (по-големата частъ изтрита) на Александър III Велики, 3 на Лизимахъ, 3 на Селевкъ I Никаторъ (съ изображение върху opakoto), на бига, теглена отъ слонове, 2 на Филипа III Аридей, 2 на Антиохъ I, и 15 атински тетрадрахми (I периодъ) съ малки ядра.

Почти всички екземпляри имаха синкаво-червеникави петна по повърхността си, дължащи се на медния сждъ въ който дълго време сж лежали.

Отъ тази находка можахъ да се откупятъ за Народния археологически музей въ София само 10 имитации на тетрадрахми на Филипъ II, 2 имитации и 3 те-

традрахми на Александър III Велики и една тетрадрахма на гр. Атина. Отъ сжщата находка по частни сведения знаеме, че отдѣлни екземпляри сж постъпили въ сбиркитѣ на шведския пълномощенъ министъръ въ Букурещъ, г. фонъ Ройтерсфертъ, Д-ръ Бетерманъ отъ Франкфуртъ и др.

Старо село (Троянско). Единъ селянинъ, като оралъ на нивата си, намираща се близо до селото, изровилъ едно гърненце съ 36 варварски имитации на тасоски тетрадрахми. Намѣрвачътъ ги раздалъ на приятели изъ селото.

Три водици (Текиръ), Пазарджишко. Овчарътъ Павелъ Горниковъ отъ с. Пищагово намѣрилъ случайно въ мѣстността „Баба баиръ“ при с. Три водици, едно гърне съ медни корубести монети (около 2 кгр.), изровено отъ поройнитѣ дъждове. Монетитѣ сж на византийскитѣ императори Мануилъ I Комнинъ (1143-1180), Андроникъ I Комнинъ (1183—1185) и Исакъ II (1185—1195). Цѣлата находка е прибрана въ музея на гр. Пазарджикъ. (К. Н. Христовичъ).

Трояново (Бургаско). При с. Трояново е била намѣрена находка отъ варварски имитации. Обстоятелствата, при които е намѣрена, както и броя на монетитѣ въ находката не сж познати. А. Доренъ отъ София купилъ отъ тази находка две имитации на Филипови тетрадрахми и петъ имитации на тасоски тетрадрахми.

Чоба (Пловдивско). Отъ околността на това село произхожда една находка отъ 63 варварски имитации на тетрадрахми на Филипъ III Аридей. Главата на Зевсъ върху лицевата имъ страна представя една пжпка. Изображението върху opakoto на повечето екземпляри е много изтрито. И тази находка била прѣсната между сарафи и частни лица въ Пловдивъ.

Оценки на книги

Erik Gren, *Kleinasien und der Ostbalkan in der wirtschaftlichen Entwicklung der römischen Kaiserzeit*. Diss. Uppsala 1941 [Uppsala universitets Årsskrift, 1941; 9], 172 стр.

Българската наука за древността приветства с особена радост въпросната шведска дисертация. Работата на Е. Грен е от особено значение не само за икономическия развой на източната половина на Балканския полуостров и Мала Азия, но и за цялостната римска империя. Този труд притежава твърде много качества. Макар и само докторска дисертация, той е работен дълго време и, ако се сяди по думите на автора, е започнат още през 1927 г. Това е дало възможност на автора да събере една библиография, която заслужава само похвала. Достатъчно е да споменем, че само списъкът на използваните от него работи обема 28 страници, за да добием ясна представа за съвестността и усърдието на автора. При това той е на служба в университетската библиотека в Упсала и това му е дало възможност да бже в течение на значителна част от новата литература. Г-н Грен притежава, обаче, и едно друго качество, което го е улеснило твърде много при неговите занятия както с старата, тъй и с новата история на днешните български земи. Той владее, или най-малко се ползва от няколко славянски езика — на първо място от руски и от български. Това му е дало възможност да използва руската, българската и чешката литература по историята на нашите земи, а последното обстоятелство прави работата му особено ценна.

В настоящите бележки ние нямаме нито намърение, нито възможност да разгледаме обстойно книгата на Грена. Бихме желали преди всичко да я препоръчаме на вниманието на българския читател и да отбележим няколко по-важни пропуски, които сме забелязали в изложението му върху българските земи.

Книгата на Грен е раздѐлена на 5 глави, в които той разглежда следните въпроси: 1. Преглед на стопанското развитие на Мала Азия и източната половина на Балканския полуостров през имперската епоха, 2. Съобщителната мрежа от двете страни на протоците, 3. Стокообмѐната от двете страни на протоците, 4. Римската войска като икономически фактор върху Мала Азия и на Балканския полуостров и 5. Икономическото състояние след основаването на Константинопол.

Трѐбва да подчертаем, че новото в книгата на г. Грена е не само неговата обширна библиография и обстойното и грижливо разглеждане на общите въпроси, стоящи в връзка с икономическото развитие на римската империя. Новото в този труд сж преди всичко няколко нови проблеми, които авторът поставя на разглеждане и, доколкото мога да сдя, ги разрешава твърде сполучливо.

В I глава на своето изследване Грен доказва по безспорен начин, че през императорската епоха в икономическото развитие на Мала Азия играят решителна роля два фактора. Единият е безспорно нарастващото стопанско значение на вътрешността на страната, а другият — постепенното измѐстване и насочване на търговските пътища в северозападна посока. Особено нагледно е осветил авторът втория фактор, като е разгледал обстойно икономическото развитие в Тракия, Долна Мизия и Дакия. Той изтъква с право (стр. 21 сл.), че истинското икономическо процътяване на тези земи започва едва след като тѐ вѐзли в състава на римската империя, като пропуска да отбележи едно българско изследване¹ по този въпрос. Изглежда че г. Грен не е имал възможност да използва публикацията, на БАН през последните предвоенни години. Особено поучителни сж заключенията, които Грен вади от своите наблюдения върху монетите, съчени в различните градове на провинция Тракия (стр. 23 сл.) и върху икономическото процътяване на провинцията през тази епоха (стр. 24 сл.). Твърде сполучливи сж забележките на автора и по въпроса за балканската култура и по-специално по въпроса, коя от двете култури (елинската или римската) е имала превес по тези мѐста.

Втората глава на въпросната Гренова книга е посветена на съобщителната мрежа в източната половина на Балканския полуостров и в Мала Азия и ние можем само да благодарим на автора за неговото обстойно изследване не само на старите друмове из вътрешността на днешна България, но и за специалното внимание, което той е обърнал на пътищата, които обслужвали селищата по брѐга на Черно море и Дунава (стр. 30—39). Прави впечатление, че когато авторът говори за *Via Egnatia* (стр. 31 сл.), не споменава най-новото изследване на този друм, което е дал Р. Collart, в книгата си *Phillipes, ville de Macédonie*, стр. 487—523.

В III глава на своята дисертация Грен разглежда твърде съществения въпрос за стокообмѐна от двете страни на протоците (стр. 60—88) и трѐбва да признаем, че и тук авторът е разрешил задачата си по твърде задоволителен начин. Дължим все пак да отбележим, че той не познава дисертацията на Б. Н. Граков, *Древнегреческие керамические клейма с именами астиномов*, Москва 1928 г., която би го улеснила значително при излагането на търговията с вино и дървено масло по нашите мѐста (стр. 63). Едно нѐщо, сж което не можем да се съгласим, е авторовото твър-

¹ Хр. Данов, Изъ древната икономическа история на западното Черноморие до установяването на римското владичество, ИАН XII, 1938, 145—258.

ление (стр. 66), че земите от източната половина на Балканския полуостров били бедни откъм дървен материал и го внасяли отвън. От статията на K. Sklawunow, *Die Holzversorgung Griechenlands im Altertum*, *Forstwissenschaftliches Zentralblatt*, 1930 г., която работа е останала неизвестна на г. Грена, се вижда, че работите стояли другояче. Гренъ говори въ своята книга и за значението на риболова въ казаните области (стр. 67), но и тукъ трѣбва да отбележимъ, че е пропусналъ важната холандска дисертация на H. Höppler, *Halieutica, Bijdrage tot de kennis der oud-grieksche visscherij*, Diss. Amsterdam, 1931, *passim*.

Считамъ за необходимо да спомена и това, че на стр. 39 авторътъ говори напълно умѣстно и за развой на мебелната индустрия въ Мала Азия. На стр. 73 сл. Гренъ съ право изтъква, че единъ отъ най-важните артикули, съ които балканските земи въртели оживена търговия, били зърнените храни. Едновременно съ това, обаче, трѣбва да изтъкнемъ, че авторътъ не споменува книгата на Jardé, *Les céréales dans l'antiquité grecque*, която съдържа доста нѣща, които могатъ да ни послужатъ за римската императорска епоха по тѣзи мѣста. На стр. 82, заб. 92 авторътъ е смѣсилъ града Малко Търново съ Търново, една понятна и извинителна грѣшка.

Особено важна и обстойно развита е IV глава отъ изложението на Грена. Въ нея той изтъква за пръвъ пѣтъ отъ всички изследвачи огромната роля, която римската войска е играла въ икономическия животъ на източната половина на Балканския полуостровъ (стр. 89—155).

Въ заключителната глава (V), стр. 156—164, Гренъ прави прегледъ на икономическото положение на Балканския полуостровъ следъ основаването на Константинополъ и изтъква чувствителните отражения на това събитие върху икономическия животъ въ тази частъ на древния свѣтъ.

Въ заключение ние бихме желали да наблегнемъ още веднажъ на доброто впечатление, което прави трудътъ на г. Гренъ. Той ще се посрещне несъмнено съ радостъ не само отъ онѣзи, които боравятъ съ стара история, но и отъ онѣзи, които се интересуватъ отъ икономическото развитие презъ ранното Сръдновѣковие, па и отъ икономиката на Балканския полуостровъ и Мала Азия отъ най-ново време.

Хр. М. Дановъ

W. Wagner, *Die Dislokation der römischen Auxiliärformationen in den Provinzen Noricum, Pannonien, Moesien und Dakien von Augustus bis Gallienus* (= *Neue Deutsche Forschungen, Abteilung alte Geschichte*. Herausg. von P. L. Strack, Bd. 5) Junker und Dünhaupt Verlag, Berlin 1938, 280 in 8.

Историята на римските легиони и помощни войски има извънредно голѣмо значение не само за военната и политическа история на Империята. Може би нѣма да бѣде пресилено, ако се каже, че въ основата на всѣко изследване,

засѣгащо историята на отдѣлните императорски провинции, лежи историята на тѣхните гарнизони. Тази история ни дава главните опорни и изходни точки за установяване хронологията на паметниците на провинциалното изкуство. Историята на войските ни дава възможностъ да разберемъ много явления, засягащи разпространението и особеностите на религиозните представи и култовете въ дадена провинция. Най-после правилното разбиране на много прояви въ културната и икономическа история на провинциите стои въ тѣсна връзка пакъ съ историята на стануващите тамъ войски.

За гарнизоните на провинция Мизия ние имаме единъ основенъ трудъ, работата на Б. Филовъ, *Die Legionen der Provinz Moesia*, Leipzig 1906. Излъзлата презъ 1925 год. монография на Ritterling въ RE XII сл. върху римския легионъ „Legio“ даде сравнително малки измѣнения въ изводите на Филова. Много по-голѣми промѣни наложи постоянно увеличаващия се материалъ относно римските помощни войски. Така, когато Филовъ обнародва своето изследване върху „Помощните войски на римската провинция Мизия, ИИД II, 1906, 41 сл., представитѣ, които ние имаме отъ работите на Cichorius, *Ala* въ RE I 1894 и *Cohors* въ RE IV 1901, трѣбваше значително да се промѣнятъ. Едно ново третиране на въпроса както за легионите, така и за помощните войски въ нашите провинции при свѣтлината на постоянно увеличаващия се новъ материалъ, особно следъ като бѣха изминали повече отъ 30 години отъ излизането на бѣлъ свѣтъ на Филевите изследвания, бѣше крайно наложително. Ето защо появата на тукъ разглеждания трудъ на W. Wagner не може да не се поздрави като една напълно навременна работа, като единъ новъ и извънредно необходимъ приносъ за онѣзи, които боравятъ съ миналото на дунавските римски провинции.

Работата на Wagner по композиция не се различава отъ изследванията на Cichorius. Следъ кратъкъ уводъ той пристѣпя къмъ монографичното разглеждане на историята на отдѣлните али, кохорти и нумери, наредени въ азбученъ редъ. Въ една обобщителна глава той излага състава и разпредѣлението на помощните войски въ провинциите така, както то се е мѣнявало презъ вѣковете, като изтъква особните фактори за тѣзи промѣни—военно-политическите събития. Представа за гарнизоните въ отдѣлните дунавски провинции ни даватъ многобройните таблици. Най-после работата съ Вагнеровата книга се улеснява и съ наличността на богатъ топографски показалецъ. На края е даденъ списъкъ на използваната литература.

Трудътъ на Wagner е извънредно цененъ и необходимъ справоченъ източникъ, значението на който се крие преди всичко въ обстоятелството, че той е използвалъ всички суровъ материалъ, който до негово време е билъ известенъ. Той споменава сѣщо така и всички онѣзи изследвания, излъзали въ балканските страни. Използуването, обаче, на тази литература е било всѣкога една проблема за западните учени, занимаващи се съ балкански въпроси. Ние оста-

ваме съ впечатление, че и Wagner не е бил въ състояние да разреши съвсемъ задоволително тази проблема. Ние тукъ нѣмаме възможност да се впускаме въ подробности, защото да се разгледаат критично всички данни, т. е. да се проследи, какъ е използванъ отъ автора материалътъ за около двесте кохорти, али и нумери, значи да се направи едно ново изследване, подобно на разглежданото. Ние, обаче, се спираме само на нѣколко примѣра. Обстоятелството, че Wagner се задоволява да цитира използвания отъ него епиграфски материалъ (ние тукъ имаме предъ видъ само материала, засѣгащъ нашитѣ провинции) само споредъ изданията CIL III и CIL XVI, което въ сжщностъ само по себе си не е грѣшка, все пакъ затруднява използването на Вагнеровитѣ изводи при едно критично отнасяне къмъ неговия трудъ. Ние не знаемъ въ случая, дали той има предъ видъ и онѣзи становища, които сж били изказани по сжщитѣ въпроси и отъ българскитѣ учени. А че ние имаме право да се съмняваме въ това, достатъчно е да се приведатъ само нѣкои факти. Така, напримѣръ, на стр. 121 въ надписа CIL III 14430 четенето coh I [H]isp(anorum) той поправя на coh I [C]isp(adeusium). Въ сжщностъ тази поправка е извършена още отъ Филовъ, ИИД II, 1906, стр. 72. При Cohors II Gallorum (стр. 136) авторътъ приема, че тя е станувала още въ ранно Флавиевата епоха въ Мизия. Поводъ за това дава обстоятелството, че претензията на диплома CIL XVI № 44 е означенъ като Abrettenus, т. е. той е отъ Abrittus отъ долна Мизия и следователно е постъпилъ въ кохортата, която трѣбва да е станувала тогава още около 74 год. въ Мизия. Въ сжщностъ този случай е разглежданъ отъ Филовъ ИИД II, 1906, стр. 74, при което той отхвърля, че може изобщо да се правятъ заключения относно стануването на военни единици възъ основа на мѣсторождението на тѣхнитѣ воиници и второ той изказва предположението, че Abretten(o) се отнася за областта Abretteae въ малоазийска Мизия. За сжщото вж. и Kubitschek, OJh XVII, 1914, 160. Wagner не отбелязва нито мнението на Филовъ, нито на Kubitschek. Сжщо и при разглеждането на историята на cohors IV Gallorum Wagner (стр. 140) я поставя презъ късната епоха въ Мизия (Ulucitra), така както предполага и Cichorius. Филовъ още въ своето изследване, стр. 74, показва, че Cichorius погрѣшно поставя Ulucitra въ Мизия, когато тя се намира въ провинцията Родопе. Тѣзи, както още други подобни случаи ни каратъ да се отнесемъ по-критично къмъ нѣкои отъ изводитѣ на Wagner, поне що се отнася до помощнитѣ войски въ Мизия. Ние все още ще трѣбва да работимъ на рѣка съ Филовото изследване, като съпоставяме изводитѣ на двамата автори.

Д. П. Димитровъ

P. Wolters — G. Bruns, Das Kabirenheiligtum bei Theben. Bd. I. (Archäologisches Institut des Deutschen Reiches) Verlag W. de Gruyter, Berlin 1940, XII+136 стр. съ 63 табл. 4.

Огромнитѣ успѣхи, които германската археологическа наука отбеляза презъ миналия вѣкъ, а продължава да жѣне и презъ настоящия, се дължатъ до голѣма степенъ и на общитѣ съгласувани усилия на отдѣлнитѣ германски учени. Тѣ умѣеха да комбиниратъ така своя опитъ и познания, што бѣ възможно да се предприемагъ проучвания и на най-мѣжни и сложни обекти, като въпрѣки това резултатитѣ се довеждаха до едно рѣдко по своето единство цѣло. Последицата на една такава задружна работа представя и разглежданата тукъ нова книга, върху светилището на Кабиритѣ при Тива, издадена отъ Германския археологически институтъ.

Светилището на Кабиритѣ при Тива се е ползувало съ голѣма известностъ въ древността. Така напримѣръ, Павзаний се спира изрично на него въ главата, дето разглежда забележителноститѣ на беотийската столица (гл. IX, 25 сл.), като излага легендитѣ, свързани съ това светилище и неговата история. Сждбата на това светилище, обаче, не се различава съ нищо отъ участието на множество паметници на древния паганизъмъ. Разрушено и затрупано, то остава въ забвение до края на деветнадесетия вѣкъ, когато по една случайностъ бива открито и презъ 1887/8 г. лопатата на германскитѣ археолози изважда на бѣлъ свѣтъ неговитѣ останки. Историята на разкопкитѣ е изложена подробно въ първата глава на тази книга отъ известния германски класически археологъ P. Wolters.

Топографията на светилището и неговото разположение сж разгледани отъ W. Judeich. Прави впечатление точността и правдивостта на Павзаниевото описание. На рѣка съ това описание и съ помощта на лопатата, на Judeich се отдава да отъгледствити и да открие следитѣ и на други съседни светилища, постройки и мѣстности, описани грижливо отъ Павзаний. Любопитно е, че и най-малкитѣ разстояния, дадени отъ Павзания, отговарятъ на действителността.

Архитектурата на светилището е третирана отъ стария германски майсторъ на разкопкитѣ W. Dörpfeld. Най-важната тукъ постройка е била, разбира се, храмътъ на Кабиритѣ. Разкопкитѣ сж установили три строителни периода, които отбелязватъ и три важни момента въ историята на светилището. Тукъ Dörpfeld съгласува по единъ майсторски начинъ историческитѣ сведения съ даннитѣ на разкопкитѣ, които взети по отдѣлно не се покриватъ. И така, установява се, че една архаична постройка отъ преди персийскитѣ войни, оцѣляла презъ бурната епоха на тѣзи войни, е била преустроена съгласно предприетитѣ реформи въ култа на Кабиритѣ, презъ IV вѣкъ. По-късно, разрушена, вѣроятно, отъ македонцитѣ, тя е била отново застроена съ видоизмѣненъ планъ. Въ архитектурно отношение вториятъ и третиятъ храмъ, на които плановетѣ могатъ напълно да се възстановятъ, сж много любопитни. Външно тѣ представятъ една твърде странна фасада за гръцкитѣ храмове, именно тетрастиленъ простило съ Вътрешно вториятъ храмъ показва още по-любопитни особености: централниятъ корабъ се предшества отъ предкорабно помѣщение, а задъ него следва

опистодомъ съ жертвени корита. Най-късната постройка изхвърля предкорабното помъщение, като съ това останалите помъщения се удължават.

Надписите от развалините на светилището сж обработени от E. Szanto и P. Wolters. Тъ сж групирани споредъ това, на какъвъ материалъ сж написани и какъвъ характеръ иматъ. Освенъ каменни надписи тукъ сж открити множество надписи върху бронзови предмети и фигури, както и върху вази. Всички тѣ сж важенъ приносъ за гръцката епиграфика изобщо, а сжшо така даватъ и ценни сведения за живота на светилището. Трѣбва да се съжалева, че голѣма частъ отъ надписите върху камъкъ, които сж най-обширни и отъ особно значение, сж били унищожени още при престоиването на светилището.

Едни отъ най-любопитните находки на това мѣсто сж античните вази и то не за това, че сж застъпени представители на изящния стилъ на чернофигурните атически вази, но защото тукъ за първи пътъ се откриха масово единъ особенъ типъ вази, които сж характерни за това светилище, и които съ посвещенията си и съ особната си украса ни даватъ ценни сведения за култа на тиванските Кабири. Цѣлиятъ материалъ отъ вази е систематизиранъ и подробно описанъ, като накрая е направенъ опитъ да се даде тълкуване на многобройните сцени и да се датиратъ групите. Материалътъ отъ вази е обработенъ отъ G. Bruns, на чийто грижи Германскиятъ археологически институтъ е възложилъ довършването на I томъ на това издание, следъ като преждевременната смъртъ грабна вдъхновителя на това начинание P. Wolters'a.

Множеството иллюстрации, съ които е снабдено изданието, улеснява извънредно много шудирването на поставените за разглеждане въпроси. Материалътъ е въ всѣко отношение любопитенъ и въ него ние можемъ да откриемъ не малко успорици и за нашите древности. Той е, обаче, особно важенъ и въ това отношение, че ни поднася едно изкуство, което доста страни отъ канона на античната класика и проявява белези на едно мѣстно „провинциално“, народностно изкуство.

Д. П. Димитровъ

J. Kollwitz, *Oströmische Plastik der theodosianischen Zeit* (=Studien zur spätantiken Kunstgeschichte im Auftrage des Deutschen Archäologischen Instituts herausgegeben von H. Lietzmann u. G. Rodenwaldt, Bd. 12). W. de Gruyter, Berlin 1941, VI+208 стр. съ 56 табл. 8.

Проучванията въ областта на изкуството отъ късноантичната епоха отбелязаха въ последните години значителенъ напредъкъ. Въ това отношение голѣма заслуга се пада на берлинската археологическа школа, ръководена отъ проф. Г. Роденвалдъ, която въ противоположностъ на други течения постави проучванията върху изкуството на тази така пълна съ проблемни епоха на съвсемъ други начала. Тукъ за първи пътъ се премѣсти тежестта на метода

къмъ историческите и духовно-религиозните моменти, които обуславятъ промѣните, извършващи се въ изкуството на тази епоха. И тъкмо редицата отъ монографии „Проучвания върху изкуството на късната античностъ“, издавана отъ Германския археологически институтъ подъ редакцията на Роденвалдъ и Лицманъ, отбеляза и установи ценни опорни и изходни точки, които позволяватъ да се навлѣзе сериозно въ проблематиката на изкуството отъ тази епоха.

Последниятъ томъ на тази редица цели да открие възможностите, за да бъдатъ установени основните черти на късноантичното изкуство отъ времето на Теодосия Велики и неговия домъ. За изходна точка на изследването се взематъ три отъ най-значителните нѣкога паметници на Константиновия градъ, които, въпреки че сж запазени до наши дни само отчасти, иматъ голѣмото предимство, че сж датирани. На първо мѣсто авторътъ взема предъ видъ триумфалната колона на Теодосия. Издигната въ 386 г. за споменъ на победите на императора надъ варварите, тя е била много често споменувана отъ сръдновѣковните автори, въз основа на чийто описания ние имаме днесъ известна представа за нейния видъ и за нейната история. Колоната пострадала твърде скоро следъ нейното издигане отъ земетресение, като загубила конната статуя на императора, съ която е билъ увѣнчанъ нейниятъ връхъ. Презъ XV вѣкъ тя е била съборена отъ Баязида. Сега сж запазени отъ нея само отдѣлни фрагменти. Много по-добре сме осведомени за другъ единъ много известенъ паметникъ отъ онова време — колоната на Аркадия. Издигната презъ 401/2 г., тя пострадала презъ 740 г. отъ земетресение, при което статуята на императора била съборена. Презъ XVIII вѣкъ колоната е била съборена поради опасностъ отъ срутване. Ако ние днесъ имаме по-пълна представа за тази колона и главно за нейната богата декорация, това се дължи на множеството описания и рисунки, които сръдновѣковни и модерни пътешественици сж ни завещали. Колвицъ съпоставя различните дошли до насъ рисунки, като добива ценни резултати относно действителния изгледъ на този паметникъ. Колоната по подобие на стари римски първообрази (Траяновата колона и колоната на Маркъ Аврелия) е била украсена съ непрекъснатъ, увиващ се спиралообразно релефенъ фризь. Върху обяснението на различните релефни сцени авторътъ посвещава доста мѣсто въ своя трудъ. Тъкмо нѣкои отъ тѣзи сцени му даватъ поводъ да направи едно отклонение, като разгледа особността на триумфа презъ късната епоха.

Освенъ тѣзи колони въ Константинополь е имало още множество други подобни паметници, четири отъ които принадлежатъ на изкуството на интересувашето ни време. Въ Августеума се издигала колона съ сребърна статуя на Теодосия I, друга на Евдоксия, въ Сигмата се споменува колоната на Теодосия II и най-после на Марцианъ, която единствена отъ тѣзи паметници е запазена до наши дни. За тази колона, обаче, въ византийските извори нѣма никакъвъ споменъ. Едва отъ 17 вѣкъ се чува за първи

пътят нѣщо за нея. Подставката на тази колона е била украсена отъ тритѣ страни съ релефи, запазенъ е сѣщо и капителътъ, върху който е починала статуята.

Въз основа на тѣзи паметници Колвицъ добива възможностъ къмъ сѣщия художественъ кръгъ да причисли и единъ релефъ отъ Цариградския музей, представящъ Нике, а сѣщо така и 21 статуи. Тукъ сж привлѣчени статуи, повечето торса, отъ Афродизия, Коринтъ и Ефесъ. Прави впечатление, че въ този художественъ кръгъ се очертаватъ нѣкои стилови различия, които даватъ поводъ да се потърсятъ и установятъ отдѣлни художествени сръдища въ рамките на източно-римското изкуство отъ това време. Отъ проучването на Колвицъ се вижда, че наредъ съ малоазийскитѣ художествени сръдища еднакъвъ по значение като художественъ центъръ е билъ и Константинополъ. Най-после може да се прибави и едно изкуство, което има провинциаленъ характеръ.

Установяването на стилово единство и неговитѣ характерни белези при тѣзи така подобрани статуи е единъ голѣмъ успѣхъ въ проучванията на статуарната пластика въ източната римска империя презъ Теодосиево време. Това е една сигурна основа, отъ която ще се отправятъ, всички по-нататъшни изследвания въ тази областъ. Така и за насъ се откриватъ известни възможности, защото изглежда, че нѣкои отъ особеноститѣ на този стилъ ще можемъ да откриемъ и всрѣдъ паметници отъ нашитѣ земи. Така напримѣръ много интересна е една статуя отъ Върбовка, Севлиевско (ИАИ XIII, 1934, 454, обр. 273) съ особния начинъ на предаването на нѣкои отъ гънкитѣ, които намиратъ очебийна успоредница въ нѣкои торса отъ Коринтъ. Явно е, че интересътъ и къмъ нашитѣ паметници предъ видъ близостта на българскитѣ земи до Цариградъ не ще бѣде малъкъ.

Колвицъ отдѣля доста мѣсто и за портрета отъ това време. Тѣмко тукъ проучването се натъква на голѣми мъчности. Това пролича още отъ първитѣ опити, които не преди много време направиха Делбрюкъ и Лоранжъ. На изследователя се изплъзватъ тукъ най-важнитѣ критерии: физиономия, мода и облѣкло, които се използватъ така успѣшно въ изследването на портрета отъ по-старитѣ епохи. Отъ сега нататъкъ ние виждаме да преобладава конвенционална мода въ облѣклото и прическата, а физиономитѣ се типизиратъ. Всичко се работи подъ знака на условността. Все пакъ и тукъ може да се потърси основа, върху която да се гради. Такава основа представятъ релефитѣ отъ базата на Константинополския обелискъ, дето сж представени не само владѣтелитѣ отъ двата императорски клона на Римъ и Константинополъ, но и цѣлата тѣхна свита. Другиятъ паметникъ е известната статуя на Валентиниана III отъ Афродизия.

Най-после къмъ паметницитѣ на свѣтското изкуство Колвицъ въ настоящето си проучване присъединява и нѣкои произведения на тогавашното църковно изкуство, които даватъ възможностъ да се установи още единъ пътъ, колко е

тѣсна връзката между стила на едната и другата група паметници, въпрѣки че въ иконографско отношение първитѣ изхождатъ направо отъ първообрази на езическото изкуство, докато въ другитѣ само тематиката е нова. Но и тукъ въ иконографско отношение, що се отнася до съставкитѣ на композицията, по-голѣмата частъ отъ паметницитѣ на църковното изкуство иматъ за основа сѣщо така познати образци отъ езическото изкуство. Изобию работата на Колвицъ е много важенъ приносъ за проучването на изкуството въ преходната епоха отъ античността къмъ сръдновѣковиего. Той разглежда, действително, паметници, които отдавна сж известни на науката, обаче тѣ биваха третираны до сега само по отдѣлно. Колвицъ за първи пътъ направи опитъ, толкова разнообразни паметници да бждатъ свързани въ едно историческо и стилово единство. Но което е най-важно, по този начинъ се даде възможностъ и въпросътъ относно ролята на Сирия като художествено сръдище презъ онова време да се сложи въ нова свѣтлина. Изводитѣ на Колвицъ сега измѣстватъ малко центъра на тежестта по на Западъ, като изтъкватъ голѣмата роль, която вече въ това време се пада на Константинополъ като художественъ центъръ, отъ който се излъчватъ вѣяния далечъ на Западъ.

Д. П. Димитровъ

Mészáros Gyula, Kelet-Europa néptörténete, Budapest 1941, 8°, 64 old 8 táb. (= Народностна история на Източна Европа). Новото, което авторътъ на това съчинение ни дава е на първо мѣсто, че той нарича известнитѣ до сега като у р а л о - а л т а й с к и народи: хуни, авари, българи, печенегы, угри, (унгрии — маджари) и др. съ наименованието с е в е р о - и р а н с к и народи. Близки роднини на северо-иранскитѣ народи сж южно-иранскитѣ. Всички тѣ живѣли първоначално въ Сръдна Азия. Голѣма частъ отъ своитѣ културни паметници северо-иранскитѣ народи (а така сѣщо и южно-иранскитѣ) сж оставили главно въ гробни мѣста: запазени сж остатъци отъ тѣхната метална индустрия. Най-старитѣ северо-ирански народи сж така нареченитѣ въ Avesta т ѳ г а. Това сж известнитѣ подъ днешното наименование т у р а н с к и народи. И масагетитѣ, споменувани отъ древнитѣ гръцки извори, били северо-иранци и живѣли въ Западенъ Сибиръ. Язигитѣ, черноморскитѣ хуни, аланитѣ и дунавскитѣ българи, народи все отъ северо-иранска раса, били донесли въ Източна Европа златарската култура отъ Сръдна Азия (стр. 23). Езикътъ на дунавскитѣ българи, роднини на аваритѣ, е северо-ирански (стр. 27). Познатото до сега като родово дѣление у дунавскитѣ българи въз основа на паметници, останали отъ дунавскитѣ първобългари, Мейсарошъ обяснява съвсемъ другояче. Така известнитѣ като първобългарски родовы имена К у в и а р ъ, К у р и г и р ъ и Ч а к а р а р ъ споредъ Мейсарошъ сж имена на народнитѣ слоеве, а които се дѣлѣли дунавскитѣ първобългари, а именно: 1. княжески слой — Кувиаръ, 2. висши благородници — Куригиръ и 3.

свободни граждани — Чакараръ (стр. 30). Името Βουλγαρος, име на единъ първобългарски епонименъ герой значело „главенъ кралъ“, „господаръ кралъ“ (стр. 35). По-нататъкъ Мейсарошъ иска да докаже, че голъма частъ отъ познатитъ народностни имена се развиватъ отъ княжески титли (стр. 34). Племенното и народностно име Hun-gur-opo-gur въ противовесъ на известнитъ досегашни обяснения и доказателства, Мейсарошъ обяснява като произлѣзло отъ кралска божествена титла. Hun-gur-opo-gur било съставна дума съ значение „произлѣзълъ отъ рода на Божия синъ“. По-късно това име се срѣща като лично и народностно име (стр. 36). Името bul-kaг, bol-kaг, bul-yaг преданието обяснява отъ името на единъ епонименъ прадѣдъ Βουλγαρος. Това лично име произхождало отъ една северо-иранска кралска титла bul-kaг — главенъ кралъ, господаръ кралъ (стр. 37). Народностното име Turko-i произхожда отъ личното име Tūr-gak, Tur-g > Tūr-ga, Tūr-g, което се срѣща често. Основното му значение е „герой“ (стр. 37). За племенното име печенегъ Мейсарошъ казва, че всѣки неговъ слогъ е известна северо-иранска титла: rat-šan-a-k (bat-šan-a-k) = князь-господаръ (стр. 38). Познатото до сега като народностно име ur-gur, o-gur, на което официалната турколожка наука е дала съвсемъ друго обяснение, прието отъ почти всички учени, Мейсарошъ обяснява пакъ като произлѣзло отъ княжеска титла. Oū-your значи „произлѣзълъ отъ добъръ родъ“. Сжщото име по-късно се явява въ облици: Угра, Югра, Оугри, Ungri, Oū-yū-rot, Hun-gri, Hun-gari, Mu-ž-ger-i-(j), M-o-ger-i-(i) (стр. 38). Северо-иранцитъ сж арийски народъ. Езиково тѣ се дѣлятъ на северноизточни иранци: тукъ покрай другитъ народи се числятъ дунавскитъ първобългари и северозападни иранци. Къмъ последнитъ пкъ авторътъ причислява волжскитъ българи. По-нататъкъ, все възъ основа на запазили се остатъци, авторътъ се занимава съ културата и езика на северо-иранскитъ народи. Особено мѣсто той отдѣля и на други едни народи отъ епохата на Преселението, именно: k'art'vel, чиито днешни потомци сж сжщото име живѣятъ въ Кавказъ. И сж тѣхъ дунавскитъ пъ вобългари стоели въ тѣсна връзка още когато живѣли заедно въ Кавказъ. Изобщо въ цѣлата си книга Мейсарошъ се занимава съ древнитъ обитатели на Срѣдна Азия, тѣхната култура и езикъ.

Новитъ доводи на Мейсарошъ стоятъ въ рѣзко противорѣчие съ всичко онова, което до сега туркологията е установила за нѣкои урал-алтайски народи или племена, днешни или отдавна изчезнали. Само по себе си се разбира, че докато официалната наука, разбирамъ тукъ на първо мѣсто туркологията, не се произнесе поне по занимаващитъ насъ първобългарски въпроси, Мейсарошовитъ изводи ще трѣбва да се взематъ предпазливо, защото тѣ обрѣщатъ съ главата надолу всичко, което отъ години насамъ се твърди и доказва.

Петъръ Миятевъ

† Prof. Dr Oreste Tafrali, Sculptura în lemn românească (Румънската рѣзба). Artași Arheologia, № 11—12, 1935—1936, Iași 1936, стр. 1—36, 4°.

Авторътъ на тази малка, но богата по съдържанието си книга е бившиятъ добре известенъ професоръ по археология и история на изкуството въ Яши — Румъния, който бѣше сжщевременно chargé de cours на Hautes Etudes въ Парижъ, действителенъ членъ на Българския археологически институтъ, както и на Кондаковия институтъ въ Прага и дописенъ членъ на румънската и гръцката академия. До това положение бѣше се издигналъ следъ като въ началото на нашия вѣкъ бѣше трѣгналъ като необикновено надаренъ синъ на беденъ гркъ отъ родния си градъ Тулча въ Северна Добруджа.¹ Подготвилъ се дългогодишно въ Букурещъ при многозаслужилия професоръ Гр. Точилеску и после въ Парижъ, той си придобива тамъ доктората и име на сериозенъ ученъ чрезъ изследванията му върху срѣдновѣковната история на Солунъ² възъ основа на неговитъ археологически паметници и после чрезъ ония върху историята на румънското религиозно изкуство, като проучи дълга редица археологически и други паметници почти въ всички по-голѣми румънски манастири.³ Неотдавна той се занима по-обстойно и съ влиянието на търновската църковна архитектура върху най-старитъ румънски църковни постройки въ Влашко, както изобщо и съ византийскитъ влияния въ румънското религиозно изкуство, достигнало въ румънскитъ земи чрезъ българското посрѣдство.⁴ Неговитъ трудове принасятъ много положителни и обективни елементи въ обсъждането на засегнатитъ сложни въпроси дори и тогава, когато неговитъ заключения не ни задоволяватъ напълно. Даже и въ тѣзи случаи безъ никакво преувеличение може да се каже, че Тафрали се различава основно отъ други румънски учени по това, че доброволно и умишлено се ограничаваше на своята специалност и че като първоначална и изходна точка на своитъ изследвания и заключения той се стареше да сложи фактитъ. Затова много често той стигаше до необикновено остри полемики съ други румънски учени.

И този трудъ на покойния професоръ е единъ видъ едно навеждане къмъ правилния пѣтъ и сжщевременно единъ видъ отговоръ на малкото фантастичнитъ обяснения на Йорга по

¹ За това говори въ своитъ литературни опити въ Critica operelor arheologice și istorice, Iași 1921, 132.

² Topographie de Thessalonique. Préface de Ch. Diehl. Avec 14 figures, 32 planches et 2 plans, Paris 1913, Geuthner, 220; Thessalonique au quatorzième siècle. Préface de Ch. Diehl, avec 3 fig. Paris 1913, Geuthner, 312; Thessalonique des origines au quatorzième siècle. Paris, E. Leroux, 1919, 344.

³ Iconografia imnului Acatist, București 1914; Les fresques de Saint-Nicolas de Curtea de Argeș (Monuments et Mémoires publiés par l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres, t. XXIII. Много други негови изследвания отъ тази област сж публикувани въ списанието, издавано отъ него въ Яшъ: „Artași Arheologia“ и рецензирани въ различни томове на ИБАИ.

⁴ Monuments byzantins de Curtea de Argeș. 2 vol. Paris 1931, XXI + 158 planches.

сжшитѣ въпроси.¹ Нѣма да повтаряме тукъ болката, съ която той обяснява Йорговитѣ не-научни начини на действие спрѣмо своитѣ учени противници. Тѣ сж изложени въ първитѣ 12 страници на студията.²

Въ тази студия авторътъ се занимава съ румънската рѣзба, особено религиозната, чието начало слага къмъ края на XIV вѣкъ. Бедна изобщо по отношение на кржглата пластика, защото източно-православната църква, къмъ която принадлежи и румънската отъ времето на нейното организирано сжществуване, не допуша статуитѣ, румънската рѣзба е развила повече барелиефа, и то както барелиефа „*méplat*“, така и моделирания и ажурования барелиефъ. По отношение на мотивитѣ въ румънската рѣзба, авторътъ различава тукъ мотиви религиозни, мотиви декоративни и мотиви композитни, които се явяватъ много добре и богато представени въ различнитѣ оцѣлѣли произведения на старото румънско рѣзбарско изкуство. За по-ясна представа авторътъ навежда 52 фотографии на рѣзби, въ отлично изпълнение, отъ които нѣкои сж въ кварталовъ форматъ. Единъ бѣгълъ погледъ хвърленъ върху тѣхъ показва, че авторътъ е критиченъ и че неговитѣ заключения сж правилни. Повечето отъ снимкитѣ представятъ иконостаси, царски врати, свещници, най-различни черковни и манастирски мебели, кръстове, икони и др. подобни.

Украсата на иконостаситѣ принадлежи къмъ геометричния и растителния византийски стилъ, а розитѣ представятъ, споредъ автора, влияние на мохамеданското изкуство. Въ въпросната украса, която е много богата, се явяватъ глави на животни, елени, лъвовѣ, или на птици, едноглавъ или двуглавъ орелъ, който той счита за емблема на Кантакузинитѣ. Формитѣ и украшенията на свещницитѣ припомнятъ италиянския ренесансъ, но нѣкои отъ декоративнитѣ мотиви, като двуглавиятъ орелъ и геометричнитѣ образи, сж отъ чисто византийски произходъ. Креслата и троноветѣ показватъ пакъ византийски и мусулмански влияния. Всичко това, споредъ автора, принадлежи къмъ така наречения отъ него „импортиранъ стилъ“. Възъ основа именно на този стилъ се е развило въ румънскитѣ земи едно собствено изкуство, едно народно румънско изкуство, за което авторътъ навежда много и убедителни примѣри отъ по-късни времена. По-сетне възъ основа на тази черковна рѣзба, именно въ най-новитѣ времена, къмъ края на миналия и началото на нашия вѣкъ, се е развила румънската свѣтска и занаятчийска рѣзба, която произвежда доста оригинални и ценни работи въ така наречения „религиозенъ стилъ“, които сж станали много търсени и обикнати между румънското общество поради много лесно разбираеми подбуди отъ патриотично и национално-

художествено естество. Споредъ убеждението на автора, обаче, взета изцѣло, румънската рѣзба не е нищо друго освенъ „... une branche de la sculpture byzantine. Elle a subi cependant deux influences principales: celle de l'art musulmane et celle de la Renaissance italienne“ (стр. 35). Подобни рѣзбарски работи изобилствуватъ въ всичкитѣ земи попаднали подъ влиянието на византийската култура около Срѣдиземно и Черно море, на Балкана и въ Русия.

Впрочемъ това сж действително правилни заключения, които слагатъ правдата върху, произхода на румънската художествена и народна рѣзба точно на противоположни начала въ сравнение съ това, което твърдѣше Йорга. Ржководенъ отъ своята фантазия и придържайки се о идеята за независимостта на румънската самобитност въ много отношения и случаи, Йорга и тукъ раздѣляше румънската рѣзба на две групи: влашка и молдавска, споредъ княжествата на Влашко и Молдава, които после раздѣляше въ три напълно арбитрарни епохи. Геометрическиятъ стилъ, който не е нищо друго освенъ клонъ отъ подобния византийски стилъ, Йорга ограничаваше съвсемъ неправилно само върху Молдава, като го оставя да произлиза самоволно отъ нѣкакъвъ си „тракийски геометрически стилъ“, идея, която сама по себе си подчертава фантастичността и псевдопатриотическия отенѣкъ на тази така наречена теория. Отъ многобройни вече добре проучени и установени случаи е известно по цѣлия свѣтъ, че народното изкуство у културнитѣ народи е до голѣма степенъ и въ много отношения единъ видъ отблѣсъкъ и повторение въ по-низши степени на действителното високо изкуство. И въ теорията на Тафрали румънското народно рѣзбарско изкуство израства естествено и се оформява подъ влиянието на черковнитѣ образци. Въ самитѣ черковни рѣзбарски паметници е възможно да се направи доста ясна и убедителна разлика между посвѣршенитѣ и по-деликатни работи на чуждитѣ майстори и между относително грубитѣ имитации и повторения на народнитѣ мѣстни майстори.

Йорга бѣше поелъ точно обратния пѣтъ въ сравнение съ това естествено развитие на работитѣ, като твърдѣше, че високото румънско рѣзбарско изкуство е израствало възъ основа на народното изкуство. Споредъ Тафрали, даже не е възможно да се говори за тракийски следи въ румънското високо или народно рѣзбарско изкуство, въпрѣки че Йорга и много негови последователи се връщатъ въ последнитѣ десетилѣтия съ голѣма настойчивостъ къмъ тракийското минало на румънския народъ, като му приписватъ много и отъ най-различенъ видъ заслуги, за които положително това минало не носи никаква вина. За това авторътъ и не намира сериозенъ поводъ да слѣзе по-надолу въ своитѣ изследвания за да достигне и обсжди по-отблизо и тия толкова съмнителни обяснения.

Разгледаниятъ трудъ на Тафрали може да бѣде считанъ пръвъ по своята материя въ румънската наука и се основава върху цѣлата румънска библиография на предмета, както и върху много

¹ N. Iorga, *Sculptura în lemn românească* (Румънската рѣзба). *Analele Academiei Memoriile secțiunii istorice*, томъ XVIII, III seria.

² Вж. сжщо по-горе наведената *Critica operelor arheologice și istorice*. Освенъ увода, който ни интересува тукъ, въ нея сж събрани всичкитѣ критики върху неговитѣ трудове uvedeni тукъ подъ забел. 3.

широки сравнителни изследвания и познания особено в областта на Византия и на земи, бивали под нейно влияние. Характерно изобщо за изследванията на Тафрали е, че той не счита румънските земи като централна точка на земното кълбо.

Въ увода си Тафрали обяснява накратко и обстоятелствата, които ни правят по-лесно разбираеми византийските, мусулманските и италианските влияния в румънските земи благодарение на тяхното географско положение, на техните религиозни, политически и културни връзки в средновековие и пр. Тия обстоятелства, връзки и зависимости са толкова ясни и прозрачни, че само който не иска не би могъл да им изтъква значението и от това да достигне до логично налагащите се изводи.

Студията на Тафрали е относително кратка и се старее, както видяхме, да установи поне няколко първоначални ръководни принципа в обясненията, които следва да се дават върху различните произведения на румънското ръкобарско изкуство от всякакъв вид. Тя оставя, обаче, още много широка почва за по-нататъшни изследвания особено по отношение проводниците на тия влияния в румънските земи, за посредническата роля, която разните земи и народи съседни на румъните са играли въ пренасянето на тези влияния от мястопроизходението им до и в румънските земи. Между тях априорно и без никакво съмнение може да кажем, че една важна роля е играл и българският народ и неговата земя.¹

Д-ръ Д. Крънджалов

Sergio Bettini, *La Pittura di icone cretese-veneziana e i madonni, Padova, Cedam, 1933.* (=Pubblicazione della Facoltà di Lettere, vol. VI). XII, 80 стр., 31 табл. 8°.

Джузепе Фиоко, Карло Анти и Виторио Лазарини, най-значителните съвременни представители на италианската археология и история на изкуството, препоръчвайки труда на Бетини на италианската публика, подчертават неговото значение като първи труд по въпроса. Ние трябва да изтъкнем и неговото голямо значение за проучването на нашата късна иконопис, която в един свой по-късен труд Бетини нарича критско-венецианска. Критско-венецианската школа, един важен фактор за тази иконопис, до сега предмет само на бълзи и частични проучвания (трудът на Виктор Лазарев в *Arts Studies, Cambridge, U. S. A.*, излязъл също в 1933 година), тук е обект на едно цялостно и всестранно изследване.

¹ Насъ биха ни интересували още изъ между другитъ му трудове: *La cité pontique de Dionysopolis, Kali-Akra, Cavaña, Téké et Ekrené, Paris, Geuthner 1927, 78; Le trésor byzantin et roumain du monastère de Poutna, Geuthner, 1925, X + 88, 4°* и отделенъ албумъ съ 60 табла въ фототипия: *Le trésor du monastère de Sucevița, Arta și Arheologia, № 7—8, 1931—1932, 1—18; Inscriptions néolithiques en Roumanie, Revue Archéologique, V^e série, XXXIII, 14—28, и La Roumanie transdanubienne, издадена въ Парижъ презъ време на миналата война като пропагандна книга безъ особена научна цена.*

Всички въпроси при това проучване, всъко наблюдение, всички заключения, до които се стига, са от много голямо значение за изследователите на нашите иконописци.

Авторът разглежда Италия в началото на XIII и XIV вѣкъ като сфера на различни влияния. Опредѣля понятието „maniera grega“ и „итало-византийска школа“. Резюмира тяхното развитие. Разглежда ролята на Венеция, главно за развоя на итало-византийската школа. Венеция и Византия са предмет на отделна глава. Причините за ориентирането на Венеция къмъ Византия са споредъ него търговски връзки, културни връзки и сходството на артистичния темпераментъ. Друга глава е „Венеция и Критъ“. Следъ прегледъ на венецианското владичество надъ Критъ, критската емиграция въ Венеция, венецианските преселвания въ Критъ и условията за работа въ Венеция, Бетини прави интересно заключение за живописъта отъ кръга на Мистра, която той смята за повлияна отъ критско-венецианската школа.

Втората част на книгата която е и най-съществена, започва съ глава (четвърта) посветена на критските иконописци, тяхното изкуство, тяхното развитие, техните взаимоотношения (Русия, Мистра, Атонъ и т. н.). Въ тази част авторът се занимава съ стилистическия анализ на критско-венецианската иконописна школа. Той дава характеристика на Андреа Рико, най-значителния представител отъ времето, когато се формира критско-венецианската школа. Бетини определя ренесансовите влияния и по-специално готическите и изтъква че Рико „е съумѣлъ да нагоди новите влияния къмъ субективната си индивидуалност (човѣчност, майчинство у мадонни), но винаги въ схемата на византийската ритмика“. Авторът отбелязва признаците на започващия вече процесъ на „разлагане“, на „разрушаване на традиционните диги“ отъ бароковите и ренесансовите елементи.

Еволюцията на иконографията на мадоната презъ XVI, XVII и XVIII в. е проследена отъ гледна точка на западното чувство за човѣчност. Споредъ автора, XVI вѣкъ е време на най-голямъ художественъ упадъкъ. Представителите на иконописъта отъ това време (Виторе, Антонио Пападополи) „не са въ състояние да смелятъ и асимилиратъ новите елементи“. Много важно за датировката на иконите отъ тази епоха е сравнението, което Бетини прави на чисто техническите похвати отъ XVI, XVII, XVIII вѣкъ. Емануеле Зане той изтъква като типиченъ представител на XVII-ия вѣкъ. Той се отличава съ техническа виртуозност и чувство за мѣрка, които правятъ възможно едно мѣдро и зрѣло асимилиране на венецианските ренесансови елементи. Това е епохата, когато критско-венецианската школа е въ възходъ. Следъ превземането на Критъ отъ турците последва усилена емиграция на мадонери. Авторът прави важно разграничаване на старите итало-византийски центрове и новите гнѣзда на критско-венецианската иконописъ. Като взема за основа школата на Отранто, дейността на мадонерите въ Сицилия, авторът разглежда причините за погрѣш-

нитъ датировки и създава важни норми за запазване от такива гръшки. Той прави също интересен преглед на критско-венецианскитъ влияния върху руската живопись и анализира феномена Елъ Греко отъ гледна точка на критско-венецианската школа.

Бетини се обявява противъ тезата на Мийе, който различава една чисто критска школа отъ друга критско-венецианска. Споредъ Бетини не съществува критска школа, самостоятелна и неповлияна отъ венецианската живопись. Така за произхода на критско-венецианската иконопись, Бетини застава на едно и също становище съ Кондаковъ, Лихачевъ и Швайнфуртъ.

Авторътъ характеризира иконописъта на XVIII вѣкъ като развитие на сжщата отъ XVII в., съ по-голяма широта на третиране и проследява последния етапъ отъ развоя на тази иконопись: „следъ 1800 година се загубва всѣкакъвъ контактъ съ традицията“... „критско венецианската школа е въ пълнен упадѣкъ“...

Много важна точка въ труда на Бетини е въпросътъ за произхода на критско-венецианската школа. Ренесансътъ на Палеолозитъ е проводникъ на нови провинциални елементи въ византийската живопись (македонски, български, руски). Отъ сливането на тѣзи елементи бавно се образуватъ македонското и критското течение. Първото, авторътъ характеризира като по-провинциално, което се придържа още о методитъ на Палестина, Сирия, Кападокия и по-близко до изкуството на метрополията, което то даже по-късно замѣстило. Второто течение именно преобладава въ Венеция поради географски и исторически причини и поради сходството на артистичния темпераментъ. Гръцко-венецианската дейност (по-точно критско-венецианската) въ Венеция се раздѣля отъ своя страна на две групи: първа, която се придържа здраво о традицията и втора, която следи отблизу промѣнитъ въ венецианската живопись. Тази именно втора група е начало на мадонеритъ. Нейното „кръвно родство“ съ венецианската живопись ѝ помага бързо да асимилира новитъ венециански форми веднага следъ създаването имъ.

Накрай е засегнатъ и въпросътъ за произхода на венецианската живопись: Бетини изключва хипотезата на Тести, който извежда венецианската живопись отъ еленистични мозайки, и признава критската иконопись за „обща майка“ на модерната венецианска живопись и на критско-венецианската иконопись. Споредъ Бетини не може съ точностъ да се опредѣли моментътъ, когато се е отдѣлила венецианската живопись отъ критската иконопись въ Венеция. Той, обаче вижда въ Паоло „най-великия отъ византийскитъ иконописци въ сръдиземноморието, последния отъ византийскитъ иконописци и първия отъ венецианскитъ“. Художниците, които идатъ следъ Паоло се обръщатъ не вече къмъ Византия, но къмъ Венеция, която е асимилирала и преодолѣла „византийството“.

Начинътъ, по който западнитъ форми се абсорбиратъ отъ критско-венецианската живопись, е предметъ на единъ отъ най-добритъ

стилистични анализи, съ които книгата е богата: „Абсорбирането на западнитъ форми отъ критско-венецианската иконопись е напълно и само външно... Компактниятъ златенъ фонъ се „разтваря“ и позволява да проникнатъ въ него архитектурни елементи, растителност, даже съ претенции на въздушна перспектива... но той (златниятъ фонъ) остава, мимо това, винаги затворенъ и затова фигуритъ нѣматъ повече въздухъ, отколкото при златния фонъ. Не липсва пластичност, защото формитъ даватъ, даже нѣкога подчертано, илюзия на триизмѣрност, но липсва дълбочина, не се чувствава неограниченото пространство на италианския ренесансъ“... Дълбокиятъ, критически анализъ е едно отъ многото ценни качества на този трудъ, който ще остане основенъ въ своята областъ.

Ив. Акрабова

Ejnar Dyggve, *Ravennatum Palatium Sacrum, La Basilica Ipetrale per Ceremonie. Studi sull'architettura dei palazzi della tarda antichità*. København, I Kommission hos Ejnar Munksgaard, 1941. (= Det. Kgl. Danske Videnskabernes Selskab. Archaeologisk-Kunsthistoriske Meddelelser. III, 2.) 63 стр., 21 табл. съ 49 обр. 8°.

Нѣколко години, прекарани въ Салона като ръководител на разкопкитъ, даватъ случай на Дигве да проучи двореца на Диоклециана. Това е началото на неговитъ по-нататъшни проучвания върху дворцитъ отъ късната античност, проучвания, които той продължава въ Равена. Констатирайки факта, че отъ античнитъ дворци въ Равена не е останало почти нищо надъ земята, авторътъ резюмира литературнитъ извори и се спира на известната мозайка въ Свети Аполинарий Нови, приета отъ всички нейни изследователи за изображение на Теодориховия дворецъ. Дворецътъ на Диоклециана, архитектурниятъ комплексъ до Могорило и мозайката въ Свети Аполинарий Нови, въ известенъ смисълъ, сж единственитъ засега останали надземни конструкции на антични дворци.

Следъ като разглежда въ съчинението на Agnello пасажа, който се отнася до двореца на Теодориха, следъ като изследва различнитъ епохи въ мозайката, следъ като преценява различнитъ мнения на авторитъ (особено Свобода) относно „каква частъ отъ двореца на Теодориха точно е преставена въ мозайката“, Дигве прави своето първо заключение: Мозайката представя разгъната вътрешна фасада на едно вътрешно правоъгълно открито помѣщение. Това свое заключение авторътъ основава главно на „известния въ късната античностъ начинъ на изобразяване“, споредъ който действителността се представя не натуралистично, но „fortamente geometrico“. Този начинъ на изобразяване авторътъ илюстрира съ множество примѣри, между които е и базиликата задъ фасадата на двореца въ въпросната мозайка: абсидата и западната фасада сж проектирани едновременно върху южната дълга страна. Като присма, че мозайката въ Свети Аполинарий Нови представя единъ обикновенъ случай отъ стилистичнитъ похвати на епохата, авторътъ си

поставя за задача да възстанови действителността чрез много подробен и обосноващ анализ на конструктивните елементи въ мозаиката. Резултатът на този анализ е първо, една схематична рисунка, второ, хоризонтален план и трето, перспективна скица на тази ипетрална базилика.

Авторът прави паралелъ съ вътрешността на равенските базилики от тази епоха Свети Аполинарий Нови, Свети Аполинарий in Classe и съ перистила на Диоклециановия дворецъ. За да изтъкне последния паралелъ, той разгъва неговата вътрешна фасада и я съпоставя съ скицата на мозаиката. Изхождайки от хоризонталната скица на перистила на Диоклециана съ съседните помѣщения, отъ плана на Palazzo degli Esarchi и отъ стилистични наблюдения, Дигве прибавя новъ елементъ къмъ своя хипотетичен планъ: тронната зала задъ парадния входъ на перистила. Следъ подробно проучване на Palazzo degli Esarchi авторътъ стига до ново важно заключение: Palazzo degli Esarchi въ никоя своя частъ не е религиозна християнска постройка, но дворецъ отъ времето на Теодориха. Съ това се добавя единъ много важенъ вещественъ паралелъ (Palazzo degli Esarchi съществува въ развалини) за перистила въ двореца на Диоклециана. Следъ като сравнява перистила на Диоклециановия дворецъ, Palazzo degli Esarchi и перистила на Теодориховия дворецъ Дигве получава „схема на планъ на късно-античенъ дворецъ“.

Изтъквайки нѣкои неточности въ литературните извори и несъобразности въ сведенията за разкопките въ 1907 година, авторътъ признава,

че „съществуватъ още основни въпроси, които чакатъ своето разрешение“... „една провѣрка ще ни донесе може би изненади“... но той заключава: „Колкото за нашата интерпретация на мозаиката на Palatium нѣма нужда да чакаме резултатитъ; достатъчно е да се придѣржаме къмъ автентичнитъ и провѣрени сведения, които ни дава мозаиката на Palatium и да ги сравнимъ съ текста на Agnello. Основавайки се на очебишното съгласуване на тѣзи два извора, можемъ да формулираме следното: Мозаиката на Свети Аполинарий Нови (фиг. 49, cfr., фиг. 25, 27, 29) възпроизвежда важни мотиви отъ архитектурата... въ двореца на Теодориха, а именно:

а) една ипетрална базилика за церемонии съ галерии, отъ която

б) единъ параденъ входъ води въ

в) разкошна тронна зала за церемонии или, споредъ наименованията на Agnello:

а) tribunalium

б) параденъ входъ, чиято важность е подчертана отъ едно изображение прославящо императора

в) triclinium.

Накрай Дигве прави опитъ да реконструира ипетралнитъ и закрити базилики въ дворцитъ въ Цариградъ, опитъ, който толкова пжти е билъ предприеманъ. „Споменатитъ базилики... обикновено се смѣтатъ отъ археолозите за копия на базиликитъ отъ старохристиянския периодъ. Споредъ мене, обаче, християнската базилика е била повлияна много отъ дворцовитъ базилики за церемонии“...

Ив. Акрабова

Библиография

Маджарска библиография по български въпроси

отъ Петъръ Миятевъ

Библиографията, която давамъ тукъ, е само единъ опитъ за маджарска библиография по български въпроси. Тя започва отъ срѣдата на първата половина на XIX вѣкъ и стига до 1941 год. Това време съвпада изобщо съ интереса, който проявяватъ маджаритъ къмъ българскитъ въпроси още отъ началото на миналия вѣкъ и който продължава и днесъ съ неотслабваща сила.

Интересътъ на маджарската наука е съсрѣдоточенъ главно къмъ нашата стара история, къмъ историята на тюркобългаритъ и тѣхния езикъ, къмъ историята и езика на славяно-българитъ, съ които маджаритъ сж били дълго време съседи въ Панония. Значителенъ интересъ се проявява отъ маджарска страна и къмъ ония българи, които сж се заселили въ предѣлитъ на държавата имъ преди две-три столѣтия. Трѣбва да се съжاليا само, че маджаритъ правятъ всички свои проучвания по българскитъ въпроси главно чрезъ чужда книжнина. Тѣ малко познаватъ българския езикъ, за

да могат да използват нашата книжнина и затова голѣма частъ отъ онова, което тѣ сж писали или продължаватъ да пишатъ за насъ, е лишено отъ сериозна научна основа.

Библиографията, която обнародвамъ тукъ, е събрана въ Будапеща въ продължение на единъ месецъ. Въ това кратко време азъ едва успѣхъ да прегледамъ само най-голѣмитѣ и най-важнитѣ периодични издания, които сж излизали въ Унгария отъ едно столѣтие насамъ. Остава още много да се издирва, особено въ всѣкидневния печатъ, гдето не малко е писано по български въпроси. Единъ день, когато условията позволятъ, тая библиография ще бже допълнена и разширена.

Статиитѣ и отдѣлнитѣ съчинения сж разпредѣлени за по-голѣма прегледностъ въ шестъ отдѣла: 1. Библиография, архивистика, дипломатика. 2. Езикознание, литература, литературни биографии. 3. История, археология, църковенъ въпросъ. 4. География, етнография, пътешествия. 5. Стопанство, економика, право, статистика, международни отношения, политика и 6. Разни. Систематизацията въ тая сравнително кратка библиография е направена само въ общи черти защото малкиятъ брой на статиитѣ и отдѣлнитѣ съчинения прави излишно едно по-подробно задълбочаване. На мѣста, ако се сжди само по заглавията, систематизацията ще се окаже неточна. Трѣбва обаче да се знае, че има статии, които се преливатъ отъ единъ отдѣлъ въ други или пъкъ съдържанието имъ ги поставя въ отдѣлъ не съвсемъ подходящъ на заглавието имъ. Споменати сж тукъ-тамъ и нѣкои преводни съчинения, напримѣръ Иречековата история на българитѣ, за да се види, че на маджарски има и преводна литература по български въпроси. Други съчинения отъ тоя родъ, освенъ две или три стихотворни сборки или антологии, преведени отъ български на маджарски, нѣма.

Понеже маджарскиятъ езикъ у насъ се знае отъ малцина, навсѣкжде следъ заглавието на статията или съчинението е даденъ и български преводъ. Между статиитѣ и съчиненията е дадено мѣсто и на оценки и критики на нѣкои маджарски и български трудове все по български въпроси. Автори на тия критики и оценки сж видни маджарски учени. Много пжти тѣ иматъ размѣри и качества на истински статии съ ценно съдържание.

Въ всѣки отдѣлъ статиитѣ сж посочени въ азбученъ редъ на авторовитѣ имена безъ да се държи смѣтка за хронологията имъ. Броятъ на заглавията отъ единъ и сжщъ авторъ не е голѣмъ и затова всѣки ще се ориентира лесно въ хронологичния редъ на обнародването имъ. За улеснение при търсенето на авторитѣ, на края е приложенъ азбученъ показалецъ. Заглавията на списанията сж дадени съ обичайнитѣ съкращения (вж. списъка имъ по-долу).

СЪКРАЩЕНИЯ НА ПЕРИОДИЧНИТѢ ИЗДАНИЯ, ОТЪ КОИТО СЖ ИЗВАДЕНИ СТАТИИТѢ ПО БЪЛГАРСКИ ВЪПРОСИ И ТѢХНИТѢ ПРЕВОДИ:

AÉ.	Archaeologiai értesítő	Археологически известия.
Budapesti szemle		Будапещенски прегледъ.
Debr. Sz.	Debreczeni szemle	Дебреценски прегледъ.
Donaueuropa		
Egyedül vagyunk		Сами сме.
Egyetemes irodalomtörténet		Универсална литературна история.
Ért.	Értesítő	Известия.
Ethn. (Népelet)	Ethnographia-Népelet	Етнография — Народенъ битъ.
A föld és lakói		Земята и нейнитѣ обитатели.
Földr. Közl	Földrajzi közlemények	Географски известия.
Hadtört. Közl.	Hadtörténelmi közlemények	Военноисторически известия.

Kárpátmedence	Kath. Sz.	Katholikus szemle	Карпатски басейнъ.
Kelet népe	KSz.	Keleti szemle	Католически прегледъ.
K. V.	Képes vasárnap		Народитъ на изтока.
			Източенъ прегледъ.
Kisebbségvédelem			Илюстрирана недѣля (Прилож.
KCsA.	Körösi Csoma Archivum		на в. Pesti Hírlap).
Közgazd. Sz.	Közgazdasági szemle		Малцинствена защита.
Kül. Sz.	Külügyi szemle		Архивъ Кюрйоши Чома.
Lev. Közl.	Levéltári közlemények		Стопански прегледъ.
Magyarság			Външенъ прегледъ.
MNy.	Magyar nyelv		Архивни известия.
MSFOu.	Mémoires de la société finno-ougrienne		в. Маджарство.
MSz.	Magyar szemle		Маджарски езикъ.
Népélet-Értesítő			Маджарски прегледъ.
Népünk és nyelvünk			Народенъ битъ — Известия.
NRH.	Nouvelle Revue de Hongrie		Нашъ народъ и нашъ езикъ.
Nyelvtudomány			Езикознание.
NyK.	Nyelvtudományi közlemények		Езиковедски известия.
Nyr.	Magyar nyelvőr		Маджарски езиковъ стражъ.
RH	Revue de Hongrie		
Statisztikai szemle			Статистически прегледъ.
Száz.	Századok		Вѣкове.
A Tenger			Море.
Tört. Sz.	Történelmi szemle		Исторически прегледъ.
Tudományos gyűjtemény			Наученъ сборникъ.
Turán			
Uj magyar szemle			Новъ маджарски прегледъ.
UJ.	Ungarische Jahrbücher		
Uránia.			

I. Библиография, архивистика, дипломатика

1. Mijateff Péter, Török iratok Bulgáriában. (Турски документи въ България). Lev. Közl., XIV, 1936, 99—104. Сжщото излѣзло и като отдѣленъ отпечатъкъ. Budapest, 1937, 8.

2. Mijateff Péter, A levéltárügy Bulgáriában (Архивното дѣло въ България). Lev. Közl., XVI, 353—357.

3. Moravcsik Julius, Ungarische Bibliographie der Turkologie und der orientalisches — ungarischen Beziehungen 1914—1925; KCsA., II, 1926, 199—236. На стр. 207—208 въ отдѣлъ Bulgaren е дадена литература на маджарски езикъ отъ маджарски и български автори по български въпроси.

4. Rásonyi L., Ungarische Bibliographie der Turkologie und der orientalisches — ungarischen Beziehungen 1926—1934. KCsA., I kiegészítő köt. 1—66. На стр. 17—19 подъ заглавие Bulgaren се дава писаното отъ маджарски автори на маджарски и други езици по български въпроси отъ 1926—1934.

II. Езикознание, литература, литературни биографии

5. Alföldi András, A tarchan méltóságnév eredete (Произходътъ на титлата тарханъ). MNy., XXVIII, 1932, 205—220. Тая статия е важна отъ гледище на първобългароведението и отъ останалитъ първобългарски надписи на гръцки езикъ, въ които титлата се срѣща.

6. Asbóth Oszkár, Оценка на книгата на Zoltán Gombocz: Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache; KSz., XIII, 1912/13 322—337.

7. Asbóth Oszkár: Az ószlovén nyelv hazája (Válasz Volf Györgynek) (Родината на старославянския езикъ. Отговоръ на Volf György). NyK., XXVI, 1896, 218—255. Ония славяни, които сж дали името Пещъ, които казватъ мащеха, ржда и под. и въ чийто езикъ št, и žd се е запазило, сж българи.

8. Asbóth Oszkár, A glagolita é és az ószlovén nyelv hazája (Глаголическото é и родината на старославянския езикъ). NyK., XXVII, 1897, 86—93.

9. Asbóth Oszkár, A szláv torokhangokról (За славянскитѣ гърлени звукове). Nyelvtudomány, I, II, III.

10. Asbóth Oszkár, A szláv népek múltjából (Изъ миналото на славянскитѣ народи). Budapesti szemle, 52, I, 1.

11. Balabanoff Sándor, Boteff, a bolgár ifjúság hőse (Ботевъ, героятъ на българската младежъ). Turán, 2, 1917, 101—104. Отъ френското издание на А. Балабановата книга: Boteff, le héros de la jeunesse bulgare.

12. Boikliev Dimo A., Bolgár költők antológiája (Антология на български поети). Fordította és összeállította: . . . II kiadás, Budapest, 1939, 240.

13. Bödey József Kálmán, A bolgár népdalok magyar hősei (Маджарскитѣ герои на българскитѣ народни пѣсни). Turán, XXIV, 1941, II, (bolgár)sz. 68—72.

14. Czirbusz Béla, Délmagyarországi bolgár szerelmi dal (Българска любовна пѣсень отъ Южна Унгария). Ethn., I, (1890), 252.

15. Fehér Géza, A tót o s o h „haszon“ szó bolgár-török eredetije (Тюркобългарскиятъ произходъ на словашката дума o s o h = полза). KCSA., II, 1930, 387—390. Приема мнението на Melich'a за тюркобългарския произходъ на словашката дума o s o h = полза, като добавя, че нейниятъ тюркобългарски обликъ е a s u y, а не a s u y, както приема Melich.

16. Fehér Géza, A madarai lovasdombormű felírásáról (За надписа на мадарския конникъ—релиефъ). Megjegyzés Németh Gyula bírálatára) (Бележка на критиката на Гюла Нейметъ). Száz., LXVI, (1932), 362—364.

17. Fehér Géza, Le titre des Khagans bulgares. Orient et Byzance, IV, Paris, 1930.

18. Fėja Géza, Оценка на книгата на Dimo A. Boikliev: Bolgár költők antológiája. Kelet népe, IV, 1938, 301—302. Антологията не дава индивидуалната стойност на поетитѣ и тѣхното индивидуално значение, но тя показва, че е дошло време за маджаритѣ да се запознаятъ съ културата на източнитѣ народи.

19. Földes János, A húnok és a hűn személynevek. (Хунитѣ и хунскитѣ лични имена). Ethn., I, 183. Съдържа сведения за българското народностно име.

20. Gombocz Zoltán, A bolgár kérdés és a magyar hűn monda (Българскиятъ въпросъ и маджарската хунска легенда). MNy., XVII, (1921), 15—21.

21. Gombocz Zoltán, A szlávtság török elemeiről (За турскитѣ елементи въ славянството). Nyelvtudomány, 4, 1913, 289—294; 5, 1914—1915, 271—276.

22. Gombocz Zoltán, Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache. MSFOu., XXX, Helsinki, 1912.

23. Gombocz Zoltán, Bolgárok és magyarok (Българи и маджари). Új magyar szemle, Budapest, 1920.

24. Horger Antal, Bolgár-török jövevényszavaink (Нашитѣ тюркобългарски заемки). MNy., VIII, 1912, 446—458. Критика и оценка на Gombocz'овата книга: Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache (вж. по-горе 22) Съ малки изключения, книгата на Гомбоцъ е много ценна и полезна за маджарското и тюркско езикознание.

25. v. Horváth Béla, A bolgár lírai költészet (Българската лирическа поезия). Turán, XXIII, 1940, 70—75.

26. Katona, Louis K., Omurtag. KCSA., II, 5, 1930, 384—387. На френски. Името произ-

хожда отъ чувашката дума *əmərt*, *əmərt*. Въ различнитъ тюркски наречия тая дума има отговарящи съ значение: име на птица, видъ патица, водна птица, като малка гжска съ червено-жълти гърди и под. Чувашката дума *əmərt* (кајук) значи „орелъ“ Сравнява името Омуртагъ съ тая дума.

27. Kúnos Ignác, A dunai tatárok nyelvéről (За езика на дунавскитъ татари). KSz. V, 1904, 297—304. За езика на татаритъ, живущи по долното течение на Дунава, около гр. Тутраканъ, по точно въ с. Атамджя. Споменува се защото у насъ още не сме започнали изучаването на езика на нашенскитъ турци, татари и др. малцинствени групи.

28. Kúnos Ignác dr., Rumelisch-türkische Sprichwörter. KSz., VII, 66—83. Пословици въ азбученъ редъ отъ езика на българскитъ турци.

29. Kúnos Ignác, Съобщение, направено на заседанието на Маджарското историческо дружество, състояло се на 4 май 1903 год. върху съчинението на Ив. Шишмановъ, излъзло на френски въ KSz. (вж. тукъ подъ *Šišmanov Iv.*), относно до произхода на името *bulgar*. Твърде ценно. Száz., XXXVII, 1903, 568—569.

30. Kuun Géza gr., Оценка на съчинението на *Volf György*: Az egyházi szláv nyelv hazája és a magyar honfoglalás (вж. тукъ подъ *Volf*). Száz., XXXI, 1897, 715—725. Ласкавъ отзивъ за книгата на *Volf'a*.

31. Kuun Géza gr., Egy újabb adalék a z-g hangcseréhez a Volga párti régi bolgár nyelvben. (Единъ новъ приносъ къмъ замѣната на *z—g* въ езика на старитъ българи отъ брѣга на Волга). Ethn., IX, 1898, 473.

32. Kuun Géza, Adalékok a volgai bolgárok nyelvéhez (Приноси къмъ езика на волжскитъ българи). Ethn., VII, 120.

33. Melich János: Egy bolgár-török szó a tót nyelvben (Една тюркобългарска дума въ словашки езикъ). KCSA., II, 1927, 241—244. Слов. *osoh* = полза отъ едно по-старо *osog*; *ujgug asij*, чув. *asij*.

34. Melich János, Bolgárok és szlávok (Българи и славяни). MNY., XVII, 1921, I—3, I közl. 1—15; II, közl. 4—6, 65—78.

35. Mészáros Gyula, A nagyszentmiklósi kincs egyik áltörök felirata (Единъ лже-тюркски надписъ на съкровището отъ Nagy Szent Miklós)*. Népünk és Nyelvünk, X, 1938, 1—17. Отхвърля твърдението на Нейметъ, че върху съкровището има тюркски думи и надписи. Намира, че както Thomsen'овото, така и Németh'овото разчитане на надписитъ отъ съкровището е съвсемъ безрезультатно (*abszolút eredménytelenség*).

36. Mészáros Gyula dr., Az „Attila kincs feliratainak ügye (Работата около надписитъ на „Атиловото съкровище). Válasz Németh Gyulának (Отговоръ на Гюла Нейметъ). Ethn., XXVI, 1915, 220—227.

37. Mészáros Gyula, A nagyszentmiklósi kincs rovásos feliratainak megfejtése (Разгадаване на руннитъ надписи върху съкровището отъ Nagy Szent Miklós.) Ethn., XXVI, 1915, 1—21. Съкровището е принадлежало на нѣкакъвъ аварски князь и произхожда отъ втората половина на VI вѣкъ.

38. Mladenoff István Oldamur és Eltimir. (Олдамуръ и Елтимиръ). MNY., XXI, 1924/5, 38—39. Отхвърля се мнението на Gombocz, Árpádkori személyneveink (Наши собствени имена отъ времето на Арпада), 29—30, че името значи „измамникъ“. Тукъ имаме съчетание на тюр. *el* = ржка и *temig* = желѣзо, т. е. желѣзна ржка, съ желѣзна ржка.

39. Moór Elemér, Bolgár-törökök és szlávok és a Melich féle helynévkutatások, Szeged, 1930. (Тюркобългари и славяни и Мелиховското проучване на мѣстни имена).

40. Moór Elemér, Magyarországon átvett bolgár-török jövevény szó-e a vályú szó? (Тюркобългарска заемка, получена въ Унгария ли е думата *vályú*?). Népünk és Nyelvünk, III, 1931, 249—254. Отрича противно на Németh, че по време на завоева-

* Понеже съкровището отъ Nagy Szent Miklós или другояче Атилово съкровище, Българско съкровище особено интересува бълг. наука, споменувамъ всичко писано за него у маджаритъ.

нието на днешна Унгария, маджаритѣ сж били въ нѣкакви връзки съ тукъ заваренитѣ тюркобългари.

41. **Moór Elemér**, Egy turkológus rosszúl sikerült portyázásai (Злополучнитѣ мародерства на единъ туркологъ). *Népünk és Nyelvünk*, X, 1938, 28—31. Отговоръ на Németh Gy., *Turkológiai portyázások* (вж. по-горе). Говори се за името „bulgar“. Думата *bulgar*, която Németh споменува въ статията си за произхода на името *bulgar*, нѣма нищо общо съ глагола *bulgha* и под.

42. **Moravcsik Julius**, Ковѣрѣицъ ein altbulgarisches Wort? *KCsA.*, II, 1932, 436—440. Отхвърля мнението на Кр. Миятевъ, Нови данни за българитѣ презъ X в. *ИБАИ* VI, 1930/31, 281—283, че думата е отъ тюркобългарски произходъ. Думата иде отъ латинското сисита употребява се въ гръцки и днесъ.

43. **Moravcsik Gyula**, Der Name der Bulgaren in einem griechischen Papyrus. *KCsA.*, I kiegészítő köt., 119—128.

44. **Moravcsik Gyula**, Оценка на студията на Beševliev V., Zu der Inschrift des Reiterreliefs von Madara. *Byz. Neugr. Jb.*, IX, 1932, 3—35. *Száz.*, XVIII, 1934, 118.

45. **Munkácsi Bernát**, Altáji elemek a szláv nyelvekben (Алтайски елементи въ славянскитѣ езици). *NyK.*, XXIII, 1893, 432—435.

46. **Munkácsi Bernát**, Magyar elemek a délszláv nyelvekben (Маджарски елементи въ южнославянскитѣ езици). *NyK.*, 17—18, 66.

47. **Nagy Géza**, Butaul Zoapan, Buila Zoapan. *AE.*, XXVIII, 1908, 127—138. На маджарски. Разглежда тия титли отъ надписитѣ на съкровището отъ Nagy Szent Miklós. Заключение е, че надписътъ е гръцки.

48. **Nagy Géza**, Az eszeget bolgárok neve (Името на есекелъ — българитѣ) *Száz.*, XLVIII, 1914, 76—78.

49. **Németh Gyula**, A Kobrat és Eszperüch nevek eredete (Произходътъ на имената Кобратъ и Есперюхъ). *MNy.*, XXVIII, 1932, 5—11.

50. **Németh Julius**, Die Herkunft der Namen Kobrat und Eszperüch. *KCsA.*, II, 1932, 440—447. Сжщото преведено на български въ *Изв. на бълг. ист. д-во*, XI—XII, 1931—1932, 169—177.

51. **Németh Gyula**, A nagyszentmiklósi kincs feliratai (Надписитѣ на съкровището отъ Nagy Szent Miklós). *MNy.*, XXVIII, 1932, 65; 5—6 sz. 129. Сжщото и на нѣмски, ср. следващото!

52. **Németh J.**, Die Inschriften des Schatzes von Nagy Szent Miklós, Budapest — Leipzig, 1932, 84 S. u. 2 Anhängen. *Bibliotheca Orientalis Hungarica* II.

53. **Németh Gyula**, *Turkológiai portyázások* (Турколожки мародерства). *MNy.*, XXXIV, 1938, 60—63. Споръ съ Mészáros по произхода на името *bulgar*.

54. **Németh Gyula**, *Török nyelvészeti irodalom* (Турска езикова книжнина), *NyK.*, XLVIII, 1931, 136—143. Съобщава (141—2) за работитѣ на Fehér по тюркобългарски въпроси (Именникътъ, обясненията на имената Кубратъ Исперихъ и нѣкои титли, имена и др. Работитѣ на Beševliev V., Die griechische Sprache in den urbulgarischen Inschriften сж важни не само отъ гръцко гледище, но сж полезни и за туркологитѣ).

55. **Németh Gyula**, Оценка на Fehér'овото съчинение: Die Inschrift des Reiterreliefs von Madara, Sofia, Bulg. Nationalmuseum, 1928, 80, 144 S. въ *Száz.*, LXV, 1931, 329—30.

56. **Németh J.**, La provenance du nom bulgar. *Symbola Gramatica in Honorem Joanius Rozwadowski, Cracoviae*, 1927, 80, 217—222.

57. **Németh Gyula**, Árpádkori törökjeink (Kié volt a nagyszentmiklósi kincs?) (Нашитѣ турки отъ времето на Арпада (Чие е било съкровището отъ Nagy Szent Miklós?). *Népünk és Nyelvünk*, III, 1931, 169—185. Твърди, че съкровището е печенежко.

58. **Németh Gyula**, Bolgár-török jövevény-szavainkhoz (Къмъ нашитѣ тюркобългарски заемки). *MNy.*, XI, 1915, 316—318. Прави нѣколко бележки по начина, съ

който работи *Etymologiai szótár* (етимол. речникъ), като взема за примѣръ две думи *zerge* и *tünik* и се занимава съ тяхнитѣ етимологии.

59. Németh Gyula, A nagyszentmiklósi feliratokhoz (Къмъ надписитѣ отъ съкровището отъ Nagy Szent Miklós). *Ethn.*, XXVI, 1915 (*Uj folyam* XI), 216—217. Тая статийка представлява частъ отъ препирнята по тоя въпросъ между автора, *Sebestyén Gy.* и *Mészáros Gy.* все въ сжщата книжка на списанието, озаглавена: *Az „Attila kincs feliratainak ügye*; вж. 36. *Mészáros*.

60. Németh Gyula, A nagyszentmiklósi kincs körül (Около съкровището отъ Nagy Szent Miklós). *Turán*, 1918, 325—329. Отговоръ на *Supka Géza*, A nagyszentmiklósi kincs revíziója (Ревизия на Nagy Szent Miklós' кото съкровище). *АЕ.*, XXXVII, 8—86, 208.

61. Németh Gyula, A nagyszentmiklósi kincs (Nagy Szent Miklós-кото съкровище). *Budapest*, 1932, 8°, 35. A magyar nyelvtudományi társaság kiadványai, 30 sz. Като отдѣлна книжка. Ср. сжщото и другаде.

62. Németh Gyula, Vannak-e arab eredetű bolgár-török szavaink (Имаме ли тюрко-български думи отъ арабски произходъ?) *Nyr.*, XLV, 213—215.

63. Rásonyi László, A Βοοκολαβραξ névhez. (Къмъ името Βοοκολαβραξ). *MNy.*, XXXVI, 1940, 291—294. Тая статия се споменува тукъ, защото отъ българско гледище тя е твърде интересна, като се знае, че сжщото име се срѣща и въ написанитѣ на гръцки езикъ първобългарски надписи. Монголски *ku labuγ* особено лице, което се намира въ езически храмъ; дун. бълг. *ku labuγ*, уйгур. *Kud. Bil. ku laγuγ*, срѣдно тюрк. *Kašg. I. 403—404 ku labuγ*. Съ това име тюркитѣ наричатъ оня, който може да служи за примѣръ на другитѣ; осм. тур. *Samî beγ: ku laγuγ*; чагат. *ku laγuγ*, *ku laγuγ* и др.

64. Sebestyén Gyula dr., *Suum cuique!* *Ethn.*, XXVI, 1915 (*Uj folyam* XII, 218—220). По съкровището отъ Nagy Szent Miklós. Ср. 36. *Mészáros* и 59. *Németh*.

65. Strausz Adolf, *Bolgár népdal* (Българска народна пѣсенъ). *Ethn.*, II, 1891, 33—34. Бълг. нар. пѣсенъ: Момъкъ се обзалага съ слънцето въ мадж. преводъ.

66. Strausz Adolf, *Bolgár népköltési gyűjtemény* (Сборникъ бълг. нар. поезия). *Budapest*, 1892.

67. Szilády Zoltán, *Bajorok—bolgárok* (Баварци—българи). *Debr. Sz.*, 1931, 42—43. Използува писаното отъ франкфуртския проф. *Fritzler* въ *Jubileums Almanach Königreich Bulgarien*, Leipzig—Sofia, 1928, споредъ което ст. нѣм. племе *ba yer*, мадж. *bajor* произхождало отъ *bolgar*. *Szilády* дава нѣколко общи народностни черти между баварци и българи и накрай посочва нѣкои ужъ сродни думи между *aleman*—баварски и български. Несериозно.

68. Šišmanov Ivan, *L'etymologie de nom „bulgare“*. *KSz.*, 4, 5.

69. Téglás Gábor, A dobrudzsai emlékek jelentősége Dácia történetében (Значението на добруджанскитѣ [писменни] паметници въ историята на Дакия). *Száz.*, XXXIX, 1905, 320—334. Обнародва резултатитѣ отъ разкопкитѣ при с. Адамъ клиси, които обогатяватъ историята на Дакия. Дава и нѣколко латински надписа.

70. Velcsov Lukács, *Kis magyar-bolgár szótár* (Малъкъ мадж.-бълг. речникъ). *Szegedin*, S. A.

71. V-i-r., *Bolgár írók* (Васърхелий Пал мѹфордитаса, Nagy Árpád eredeti fametszeteivel, Csongrád, 1937, 146. Az előszót írta Galánthay Glock Tivadar (Български писатели (Художественъ преводъ отъ Паалъ Вашархей, съ оригинални гравюри отъ Арпадъ Нагъ. Предговоръ отъ Тивадаръ Глокъ Галантай). *Turán*, XX—XXI, 1937-38, 28—29.

72. Volf György, *Az egyházi szláv nyelv hazája és a magyar honfoglalás* (Родината на църковнославянския езикъ и маджарското завоевание). *Budapest*, 1897, 96. Отъ българско гледище особено интересни сж глави II—за македонския произходъ (10—15); III—за езика на Кирила и Методия (15—24); IV—за македонскитѣ наречия

(24—37) и VI—за старославянскитъ свойщини на старитъ маджарски славянски заемки (57—65).

73. Безъ авторъ, A bolgárokról (За българитъ), Ethn., I, 1890, 258. Въ това кратко съобщение се говори за статията на Howorth, The etymology and ethnic of the name „bulgarian“, излъзла въ последната книжка на Academy (вѣроятно презъ 1889 или 90). Името идѣло отъ това на р. Волга и че българитъ били племе отъ хунитъ.

74. Безъ авторъ, Bolgár népköltészet (Българска народна поезия). Ethn., II, 1891, 407. Кратко съобщение за книгата на Strausz подъ горното заглавие.

III. История, археология, църковенъ въпросъ

75. Alföldi András, Рецензия на съчинението на Gantscho Tzenoff: Die Abstammung der Bulgaren und die Urheimat der Slaven. Száz., LXV, 1931, 425. Книгата нѣма никаква стойностъ, очудва се, какъ тя е могла да бѣде издадена въ Берлинъ.

76. Angyal Dávid, Murad útja Várna felé (Пътътъ на Мурада къмъ Варна). Hadtört. Közl., XI, 1910, 252—253.

77. Asbóth Oszkár, A szláv népek multjából (Изъ миналото на славянскитъ народи). Budapesti szemle, 52, I, 1,

78. Bárczay Oszkár, Nikápoly (Никополъ). Hadtört. Közl. VII, 1894, I közl. 486—501; II közl., 589—598.

79. Bendefi László, Оценка на Fehér Géza, A bolgár-törökök szerepe és műveltsége stb. (Ролята и културата на тюркобългаритъ и т. н.). Turán, XXIII, 1940, 146—148.

80. Bödey József, A bolgár kultura kialakulása. (Образуването на българската култура). Turán, XXII, 1939, 29—35.

81. Bödey József, Otec Paiszij, a bolgár szabadság előhírnöke (Отецъ Паисий, предвестникътъ на българската свобода). Turán, XXII, 1939, 127—131.

82. Bödey J. Kálmán, Macedonien in der Geschichte Bulgariens. Donaueuropa, I, 1941, 3, 180—185.

83. Darko Eugen, Zur Frage der uralgarmischen und urbulgarischen Beziehungen. KCsA., I, 1924, 291—301.

84. Darko Jenő, Оценка на Fehér Géza, A bolgár-török műveltség emlékei és magyar őstörténeti vonatkozásaik (Паметниците на тюркобългарската култура и тѣхнитъ отношения, къмъ старата маджарска история). (Заглавието и на френски). A. H. VII. Budapest, 1931, 4°, 173, 108 фиг. въ Száz., LXVIII, 1934, 79—84.

85. Ecsedi I., A bolgárok ősi földművelése (Древното земедѣлие на българитъ). Ethn., XXXIX, 1928; Ért., XVIII, 75—85. Сведения и за турското земедѣлие въ България.

86. Edelspacher Antal, Ibn Dustah. Száz., 1877; I közl.: 697—703; II közl.: 789—793. Съ сведения за българитъ, които тоя арабски лѣтописецъ дава, и тълкувания отъ автора.

87. Edelspacher Antal, Xorenaci Mózes az ogundur és ogur bolgárokról (Моисей Хоренски за огундуръ и огуръ—българитъ). NyK., 13—14, 60.

88. Fehér Géza, A bolgár nép őstörténete (Древната история на българския народъ). Turán, 4, 1921, 14—36.

89. Fehér Géza, A bolgár-török műveltség emlékei és magyar őstörténeti vonatkozásaik (Паметниците на тюркобългарската култура и нейнитъ отношения къмъ старата маджарска история) (Заглавието и на френски, съ паралеленъ маджарски и френски текстъ). Budapest, 1931, 4°, 173. Acta Archaeologica Musei Nationalis Hungarici, VII.

90. Fehér Géza, A madarai lovas-szikladombormű és őstörténeti vonatkozásai (Мадарскиятъ конникъ—скаленъ релефъ и неговитъ отношения къмъ старата история). Ethn., XXXVII, 1927, 16—29.

91. Fehér Géza, Bulgarisch-ungarische Beziehungen in den V—XI Jahrhundert.

KSz., XIX, 1920—22, 1—190. Излязла като № 2 отъ XIX к. на Keleti szemle, Pécs, 1921.

92. Fehér Géza, A bolgár-törökök kapcsolatai a magyarsággal és a legújabb magyar őstörténetkutatás (Връзките на тюркобългарите с маджарството и най-новите маджарски изследвания по стара история). Száz., LXIX, 1935, 513—553.

93. Fehér Géza, A bolgár egyház kisérlétei és sikerei hazánkban (Опитите и успехите на българската църква въ нашето отечество). Száz., LXI—LXII, 1927—1928, 1—20.

94. Fehér Géza, A bolgár-törökök szerepe és műveltsége. A bolgár-törökök és a honfoglaló magyarok hatása a keleteurópai művelődés kialakulásában (Ролята и културата на тюркобългарите. Влиянието на тюркобългарите и завоевателите-маджари въ образуването на източноевропейската култура). Budapest, 1940, 120, 42 szövegközi ábra, 34 tábla.

95. Fraknói Vilmos, A várnai csata előzményei (a velencei állami levéltár irományainak felhasználásával) (Събитията, предшестващи Варненската битка. (По документи отъ венецианския държавен архив). Hadtört. Közl., 1889, 337—388.

96. Germanus Gyula dr., Evlija Cselebi a XVII századbeli törökországi czéhekről (Евлия Челеби за турските еснафи презъ XVII ст.). KSz., VIII, 1907, 306—323. Сведения за еснафите въ Турция, тяхните обичаи, редъ и др.

97. Grexa Gyula, Viszonváltás Fehér Gézával (Отговоръ на Fehér Géza). KCsA., I, 1924 347—348. По въпроси изъ историята на тюркобългарите.

98. Hekler Antal, A madarai lovasdombotű (Мадарският конник-релиеф). АЕ., XLII, 1928, 284.

99. Hodinka Antal, Оценка на трудовите на At. Ischirkov, Les confins occidentaux des terres bulgares etc. Lausanne, 1916, 1—256; St. Tchilinghioff, Le pays de la Morava etc., Lausanne, Berne, 1917, 1—244 (сжщото и на български) и

Die Bulgaren in ihren historischen, ethnographischen und politischen Grenzen usw. Vorwort v. D. Rizoff, Berlin, 1917, V—XVIII+40 Kart. Turán, 1918, 165—171.

100. Holub József dr., Оценка на съчинението на Alexa Ivić: Ansiedlungen der Bulgaren in Ungarn (Archiv für slawische Philologie, XXX, B. 3 H. Berlin, 1940). Száz., XLIV, 1910, 413—414.

101. Hóman Bálint, Оценка на Fehér Géza, Bulgarisch-ungarischen Beziehungen usw. (ср. 91. Fehér Géza). Száz., LVII—LVIII, 1923—1924, 335—356.

102. Hóman Bálint, рецензира реферата на Németh Gyula Húnok, bolgárok, magyarok, прочетенъ въ Мадж. Акад. на науките. Száz., LVII—LVIII, 1923—1924, 335—356.

103. Hóman Bálint és Szekfű Gyula, Magyar történet (Маджарска история), Budapest 8 köt. I т. гл. III е посветена на първобългарите въ връзка съ старата история на маджарите.

104. Horváth Jenő: рецензира съчинението на D. Rizoff: Die Bulgaren in ihren historischen, ethnographischen Grenzen. Atlas mit 40 Landkarten usw. Száz., LII, 1918, 427—431.

105. Jireček Konst. József, A bolgárok története. (История на българите). Fordította Mayer Rezső. Nagy Becskerek, 1889.

106. Kázmárki J., Оценка на Tzenoff, Gantscho, Die Abstammung der Bulgaren und die Urheimat der Slaven, Berlin—Leipzig, 1930, UJ., XI, 1931, 316.

107. Kniezsa István, A szlávok, Budapest, 1932, 80, 80.

108. Kropf Lajos, Nikápoly (Никополъ). Hadtört. Közl., X, 1897, 47—58. Както тая статия, така и статията на Bárczay (ср. горе подъ 78) сж все въ връзка съ Никополската битка презъ 1396 год.

109. Melegdi János, A várnai ütközet és I. Ulászló sírja (Варненската битка и гробътъ на Владислава I). Száz., XLII, 1908, 85—87. За новооснованото презъ 1901 год. Варненско археологическо дружество и него-

витѣ старания да изучи материяла около Варненската битка. Докладъ по резултатитѣ отъ тия изучавания на В. Арх. Д-во, написани въ Първий годишенъ отчетъ на Варненското Археологическо дружество за 1906 г., Варна 1907 г. 10—13, II. Обръща вниманието на Маджарското Историческо Дружество да подкрепи почина на В. Арх. Д-во въ издирването на гроба на Владислава, който е билъ и маджарски кралъ, и на гроба му да се постави и маджарски надписъ.

110. M[elegdi] J. [ános], A várnai archaeológiai társaság (Варненското арх. дружество). Száz., XLII, 1908, 465. Говори за издадената отъ В. Арх. Д-во книга: Сражението при Варна въ 1444 г., посветена на паметта на мадж. и пол. кралъ Владислава.

111. Mészáros Gyula, Kelet-Europa néptörténete (Народността история на Източна Европа). Budapest, 1941, 8°, 64, 8 таб. Говори на много мѣста за дунавскитѣ и волжски българи, тѣхната култура и езикъ. И двата клона българи сж отъ северо-иранска раса, т. е. арийци. Много отъ досега обясненитѣ първобългарски имена отъ тюркскитѣ езици тукъ сж тълкувани съвсемъ другояче. Съ една речъ книгата прави превратъ въ досегашната туркология и индогерманистика.

112. Melich János, A szlávság eredetéről (За произхода на славянството). Ethn., IX, 1898, 335—341.

113. Moór Elemér, Fehér Géza, A bolgár-törökök kapcsolatai a magyarsággal és a legújabb magyar őstörténetkutatás (вж. 92. Fehér Géza. Népiünk és nyelvünk, VIII, 1936, 25—26. Критика на нѣкои предположения на Fehér'a по тюркобългарски и маджарски въпроси; намира ги твърде дръзки.

114. Moravcsik Gyula, Оценка на Н. В. Златарски: История на българската държава, София, 1918—27. Tört. Sz., XIV, 1929, 232—235.

115. Moravcsik Gyula, Az onogurok történetéhez (Къмъ историята на оногуритѣ). Budapest, 1938, 8°, 37 A magyar nyelvtu-

dományi társsaság kiadványai 27 sz. Вж. още въ MNy., XXVI, 1930. I и на нѣмски въ UJ. X, 1930, 1—2, 53—90.

116. Moravcsik J., Die Namenliste der bulgarischen Gesandten am Konzil vom J. 869/70 Изв. Българ. И. Д-во, XIII, 1933, 8—23.

117. Munkácsi Bernát, A volgai bolgárokrol (За волжскитѣ българи). Ethn., XIV, 66, 147, 261.

118. Németh Gyula, Húnok, bolgárok, magyarok. Budapesti szemle, 1924, 167—178, I.

119. Németh Gyula, A honfoglaló magyarság kialakulása (Образуване на завоевателното маджарство). Budapest, 1930, 8°, 350. II fejezet: Bolgárok, húnok, magyarok, 85—150. II глава отъ книгата е посветена на българитѣ въ връзка съ хуни и маджари.

120. Németh Gyula, A magyar kereszténység kezdete (Началото на маджарското християнство). Budapesti szemle, 256, 1940, 14—30. Още въ IX ст. въ Унгария живѣятъ българи християни. Чрезъ тѣхно посредство маджаритѣ приематъ християнството, което у тѣхъ е отъ български произходъ.

121. — оо —, Оценка на Fehér'овото съчинение: A madarai lovas-szikladombormű stb. вж. 90. Fehér Géza. UJ., VII, 1927, 487.

122. — о — о —, Magyar-bulgár összekötetések (Маджаро-български връзки). Száz., XXXII, 1898, 113—123. За мадж. българскитѣ връзки отъ възникването на двата народа като държави.

123. Pauler Gyula és Szilágyi Sándor, A magyar honfoglalás kútfői (Извори за маджарското завоевание). Budapest, 1900, I, II, III. На стр. 163—167 сж дадени въ успоредни арабски текстове и маджарски преводи известията на Ibn Roszteh и Gurdézi за българитѣ. П. т. на страници 201—212 въ успоредни арабски текстъ и маджарски преводъ известията на Ibn Fadhlân за волжскитѣ българи.

124. Pulszky Ferenc, Egy római sírlelet Bulgáriából (Една римска гробна на-

ходка отъ България). АЕ., V, ujfolyam, 1885, V, VI, 1885/6, 198. Обнародва единъ медалъ отъ находката. На лицевата страна на медала стои бюстътъ на Каракала съ следния надписъ: ΑΥΤΚΜΑΥΡΗΝΑ ΑΝΤΟΝΙΝΟΣ. На опаката страна е изобразенъ главниятъ храмъ на Пловдивъ, между четиритъ колони на който се вижда статуята на Юпитера. Наоколо надписъ: ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣΠΙΟΠΟΛΕΟΣ. Единственъ екземпляръ до сега.

125. [Réthy László], Régi bolgár (?) ezüst pohár (Старобългарска сребърна чаша). АЕ., XI, 1891, 454—456. Съ рисунки на орнаментитъ по чашата, надписа ѝ и самата чаша.

126. Rohonyi Gyula, A bolgárokról (За българитъ). Turán, 1917, 40—51; 86—94; 132—136. Съдържа следнитъ части: 1) произходъ на българитъ, 2) стара история и битъ на българитъ, 3) първоначаленъ езикъ на българитъ, 4) характеръ, начинъ на животъ, обичаи, държавенъ животъ и начинъ на воюване на българитъ, 5) българо-маджаро-хазарско родство споредъ мадж. нар. предания, 6) българско владичество между Тиса и Марошъ преди мадж. завоевание и етническа принадлежностъ на българитъ.

127. Stöhr G., A thráciai bolgárok egyházi uniótörékvéseinek kezdete (Началото на стремежитъ къмъ униятска църква у тракийскитъ българи). Kath. Sz., 28, 1914, 807—823.

128. Strausz Adolf, Régi bolgár ezüst kupa (Старобългарска сребърна купа). АЕ., XII, 1892, 93—94. За разлика отъ Réthy L. (вж. по-горе 125. Réthy) чете надписа на купата правилно.

129. Szabó L., Bolgár hadjárat az Adria partvidéken (Български походъ по брѣга на Адриатическо море). A Tenger, 7, 1917, 121—127.

130. Szamota István, Orosz, szerb és bolgár kútfők néhány magyar vonatkozású adata (Нѣколко приноси отъ руски, сръбски и български извори, отнасящи се до маджарството). Száz., XXVI, 1892, 371—374.

131. Szegedi Tasziló, Húnok, bolgárok magyarok. Kath. Sz., LIV, 1940, 456—458.

132. Szentpétery Imre, Bolgárország IV Béla királyi címében (България въ кралската титла на Бейла IV). Emlékkönyv Dr. gróf Klebelsberg Kunó negyedszázados kulturpolitikai működésének emlékére, Budapest, 1925, 225—240.

133. Tallóczy L., Magyar-bulgár összekötések. Вж. по-горе 122 — о — о —.

134. Vaszary K., A várnai csata (Битката при Варна). Budapest, 1864, 84.

135. Zichy István gr., Оценка на Fehérovата книга Bulgarisch-ungarischen Beziehungen usw. (вж. 91. Fehér Géza. MNy., XVIII, 1922, 178—180).

IV. География, етнография, пътешествия

136. Ambrus Tibor, A bolgár zene (Българската музика). Turán, XXIV, II (bolgár) sz. 72—75.

137. Balla A., Bulgária. Uránia, 16, 1915, 12—15; 47—50.

138. Bátty Zsigmond dr., Bulgária. Földr. Közl., 43, 1915, 32—332. Географско описание на България.

139. Cholnoky Jenő dr., A Balkán félsziget népei (Народитъ на Балканския полуостровъ). Földr. Közl., XLI, 1913, 50—54. Отдѣля най-много мѣсто за българитъ.

140. Csiszár Béla, Dél Dobrudza (Южна Добруджа). MSz., XXXIX, 1940, 294—299.

141. Cvijić Jovan, A macedonai tavak (Македонскитъ езера). Földr. Közl., XXVIII, 1900, 113—117. Говори за 17 езера въ Южна Македония, между които сж Охридското и Преспанското. За българското население не се споменува нищо, казва се обаче, че ония македонци, които ходятъ навънъ да изкарватъ прехраната си, наричатъ това ходене рессалба (печалба). Ясно е тогава какви сж тия македонци.

142. Czibursz Géza dr., A délmagyarországi bolgárok. (Ujabb adatok a hazai bolgárok ethnographiájához) Южноунгарскитъ

българи (Нови приноси към етнографията на нашенскитъ българи). Földr. Közl., XXXI, 1903, 277—321.

143. Czirbusz Géza, A délmagyarországi bolgárok (ср. горното). Temesvár, 1882, I k.

144. Czirbusz Géza, A krassován bulgárok (Крашованскитъ българи). Földr. Közl., 1883, 169—198.

145. Czirbusz Géza, A temes és torontál-megyei bolgárok (Темешкитъ и торонталски българи). Budapest, 1913, I rész.

146. Ébner Sándor, Uj magyar könyv Bulgáriáról (Szilády Zoltán könyve). Нова книга за България (Книгата на Szilády Zoltán), вж. 177. Szilády Zoltán. Ethn. — Népelet, XLIII, 1932.

147. Ecsedi I., Оценка на Szilády'вата книга вж. 177. Szilády Zoltán. Földr. Közl., LX, 1932, 27—28.

148. Erödi Béla, A balkán félsziget a berlini kongresszus után (Балканския полуостровъ следъ Берлинския конгресъ). Földr. Közl., VII, 1879, 20—28.

149. Erödi Béla, Kazanlik vidéke és a rózsaoalaj (Казанлъшката област и розовото масло). Földr. Közl., V, 1877, 257—262.

150. Erödi Béla dr., Оценка на Kanitz F., Donau Bulgarien und der Balkan. Hist.-geogr.-ethn. Reisestudien aus den Jahren 1860—1875. I. Leipzig, 1875; II. Leipzig, 1877. Földr. Közl., III. 1875, 296—303; V, 1877, 133—140; VII, 1879, 156—158.

151. Fehér Géza, Kanitz Fülöp Felix, a „Balkán Kolumbusa“ élete és munkása 1829—1904 (Животъ и дейность на Ф. Ф. Каницъ, „Балканския Колумбъ“ — 1829—1904). A magyar földrajzi társaság könyvtára, Budapest, 1932, 215, 32 kép, 8°. Споменувамъ тая книга, тъй като заслугитъ на Каница къмъ българската наука сж известни.

152. Fodor Ferenc dr. Оценка на A. Ischirkoff, Bulgarien, Land und Leute, I Teil, Leipzig, 1916, Kath. Sz., XXXI, 1917, 563—564.

153. Gorove, A bánsági bolgároknak hajdani és mostani állapotjuk (Нѣкогашното и

сегашно положение на банатскитъ българи). Tudományos gyűjtemény, 1837, VIII, 5—40.

154. Györffy István dr., Dobrudza. Földr. Közl., XLIV, 1916, 390—405. Съ етнографска карта на Добруджа.

155. Györffy István, Magyarország régi balkáni birtokai (Стари балкански владения на Унгария). Földr. Közl., XLIV, 1916, 19—37; съ карта. На стр. 34—37: Bulgária.

156. Györffy István, Оценка на Prof. A. Ischirkov, Prof. W. N. Zlatarski, Prof. L. Miletisch, St. Romanski, Prof. D. Mischaïkov, Prof. W. Mollov, Prof. M. Arnaudov, St. Tschilinghirov und K. Škorpil, Die Dobrudzscha, Geographie, Geschichte, Ethnographie, wirtschaftliche u. politische Bedeutung, Sofia, 1918, 8°. IV+276. Turán, 1918, 496—498.

157. Hézser A., A Balkánállamok mai határainak hátrányai (Недостатъцитъ въ днешнитъ граници на балканскитъ държави). Földr. Közl., XLII, 1914, 314. Говори се за границитъ на България.

158. Hézser Aurél dr., Az új bolgár terület (Новата българска територия). Földr. Közl., XLIII, 1915, 384—385.

159. Hézser Aurél dr., A Balkán félsziget közlekedő útjai (Съобщителнитъ пѣтища на Балканския полуостровъ). Földr. Közl., XLIV, 1916, 504—515. Съ карта. Твърде много мѣсто е посветено на българскитъ пѣтища.

160. Jánko János dr., Makedonia és Ó-Szerbia (Македония и Стара Сърбия). Földr. Közl., XVII, 1889, 416—422.

161. Kanitz Felix, Donau Bulgarien und der Balkan. Hist.-geogr.-ethn. Reisestudien aus den Jahren 1860—1875. I Bd. Leipzig, 1875; II Bd. Leipzig, 1877, III Bd. 1879. Останалитъ статии на Каница за България, писани изъ различни нѣмски издания, тукъ не се споменуватъ, защото тѣ се почти включватъ въ горепосочения му трудъ.

162. Karl János, Оценка на книгата на Péchy-Horváth Rezső, Bulgáriai pa-

poráma. Úti képek a Balkánról, s. a. s. I. kis 80, 131., Kath. Sz., LIII, 1939, 113. Твърде ласкавъ отзивъ за книгата.

163. Kázmárki J., A bolgárok. B. Magyar-ság отъ 22. IX. 1929.

164. Kerékgyártó Á., Оценка на Szilády' вата книга: Bulgária, вж. 177. Szilády Zoltán.

165. M. S., Magyar utazó Bulgáriában (Маджарски пътешественикъ въ България). Földr. Közl., XXI, 1893, 103.

166. Mijatev Péter, Bulgária. A föld és lakói, Budapest, 1938, 530—537. Общо географическо описание на България и София. Съ карта и илюстрации.

167. Munkácsi Bernát, Оценка на Strausz'овата книга: Bolgár néphit, Budapest, 1897. A magyar néprajzi társaság kiadása. Magyar néprajzi könyvtár I sz. 80, 407. Ethn., VIII, 1897, 451—456.

168. Munkácsi Bernát, Régi bolgár-magyar népszokásbeli egyezések (Стари българо-маджарски общности въ народнитъ обичаи). Ethn., XIII, 1897, 235—237.

169. Munkácsi Bernát, Az ural-altáji népek (Урал-алтайскитъ народи). Egyetemes irodalomtörténet, IV, 3—68. И за първобългаритъ.

170. Nagy Iván, dr. vitéz, Bulgária és a magyarok. Kül. Sz., XVI, 1939, 302—306.

171. Neller Mátyás, Bulgária Kelet és Nyugat mesgyéjén (България, на границата между Изтока и Запада). MSz., XX, 1934, 313—324. Общо описание на България и българския народъ.

172. Péchy-Horváth Rezső, Bulgáriai panoráma. Úti képek a Balkánról (Българска панорама. Пътни картини отъ Балкана). S. I. s. a. kis 80, 131.

173. Poznán Jolán, Magyarok és a Balkán szlávok (Маджари и балканскитъ славяни). Безъ библ. данни.

174. Strausz Adolf, Macedoniában (Въ Македония). Földr. Közl., XIV, 1886, 587—599.

175. Strausz Adolf, Macedonia, Észak Albánia és Montenegro. A balkán félsziget. Budapest, 1888, 40.

176. Straus Adolf, A bolgár néphit (Български народни повѣрия). Budapest, 1897, 80. 407.

177. Szilády Zoltán, Bulgária. 330 képpel, 3 színes képpel, 17 műmellékklappal, 2 térképpel. Budapest, 1931, 472. Szerző kiadása.

178. Szilády Zoltán, Bolgár-magyar népró-konság (Българо-маджарско народностно родство). Turán, XXIV. II (bolgár) sz. 64—67.

179. Szilády Zoltán, Оценка на Fehér' овата книга, Kanitz Fülöp Felix и т. н. вж. 151. Fehér Géza.

180. Vakarelszki Chriszto, Vajkészítés és eszközei a bolgároknál (Маслодобиване и съоръженията му у българитъ). Ethn.-Népelet, XLVIII, 1937, 62—70.

181. Vakarelszki Christo, Bolgár ekevasak és csoroszlyák (Български ралници и чересла). Népelet - Értesítő, Budapest, 1932, 2 sz.

182. Vakarelszki Christo, A bolgár arató-sarlók (Българскитъ сѣрпове). Népelet - Értesítő, 1932.

183. Varga I., Bulgária. Budapest, 1915, 52.

V. Стопанство, економика, право, статистика, международни отношения и политика

184. Apponyi, вж. Tisza.

185. Balabanoff Alexander: Boris III, rois des bulgares. RH., XXIV. Année 1931. t. XLVII, 27—30.

186. B.[átky], Bulgária, mezőgazdasági termelésének értéke 1910 — ben (Стойността на земеделското производство на България презъ 1910 год.). Földr. Közl., XLIII, 1915, 248.

187. B.[átky], Gyapottermelés Macedoniában (Производство на памукъ въ Македония). Földr. Közl., XLIV, 1916, 280.

188. Berzeviczy, вж. Tisza.

189. Bikkal Dénes dr., A munkásérdekképviseletek kiépítése Bulgáriában (Създаване на представителства за защита на работническите интереси в България). Kül. Sz., XII, 1935, 209. Кратко съобщение.

190. Cvetkov Lázár, Bulgária joga Macedoniához és Tráciához (Правото на България надъ Македония и Тракия). Turán, XXIV, II (bolgár) sz. 57—64 и като отделен отпечатък.

191. D. [rucker] Gy. [örgy], A bulgár sajtó a magyar-bulgár együttműködésről (Българският печат за маджаро-българското сътрудничество). Kül. Sz., XVII, 1940, 525. Кратко съобщение.

192. Fayer P., A bolgár külkereskedelmi statisztika tanulságai (Пуките на българската статистика за външна търговия). Turán, 2, 1917, 52—58.

193. Ghenoff, G. P., Les minorités bulgares. NRH., XXV Année 1933, t. XLVIII, 459—466.

194. Gonda B., Bulgária tengeri kikötői és Küstendze (Морските пристанища на България и Кюстенджа). A Tenger, 8, 1918, 246—249.

195. Havass Rezső dr., Magyarország és a Balkán. Szerbia, Bulgária, Románia. Gazdaságpolitikai tanulmány (Унгария и Балканът. Сърбия, България, Румъния. Стопанско-политическо изследване). Földr. Közl., XLI, 1913, 153—216.

196. Kádás Kálmán, Négy gazdaságstatisztikai tanulmány Bulgáriáról (Четири стопанско-статистически проучвания за България). Оценка на следните съчинения: 1) Ivan Stefanoff: The Foreign Trade of Bulgaria after the World War, 117 p.; 2) N. K.: The cattle in Bulgaria according to the censuses of 1926—1934, 44. p.; 3) Paul P. Egoroff: Estimation of Farm Cash Income from Agricultural Production in Bulgaria, 13 p. 4) R. Zaycoff: Gutachten zur Fragen der Ausschaltung der Saison-Komponente aus bulgarischen Kon-

junkturreihen, 11 p. Publications of the statistical Institute for Economic Research State University of Sofia, 1938, № 2—3, Sofia, 1939. Printing Press „Polygraphia“ Ltd. Közgazd. Sz., LXIV, 1940. 67—77.

197. Kovács Andor, A bolgár megszállás a háborús Szerbiában (Българското навлизане в Сърбия през войната). Debr. Sz., 1932, 353—356.

198. Kovács Jenő, A Balkánállamok jegybankja (Банковете в балканските държави), Közgazd. Sz., XLI, 1917, 1, 167—189. Посветено изцъло на българското банково дъло. Въ края се дава и литературата, която е използвана.

199. Lalev L., Bulgária és a Balkán. Mit követelnek a bolgárok Görögországtól? (България и Балканът. Какво искат българите от Гърция?) Egyedül vagyunk, III, 1940, 4. Като отделен отпечатък.

200. Minea I., Magyar-bolgár-oláh érintkezés (Маджаро-българо-влашки сношения). Budapest, 1907, 8°, I.

201. Möricz Kálmán, vitéz Técsői, A jugoszláv-bulgár barátsági szerződés és annak nemzetközi kihatásai (Югославо-българският договор за приятелство и неговите международни отражения). Kül. Sz., XIV, 1937, 125—131.

202. Nagy Iván, dr. vitéz, A macedon kérdés (Македонският въпрос). Kül. Sz., X, 1933, 27—36.

203. Nagy Ferenc, Bulgária és Törökország gazdasági és jogi viszonyai (Стопански и правни отношения между България и Турция). Budapest, 1910.

204. (p. p.), Bulgária közigazdasága (Стопанството на България) Közgazd. Sz., XL, 1, 137—142.

205. Rastignac, Résolutions du VII-e Congrès des organisations d'émigrés macédoniens en Bulgarie. RH., XXII Année, 1929, t. XL, 132—133.

206. Redford Vivian, Lettre de Sofia. NRH., XXVI Année 1933, t. XLVIII, 186—189.

207. Ruh György, Bulgária népességei és gazdasági adatai (Народноститѣ въ България и тѣхнитѣ стопански данни). Statisztikai szemle, XIX, 1941, 125—128.

208. Sáfrán István, Szervezzük meg az országos magyar-bulgár társasságot (Да организираме държавното маджаро-българско дружество). Turán, XXIV, II (болгар) sz. 76.

209. Simonffy Aladár, A makedon kérdés (Македонскиятъ въпросъ). Kül. Sz., XVIII, 1941, 229—236.

210. Smedovsky Assen, La jeunesse universitaire bulgare, NRH., XXVI Année, 1933, 754—755.

211. T. Sz., Bulgária gazdasági helyzete (Стопанското положение на България). Kárpát medence, I, 1941, 110—111.

212. Tisza, Apponyi et Berzeviczy, Les fêtes bulgare-magyares. — Discours des comtes Tisza, Apponyi et de M. de Berzeviczy, RH., IX Année 1916, t. XVII, 23—30.

213. Tóttösy Ernő, Dr. 'fjú, A bolgár külpolitika (Външната политика на България). Kül. Sz., XVIII, 1911, 236—249.

214. Безъ авторъ, A Balkán háború hatása Romániában és Bulgáriában (Отраженията на Балканската война въ Румъния и България). Kül. Sz., XVIII, 1941, 383. Малка статийка.

215. Безъ авторъ, Bulgária és a második világháború (България и втората свѣтвна война). Kül. Sz., XVIII, 1941, 267—268.

216. Безъ авторъ, Bulgária és a három hatalmi egyezmény (България и тристранниятъ пактъ). Kül. Sz., XVIII, 1941, 62. Малка статийка.

217. Безъ авторъ, Az északdobrudzai bolgárok hazatelepítése (Изселването на българитѣ отъ Северна Добруджа). Kisebbségvédelem, IV, 1941, 32. Малка статийка.

218. Безъ авторъ, Bolgár kormányválság и A macedon kérdés (Българска правителствена криза и Македонскиятъ въпросъ). Kül. Sz., X, 1933, 165. Малки съобщения.

219. Безъ авторъ, Diktatura Bulgáriában (Диктатура въ България). Kül. Sz., XI, 1934, 290. П. т.: Az új rendszer Bulgáriában (Новата система въ България), 406.

220. Безъ авторъ, Belső zavarok Bulgáriában (Вжтрешни безредици въ България), 61—62; Politikai halálos ítéletek Bulgáriában (Политически смъртни присъди въ България), 168; A bolgár politikai válság (Българската политическа криза), 411; Kül. Sz., XIII, 1936. Кратки съобщения.

221. Безъ авторъ, Bolgár belpolitika (Българска вжтрешна политика), 65; Jugoszláv-bolgár barátsági szerződés (Югославо-български договоръ за приятелство), 183; Diplomás munkanélküliek elhelyezése Bulgáriában (Настаняване на дипломирани безработни въ България), 314. Kül. Sz., XIV, 1937.

222. Безъ авторъ, A bolgár fegyverkezési egyenjoguság elismerése (Признаване равноправието по въоръжението на България). Kül. Sz., XV, 1938, 494.

223. Безъ авторъ, Bolgár-jugoszláv közeledés (Българо-югославско сближение). Kül. Sz., XVI, 1939, 89. Кратко съобщение.

224. Безъ авторъ, Bolgár török tárgyalások (Българо-турски преговори). Kül. Sz., XVII, 1940, 161—162; A bolgár politika eseményei (Събитията на българската политика, п. т. 235.

225. Безъ авторъ, Mit tud szállítani Bulgária? (Какво може да изнася България?) Közgazd. Sz., XL, 1916, 1, 374—375.

226. Безъ авторъ, A rózsaoilajpar Bulgáriában (Производството на розово масло въ България). Közgazd. Sz., XL, 1916, 2, 578—580.

227. Безъ авторъ, Bulgária bőripara (Кожената индустрия въ България). Közgazd. Sz., XLI, 1917, 1, 77—78.

VI. Разни

228. Безъ авторъ, A balkáni államok hadseregei (Войскитѣ на балканскитѣ държави). Földt. Közl., XLII, 1914, 364. На

първо място се говори за българската войска. Презъ балканската война България имала 600,000 войска, загуби 156,000 (убити, ранени, изчезнали) и др. подобни.

229. Cholnoky Jenő, Bulgária nemzeti ünnepeire (За народния празникъ на България). Turán, XXIV, 1941, II (bolgár) sz., 55—57.

230. Csekey István dr., A szófiai egyetem 50 éves jubileuma (50-годишният юбилей на софийския университетъ). Turán, XXII, 1939, 56—58.

231. Drucker Georg, Kulturelle Beziehungen zwischen Bulgarien und Ungarn. Son-

derabdruck aus dem Februarsheft 1942 der Zeitschrift Ungarn. Budapest, 1942, 8 S.

232. Koroknay István, Bulgária. Képes vasárnap, 11 sz., 1939, III, 12, 18—19. Съ снимки отъ България.

233. Schwanda G., Bulgária haditengerészete (Военната морина на България). A Tenger, 5, 1915, 381—382.

234. Virányi E., Оценка на Suomen sotilas (финландски войникъ), брой посветенъ на България, Helsinki. 1938. Turán, XXII, 1939, 90—91. Топли и ласкави отзиви за България и българския народъ.

Азбученъ показалецъ на авторите

Alföldi A. 297, 302.

Ambrus T. 305.

Angyal D. 302.

Apponyi A. 307.

Asbóth O. 298, 302.

Balabanoff S. 298, 307.

Balla A. 305.

Bárczay O. 302.

Bátky Zs. 305, 307

Bendefi L. 302.

Berzeviczy 308.

Bikkal D. 308.

Boikliev D. 298.

Bödey J. 298, 302.

Cholnoky J. 305, 310.

Csekey I. 310.

Csiszár B. 305.

Cvetkov L. 308.

Cvijić J. 305.

Czirbusz G. 305, 306.

Darko J. 302.

Drucker Gy. 308, 310.

Ébner S. 306.

Ecsedi I. 302, 306.

Edelspacher A. 302.

Erődi B. 306.

Fayer P. 308.

Fehér G. 298, 302, 303, 306.

Féja G. 298.

Fodor F. 306.

Földes J. 298.

Fraknoi V. 303.

Germanus Gy. 303.

Ghenoff, G. P. 308.

Gombocz Z. 298.

Gonda B. 308.

Gorove 306.

Grexa Gy. 303.

Györfy I. 306.

Havass R. 308.

Hekler A. 303.

Hézsér A. 306.

Hodinka A. 303.

Holub J. 303.

Hóman B. 303.

Horger A. 298.

Horváth B. 298.

Horváth J. 303.

Jánko J. 306.

Jireček K. 303.

Kádás K. 308.

Kanitz F. 306.

Kárl J. 306.

Katona L. 298.

Kázmárki 303, 307.

Kerékgyártó A. 307.

Knieza I. 303.

Koroknay I. 310.

Kovács A. 308.

Kovács J. 308.

Kropf L. 303.

Kúnos I. 299.

Kuun G. gr. 299.

Lalev L. 308.

M. S. 307.

Melegdi J. 303, 304.

Melich J. 299, 304.

Mészáros Gy. 299, 304.

Mijateff P. 297, 307.

Minea I. 308.

Mladenoff I. 299.

Moór E. 299, 309, 304.

Moravcsik Gy. 297, 300, 304.

Móricz K. 308.

Munkácsi B. 300, 304, 307.

Nagy F. 308.

Nagy G. 300.

Nagy I. 307, 308.

Neller M. 307.

Németh Gy. 300, 301, 304.

— o o — 304.

— o — ó — 304.

(p. p.) 308.

Pauler Gy. 304.

Péchy-Horváth B. 307.

Poznan J. 307.

Pulszky F. 304.

Rásonyi L. 297, 301.

Rastignac. 308.

Redford, V. 308.

Réthy L. 305.

Rohonyi Gy. 305.

Ruh Gy. 309.

Sáfrán I. 309.

Schwanda G. 310.

Sebestyén Gy. 301.

Simonffy A. 309.

Smedovsky, A. 309.

Stöhr G. 305.

Strausz A. 301, 305.

Szabó L. 305.

Szamota I. 305.

Szegedi T. 305.

Szekfü Gy. 303.

Szentpétery I. 305.

Szilády Z. 301.

Szilágyi S. 304.

Sišmanoff I. 301.

Tallóczy L. 305.

Ticza. 309.

T. Sz. 309.

Tóttösy E. 309.

Téglás G. 301.

Vakarelszki Chr. 307.

Varga I. 307.

Vaszary K. 305.

Velcsov L. 301.

V-i-r. 301.

Virányi E. 310.

Volf Gy. 301.

Zichy I. gr. 305.

БИБЛИОГРАФИЯ

отъ Дим. П. Димитровъ

Алексиевъ, А. Градъ Пловдивъ. АрхПП II, 1939—40, кн. 1, 5—34.

Ангеловъ, Д. Аспарухъ или Исперихъ. Родина II, 1939, кн. 2, 161—162.

— Влияния на чужди ереси върху богомилството, ИСИФФ I, 1942, 145—180.

Артамонов, М. И. Спорные вопросы древнейшей истории славян и руси. Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях. ИИМК VI, 1940, 3—14.

Атанасовъ, В. Една археологическа находка. Миръ, бр. 11704, 1939.

— Римскиятъ водопроводъ въ село Флорентинъ — Видинско. Миръ, бр. 11984, 15. VII. 1940.

— Археологическитъ разкопки на италианската мисия при с. Гигенъ — Никополско. Миръ, бр. 12356, 17. X. 1941.

— Загадъчни камъни при „Мирковецъ“. Миръ, бр. 12560, 30. VI. 1942.

Аяновъ, Г. п. Малко-Търново и неговата покрайнина, Бургасъ 1939, 412 стр. — *Рец.* Отецъ Паисий XIII, 1940, кн. 5, 237—238 (Хр. Вакарелски); Просвѣта V, 1940, кн. 5, 634—637 (П. Воденичаровъ).

— Стари монастири въ Странджа. Приносъ къмъ въпроса за мѣстонахождението на Синаитовия монастиръ. ИАИ XIII, 1939, 253—264.

— Народностенъ ликъ на Западна Тракия. Исторически и етнографски проучвания. Библиотека „Родна Тракия“ № 1, Бургасъ 1942, 120 стр.

Баевъ, Р. История на каменнитъ мостове. БИА XL, 1940 бр. 3, 42—44. — Изброява нѣкои стари мостове у насъ.

Балабановъ, Н. Т. Калиакра. Славянска беседа V, 1941, кн. 1, 7—17.

Батаклиевъ, Г. Единъ художественъ релефъ въ Народния музей. Прометей IV, 1939, кн. 2, 22—23.

Бетева, Хр. Български преводи на антични автори отъ 1800—1900 г. ИСИФФ I, 1942, 85—118.

Бешевлиевъ, В. Вѣрата на първобългаритъ. ГУИФФ XXXV, 1938—1939, 64 стр. — *Рец.* ByzZ XXXIX, 1940, 534 (F. D.).

— Погледъ върху историята на класическитъ студии въ нашитъ земи. Прометей III, 1939, кн. 6, 3—13.

— Туризмътъ въ древността. П. т. IV, 1940, кн. 4, 19—21.

— Д-ръ Никола Сава Пиколо. П. т., кн. 6, 3—5.

— Бѣломорието и Македония въ първобългарскитъ надписи. П. т. V, 1941, кн. 4/5, 15—18.

— Нѣколко по-забележителни антични градове въ новоосвободенитъ земи. П. т. VI, 1941—42, кн. 1, 1—7.

— Гръцката колонизация на Бѣломорието въ древността. П. т. VII, 1942—43, кн. 1, 1—7.

— Два малко известни византийски надгробни надписа. Сборникъ въ паметъ на проф. П. Никовъ (=ИИД XVI—XVIII, 1940), 37—47. — *Рец.* ByzZ XL, 1940, 339 (F. D.).

— Д-ръ Никола С. Пиколо като класикъ филологъ. ГУИФФ XXXVII, 1940—1941, 178 стр. — *Рец.* Бълг. мисълъ XVI, 1941, кн. 10, 569—571 (М. Арнаудовъ); ByzZ XLI, 1942, 515 (I. D.).

— Плиска въ географски карти отъ 17 в. и 18 в. МакП XII, 1940, кн. 3, 43—50. — *Рец.* ByzZ, XLI, 1942, 543 (F. D.).

— Българи и гърци въ тѣхнитъ взаимни влияния презъ вѣковетъ. Сборникъ „Презъ вѣковетъ“ I, София 1939, 181—189. — *Рец.* ByzZ XXXIX, 1940, 512 (F. D.).

— Гръцката колонизация на Бѣломорието въ древността. Бѣломорски прегледъ I, 1942, 157—178.

— и Михайловъ, Г. Старини изъ Бълмориеото I. Антични надписи и тракийски конници. П. т., 318—347.

Библиография за Бълмориеото, събрана отъ Ел. Дуйчева и Ив. Дуйчевъ. П. т., 455—480.

Бицилли, П. К. вопросу о взаимоотношениях „Востока“ и „Запада“ в истории Европы. Сборникъ въ память на проф. П. Никовъ (=ИИД XVI—XVIII), 1940, 48—54.

Благоевъ, Н. П. Времето, когато превитеръ Козма е живѣлъ и написалъ беседата си. П. т., 25—29.

Бобчевъ, С. Н. † Вилхелмъ Дьорпфелдъ. ИАИ XIII, 1939, 304—305.

— Храмъ на Сераписа въ София. П. т. XIV, 1940/42, 218—222.

— Новооткрити гробници въ старохристиянския некрополъ на Сердика. П. т., 238—242.

Богданъ, Петъръ. Описание на България отъ 1640 г. Преводъ съ обяснение отъ д-ръ Ив. Дуйчевъ. АрхПП II, кн. 2. 174—210.

Божкова, Д. Добруджа въ поезията на Овидия, Родина III, 1940, кн. 2, 49—53.

Братковъ, П. Село Скutareво, антропогеографско изучване. Пловдивъ 1940, 40 стр. 16^о.

— Стрелци, Пждарско и Борецъ, Пловдивска околия, антропогеографско изучване. София 1941, 80 стр. съ 30 таблици и 1 карта.

Бурешъ, И. Рафаилъ Поповъ. ИАИ XIII, 1939, 297—301.

— Рафаилъ Поповъ. Неговиятъ животъ и научна дейность. Родина III, 1940, кн. 2, 5—27.

В-въ, О. Животътъ, страданията и смъртта на Св. Георги Нови Софийски. Сердика, 1940, кн. 2, 25—31.

Вакарелски, Хр. Етнографски и археоложки наблюдения. Значението имъ и насочване къмъ тѣхъ. УчП XXXIX, 1940, кн. 3, 287—303.

— За българскитѣ носии и славянскитѣ следи по тѣхъ. Славянска беседа IV, 1940, кн. 2, 83—89.

— Основни културно-исторически особености въ народния ни битъ. Родина III, 1941, кн. 3, 24—37.

Василевъ, Д. Български архитектуренъ стилъ или българска архитектура. БИА XL, 1940, бр. 11, 159—161.

Василиевъ, А. Старинно ръководство за живопись, „Ерменията“ на Дичо Зографъ отъ с. Тресонче. Зора, бр. 6257, 1940.

— Манастирътъ св. Иванъ Пусты. П. т., бр. 6339, 1. VIII. 1940.

— Находки отъ крепостта „Цепина“ въ Родопитѣ. П. т., бр. 6415, 1940.

— Образътъ на св. Богородица въ свѣтовната и нашата иконография. П. т., бр. 6659, 28. VIII. 1941.

— Старата църква въ Царево село. П. т., бр. 6682, 25. IX. 1941.

— Кратово. „Западналиятъ аристократъ.“ П. т., бр. 6887, 12. VI. 1942.

— Рѣзбитѣ отъ иконостаса на църквата „Св. Спасъ“ въ Скопие. Библиотека „Български старини въ Македония.“ София 1942. — *Рец.* Нова Вечеръ, бр. 775, 16. XI. 1942 (Г. Конст.); Зора, бр. 6906, 5. VII. 1942 (И. Б.).

Велковъ, В. Д. Старинния мостъ при Бачковския манастиръ. БИА XL, 1940, бр. 3, 44—45.

Велковъ, Ив. Единъ непознатъ майсторъ-рѣзбаръ. Зора, бр. 5788, 6. X. 1938.

— Ардино; крепостта Кривусъ и тракийското светилище при Ардино. П. т., бр. 6174, 12. I. 1940.

— Търговията на Черномориеото въ древността. П. т., бр. 6222, 1940.

— Старо българско селище. Дивдѣдово-Ченгелъ. П. т., бр. 6242, 1940.

— Стари народни светини въ Банско. П. т., бр. 6283, 23. V. 1940.

— Добруджа въ историята. П. т., бр. 6366, 3. IX. 1940.

- Стари селища въ Южна Добруджа — *Durostorum-Силистра*. П. т., бр. 6370, 1940.
- Балчикъ, Каварна. П. т., бр. 6373, 10. IX. 1940.
- Абритусъ: П. т., бр. 6378, 15. X. 1940.
- Солунъ (градъ-майка на Македония). П. т., бр. 6572, 14. V. 1941.
- Филипи — градътъ на апостолъ Павелъ. П. т., бр. 6589, 5. VI. 1941.
- Абдера. П. т., бр. 6625, 19. VII. 1941.
- Антични градове по Бълморското крайбръжие — Амфиполисъ. П. т., бр. 6647, 14. VIII. 1941.
- Разкопкитъ на предисторическата селищна могила въ с. Св. Кирилово. П. т., бр. 6723, 15. XI. 1941.
- Тасосъ. П. т., бр. 6794, 14. II. 1942.
- Люти зими, отбелязани отъ историкътъ. П. т., бр. 6802, 24. II. 1942.
- Разкопкитъ въ Търново. П. т., бр. 6965, 12. IX. 1942.
- Нѣколко тракийски и срѣдновѣковни крепости по Срѣдна Арда. Сборникъ въ паметъ на проф. П. Никовъ. (=ИИД XVI—XVIII, 1940) 70—78.
- Златна Добруджа въ миналото. Прометей V, 1940, кн. 1, 3—8.
- Българскитъ земи въ историята на древността. Сп. на съюза на популярнитъ банки XXI, 1942, кн. 1, 15—24.
- Народнитъ музеи. Народна просвѣта. Издава Мин. на нар. просвѣщение 1940, 385—410.
- Приносъ къмъ историята на религията на Мизия. ИАИ XIV, 1940—42, 183—189.
- Погребения съ колесници. П. т., 189—207.
- Предисторическо селище до с. Дяково. П. т., 208—209.
- Светилище и селище отъ халцатската епоха при с. Байлово, П. т., 209.
- Римско селище при с. Блатецъ. П. т., 209.
- Гробна находка отъ с. Бѣлила. П. т., 210—211.
- Гробна находка отъ с. Воеводово. П. т., 211—214.
- Могилно погребение при с. Горни Джбникъ. П. т., 214—215.
- Единъ рѣдъкъ археологически паметникъ на гладиаторъ отъ с. Татарево. П. т., 215—218.
- и Тодоровъ, Я. Антична култура въ България, вж. Тодоровъ Я.
- Венедиковъ, Й. Българскитъ произходъ на хусарската конница. Отд. отпеч. отъ Кавалерийска мисль, 1941, кн. 3 и 4, 1—12.
- Въоръжението, спортътъ, ловътъ и двубоятъ въ нашитъ народни пѣсни. Бълг. военна мисль, 1940, кн. 9—10, 922—934.
- Войниковъ, П. Европейска общность и римската империя. Бълг. мисль XVII, 1942, кн. 5/6, 305—313.
- Вулић, Н. Географија Јужне Србије у античко доба. СГл XIX, 1938, 1—15. — *Рец. ByzZ XXXIX*, 1940, 544 (В. Г.).
- Две цигле с натписом из Moesia Superior. Сборникъ въ паметъ на проф. П. Никовъ (= ИИД XVI—XVIII, 1940), 560—562.
- Зевсова статуица у Нишу. ИАИ XIII, 1939, 151—153.
- Вълевъ, Д. В. Богомилското социално-национално движение (Българизмътъ, le Bulgarisme). Варна 1942, 96 стр.
- Гандевъ, Хр. Описание на Сѣрския санджакъ отъ Ст. К. Салгънджиевъ — 1874. Бълморски прегледъ I, 1942, 428—433.
- Георгиевъ, Св. Готски нахлувания на Балканитъ. Родина II, 1939, кн. 1, 12—31. — *Рец. ByzZ XLI*, 1942, 532 (I. D.).
- Атила. П. т. III, 1940, кн. 2, 28—48. — *Рец. ByzZ XLI*, 1942, 532 (I. D.).

— Първият кръстоносен поход и София. Сердика VI, 1942, 1—2 (=София през вѣковетѣ), 4—8.

Герасимовъ, Т. Градове по черноморското крайбрежие върху една антична карта. АрхПП I, 1938, кн. 2, 111—114.

— Единъ ксоанонъ на Хермесъ върху монетитѣ на гр. Еносъ. ИАИ XIII, 1939, 265—287.

— Монети на деспотъ Иванко. П. т., 288—296.

— † Берендтъ Пикъ. П. т., 303—304.

— Светилище на тракийския конникъ при с. Ручей. П. т., 323—327.

— Три бронзови статуйки на тракийския конникъ. П. т., 327—330.

— Релефъ съ посвещение на Аполонъ Кендризосъ отъ с. Стѣкленъ (Novae), Свищовско. П. т., 330—332.

— „Corona donatica“ върху единъ списъкъ на ефеби отъ Одесосъ. П. т., 332—335.

— Откъслекъ отъ сребърно византийско блюдо отъ VI вѣкъ. П. т., 335—337.

— Два късноримски медалиона отъ България. П. т., 337—339.

— Монети намѣрени при разкопкитѣ на гр. Никополъ на Росица (Nicomolis ad Istrum) въ 1907 год. П. т., 340—341.

— Колективни находки на монети презъ 1939 г. П. т., 341—345.

— Византийски оловени печати отъ Плиска. ИАИ XIV, 1940/42, 169—181.

— † Никола А. Мушмовъ. П. т., 182—183.

— Нови находки отъ светилището на тракийския конникъ при Св. Кирилово. П. т., 227—229.

— Римски екзагии отъ България. П. т., 229—231.

— Бронзовъ медалионъ на римския императоръ Комодъ. П. т., 231—232.

— Единъ фалшификатъ съ образа на Константинъ XI Палеологъ. П. т., 232—234.

— Новооткрити паметници въ София. П. т., 256—262.

— Колективни находки на монети презъ 1940. П. т., 282—285.

— Оловни печати на българскитѣ царе Симеонъ и Петъръ. ИАИ XII, 1938, 354—364. — *Рец.* ByzZ XL, 1940, 338—339 (F.D.).

— Нови монети на царъ Михаилъ Асеня. Сборникъ въ паметъ на проф. П. Никовъ (= ИИД XVI—XVIII, 1940), 84—90. — *Рец.* ByzZ XL, 1940, 338 (F.D.).

— Монети на градъ Филипополъ съ изображение на единъ отъ хѣлмоветѣ му. ГПНБ 1937/1939, 161—173.

— Находка отъ сребърни монети на Александъръ III Велики, Лизимахъ и Скостокъ отъ Пловдивъ. П. т. 1940/1941, 93—106 съ 3 табл.

— Монети отъ миналитѣ презъ България кръстоносци. Зора, бр. 5651—52, 23—25. IV. 1938.

— Плодородието и минералнитѣ богатства на Кюстендилския край въ монетитѣ на Пауталя. П. т., бр. 5694, 16. VI. 1938.

— Новооткрити печати на българскитѣ царе Симеонъ и Петъръ. П. т., бр. 6029, 21. VII. 1939.

— † Никола А. Мушмовъ, П. т., бр. 6783, I. II. 1942.

— Единъ подправенъ златенъ печатъ на царъ Константинъ Асѣня. ИИД XIX—XX, 1940—41, 66—73.

Геровъ, Б. Къмъ въпроса за народността на Кирилъ и Методий. Slavia XVII, 1939, 38—53.

— † Д-ръ Младенъ Тоневъ. Прометей IV, 1940, кн. 4, 24—26.

— Велики пълководци въ древността отъ нашитѣ земи 1. Аций отъ Силистра.

2. Велизарий отъ Germania. П. т. VII, 1942/43, кн. 1, 21—27.

Гечевъ, Ст. Къмъ въпроса за славянския физиологъ. София 1938, 130 + XXVII стр. — *Рец.* *Вуз* XLI, 1942, 509 (I. D).

Годишникъ на Пловдивската народна библиотека и музей 1937-1939 г. София 1940, 272 стр. — *Рец.* *УчП* XL, 1941, кн. 5-6, 721—723 (В. Мариновъ).

Годишникъ на Пловдивската народна библиотека и музей 1940-1941. София 1942.

Горянов, Б. Т. Славянские поселения VI в. и их общественый строй. Вестник древней истории 1(6). Москва 1939, 308—318.

Господиновъ, Й. С. Предисторически находки въ Преславъ. Сборникъ въ память на проф. П. Никовъ (=ИИД XVI—XVIII). 1940, 152—155.

— Българското ржкописно изкуство. Родина II, 1939, кн. 1, 144—149.

— Находки въ Преславъ. ИАИ XIV, 1940-42, 255—256.

— Какво дадоха преславскитъ разкопки на България. Миръ, бр. 12618, 14. IX. 1942.

— и Карасимеоновъ, П. Нови находки въ Кржглата църква въ Преславъ. Вж. Карасимеоновъ, П.

Гошевъ, Ив. Правилата на Студийския манастиръ. ГУБФ XVII, 1939-40, 6, 73 стр.

— Учение на дванадесеттѣ апостоли (уводъ текстъ и изяснения). П. т. XVIII, 1940-1941, 8, 50 стр.

— Старитѣ печати на манастира Св. Наумъ въ Македония. Сборникъ въ память на проф. П. Никовъ (= ИИД XVI—XVIII, 1940), 91—108.

— Най-любимиятъ калиграфски орнаментъ презъ XV и XVI вѣкъ. Родина II, 1940, кн. 4, 89—99.

Грaбаръ, А. Н. Пердризе и византиновѣдѣние (1870—1938 г.). Анналы института имени Н. П. Кондакова XI, 1940, 246—248.

Граков, В. Н. Материалы по истории Скифии в греческих надписях балкан-

ского полуострова и Малой Азии. Вестник древней истории 1939, 3, 231—317.

Грбић, М. Три касноантичка портрета из Јужне Србије. СГ XIX, 1938, 17—22.

Гунчевъ, Г. Българската география до Освобождението. ИГД VI, 1938, 16—27.

Гължбовъ, Г. Османотурски извори за българската история. ГУИФФ XXXV, 1938-39, 36 стр.

— Документи отъ XVI вѣкъ. Сердика V, 1941, 59—61; VI, 1941, 56—58; VII, 1941, 51—54; VIII, 1941, 30—32.

— София къмъ 1550 година. П. т. IX—X, 1941, 39—43.

— Османотурски извори за историята на София. I Документи отъ XIV вѣкъ и описания отъ XVI и XVII вѣкове. Сердика VI, 1942, кн. 1—2 (София презъ вѣковетѣ. Отдѣленъ отпечатъкъ), 9—18.

— Османотурски извори за историята на София. II Сждебни документи отъ XVI вѣкъ. П. т. 1942, кн. 3—4 (София презъ вѣковетѣ. Отдѣленъ отпечатъкъ), 14—23.

Д(анилчукъ). X. Тракитѣ въ предисторията. Прометей V, 1940, кн. 2, 13—18; кн. 3, 32—34.

Дановъ, Хр. М. Къмъ култа на Изиди въ Долна Мизия. Сборникъ въ память на проф. П. Никовъ (= ИИД, XVI—XVIII, 1940), 169—172. — Обнарожда бронзовъ систронъ.

— Сведения за българскитѣ земи у атинскитѣ поети отъ V вѣкъ. Родина III, 1941, кн. 4, 5—23.

— Полибий и сведенията му за източната половина на Балканския полуостровъ. Отдѣлна редица трудове на Българския археологически институтъ № 2. София 1942, 64 стр.

Делирадевъ, П. Старитѣ пжтища въ Софийско. Списание на Съюза на популярнитѣ банки, 1941, кн. 9, 1—19.

— Описание на добруджански градове преди 300 год. Бълг. Туристъ XXXII, кн. 9—10, 275—278.

Державин, Н. „Троян“ в „Слове о полку Игореве“. Вестник древней истории 1(6) 1939, 159—177. — Разглежда влиянието на Траяновия трофей при Адамъ-кисли върху нѣкои мѣста въ „Словото“.

— Об етногенезе древнейших народов днепровско-дунайского бассейна (к постановке вопроса). П. т., 279—289.

Дечевъ, Д. Тухли съ латински печати. ГПНБ 1937—1939, 119—127.

— Антични паметници отъ българскитѣ земи. П. т. 1940—1941, 34—39.

— Антични паметници отъ Малко Търново; въ Георги п. Аяновъ, Малко Търново и неговата покрайнина. 1939, 161—169.

— Едно дарение отъ областѣта на Сръдна Струма, ИАИ XIII, 1939, 190—194.

— Отговоритѣ на папа Николай I по допитванията на българитѣ. Текстъ и преводъ. Университетска библиотека № 213, София, 1940, 152 стр. — *Рец.* Родина II, 1940, кн. 3, 168—170 (Ст. Николовъ).

Дилевски, Н. Три изображения на български светци въ единъ софийски манастиръ. Родина III, 1940, кн. 2, 119—137.

Димитровъ, Д. П. Новъ сравнителенъ материалъ къмъ втория златенъ накитъ отъ Мадара. Сборникъ въ паметъ на проф. П. Никовъ (=ИИД XVI—XVII, 1940), 181—192.

— Старохристиянска бронзова лампа отъ Стара-Загора. ГПНБ 1937—1939, 175—183.

— Късноантиченъ портретъ на мжжъ отъ Стара-Загора. П. т. 1940—1941, 88—94.

— Портретътъ върху античнитѣ надгробни плочи отъ римско време въ Североизточна Македония. ИАИ XIII, 1939, 1—128. — *Рец.* ByzZ XL, 1940, 547—548 (F. D.); Родина III, 1940, кн. 1, 171—172 (К. Цонковъ); Aevum, Rassegna di scienze storiche linguistiche e filologiche XIV, 1940, № 4, 535—538 (A. Frova).

— Сто години Винкелмановъ празникъ въ Берлинъ. П. т., 305—307.

— Единъ новъ надписъ отъ Стара-Загора съ израза $\epsilon\chi\ \tau\omicron\upsilon\ \beta\lambda\epsilon\rho\pi\alpha\iota\omicron\upsilon\tau\omega\upsilon$. 315—317.

— Медалионътъ като надгробенъ паметникъ въ долината на Сръдна Струма презъ римската епоха. Мак II XII, 1940, кн. 3, 62—82.

— Надгробнитѣ плочи отъ римско време въ Северна България. Отдѣлна редица трудове на Българския археологически институтъ № 1. София 1942, VIII+120 стр., 32 табл. и 1 карта 8°.

— Новъ приносъ къмъ въпроса за културнитѣ отношения на Тракия и Троя презъ втората половина на третото хилядолѣтие преди Христа. Бѣломорски прегледъ I, 1942, 149—156.

— Старини изъ Бѣломорието II. Антични скулптурни паметници отъ Бѣломорието. П. т., 348—385.

— Две изображения на Добрия пастиръ отъ България. ИИД XIX—XX, 1940—41, 40—50.

Диневъ, Л. Покрайнината Доспатъ, приносъ къмъ антропогеографията на Западнитѣ Родопи. ИГД VII, 1939, 245—258.

Диневъ, П. София презъ XIX вѣкъ до освобождението на България. Материали за историята на София, кн. IX. Изд. Българ. археол. институтъ съ сръдства отъ фонда на Софийската община. София 1937, 354 стр. 8°. — *Рец.* Просвѣта V, 1940, кн. 9, 1140—1142 (Б. Ноневъ).

— Нешо Бончевъ и класическата култура. Прометей III, 1939, кн. 4, 3—7.

Дуйчевъ, Ив. Св. Климентъ Охридски. Издадена отъ Университета „Св. Климентъ Охридски“ София по случай посещението на града Охридъ отъ Академическия съветъ на 2 юлий 1941 г. София 1941, 24 стр.

— Историческитѣ занимания на Гунчо Ст. Гунчевъ. Гунчо Гунчевъ — животь, научна дейность, трудове. София 1940, 64—68.

— Преписката на папа Инокентия III съ българитѣ. ГУИФФ XXXVIII, 3, 1941—1942 140 стр. — *Рец.* ByzZ XLI, 1942, 534 (F. D.)

— Изъ старата българска книжнина. I Книжовни и исторически паметници отъ

първото българско царство. София, Хемусъ 1940 XXIV + 236 стр. 8^о. — *Рец.* Златарогъ XXI, 1940, кн. 6, 300—302 (П. Динековъ); Изкуство и критика III, 1940, 347—349 (Б. Ноневъ); УчП XXXIX, 1940, кн. 9, 1169—1172 (Л. Ламбревъ).

— Държава и църква въ Сръдновѣковна България. Родина III, 1940, кн. 2, 82—96.

— Въпроси изъ вътрешната история на първото българско царство (чужди влияния). Сборникъ „Презъ вѣковетъ“ I, София 1938, 97—125.

— Македония въ българската история. Прометей V, 1941, кн. 4—5, 9—15.

— Приноси къмъ сръдновѣковната българска история. ГПНБ 1937—1939, 195—212. — Между другото разглежда и датата на единия Хамбарлийски надписъ.

— Изъ писмата на патриарха Николая Мистика. Сборникъ въ паметъ на проф. П. Никовъ (= ИИД XVI—XVIII, 1940) 212—218. — *Рец.* ВyzZ XL, 1940, 282 (F. D.).

— Приносъ къмъ сръдновѣковната българска история. П. т. XIX—XX, 1940—41, 51—65. — Съдържа между другото: За наименованието на Марцианополъ — Девня; Статуя на българинъ въ Цариградъ?; Папско писмо за войната на императоръ Лъвъ III противъ българитъ; упоменаване за разпритъ на Михаилъ VIII Палеологъ съ българитъ; Стихове на италиански хуманистъ отъ XVII в. за ранната българска история.

— Балканскиятъ югоизтокъ презъ първата половина на VI вѣкъ. Начални славянски нападения. Бѣломорски прегледъ I 1942, 229—270.

— Старини изъ Бѣломорието Сръдновѣковие и ново време. П. т., 386—410.

— Гадаене по книги въ сръдновѣковието. ИЕМ XIV, 1943, 49—55.

Ђоровић — Љубинковић, М. Манастир Слѣпча. СГ XIX, 1938, 231—237.

Захариевъ, В. Дебърски живописци въ Д.-Пасарелския манастиръ „Св. Св. Ап. Петъръ и Павелъ“. Зора, бр. 5735, 1938.

— Стенопись отъ XVII в. Алинския манастиръ „Св. Спасъ“. П. т., бр. 5761, 4. IX. 1938.

— Костадинъ Петровић (Косто Валъновъ): Единъ забравенъ виденъ представителъ на самоковската живописна школа. П. т., бр. 5811, 1. XI. 1938. — Стенописи, ктиторски образи отъ 1844 год., въ църквата Св. Никола въ Горни Пасарелъ.

— Книжовникъ и светецъ преди Отца Паисия — Единъ образъ на св. Пименъ отъ преди сто години въ Рилския манастиръ. П. т., бр. 6668, 9. IX. 1941.

— Връзки между гр. Битоля и Рилския манастиръ отпреди 100 години. — Майсторъ Павелъ отъ Битоля работи въ Рилския манастиръ презъ 1842 г. П. т., бр. 6850, 25. IV. 1942.

— Орнаменталната украса на Радомировия псалтиръ отъ библиотеката на Зографския манастиръ. Родина II, 1939, кн. 2, 154—158.

— Ктиторски образи на българи въ светогорскитѣ манастири. П. т., III, 1941, кн. 3, 126—145.

— Ктиторски образи на хаджи Василий отъ Ловечъ и сина му Недѣлко. П. т., III, 179.

Златарски, В. Н. История на българската държава презъ сръднитѣ вѣкове III. Второ българско царство. България при Асеновци. София 1940, 637 стр. — *Рец.* МакП XII, 1941, 95—107 (И. Снѣгаровъ); ВyzZ XLI, 1942, 516 (I. D.).

Златевъ, Т. Стопански сгради въ българския битовъ селско-стопански дворъ. Годишникъ на съюза на бѣлг. инженери и архитекти VIII, 1941, 3—24.

— Кжщата на мохамеданитѣ българи (помаци) въ Чепинско (Родопитѣ). БИА, бр. 19, 265—267.

— Кжща въ с. Добърско, Разложко. П. т., XL, 1940, бр. 20, 279—280.

Иванова, В. Останки отъ постройка въ Бояна. ИАИ XIII, 1939, 317.

— Римска постройка при Скравена. П. т., 318—319.

— Украса на гробница I намѣрена подъ сградата на Народната библиотека. П. т. XIV, 1940/42, 242—249.

— Градъ Мелникъ, Славовата столнина. Родина I, 1939, кн. 4, 110—112.

Ивановъ, В. Николай Павлович и неговата идея за картинна българска история. Родина II, 1940, кн. 4, 140—146.

— Николай Павлович — животъ, творчество и писма. ГПНБ 1937—1939, 241—265.

Ивановъ, И. Облѣклото у старитѣ българии. Родина III, 1941, кн. 3, 5—12. — *Рец.* ByzZ XLI, 1942, 511 (J. D.)

Известия на Българския археологически Институтъ, XI св. 1. — *Рец.* УчП XXXVII, 1938, 214—215 (Б). XII, 1938; XIII, 1939; XIV, 1940/42.

Илиевъ Г. Сведения за градъ София презъ XVI вѣкъ. ИСИФ I, 1942, 181—226.

Иончевъ-Крискарецъ. Създаването на Самоковския музей. Днесъ, бр. 402, 15. VIII. 1941.

— Ценно дарение за Самоковския музей. П. т., бр. 418, 4. IX. 1941. — Касае се за единъ дърворѣзъ съ изгледъ отъ стария Самоковъ.

Иордановъ, В. Село Медвенъ, историко-общественъ прегледъ. София 1940, 163 стр. — *Рец.* Родина III, 1941, кн. 3, 166—167 (П. Пеневъ).

Иордановъ, П. История, музеи, фолклоръ. Просвѣтно единство VIII, бр. 15 (274), 1942, 6.

Иордановъ, Т. Село Князь Борисово, Харманлийско. Приносъ къмъ поселищно-географскитѣ изучавания на Тракия. Арх ПП II, 1939—40, кн. 1, 73—91. — На стр. 79 дава сведения за предисторическитѣ могили край селото.

Йоцовъ, Б. Отъ Тулча до Цариградъ. Родина II, 1939, кн. 2, 131—153.

Калъчевъ, А. Бѣльова църква. Просвѣта V, 1940, кн. 6, 747—749.

Карасимеоновъ, П. и Господиновъ, Ю. Нови находки въ Кржглата църква въ Преславъ. Зора, бр. 6699, 16. X. 1941.

Кацаровъ, Г. И. Професоръ Мих. И. Ростовцевъ (по случай 70 годишнината му). Родна речъ XV, 1941, кн. 2, 111—113.

— Македония въ древността. Прометей V, 1941, кн. 4—5, 3—9.

— Изъ историята на нѣмата търговия. УчП, XXXIX, 1940, кн. 5—6, 641—649. — Сведенията засѣгатъ и първобългаритѣ.

— Изъ старата история на Тракия. Родина II, 1940, кн. 3, 5—15.

— Изъ старата история на Тракия. П. т. III, 1941, кн. 3, 83—89.

— Антични паметници изъ България. ГПНБ 1937—1939, 109—118.

— Антични паметници отъ България. ИАИ XIV, 1940/42, 54—59.

Кецкаровъ, В. Укрепителната организация на България и на Византия отъ VII до IX вѣкъ. Родина II, 1940, кн. 3, 38—52.

— Войни на българитѣ въ Тракия 689—972, София 1940, 322 стр. съ 1 карта. — *Рец.* ByzZ XLI, 1942, 532—533 (I. D.).

Киселковъ, В. Сл. Народността на Владиславъ Граматикъ. Отецъ Паисий XIII, 1940, кн. 2, 61—72.

— Свети Климентъ Охридски. Животъ, дейность и жития София 1941, 148 стр. — *Рец.* ByzZ XLI, 1942, 527 (I. D.).

— Свети Иванъ Рилски. Жития. София 1940, 88 стр. — *Рец.* ByzZ XLI, 1942, 526—527 (I. D.).

Клисаровъ, Г. Кладнишкия манастиръ Св. Никола. Нова Вечеръ, бр. 515, 31. XII. 1941.

Ковачевъ, М. — Хиландарскиятъ параклисъ Св. Иванъ Рилски. Родина I, 1938, кн. 1, 213—215 съ 1 табл.

— Драгалевскиятъ манастиръ Св. Богородица Витошка и неговитѣ старини. София

1940, VIII + 250 стр. 4^о съ 212 образа и 24 таблици (= Материали за историята на гр. София, кн. XI, изд. Бълг. археол. институтъ). — *Рец.* Просвѣта VI, 1941, кн. 6, 760—762 (Ив. Павловъ); Зора, бр. 6259, 23. IV. 1940 (И. Б.); *ByzZ* XL, 1940, 304—305 (F. D.); Родна речъ XIII, 1940, кн. 5, 254—256. (Ст. п. Василевъ); Родина III, 1941, кн. 3, 167—169 (М. Цонковъ); Сердика, кн. 7, 1941, 62 (Г. Клисаровъ).

— Зографъ. Изследвания и документи. Часть I, София 1942, XXXII + 384 стр. — *Рец.* Зора, бр. 6838, 11. IV. 1942 (А. Донковъ); п. т., бр. 6901, 30. VI. 1942 (Й. Бадевъ).

Кохъ, Х. Охридъ и Византия въ борбата за покръстването на Киевска Русия. МакП XII, 1941, кн. 4, 1—21.

Крачковский, И. Ю. Путешествие Ибн-фадлана на Волгу. Перевод и комментарий под редакцией академика И. Ю. Крачковского. Академия наук СССР. Институт истории и институт востоковедения. Москва 1939, 194 стр.

Кричевский, Е. Ю. Из истории дунайского понизовья в неолитическую эпоху. Академия Наук СССР. Институт истории материальной культуры. Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях института истории материальной культуры VIII, 1940, 49—62.

Кусевъ, П. Д. История на Велико-Търновския терзийски еснафъ, 1856—1919, споредъ кондикитъ. Търново 1942, 100 стр.

Ламбревъ, К. Мѣстоположение на Испериховата държава преди основаването на Придунавска България. Родина III, 1940, кн. 2, 54—60.

Липшиц, Е. Э. Восстание Фомы славянина и византийское крестьянство на грани VIII—IX в. в. Вестник древней истории 1 (6), Москва 1939, 352—365.

Мавродиновъ, Н. Прабългарското съкровище отъ Наги-Сентъ-Миклошъ. Миръ, бр. 12260, 24. VI. 1941.

— Архитектурата въ Македония презъ времето на западното българско царство. П. т., бр. 12263, 27. VI. 1941.

— Образътъ на Богородица. П. т., бр. 12264, 28. VI. 1941.

— Дворцитъ на Самуила. П. т., бр. 12270, 5. VII. 1941.

— За правото на престолонаследие у прабългаритъ. П. т., бр. 12308, 20. VIII. 1941.

— Архитектурата въ Македония презъ XIII вѣкъ, П. т., бр. 12315, 28. VIII. 1941.

— Ислямътъ презъ IX вѣкъ. П. т., бр. 12317, 1. IX. 1941.

— Архитектурата въ Македония презъ XIV вѣкъ. П. т., бр. 12322, 6. IX. 1941.

— Марковитъ кули. П. т., бр. 12347, 7. X. 1941.

— Охридската крепостъ. П. т., бр. 12358, 20. X. 1941.

— Битоля и Охридъ. П. т., бр. 12608, 2. IX. 1942.

— Нашитъ балкански градчета. П. т., бр. 12623, 19. IX. 1942.

— Базилката въ Плиска и българскиятъ дворцовъ церемониалъ. ИАИ XIII, 1939, 246—252.

— Византийската и старобългарската архитектура. Родина I, 1938, кн. 2, 140—155. — *Рец.* *ByzZ* XL, 1940, 323 (Р. М.).

— Особенности на нашата дървена архитектура. П. т. III, 1941, кн. 4, 24—36.

— Старобългарската архитектура. Сп. Цѣлокупна България I, 1941, кн. 1, 34—36.

— Старобългарската живопись. Българска мисль XVI, 1941, кн. 10, 552—554.

— Вжтрешна украса на българската кѣща. Изкуство и критика III, 1940, кн. 6, 257—261.

— Археологични и художествено исторични изследвания изъ Македония. МакП XIII, 1942, кн. 2, 1—25.

— Феликсъ Каницъ като изследвачъ на български и сръбски художествени паметници. СпАН LXIII 4, 1941, 91—116.

Македонски, Филип, Силистра презъ вѣковетъ, София 1941, 64 стр.

Мановъ, А. И. Първобългаритъ въ историята (Какво сме ние) Бълг. военна мисълъ IX, 1942, кн. V-VI (85—86), 1417—1427.

Мариновъ, В. Авренското плато. Областно географско изучване. Библиотека „География на България“ № 3. София 1940, 93 стр. — *Рец.* УчП XXXIX, 1940, кн. 4, 513—515 (А. Алексиевъ).

— Дели-Орманъ (южна часть). Областно географско изучване. Библиотека „География на България“ № 4, София 1941, 224 стр. съ 4 скици, 1 геол. проф., 2 карти и 57 обр. вѣнъ отъ текста 8^о.

Мартиновъ, А. П. Габрово презъ Възраждането, София 1940, 146 стр. — *Рец.* Просвѣта VI, 1941, кн. 7, 888—890 (Ив. Орманджиевъ).

Меджидиевъ, А. Хр. Дупница и бележити дупничани презъ епохата на Възраждането. Дупница 1940. — *Рец.* Просвѣта VI, 1940, кн. 2, 250—252 (Г. Клисаровъ).

Месеснел, Ф. Црква св. Николе у Марковој Вароши код Прилепа. СГ XIX, 1938, 37—52. — *Рец.* ByzZ XXXIX, 1940, 550 (V. P.).

Миковъ, В. Предисторически селища и находки въ България (= Материали за археологическа карта на България, кн. VII.) София, 1933. — *Рец.* WPZ XXVI, 1939, 223 сл. (O. Menghin).

— Българитъ мохамедани въ Тетевенско, Луковитско и Бѣлослатинско. Родина III, 1941, кн. 3, 51—68.

— Тракитъ: тѣхното заселване, култура и изчезване. „Презъ вѣковетъ“ I, 1939, 33—66.

— Изъ миналото на Койнаре, Бреница и Кнежа. „Културна седмица за селото“, 21. IV. 1941.

— Промѣната на селищнитъ названия. Зора, бр. 21. XI. 1941.

— Разкопки изъ Родопския край. Родопа 1940.

— Старопечатнитъ книги и читалището. Читалище, 1939, кн. 9—10.

— Селищна могила до с. Караново (Н.-Загорска ок.). ИГД V, 1937, 157—173.

— Жилищата на предисторическия човѣкъ въ България. ИГД VII, 1939, 174—196.

— Селищната могила при Юнацитъ (Пазарджишко). ГПНБ 1937—1939, 55—84.

— Разкопки изъ Родопитъ. П. т. 1940—1941, 19—30.

— Гунчо Ст. Гунчевъ като археологъ. Гунчо Гунчевъ — животъ, научна дейность, трудове. София 1940, 69—70.

— Изъ предисторията на Бѣломорската областъ. ИИД XIX—XX, 1940—41, 1—9.

Миневъ, Д. Да събираме материали за историята на селищата у насъ. Просвѣтно единство VIII, 1942, бр. 15 (274), 6.

Мирчевъ, К. Единъ български зографъ въ сръбскитъ манастири презъ XVIII в. Сборникъ въ паметъ на проф. П. Никовъ (= ИИД XVI—XVIII), 1940, 290.

Михайловъ, Г. Животътъ въ нашитъ земи презъ античността, отразенъ върху надписитъ. Прометей IV, 1939, кн. 2, 3—7.

— Нѣколко бележки върху употрѣбата на genetivus и nominativus absoluti у Теофана. Сборникъ въ паметъ на проф. П. Никовъ (= ИИД XVI—XVIII), 1940, 318—322. — *Рец.* ByzZ XL, 1940, 256 (F. D.).

— и Бешевлиевъ, В. Старини изъ Бѣломорието, вж. Бешевлиевъ В. и М. Г.

Михайловъ, Р. София презъ време на освобождението — 1877. БИА XL, 1940, бр. 15/16, 209—212. — Разглежда се топографията на стария градъ.

— Първиятъ регулационенъ планъ на София отъ 1879 год. Годишникъ на съюза на бълг. инж. и архитекти VIII, 1941, 64—77. — Много иллюстрации отъ стара София.

Мишулин, А. В. Древние славяне и судьбы восточноримской империи. Вестник древней истории 1 (6), Москва, 1939, 290—307.

Миятев, Кр. Рождество Христово въ старата българска живопись. Духовна култура, кн. 77, 1937, 654—657.

— Първи стъпки на българската църковна архитектура. П. т., кн. 80, 1937, 762—766.

— Старата църква св. Георги въ София. Сердика 1937, кн. 3, 8—11.

— Най-старитѣ ликове на Кирила и Методия. Завети IV, 1937, кн. 4/5, 72—74.

— Дворцитѣ на старитѣ български царе. П. т. V, 1938, кн. 8/9, 173—175.

— Първи стъпки на християнското изкуство. Духовна култура, кн. 81, 1937, 783—786.

— Новооткритѣ дворецъ на Крума. Последнитѣ разкопки въ Плиска. Зора, бр. 5489, 14. X. 1937.

— Победата и поражението на Никифора при Плиска. П. т., бр. 5497, 23. X. 1937.

— Въпрѣки всичко Никифоръ е билъ въ Плиска. П. т., бр. 55232, 5. XI. 1937.

— Българско художествено творчество презъ второто царство. П. т., бр. 5544, 19. XII. 1937.

— Монастирътъ Св. Богородица Витошка надъ Драгалевци. Сердика 1937, кн. 9, 3—5.

— Изкуството презъ второто българско царство. Второ българско царство. Сборникъ статии. София 1937, 39—43.

— Елинистични мотиви въ византийското изкуство. Прометей II, 1938, кн. 8, 5—11.

— Български царски портрети въ старитѣ сръбски стенописи. Родина I, кн. 2, 195—197.

— Старинни църкви въ Западна България. ИАИ XIII, 1939, 228—245.

— † Архитектъ д-ръ Ал. Рашеновъ. П. т., 301—302.

— † Иосифъ Стршиговски. П. т., 302.

— † Д. В. Айналовъ. П. т., 302—303.

— † Анталъ Хеклеръ. П. т., 303.

— St. Gereon zu Köln von G. Gretz und Otto Koch. — *Рец.* ИАИ XII, 1938, 458—463. — Църквата Св. Гереонъ хвърля свѣтлина върху произхода и историята на Кржглата църква въ Преславъ.

— Крумовиятъ дворецъ и други новооткрити постройки въ Плиска. П. т. XIV, 1940/42, 73—135.

— Преславската керамика. — *Рец.* Deutsche LitZtg. 60, 1939, 595—599 (Ph. Schweinfurth).

— Рафаилъ Поповъ. УчП XXXIX, 1940, кн. 7, 903—904.

— Една търновска плащаница отъ 1569 год. ГПНБ 1940—1941, 118—126.

— Царска корона въ селска хижа. ИЕМ XIV, 1943, 15—48.

Миятев, П. Тугритѣ на османскитѣ султани отъ XV—XX вѣкъ. ГПНБ 1937—1939, 215—239.

— Бележки върху племенната система на тюркобългаритѣ. УчП XXXIX, 1940, кн. 9, 1188—1197.

— Селищнитѣ имена отъ Софийско презъ турско време. АрхПП II, 1939—40, кн. 1, 110—112.

Младеновъ, Ст. Испериховиятъ воененъ станъ въ южна Бесарабия—при градъ Кагулъ и рѣка Когълъ(никъ). ГУИФФ XXXIV, 1938, 21 стр.

Молловъ, Ив. Почиствания и проучвания въ Плиска презъ 1930 и 1931 година. ИАИ XIV, 1940—42, 69—72.

Мушмовъ, Н. А. Основни познания по нумизматика. Просвѣта V, 1940, кн. 9, 1068—1083.

— Монетосѣченето въ Сердика. Сердика, 1938, кн. 1, 3—7.

Неновъ А. Единъ знаменитъ иконостасъ. Миръ, бр. 11456, 1. X. 1938; бр. 11465, 14. X. 1938.

Николовъ, Н. Археологически разкопки, които би трѣбвало да се направятъ бързо преди да бжде изграденъ голѣмиятъ язовиръ на р. Росица. Джга, бр. 466, 4. III. 1942.

Орманджиевъ, Ив. П. Момчилъ юнакъ въ историята и народнитѣ творения. Четиво по българска история, год. IX, кн. 3. София (Хр. Г. Дановъ) 1941. — *Рец.* ByzZ XLI, 1942, 534 (I. D.).

Отчетъ на настоятелството на Археологическото дружество „Струма“ въ гр. Св. Врачъ предъ годишното събрание на 17 мартъ, 1942 год. София 1942, 16 стр.

Отчетъ, годишенъ на ученолюбивата дружина „Искра“ — Казанлъкъ за 1940 година. 34 стр.

Отчетъ, 69. Годишенъ за 1941 година. Ученолюбива дружина „Искра“. Казанлъкъ, 32 стр. — На стр. 21—22 се даватъ сведения за музейната сбирка.

Отчетъ на археологическия музей „Ив. Войводовъ“ при читалище Виделина. Отчетъ на Пазарджишкото читалище Виделина за 1939, 8—9.

Пармаковъ, С. П. Ценна историческа находка отъ римско време открита въ Силистра. Зора, бр. 7036, 5. XII. 1942. — Касае се за римска гробница украсена съ стенописи.

Петева-Филова, Е. Едно пжтуване презъ България въ 1764 год. Родина II, 1940, кн. 3, 58—66.

— Металически сждове. ИЕМ XIII, 1939, 130—181.

Петковић, В. Р. Један релјеф из Стобиа. Serta Hoffilleriana, Zagreb 1940, 145—146.

Петковъ, Н. Материали за проучване на предисторическата епоха въ България. ИАИ XIII, 1939, 307—309.

— Могилни некрополи въ Софийско и Троянско. П. т., 309—315.

Пигулевская, Н. В. Сирийский источник VI в. о народах Кавказа. Вестник древней истории 1 (6), 1939, 107—115. — *Рец.* Родина II, 1940, кн. 3, 173 (Д. П. Димитровъ).

Покровски, С. И. Разкопки при „Римската кула“ въ Варна. ИАИ XIV, 1940/42, 222—227.

— Разкопки на „Караачъ-теке“ при Варна. П. т., 249—252.

— Християнска базилика до устието на Камчия. П. т., 252—255.

Поповъ, Р. Най-старитѣ останки отъ човѣка въ България. Родина I, 1938, кн. 1, 66—75 съ 5 табл.

Поповъ, Ст. Село Дервентъ, Дедеагачко 1720—1920. Издава комитетътъ на селото. София 1941, 172 стр. и 8 скици приложения. — *Рец.* Бѣломорски прегледъ I 1944, 452—454 (А. Разбойниковъ).

Примовъ, Б. Св. Карлъ Велики и Крумъ Велики. Родина II, 1940, кн. 4, 51—77.

— Хунитѣ и Сердика. Сердика VI, 1942, кн. 3—4 (София презъ вѣковетѣ, отдѣленъ отпечатъкъ), 2—6.

Пѣевъ, В. К. Градъ Пловдивъ. Минало и настояще. Часть I. Пловдивъ въ миналото. Пловдивъ 1941, 288 стр.

Радојчић, Св. Фреска Константинове победе у цркви светог Николе Дебарског. СГ XIX, 1938, 87—102.

Райковъ, Хр. Отчетъ за състоянието на археологическия музей при археологическото дружество „Августа Траяна“ въ гр. Стара Загора презъ 1939 год. Отчетъ на културно-просвѣтително д-во Театъръ — Ст. Загора, Ст. Загора 1940, 32—39.

— Кратко изложение за състоянието на археологическия музей при археологическото дружество „Августа Траяна“ презъ 1941 година. Отчетъ за 1941 год. Културно-просвѣтително д-во „Театъръ“ Ст. Загора 1942, 24—28.

— Новооткрита бронзова статуетка на богиня Афродита около Стара Загора. Зора, бр. 6332, 24. VI. 1940.

— Новооткрити археологически паметници отъ гр. Ст. Загора. П. т., бр. 6638, 3. VIII. 1941.

— Нови антични паметници въ музея на д-во „Августа Траяна“ — Ст. Загора, Сборникъ въ паметъ на проф. П. Никовъ. (= ИИД XVI—XVIII), 1940, 365—368.

— Нови антични паметници въ музея на д-во „Августа Траяна“ въ Стара Загора. ИАИ XIV, 1940—42, 262—265.

Ракева-Морфова, Зл. Развалинитъ при Лимена на островъ Тасосъ. Прометей VI, 1941, кн. 2, 44—52.

Расовскій, Д. Роль половцевъ въ войнахъ Асѣней съ Византийской и Латинской имперіями въ 1186—1207 годахъ. СпАН LVIII (29), 1939, 203—211.

— Половцы. IV. Военная исторія половцевъ. Annales de l'Institut Kondakov XI, 1940, 95—128. — *Рец.* ByzZ XL, 1940, 312 (F. D.).

Рашеновъ, А. Църквата св. Георги въ София. Родина II, 1939, кн. 2, 62—69.

— Старинитъ на Търново. П. т. II, 1940, кн. 4, 109—122.

Романски, Ст. България въ образитъ на Феликсъ Каницъ. Бълг. Акад. на Наукитъ, София, 1939, 195 стр. + 8 таблици. — *Рец.* АрхПП II, 1939—40, кн. 1, 117—120 (Г. Гунчевъ).

Сборникъ въ паметъ на Петъръ Никовъ (= ИИД XVI—XVIII). София 1940, 579 стр. — *Рец.* ByzZ XL, 1940, 487—488 (F. Dölger).

Сборникъ Родина. Издание на българо-мохамеданската културно-просвѣтна и благотворителна дружба „Родина“ въ гр. Смолянъ, кн II, 1938—1939, подъ редакцията на П. Ан. Мариновъ, 1940, 412 стр.

Сеизовъ, В. Една непозната хърватска книга за България отъ 1762 г. Зора, бр. 6780, 28. I 1942. — Пжтеписъ, въ който се описватъ и археологически паметници отъ нашитъ земи.

Силяновска-Димитрова, Т. Новитъ разкопки въ античния Ескусъ, Нова Вечеръ, бр. 490, 2. XII. 1941.

— Нова свѣтлина върху културната история на българскитъ земи въ предисторически времена. П. т., бр. 477, 17. XI. 1941.

Симеоновъ, Вл. Б. Въ жилищата на аспаруховитъ българи. Миръ, бр. 12076, 1940.

Снѣгаровъ, Ив. Къмъ историята на Охридската архиепископия — патриаршия. МакП XII, кн. 1, 1—41; кн. 2, 1—26; кн. 3, 1—35.

Смирнов, А. П. Баня XIV в. в Великих Болгарах. Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях института истории материальной культуры VI. Москва 1940, 82—88.

Соларовъ, К. Преселници българи въ Италия презъ VI и VII вѣкове. Отецъ Паисий XIII, 1941, кн. 1, 7—11.

Стаменовъ, Ал. Художествена индустрия въ България. Родина III, 1941, кн. 3, 38—50.

Станимировъ, Ст. Бачковскитъ манастиръ презъ втората половина на XVI в. и презъ XVII в. Сборникъ въ паметъ на проф. П. Никовъ (= ИИД XVI—XVIII), 1940, 390—410.

Стефановъ, С. Гробница отъ Стъкленъ. ИАИ XIII, 1939, 319—320.

— Мраморна статуя отъ Царевецъ. П. т., 322.

— Бронзова статуйка въ Свищовъ. П. т., 322.

— Мраморна колонка отъ Бѣлене (Свищовско). П. т., 323.

— Гробна находка отъ Лесичери. П. т., 320—322.

Стойчевъ, Ив. Кр. За лъва върху нашия гербъ и за названието на монетната единица. Родина II, 1940, кн. III, 134—160.

— Пжтуването на Карла XII шведски презъ български земи въ 1713—14 г. АрхПП II, 1939—40, кн. 1, 61—72.

Стояновъ, М. Градъ Пирдопъ въ миналото и сега. София 1941, 314 стр. съ 1 карта. — Сведения за много крепости.

Сугаревъ, Д. Г. Желѣзобетонъ и българскитъ архитектуренъ стилъ. Злато-рогъ XXII, 1941, кн. 10, 475—480.

Тодоровъ, Р. Сборникъ Трънски край. Приносъ къмъ изучаване на западнитъ български краища. София 1940, 608+28 стр. — *Рец.* Родина III, 1940, кн. 2, 179—180 (Хр. Вакарелски).

Тодоровъ, Я. За рѣчното име Места (възъ основа на императорски монети отъ стария градъ Никополъ при Неврокопъ). Сборникъ въ паметъ на проф. П. Никовъ (= ИИД XVI—XVIII), 1940, 493—497.

— Никополъ на Места. Родина III, 1940, кн. 1, 101—109.

— Тракийска войнственостъ споредъ известията на Титъ Ливия. Прометей VI, кн. 4, 111—113.

— и **Велковъ, Ив.** Антична култура въ България. „Времена и народи.“ 120 стр. 8^о, 1942. (Българска историческа библиотека).

Тоневъ, Л. Н. Градоустройственъ планъ на Бургаскитѣ минерални бани. БИА XLI, 1941, бр. 12—13, 176—183.

Тоневъ, Мл. Приносъ къмъ историята на Тракиѣ. Бѣломорски прегледъ I, 1932, 179—328.

Тошевъ, А. Въ Охридъ. Българска мисль XVI, 1941, кн. 9, 477—481. — Сведения за манастира Св. Наумъ,

Трайчевъ, Г. Приносъ къмъ историята на първия охридски архиепископъ Иоаннъ отъ Дебърско. УчП XXXIX, 1940, кн. 5—6, 688—697.

Трифоновъ, Ю. Зографската българска история. СпАН XXX, 1940, 1—66.

— Въ кой Никополъ сж внесени мощитѣ на св. Ив. Рилски въ 1469 г. при връщането имъ отъ Търново въ манастира. Сборникъ въ паметъ на проф. П. Никовъ (=ИИД XVI—XVIII), 1940, 476—482.

Фехеръ, Г. Връзката на културата на прабългаритѣ и на маджаритѣ съ Иранъ. Родина III, 1941, кн. 3, 103—114 съ 10 таблици.

— Военното дѣло на прабългаритѣ. София 1938, 162 стр. — *Рец.* ByzZ XL, 1940, 348 (Р. М.); Миръ, бр. 11367, 18. VI. 1938 (Е. А. Пѣва).

— Унгарскиятъ езикъ — изворъ за езика, историята и старата култура на българитѣ. Родна Речъ XIV, 1940, кн. 2, 64—71.

— Ролята и културата на прабългаритѣ. Значението на прабългарската и старомаджарската култура въ изграждането на цивилизацията на Източна Европа. София 1939, 170 стр. — *Рец.* Българска мисль XVI, 1941, кн. 2, 121—123 (М. Арнаудовъ); ByzZ XLI, 1942, 547 (I. D.).

Филовъ, Б. Църквата на Св. Климента и гробътъ на Св. Кирила въ Римъ. Родина I, 1938, кн. 1, 5—23 съ 16 табл.

— Старобългарскитѣ царски одежди. П. т. II, 1939, кн. 1, 5—11. — *Рец.* ByzZ XL, 1940, 288 (Р. Мв.).

— Евангелието на царъ Иванъ Александра въ Лондонъ. П. т. II, 1939, кн. 1, 165—166.

— Стари паметници въ София, Сердика 1940, кн. 3, 9—14.

Христовичъ, К. Н. Археологическиятъ музей въ Пазарджикъ. Миръ, бр. 12118, 23. XII. 1940.

— Предисторически разкопки край градъ Пазарджикъ. Днесъ, бр. 56, 19. XII. 1940.

— Археологически разкопки при новооткритото тракийско светилище надъ с. Варвара, Пазарджишко. П. т., бр. 422, 9. IX. 1941.

— Нова колективна монетна находка отъ Баткунската крепостъ. П. т., бр. 541, 4. II. 1942.

— Нова колективна монетна находка отъ Баткунската крепостъ. Подемъ (Пазарджикъ), бр. 635, 2. V. 1942.

Христодоровъ, Д. Отецъ Пименъ Зографски софийски живописецъ и светия. Нова Вечеръ, бр. 479, 19. XI. 1941.

Цвѣтковъ, Ат. Село Долна-Баня—Ихтиманска околия (Поселищни и културно-исторически бележки). АрхПП II, 1939/40, кн. 1, 92—109.

Ценовъ, Г. Атиловата държава. Българ. военна мисль IX, 1942 кн. V и VI (85—86), 1442—1447.

Цоневъ, К. Архитектура и стенна живопись. Изкуство и критика IV, 1941, кн. 9, 370—376.

Цончевъ, Д. Хисарскитъ бани (с. Хисаря, Карловско). Географски, исторически и археологически очеркъ. ГПНБ 1935—1936, 53—210. — *Рец.* Миръ, бр. 11306, 2. IV. 1938 (С. Станчевъ); *ByzZ* XXXVIII, 1938, 542 (F. D.).

— Старинитъ около Хасковскитъ топлино-минерални извори. П. т., 1937—1939, 85—107.

— Новооткрита римска баня въ Пловдивъ. П. т., 129—159.

— Една новооткрита базилика въ Хисаря. П. т., 185—194.

— Римскиятъ пжтъ Philippopolis — Cassura и разклонението му при Ranilum. П. т. 1940—1941, 40—60.

— Тракийското светилище при с. Варвара, Пазарджишко и старинитъ въ съседната околностъ. П. т., 61—87.

— Старинитъ около Сърнегоръ. П. т., 107—117.

— Старинитъ въ югозападнитъ склонове на Сърнена-гора. П. т., 127—132 съ 1 карта.

— Приноси къмъ старата история на Пловдивъ. София 1938, VIII + 172 стр. 4^о съ 154 обр. и 2 плана (= Материали за историята на Пловдивъ, кн. I, изд. Бълг. арх. инст.). — *Рец.* *ByzZ* XXXIX, 1939, 550 (F. D.); *АрхПП* II, 1939/40, кн. I, 122—123 (Ат. Алексиевъ).

— Новонамѣрена римска военна диплома. Зора, бр. 5538, 12. XII. 1937.

— Колективна предисторична находка отъ Чирпанско. П. т., бр. 5694, 16. VI. 1938.

— Тракийска гробница при с. Дрангово, Пловдивско. П. т., бр. 5735, 5. VIII. 1938.

— Блѣсъкътъ и величието на Пловдивъ презъ епохата на римския миръ. П. т., бр. 6016, 6. VII. 1939.

— Колективна находка на римски монети. П. т., бр. 6026, 18. VII. 1939.

— Сръдновѣковниятъ епископски градъ Скутарионъ. П. т., бр. 6249, 11. IV. 1940.

— Светилището на Асклепий Зимидренски въ Родопитъ. П. т., бр. 6211, 27. II. 1940.

— Новооткрити антични статуи въ Пловдивъ. П. т., бр. 6232, 1940.

— Новооткритъ паметникъ на бога Митра. П. т., бр. 6295, 8. VI. 1940.

— Антична могилна гробница при Сърневецъ, Чирпанско. П. т., бр. 6330, 21. VII. 1940.

— Работилница за оброчни плочки на тракийския конникъ въ Пловдивъ, П. т., бр. 6342, 4. VIII. 1940.

— Колективна находка отъ златни монети на македонскитъ царе — монети отъ Филипъ Македонски и Александъръ Велики. П. т., бр. 6438, 28. XI. 1940.

— Сръднобълг. надписъ при Кричимъ. Кога и какъ се откри. П. т., бр. 7023, 20. XI. 1942.

— Имената на Марица. Прометей III, 1938, кн. I, 18—20.

— Старохристиянска засводена гробница въ Хисаря. П. т., II, 1938, кн. 5, 21—22.

— Римска баня въ Пловдивъ. Днесъ, бр. 912, 10. II. 1939.

— Мнението за името на Хисаря. Завети, 1937, кн. 8—9.

— Мѣстонахождението на гр. Топлица. П. т., 1940, кн. 8—9.

— Църквата Преображение Господне въ с. Горни-Маренъ. Еленски сборникъ II, 1938, 128—132.

— Антична могилна гробница при Сърневецъ. ИАИ XIV, 1940—42, 60—68.

— Баткунъ, ИИД XIX—XX, 1940—41, 10—15.

Чилингировъ, Ст. Документи за Скопската и Нишката епархия. МакП XII, кн. 2, 94—108.

Чолаковъ, Р. Юрданъ Трифоновъ, неморниятъ изследвачъ. Родина II, 1939, кн. I, 115—122.

Шкорпилъ, К. Антични паметници съ изображение на тракийски конникъ въ Варненския музей. ИАИ XIII, 1939, 129—150.

— Антични паметници отъ западното черноморско крайбрѣжие. П. т. XIV, 1940—1942, 8—52 съ 41 табл.

— Укрепления на първата българска държава въ северна Добруджа край Дунава и Черноморския брѣгъ. Сборникъ въ паметъ на проф. П. Никовъ (= ИИД XVI—XVIII), 1940, 525—535.

Щадмюлеръ, Г. Нѣмски изследвания върху България. Ролята на Лайпцигския университетъ. Бълг. мисъл XVI, 1941, кн. 9, 510—513.

Ярановъ, Д. † Рафаилъ Поповъ. ИИД VII, 1939, 243—244.

Abramić, M. Archäologische Forschung in Jugoslawien. Bericht über den VI. Intern. Kongress für Archäologie. Berlin 1939, 166—180.

Alföldi, A. Dacians on the southern bank of the Danube. JRS XXIX, 1939, 28—31.

— Chars funéraires bacchiques dans les provinces occidentales de l'empire romain. L'Antiquité classique VIII, 1939, 347—359. — Взема подъ внимание и българските находки отъ този видъ (Пловдивъ, Чаталъ-тепе и Русе).

— Daci e romani in Transilvania. Biblioteca della „Mattia Corvino“ № 9. Budapest 1940, 66 стр. съ 1 карта 8⁰.

— Bibliographia Pannonica 5. Die neue Literatur über die Römerzeit und die Epoche der Völkerwanderung in Ungarn aus den Jahren 1938 und 1939. Dissert. Pannonicae 1. 10. Budapest. Institut der P. Pázmány-Univ. f. Münzkunde u. Archäologie 1940, 69 стр. 8⁰.

— Antike Darstellungen zur Kenntnis der Kultur der eurasischen Reiterhirten. Folia archaeologica III-IV 1941, 1—16. — Взема предъ видъ и нѣкои отъ разградските плочки.

Apostolidis, K. M. Συλλογή ἀρχαίων ἐπιγραφῶν ἀνευρεθεισῶν ἐν Τραπεζῇ Ἀυγούστου

νῶν Στάρα Ζαγόρα καὶ περὶ αὐτήν. Θρακικά XII, 1939, 246—248.

— Συλλογὴ ἀρχαίων ἐπιγραφῶν ἀνευρεθεισῶν ἐν Φιλιππουπόλει καὶ περὶ αὐτήν. П. т., 234—245.

— Βούλγαροι ἢ Ἕλληνες ἦσαν οἱ Καρυῶται. П. т. XIII, 1940, 157—216. — *Рец.* ByzZ. XL, 1940, 310 (F. D.).

— Ἱερὸν τοῦ Ζυμυδρηνοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Θράκῃ. П. т., 266—276.

— Κάστρον Ραιδεστοῦ. П. т. XV, 1941, 393.

Arne, T. J. Ibn-Fadlans Resa till Bulgar en Nyupräckt Handskrift. Fornvännen XXXVI, 1941, 193—212. — Разглежда сведенията на пжтешественика за волжските българи.

Atiya, Aziz Suryal, The Crusade of Nicopolis, London 1934, XII + 234 стр.

Babinger, Fr. Rumelische Streifen. Berlin 1938. — *Рец.* АрхП III II, 1939—40, кн. 1, 120—122 (Ив. Дуйчевъ).

Bach, J. Antikni figuralni brončani predmeti archeološko-historijskog muzeija u Zagrebu. Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva XVII, 1936, 151—181.

Bafeidis, A. N. Αἱ ἐκκλησίαι Διδυμοτείχου. Θρακικά XIII, 1940, 228—250.

Bakalakis, G. Θρακικά χαράγματα ἐκ τοῦ παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν φράγματος τοῦ Στρουμῶνος. П. т., 5—32.

— Ἀνασκαφὴ ἐν Καβάλα καὶ τοῖς πέριξ. Πρακτ. Ἀρχ. Ἑτ. 93 (1938 [1939]), 75—102.

Bakalopoulos, A. Ἡ παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην βυζαντινὴ μονὴ τοῦ Χορταίτου. Ἑπετ. XV, 1939, 280—287. — *Рец.* ByzZ XL, 1940, 309. (F. D.).

— Ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Γεωργίου (Rotonda) ὡς μητρόπολις Θεσσαλονίκης κατὰ τὸν 16 ον αἰῶνα. Μακεδον. Ἡμερολόγιον 1940, 245—350, (спор. ByzZ XL, 1940, 316).

Bees, N. A. Χειρόγραφον τῆς μονῆς Περτιζωντίσσης-Μπασιόβου. BNJbb XIV, 1938, 457. — *Рец.* ByzZ XL, 1940, 247.

Bericht über den VI. Internationalen Kongress für Archäologie, Berlin 21—26 August

1939. W. de Gruyter. 1940, VIII + 662 съ 76 таблици. Сведения за дейността на българската делегация; между другото речта на първия български делегат министра на народното просвещение проф. Б. Филов от името на чуждите делегации, стр. 93—94; участието на българския делегат проф. Я. Тодоров в заседанието на комисията за Tabula imperii Romani, стр. 84.

Bersanetti, G. M. Studi sull' imperatore Massimino il Trace, VII, Le acclamazioni imperiali. Epigraphica III, 1941, кн. 1, 5—13.

— Studi sull' imperatore Massimino il Trace Roma. hicreria Cremonese 1940, 104 стр. — *Реч.* Gnomon XVIII, 1942, 287—288 (V. Sésiodenald).

Bersu, G. A 6th century German Settlement of *foederati* (Golemanovo Kale, near Sadowetz, Bulgaria). Antiquity XII, 1938, 31—43 съ 4 табл. — Отчетъ за разкопките при Садовецъ, извършени съвмѣстно отъ Бълг. и Герм. арх. институтъ презъ 1936 и 1937 г.

Beschewliew (Вж. и **Beševliev**), **W.** Eine neue protobulgarische Inschrift. Studia hist. phil. Serdicensia II, 1940, 97—98.

— Κύριος Βουλγαρίας bei Theophanes. ByzZ XLI, 1942, 189—298.

— Altchristliche Grabinschriften aus Varna. ИИД XIX—XX, 1940—41, 18—39.

Bettini, S. Origini romanoravennati della decorazione ceramoplastica bizantina. Atti del V. Congr. Intern. di Studi Bizantini 2, Roma 1940, 22—30.

Bittel, K. Ausgrabungen bei Sv. Kirilovo in Südbulgarien. Der Bulgarienwart IX, 1941, November, 18—19.

— и **Schneider, A. M.** Archäologische Funde aus der Türkei 1940, A A 56, 1941, 252—317. На стр. 278 се дават сведения и за находки въ Източна Тракия.

Blumenthal, A. v. Der thrakische Besitz des Thukydides. Zeitschr. für Namenforschung XVI, H. 1, 1940, 57—58.

Bobich, G. Il Trofeo di Traiano in Adamklissi. Vie d'Italia 46, 1940, 1373—1379.

Borelli, A. Il monumento di Adam Klissi. Buletinul Muzeului Militar Național 3, 1939—40, № 5/6, 43—50.

Bratianu, G. I. Le commerce bulgare dans l'Empire byzantin et le monopole de l'empereur Léon VI à Thessalonique. Сборникъ въ паметъ на проф. П. Никовъ (= ИИД XVI—XVIII), 1940, 30—36.

Bratschkova, M. Die Muschel in der antiken Kunst, ИАИ XII, 1938, 1—128. — *Реч.* Annales de l'Institut Kondakov XI, 276—277. (A. Grabar).

Brătulescu, V. Citatea Hârșova în legătură cu Dobrogea și cu ținuturile înconjurătoare — Le chateau de Hârșova, l'antique Carsium. Buletinul comisiei monumentelor istorice XXXIII, fasc. 105, 1940, 3—24.

Braun, M. Die Slawen auf dem Balkan bis zur Befreiung von der türkischen Herrschaft. Leipzig, Koehler u. Amelung 1941, 263 стр. 8°.

Bréhier, L. Anciennes clôtures antérieures aux iconostases dans les monastères de l'Athos. Atti V Congr. Intern. Studi Bizantini 2, 1940, 48—56.

Budde, E. G. Armarium und Κιβωτός. Ein Beitrag zur Geschichte des antiken Mobiliars. Würzburg, Triltsch 1939, 86 стр. 8°.

Buttler, W. Der Donauländische und der Westische Kulturkreis der jüngeren Steinzeit. Berlin, W. de Gruyter 1938, 108 стр. съ 24 табл. и 5 карти (= Handbuch der Urgeschichte Deutschlands, 2). — *Реч.* Gnomon 16, 1940, 90—92 (F. Matz); RA XIV, 1939, 89—92 (R. L.)

Cagnat, R. Revue des publications épigraphiques relatives à l'antiquité romaine, 1939. RA XIV, 133—145; 261 сл.; 267 сл.; 273 сл.

Cantacuzino, G. Trois sceaux thasiens inédits de Callatis concernant les cultes de Thasos. Dacia VII—VIII, 1937—1940, 283—291.

Chapot, V. Philippe II de Macédoine, Hommes d'État I, 1937, 11—103.

Childe, V. G. Neolithic black ware in Greece and on the Danube. BSA XXXVII,

1936—37, 26—35. — Разглежда находки и отъ долините на Вардаръ и Морава.

— *The Dawn of European Civilization*, Kegan Paul Trench, Trubner, London 1939. XVIII+352 стр.

Clain, V. Beiträge zur Münzkunde von Kallatis. Bericht über den VI Kongress Intern. für Archäologie, Berlin 1939, 356—360.

Collart, P. Philippes. Dict. d'arch. chrét. et de lit. 14. 1. 1938—39, 712—741.

— Philippes, ville de Macédoine, depuis ses origines jusqu'à la fin de l'époque romain. — *Рец.* JRS XXIX, 1939, 124—125 (A. N. M. Jones). REPhil 18, 1939, 1010 (W. Peremans); PhW 60, 1940, 264—267 (E. Ziebarth); AntCl 8, 1939, 312 (A. Severyns); ИАИ XII, 1938, 457 (Г. И. Кауаровъ).

Coman, I. Zalmoxis — un grand problème Gète. Zalmoxis-Revue des études religieuses II, 1, 1939, 2—34.

— Orphée civilisateur de l'humanité. Paris Geuthner 1939, 52 стр. Cahiers de Zalmoxis 2.

Condurachi, E. Sur la carrière de Q. Tullius Maximus, gouverneur de Thrace. Anuarul Institutului de studii clasice 3, 1936—1940 (1941), 148—152.

— Elements syriens dans l'architecture chrétienne d'Illyrie. Atti V Congr. Intern. Studi Bizantini 2, Roma 1940, 78—86.

— Monumenti cristiani nell' Illirico. ED IX, 1940, 1—118.

— Zeul Mare de pe monetele din Odessus. Cronica numism. și arheol. 14, 1940, № 115/116.

Corsi, E. Vestigia d'arte romana in Bulgaria. Bulgaria III, 1941, 103—128.

Daicoviciu, C. Le problème de la continuité en Dacie. Revue de Transylvanie VI, 1940, № 1, 1—72.

D'Amico, V. I Bulgari stanziati nelle terre d'Italia nell'alto medio evo. Bulgaria III, 1941, № 2, 80—94.

Danoff, Chr. Lateinische Inschriften aus Nordwestbulgarien. AB XXXI, 1938, 99—120.

Davies, O. Ancient mining in the central Balkans. Rev. intern des ét. balk. III, 1938, 405—418.

Demircioglu, H. Der Gott auf dem Stier. Geschichte eines religiösen Bildtypus. Berlin, Junker und Dünhaupt 1939, XIV+151 стр. съ 1 карта и 4 табл. (=Neue deutsche Forschungen. Abt. alte Geschichte, 6.). — *Рец.* GArb 7, 1940, № 22, 7 (W. Technau).

Detschew, D. Antike Denkmäler aus Süd-bulgarien, ИАИ XIV, 1940—42, 234—238.

Dimitroff (Pironkow) A. P. Zar Simeon und sein Zeitalter. София 1941, 108 стр. 16^о съ 1 табл.

Dimitrov, D. P. Das römische Porträt in Bulgarien. Bericht über den VI. Intern. Kongress für Archäologie, Berlin 1939. Berlin 1940, 501.

— Sechzig Jahre archäologische Wissenschaft in Bulgarien, Bulgaria, Jahrbuch 1940/41 der Deutsch-bulgarischen Gesellschaft. Berlin, 58—66.

— Una nuova epigrafe rinvenuta a Stara-Zagora, continente il termine ἐκ τῶν ὑπερ-παιδῶν. Epigraphica II, 1940, fasc. 3, 192—195.

— Ein Porträtkopf des Kaisers Diokletian im Nationalmuseum zu Sofia. Studia hist.-philol. serdicensia III, 1942, 1—3 съ 2 таблици.

Dobiáš, J. The expedition of M. Vinicius cos. 19. B. C. beyond the Danube. Eumonia I, 1939, 47—81.

Dobó, A. Inscriptiones extra fines Pannoniae Daciaeque repertae ad res earundem provinciarum pertinentes. Ed. II emendatior. Budapest 1940 (Diss. Pannonicae, ser. I, fasc. 1), 140 стр. — Споменуваť се много надписи отъ нашитъ земи.

— Publicum portorium Illyrici. Archaeologiai értesítő, ser. III, I 1940, 144—194.

Dölger, Fr. Die Leistung der deutschen Wissenschaft für die Erforschung des Balkans im letzten Jahrhundert. Deutsche Kultur im Leben der Völker (Mitteilungen der Aka-

demie zur wissenschaftlichen Erforschung und zur Pflege des Deutschtums, H. 2, 1940, 1—16.

— Bulgarien und Byzanz. — Ein Kampf um die Macht auf dem Balkan. Bulgaria, Jahrbuch 1940—41 der Deutsch-bulgarischen Gesellschaft, Berlin, 180—198.

Ducoux, H. и Lemerle, P. L'acropole et l'enceinte haute de Philippe. BCH LXII, 1938, 4—19.

Dujčev, I. Una nota manoscritta con i nomi di Giovanni Alessandro, re di Bulgaria e di Regina Teodora. Studia hist.-philol. serdicensia II, 1940, 95—96. — *Рец.* ByzZ XL, 1940, 246 (F. D.).

— Un manuscrit grec de la vie de St. Romile. П. т., 88—92. — *Рец.* ByzZ XL, 1940, 271 (F. D.).

— Un nouveau témoignage sur les sacrifices humains chez les Protobulgares. П. т., 93—94. — *Рец.* ByzZ XL, 1940, 298 (F. D.).

— Überlieferung über die Genuesen in Bulgarien. Leipziger Vierteljahrschr. f. Südost-Europa 4 (1940), 170—175. — *Рец.* ByzZ XLI, 1942, 543 (F. D.).

— Bemerkungen zu byzantinischen Historikern: 1) Zu Theophylaktos Simokattes II 11 und VI 5; 2) Zu den Religionsbräuchen der Protobulgaren; 3) ΧΑΣΙΑ. ByzZ XLI, 1941, 1—3.

— L'umanesimo di Giovanni Italo. Atti V Congr. Intern. Studi Bizantini 1, 1939, 432—436. — *Рец.* ByzZ XXXIX, 1939, 473 (F. D.).

Dumitrescu, V. Les figurines anthropomorphes en os du Sud-Est de l'Europe, pendant la période énéolithique. Rev. intern. des études balk. III, 1938, 371—382 съ добавка стр. 567—570 отъ М. М. Vasić.

Dyggve, E. A Sarcophagus lid with a triclinarch. Remarks on a perforated cup in usum liturgicum. The collections of the Ny Carlsberg Glyptothek III, 1942, 225—246. — Взема подъ внимание и паметници отъ нашитѣ земи.

— Compte-rendu succinct des fouilles de Thessalonique 1939. Rev. arch. crist. 17, 1940, 149—156.

— Ausgrabungen in Thessaloniki. Gnomon 17, 1941, 228—231.

Edson, Ch. Macedonica. Harvard Studies in class. philol. LI, 1941, 125—136. — Нови надписи отъ Пела и Солунъ.

Enslin, W. War Maximinus Thrax ein Germane? Rhein. Museum für Philologie, 90, 1941, 175 сл.

Evangelides, D. 1. La restauration de l'église de Théotocos à Thessalonique et ses fresques du XI siècle. 2. Restes de fresques de l'époque des iconoclastes à Thessalonique. Atti V Congresso intern. Studi Bizantini 2, 1940, 106—108.

Exner, K. Die provinzialrömischen Emailfibeln der Rheinlande. BerRGK 29, 1939, 31—121.

Fehér, G. A Bolgar-törökök szerepe és műveltsége. Budapest 1940, 120 стр. съ 32 таблици.

— и **Göllner, A.** Magyarok és Bulgárok (Маджари и българи). Officina Budapest 1942, 48 стр. съ 24 таблици.

— Ungarn und Bulgaren. Officina Budapest, 1942, 60 стр. 24 табл.

Fiebiger, O. Inschriftensammlung zur Geschichte der Ostgermanen. WienAkDk. Phil. hist. Klasse 70, 3, 1939, 59 стр. съ 4 табл.

Filoff, B. Die neuere Kunst in Bulgarien. Stimmen aus dem Südosten, 1939—40, кн. 9—10, 347—354.

Flacelière, R., Robert, J., Robert, L. Bulletin épigraphique. REG LII, 1939, 445—538. — За Македония, Тракия и дунавскитѣ земи вж. 472 сл.

Florescu, G. Fouilles archéologiques de Capidava 1937—1940. Dacia VII—VIII, 1936—1940, 345—351.

— Monumenti inediti del Museo regionale della Dobrogea (Constanța). Dacia VII—VIII, 1936—1940, 293—297.

Fraser, A. D. The potamic System of the Trojan plain 1937. — *Рец.* AJA 44, 1940, 261 (G. Sperling)

Frova, A. Mesia preromana e romana. Itinerario archeologico attraverso la Bulgaria. Le vie del mondo IX, № 3, 1941, 249—256.

Gaebler, H. Fälschungen makedonischer Münzen VI. BerAkAbh, Phil.-hist. Klasse № 17, 1939, 3—9.

— Fälschungen makedonischer Münzen VII. II. т., 1940, 19 сл. *Рец.* — ИАИ XII, 1938, 466 (Т. Герасимовъ).

— Fälschungen makedonischer Münzen, VIII. II. т., 1941, N. 16, 19 стр. съ 4 табла.

Gallus, S. Des mouvements vers les Balkans à la fin du néolithique. Rev. intern. des études balk. III, 1938, 520—550.

— и **Horvath, T.** Un peuple cavalier pré-scythique en Hongrie. Trouvailles archéologiques du premier âge du fer et leurs relations avec l'Eurasie. Diss. Pannonicae, ser. II, 9, 1939, 168 стр. текстъ, 89 таблици.

Georgakas, D. I. Ἑτυμολογικά καὶ σημασιολογικά εἰς Ὑρακινὰς λέξεις 1935, 16 стр.

— Beiträge zur Deutung als slavisch erklärter Ortsnamen. ByzZ XLI 1942, 351—381.

Georgiev, V. Vorgriechische Sprachwissenschaft. ГУИФФ XXXVII, 6, 1940—41, 162 стр.

— Das Schicksal der indogermanischen o-Deklination im Etruskischen. II. т. XXXV, 8, 1938/1939, 50 стр. — *Рец.* Gnomon 17, 1941, 137 (E. Peruzzi).

— Die Träger der kretisch-mykenischen Kultur, ihre Herkunft und ihre Sprache I, Urgriechen und Urillyrier (Thrako-illyrier). II. т. XXXIII, 4, 1936/1937. — *Рец.* Gnomon 14, 1938, 332 сл. (Specht); JHS 58, 1938, 260 (A. J. B. Wace); Studi Etrusci 11, 1937, 263—269 (Devoto).

— Die Träger der kretisch-mykenischen Kultur, ihre Herkunft und ihre Sprache; II. Teil: Italiker und Urillyrier: die Sprache der Etrusker. II. т. XXXIV 3, 1938, 160 стр.

— Der Lautwert des etruskischen Buchstabenzeichens v. Studi Etruschi 14, 1940, 261—274.

— Eine gemeinsame Lauteigentümlichkeit des Albanischen, Phrygischen, Armenischen

und das Gutturallproblem. Zeitschrift für vergl. Sprachforschung 64, 1937, 1—2, 104—126.

— Die Inschrift von Ezerovo. II. т. LXV, 1938, 184—192.

Gérard, C. Les bulgares de la Volga et les Slaves du Danube. Paris, G.-P. Maisson-neuve 1939, 295 стр. — *Рец.* Anal. Bollandiana LIX, 1941, 327—328 (P. Devos); Просвѣта VI, 1940, кн. 1, 117—118 (И. П. Орманджиевъ).

Gerassimov, Th. A hoard of decadrachms of the Derrones from Velitchkovo (Bulgaria). Numism. Chronicle XVIII, 1938, 80—84.

— Aelis, un roi scythe en Dobrudža. Studia hist.-philol. Serdicensia I, 1938, 213—216.

— Un sceau en plombe de Georges, fils du roi Bodine. II. т., 217—218.

— Ein Goldmedaillon des Theodosius II. Bericht über den VI. intern. Kongress für Archäologie, Berlin, 21—26 August 1939. Berlin 1940, 596—597.

Germanos, Th. Τὸ ταξίδι τοῦ John Covel ἀπὸ Κων]πόλεως εἰς Ἀδριανουπόλιν τῇ 1675. Ὑρακινὰ XII, 1939, 5—33.

Gerola, G. Per l'iconografia degli imperatori Bizantini dalla dinastia Macedone in poi. Atti V Congr. intern. Studi Bizantini 2, 1940, 123—133. — *Рец.* ByzZ XL, 1940, 287—288 (S. G. M.).

Gerov, B. Zur Frage nach der altbulgarischen Form des Namens der Stadt Saloniki. Сборникъ въ паметъ на проф. П. Никовъ (= ИИД XVI—XVIII), 1940, 126—133.

Goethert, F. W. Troja, Alte und neue Ausgrabungen. AA 1940, 641—643.

Göllner, A. Вж. Feher, G. и

Goranov, T. Die städtebauliche Entwicklung Bulgariens in der Vergangenheit und der Gegenwart. Bulgaria, Jahrbuch 1940—41 der Deutsch-bulgarischen Gesellschaft. Berlin, 236—247.

Goschew, (= (Gocheff) Iv. Die Lesung der griechischen Inchrift der Schale № 9 des Goldschatzes von Nagy-Szent-Miklós. Atti

V Congr. Intern. Studi Bizantini 2, 1940, 139—146. — *Рец.* ByzZ XL, 1940, 331 (S. G. M.). — Четенето се дава въз основа на литургически текстове.

— Die Revision der liturgischen Texte und die heutige liturgische Gesetzgebung der orthodoxen Kirche. Acta I. Kongr. für die orthodoxe Theologie. Athen 1936. Athen 1939, 324—328.

Gotsmich A. Kekryphalos. PhW LX, 1940, 27/30, 412—416. — Кекрифалосът е особна покривка на главата, разновидност на фригийската шапка.

Grabar, A. L'expansion de la peinture russe aux XVIe et XVIIe siècles. Annales de l'Institut Kondakov XI, 1940, 65—92. — Разглежда разпространението и въ българските земи.

Grbić, M. Ausgrabungen in Heraclea Lyncestis bei Bitolj in Süd-Serbien. Bericht über den VI. Intern. Kongress für Archäologie, Berlin, 21—26 August 1939, Berlin 1940, 180—181.

Grégoire, H. La rotonde de S. Georges à Thessalonique et le Mausolée de Galère. Byzantion XIV, 1939, 323—324.

— Une inscription datée au nom du roi Boris-Michael de Bulgarie. П. т., 227—234.

Gren, E. Kleinasien und der Ostbalkan in der wirtschaftlichen Entwicklung der römischen Kaiserzeit. Recueil de travaux publié par l'université d'Uppsala 9, 1941, XL+172 стр. 8°.

Grivec, F. Vitae Constantini et Methodii. III. De theologia S. S. Cyrilli et Methodii. Relatio SS. (Cyrilli et Methodii ad Photium. Acta Acad. Velehrad 17 (1941), 161—277.

Grousset, R. L'Empire des steppes, Attila, Gengiskhan, Tamerlan, Paris 1939, 639 стр. — *Рец.* Annales de l'Institut Kondakov XI, 1940, 289—292 (Д. Расовский).

Gulik, H. C. van. Catalogue of the bronzes in the Allard Pierson Museum at Amsterdam I, Arch. histor. Bijdragen VII, 1940, XVI+115 стр. съ 36 таблици. — Дава наметници и отъ Македония.

Guthrie, W. K. C. Orpheus and greek religion, 1935. — *Рец.* PhW 60, 1940, 105—107 (F. Pfister).

Halecki, O. La croisade de Varna. Bull. of the intern. commite of historical Sciences XI, 1939, 485—495.

H(alkin), F. Publications récentes de textes hagiographiques grecs II (1935—1940). Anal. Bollandiana LIX, 1941, 299—305. — На стр. 301 се изреждат хагиографските текстове, обнародвани въ българската литература.

Hamm, J. Über den gotischen Einfluss auf die altkirchenslawische Bibelübersetzung. Zeitschr. für vergl. Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen LXVII, 1940, 112—128. — *Рец.* ByzZ XLI, 1942, 513 (F. Dxl).

Harvard University. Seventy-third Report on the Peacody Museum of Archaeology and Ethnology 1938—39. — На стр. 5 се дава докладъ за предисторическите проучвания въ България отъ G. A. Gaul и B. Howe.

Heurtley, W. A. Prehistoric Macedonia. An archaeological reconnaissance of Greek Macedonia (West of the Struma) in the Neolithic, Bronze and Early Iron Ages. Cambridge, 1939, XXVIII + 276, стр. 4°. — *Рец.* JHS LIX, 1939, 289 (T. B. Brown); Man 40, 1940, 28 (W. Lamb).

Heydenreich, L. H. Der Apokalypsen-Zyklus im Athosgebiet und seine Beziehungen zur deutschen Bibelillustration der Reformation. Zeitschrift für Kunstgeschichte 8, 1939, 1—40. — *Рец.* ByzZ XXXIX, 1939, 564—566 (E. W.).

Hohl, E. Die „gotische“ Abkunft des Kaisers Maximinus Thrax. Klio XXXIV, N. F. XVI, 1941, кн. 3, 264—289.

Holste, Fr. Zur chronologischen Stellung der Vinča-Keramik. WPZ XXVI, 1939, 1—21.

— Zur Bedeutung und Zeitstellung der sogenannten „thrako-kimmerischen“ Pferdegeschirrbronzen. П. т. XXVII, 1940, 7—32.

Honigmann, E. Le synekdèmos d'Hiérolès et l'opuscule géographique de Georges

de Chypre. Corpus Bruxellense historiae byzantinae — Forma imperii byzantini — fasc. I. Édition de l'Institut de philologie et d'histoire orientales et slaves, Bruxelles 1939, 78 crp. in folio.

Huszár, L. Die angebliche Münzprägung des Paschas von Widdin. Mitt. der Numism. Gesell. in Wien XVIII (N. F. II), 1939, 113—115.

Instinsky, H. U. Das angebliche Legionskommando in der militärischen Laufbahn der Kaiser Maximinus, Claudius Gothicus und Aurelianus. Klio, N. F. XVI, 1941, 118—120.

Ivanova-Mavrodinova, V. La façade romaine d'une basilique paléochrétienne. Atti V Congr. Intern. Studi Bizantini 2, 1940, 253—256. — *Рец.* ByzZ XL, 1940, 316 (S. G. M.).

Janin, R. Bulgarie. Dict. d'hist. et de géogr. ecclés. 10, 1938, 1920—1924. — *Рец.* ByzZ XXXIX, 1939, 512 (F. Dxl.)

Jaranoff, D. Les crânes préhistoriques de la Bulgarie et leur importance pour la paléo-ethnologie de la Péninsule Balkanique. Сборникъ въ паметъ на проф. П. Никовъ (=ИИД XVI—XVIII), 1940, 547—559.

Jennison, G. Animals for show and pleasure in anc. Rome 1937. — *Рец.* Class. Review 35, 1939—40, 365—367 (H. M. Hubbell).

Kalligas, M. G. Ἀνδραγαθία ἐν τῷ ἐν Θεσσαλονίκῃ ναῶ τῆς ἁγίας Σοφίας. Πρακτ. Ἀρχ. Ἔτ. 93, 1938 (1939), 67—75.

Karasimeonoff (Karasimeonov) Bulgariens Baukunst. Bulgaria, Jahrbuch 1940-41 der Deutsch-bulgarischen Gesellschaft, Berlin, 221—235.

— Neue Ausgrabungen in der Residenz von Pliska. ИАИ XIV, 1940-42, 136—168.

Karouzos, Ch. Note sur une stèle funéraire de Delphes et quelques monuments apparentés. BCH LXII, 1938, 97—103. — Разглежда и плочата на Анаксандра отъ Аполония—Созополъ.

Kašanin, M. L'art Yougoslave des origines à nos jours. Belgrad, Prinz-Paul-Museum 1939, 91 стр., 160 черни и 6 цвѣтни таблици.

Kazarow, G. I. Die Denkmäler des thrakischen Reitergottes in Bulgarien (Diss. Pannonicae, Ser. II, fasc. 14) Budapest 1938. — *Рец.* Classical Weekly 34, № 1, Okt. 7, 1940 (Fr. R. Walton); AJA XLIV, 1940, 170 (F. O. Waagé); Dacia VII—VIII, 1936-1940, 464—465 (D. Tudor); ByzZ XXXIX, 1940, 557 (F. D.); Museum 47, 1939-40, 184 (A. W. Bywanck); L'antiquité classique IX, 1940, 214—216 (P. Lambrechts); Année épigraphique 1939, 307; Archaeologia Hungarica, Folia Archaeologica III/IV, 1941, 308—309 (A. Dobrovits).

— Ein verschollenes Denkmal des Dolichenus-Kultes. Germania XXII, 1938, 12—13, Taf. IV.

— The Thracian Rider and St. George. Antiquity XII, 1938, 290—296.

— Reste der altchristlichen Zeit in Sofia. Der Bulgarienwart 1941, кн. 3—4, 10—11.

— Zu Herodotos V, 4. PhW LX, 1940, 27-30, 410—411.

— Ein neues Denkmal zum Kult der donauländischen Reiter. Anzeiger der Akademie der Wissenschaften in Wien, Philos.-hist. Klasse 1940, № 1—5, 25—30.

— Neue Denkmäler zur Religionsgeschichte Thrakiens. Anzeiger der Akademie der Wissenschaften in Wien, Phil.-hist. Klasse 1940, XII—XV, 106—112. — Обнародва две оброчни плочки, отъ които едната съ изображение на една жестока богиня, а другата съ изображение на триглавъ конникъ.

Keramopoulos, A. D. Τι εἶναι οἱ Κουτσοβλάχοι. Athenae 1939, 152 стр. — *Рец.* ByzZ XLI, 1942, 497—502 (W. Th. Elwert).

*Ἐρευναι ἐν Δυτικῇ Μακεδονίᾳ. Πρακτ. Ἀρχ. Ἔт. 1938 (1939), 53—66.

Kern, O. Der Kitharode Orpheus. AM 63/64, 1938-39, 107—110. — Взема предъ видъ и единъ надписъ отъ Ст. Загора.

Koch, H. Ochrid und Byzanz im Kampf um die Christianisierung Alt-Reussens (Kievs). Bulgaria, Jahrbuch 1940/41 der Deutsch-bulgarischen Gesellschaft. Berlin, 143—159.

Krahe, H. Der Anteil der Illyrier an der Indogermanisierung Europas. Die Welt als Geschichte 1940, H. 1—2, 54—73.

Krause, W. Thrak. Ἀσωπος (ἄσις) und Αἴσηπος. Zeitschr. für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen LXVII, 3/4, 1942, 211—214.

Krogmann, W. Lat. ferrum. П. т. XLIV, 1937, H. 3/4, 267—269. — Въ връзка с тезата на Вл. Георгиев П. т. LXIII, 1936, 250 сл.

Kyriakides, St. P. Βυζαντινὰ Μελέται II—V. Thessalonike 1937—1939, 334 стр. — *Рец.* ByzZ XI, 1940, 180—191 (F. Dölger). — Разглежда въпроси отъ сръдно-вѣковната история на Македония и Западна Тракия.

— Αἱ περὶ τὸν Στρυμόνα καὶ τὴν Θεσσαλονίκην σλαβικαὶ ἐποιήσεις κατὰ τὸν μέσον αἰώνα. Θεσσαλονίκια Μελετήματα 1. Thessalonike 1939, 1—18, 37—42. — *Рец.* ByzZ XXXIX, 1939, 544—545 (F. D.). — Противопоставя се на мнението, че презъ сръднитѣ вѣкове около Солунъ е имало гъсто славянско население.

— Ὁ πόρος τοῦ Μαρμαρίου. Μακεδον. Ἡμερολόγιον, 1939, 129—133. — *Рец.* ByzZ XXXIX, 1939, 543 (F. D.). — Разглежда следитѣ на единъ старъ мостъ близо до Амфиполь.

Labrousse, M. Les *burgarii* et le *cursus publicus*. Mélanges d'archéol. et d'histoire LVI, 1939, I—IV, 151—167.

Lakos - Sellye, I. Übersicht der römischen durchbrochenen Metallarbeiten aus Pannonien. Arch. Értécsitő, ser III, vol. I, 1940, 236—245.

Lambrino, M. F. Les vases archaïques d'Histria. Bucarest. Fundatia regele Carol I, 1938, 375 стр. 8°. — *Рец.* BCH LXIII, 1939 (H.M.); Gnomon 17, 1941, 184—185 (E. Diehl); RevPhil 65, 1939, 382—386 (G. Seure) PhW 60, 1940, 83 (A. Greifenhagen).

Lammert, F. Zum Kampfe der Goten bei Abrittus i. J. 251. Klio N. F. XVI, 1941, H. 1/2, 125—126.

Lampusiadis, G. Ὀδοιπορικόν. Θρακικά XV, 1941, 99—134. — Научно пътуване изъ Източна Тракия. — *Рец.* ByzZ XL1, 1942, 564—565 (F. D.).

Lasarov, Iw. Altbulgarische Plastik. Der Bulgarienwart IX, 1941, кн. 1, 6—7.

Laurent, V. Notes de titulature Byzantine. Ed'O XXXVIII, № 195—196, 1939, 355—370.

— La liste épiscopale du Synodicon de la métropole d'Andrinople. II. т., 1—34. — *Рец.* ByzZ XL, 1940, 295 (F. D.).

— Une inscription grecque cryptochrétienne de Philippopoli. Ed'O XXXVII, 1938, 1—16. — *Рец.* Ann. épigr. LII, 1939, 478.

Lehmann-Hartleben, K. Preliminary Report on the second campaign of excavation in Samothrace. AJA XLIV, 1940, № 3, 328—358.

Lemerle, P. Les fouilles de Philippos en Macédoine. Atti V Congr. intern. Studi Bizantini 2, Roma 1940, 182—183.

Levčenko, M. V. Byzanz und die Slaven im VI. und VII. Jahrhundert. Vestnik drevnei istorii 5 (1938), 23—48. (Цит. споредъ ByzZ XL1, 1942, 532 F. Dxl).

Liungmann, W. Einige Worte über das Kuckerspiel in Hagios Georgios und zwei damit zusammenhängende Namenserien. BNJbb 15, 1939, 21—28. — *Рец.* ByzZ XI, 1940, 238 (FD). — Авторътъ смѣта, че игритѣ на кукери въ Източна България нѣматъ нищо общо съ Дионисовия култъ.

Lossky, B. Samokov, ville d'art. La parole bulgare № 543, 24. VII. 1938.

Luca, St. P. Le Danube et les Roumains depuis l'époque romaine jusqu'à la fondation des principautés. Bucarest 1940, 184 стр. 8°. — *Рец.* ByzZ XL, 1940, 283—284 (F. D.).

Magie, D. The „Agreement“ between Philip V and Antiochus III for the Partition of the Egyptian Empire. JRS XXIX, 1939, 32—34.

Makrides, Th. Χαλκὰ Μακεδονικὰ τοῦ Μουσείου Μπενάκη. Ἐφημ. 1937, 2, 1940, 512—521.

Mano-Zissi, G. Bemerkungen über die alt-byzantinische Stadt von Stobi. Atti V Congrso Intern Studi Bizantini 2, Roma 1940, 224—237.

— Bericht über die Ausgrabungen in Stobi. Bericht über den VI Intern. Kongress für Archaeologie, Berlin, 21—26 August 1939. Berlin 1940, 591—593.

Mansel, Arif Müfid. Grabhügelforschung in Ostthrakien. ИАИ XIII, 1939, 154—189.

— Grabhügelforschung im östlichen Thracien. AA LVI, 1941, 119—187.

— Trakyanin Kültür ve Tarihi (=Тракийска култура и история). Istanbul 1938, 46 стр., 27 табл.

— Les fouilles de 1936—37 en Thrace. Turquie kemaliste 21/22, 1937, 36—46.

— Les Fouilles de Thrace. Belleten. Türk Tarih Kurumu 13, 1940, 89—139.

Marić, R. Der thrakische Reiter — eine Heilgottheit. Rev. intern. des ét. balk. III 1938, 581—583.

Mavrodinov, N. L'apparition et l'évolution de l'église cruciforme dans l'architecture byzantine. Atti V Congr. Intern. Studi Byzantini 2, Roma 1940, 243—252. — *Рец. ByzZ XL*, 1940, 322 (S. G. M.).

Mayer, A. Illyrisches. Zeitschr. für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen LXVI, 1939, H. 1/2, 75—127.

Mesesnel, F. Mittelalterliche figurale Skulpturen im heutigen Südserbien. Atti V Congr. Intern. Studi Bizantini 2, 1940, 257—265. — *Рец. ByzZ XL*, 1940, 327 (S. G. M.).

Messerschmidt, Fr. Die Etruskerforschung 1930—39. (Literaturbericht). Klio XXXII N. F. XIV, 1939 № 4, 391—416. — На стр. 402—404 той разглежда и работитъ на В. Георгиевъ върху илирийския характеръ на критско-микенската култура и индо-германския произходъ на етрусцитъ.

Miatev, K. Dekorative Keramik in Byzanz. Atti V Congr. Intern. Studi Bizantini 2. Roma 1940, 266—271. — *Рец. ByzZ XL*, 1940, 333 (S. G. M.).

— Bojana. Der Bulgarienwart IX, Dezember, 1941, 11—14.

Michailov, G. Die Sprache der griechischen Inschriften Bulgariens. I. Phonetik. Studia hist.-phil. Serdicensia. Suppl. vol. 6. Sofia, 1940, XII + 84 стр. 8°. — *Рец. ByzZ XL*, 1940, 251—252 (F. D.).

— Zwei griechische Epigrammen aus Warn. ИИД XIX—XX, 1940—41, 16—17.

Millet, G. L'art des Balkans et l'Italie au XIII siècle. Atti V Congr. Intern. Studi Bizantini 2, Roma 1940, 272—297.

Minns, E. H. The Greek Inscription on № 9 and 10 of the Nagy-Szent-Miklós Treasure. Senatue un Maksla (Riga) 1938, 120—125.

Moshopulos, N. Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὸν Ἑβραϊκὸν Τσελεμπή. Ἑπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντιῶν Σπουδῶν XV, 1939, 145—181.

Muñoz, A. Vestigia romane in Bulgaria, „L'Urbe“ Anno VII, № 2, 1942, 1—6.

Németh, G. Attila és hunjai (Атила и неговитъ хуни) Budapest, Magyar Szemle Társaság 1940, 330 стр. съ 20 таблици и 2 карти. — *Рец. ByzZ XL*, 1940, 278—279 (Gy. M.).

Nesselhauf, H. Publicum portorii Illyrici utriusque et ripae Thraciae. Epigraphica I, 1939, fasc. 3—4, 331—338.

Nestor, I. Zur Stellung Cernavodas in der rumänischen Jungsteinzeit. Festschrift C. Schuchhardt, Berlin, 1940, 10—23.

Nicolăescu-Plopșor, C. S. Le trésor dace de Poiana-Gorj. Dacia VII—VIII, 1937—1940, 203—215. — Използувани сж и паметници отъ нашитъ земи.

Nicorescu, P. Bisexarchus, un grado sconosciuto dell'esercito pre Bizantino. Atti V Congr. Intern. Studi Bizantini I, 1939, 227—228.

— Neues über das Tropaeum von Adamklissi. Bericht über den VI. Intern. Kongress für Archäologie, Berlin 21—26 August 1939, Berlin 1940, 472—473.

Niedermann, M. Notes sur une inscription métrique latine trouvée à Vojvoda. ИАИ XIV, 1940—42, 1—7.

Nock, A. D. Orphism or popular Philosophy? The Harvard Theological Review XXXIII № 4, 1940, 301—315.

Orhun, H. N. Une oeuvre d'art turque en Europe Centrale. La Turquie Kemaliste, № 42, avril 1941, 18—22.

Orlandos, A. K. Βυζαντινά μνημεία της Καστορίας. Ἀθήναι 1938, 213 стр.

Ostrogorsky, G. Geschichte des byzantinischen Staates (Byzantinisches Handbuch im Rahmen des Handbuchs der Altertumswissenschaft herausg. von W. Otto. I. Teil, 2. Bd. München 1940, 448 стр. и 8 карти. — *Рец.* ИАИ XIII, 1939, 353 (Кр. Миятевъ).

Otto, W. Archäologische Funde in Griechenland von Frühjahr 1939 bis Frühjahr 1940. AA LV, 1940, 122—308, 254—282. — Дава сведения и за находки, направени въ Солунъ, Верия и останала Македония.

Pall, F. Autour de la croisade de Varna: la question de la paix de Szeged et de sa rupture 1444. Bull. sect. Hist. Acad. Roum. XXII, 2, 1941, 144—158. — *Рец.* ByzZ XL, 1942, 534 (F. D.).

Papastauru, I. Μακεδονική πολιτική κατά τὸν 5 ον π. Χ. αἰῶνα. Ἀλέξανδρος I. Τεύχος. Αὐθ. Θεσσαλονίκη τυπογ. Ἑλληνικῆς Ἱατρικῆς, 1936, 80 VIII + 79. — Разглежда историята на Македония презъ V в. пр. Хр. въ времето на Александра I, население, организация, влияние на Атина и Персия. — *Рец.* Бѣломорски прегледъ I, 1942, 444—445 (B. B.).

— Αἱ ἀρχαὶ τῆς Βασιλείας Περδίκκου τοῦ Β'. τύποις Παράσκειυα Λεώνη. Ἀθήναι, 1939, 24 стр.

— Amphipolis, Geschichte und Prosopographie. Mit Beiträgen von C. F. Lehmann-Haupt und Arthur Stein. Klio Beih. 37, Leipzig 1936. XI—152. — *Рец.* Бѣломорски прегледъ I, 1942, 443—444 (Г. Михайловъ).

Patsch, C. Der Kampf um den Donauraum unter Domitian und Traian (Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa V 2). Wien AkSb 217, 1937, 252 стр.

Pescheck, C. Streitäxte aus Bulgarien. WPZ XXVIII, 1941, 49—62.

Petkanov, I. Orme bulgari in Italia ed in occidente. Bulgaria III, 1941, № 2, 95—102.

Petrović, J. Bleisiegel Georgs, Erzbischof von Justiniana Prima und von Gesamt-Bulgarien. Glasnik Hrv. Zemaljskog Muzeja u Sarajevu LIII, 1941, 25—29.

P(icard), Ch. Fouilles de tumuli thraces en Turquie. RA 6. Ser., t XIII, 1939, 268—269.

— и **Audiat, J.** Bulletin archéologique. REGr LII, 1939, 70—250. — Дава новооткрити старини отъ България и Македония.

— Un tumulus princier macédonien, RA 6. Ser. t. XIV, 1939, 77.

Philippson, A. Das Byzantinische Reich als geographische Erscheinung. Leiden 1939, E. J. Brill. VIII + 214 стр.

Pink, K. Die Münzprägung der Ostkelten und Ihrer Nachbarn (Diss. Pann. Ser II, fasc. 15) 1939, 160 стр. съ 30 табл. и 1 карта. — *Рец.* ИАИ XII, 1938, 467—469 (Т. Герасимовъ); Museum 47, 1939—40, 350 (A. W. Byvanck).

Popescu, D. La tombe à Ocre de Casimcea (Dobrogea). Dacia VII—VIII, 1937—1940, 85—91.

Popov, Iw. Die bulgarische Kirchenmalerei. Der Bulgarienwart 1940, Dezember, № 12, 6—7.

Protič, (= Protitsch) A. Der Barock der byzantinischen Monumentalmalerei. Atti V Congr. Intern. Studi Bizantini 2, Roma 1940, 343—351. — *Рец.* ByzZ XL 1940, 327 (S. G. M.).

— Vom Kunstschaffen der Vorfahren. Illustrierte Zeitung, Leipzig № 4952, Juni 1940, 475—477.

— Ikonographie und byzantinische Kunst. Ein Beitrag zum Untersuchungsverfahren der Kunstwissenschaft. Sofia Staatsdruckerei 1942, 62 стр. съ 75 иллюстрации въ текста.

— Ikonographie und die byzantinische Kunst usw. 2. Auflage, Sofia 1942.

Radojčić, N. Über Kaiser Justinians angebliche slavische Herkunft. Glas Serb. Akad. d. Wiss. 184, 1940, 169—248. — *Рец.* ByzZ XL, 1940, 279—281 (B. Granić).

Quring, H. Das Gold im Altertum. ForF XVIII, 1942, № 5/6, 55—58. — На стр. 57 дава сведения и за златото въ Пангей.

Rachenov, A. Das bulgarisch-byzantinische Architektursystem. Atti V Congr. Intern. Studi Bizantini 2, 1940, 352—356. — *Рец.* ByzZ 1940, 323 (S. G. M.).

Renard, M. La question étusque. AntCl IX, 1940, 77—111. — Взема предъ видъ и гробниците при Мезекъ (стр. 82).

Robert, L. Hellenica. Rev. Philol. III, 13, 1939, 97—217. — *Рец.* ByzZ XXXIX, 1940, 490 (N. H. B.). — Разглежда думата „caballus“, която се срѣща въ единъ надписъ отъ Kallatis.

— Inscriptions de Beroia, Rev. de Philol. 1939, 128—132.

Robertson, M. Archaeology in Greece 1938—39. JHS LIX, 1939, 189—209. — Дава сведения за новитѣ разкопки въ Солунъ, Кавала, Кастория и Самотраки.

Robinson, D. M. Inscriptions from Macedonia. 1938, Tr APh Ass LXIX, 1938, 43—76 съ 27 табл.

— Addenda to TrAPhAss LXIX, 43—76. П. т. LX, 1939, 62—63. — Дава надписи отъ Македония.

— and **Clement, P. A.** The Chalcidic Mint and the Excavation Coins Found in 1928—1934 (Excavations at Olynthus X, 1938). — *Рец.* Rev. Philol 65, 1939, 387—391 (G. Seure); Cl. Rev. 53, 1939, 143 (C. H. V. Sultherland); BCH 63, 1939, 121 (L. L.); AJPh, 61, 1940, 102—100 (A. R. Bellinger); AJA 44, 1940, 163 (M. Wallace).

Rodenwaldt, G. Zum Monument von Adamklissi. AA 1940, 612—613.

Roger, J. L'enceinte basse de Philippes. BCH LXII, 1938, 20—41.

— Le monument au lion d'Amphipolis. П. т., 1939, 4—42.

Roussel, P. A propos d'un nouveau décret de Samothrace. BCH LXIII, 1939, 1—3.

Russu, I. I. Macedonia; Osservazioni sulla lingua e l'etnografia degli antichi Macedoni.

ED VIII, 1938, 105—232—*Рец.* Ann. épigr. LII, 1939, 454.

— Monumente sculpturale din Durostorum. Anuarul Inst. de studii clasice III, 1936—1940, 175—199.

— Decebal, regele dacilor. Transilvania 72, 1941, 456—466.

— Originea împăratului Iustinian. Omagiu „Profesorului Ioan Lupaș“, București 1941, 775—784.

— Heros Manimazos. Zeitsch. für Namenkunde XVI, 1940, 157—158.

Sahariev, V. Antiche relazioni tra la città di Bitolja ed il monaster di Rila. — Il maestro Pavel di Bitolja ha lavorato nel monastero di Rila durante il 1842. Vita bulgara, бр. 104, 6. VIII. 1942

Salač, A. Trois inscriptions grecques. Eunomia I, fasc. 1. 1939, 1—10.

Samothrakis, A. Th. Θρακικά μελέται. Ἀρχαῖαι Θρακικαὶ πόλεις ἐπὶ τοῦ Ἀθῶ. Ἡμερολόγιον ὁ Φάρος τῆς Βορείου Ἑλλάδος II, 1940, 255—273.

— Ἱστορία τῆς Θράκης. Θεσσαλονίκη, 1939, 203 стр. 8^ο — *Рец.* Θρακικά XII, 1939, 379—381 (Apostolidis).

— Ἐβρος ποταμός. Θρακικά XIII, 1940, 33—55.

Saria, B. Das Theater von Stobi, AA 1938, 81—148.

— Die Inschriften des Theaters von Stobi. AB XXXII, 1940, 5—34.

Saucius-Săveanu, T. Callatis — VII-e rapport préliminaire — Fouilles et recherches des années 1932—1936. Dacia VII—VIII, 1936—1940, 223—282.

— Archäologische Grabungen im alten Kallatis. Bericht über den VI. Intern. Kongress für Archäologie, Berlin 21—26 August 1939. Berlin 1940, 350—355.

Schaffran, E. Der Goldschatz von Nagy Szent Miklos. Kunstrandschau Berlin XLVI, 1938, 97—101.

Schlumberger, D. Bornes frontières de la Palmyrène, Syria XX, 1939, 43—73.

Schneider, C. Die archäologischen Reichtümer Bulgariens. Der Bulgarienwart VIII, 1940, 12, 14—15.

Schnetz, J. Itineraria romana II. Ravenatis Anonymi cosmographia et Guidonis Geographica. Teubner, Leipzig 1940, XII+142 стр.

Schoenebeck, H. v. Die Stadtplanung des römischen Thessalonike. Bericht über den VI. Intern. Kongress für Archäologie, Berlin 21—26 August 1939. Berlin 1940, 478—482.

Schuchhardt, C. Die Urillyrier und ihre Indogermanisierung. ForFortschr. XIV, 1938, 109—110.

— Wer hat Troia I gegründet? BerlAkAb № 10, 1940, 21 стр.

Schwabacher, W. Die Münzen der Olynthos-Grabung. Zu Hugo Gaebler's, „Fälschungen Makedonischer Münzen II“. AJA XLII, 1938, 70—76.

— Contributions to greek Numismatics. Numismatic Chronicle and Journal of the royal Numismatic Society XIX, 5 series, 1939, 1—20 съ 1 табл.

Schweinfurth, Ph. Das Felsrelief der Externsteine: die byzantinische Grundlage seiner Darstellung. Сборникъ въ память на проф. П. Никовъ (= ИИД XVI—XVIII), 1940, 442—461.

Sestieri, P. C. Riflessi dell'orfismo in Etruria. Studi Etrusci XIII, 1939, 249—259.

Sigalas, A. Ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῶν ἐλληνικῶν κοινοτήτων τῆς Μακεδονίας. Α. Ἀρχεῖα καὶ βιβλιοθήκη Δευτικῆς Μακεδονίας. Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης. Ἐπετηρὶς Φιλοσοφ. Σχολῆς τ. δ'. Παράρτημα. — Θεσσαλονίκη 1939, 221 стр. — Описва паметници и ржкописи отъ Западна Македония.

Stadtmüller, G. Forschungen zur albanesischen Frühgeschichte. Archivum Europae centro-orientalis. Budapest, VII, 1941. fasc. 1/3, 1—196.

— Die deutsche Balkanforschung und das neue deutsche Balkanlexikon. Europäischer Wissenschafts-Dienst. Berlin 22 Juni, 1941, № 7, стр. 4—5.

Stamulis, A. A. Ταξείδια εἰς τὴν Θράκην. Θρακικά XIII, 1940, 258—265. — Нѣколко пжтувания презъ Тракия.

— Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Θράκης. Θρακικά XIV, 1940, 286 стр. — *Рец.* ByzZ XLI 1942, 540—542 (F. D.).

Stanev, N. Die Gründung des bulgarischen Staates. Erzieher d. deutsche Reichzeitung d. Nat.-soz. Lehrerbundes. Stuttgart 1939, 5. H. 6 ff.

Ştefan, G. Un nouveau modèle d'habitation de l'énéolithique Valaque. Dacia VII—VIII, 1937/1940, 93—96.

— Dinogetia I, Dacia VII—VIII, 1937—1940, 401—425.

Stein, A. Neues zu römischen Staathaltern von Thrakien. Serta Hoffilleriana. Zagreb 1940, 211—215.

— Die Legaten von Moesien. Diss. Pannonicae, ser. I. fasc. II. Budapest 1940, 138 стр. — *Рец.* Dacia VII—VIII, 1936/1940, 466—467 (G. Ştefan); ИАИ XIII, 1939, 350—351 (Ив. Велковъ); Epigraphica III, 1941, 50—51 (A. Calderini).

Sterner-Rainer, Silvia. Illyrische Ortsnamen und illyrische Siedlung. Forschungen z. Vor- u. Frühgeschichte, H. 2. Leipzig 1940, 54 стр.

Stránský, A. Les ruines de l'église St. Nicolas à Melnic. Atti V Congr. Intern. Studi Bizantini 2, 1940, 422—427.

Swoboda, E. Forschungen am obermoesischen Limes. Akademie der Wiss. in Wien. Schriften der Balkankommission, Antiquarische Abteilung X. 116 стр. 4° съ 6 табл. и 1 карта.

Syme, R. The First Garrison of Trajan's Dacia. Laureae Aquincenses I, 1. 1938, 267—286.

— Flavian Wars and Frontiers. The Cambridge ancient History, vol. XI. Chap. IV, 131—187.

S. A. A. Ταξείδια εἰς Θράκην. Θρακικά XII, 1939, 249—254.

Tod, M. N. The Progress of Greek Epigraphy 1937—1938. JHS LIX, 1939, 241—

281. — Дава сведения и за обнародваните антични надписи отъ нашите земи.

Todorov, J. Le grandi strade romane in Bulgaria. Quaderni dell'Impero. Le grandi strade del mondo romano (Istituto di studi romani) 1937, 33 стр. съ 3 таблици.

Togan, A. Zeki Validi, Ibn Fadlans Reisebericht. Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes XXIV, 3. Leipzig 1939.

Tonev, M. Die Chronologie des dritten heiligen Krieges und die Jahreseinteilung im XVI Buch Diodors. Studia hist.-phil. serdicensia I, 1938, 165 — 212. — *Рец.* BCH LXIII, 1939, 125 (E. W.); RA, 6 série, t. XIII, 1939, 289—290 (G. Daux).

— Die Teilung des thrakischen Reiches nach dem Tode Kotys' I. Сборникъ въ паметъ на проф. П. Никовъ (= ИИД XVI—XVIII) 1940, 483—492.

Tsontchev (вж. и Zontschew), D. Le sanctuaire thrace près du village de Batoun (Institut archéologique bulgare. Fonds du département de Plovdiv, t. II). Sofia 1941, 80 стр. 8^о съ 67 табл. и 1 карта. — *Рец.* Зора, бр. 6675, 17. IX, 1941 (Т. Герасимовъ).

— Monuments antique de la Bulgaria du Sud, RA, série 6, 15, 1940, 202—209.

Tudor, D. Sucidava II. Dacia VII—VIII, 1937—1940, 359—400.

— I Cavalieri danubiani. — *Рец.* RA 1938 II, 67—70 (Fr. Cumont).

— Zum Kult des thrakischen Reiters in der Dacia Inferior. Germania XXII, 1938, 245—246.

— Nuove rappresentazioni dei cavalieri danubiani. ED VIII, 1938, 445—449.

— Monete romane din Sucidava in colecția Gh. Georgescu — Corabia. Arhivele Olteniei XX № 113—118, 1941; XXI № 119—122, 1941

Vallois, R. Bulletin archéologique. REGr LII, 1939, 257—300. — Отъ стр. 284—287 прегледъ на археологич. проучвания въ Македония и Тракия.

Vasmer, M. Die Slaven in Griechenland. BerlAkAbh. 1941, Phil.-hist. Klasse 12, Berlin 1941, 350 стр. съ 1 карта. — *Рец.* Български прегледъ I, 1942, 445—452 (Ив. Дуйчевъ).

Vernandsky, G. Flavius Ardabur Aspar. Südostforschungen VI, 1941, H. 1/2, 38—73.

Vetter, G. Die Ostgoten und Theodorich (Forschungen zur Kirchen- und Geistesgeschichte 15.) Stuttgart, W. Kohlhammer 1938, VIII+118 стр. — *Рец.* ByzZ XL, 1940, 168—175 (W. Ensslin). — Забѣга и въпроси отъ историята на нашите земи.

Villehardouin. La conquête de Constantinople, éditée et traduite par E. Faral, t. II (1203-1207) (= Les Classiques de l'Histoire de France en Moyen-Age, 19). Les Belles Lettres, Paris 1939, 372 стр. — *Рец.* ByzZ XXXIX, 1939, 517 (F. D.).

Vulić, N. Archaeologische Karte von Jugoslawien. — Prilep, Bitolj, (Belgrad 1937). — *Рец.* REGr LII, 1939, 473.

— L'arte del impero di roma nelle raccolte e negli studi Jugoslavi. Quaderni Augustei. Studi stranieri XI Roma. Istituto di studi romani 1938. 20 стр. 8^о съ 8 табл.

— Fouilles en Serbie méridionale: 1. Tombe macédonienne en Serbie du Sud. 2. Théâtre romain de Scupi. CRAIInscr 1938, 118—123.

— Le strade romane in Iugoslavia. Istituto di studi romani. Quaderni dell' impero. Le grandi strade del mondo romano, 1938, 14 стр. съ 3 табл.

— Der jugoslavische Donaulimes. Bericht über den VI Intern. Kongress für Archäologie Berlin, 527—528.

Vulpe, R. Histoire ancienne de la Dobroudja. Bucarest 1938. La Dobroudja (Académie Roumaine, Connaissance de la terre et de la pensée roumaines. t. IV, 35—454. — *Рец.* Ed'O XXXVIII, 1939, № 195—196, 471—473. (V. Laurent); PhW. 60, 1940, 652 (E. Hohl).

— The ancient History of Dobrogea, Букурещъ 1940, 182 стр. LV.

Wagner, W. Die Dislokation der römischen Auxiliarformationen in den Provinzen Noricum, Pannonien, Moesien und Dakien von Augustus bis Gallienus. Berlin 1938, 280 стр. — *Рец.* ИАИ XIV 1940—42, 287—288 (Д. П. Димитровъ).

Webster, T. B. L. Tondo composition in archaic and classical greek Art. JHS LIX, 1939, 103—123.

Welkow, Iwan. Ein Silberschatz des 3. Jahrhunderts aus Čaušewo, Nordbulgarien. Germania XXII, 1938, 105—107.

— Völkerwanderungszeitliche Grabfunde aus Bulgarien. II. т. XXVI, 1942, 48—50.

Welles, C. B. New texts from the chancery of Philip V of Macedonia and the problem of the „diagramma“. AJA 1938, 245—260.

Wiesner, J. Fahren und Reiten in Alteuropa und im Alten Orient — Der Alte Orient. Bd. 38. f. 2—4 G. C. Gmrichs Verlag. Leipzig 1939, 92 стр. съ 8 табл. — *Рец.* BCH LXIII 1939, 120 (R. D.).

Wüst, Fr. R. Philipp II von Makedonien und Griechenland in den Jahren von 346 bis 338. Münchener historische Abhandlungen, 1 Reihe, H. 14, C. H. Beck, München 1938, X + 189 стр.

Xanalatos, D. A. Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte Makedoniens im Mit-

telalter, hauptsächlich auf Grund der Briefe des Erzbischofs Theophylaktos von Achrida. Diss. München 1937. — *Рец.* Annales de l'Institut Kondakov XI, 1940, 268—270 (G. Ostrogorsky).

— Βυζαντινά μελετήματα. Συμβολή εις την ιστορίαν τοῦ βυζαντινοῦ λαοῦ [Texte und Forschungen zur byz. neugriech. Philologie, 38] 98 стр. — *Рец.* ByzZ XLI 1942, 481—488 (I. Dujčev).

Zahn, R. Makedonischer Schild—makedonischer Becher. Studien zur Vor- und Frühgeschichte. Carl Schuchhardt zum 80 Geburtstag 1940, 48—71.

Zankov, S. Die theologische Wissenschaft in Bulgarien. Bulgaria. Jahrbuch 1940-41 der Deutsch.-bulgarischen Gesellschaft Berlin, 106—128. На стр. 117 дава кратък прегледъ и на развитието на християнската археология и изкуство.

Zingerle, J. Dumopireti. Serta Hoffilleriana, Zagreb 1940, 233—235.

Zonev, K. Die bulgarische Architektur während des zweiten Königreiches. Bulgarienwart X, 1942, 4, 10—12.

Zontschew (вж. и Tsonchev), D. Das thrakische Heiligtum von Batkun, AB XXXII, 1940, 81—106.

— Antike Denkmäler aus Südbulgarien, AA 56, 1941, 188—200.

Библиографски съкращения

AA	Archäologischer Anzeiger (притурка къмъ Jdl)
AB	Archäologisches Beiblatt (притурка къмъ ÖJh)
ActaArch	Acta Archaeologica
AEM	Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn
AfrIt	Africa Italiana
AJA	American Journal of Archaeology
AM	Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung
AMI	Archäologische Mitteilungen aus Iran
AmtlBer	Amtliche Berichte aus den Königlichen Kunstsammlungen
AnKond	Annales de l'Institut Kondakov
Ant	Die Antike
AntCl	Antiquité Classique
AntJ	Antiquaries Journal
ArchErt	Archäologiai Értesítő
ARW	Archiv für Religionswissenschaft
AttAccL	Atti della Reale Accademia dei Lincei
Att V Congr Byz	Atti V Congr. intern. di studi byzantini, Roma
BayAkSb	Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften
BCH	Bulletin de Correspondence hellénique
BIAB	Bulletin de l'Institut Archéologique Bulgare
BSAB	Bulletin de la Société Archéologique Bulgare
Bd'A	Bulletino d'Arte
BerAkAb	Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften
BerAkMb	Monatsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften
BerAkSb	Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften
BerRGK	Berichte der Römisch-Germanischen Kommission des Deutsch. Archäol. Instituts
BJb	Bonner Jahrbücher
BerlMus	Berliner Museen, Berichte aus den Preussischen Kunstsammlungen
BMetrMus	Bulletin of the Metropolitan Museum of Art
BMImpR	Bulletino del Museo dell'Impero Romano
BrMQu	The British Museum Quarterly
BMusFA	Museum of fine Arts Bulletin
BNJbb	Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher
BPhW	Berliner philologische Wochenschrift
BS	Byzantinoslavica
BSA	Annual of the British School at Athens
BullCom	Bulletino della Commissione archeologica comunale di Roma
Bull SAA	Bulletin de la Société Archéologique d'Alexandrie
BWPr	Berliner Winckelmannsprogramm
ByzZ	Byzantinische Zeitschrift
CRAInscr	Comptes-rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris

DA	Darenberg-Saglio, Dictionnaire des antiquités grecques et romaines
DACHret	F. Cabrol, Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie
Δελτ	Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον
DJbNum	Deutsches Jahrbuch für Numismatik
Dolg	Dolgozatok
ED	Ephemeris Dacoromana
Ed'O	Echos d'Orient
Ἐπετ	Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν
Ἐφημ	Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς
ESA	Eurasia Septentrionalis Antiqua
EspérandieuRec	E. Espérandieu, Recueil des bas-reliefs de la Gaule romaine
FuF	Forschungen und Fortschritte
GArb	Geistige Arbeit
GazBA	Gazette des Beaux-Arts
Germ	Germania
GIMBosn	Glasnik Zemaljskog Muzeja u Bosni i Hercegovini
Gno	Gnomon
GöttGesAb	Abhandlungen der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen
GöttGesNach	Nachrichten der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen
IGRom	P. Cagnat, Inscriptiones Craecae id res Romanas pertinentes
ILS	H. Dessau, Inscriptiones latinae selectae
Jdl	Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts
JHS	Journal of Hellenic Studies
JIAN	Journal international d'Archéologie numismati.
JRS	Journal of Roman Studies
LeipzWBl	Leipziger Winckelmanns Blätter
Mél	Mélanges d'archéologie et d'histoire
MemAmAc	Memoirs of the American Academy in Rome
MendelCat	G. Mendel, Musées impériaux ottomans, Catalogue des sculptures
MüJb	Münchener Jahrbuch der bildenden Kunst
ML	Roscher, Lexikon der griechischen und römischen Mythologie
MWAG	Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien
NChron	Numismatic Chronicle and Journal
NZ	Numismatische Zeitschrift
ÖJh	Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Instituts
PBSRome	Papers of the British School at Rome
PhW	Philologische Wochenschrift
Πρακτ'Αρχ'Ετ	Πρακτικά της ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας
PZ	Prähistorische Zeitschrift
RA	Revue archéologique
RACHrist	Rivista di archeologia christiana
RE	Pauly-Wissowa-Kroll-Mittelhaus, Realenzyklopädie
REA	Revue des études anciennes
REG	Revue des études grecques
REPhil	Revue des études philologiques
RevNum	Revue numismatique
RLV	Ebert, Reallexikon der Vorgeschichte
RM	Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Römische Abteilung
SächsGesAb	Abhandlungen der Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften
SEG	Supplementum epigraphicum Graecum
SemKond	Seminarium Kondakovianum
Sig ³	Dittenberger, Sylloge inscriptionum Graecarum, 3. Aufl.

TrAPhAss	Transactions of the Amercan Philol. Association.
WienAkDk	Denkschriften der Wiener Akademie der Wissenschaften
WienAkSb	Sitzungsberichte der Wiener Akademie der Wissenschaften
WJh	Wiener Jahreshefte, herausgegeben von der Zweigstelle Wien des Deutschen Archäologischen Instituts
WMBH	Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Herzegowina
WPZ	Wiener Prähistorische Zeitschrift
YaleClSt	Yale Classical Studies
ZNum	Zeitschrift für Numismatik
АрхПл	Архивъ за поселищни проучвания
БИА	Списание на българскитѣ инженери и архитекти
БИБ	Българска Историческа Библиотека
ВВ	Византийски временникъ
ГНМ	Годишникъ на Народния Музей въ София
ГПНБ	Годишникъ на Пловд. Нар. библиотека и музей
ГУБФ	Годишникъ на Университета — Богосл. Ф.
ГУИФФ	— „ „ „ — Ист. Ф. Ф.
ГУЮФ	— „ „ „ — Юр. Ф.
ЖМНП	Журналъ Министерства Народнаго просвѣщенія
ИАД	Известия на Българското Археологическо Д-во въ София
ИАИ	Известия на Българския Археологически Институтъ въ София
ИВАД	Известия на Варненско Археол. Д-во
ИГД	Известия на Бълг. Геогр. Д-во
ИЕМ	Известия на Етногр. Музей въ София
ИИАК	Известія императорской археологической комисіи въ Петроградъ
ИИД	Известия на Бълг. Истор. Д-во
ИРАИК	Известія Русскаго Археол. Института въ Константинополъ
ИСИФФ	Известия на семинаритѣ въ Историко-филологическия факултетъ на университета
ЛАН	Лѣтопись на Акад. на Наукитѣ въ София
МакП	Македонски прегледъ
Мсб(СбНУ)	Сборникъ за народни умотворения
Псп	Периодическо списание
СбАН	Сборникъ на Акад. на Наукитѣ въ София
СГ	Гласник скопског научног друштва
СпАН	Списание на Академията на Наукитѣ
ТракСб	Тракийски сборникъ
УчП	Училищенъ прегледъ

In bulgarischen Personen und Ortsnamen sind einige Laute in den deutschen oder französischen Texten folgendermassen wiedergegeben:

ж	=	ž	=	Journal
з	=	z	=	Rosa
ц	=	c	=	Zentrum
ч	=	č	=	Cello (ital.)
ш	=	š	=	Schiller
ъ, ж	=	a	=	Church (engl.)

Показалецъ

Известия на Българския археологически институтъ т. XIII

Имена и нѣща

Аврентъ, оброчна плочка на тракийския конникъ 136.

Александрово, варварски монети 341.

Алпулу (Източна Тракия), предисторическа могила 154.

амфора, остроудънна отъ Виза 172.

Аполонъ, бронзова статуйка отъ Ручей 324; А. Кендризосъ, оброчна плочка отъ Стѣкленъ 330.

Базилика, въ Плиска 246.

Балша, църква 228.

Бата, ажурена оброчна плочка на тракийския конникъ 148.

Баткунъ, византийски монети 342.

Битолско, надгробна плоча 59.

Бозвелийско, оброчни плочки на тракийския конникъ 145—148.

Бояна, сребренъ медалионъ на Констанций II 339; останки отъ постройка 317.

блюдо, сребърно византийско отъ Свѣтленъ 335.

брадвички отъ Веселиново: каменни 201, медни 203.

Брѣстино, оброчна плочка на тракийския конникъ 138, 139.

Бѣла, македонски монети 342.

Бѣлене, мраморна колонка 323.

Бѣли Осъмъ, могили 315.

Бѣлица, надгробна плоча 31, 116.

Бѣлово (Гебедже), оброчна плочка на тракийския конникъ 134.

Бухово, предисторически глинени идоли 307.

Варна, надгробна плоча 130; оброчна плочка: на тракийския конникъ 129—134; на тракийския конникъ и Херакла 132.

Велика, монастири 258.

Веселиново, селищна могила 195.

Видинско, надгробна плоча 108.

Виза, каменна гробница 155; надгробни могили 155, 176.

Владиловецъ, надгробна плоча 76.

Владиславово, оброчна плочка на тракийския конникъ 135.

Враня, надгробни плочи 10, 37, 110, 118.

Врачанско, монети отъ Аполония и Дирахуимъ 342.

върхове отъ стрели, Веселиново 203.

Гебедже, вж. Бѣлово.

Гевгели, надгробенъ медалионъ 64, 65.

глава на статуйка отъ Дерманци 108; г. отъ надгробенъ релефъ отъ Св. Врачъ 15, 20, 44, 112, 113, 121.

Горна Орѣховица, варварски и македонски монети 342.

Горни Богоровъ, предисторически глинени сждове 308.

Градешница, надгробна плоча 11, 110.

Граматиново, монети на гр. Бизия 343.

гребачка, сребърна отъ Виза 167.

гробница при Виза 155; Стѣкленъ 319; куполна при Виза 155.

гробъ, стреховиденъ при Виза 172.

Дебрене, надгробна плоча 17, 113.

Дерманци, глава на статуйка 108.

Джигурово, надгробенъ медалионъ 39, 120.

Динката, турски монети 342.

Добруджа, монети на Деспотъ Иванко 288.

Долна Гнойница, римски монети 342.

Долни Близнакъ, оброчна плочка на тракийския конникъ 136.

Долни Чифликъ, оброчна плочка на тракийския конникъ 137.

Долно Шипково, могили 314.
 Доспей, римски монети 342.
 Друмохаръ, бронзова статуйка на тракийския конникъ 328.
 Дръновецъ, български, венециански и сръбски монети 342.
 Дупнишки манастиръ при Паспалово 259.
Езерово, оброчна плочка на Тракийския конникъ 134.
 Еносъ, монети 265.
жертвеникъ на бога *Περμηρούλα* отъ Ковачево 104.
 Житница (Харманлийско) римски монети 343; Ж. (Провадийско), оброчна плочка на тракийския конникъ 139, 140.
Зевсъ, бронзова статуйка отъ Нишъ 151; Опака 322; Равна 153; Свищовъ 322.
 Златарица, византийски монети (старовременна фалшификация) 343.
Иванко, деспотъ, монети отъ Добруджа 288.
 игли, медни предисторически отъ Веселиново 203.
 идоли, глинени предисторически отъ: Бухово 307; Веселиново 222; Кремиковци 307; Милковица 308; Михайлово 309.
Кавадарци, надгробна плоча 75.
 кадуцей върху монетно изображение 269, 274.
 Каландри, надгробна плоча 66.
 Каменица, надгробенъ медалионъ 45, 121.
 кана, бронзова отъ Виза 168.
 канделабри, бронзови отъ Виза 167.
 Кендризосъ, Аполонъ, оброчна плочка отъ Стъкленъ 330.
 керамика, предисторическа отъ Алпулу (Източна Тракия) 154.
 Киркларели (Източна Тракия), надгробна могила 154.
 Китно, македонски монети 343.
 Кнежа (Троянско), могили 313.
 Ковачево, жертвеникъ на бога *Περμηρούλας* 104.
 Козловецъ, дубровнишки монети 343.
 колиби въ селищна могила до Веселиново 197.
 колонка, мраморна отъ Бѣлене 323.
 Константинъ II, сребърень медалионъ отъ Бояна 339.

конъ, погребанъ въ могиленъ гробъ при Виза 176.
 копие, връхъ, отъ: Виза 165; Долно Шипково 314; Кнежа 314; Лесичери 320; Макоцево 311.
 корона донатика върху релефъ отъ Варна 334.
 кости на животни отъ Веселиново 222.
 котелъ, бронзовъ отъ Виза 169.
 Кремиковци, предисторически глинень идолъ 307.
 ксоанонъ на Хермеса 265.
 Курило, предисторическо селище 308.
 Кърнолово, надгробна плоча 42, 121.
Ладарево, надгробна плоча 12, 111.
 лампа, бронзова отъ Виза 167, 176.
 Ласкарево, надгробна плоча 9, 14, 15, 109, 111, 112, 118—120.
 латерна, бронзова отъ Виза 168.
 Лесичери, гробна находка 320.
 Лесура, македонски монети 343.
 листа, златни: джбови отъ Виза 172; лаврови отъ Виза 160.
 Ловчанско, римски колониални монети 343.
 Люлебургасъ, надгробни могили 154.
 лъжица, сребърна отъ Виза 162.
Макоцево, могили 310.
 Мало Малово, манастиръ 235.
 Малькъ Поровецъ, византийски монети 344.
 Малькъ Самоковъ, манастири 258.
 масичка, глинена отъ Веселиново 222.
 медалионъ, златенъ на Теодосий II 337;
 м. надгробенъ отъ: Гевгели 64, 65;
 Джигурово 39, 120; Каменица 45, 121;
 Пиперица 53, 122; Солунъ 61, 62; м.
 сребърень на Константинъ II 399.
 мечъ, желѣзенъ отъ: Виза 165; Кнежа (Троянско) 313; Лесичери 320.
 Милковица, идолъ, предисторически 308.
 Михайлово, глинень предисторически идолъ 309.
 могили, надгробни при: Виза 155, 172, 176; Киркларели 154; Люлебургасъ 154; м. предисторически при: Алпулу (Източна Тракия) 154; Бѣли Осъмъ 315; Веселиново 195; Долно Шипково 314; Кнежа (Троянско) 313; Макоцево 310; Петръчъ 307.
 Мокрешъ, римски монети 343.
 манастиръ при: Велика 258; Мало Малово 235; Малькъ Самоковъ 258; Манастиръ дере 259; Скопо 257.

Монастиръ дере, монастиръ 259.

монети: *автономни* отъ Врачанско 342; Устрень 345; Царско 345; *български* отъ Добруджа 288; Дръновецъ 342; *варварски* отъ Александрово 341; Горна Орѣховица 342; Писанецъ 344; *венециански* отъ Дръновецъ 342; *византийски* отъ Баткунъ 342; Златарица 343; Малъкъ Поровецъ 344; Никополъ на Росица 340; Самоковъ 344; Търговище 344; Ценено 345; Югозападна България 345; *дубровнишки* отъ Козловецъ 343; *еноски* 265; *македонски* отъ Бѣла 342; Горна Орѣховица 342; Китно 343; Лесура 343; Рашково 344; Царско 345; *римски* отъ Граматиково 343; Долна Гнойница 342; Доспей 342; Житница 343; Ловчанско 343; Мокрешъ 343; Никополъ на Росица 340; Попица 344; Попово 344; Трекляно 344; Трънъ 344; Чехларе 345; *сръбски* отъ Дръновецъ 342; *Тасоски* отъ Неврокопъ 344; *тракийски* отъ Неврокопско 344; Ручей 325; *турски* отъ Динката 342.

Мънастиръ, оброчна плочка на тракийския конникъ 140, 141.

Надежда, оброчна плочка на тракийския конникъ 135.

надпись, гръцки отъ Св. Врачъ 190.

находка, гробна отъ Лесичери 320.

Неврокопско, надгробна плоча 17, 28, 113, 115.

Неврокопъ, тасоски монети и м. на орескитъ 344.

Никополъ на Росица, византийски и римски монети 340.

Нишъ, бронзова статуйка на Зевсъ 151.

Обеца, златна отъ Виза 172.

огърлица, златна отъ Виза 172.

ойнохое, бронзово отъ Виза 169, 176.

олтаръ вж. жертвеникъ

Опака, бронзова статуйка на Зевсъ 322.

Палеокастро, бронзова статуйка на тракийския конникъ 330.

паница, бронзова отъ Виза 169, 176; Кнежа (Троянско) 313.

Панъ, бронзова статуйка 322.

Парория 253.

Паспалово, монастиръ 259.

патера, бронзова отъ Виза 169.

Петръчъ, селищна могила 307.

пещери при Скопо 257.

Пиперица, надгробенъ медалионъ 53, 122; н. плоча 12, 25, 29, 38, 111, 114, 115, 119,

Писанецъ, варварски монети 344.

Плиска, базилика 246.

Пловдивско, бронзова статуйка на тракийския конникъ 328.

Плоски, надгробна плоча 36, 118.

плоча, надгробна отъ Битолско 59; Бѣлица 31, 116; Варна 130; Видинско 108; Владиловецъ 76; Враня 10, 37, 110, 118; Градешница 11, 110; Дебрене 17, 113; Кавадарци 75; Каландри 66; Кърнолово 42, 121; Ладарово, 12, 111; Ласкарево 9, 14, 15, 36, 38, 42, 109, 111, 112, 118—120; Неврокопско 17, 28, 113, 115; Пиперица 12, 25, 29, 38, 111, 114, 115, 119; Плоски 36, 118; Просочени 52; Св. Врачъ 20, 113; Св. Врачъ 21, 29, 33, 35, 114, 116, 117, 118; Североизточна Македония 21, 113; Скопие 102; Солунъ 63, 66, 69; София 88; Султанци 139; Сушица 7, 109; Филипи 60; Хиландарски метохъ 65; Хотово 42, 120; Хърсово 12, 33, 111, 116; Църнилище 59; Ширбаново 35, 117.

плочка, оброчна на Аполонъ Кендризосъ отъ Стъкленъ 330; на тракийския конникъ отъ Авренъ 136; Брѣстино 138, 139; Бѣлово 134; Варна 129—133; Владиславово 135; Долни Близнакъ 136; Долни Чифликъ 137; Езерово 134; Житница 139, 140; Мънастиръ 140, 141; Надежда 135; Ручей 326; Св. Константинъ 134; Свишовъ 331; Староселецъ 141, 143; оброчна ажурена п. на тракийския конникъ отъ Бозвелийско 148; оброчна п. на Херакълъ и тракийския конникъ отъ Варна 132.

погребение чрезъ изгаряне при Виза 172.

Попица, римски монети 344.

Попово, римски монети 344.

постройка, останки при Бояна 317; п. римска при Скравена 318.

предмети отъ кость и рогъ отъ селищната могила при Веселиново 203.

прешлени, глиненни отъ Веселиново 220.

Просочени, надгробна плоча 52.

пръстенъ, златенъ отъ Виза 160, 175.

Равна, статуйка бронзова на Зевсъ 153
Рашково, македонски монети 344.
ризница, люспеста отъ Виза 165.

Ручей, монети тракийски, бронзова статуйка на Аполонъ 324, на тракийския конникъ 324, 326; светилище на тракийския конникъ 323.

Самоковъ, византийски монети 344.

сандъче, дървено отъ Виза 171.

саркофагъ, камененъ отъ Виза 156.

Св. Врачко, надгробна плоча 20, 33, 116, 117.

Св. Врачъ, глава портретна 20, 44, 113, 121; гръцки надписъ 190; надгробна плоча 21, 29, 35, 114 116—118.

Св. Константинъ, оброчна плочка на тракийския конникъ 134.

светилище на тракийския конникъ при Ручей 323.

Свищовъ, оброчна плочка на тракийския конникъ 331; бронзова статуйка на Зевса 322.

Свѣтленъ, сребърно блюдо 335.

Североизточна Македония, надгробна плоча 21, 113.

селище, предисторическо при Курило 308; Петърчъ 307.

Скопие, надгробна плоча 102.

Скопо, монастири 257.

Скравена, римска постройка 318.

Солунъ, надгробенъ медалионъ 61, 62; н. плоча 63, 66, 69.

София, надгробна плоча 88.

Староселецъ, оброчна плочка на тракийския конникъ 141, 143.

статуйка, бронзова на Аполонъ отъ Ручей 324; на Зевсъ, отъ Нишъ 151; Равна 153; Свищовъ 322; на Панъ отъ Царевецъ 322; на тракийския конникъ отъ Друмохаръ 327; Палеокастро 330; Пловдивско 328; Ручей 324; глинена отъ Виза 176.

статуя, мраморна отъ Царевецъ 322.

стенописи въ църквата въ Балша 230.

стомна, глинена отъ Виза 165, 172.

Стъкленъ, гробница 319; оброчна плочка на Аполонъ Кендризосъ 330.

Султанци, надгробна плоча 139.

Сушица, надгробна плоча 7, 109.

сждове безъ дрѣжки отъ Веселиново 218; бронзови отъ Долно Шипково 315; съ две дрѣжки отъ Виза 169; глинени предисторически отъ Веселиново: кру-

шовидни съ пѣпчести дрѣжки 209; съ косо отрѣзани уста 208; съ по четири цилиндрични крачета 213; съ рисунки на човѣкъ отъ Челопечене 308; съ релефни орнаменти отъ Горни Богровъ 308; съ улейчета отъ Веселиново 216; съ чучурчета отъ Веселиново 215; сребърни отъ Виза 162; стѣклени отъ Виза 169.

Теодосий II, златенъ медалионъ 337.

теракота, вж. статуйка отъ глина.

топка, бойна глинена отъ Веселиново 220; каменна отъ Веселиново 201.

тракийски конникъ, надгробна плоча отъ Варна 130; отъ Султанци 139; оброчна плочка отъ Авренъ 136; Бата 148, 149; Бозвелийско 145—148; Брѣстино 138, 139; Бѣлово 134; Варна 130—134; Владиславово 135; Долни Близнакъ 136; Долни Чифликъ 137; Езерово 134; Житница 139, 140; Мънастиръ 140, 141; Надежда 135; Ручей 326; Св. Константинъ 134; Свищовъ 331; Староселецъ 141, 143; светилище на т. к. при Руйче 323; статуйка отъ Друмохаръ 328; бронзова отъ Ручей 324; Палеокастро 330; Пловдивъ 328; т. к. и Херакълъ, оброчна плочка отъ Варна 132.

Трекляно, римски монети 344.

тронъ върху монети отъ Еносъ 276.

Трънъ, римски монети 344.

Търговище, византийски монети 344.

тяжестъ, глинена отъ Веселиново 221.

Устренъ, монети на Маронея 345.

Фибула, бронзова отъ Кнежа (Троянско) 313, 314.

Филипи, надгробна плоча 60.

Херакълъ и тракийския конникъ, оброчна плочка отъ Варна 132.

Хермесъ, ксоанонъ върху монети на Еносъ 265.

Хиландарски метохъ, надгробна плоча 65.

Хотово, надгробна плоча 42, 120.

Хърсово, надгробна плоча 12, 33, 111, 116.

Царевецъ, мраморна статуя на жена 322; бронзова статуйка на Панъ 322.

Царско, македонски монети 345.

Ценено, византийски монети 345.

църква въ Балша 228; въ Чепърленци 243.

Църнилище, надгробна плоча 59.

Чаша, сребърна отъ Виза 162; стъклена отъ Виза 169.

Челопечене, сждъ съ рисунки 308.

Чепърленци, църква 243.

Чехларе, римски монети 345.

чукове, каменни отъ Веселиново 201.

Ширбаново, надгробна плоча 35, 117.

шлемъ — маска, бронзовъ отъ Виза 163.

Югозападна България, византийски монети 345.

юзда, желѣзна отъ Лесичери 321; Макоцево 310.

Епиграфски показалецъ

Гръцки надписи

Мѣстонаходище

Бата 148.

Бозвелийско 147.

Брѣстино 139.

Бѣлово 134.

Варна 130, 133.

Владиславово 135.

Враня 110.

Гебедже, вж. Бѣлово.

Градешница 110.

Дебрене 113.

Долни Близнакъ 136.

Долни Чифликъ 137.

Езерово 134.

Ласкарево 109, 113, 118.

Неврокопско 113, 115.

Пиперица 111, 115.

Св. Врачъ 114, 116, 117.

Св. Константинъ 134.

Североизточна Македония 113.

Стара Загора 315.

Староселецъ 144.

Сушица 109.

Хърсово 116.

Ширбаново 118.

Имена и нѣща

Ἀγαθὴνωρ Ἀπολλωνίου 135.

Ἀγάθων 3.

ἀγορανομέω 131.

Ἀἰλῖος Εἰουλιανός 70.

Ἀκούτα . . . 115.

Ἀλέξανδρος 190.

Ἀννία Τρύφαινα 13.

Ἀννιος Βάσσος 13.

Ἀντόνιος Βενδίκου, Βίσδης 137.

Ἀπολλώνιος 135.

ἄρξας 131.

Ἀρτεμιδώρα 115.

Ἀρτεμίδωρος 114; Ἀ. Σίμωνος 134.

Ἀσιατικός 133.

Αὐλούζανις 135.

Αὐρηλία 90.

Αὐρήλιος Σκέντις, Μ. 131.

Ἀφρόδιτος 90.

Βάσσος 13.

Βείθυς 62, 90, 113; Β. Παραμόνου 110.

Βένδικος 137.

Βίσδης, Ἀντόνιος Βενδίκου 137.

ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος Τραιανέων 316; β., κρα-
τίστη 190.

Βράσσος 115.

Γαῖος 78; Γ. Διόσκουνος 113.

Γελασεῖνος 104.

Γερμανός 62.

γλύφω 78.

Δάξης 114.

Δαίσιος (μήν) 104.

Δαμαρίων 115.

Δεβάβενζις Δειδικύρου 113.

Δειδικυρος 113.

Δείδου, γεν. отъ Δείδας 110.

ὁ δῆμος 190; δ. Τραιανέων 316.

Διζάλας Γερμανοῦ 62.

Διονύσιος Ἀπολλωνίου 135.

Διόσκουνος 113.

Δουλαρίων 62.

Δούλης 113.

Εἰουλιανός 70.

Εἰσάτραλις 147.

ἐπαρχεῖα Θρακῶν 316.

ἐπιμελητής 133.

Ἐπιπόδητος 130.

Ἐπταίκενθος Ἀσιατικοῦ 133.

Ἐρμᾶς 133.

ἔτους γqs' 104; θκς' 110; ενρ' 109; εqr' 110;

ζορ' 3; qр' 113.

ἐφεβεύσαντες 191.

Ζαίκα 3, 110; вж. Ζέκη.

Ζέκη 113; вж. Ζαίκα.

Ζήνις Ποσιδωνίου 133.

Ζίλης 118.
 Ζουράζεις 131.
 Ζωίλος 111.
 Ἡράκων, Θεόδοτος 133.
 Ἡρῳεὶ Ἐπιποθήτω 130.
 Ἡρῳς 147, 148; Ἡ. θεός 139; Ἡ. Μανί-
 μαζος 133; Ἡ. Μυρσίνης 134; Ἡ. Ὠρ-
 διανός 135.
 Θεόδοτος Ἡράκωνος 133.
 θεός Ἡρῳς 139; θ. Παλαδαινηγός 145; θ. μέ-
 γας Πυρμηρούλας 104.
 Θρακῶν ἐπαρχία 316.
 θυνεῖται 133.
 Ἰερεύς 133; ἱ. Φοῖβου 131.
 Ἰούλιος Μερκάτωρ 109; Ἰ. Φίλιππος, ὁ μέ-
 γιστος καὶ θειότατος Ἀυτοκράτωρ Μ. 316.
 Ἰουλιανός Ἀλεξάνδρου 190.
 Κάλπη 113.
 Κάτος 118.
 Κέστιος Οὐλπιανός Λονγείνος, Α. 104.
 Κοῖντα Δείδου 110.
 Κρείσπος 70.
 Λονγείνος 104.
 Λούκιος Γαίου 78; Α. Κέστιος Οὐλπιανός
 Λονγείνος 104.
 Μανίμαζος, Ἡρῳς 133.
 Μάξιμος 134.
 Μαρκέλλος 118.
 Μαρκία Ὠτακιλία Σευήρα, Σεβαστή 316.
 Μάρκος Αὐρήλιος Σκόντις 131; Μ. Ἰούλιος
 Φίλιππος 316; Μ. προβατοβοσχός 139.
 Μερκάτωρ 109.
 Μήτοκος 110.
 Μουκάσης 115.
 Μυρσίνης, Ἡρῳς 134.
 Νεΐκαρχος Ζωίλου 111.
 Νηῶς Δουλέους 113.
 Ουάλες 145.
 Οὐλπιανός Λονγείνος, Α. Κέστιος 104.
 Παλαδαινηγός, θεός 145.
 πανήγυρις 191.
 Πάνημιος (μῆν) 110.
 Παράμονος 110.
 Περυλλίων 90.
 Πιέζεις Εἰσατράλεος 147.
 Ποσιδώνιος 133.
 Προμαθίων Φιλόπατρις 135.
 προβατοβοσχός 139.

Πυρέτης Μητόκου 110.
 Πυρμηρούλας, θεός μέγας 104.
 Πυρούλα Κάτου 118.
 Πυρούλας 113, 117; Π. Σεδάλα 113.
 Πυρουσάλα 110.
 Πύρρος Ἀγάθωνος 3; Π. Βράσου 115.
 Πύρρος Υαίου 114.

Σεδάλας 113.
 Σευήρα, Μαρκία Ὠτακιλία 316.
 Σεύθης Βείθυος 113.
 Σίμων, Ἀρτεμίδωρος 134.
 Σκόντις, Μ. Αὐρήλιος 131.
 Σούρα 115.
 Στατίλις Ουάλεντος 145.
 στρατιώτης 70.
 Τραιανίων, ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος 316.
 Τρύφαινα 13.

Υαίος 114.
 ὑπερπαίοντες 315.
 Φίλιππος, Μ. Ἰούλιος 316.
 Φιλοκράτεια 190.
 Φιλόπατρις 135.
 Φλαβιανὴ Φιλοκράτεια 190.
 Φοῖβος 131.
 Φυταλίη 130.

Ὠρδιανός, Ἡρῳς 135.
 Ὠτακιλία Σευήρα, Μαρκία 316.

Латински надписи

Мѣстонахождение

Стѣкленъ 319, 330.

Имена и нѣша

Aelia Dionysia 320; A. Publia 320.
 Apollo Kendrissenus 332.
 Aurelius Victor 320.
 Buricodavensis 320.
 C. Popillius Onesiphorus 319.
 Dionysia Aelia 320.
 Kendrissenus, Apollo 332.
 Onesiphorus, C. Popillius 319.
 Perburdavensis, 320.
 Popillius Onesiphorus, C. 319.
 Publia, Aelia 320.
 Victor, Aurelius 320.

Известия на Българския археологически институт т. XIV

Имена и нѣща

Абланица, монетна находка 282.
 Айтось, колесница 207.
 Алдомировци, гробъ, могила 266.
 амфора, бронзова отъ Брѣстовица 191; а. остро-
 дънна отъ Блатецъ 209.
 Андроникъ Дука протоспатарий и стратегъ на
 Великия Преславъ, оловенъ печать 169.
 апликация, бюстъ на вакханка отъ Воеводово
 211; а. на бронзова колесница отъ Малка
 Верея 205.
 Аполонъ, бронзова глава отъ София 259; брон-
 зова статуйка отъ Ст. Загора 262; калѣпъ за
 оброчна плочка отъ Фердинандъ 184; оброчна
 плочка отъ Бояново 278.
 Артемида, оброчна плочка отъ Гаганица 269.
 Арчаръ, гробница 272.
 Асклепий, оброчна плочка отъ Мало Конаре 54.
 Афродита, бронзова статуйка отъ Ст. Загора 262,
 вж. и Венера.
База вж. подставка.
 базилика, старохрист. до устието на Камчия 252;
 езическа б. въ София 256, старохрист. 258;
 старохрист. б. въ Црънча 279.
 Байлово, светилище 209; халцатско селище 209,
 балсамарий отъ София 249.
 Басарбово, оброчна плочка на Зевсъ и Хера
 276.
 Берковица, надгробна плоча 268.
 Блатецъ, остроудънна амфора 209; градище 209;
 могила 209; предисторическа могила 209;
 римско селище 209.
 божество горско, оброчна плоча отъ Селановци
 274.
 Ботево, гробница 272.
 Бояново, оброчна плочка на Аполона 278.
 бравичка, бронзова отъ Калугерово 283.
 броня, бронзова отъ Татарево 218.
 Брѣстовица, колесница 189; могилено погребение
 189; бронзовъ сждъ 190.
 Букьовци, римски монети 282.
 Бутрочинци, градище 266; надгробна плоча 266.
 Бѣла Слатина, монети варварски 282.
 Бѣлила, погребение 210;
 Бѣлица, оброчна плочка на тракийски кон-
 никъ 280, находка 279.
Вакханка, апликация отъ Воеводово 211.
 Варна, глава на мжжъ 48; надгробенъ памет-
 никъ 9; плоча надгробна 9—17, 19, 21—23;
 надгробенъ релефъ 31—37, 41, 42; надписъ
 раннохристиянски 24—26; подставка на ста-
 туя 19; постройка римска 222.
 Велики Преславъ 169.
 Венера, бронзова статуйка отъ Долни Вадинъ
 273 (вж. и Афродита).
 вила, римска при София 265; при Конска 267.

водопроводъ при Дебелтъ 277; в. при Плиска 70,
 71, 96.

Воеводово, погребения 211.
 Войвода, латински надписъ 1.
 върхове на копия отъ Плиска 69.

Гаганица, оброчни плочки на Артемида 269; на
 Митра 268.

Гаурене, бронзовъ медалионъ на Комода 231.
 глава бронзова на Аполонъ отъ София 259; г.
 на мжжъ отъ Варна 48.

гладнаторъ, мраморна статуя отъ Татарево 217.
 Голѣмата базилика при Плиска 75.
 Голѣмиятъ дворецъ въ Плиска 69.
 Горна Джумая, надгробна плоча 280.
 Горни Джбникъ, могила 214; римска постройка 215.
 градище при Блатецъ 209; г. при Бутрочинци 266.
 г. при Дяково 208; г. при Црънча 280.

гробъ при Алдомировци 266.
 гривни бронзови отъ Брѣстовица 193; г. златни,
 неизвестно мѣстонаходище 281; г. медна отъ
 Плиска 70; г. металически отъ Сърневецъ
 66; г. стъклена отъ Плиска 70.

гробница въ Арчаръ 272; Ботево 272; Плиска 160;
 гробница зидана въ Плиска 87; г. старохри-
 стиянски въ София 238, 242, 258, 259 262; въ
 Фригия 251.

гробове, християнски въ Плиска 70, 77.
 гълѣбъ въ живописъта на старохристиянска
 гробница въ София 242.

Гърци, меденъ сждъ съ римски монети 282.

Дебелтъ, водопроводъ 277.

Диана, калѣпъ за оброчна плочка отъ Ферди-
 нандъ 186; оброчна плочка отъ Синаговци 271;
 торсо отъ София 259.

Димитриево, могилено погребение 194.

Дионись, калѣпъ за оброчни плочки отъ Ферди-
 нандъ 187; оброчна плочка отъ Чирпанъ 279;
 посвещение отъ Нова Загора 237.

Добриятъ пастиръ, мраморна статуйка отъ
 Селановци 274.

Долецъ, автономни монети 282.

Долни Вадинъ, бронзова статуйка на Венера 273;
 оброчна плочка на Митра 273.

Долно Кобилъе, византийски монети 282.

Дорково, византийски монети 282.

Драгомиръ, атински монети 283.

Дупнишко, екзагий 230, 231.

Дяково, византийски монети 208; градище 208;
 могили 208; предисторическо селище 208;
 църква 208.

Екзагий отъ дупнишко 230, 231; отъ Северна
 България 230.

эпиграма отъ Пловдивъ 57; отъ Стара Загора 234.
 Епона, калѣпъ за оброчна плочка отъ Ферди-
 нандъ 187.

Еросъ, мраморна статуйка отъ Стара Загора 262.

Живопись на старохристиянска гробница въ София 243.
Жилинци, колесница 207.

Звезди, мотивъ въ старохристиянска живопись отъ София 244.

звънчета бронзови отъ Бръстовица 193.

Зевсъ, калъпъ глинень за релефъ отъ Фердинандъ 188; оброчна плочка отъ Татарево 216; отъ Басарбово 276.

знаци върху камъни отъ Плиска 81.

Източна порта на крепостта на Плиска 39.

Искра, римска постройка 279.

Калугерово, бронзова бравдичка 283.

Калфа дере, могила 207.

калъпъ за глинень релефъ на Аполонъ отъ Фердинандъ 184; на Диана отъ Фердинандъ 186; на Дионисъ отъ Фердинандъ 187; на Елона отъ Фердинандъ 187; на Зевсъ отъ Фердинандъ 188; на лъвъ отъ Фердинандъ 188; на Хера отъ Фердинандъ 188; на Херакълъ отъ Фердинандъ 184; на Хермесъ отъ Фердинандъ 183; Хигия отъ Фердинандъ 195.

Каменово, варварски монети 283.

каналы въ Плиска 81, 82.

Камчия, базилика до устието на, 252

капителъ отъ Плиска 86, 91,

Караисенъ, надгробни плочи 275.

кладенецъ въ Плиска 80.

Козлодуй, римски златни монети 283.

колесница отъ Айтосъ 207; Бръстовица 189; Димитриево 194; Жилинци 207; Кула Касапли 206; Малка Верея 205; Свиленградъ 201.

колона отъ Марково 277.

Комодъ, бронзовъ медалионъ отъ Гаурене 231.

конникъ, бронзова статуйка отъ Неговановци 271.

Конска, римска вила 267.

Константинъ XI Палеологъ, фалшификатъ 232.

копие, връхъ, отъ Сърневецъ 65; желязно к. отъ Крива бара 275.

копчета, медни отъ Плиска 70.

кратеръ, червенофигуренъ отъ Сърневецъ 62.

крачета глинени, оброчни отъ Фердинандъ 189.

крепостна стена, южна, на Плиска 69.

крепостъ, стена, София 256; Стара Загора 265; Сърневецъ 67.

Крива бара, гробна находка 275.

Крумовъ дворецъ въ Плиска 105.

кръстче, бронзово, отъ Плиска 91.

кръстъ въ живописъта на старохристиянска гробница въ София 244.

Кула Касапли, могили 206; погребение 206.

кула, римска въ Варна 225.

лампа, глинена отъ Горни Джбникъ 214; л. бронзова отъ Св. Кирилово 229.

лекиъ отъ Бѣдла 210; л. отъ Сърневецъ 65.

лъвъ, калъпъ за глинень релефъ отъ Фердинандъ 188, статуя на л. отъ Плиска 70.

Люлинь, статуйка на конче отъ бронзъ 55.

мавзолей при Св. Кирилово 229.

Мадара, оброчна плочка на тракийски конникъ 56.

Малка Верея, колесница 205; бронзова патера 205; могилно погребение 204; бронзова статуйка на Хермесъ 205.

Мало Конаре, оброчна плочка на Асклепий Хигия и Телесфоръ 54; о. п. на тракийския конникъ 54.

Малко Тополово, македонски монети 283.

маниста, стъклени отъ Плиска 70.

Марково, колона 277.

наса, мраморна отъ Ст. Загора 265.

Махалата, римски монети 283.

медалионъ, бронзовъ отъ Гаурене 231.

Медовина, автономни монети 284.

мечъ отъ Крива бара 275; м. отъ Сърневецъ 66.

Митра, оброчна плочка отъ Долни Вадинъ 273; отъ Гаганица 268.

Митровица, надгробна плоча 271.

могила при Алдомировци 266; Блатецъ 209;

Бръстовица 189; Горни Джбникъ 214; Димитриево 194; Дяково 208; Калфа дере 207;

Кула Касапли 206; Малка Верея 204; Мраморъ 266; Сърневецъ 61; София 259; Татарево 215; Тулово 207; м. предисторическа при Блатецъ 209; при Сърневецъ 61.

мозайка въ София 257.

монети: автономни отъ Долецъ 282; Медовина 284; антични отъ Сърневецъ 61; атински отъ Драгомиръ 283; варварски отъ Бѣла Слатина 282; отъ Каменово 283; отъ Слана бара 284; отъ Старо село 285; отъ Трояново 285; отъ Чоба 285; византийски отъ Долно Кобилъе 282; отъ Дорково 282; отъ Дяково 208; отъ Павелъ баня 284; отъ Пиргово 284; отъ Пищагово 284; отъ Плиска 91; отъ Плѣвсень 275; отъ Три водици 285; отъ Црънча 280; македонски отъ Абланица 282; отъ Малко Тополово 283; отъ Ралево 284; отъ Слана бара 284; римски отъ Гърци 282; отъ Букьовци 282; отъ Козлодуй 283; отъ Махалата 283; отъ Павелско 248; Панаярише 284; отъ Пловдивъ 284; отъ Славшица 284; турски отъ Пашово 284.

Мраморъ, могилно погребение 267; римско селище 267;

Набожно, погребение 278.

надпись надгробенъ, латински отъ Войвода 1; отъ Плиска 112; съ посвещение на Диониса отъ Нова Загора 237; раннохристиянски отъ Варна 24, 25, 26.

накитъ отъ Мраморъ 267.

находка отъ Абланица 282; Вакарелъ 279; отъ Преславъ 255; отъ София 265; отъ Ст. Загора 262; отъ Фердинандъ 269.

Неговановци, оброчна статуйка на конникъ 271.

нимфеумъ при Самоилово 279.

Нимфитъ, оброчна плочка отъ Татарево 216;

светилище въ Татарево 216; статуйка отъ Татарево 216.

Нова Загора, оброченъ надпись на Диониса 237.

обеца бронзова отъ Плиска 77; златна отъ Горни Джбникъ 215.

огнище въ Плиска 70.

огърлица отъ Бръзникъ 193.

олтаръ отъ Фердинандъ 270; о. на Силванъ отъ Фердинандъ 270.

орелъ, оброчна плочка отъ Св. Кирилово 229.
Орѣхово, погребение 273.

Павелско, римски монети 284.

Павелъ баня, византийски монети 284.

памятникъ, надгробенъ отъ Варна 9.

Панагюрище, римски монети 284.

патера, бронзова отъ Малка Верея 205; отъ Ст. Загора 207.

патица, мотивъ въ старохристиянската живопись отъ София 243.

Патлейна, постройка 256.

Пашово, турски монети 284.

пенисъ, бронзовъ отъ Брѣстовица 193.

перистилъ въ София 220.

печати византийски отъ Плиска 71, 92, 169.

пещи въ Патлейна 256; Плиска 100

Пиргово, византийски монети 284.

Пищагово, византийски монети 284.

Плиска, водопроводъ 71; върхове отъ копия 69; знаци върху камъни 81; голѣмата базилика 75; голѣмия дворецъ 69; гробница 87; гробове 77; християнски гробове 70; канали 81, 82; капителъ въ мѣстността Гьолъ-ери 86; кладенецъ 80; лъвъ отъ варовикъ 70; гръцки надписъ 84; обеща бронзова 77; оловни византийски печати 71, 169; пещъ за варъ 77; постройка 72, 79, 88; пжтъ отъ крепостта до базиликата 85; глинени сждове 72.

Пловдивъ, епиграма 57; оброчна плочка на тракийския конникъ 57; римски монети 284.

плоча надгробна отъ Берковица 268; отъ Бутроинци 266; отъ Варна 9 сл.; отъ Горна-Джумая 280; отъ Карайсенъ 275; отъ Митровци 271.

плочка оброчна на Аполонъ отъ Бояново 278; на Артемида отъ Гаганица 269; на Асклепий, Хигия и Телесфоръ отъ Мало Конаре 54; на горско божество отъ Солановци 274; на Диана отъ Синаговци 271; на Дионисъ отъ Чирпанъ 279; на Зевсъ, Хера и Нимфитъ отъ Татареве 216; на Зевсъ и Хера отъ Басарбово 276; на Митра отъ Гаганица 268; отъ Долни Вадинъ 273; на тракийския конникъ отъ Бѣлица 280; отъ Мадара 56; отъ Мало Конаре 54; отъ Пловдивъ 57; отъ Роякъ 56; отъ Ст. Загора 263.

Плѣвентъ, византийски монети 275; римска постройка 275.

погребално угощение отъ Варна 31, 32, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42; отъ Аксаково 31.

погребение при Брѣстовица 189; при Бѣлила 210; при Воеводово 211; при Крива бара 276; при Кула Касапли 206; при Набожно 278; при Орѣхово 273; при Свиленградъ 199; могилено погребение при Брѣстовица 189; при Горни Джбникъ 214; при Димитриево 194; при Малка Верея 204; при Мраморъ 266.

Подгоре, бронзова статуйка на Приапъ 271. подставка на статуя отъ Варна 19; отъ София 218; отъ Ст.-Загора 236, 337.

постройка римска въ Варна 222; въ Горни Джбникъ 215; при Искра 279; въ Плѣвентъ 275; въ Хисаря 274; постройка въ Патлейна 256; въ Плиска 78, 79, 88; въ София 257. прабългарски знакове върху глинентъ сждъ 70.

Преславъ, находка 255.

Приапъ, бронзова статуйка отъ Подгоре 271; отъ Фердинандъ 271.

Пжтъ, римски при рѣка Девня 276; въ Плиска отъ крепостта до базиликата 85.

Ралево, македонски монети 284.

релиефъ съ изображение на орелъ отъ Св. Кирилово 229; съ изображение на погребално угощение отъ Варна 32, 33, 36, 37, 39; отъ Аксаково 31.

Роякъ, обр. плочка на тракийския конникъ 56.

Рѣка Девня, римски пжтъ 276.

Самоилово, нимфеумъ 279.

санджче, бронзова обкова, отъ Воеводово 211; отъ Свиленградъ 203.

саркофагъ отъ Ботево 272; отъ София 259; с. християнски отъ Франга 250.

Светилище при Байлово 209; с. на Нимфитъ при Татареве 216; с. на тракийския конникъ при Св. Кирилово 227.

Свети Кирилово, бронзова лампичка 229; бронзова статуйка на тракийския конникъ 228; мавзолей 229; оброчна плочка съ изображение на орелъ 229; светилище 227.

Свиленградъ, погребение 199.

свѣтилникъ, бронзовъ отъ Торосъ 275.

Северна България, екзагии 230.

Селановци, оброчна плочка на горско божество 274; мраморна статуйка на Добрия пастиръ 274.

селище, предисторическо при Дяково 208; при Татареве 216; римско при с. Блатецъ 209; при Мраморъ 267; старо с. при Сърневецъ 60; халцатско с. при Байлово 209.

Сераписъ, храмъ въ София 218.

Силванъ, олтаръ отъ Фердинандъ 270.

Синаговци, оброчна плоча на Диана 271.

Славшица, римски монети 284.

Слана бара, варварски монети 284; македонски монети 284.

София, Аполонъ, бронзова глава 259; езическа базилика 256; старохрист. базилика 258; римска вила 265; старохристиянска гробница 238, 249, 258; мозайка 257; находка 256, 265; подставка отъ статуя 218; постройка 257; торсо на Диана 250; крепостна стена 256; торсо на женска статуя 218; храмъ на Сераписъ 218.

статуи отъ София 261; с. на лъвъ отъ Плиска 70; с. на гладиаторъ отъ Татареве 217; на тракийския конникъ отъ Татареве 218.

статуйка, бронзова на Аполонъ отъ Стара Загора 262; на Афродита отъ Стара Загора 262; на Венера отъ Долни Вадинъ 273; на жена отъ Малка Верея 206; на конче отъ Люлинъ 55; на Нимфитъ отъ Татареве 217; на Приапъ отъ Подгорие 271; отъ Фердинандъ 271; на тракийския конникъ отъ Неговановци 271; отъ Св. Кирилово 228, 229; на Хермесъ отъ Малка Верея 205; мраморна статуйка на Добрия пастиръ отъ Селановци 274; на Еросъ отъ Стара Загора 262.

Стара Загора, епиграма 234; крепостна стена 265; находки 262 сл.; бронзова патера 207; под-

ставка на статуя 236, 237; оброчна плочка на тракийски конникъ 263; брѣзова статуя на Аполонъ 262; на Афродита 262; мраморна статуя на Еросъ 262.

Старо село, варварски монети 285.

стѣна, крепостна въ София 256.

стреме, Димитриево 199.

стълбове, Плиска 83.

Сърневецъ, кале 67; могила гробница 61; предисторическа могила 61; антични монети 61; старо селище 61.

сждъ, бронзовъ отъ Брѣстовица 190; отъ Воеводово 213; бронзовъ с. въ форма на главичка отъ неизвестно произхождение 281; глиненъ с. отъ Горни-Джбникъ 214; отъ Набожно 278; отъ Плиска 70, 77; отъ Сърневецъ 65; медень с. отъ Гърци 282; стъкленъ с. отъ Свиленградъ 203; тасче бронзово отъ Бѣлила 211.

Татаревѣ, бронзова броня 218; могила 215; паметникъ на гладиаторъ 217; оброчна плочка на Зевсъ, Хера и нимфитъ 216; светилище на нимфитъ 216; предисторическо селище 216; статуя на нимфитъ 217; статуя на тракийски конникъ 218.

Телесфоръ, оброчна плочка на Асклепий, Хигия и, отъ Мало-Конаре 54.

торсо на Диана отъ София 259; т. на женска фигура отъ София 218.

Торосъ, бронзовъ свѣтильникъ 275.

тракийски конникъ върху Омуртагова колона 265; оброчна плочка отъ Бѣлица 280; отъ Мадара 56; отъ Мало-Конаре 54; отъ Пловдивъ 57; отъ Роякъ 56; отъ Св. Кирилово 228; Стара Загора 263; светилище на т. к. при Св. Кирилово; бронзова статуя отъ Св. Кирилово 228, 229; мр. статуя отъ Неговановци 271; статуя отъ Татаревѣ 218.

Три водици, византийски монети 285.

Трояново, варварски монети 285.

Тулово, могила 207.

украза, бронзова на колесница отъ Брѣстовица 191.

умбо отъ Димитриево 197, 199.

Фазанъ въ живописъта на старохристиянска гробница отъ София 243.

фалшификатъ, печатъ на Константинъ XI Палеслогъ 232.

Фердинандъ, калъпи за глинени релефи 183 сл.; находки 269; бр. статуя на Приапъ 271.

фибула, римска отъ Малка Верея 206.

Франга, християнска гробница 251; саркофагъ християнски 250; църква въ мѣстността Караачъ Теке 250.

Хера, калъпъ за оброченъ релефъ отъ Фердинандъ 188; оброчна плочка на Зевсъ и Х. отъ Басарбово 276; оброчна плочка отъ Татаревѣ 216.

Хераклея Понтийска 10.

Херакълъ, калъпъ за оброченъ релефъ отъ Фердинандъ 184.

Хермесъ, бронзова статуя отъ Малка Верея 205; калъпъ за оброченъ релефъ отъ Фердинандъ 183.

Хигия, калъпъ за оброченъ релефъ отъ Фердинандъ 185; оброчна плочка отъ Мало-Конаре 54.

хипокаустумъ въ Варна 224.

Хисаря, постройка 279.

храмъ на Сераписъ въ София 218.

Црънча, старохристиянска базилика 279; градище 280; византийски монети 280.

църква, дворцова въ Плиска 70; църква въ Дяково 208; въ Франга 250.

чаша глинена съ фирнисъ отъ Сърневецъ 65. Чирпанъ, оброчна плочка на Диониса 279.

Чоба, варварски монети 285.

Шини на колесница отъ Брѣстовица 193.

Юзда желѣзна отъ Брѣстовица 193; отъ Крива бара 275.

Эпиграфски показалецъ

Гръцки надписи

Мѣстонаходище

Варна 9 сл.

Гаганица 268.

Горна Джумая 280.

Дупнишко 231.

Марково 277.

Нова Загора 237.

Плиска 84.

Роякъ 56.

София 261.

Стара Загора 234, 236, 237.

Татаревѣ 216.

Имена и нѣща

*Αγαθήνωρ 15, 17, 19, 23, 35, 42; *Α. *Αρτεμιδώρου 17.

*Αγάθιος 14.

*Αγουστος, (μήν) 29.

*Αδύς *Ηρακλέωνος *Ηρακλεώτης 9.

*Αθανάσιος Μαρκελίνος 26.

*Αθηναί 16.

Αἰαντίδης 37; Α. Μενάνδρου 11.

*Αλέξανδρος 17.

*Αμα Ξενάνδρου 10.

*Αμασιανίς 33.

*Αρύντωρ 17, 21; *Α. *Αγαθήνωρος 35; *Α. Νουμηίου 17.

*Αναίς *Ασκληπιάδου 33.

*Ανδρόνικος πρωτοσπαθάριος καὶ στρατηγὸς τοῦ Μεγάλου Πρεσβυλάβου 170.

*Αννεί 37.

*Ανω *Αγαθήνωρος 17.

*Αντίπατρος 37.

Ἀντιφίλος 10, 33; Ἀ. Ἀρτεμιδώρου 22.
 Ἀντώνιος κύριος 176.
 ἀπελεύθερος 12, 14.
 Ἀπελλᾶς 14; Ἀ. Ζηνίδου 41.
 Ἀπολλόδορος 19.
 Ἀπολλωνίδης 14.
 Ἀπολλώνιος 9, 15, 39; Ἀ. Σιμο . . . 13.
 Ἀπόστολος 27.
 Ἀπρίλιος, (μῆν) 26.
 Ἀπρία 32; Ἀ. Ἀγαθήνορος 42; Ἀ. Ἀρτεμιδώρου 11.
 Ἀρέτη Ἑλληνος 17.
 Ἀριστοκλῆς Ἀντιφίλου νεώτερος 10.
 Ἀρκαζος 27.
 Ἀρτέμεις 269.
 Ἀρτεμιδώρος 11, 12, 13, 15, 17, 19, 22, 23, 37, 42, 44, 45; Ἀ. Αἰαντίδου 11.
 ἀρχιερεῖα 19.
 ἀρχιερεὺς 16; ἀ. δι' ἑπλων 238.
 Ἀσιανός 26.
 Ἀσκληπιᾶδης 33.
 Ἀσσει, Ἀρτεμιδώρου 23.
 Αἰολοῦζενις Ἑπτατράλεος 56.
 Αὐρήλιος 261.
 Αὐτοκράτης 15.
 αὐτοκράτορες Π. Δικίνιος Οὐαλεριανός καὶ Γαλληνός καὶ Οὐαλεριανός 277.
 Ἀφρία Ἀρτεμιδώρου 12.
 Βάσσα 28.
 Βάσσοι 216.
 βεστίτωρ βασιλικός 175.
 Βιάρτης Σκέλης 237.
 Βίβος 261.
 βουλή καὶ δῆμος 261.
 Γαῖος Σούσας 39.
 Γαλληνός αὐτοκράτωρ 277.
 Γεωργιανός 27.
 Γεωργία 25.
 Γλαύκιος 10.
 Δαμιανή 30.
 Δαμηανός 175.
 Δημήτριος Ἀρτεμιδώρου 15.
 δῆμος, 261.
 Διμήτωρ καὶ Διόνυσος 234.
 Διον . . . 43.
 Διονύσιος 10, 11, 32, 40; Δ. Ἀγαθήνορος 19; Δ. Διονυσίου ὁ καὶ Πείπης 11; Δ. Κρατι 32.
 Διόνυσος 237; Δ., Διμήτωρ καὶ 234.
 Δίων 12.
 Δομνηνός 25.
 Δούκας 170.
 εἰρηγάρχης 20.
 Ἐκατόδορος Ζωπύρου 19.
 Ἑλλην 17, 21, 43; Ἑ. Ἀγαθήνορος 17.
 Ἑλπίς Ἀγαθίου 14.
 ἑπαρχος τοῦ ἱεροῦ πραιτωρίου 236.
 ἐπήκοος Ζεὺς 216; ἑ. Ἡρα 216.
 Ἑπιπτάς 217.
 Ἑπτάτραλις 56.
 Ἑρμάς 14.
 Ἑρμάφιλος 42.
 Ἑρμόφιλος 44.
 Ἑστιαῖος 14, 22; Ἑ. Ἀπελλᾶ 14; Ἑ. Ἑστιαίου 14; Ἑ. Ζωτλου 16; Ἑ. Κούνουτος 17.

Εὐάριστος 44.
 Εὐβουλίδης 43.
 Εὐέλπιστος Κουάρτου Χαλκηδόνιος 33.
 εὐεργέτης 236.
 Εὐχίδης Δίωνος 12.
 εὐποσιάρχης 21, 22, 42, 45.
 Εὐσεβίος 22.
 Εὐφάνης Ζωπυρίωνος 21.
 Ζεινωπέρεις 43.
 Ζεὺς ἐπήκοος 216.
 Ζηνίδης 41.
 Ζήνιδος 40.
 Ζώτιος 16; Ζ. Ἀρτεμιδώρου 45.
 Ζωπυρ . . . 20.
 Ζωπυρίων 20, 21, 33.
 Ζώπυρος 19, 35.
 Ἡρα ἐπήκοος 216.
 Ἡρακλείδης Ἀπολλωνίδου 14.
 Ἡρακλέων 9.
 Ἡρακλεώτης 9.
 Ἡρακλιανός 236.
 Ἡρόσοδος 40.
 Ἡρώς 56; Ἡ. νέος 40.
 Θαδο . . . 42.
 Θεόδωρος βασιλικὸς πρωτοσπαθᾶριος ὁ Κασταμονίτης 177.
 Θεσσαλός 41.
 Θεόδουλος 26.
 Θομάς 174.
 Ἰάδων Ἀρτεμιδώρου 11.
 Ἰαθις Κόνωνος 40.
 Ἰανουάριος, (μῆν) 27.
 ἰερεῖα 42.
 ἰερεὺς 42.
 Ἰερώνυμος 21.
 Ἰοσεβίς Κεθαρούθιον 25.
 Ἰωάννα 26.
 Ἰωάννης 24.
 Ἰωάννης 30.
 Καλλίκομος Μητροδώρου 21.
 Καλοκύριος πρωτοσπαθᾶριος καὶ κλισουριάρχης ὁ Σαρακινόπουλος 172.
 Κάρελλος 24, 26.
 Καρίδαβα 33.
 Κασταμονίτης 177.
 Κεθαρούθιον 25.
 Κηρωφός 30.
 κλισουριάρχης 172.
 Κλύτη Ἀπολλωνίου 9.
 Κόρανος 15.
 Κόνων 22, 40.
 Κουάρτης 33.
 Κούνουτος 17.
 κρηπίς 281.
 Κυπρογενής 235.
 κύριος Ἀντώνιος.
 Κωνσταντῖνος πατρικίος βασιλικὸς πρωτοσπαθᾶριος καὶ σακελλάριος 178.
 λαύρα 176.
 Λικινός, II. 277.
 Λουκιανός Λουκίου 280.
 Λούκιος 280; Λ. Εὐαρίστου 44.

Μακοῦ Ἀμύντορος 17, 21.
 Μάμα 41; Μ. Ἀντιπάτρου 37.
 Μάμας Ζωπύρου 35.
 Μαρία 24.
 Μαρκελίνος 26.
 Μαρκιανοπολεῖται 277.
 Μάρτιος, (μὴν) 25.
 Μεγάλος Πρεσβυτάβιος 170.
 Μεδιάτης 23.
 Μέμνων Ἀλεξάνδρου 17.
 Μένανδρος 11; Μ. Ἀρτεμιδώρου 42; Μ. Διονυσίου 40.
 Μενεσθεὺς Ἀρτεμιδώρου 22.
 Μένιππος 43.
 Μεστικέντιος 231.
 Μητρόδωρος 15, 21.
 μονεμαχία 17.
 Μόσχος Ἀρτεμιδώρου 42.
 Μουκιανός 236.

ναύκληρος 26.
 νεωκόρος 216, 237.
 Νουμήνιος 17, 21; Ν. Ἀγαθήνωρος 15; Ν. Διονυσίου
 νεώτερος τοῦ Γλαυκίου 10.
 Νύμφαι 235.

Ξένανδρος 10, 39.
 Ξενόδοχος 175.
 Ξένων 11, 42; Ξ. Ἀρτεμιδώρου 37; Ξ. Ἑστιαίου 22;
 Ξ. Πόσιος 36.

Ὄξυχόλιος ναύκληρος Ἀσιανός Πηλαεΐτης 26.
 Ὄξυχώλιος Θεόδουλος 26.
 ὀργεῶνες 237.
 Ὀργίλιος 26.
 Οὐαλεριανός νέος καίσαρος 277.
 Οὐίρδιος Βάσσος, Π. 216.
 Οὐόλκεια Πρόκλα 261.

πανηγυριάρχης 21.
 Παρμενίων Αἰαντίδου 37.
 πατρίκιος 178.
 Πεία Ἀπολλοδώρου 19.
 Πείπης 11.
 Πηλαεΐτης 26.
 πόλις Μαρκιανοπολεῖται 277.
 ποντάρχης 19, 31.
 Πόπα Κοιράνου Αὐτοκράτου 15.
 Πόπλιος Οὐίρδιος Βάσσος 216.
 Ποσειδών 13.
 Πόσιος 36.
 Πόσιος 12.
 πουλσάτωρ 217.
 πραιτώριον 236.
 πριμικήριος 29.
 Πρόκλα 261.
 Προμαθίων Ξένωνος 11.
 Πρωταγόρας Ἱερωνίου 34.
 πρωτοσπαθάριος 170, 172; Π. βασιλικός 174, 177, 178.

Ῥεπάρατος 27.
 Ῥούφος 9.

Σαβίνος 23.
 σακελάριος 178.
 Σαρακινόπουλος 173.
 Σείμη Ἀγαθήνωρος τοῦ Ἀπολλωνίου 15.
 σειτάρχης 31.

Σιμάκων Μητροδώρου 15.
 Σιμο. . . 13.
 Σκέλης 237.
 Σκοῦρι 25.
 σκρινάριος 25, 27.
 Σουλπίκιος Φαρσούλγιος 40.
 Σοθσας 39.
 Σοφία 25.
 Στέφανος, ἅγιος 179.
 στρατηγός 170.
 Στρατίγιος 28.
 Σωκράτης Διονυσίου 33; Σ. Πόσιος 12.
 Σώτηρ 37.

Τουτουδω Σωτήρος 37.
 Τρυφῶσα Ξενάνδρου 39.
 Τωμίων 42.

Φαίνιππος ὁ Ἀπολλοφάνης 10.
 Φαρσούλγιος 40.
 Φλάβιος Ἀρτεμιδώρος 13.

Χαλκηδόνιος 33.
 Χάρεις 234.
 Χρήστη Χρύσανος 10.
 Χρύσιν Ῥούφου 9.
 Χρύσων 10, 16.

Ῥωνρηίς 29.

Латински надписи

Мѣстонаходище

Арчаръ 273.
 Басарбово 276.
 Карансень 276.
 Митровци 271.
 Фердинандъ 269, 270.

Имена и нѣща

Aelius Clemens, P. 271; A. Gerrus, P. 276.
 A. Severus 270.
 Arruntius 273.
 Aurelia Rufina 271.
 beneficiarius consularis 271.
 Bithis 271.
 centurio 270.
 classis, 2, 3.
 colonia Ratiaria 273.
 decurio 273.
 Diana 272.
 Eptenis 271.
 Euselius 2.
 Flavius Arruntius 273.
 Germanus 272.
 Gerrus 276.
 Herenia Secunda 272.
 Herennius Germanus L. 272.

- Julianus 276.
Iulius Iulianus 276.
Iuno 276.
Jupitter Optimus Maximus 276.
legio I Italica 271, 276; l. IV P. F. 272; l. XI
Claudia 270;
Lucius Herenius Germanus 272.
Muko Eptenis 271.
Papiria 273.
Publius Aelius Clemens 271; P. Aelius Gerrus 276.
Ratiaria 273.
Rufina 271.
Secunda 272.
Severus 270.
Silvanus Sanctus 270.
Titus Flavius T. f. Papiria Arruntius 273; T. Zimius Bithi 271.
Zimius 271.
-

XX Отчетъ

на Българския археологически институтъ за 1940/41 г.

Презъ отчетната година въ института се състояха седемъ редовни заседания и шестъ заседания на управителния съветъ.

Въ редовнитъ заседания бѣха прочетени и разисквани следнитъ доклади:

Василъ Миковъ (действителенъ членъ): Разкопки въ селищната могила до с. Юнацитъ (Пазарджишко).

Фридрихъ Герке (действителенъ членъ): 1) Христосъ - Императоръ и 2) Произходъ на Христовия идеалъ въ европейското изкуство. Проф. Фр. Герке прочете и двата доклада като гостъ на института. Заседанията се състояха предъ многобройна публика въ аудитория № 14 на Университета и въ голѣмия салонъ на Академията на наукитъ.

Дим. П. Димитровъ (дописенъ членъ): Античниятъ портретъ въ Македония.

Карлъ Шнайдеръ (действителенъ членъ): Археология и религиозна история на елинизма. Проф. К. Шнайдеръ прочете доклада си като гостъ на института предъ многобройна публика въ аудитория № 14 на Университета.

Г. И. Кацаровъ (действителенъ членъ): Единъ релефъ на триглавъ тракийски конникъ.

Д. П. Димитровъ (дописенъ членъ): Римскиятъ надгробенъ медалионъ отъ долината на Струма.

Презъ отчетната година се отпечатаха следнитъ институтски издания:

1. Известия на Българския археологически институтъ, томъ XIII (1939), отпечатанъ въ Държавната печатница въ 800 броя на българска илюстрационна хартия. Книгата е посветена на Р. Поповъ. Тя обема 25 печатни коли и съдържа статии отъ Д. П. Димитровъ, К. Шкорпилъ, Н. Вуличъ, Д. Дечевъ, Арифъ Мюфидъ Манселъ, В. Миковъ, Кр. Миятевъ, Ник. Мавродиновъ, Г. п. Аяновъ и Т. Герасимовъ. Освенъ това сж помѣстени археологически вести, оценки на книги и отчетъ на Института за 1939 г. По технически причини въ този томъ не можа да се отпечати указателъ и библиография. Тѣ ще бждатъ помѣстени въ следващия томъ. Книгата е илюстрирана съ 371 образа въ текста.

2. Dimitre Tsontcheff, Le sanctuaire thrace de Batkun. Тази книга излиза като втори томъ на „Материали за историята на Пловдивската област“. Отпечата се въ 500 броя въ Държавната печатница съ срѣдства отъ фонда „Пловдивска област“, като се заплати само хартията (българска илюстрационна).

Презъ дветѣ отчетни години 1940 и 1941 въ библиотеката на института постѣпиха 175 тома списания, отъ които 147 тома на разни чужди езици и 28 тома на български езикъ. Отъ тѣхъ сж заплатени само 15 списания на чужди езици и 2 на български езикъ. Всички останали сж получени въ замѣна съ институтскитъ „Известия“. Освенъ това

постъпиха 283 книги, отъ които 108 купени, 13 даромъ и останалитѣ въ замѣна. Общо въ библиотеката постъпиха 458 нови съчинения срещу 384 презъ по-раншната година. Въ края на годината библиотеката броеше 10715 съчинения срещу 10257 презъ 1939 година. Всички отъ новопридобититѣ книги сж подвързани, инвентаризирани и съответно подредени въ библиотеката.

Освенъ раздѣлната на книги и списания, която институтътъ е установилъ съ срѣдно-и западноевропейски и американски институти, презъ отчетната година влѣзохме въ връзка и уговорихме раздѣна на книги още и съ Всесоюзная библиотека имени В. И. Ленина въ Москва и съ Библиотека Украинской Акад. наукъ въ Киевъ, отъ които получихме 36 книги.

Презъ 1940/41 година се извършиха следнитѣ проучвания:

1. Съ срѣдства на фонда „Пловдивска област“:
 - а) В. Миковъ направи разкопки въ селата Хвойна, Орѣхово и Павелско (Асеновградско).
 - б) Д. Цончевъ състави археологическа карта на мѣстността, която обхваща селата Пждарско, Борецъ, Стрелци, Върбенъ, Сърнегоръ, Исакфаково, Отецъ Паисиево и Сухоземъ (Пловдивско).
 - в) Д. Цончевъ проучи римския пжтъ, който минава презъ землищата на Чоба, Брѣзово, Отецъ Кирилово, Борецъ, Стрелци, Сухоземъ, Бегово, Ив. Вазовъ и Хисаря.
 - г) Д. Цончевъ започна разкопаване на една голѣма могила при с. Стрелци, което не е още завършено.
 - д) По указание на арх. Хр. Пѣевъ се направиха копия на декоративни стенописи въ стари пловдивски кжщи, фотоснимки и архитектурни чертежи.
 - е) Д. Цончевъ разкопа едно светилище на Асклепий при с. Баткунъ (Пазарджишко).
 - ж) Ив. Велковъ и П. Делирадевъ продължиха проучването на римския пжтъ въ Пазарджишко.

2. Отъ фонда „Българска история и археология“ бѣха подпомогнати:

- а) В. Миковъ съ 3000 лв., за да проучи предисторическитѣ материали въ провинциалнитѣ музейни сбирки въ връзка съ готвената отъ него книга върху предисторията на България.

3. Отъ фонда „История на София“ се отпуснаха 5000 лева на Михаилъ Ковачевъ, за да се покриятъ разноскитѣ по изработване на цвѣтнитѣ таблици, приложени къмъ книгата му „Драгалевския манастиръ Св. Богородица“.

Комитетътъ на тоя фондъ бѣ попълненъ съ Д-ръ Ив. Велковъ, посоченъ отъ управителния съветъ на института, съгласно съ устава на фонда.

Споредъ бюджета за 1940 г. приходитѣ на Института трѣбваше да възлѣзатъ на 468,000 лв., а въ сжщностъ постъпиха 441,749 лв. или съ 26,251 лв. въ по-малко. Отдѣлнитѣ пера на постъпленията сж следнитѣ:

	Предвидени	Постъпили
Помощи отъ държавата	350 000	350 000
Членски вноски	38 000	32 067
Приходъ отъ книги	30 000	7 481
Лихви, наеми и случайни приходи. .	50 000	52 201
	468 000	441 749

Приходътъ въ по-малко отъ членски вноски — 5933 лв. въ сравнение съ 1939 г. се обяснява съ това, че мнозина отъ спомагателнитѣ членове сж се отказали отъ членство. Въ сравнение съ миналата година приходътъ отъ продажба на книги е доста намалѣлъ поради слабото търсене на институтскитѣ издания въ чужбина и у насъ поради войната.

Презъ отчетната година имаме увеличение на прихода отъ лихви, наеми и случайни приходи. Отъ институтскитѣ издания сж продадени общо 92 книги. Най-много сж продадени:

Известия XII, св. 2	19 бр.
Материали за историята на София XI	20 бр.
Ръководство за разкопки	12 бр.
и отъ други издания — по 1 до 5 броя.	

Разходитъ на института за 1940 г. бѣха опредѣлени на 468,000 лв., но се похарчиха въ сѣщностъ 441,749 лв. или съ 26,251 лв. въ по-малко. Разходитъ се разпредѣлятъ така:

	Предвидено	Изразходвано
Издания	135 000	101 578
Библиотека	100 000	89 335
Заплати и възнаграждения	80 000	84 720
Канцеларски	30 000	29 987
Отопление и освѣтление	12 000	12 493
Покъщнина, ремонтъ	30 000	39 757
Погашение на дългове	81 000	83 879
	468 000	441 749

Както се вижда отъ тая равномѣтка, разходътъ намалява предвидената по бюджета сума съ 26,251 лв. Въ нѣкои пера на разходния бюджетъ сѣ направени икономии (издания — 33,422 лв.; библиотека — 10,665 лв.; канцеларски 13 лв.), а въ други има преразходи (заплати и възнаграждения — 4720 лв.; отопление и освѣтление — 493 лв.; покъщнина, ремонтъ — 9,757 лв.). Погашение на дългове се направи съ 2,879 лв. въ повече отъ предвиденото, като значителна сума (83,879 лв.) биде отдѣлена за погашение на институтския дългъ къмъ разнитѣ фондове, вложени въ сградата на института. Този дългъ спадна въ края на 1940 г. отъ 481,305 лв. на 397,426 лв..

Фондътъ „Българска история и археология“ се увеличи презъ отчетната година само отъ лихви съ 48,149 лв., отъ които е изразходвано за изучаване на предисторически селища въ България отъ В. Миковъ 3,000 лв. Поради това къмъ 31. XII. 1940 г. фондътъ възлизаше на 847,625 лв.

Въ фондъ „История на София“ постъпиха следнитѣ суми: отъ продажба на издания 1125 лв.; отъ лихви 747 лв. или всичко 1872 лв. Изразходвани суми отъ тоя фондъ: за хартия на кн. XI 16,190 лв., хонорари за написване и редактиране на кн. XI 29,265 лв.; поща и помощъ за проучване на римския пѣтъ (Ив. Велковъ) 3748 лв.; разноски за снимане на иконитѣ въ Драгалевския манастиръ 5050 лв.; рецензиране труда на П. Диневъ 200 лв.; за реставриране на църквата Св. Георги 29,990 лв. или всичко 84,443 лв. Наличността на фонда къмъ 31. XII. 1940 г. бѣще 41,209 лв.

Въ фонда „Ив. Д. Буровъ“ сѣ постъпили отъ продажба на книги 108 лв. и отъ застрахователно дружество „България“ по случай смъртъта на Ив. Д. Буровъ 20,000 лв. или всичко приходъ 20,108 лв. Съ това фондътъ нарастна въ края на годината на 54,773 лв.

Въ фонда „Елисавета Д. Филова“ постъпиха отъ лихви 2770 лв. Наличностъ къмъ 31. XII. 1940 г. — 58,164 лв.

Фондътъ „Проф. Б. Филовъ“, основанъ отъ покойния благодетеленъ членъ проф. В. Молловъ, се увеличи само отъ лихви съ 2951 лв., съ които той възлѣзе въ края на годината на 61,980 лв.

Въ фонда „Пловдивска областъ“ постъпиха въ течение на годината отъ вноски на общинитѣ 131,708 лв.; отъ лихви 8557 лв. и отъ продажба на издания 119 лв. или всичко 140,384 лв. Презъ сѣщото време бѣха изразходвани за разкопки и проучвания 66,956 лв. Наличностъ на фонда къмъ 31. XII. 1940 г. 623,228 лв.

Въ фонда „Хараланъ Ангеловъ“ постъпиха въ течение на 1940 г. отъ лихви и вноски срещу полици 6892 лв., съ които фондътъ се увеличи на 83,197 лв.

Фондътъ „Тома Василевъ“, вложенъ като дългосроченъ влогъ въ Б. З. К. Б. възлиза на 49,950 лв.

Презъ изтеклата 1940 година станаха следнитѣ промѣни въ личния съставъ на института:

Съ писмо огъ 27. II. 1940 г. досегашниятъ многозаслужилъ директоръ проф. Б. Фировъ си подаде оставката и остана само като членъ въ управителния съветъ. На негово мѣсто управителниятъ съветъ на института избра въ заседанието си на 4 мартъ 1940 г. проф. Г. И. Кацаровъ. Въ сѣщото заседание управителниятъ съветъ назначи своя секретаръ Кр. Миятевъ за редакторъ на „Известията на института“ и на всички институтски издания.

Въ течение на годината бѣха избрани следнитѣ нови членове на института:

Действителни: Проф. Д-ръ Фридрихъ Герке — Берлинъ; Проф. Д-ръ Карлъ Шнайдеръ — Кьонигсбергъ; Д-ръ Хр. М. Дановъ — София и Димитъръ П. Димитровъ — София.

Дописни: В. Атанасовъ — Видинъ; Д-ръ П. Кърджиевъ — Ломъ; Д. Чорбалжийски — Казанлъкъ; Г. п. Аяновъ — Бургасъ; П. Воденичаровъ — Бургасъ; Ат. Караивановъ — Карнобатъ; Асенъ Меджидиевъ — Дупница; К. Н. Христовичъ — Пазарджикъ; Ст. Стефановъ — Свищовъ; С. И. Покровски — Варна; Дечко Симеоновъ — Шуменъ; Арх. П. Карасимеоновъ — София; Арх. Хр. Пѣевъ — Пловдивъ; Асенъ Василиевъ — София; П. Диневъ — София; М. х. Недѣлчевъ — Ловечъ; Ив. Дановъ — Плѣвенъ; Хр. Райковъ — Ст. Загора; Н. Ст. Койчевъ — Нова Загора; Арифъ М. Манселъ — Цариградъ; Сава Н. Ивановъ — София; Борисъ Геровъ — София; Антонио Фрова — София.

Въ края на 1940 г. институтътъ броеше 12 почетни, 59 действителни, 56 дописни, 1 благодетеленъ, 7 дарители и 178 спомагателни членове или всичко 313 членове.

Презъ сѣщото време институтътъ има нещастieto да загуби следнитѣ свои членове: С. С. Бобчевъ, Р. Поповъ, Д. Мариновъ, В. Pick, R. Cagnat.

Директоръ: (п) Г. И. Кацаровъ

Секретаръ: (п). Кр. Миятевъ

Членове: { (п) Б. Фировъ
(п) Иорд. Ивановъ
(п) Ив. Велковъ

Бюджетъ за 1941 година

ПРИХОДЪ

	Наименование	Предвидени за 1940 г.	Постъпили презъ 1940 г.	Предвиждатъ се за 1941 г.
		лева	лева	лева
1	Помощи отъ държавата	350 000	350 000	500 000
2	Членски вноски	38 000	32 067	30 000
3	Приходъ отъ книги	30 000	7 481	12 000
4	Лихви, наеми и случайни	50 000	52 201	122 000
	Всичко . .	468 000	441 749	664 000

РАЗХОДЪ

	Наименование	Предвидени за 1940 г.	Разходвани презъ 1940 г.	Предвиждатъ се за 1941 г.
		лева	лева	лева
1	Издания	135 000	101 578	77 000
2	Библиотека	100 000	89 335	70 000
3	Заплати и възнаграждения	80 000	84 720	107 987
4	Канцеларски	30 000	29 987	33 726
5	Отопление и освѣтление	12 000	12 493	15 000
6	Покъщнина, ремонтъ	30 000	39 757	50 000
7	Погашение на дългове	81 000	83 879	294 000
8	Лихви, наеми и ипотека	—	—	16 287
	Всичко . .	468 000	441 749	664 000

Докладъ на провѣрителитѣ

до XX общо събрание на Българския археологически институтъ

Господа,

При провѣрките, които направихме по книгитѣ на института намѣрихме, че всички приходи и разходи презъ изтеклата 1940 год. сж записани и оправдани съ надлежни документи.

Годишната равномѣтка на института и фондоветѣ, сжщо и прихода-разходната мѣтка сж редовно съставени и споредъ счетоводнитѣ книги въ края на 1940 год. положението на мѣтките е следното:

Годишна равномѣтка за 1940 год.

Д а д а в а

№		лева
1	Каса	56 791
2	Българска Търговска Банка, текуща мѣтка	232 740
3	Българска Търговска Банка, титри	20 000
4	Българска Земедѣлска и Кооп. Банка	
	Фондова мѣтка	2 958
	Срочни свидетелства	450 000
	Фондъ „История на София“	44 447
	Фондъ „Пловдивска областъ“	615 721
5	Консигнационни мѣтки	31 830
6	Дѣлгъ срещу недвижими имоти	397 426
	Всичко . .	1 851 913

Д а в з е м а

№		лева
1	Фондъ „Българска история“	847 625
2	„История на София“	41 209
3	„Иванъ Д. Буровъ“	54 773
4	„Проф. Б. Филовъ“	61 980
5	„Ел. Д. Филова“	58 164
6	„Пловдивска областъ“	623 228
7	„Хар. Ангеловъ“	83 154
8	„Т. Василевъ“	49 950
9	Книги въ консигнация	31 830
	Всичко . .	1 851 913

Приходо-разходна сметка за 1940 год.

П р и х о д ъ

№		лева
1	Помощи отъ държавата и др.	350 000
2	Членски вноски	32 067
3	Продажба на издания	7 481
4	Лихви, наеми, случайни приходи	52 201
	Всичко . .	441 749

Р а з х о д ъ

№		лева
1	Издания	101 578
2	Библиотека	89 335
3	Заплати и възнаграждения	84 720
4	Канцеларски	29 987
5	Отопление и освѣтление	12 493
6	Покъщина, ремонтъ	39 757
7	Погашение на дълговетъ	83 879
	Всичко . .	441 749

Провѣрихме сжщо така и инвентарнитѣ книги на института, покъщината и изданията, които се оказаха редовно водени и се констатира, че всички вещи сж на лице.

Институтътъ има следнитѣ имоти:

1. Библиотека, за която е изразходвано отъ основаването на института до края на 1940 год. 1 591 551 лв.
2. Покъщина 175 212 лв.
3. Недвижими имоти 2 062 000 лв.
4. Печатни издания на бившето Археологическо д-во и института:

ИЗДАНИЯ				На лице на 1. I. 1940 г.	Прода- дени	Подарени	Купени	На лице на 31. XII. 1940 г.
Известия на Археол. д-во	т. 1	.	.	8	—	—	2	10
" " " "	т. 2 св. 1	.	.	35	—	—	—	35
" " " "	т. 2 св. 2	.	.	—	—	—	3	3
" " " "	т. 3 св. 1	.	.	35	—	—	—	35
" " " "	т. 3 св. 2	.	.	11	—	—	—	11
" " " "	т. 4	.	.	64	1	1	—	62
" " " "	т. 5	.	.	138	—	—	—	138
" " " "	т. 6	.	.	154	1	1	—	152
" " " "	т. 7	.	.	130	—	—	—	130
Известия на Археол. институтъ	т. 1 св. 1	.	.	8	—	—	—	8
" " " "	т. 1 св. 2	.	.	35	—	2	—	33
" " " "	т. 2	.	.	30	—	1	—	29
" " " "	т. 3	.	.	15	—	—	—	15
" " " "	т. 4	.	.	8	—	—	1	9
" " " "	т. 5	.	.	107	—	4	—	103
" " " "	т. 6	.	.	86	—	4	—	82
" " " "	т. 7	.	.	145	—	4	—	141
" " " "	т. 8	.	.	84	—	6	—	78
" " " "	т. 9	.	.	133	—	11	—	122
" " " "	т. 10	.	.	165	2	13	—	150
" " " "	т. 11 св. 1	.	.	226	2	10	—	214
" " " "	т. 11 св. 2	.	.	260	2	10	—	248
" " " "	т. 12 св. 1	.	.	282	—	48	—	234
" " " "	т. 12 св. 2	.	.	800	19	448	—	333
Указател 1934 год.				296	1	—	—	295
Материали за историята на София	кн. 1	.	.	9	—	—	—	9
" " " "	кн. 2	.	.	21	1	—	—	20
" " " "	кн. 3	.	.	45	1	—	—	44
" " " "	кп. 4	.	.	21	1	1	—	19
" " " "	кн. 5	.	.	205	—	2	—	203
" " " "	кн. 6	.	.	91	—	2	—	89
" " " "	кн. 7	.	.	28	1	3	—	24
" " " "	кн. 8	.	.	313	4	4	—	305
" " " "	кн. 9	.	.	299	1	3	—	295
" " " "	кн. 10	.	.	322	—	8	—	314
" " " "	кн. 11	.	.	500	20	251	—	229
Юбилейна книга на гр София				571	—	—	—	571
Ръководство за разкопки				747	12	3	—	732
Боянската църква				5	—	1	—	4
Месемврийски църкви				86	1	3	—	82
Лондонското евангелие				137	2	4	—	131
България въ древността				16	1	—	—	15
Култура и животъ на предисторическия човѣкъ въ България	кн. 1	.	.	40	5	1	—	34
" " " "	кн. 2	.	.	418	3	1	—	414
Монетни изображения отъ римската епоха				51	2	1	—	48
Дуванлий				116	—	—	—	116
Дуванлий (нѣмско издание)				244	5	1	—	238
Die Münzen von Pautalia				50	—	—	—	50
Преславската керамика				259	2	7	—	250
Старобългарско изкуство				27	2	1	—	24
Всичко				7 876	92	860	6	6 939
Издания, откупени отъ института:								
Икономическото минало на София				40	—	—	—	40
Християнството на Балканския полуостровъ				5	—	—	—	5
Приносъ къмъ промишлената история на София				20	—	—	—	20
История на българския народъ				3	—	—	—	3
Възраждане на българския народъ				6	—	—	—	6
Театъръ				5	—	—	—	5
Всичко				79	—	—	—	79

София, 15. IV. 1941 год.

 Провѣрители: { (п) Ив. Василевъ
 (п) Я. Годоровъ
 (п) Т. Герасимовъ

XXI Отчетъ

на Българския археологически институтъ за 1941 г.

Презъ отчетната 1941 година въ института се състояха едно годишно, две редовни и три извънредни заседания на членоветъ. Управителниятъ съветъ е ималъ единадесетъ заседания.

На годишното събрание управителниятъ съветъ даде отчетъ за дѣлата и смѣтките на института за изтеклата година. Въ сѣщото заседание се избра за нови три години стариятъ управителенъ съветъ, който се конституира съ директоръ проф. Г. И. Кацаровъ, секретаръ Д-ръ Кр. Миятевъ и членове: проф. Б. Филловъ, проф. Йорд. Ивановъ и Д-ръ Ив. Велковъ. На годишното събрание се приеха предложенитъ измѣнения на институтския уставъ и правилникъ. Новиятъ уставъ и правилникъ сж вече утвърдени отъ г-на Министра на народното просвѣщение съ заповѣдь № 314 отъ 5 февруарий 1942 г.

Въ заседанията на института бѣха прочетени и разисквани следнитъ доклади:

1. Кр. Миятевъ (действителенъ членъ): Дворцитъ на Крума и Омуртага въ Плиска.
2. Куртъ Бителъ (като гостъ на института): Културни връзки между Мала Азия и Балканския полуостровъ въ предисторическо време съ особенъ огледъ къмъ новитъ разкопки въ Св. Кирилово.

3. Антонио Фрова (дописенъ членъ): Разкопките на италианската археологическа мисия въ Ескусъ.

4. Кр. Миятевъ (действителенъ членъ): Една новооткрита църковна старина въ Търново.

5. Д. П. Димитровъ (действителенъ членъ): Археологически успоредици.

6. Ив. Велковъ (действителенъ членъ): Релиефъ на тракийски конникъ върху Омуртагова колона.

7. Ив. Дуйчевъ (действителенъ членъ): Приноси къмъ историята на Иванъ Асенъ II.

Презъ отчетната година се започна печатането на XIV т. на Известията и книгата на А. Протичъ, Иконография и византийско изкуство (на нѣмски езикъ). И тази година печатането на институтскитъ издания се отдаде на Държавната печатница, която, съгласно специална бележка въ бюджета на държавата, ги печата безплатно. Институтътъ плаща само хартията. Поради претрупанность на печатницата съ държавни поръчки печатането на институтскитъ книги върви бавно и затова никоя отъ тѣхъ не е още готова.

Презъ 1941 г. въ библиотеката на института постъпиха 85 тома списания, отъ които 69 на разни чужди езици и 16 на български езикъ. Отъ тѣхъ сж заплатени само 11 списания на чужди езици и 2 на български езикъ. Всички останали сж получени въ замѣна съ институтскитъ „Известия“. Освенъ това постъпиха 217 книги (съчинения), отъ които 51 сж купени, 11 подарени и останалитъ сж получени въ замѣна. Въ края на годината библиотеката броеше 11,017 съчинения срещу 10,715 презъ 1940 година. Отъ 1 септемврий 1941 г. институтската библиотекъ се завежда отъ специаленъ библиотекаръ, комуто е дадена задача да я подреди и подобри съобразно съ правилата на модерното библиотечно дѣло.

Освенъ размѣната на книги и списания, които институтътъ е установилъ съ сръдно-и западноевропейски и американски институти, презъ отчетната година влѣзохме въ връзка и уговорихме размѣна на книги още съ: 1) Украинското дружество за културни връзки съ чужбина, 2) съ Дружеството за културни връзки между Съветска Русия и чужбина въ Москва и 3) съ Institut für Vor- und Frühgeschichte при Мюнхенския университетъ. Въ Киевъ и Москва изпратихме институтскитѣ издания още преди започването на германо-съветската война, но не ни е известно, дали сж получени.

Презъ отчетната година институтътъ раздаде следнитѣ помощи съ цель да се подкрепятъ научни работи и проучвания:

1. Д. П. Димитровъ: 2 000 лв. отъ фондъ Българска история и археология за проучване въ Македония и 938 лв. отъ фонда при Старозагорската областъ за проучвания въ Старозагорско.

2. Н. Мавродиновъ: 4 254 лв. за подпомагане написването на труда му върху Първобългарското изкуство, който ще се печати въ Берлинъ; 3 000 лв. за проучвания на старини зъ Будапещъ и 6 452 лв. за проучвания въ Македония. Всички суми сж отъ фондъ Българска история и археология.

3. Т. Герасимовъ: 2 500 лв. за проучвания въ Македония отъ фондъ Българска история и археология.

4. В. Миковъ: 3 000 лв. отъ фондъ Българска история и археология за проучвания въ Македония и 1 854 лв. отъ фонда при Старозагорска областъ за проучвания въ Старозагорско.

5. Вѣра Мавродинова: 3 000 лв. отъ фондъ Българска история и археология за проучване въ Македония.

6. Карло Йордановъ: 2 500 лв. отъ фондъ Българска история и археология за проучване въ Македония.

7. Кр. Миятевъ: 700 лв. отъ фондъ Българска история и археология за проучване въ Търновско.

8. Ас. Василиевъ: 3 000 лв. отъ фондъ Пловдивска областъ за проучвания на старитѣ пловдивски църкви.

9. Георги Михайловъ: 1 000 лв. отъ фондъ Пловдивска областъ за проучване на епиграфскитѣ паметници въ Пловдивския музей.

Ив. Дуйчевъ: 3 000 отъ фондъ Пловдивска областъ за исторически проучвания въ Чепинското корито.

Споредъ бюджета за 1941 г. приходитѣ на института трѣбваше да възлѣзатъ на 664 000 лв., а въ сжщностъ постѣжиха 612 508 лв. или съ 51 492 лв. въ по-малко. Отдѣлнитѣ пера на постѣпленията сж следнитѣ:

	Предвидени	Постѣпили
Помощи отъ държавата	500 000	500 000
Членски вноски	30 000	33 582
Приходъ отъ книги	12 000	13 630
Лихви, наеми и случайни приходи	122 000	65 296
	<u>664 000</u>	<u>612 508</u>

Приходътъ въ по-малко отъ лихви, наеми и случайни приходи 56 704 лв. се обяснява съ това, че отъ тази сума сж извадени лихвитѣ на фондоветѣ и ипотеката.

Презъ отчетната година имаме увеличение на прихода отъ членски вносъ и отъ продажба на книги. Отъ институтскитѣ издания сж продадени общо 113 книги. Най-много сж продадени:

Култура и животъ на предисторическия човѣкъ въ България	56 броя
Материали за историята на София, кн. XI	11 „
Преславската керамика	7 „
Материали за старата история на Пловдивъ	7 „
и отъ други издания отъ 1 до 4 броя.	

Разходитѣ на института за 1941 год. бѣха опредѣлени на 664 000 лв., но се похарчиха въ сжщност 612 508 лв. или съ 51 492 лв. въ по-малко. Разходитѣ се разпредѣлятъ така:

	Предвидено	Изразходвано
Издания	77 000	76 670
Библиотека	70 000	61 620
Заплати и възнаграждения	107 987	107 987
Канцеларски	33 726	30 142
Отопление и освѣтление	15 000	12 161
Покжщина и ремонтъ	50 000	34 809
Погашение на дългове	294 000	289 119
Лихви, наеми, ипотека и др.	16 287	
	664 000	612 508

Както се вижда съ тая равномѣтка, разходътъ намалява предвидената по бюджета сума съ 51 492 лв. Въ нѣкои пера на разходния бюджетъ сж направени икономии (издания — 330 лв.; библиотека — 8 380 лв.; канцеларски — 3 584 лв.; отопление и освѣтление — 2 839 лв.; покжщина и ремонтъ — 15 191 лв.). Погашение на дълговетѣ се направи съ 4 881 лв. въ по-малко отъ предвиденото, като значителна сума (289 119 лв.) биде отдѣлена за погашение на институтския дългъ къмъ разнитѣ фондове, вложени въ сградата на Института. Този дългъ спадна въ края на 1941 год. отъ 397 426 лв. на 108 307 лева.

Фондътъ „Българска история и археология“ се увеличи презъ отчетната година само отъ лихви съ 38 143 лв., отъ които е изразходвано като помощи за научни издирвания 27 406 лв. Поради това къмъ 31. XII. 1941 год. фондътъ възлизаше на 858 362 лв.

Въ фонда „История на София“ постжпиха следнитѣ суми: отъ продажба на книги 1 180 лв.; отъ лихви 440 лв. или всичко 1 620 лв. Наличността на фонда къмъ 31. XII. 1941 г. бѣше 42 829 лева.

Въ фонда „Ив. Д. Буровъ“ сж постжпили отъ продажба на книги 1 042 лева. Къмъ 31. XII. 1941 год. фондътъ възлизаше на 55 815 лева.

Въ фонда „Елисавета Д. Филова“ постжпиха отъ лихви 2 617 лв. Наличностъ къмъ 31. XII. 1941 год. — 60 781 лева.

Фондътъ „Проф. Б. Филовъ“, основанъ отъ покойния благодетеленъ членъ профъ В. Молловъ, се увеличи само отъ лихви съ 2 789 лв., съ които той възлѣзе въ края на годината на 64 769 лева.

Въ фонда „Пловдивска областъ“ постжпиха въ течение на годината отъ вноски на общинитѣ 131 057 лева; отъ лихви 8 717 лв. и отъ продажба на издания 1 043 лв. или всичко 140 817 лв. Презъ сжщото време бѣха изразходвани за разкопки и проучвания, за хартия, печатъ и хонораръ за книгата на Д. Цончевъ всичко 114 392 лева. Наличностъ на фонда къмъ 31. XII. 1941 год. 649 653 лева.

Въ фонда „Хараланъ Ангеловъ“ постжпиха въ течение на 1941 г. отъ лихви и вноски срещу полици 6 893 лева, съ които фондътъ се увеличи на 89 993 лева.

„Фондътъ „Тома Василевъ“, вложена като дългосроченъ влогъ въ Б. З. К. банка възлиза на 49 950 лв.

Въ течение на годината бѣха избрани следнитѣ нови членове на института:

Действителни: Д. Цончевъ, Пловдивъ; Д-ръ Ив. Дуйчевъ, София и Куртъ Бителъ, Цариградъ.

Дописни: Хербертъ Неселхауфъ, Берлинъ; Улрихъ Инстински, Берлинъ; Петъръ Братковъ, Пловдивъ; Фридрихъ Вилхелмъ Гьотертъ, Берлинъ и Георги Михайлопъ, София,

Въ края на 1941 год. институтътъ броеше 10 почетни, 62 действителни, 52 дописни 1 благодетеленъ, 7 дарители и 182 спомагателни членове или всичко 314 членове.

Презъ сжщото време институтътъ има нещастieto да загуби следнитъ свои членове : бившия почтенъ председател Ст. Омарчевски, почетния членъ Иосифъ Стриговски и дописния членъ В. Димовъ.

София, 14 февруарий 1942 год.

Директоръ: (п) Г. И. Кацаровъ

Секретаръ: (п) Кр. Миятевъ

Членове: { (п) Б. Ф и л о в ъ
(п) Й о р д. И в а н о в ъ
(п) И в. В е л к о в ъ

Бюджетъ за 1942 година

ПРИХОДЪ

	Наименование	Предвидени за 1941 г.	Постъпили презъ 1941 г.	Предвиждатъ се за 1942 г.
		лева	лева	лева
1	Помощи отъ държавата	500 000	500 000	450 000
2	Членски вноски	30 000	33 582	32 000
3	Приходъ отъ книги	12 000	13 630	13 000
4	Лихви, наеми и случайни	122 000	65 296	120 000
	Всичко . .	664 000	612 508	615 000

РАЗХОДЪ

	Наименование	Предвидени за 1941 г.	Разходвани презъ 1941 г.	Предвиждатъ се за 1942 г.
		лева	лева	лева
1	Издания	77 000	76 670	100 000
2	Библиотека	70 000	61 620	70 000
3	Заплати			105 000
4	Пенсионни вноски	107 987	107 987	21 160
5	Възнаграждения			44 532
6	Научни издирвания	—	—	35 000
7	Канцеларски, облъкло	33 726	30 142	37 000
8	Отопление и освѣтление	15 000	12 161	22 000
9	Покъщнина, поддържане на помѣщението, за- страховка	50 000	34 809	37 623
10	Лихви и погашения	310 287	289 119	141 885
	Всичко . .	664 000	612 508	615 000

Докладъ на провѣрителитѣ

до XXI годишно събрание на Българския археологически институтъ

Господа,

При провѣрkitѣ, които направихме по книгитѣ на института намѣрихме, че всички приходи и разходи презъ изтеклата 1941 год. сж записани и оправдани съ надлежни документи.

Годишната равномѣтка на института и фондоветѣ сжщо и прихода-разходната мѣтка сж редовно съставени и споредъ счетоводнитѣ книги въ края на 1941 год. положението на мѣткитѣ е следното:

ДА ДАВА		ГОДИШНА РАВНОМѢТКА ЗА 1941 ГОДИНА		ДА ВЗЕМА	
	лева		лева		лева
1. Каса	2 917	1. Фондъ „Българска история“	858 362		
2. Българска Тѣрг. Банка, тек. мѣтка	45 920	2. „ „История на София“	42 829		
3. Българска Тѣрговска Банка, титри	20 000	3. „ „Иванъ Д. Буровъ“	55 815		
4. Българска Земедѣл. и Кооп. Банка:		4. „ „Проф. Б. Филовъ“	64 769		
Фондова мѣтка	2 989	5. „ „Ел. Д. Филова“	60 781		
Срочни свидетелства	650 000	6. „ „Пловдивска областъ“	649 653		
Фондъ „История на София“	44 887	7. „ „Хар. Ангеловъ“	89 993		
Фондъ „Пловдивска областъ“	697 132	8. „ „Т. Василевъ“	49 950		
5. Консигнационни мѣтки	31 830	9. Книги въ консигнация	31 830		
6. Дѣлгъ срещу недвижими имоти . .	108 307			Всичко . .	1 903 982
7. 5% държавенъ заемъ 1941 год. . .	300 000				
Всичко . .	1 903 982				

ПРИХОДЪ		ПРИХОДО-РАЗХОДНА МѢТКА ЗА 1941 ГОДИНА		РАЗХОДЪ	
	лева		лева		лева
1. Помощи отъ държавата и др. . . .	500 000	1. Издания разходъ	76 670		
2. Членски вноски	33 582	2. Библиотека	61 620		
3. Издания — продажба	13 630	3. Заплати и възнаграждения	107 987		
4. Лихви, наеми, случайни приходи .	65 296	4. Канцеларски	30 142		
Всичко . .	612 508	5. Отопление и освѣтление	12 161		
		6. Покжщина, ремонтъ	34 809		
		7. Погашение на дѣлговетѣ	289 119		
		Всичко . .	612 508		

Провѣрихме сжщо така и инвентарнитѣ книги на института, покжщина и издания, които се оказаха редовно водени и се констатира, че всички вещи сж на лице:

Институтътъ има следнитѣ имоти:

1. Библиотека, за която е изразходвано отъ основаването на института до края на 1941 г.	1 653 171
2. Покжщина	186 262
3. Недвижими имоти	2 062 000

4. Печатни издания на бившето Археологическо дружество и института:

И з д а н и я					На лице на 1 I. 1941 г.	Купени	Продадени	Поларени	Оставаъ	Липсваъ	Въ повече	На лице на 31. XII. 1941 г.
Известия на Археологическо д-во т. 1					10	2	—	—	12	—	—	12
"	"	"	"	т. 2 св. 1	35	—	1	—	34	—	—	34
"	"	"	"	т. 2 " 2	3	1	—	—	4	—	—	4
"	"	"	"	т. 3 " 1	35	—	1	—	34	—	—	34
"	"	"	"	т. 3 " 2	11	—	—	—	11	—	—	11
"	"	"	"	т. 4	62	—	1	2	59	—	—	59
"	"	"	"	т. 5	138	—	1	2	135	—	—	135
"	"	"	"	т. 6	152	—	1	2	149	—	—	149
"	"	"	"	т. 7	130	—	1	2	127	—	—	127
Известия на Археологическия инст. т. 1 св. 1					8	—	—	—	8	—	—	8
"	"	"	"	т. 1 св. 2	33	—	—	—	33	—	—	33
"	"	"	"	т. 2	29	—	—	1	28	—	—	28
"	"	"	"	т. 3	15	—	—	—	15	—	—	15
"	"	"	"	т. 4	9	—	—	—	9	—	—	9
"	"	"	"	т. 5	103	—	—	4	99	—	—	99
"	"	"	"	т. 6	82	—	—	4	78	—	—	78
"	"	"	"	т. 7	141	—	—	4	137	—	—	137
"	"	"	"	т. 8	78	—	—	4	74	—	—	74
"	"	"	"	т. 9	122	—	—	5	117	—	—	117
"	"	"	"	т. 10	150	—	1	5	144	—	—	144
"	"	"	"	т. 11 св. 1	214	—	—	6	208	—	—	208
"	"	"	"	т. 11 св. 2	248	—	—	5	243	—	—	243
"	"	"	"	т. 12 св. 1	234	—	2	10	222	1	—	221
"	"	"	"	т. 12 св. 2	333	—	1	17	315	5	—	310
"	"	"	"	т. 13	800	—	1	411	388	3	—	385
Указатель 1934 год.					295	—	1	2	292	—	1	293
Материали за историята на София кн. 1					9	—	—	—	9	—	—	9
"	"	"	"	2	20	—	—	1	19	—	1	20
"	"	"	"	3	44	—	—	2	42	—	—	42
"	"	"	"	4	19	—	—	—	19	—	—	19
"	"	"	"	5	203	—	—	4	199	—	—	199
"	"	"	"	6	89	—	—	5	84	—	—	84
"	"	"	"	7	24	—	—	1	23	—	1	24
"	"	"	"	8	305	—	—	8	297	1	—	296
"	"	"	"	9	295	—	—	7	288	—	—	288
"	"	"	"	10	314	—	3	5	306	—	1	307
"	"	"	"	11	229	—	11	7	211	1	—	310

И з д а н и я	На лице на 1 I. 1941 г.	Купени	Продадени	Подарени	Оставатъ	Липсватъ	Въ повече	На лице на 31. XII. 941г.
Материали за старата история на Пловдивъ . . .	60	—	7	4	49	2	—	47
Le sanctuaire thrace près du v. de Balkun . . .	495	—	1	112	382	3	—	379
Юбилейна книга на гр. София	571	—	—	4	567	—	—	567
Ръководство за разкопки	732	—	1	4	727	—	—	727
Боянската църква	4	—	—	—	4	—	—	4
Месемврийски църкви	82	—	4	6	72	—	—	72
Лондонското евангелие	131	—	2	3	126	—	2	128
България въ древността	15	—	—	—	15	—	2	17
Култура и жив. предистор. човѣкъ въ България кн. I	34	—	2	1	31	2	—	29
„ „ „ „ „ „ „ „ 2	414	—	56	3	355	—	1	356
Монетни изображения отъ римската епоха . . .	48	—	2	3	43	—	—	43
Дуванлий	116	—	2	2	112	—	1	113
Дуванлий (нѣмско издание)	238	—	3	5	230	1	—	229
Die Münzen von Pautalia	50	—	—	—	50	1	—	49
Преславската керамика	250	—	7	4	239	1	—	238
Старобългарско изкуство	24	—	—	—	24	—	—	24
Всичко . .	8,285	3	113	677	7,498	21	10	7,487
Издания, откупени отъ института:								
Икономическо минало на София	40	—	—	—	40	—	—	40
Християнството на Балканския полуостровъ . .	5	—	—	—	5	—	—	5
Приносъ къмъ промишлената история на София .	20	—	—	—	20	—	—	20
История на Българския народъ	3	—	—	—	3	—	—	3
Възраждане на българския народъ	6	—	—	—	6	—	—	6
Театъръ	5	—	—	—	5	—	—	5
Всичко . .	79	—	—	—	79	—	—	79

София, 20 януарий, 1942 год.

 Провѣрители: { (п.) Ив. Василевъ
 (п.) Я. Тодоровъ
 (п.) Т. Герасимовъ

Извлъчение отъ протоколитъ

на редовнитъ и извънреднитъ заседания на Българския археологически институтъ
презъ 1940 и 1941 година

Заседание на 16 мартъ, 1940 г.

В. Мик овъ, действителенъ членъ, докладва върху „Разкопки въ селищната могила до Юнацитъ (Пазарджишко)“.

Благодарение на отпуснатата ми отъ Българския археологически институтъ, отъ фонда „Пловдивска областъ“ сума отъ 20000 (двадесетъ хиляди) лева, можахъ миналата 1939 год. да разкопая една частъ отъ голъмата селищна могила до с. Юнацитъ. Могилата се намира на 2 клм. югозападно отъ селото и има височина 9 м., при диаметри 100/120 м. Въ разкопаната частъ се разкриха останки отъ петъ култури. Най-стариятъ културенъ пластъ, който има дебелина около 3 м., се отнася къмъ каменно-медната епоха. Тукъ се разкриха глинени сждове съ рисуванни, врѣзани, вдлъбнати и инкрустирани и релефни орнаменти, каменни брадрави и чукове, бойни топки, хромелни камъни, предмети отъ кость и рогъ и останки отъ колиби.

Вториятъ културенъ пластъ, който има дебелина 5 метра е отъ първия и втория периодъ на бронзовата епоха. Тукъ се разкриха глинени фрагменти отъ сждове и цѣли сждове почти безъ орнаменти, обаче съ особени, непознати отъ други селища у насъ форми. Въ най-долнитъ слоеве, между другото се намѣриха и сждове съ косо отрѣзани и наведени гърла, снабдени съ по една дрѣжчица; въ срѣднитъ — сждове съ високи и широки гърла, снабдени съ по две срещуположни улейчета надъ мѣстото отъ дето излизатъ дрѣжжитъ; най-после въ горнитъ слоеве се разкриха малки остродрѣжни сждчета, снабдени съ по една или две дрѣжчици. Въ този културенъ пластъ се разкриха още каменни брадвички и чукове съ и безъ дупки, бойни топки, хромелни камъни, предмети отъ кость и рогъ, глинени тежести и прешлени, медни игли, златно украшение, остатъци отъ храни и основи на множество колиби. За пръвъ пжтъ у насъ се намѣри основа на колиба съ две отдѣления, въ едно отъ които бѣха запазени мѣстата на огнището и мелницата.

Надъ пласта отъ бронзвата епоха следва единъ тънъкъ слой отъ около 30 см., въ който имаше остатъци отъ селище отъ V—IV в. пр. Хр., а надъ последния идва другъ слой съ следи отъ постройки отъ времето между II—IV в. сл. Хр.

Въ последния културенъ пластъ се разкриха около 20 гроба, които могатъ да се датиратъ между XIII—XIV в. сл. Хр.

Намѣренитъ въ това селище материали показватъ, че тракийското население, което е живѣло презъ първия и втория бронзовъ периодъ, т. е. между XVIII и XII в. пр. Хр. е било въ тѣсни културни врѣзки не само съ народитъ въ Мала Азия, но и съ Гърция, Унгария и Румъния.

Заседание на 30 мартъ, 1940 г.

По покана на института Фр. Герке, професоръ въ Берлинския университетъ и дописенъ членъ на института, прочете сказка на тема: „Христосъ Императоръ“.

Проф. Герке разгледа образитъ на Христа, представенъ като императоръ и доказва, че този типъ е заетъ отъ римското императорско изкуство, и че по подобие на образа на римския императоръ — владѣтель на земния свѣтъ, е създаденъ образътъ на Христа, Победителъ и Вседържителъ. Този образъ на Христосъ Императоръ се явява въ четири вариации и предхожда създаването на по-късния типъ на Христосъ Пантократоръ.

Заседание на 2 априлъ, 1940 г.

Проф. Фр. Герке, дописенъ членъ, изнесе сказка на тема: „Произходъ на Христовия идеалъ въ европейското изкуство“.

Първитъ изваяни образи на Христа се появяватъ презъ времето на императора Галиенъ и то като продуктъ на късноримското народно изкуство. Въ историята на художественото творчество Христосъ се появява най-напредъ представенъ като философъ отъ школата на киницитъ. По-къснитъ художествени представи сж — Христосъ мъченикъ и герой, Христосъ като гений на годишнитъ времена, съ което християнитъ сж искали да подчертаятъ неговото свѣрхземно битие; по-късно се явява образътъ на Христа като невинно идеализирано дете, още по-късно така наречения „хубавъ типъ на Христа“ като символъ на победата и, най-после — шестиятъ типъ на Христа съ кръста върху райския хълмъ отъ времето на Теодосия, който води направо къмъ познатия вече типъ на Христосъ Пантократоръ.

Заседание на 25 май, 1940 г.

Дописниятъ членъ Д. П. Димитровъ прочете рефератъ на тема: „Античниятъ портретъ въ Македония“.

Сказчикътъ разгледа група надгробни плочи отъ долината на Струма и Места, които иматъ за тема на релефната украса портрета. Тѣзи паметници могатъ да се датиратъ доста точно съ помощта на даннитъ отъ надписитъ или възъ основа на вещевени (антикварни) белези. По този начинъ може да се установи стиливия развой на цѣлата групъ плочи за единъ периодъ отъ три вѣка. Сказчикътъ съпостави надгробнитъ плочи отъ долините на Струма и Мѣста съ сродни тѣмъ паметници отъ останала Македония и отъ другитъ римски провинции. Той изтъкна, че появата на портрета върху надгробнитъ плочи отъ Македония, стои въ връзка съ надгробната пластика отъ Римъ и Северна Италия, обаче тукъ въ Македония подъ влияние на мѣстнитъ традиции и художественитъ традиции на гръцкия югъ тѣзи паметници добиватъ по-другъ характеръ.

Заседание на 12 октомври, 1940 г.

На това заседание Д-ръ Карлъ Шнайдеръ, професоръ въ университета Кьонигсбергъ, прочете като гостъ на института рефератъ на тема: „Археология и религиозна история на елинизма“. Сказчикътъ изтъкна следнитъ мисли: Археологията и историята на елинистичната религия често вървятъ заедно безъ нѣкаква връзка помежду си, въпрѣки че и дветъ науки сж тѣсно свързани една съ друга. Това е защото археологията, възъ основа на една всеобобщаваща догма, гледа на паметниците съ религиозно съдържание като на ориенталски импортъ отъ долно качество. Религиозната история, подъ давление на сжщата догма, предпочита сжщо така повече литературнитъ извори, отколкото археологическитъ находки. Догмата, обаче, не отговаря на действителността, защото, въпрѣки че гръцкиятъ свѣтъ още отъ началото на своята история трѣбваше да се бори съ Изтока, той смогна даже и въ епохата на елинизма да се наложи. Реакциитъ

отъ страна на Истока винаги рухваха. Въ подробности може да се покаже съ помощта на отдѣлни находки, колко ориенталскитѣ религии сж претопени, макаръ че нѣкои източни форми, като интересни или възбуждащи чувствеността сж останали запазени. Тѣ сж, обаче, въ по-вечето случаи неразбрани или другояче изживявани отколкото въ ориента. Силитѣ, които въздействуватъ най-силно при измѣненията на формитѣ сж: Елевзинъ, Дионисъ и платонизмътъ. Особенитѣ форми на изживяване въ елинизма, които налагатъ новия отпечатъкъ, сж законътъ за пространственото и жизнено разширение на елинистичния голѣмъ градъ, новиятъ погледъ къмъ интимното и подробното, женственото и детинското, буколическото и романтичното чувство за природата, което е сжщо типично за жителя на голѣмия градъ, войнишкиятъ романтизмъ на епохата на диадохитѣ и на римското владичество, чувството за индивидуално, даже за грозното и най-последно копнежътъ за трайност и спокойствие, който израсва отъ гръцката традиция и отъ мантилитета на голѣмия градъ. Основата, върху която почива елинистичната археология и религиозна история не е Изтокътъ, но развиващиятъ се по-нататъкъ гръцки свѣтъ.

Заседание на 30 ноември, 1940 г.

Проф. Г. И. Кацаровъ, действителенъ членъ, съобщи за единъ релефъ на триглавъ тракийски конникъ, който билъ намѣренъ презъ 1940 год. въ гр. Пловдивъ. Релефътъ представя извънредно голѣмъ интересъ за иконографията на тракийския конникъ изобщо и освенъ това той донася ново свидетелство за влиянието, което сж упражнили тѣй-нареченитѣ тракомитрийски или (Дунавски) конници върху изображенията на тракийския конникъ.

Дим. П. Димитровъ, действителенъ членъ, докладва върху „Римския надгробенъ медалионъ отъ долината на Струма“. Докладчикътъ разглежда една особна група надгробни паметници отъ този видъ, които иматъ кръгла форма и които сж били разпространени твърде много въ долината на Струма. Най-ранни и известни до сега паметници отъ този видъ се датиратъ отъ началото на II в., а най-къснитѣ — отъ срѣдата на IV вѣкъ. Подобни паметници сж били разпространени и въ останала Македония. Тѣ всички представятъ една голѣма група, която по известни особности се различава отъ групата на надгробнитѣ медалиони отъ севернитѣ дунавски провинции Панония, Норикумъ и Горна Дакия. Какви сж били взаимоотношенията на тѣзи две групи до сега не може съ сигурностъ нѣщо да се каже. Все пакъ, изглежда, че тѣ не сж откъснати една отъ друга. Преходътъ трѣбва да се търси въ Мизия.

Заседание на 11 октомври, 1941 г.

Кр. Миятевъ, действителенъ членъ, докладва на тема: „Дворцитѣ на Крума и Омуртага въ Плиска“. Разкопкитѣ, които се произведоха въ Плиска отъ Кр. Миятевъ отъ 1930 год. до 1937 г. дадоха много ценни резултати, които хвърлятъ нова свѣтлина върху историята на старобългарската култура и по-специално върху историята на българската архитектура. Особено интересна въ това отношение е новооткрытата отъ Кр. Миятевъ сграда, която е била построена върху 4717 кв. м. и върху развалинитѣ на която е билъ издигнатъ т. н. „Голѣмъ дворецъ“. Кр. Миятевъ смѣта че новооткрытата сграда е дворецътъ на първитѣ български ханове, който е билъ опожаренъ отъ Никифора въ 811 година. Издигнатиятъ на негово мѣсто „Голѣмъ дворецъ“ е построенъ отъ Омуртага. И двата дворца — на Крума и Омуртага — следвайки стари домашни традиции, сж се издигали на високи необитаеми подиуми, тѣй както много отъ дворцитѣ и църквитѣ въ Византия (Цариградъ) сж се издигали на субструкции отъ колони.

Заседание на 14 ноември, 1941 г.

Директорътъ на Германския археологически институтъ въ Цариградъ д-ръ Куртъ Бителъ държа рефератъ на тема: „Културни връзки между Мала Азия и Балканския

полуостровъ въ предисторическо време съ особенъ огледъ къмъ новитѣ разкопки въ Св. Кирилово (Старозагорско)“. Докладчикъкъ се спрѣ отначало върху обектитѣ, които сж били разкопани презъ м. октомврий т. г., а именно а) предисторическа селищна могила въ самото село съ пластове отъ неолитичната и раннобронзовата епоха и съ една крепостна стена на върха съ суха зидария отъ късно-римско време; б) могили южно отъ селотото. Една по-малка съ трупоиогаряне отъ II вѣкъ следъ Хр. и една по-голѣма съ кржгъ отъ камъни и вторични погребения отъ IV в. сл. Хр.. Главниятъ гробъ не е още намѣренъ и затова разкопаването ще продължи. Следъ това К. Бителъ се спрѣ на основнитѣ проблеми, свързани съ селищната могила. Още находкитѣ на проф. Кацаровъ отъ 1912 г. показали, че могилата има явни отношения съ егейския културенъ кржгъ. Тая проблема се изострува чрезъ новитѣ разкопки въ Троя, Лесбосъ и Македония. Всички тия земи, включително и Южна България, сж принадлежали на единъ културенъ кржгъ, чиито корени лежатъ въ западна Мала Азия. Сжщинска Гърция е останала малко засегната отъ тая култура и е притежавала култура съ свой собственъ, но все пакъ сроденъ отпечатъкъ.

Заседание на 29 ноември, 1941 г.

Дописниятъ членъ Д-ръ Антонио Фрова прочете рефератъ на тема: „Разкопкитѣ на италианската археологическа мисия въ Ескусъ (Гигенъ)“. Извънъ крепостта на стария градъ сж разкопани основитѣ на римска постройка съ неизяснено предназначение. Характерното въ тази постройка е това, че въ нейнитѣ дебели зидове се намиратъ тѣсни засводени ходове, които сж снабдени съ отдушници отъ глинени тржби. Докладчикътъ събощи още, че е основалъ въ Гигенъ мѣстенъ музей, въ който сж събрани всички произхождащи отъ Ескусъ и прѣстнати дотогава изъ селото старини. Музеятъ е уреденъ съ съдействието на общинската властъ.

Заседание на 13 декември, 1941 г.

Кр. Миятевъ, действителенъ членъ, направи докладъ на тема: „Една новооткрита църковна старина въ Търново“. Докладчикътъ е открилъ презъ 1940 год. една плащаница, която е направена съ грижитѣ и срѣдствата на Търновския митрополитъ Арсений и е подарена отъ сжщия на Търновската митрополия въ 1569 година. Плащаницата е съставена отъ едно срѣдно поле и рамка наоколо. Срѣдното поле е изпълнено съ сцената „Погребение Христово“, въ която освенъ историческитѣ лица участвуватъ и архангелитѣ Михаилъ и Гавриилъ и два серафима. Рамката е украсена съ растителни мотиви, които могатъ да се сближатъ съ орнаментитѣ по китайскитѣ, ислямскитѣ и италианскитѣ брокати отъ XIV — XV вв.. Докладчикътъ направи подробенъ разборъ на техниката на везбата, на иконографията и на композицията. По техника, стилъ и композиция Търновската плащаница е едно първокласно произведение на късното византийско изкуство и е работена вѣроятно въ Търново.

Д. П. Димитровъ, действителенъ членъ, докладва на тема: „Археологически успоредици“. 1) Известнитѣ подъ името „троянски чаши“ съ две дръжки отъ III хилядолѣтие сж намѣрени и въ Свиленградско. Съ това се хвърля нова свѣтлина върху културнитѣ връзки на нашитѣ земи съ културата на Троя и Западна Мала Азия. 2. На гърба на Анаксандровата плоча Димитровъ е открилъ единъ изчуканъ релефъ, който произхожда сжщо отъ VI в. и представя изображение на мжжъ.

Ив. Велковъ, действителенъ членъ, събощи за единъ релефъ на тракийски конникъ, издѣланъ при основата на една отъ Омуртаговитѣ колони въ Народния музей. Релефътъ е груба работа и зле запазенъ.

Заседание на 20 декември, 1941 г.

Ив. Дуйчевъ, действителенъ членъ, направи докладъ на тема: „Приноси къмъ историята на Иванъ Асенъ II.“ Докладчикътъ подлага на критическо разглеждане нѣкои

отъ познатитѣ сведения за рождението на Ив. Асеня и неговото пребиваване въ страната на кумани и руси. Той дава сведения за нѣколко неизвестни досега документи: брачния договоръ между Балдуина II и дъщерята на българския царь, както и две стихотворения и едно писмо, писани въ свръзка съ брака на Ив. Асенъ II съ Ирина Комнина, които документи сж запазени въ Ватиканската библиотека. Разглежда въпроса за посещението на Св. Гора презъ м. априль 1230 год., за кръстоносния походъ презъ 1239 — 1240 г. Накрай Дуйчевъ събщи за едно изображение на царица Ирина и сина ѝ Михаилъ II Асенъ въ Костурската църква Св. Архангелъ Михаилъ.

Списъкът на списанията

получени в библиотеката на Българския археологически институт през 1940/41 год.

Означенитъ съ * сж абонирани; останалитъ се получаватъ въ замѣна съ институтскитъ издания.

АНГЛИЙСКИ

1. American Journal of Archaeology, New-York, XLIV vol.
2. Annual Report of the American Historical Association, Washington, (1)—1938; (1)—1939.
- *3. Antiquity, Gloucester (England), XIV vol.
4. British Museum Quarterly, London, XIV vol.
- *5. Bulletin of the Intern. Committee of Hist. Sciences, Washington-Paris, XII, Nr 4, 6.
6. Bulletin of the Museum of Fine Arts, Boston, XXXVIII vol. (225—227).
7. Bulletin of the Metropolitan Museum of Art, New-York, XXXV, Nr 1—5.
8. Memoirs of the American Academy in Rome, vol. XVII, XVIII.
9. Parnassus, New-York, XII vol. Nr. 1—3.
10. The Annual of the British School at Athens, XXXVII sess.
11. The Antiquaries Journal, London, XX vol. Nr. 1—3.
- *12. The Journal of Roman Studies, London, XXX vol. part I.
13. The Journal of the Royal Anthropological Institute, London, vol. LXIX, part I.
14. The Metropolitan Museum of Art, Annual Reports, New-York, 70 vol.
- *15. The Numismatic Chronicle, London, II part.
16. Yale Classical Studies, VI vol.

БЪЛГАРСКИ

- *17. Архивъ за поселищни проучвания, год. II.
18. Б. И. А. Д., год. XI, кн. 1—24.
- *19. Българска мисълъ, XV—XVI год.
20. Български книгописъ, XXXVII—XXXVIII год. (1, 2)
21. Годишникъ на Съюза на бълг. инженери и архитекти, год. V.
22. Годишникъ на Соф. Университетъ, год. XXXV—XXXVI.
- *23. Златорогъ, год. XXI—XXII.
24. Известия на Българския археологически институтъ, томъ XII и XIII.
25. Известия на Българското географско дружество, кн. VII, VIII.
26. Изкуство и критика, год. III и IV.
27. Отецъ Паисий, год. XIII, XIV.
28. Прометей, год. V.
29. Просвѣта, год. VI, кн. 1—10.

30. Родина, год. III.
31. Родна речъ, год. XIV, XV.
32. Сердика, год. IV, V.
33. Списание на Българското инженерно-архитектно дружество, год. XL, XLI.
34. Славянска беседа, год. III, 2—5, IV, 1—5, V, 1.

Г Р Ъ Ц К И

35. Ἀρχεῖον τῶν Βυζαντινῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνησι, III, 1; IV, 1, 2.
36. Ἑλληνικά, Ἀθήνησι, XI.
37. Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Ἀθήνησι, XV.
38. Πρακτικά τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, Ἀθήνησι, 1936—1938, III, 4.
39. Θρακικά, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV.

Д А Т С К И

- *40. Acta archaeologica, København, vol. X; XI, fasc. 1—3; XII, fasc. 1, 2.

И Т А Л И Я Н С К И

41. Africa Italiana, Bergamo, vol. I—VIII.
42. Bulletino della commissione archeologica comunale di Roma, vol. LVII.
43. Rivista della Società storico-archeologica ingauna e intemelina, anno IV, V, Nr. 1—4; VI, Nr. 1.
44. Orientalia christiana periodica, Roma, vol. VI, VII.
45. La critica d'arte, anno I—V.
46. Rivista istorica romana, vol. IX.
47. Studi etruschi, Firenze, vol. XII, XIII, XIV.

Л Е Т О Н С К И

48. Senatne un Maksla, Riga, I, II.

Н Ъ М С К И

49. Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Jhg. 1940, 1941.
50. Alt-Preussen, Königsberg, Jhg. 5, 6, Heft 1—4.
51. Altschlesien, Bd. 8, 9.
52. Anzeiger der Wissenschaft in Wien, 76. Jhg. Nr. I—XIX.
53. Archäologische Bibliographie, Jhg. 1939.
54. Bericht der römisch-germanischen Kommission, Frankfurt a. M., Bd. 28, 29, 30.
55. Berliner Museen, Berlin, LXI, LXII, Heft 1—3.
56. Bonner Jahrbücher, Bonn, Heft 145.
- *57. Byzantinische Zeitschrift, München, Bd. 40, 41, Heft 1.
- *58. Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher, Berlin, Bd. 15.
59. Das Gymnasium, Leipzig, Jhg. 51, 52.
60. Der Bulgarienwart, Sofia, Jhg. VIII, IX.
61. Deutsches Jahrbuch für Numismatik, II Jhg.
- *62. Die Antike, Berlin-Leipzig, Bd. 16, 17.

63. Forschungen und Fortschritte, Berlin, Jhg. 16, 17.
64. Germania, Frankfurt a. M., Jhg. 24, 25.
65. Gnomon, Berlin, Bd. 16, 17.
66. Geistige Arbeit, Berlin, Jhg. 8.
67. Göttingische Gelehrte Anzeigen, Jhg. 203, Nr. 1—4.
68. Jahrbuch der Bayrischen Akademie der Wissenschaften, Jhg. 1938—39.
69. Jahrbuch der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Jhg. 1939, 1940.
70. Jahrbuch des Bernischen Historischen Museums, Bern, Jhg. XIX.
71. Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts, Berlin, Bd. 55, 56.
72. Jahrbuch für fränkische Landesforschung, Erlangen, Bd. 5.
73. Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes, Wien, Bd. XXXIII, Heft 1, 2.
74. Klio, Leipzig, Bd. XXXIII, Heft 1—4, XXXIV, Heft 1—4.
75. Mainzer Zeitschrift, Mainz, Jhg. XXXV.
76. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, Bd. LXX, LXXI, Heft 1—4.
77. Mitteilungen der Numismatischen Gesellschaft in Wien, Bd. II, Nr. 1.
78. Mitteilungen des Deutschen Archäol. Instituts, Athen. Abt., Athen, Bd. 63/64, 65.
79. Mitteilungen des Oberhessischen Geschichtsvereins, Giessen, Bd. XXXVI, XXXVII.
80. Münchner Jahrbuch der bildenden Kunst, N. F. Bd. 8, Heft 1—4.
81. Nachrichten für deutsche Vorzeit, Jhg. 15, 16.
82. Nachrichten von der Gesellschaft der Wissenschaften, Göttingen, 1937—39.
83. Neue Heidelberger Jahrbücher, Heidelberg, Jahrbuch 1940.
84. Offa, Königsberg i. P., Bd. 4.
85. Prähistorische Zeitschrift, Berlin, Bd. XXX—XXXI.
86. Programme zum Winckelmannsfeste der Archäol. Gesellschaft, Berlin 1940.
87. Prussia, Königsberg, Bd. 34.
88. Sitzungsberichte der Bayrischen Akad. der Wissensch., phil.-hist. Klasse, München, Jhg. 1939, Heft 1—11.
89. Sitzungsberichte der Wiener Akad. der Wissensch., phil.-hist. Klasse, Wien, Bd. 218, Heft 1—5, Bd. 219, Heft 1—5.
90. Trierer Zeitschrift, Trier, Jhg. 14, Nr. 1—3, Jhg. 15.
91. Wiener prähistorische Zeitschrift, Wien, Jhg. XVI, Heft 1, 2. Jhg. XVII, Heft 1, 2.
92. Zeitschrift für Ethnologie, Berlin, Jhg. 71, Heft 1—6, Jhg. 72, Heft 1, 3.
93. Zeitschrift für Namenforschung, Berlin, Bd. XVI, Heft 1—3.

НОРВЕЖКИ

94. Symbolae Osloenses, Oslo. fasc. XIX.
- *95. Viking, Bd. IV, V.

РУМЪНСКИ

96. Anuarul Universitatea „Regele Ferdinand“ din Cluj, vol. III.
97. Buletinul comisiunii monumentelor istorice, București, anul XXIX, fasc. 87—90, anul XXX, fasc. 91—94.
98. Buletinul muzeului județului vlasca „Theohari Antonescu“, anul I.
99. Dacia, anul VII, VIII.
100. Ephemeris Dacoromana, Roma, anul IX.
101. Sargetia, vol. II

РУСКИ

- 102. Вестник древней истории, 1.
- 103. Исторический журнал, 1939—42.
- 104. Советская археология, № 1—1936, № 5—1940.

УНГАРСКИ

- 105. Archaeologiai Értesítő, Budapest, III; ser. III, 1. köt, fasc. 1—4.
- 106. Az országos magyar Szépművészeti Múzeum évkönyvei, Budapest, IX, X köt.
- 107. Dolgozatok (Travaux de l'Institut archéol. de l'Université), Szeged, XV köt.

ФИНСКИ

- 108. Finskt Museum, Helsingfors, XLXI.
- 109. Suomen muinasmuistoyhdistyksen aikakauskirja, XLIII.

ФРЕНСКИ

- 110. Albania, Paris, vol. VI.
- 111. Beaux-Arts, Paris, 78. ann. Nr. 351—361.
- 112. Bulletin de correspondance hellénique, Paris, ann. LXIII, Nr 1.
- 113. Bulletin de la société d'archéologie copte, tome V.
- *114. Comptes-rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris, Nr. 1.
- 115. Genava, Genève, tome XVII.
- 116. Mélanges d'archéologie et d'histoire, Rome, ann. LVI, Nr I—IV.
- 117. Répertoire d'art et d'archéologie, Paris, t. 42.

ХОЛАНДСКИ

- 118. Bulletin van de Vereeniging tot bevordering der kennis van de antieke beschaving, Haag, Jhg. XVI, Nr. 1.
- 119. „Ex oriente lux“ Jaarbericht, Nr. 7.
- 120. Klassieke bibliographie, Jaarg. 11.
- 121. Oudheidkundige mededeelingen uit's Rijksmuseum van Oudheden, Leiden. Nr. XX,

ЧЕШКИ

- 122. Hlidka archeologicka, r. XIII.
- 123. Numismatický časopis československý, Praha, r. XV.
- 124. Seminarium Kondakovianum, Praha, XI.
- 125. Sbornik narodního musea v Praze, vol. I, 1, 2.
- 126. Slavia, Praha, r. XVII, Nr. 1—4.

ШВЕДСКИ

- 127. Fornvännen (Kgl. Vitt. Hist. och Antikvitets Akademien), Stockholm, Argüngen 34, 35, 36.
- 128. Opuscula archaeologica, Roma, vol. II, fasc. 1.

СРЪБСКИ, ХЪРВАТСКИ И СЛОВЕНСКИ

130. Братство, год. III, кн. 5; XVIII, кн. 31; XX, кн. 33; XXI, кн. 34; XXIII, кн. 38.
131. Глас српске краљевске Академје, кн. I.
132. Јужни преглед, год. V.
133. Гласник Историског Друштва, Нови Сад, кн. XIII, св. 1—4.
134. Glasnik Zemaljskog Muzeja, Sarajevo, god. LI.
135. Гласник Српског ученог друштва, кн. XXXIX, XLV, XLVII, LII, LXVI.
136. Гласник Скопског научног друштва, кн. XV, XVI, XIX, XXI.
137. Годишњак Скопског философског факултета, том I—IV.
138. Летопис Матице Српске, CXIV, CV.
139. Narodna Starina, Zagreb, кн. 11, 35.
140. Српски книжевни гласник, бр. 1—22; 23—46; 47—70; 71—94; 143—166, 167—190; 191—214; 215—238; 239—262; 263—284; 1922 нова серија: кн. V, бр. 3—8; кн. VI, бр. 1—8; кн. VII, бр. 1—8; кн. X, бр. 7, 8; кн. XI, бр. 1—6; кн. XIII, бр. 7; кн. XXIII, бр. 1—6, 8; кн. XXIV, бр. 1—8; кн. XXV, бр. 1, 2, 5—8, кн. XXVI, бр. 3; кн. XXXIX, бр. 7; кн. VII, бр. 2—7; кн. X, бр. 1—5, 8; кн. XI, бр. XII, бр. 1—7.
141. Старинар, Београд, III сер., кн. 8.
142. Рашка. Raška, свеска I, III.
143. Vjesnik za archeologiju i historiju dalmatinsku, svesak LI.
144. Vjesnik hrvatskoga archeološkoga društva, tom XVII.
145. Zbornik za umetnostno zgodovino, Ljubljana, tom XVI, XVII.

Списъкъ на членоветъ
на Българския археологически институтъ
на 31 декемврий 1941 год.

ВИСОЧАЙШИ ПОКРОВИТЕЛЪ
НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО ЦАРЪТЪ НА БЪЛГАРИТЪ

ПОЧЕТЕНЪ ПРЕДСЕДАТЕЛЪ
МИНИСТЪРЪТЪ НА НАРОДНОТО ПРОСВѢЩЕНИЕ

БИВШИ ПОЧЕТНИ ПРЕДСЕДАТЕЛИ
(МИНИСТРИ НА НАРОДНОТО ПРОСВѢЩЕНИЕ)

ПРОФ. АЛ. ЦАНКОВЪ (1923—1926; 1930—1931).
К. МУРАВИЕВЪ (1931—1932).
ПРОФ. Я. МОЛЛОВЪ (1934—1935).
Т. РАДЕВЪ (1935).
М. ИОВОВЪ (1935—1936).
Д. МИШАЙКОВЪ (1936).
Д-РЪ Н. НИКОЛАЕВЪ (1936—1937).
ПРОФ. Г. МАНЕВЪ (1937—1938).

ПОЧЕТНИ ЧЛЕНОВЕ
РАШКО МАДЖАРОВЪ (1921).
Д. ДИМЧЕВЪ, АДВОКАТЪ, СОФИЯ (1931).

БЛАГОДЕТЕЛНИ ЧЛЕНОВЕ
ГР. ВАСИЛЕВЪ (1924).

УПРАВИТЕЛЕНЪ СЪВЕТЪ
ПРОФ. Г. И. КАЦАРОВЪ, ДИРЕКТОРЪ
Д-РЪ КР. МИЯТЕВЪ, СЕКРЕТАРЪ
ПРОФ. Б. ФИЛОВЪ
ПРОФ. ЙОРДАНЪ ИВАНОВЪ
Д-РЪ ИВ. ВЕЛКОВЪ

ДЕЙСТВИТЕЛНИ ЧЛЕНОВЕ

- Аврамовъ В. (1930).
 Алфьолди А. (Будапеща, 1938).
 Арнаудовъ М. проф. (1922).
 Балабановъ Ал. проф. (1933).
 Берсу Д-ръ Г. (Берлинъ, 1936).
 Бешевлиевъ В. проф. (1933).
 Бителъ К. (Цариградъ, 1941).
 Васичъ М. (Българдъ, 1925).
 Ватевъ Д-ръ Ст. проф. (1921).
 Велковъ Ив. (1925).
 Вуличъ Н. (Българдъ, 1925).
 Герасимовъ Т. (1938).
 Герке Фр. проф. (Берлинъ, 1940).
 Гошевъ Ив. проф. (1933).
 Грабаръ А. (Парижъ, 1925).
 Грегораъ Х. (Брюкселъ, 1936).
 Дановъ Хр. М. (1940).
 Дечевъ Д. проф. (1922).
 Дилъ Ш. (Парижъ, 1925).
 Димитровъ Д. П. (1940).
 Дуйчевъ Ив. (1941).
 Дьолгеръ Ф. (Мюнхенъ, 1936).
 Егеръ Р. (Виена, 1936).
 Ивановъ Йорд. проф. (1920).
 Калинка Е. (Инсбрукъ, 1926).
 Касонъ Ст. (Оксфордъ, 1931).
 Кацаровъ Г. И. проф. (1920).
 Керампулосъ Ант. (Атина, 1935).
 Кюмонъ Фр. (Римъ, 1929).
 Ласкарисъ М. (Солунъ, 1932).
 Мавроудиновъ Н. (1939).
 Миковъ В. (1933).
 Микола И. (Хелзинки, 1932).
 Мийе Г. (Парижъ, 1923).
 Минсъ Е. (Кембриджъ, 1932).
 Миятевъ Кр. (1925).
 Младеновъ Ст. проф. (1922).
 Моле В. (Краковъ, 1932).
 Мушмовъ Н. А. (1920).
 Нидерле Л. (Прага, 1925).
 Оберхумеръ Е. (Виена, 1923).
 Окуневъ Н. (Прага, 1925).
 Пачъ К. (Виена, 1923).
 Петковичъ Вл. (Българдъ, 1926).
 Пикаръ Ш. (Парижъ, 1928).
 Попруженко М. Г. (1928).
 Протичъ А. (1920).
 Роденвалдтъ Г. (Берлинъ, 1926).
 Романски Ст. проф. (1922).
 Ростовцевъ М. (Ню Хайвънъ, 1923).
 Салачъ А. (Прага, 1932).
 Снѣгаровъ Ив. проф. (1933).
 Теодоровъ-Баланъ А. проф. (1922).
 Тодоровъ Я. проф. (1933).
 Трифоновъ Ю. (1920).
 Фехеръ Г. проф. (1925).
 Филловъ Б. проф. (1920).
 Цончевъ Д. (Пловдивъ, 1941).
 Шеде М. (Берлинъ, 1925).
 Шкорпилъ К. (Варна, 1920).
 Шмитъ Ф. И. (Ленинградъ, 1927).
 Шнайдеръ К. (Кьонигсбергъ, 1940).

ДОПИСНИ ЧЛЕНОВЕ

- Алексиевъ Вл. проф. (1932).
 Андреевъ Ст. (1932).
 Атанасовъ В. (Видинъ, 1940).
 Аяновъ Г. п. (Бургасъ, 1940).
 Батаклиевъ Ив. проф. (1936).
 Бегуенъ графъ (Тулуза, 1921).
 Бобчевъ С. Н. архит. (1940).
 Братковъ П. (Пловдивъ, 1941).
 Бръчкова Д-ръ М. (1921).
 Василиевъ Ас. (1940).
 Вернеръ Д-ръ И. (Франкфуртъ М., 1937).
 Воденичаровъ П. (Бургасъ, 1940).
 Георгиевъ Д-ръ Вл. (1936).
 Геровъ Б. (1940).
 Господиновъ Ю. (Шуменъ, 1920).
 Гьотергъ Фр. (Берлинъ, 1941).
 Дановъ Ив. (Плѣвенъ, 1940).
 Делирадевъ П. (1937).
 Диневъ П. (1940).
 Димчевъ П. архит. (1922).
 Захариевъ В. проф. (1937).
 Захариевъ Ю. (Кюстендилъ, 1922).
 Иванова-Мавроудинова В. (1938).
 Ивановъ С. Н. (Варна, 1940).
 Инштински Улр. (Берлинъ, 1941).
 Караивановъ Ат. (Карнобать, 1940).
 Карасимеоновъ П. арх. (1940).
 Койчевъ Н. Ст. (Нова Загора, 1940).
 Койчевъ П. архит. (1921).
 Кърджиевъ Д-ръ П. (Ломъ, 1940).
 Лазаровъ Н. архит. (1921).
 Манселъ Д-ръ Ар. Мюфидъ (Цариградъ, 1940).
 Марковъ Т. (Хисаръ, 1921).

Меджидиевъ Ас. (Дупница, 1940).
 Михайловъ Г. (1941).
 Молловъ Ив. (Шуменъ, 1925).
 Московъ М. (Търново, 1921).
 Неселхауфъ Хербертъ (Берлинъ, 1941).
 Николаеско Ст. (Букурешъ, 1925).
 Николовъ Т. (Търново, 1932).
 Петева-Филова Д-ръ Е. (1932).
 Петковъ Н. (1925).
 Покровски Сергей (Варна, 1940).
 п. Стефановъ С. (Хасково, 1921).
 Пѣевъ Хр. арх. (Пловдивъ, 1940).
 Райковъ Хр. (Стара Загора, 1940).

Райновъ Н. (1925).
 Симеоновъ Д. (Шуменъ, 1940).
 Станевъ Н. (1921).
 Стефановъ Ст. (Свищовъ, 1940).
 Сьоръ Ж. (Парижъ, 1923).
 Токачъ З. (Будапеща, 1925).
 Филиповъ Л. (Търново, 1922).
 Фрова Д-ръ Антонио (1940).
 х. Недѣлчевъ М. (Ловечъ, 1940).
 Христовичъ К. Н. (Пазарджикъ, 1940).
 Хуитеморъ Т. (САЩ, 1921).
 Чорбаджийски Д. (Казанлъкъ, 1940).

ЧЛЕНОВЕ ДАРИТЕЛИ

Губидѣльниковъ Т.
 Мюръ Н. Леди (Першаиръ).
 Пипевъ Ст.

Стефанъ Митрополитъ
 Чапрашиковъ Ст.
 Юнионъ клубъ.

СПОМАГАТЕЛНИ ЧЛЕНОВЕ

Акрабова Д-ръ Ив.
 Алексиевъ проф. Д-ръ Вл.
 „Алмусъ“ Археол. музей (Ломъ).
 Ангелиевъ Т.
 Ангеловъ Борисъ.
 Ангеловъ Д-ръ Ст.
 Ангеловъ Стефанъ (Шуменъ).
 Андреева Цвѣт. (Ломъ).
 Археологически музей при Св. Синодъ.
 Археологическо д-во (Варна).
 Археологическо д-во (Орѣхово).
 Ато Жоржъ.
 Баджовъ Ст.
 Батаклиевъ Георги.
 Бацикъ Лад. (Горна Орѣховица).
 Библиотека при Митрополията (Ст. Загора).
 Библиотека общинска (Бургасъ).
 Богутински К. (Шуменъ).
 Божиловъ Добри.
 Бреанца М. Делко.
 Бурмовъ Д-ръ Ив.
 Буровъ Ат. Д.
 Буровъ Хар. (Горна Орѣховица).
 Василева Тодорка.
 Василевъ Г. инж., (Плачковци).
 Василевъ Д.
 Василевъ Иванъ.
 Венедиковъ Ю. генералъ.
 Генчева Над. (Плѣвенъ).
 Георгиевъ Вл.
 Георгиевъ Свет. проф.

Гешовъ Евл. Ив.
 Гешовъ Евст. Ив.
 Гешовъ Ник. Ив.
 Гимназия мжжка (Пловдивъ).
 Гимназия девическа (Пловдивъ).
 Гимназия смѣсена (Пловдивъ).
 Гимназия мжжка (Ст. Загора).
 Гимназия девическа (Ст. Загора).
 Гимназия смѣсена (Карнобатъ).
 Гимназия девическа (Плѣвенъ).
 Гимназия смѣсена (Хасково).
 Главенъ воененъ музей.
 Головъ Асенъ.
 Горанова Тодора.
 Григоровъ Конст.
 Губидѣльниковъ Г.
 Данаджиевъ Д-ръ Ст.
 Данаиловъ Л.
 Дандулова Р.
 Даневъ Д-ръ Ст.
 Данилъчукъ Халина.
 Даскаловъ Т. ген.
 „Дебелтъ“ Археол. д-во (Бургасъ).
 Дерманчевъ Г. проф.
 Детевъ Петъръ (Ст. Загора).
 Деяновъ Деянъ.
 Джидровъ Д-ръ П.
 Димитрова Габриела.
 Димитровъ Крумъ.
 Димчевска Маргарита.
 Добриновъ Д-ръ Т.

- Доневъ Д-ръ Ст.
 Драндаровъ Вл.
 Дръновски Ив. (Варна).
 Дълчевъ Кир. (Свиленградъ).
 Ерининъ Борисъ инж. (Перникъ).
 Желѣзаровъ Ас. (Плѣвень).
 Златевъ П. ген.
 Златинъ Д-ръ Н.
 Иванова Ружа.
 Ивановъ Гюро.
 Ивановъ Конст. (с. Гигенъ).
 Ивановъ Д-ръ Н.
 Илковъ Д.
 Институтъ Учителски (Пловдивъ).
 Йотовъ Никола.
 „Искра“ Ученолюб. д-во (Казанлъкъ).
 Каблешковъ Недко (Пловдивъ).
 Каблешковъ Ст.
 Казаковъ Драгомиръ.
 Кантарджиевъ А.
 Кантарджиевъ Асенъ (Плѣвень).
 Караилиевъ Теню (Казанлъкъ).
 Каралийчевъ Ан.
 Караманджуковъ Хр.
 Карамихайловъ Д-ръ Ив.
 Кафеджийски Иосифъ инж.
 Кепова Иванка.
 Кереконъ Ив. К.
 Кехайовъ Христо.
 Кецкаровъ Владимиръ.
 Киркова Татьяна.
 Кировъ Ст., проф.
 Киселковъ Жечо архитектъ.
 Ковачевъ Михаилъ.
 Ковачевски Хр. архит.
 Коларовъ Д-ръ Дамянъ.
 Колчевъ Стамо.
 Костовъ Александъръ.
 Крачуновъ Кръстю.
 Куневъ Г. архит.
 Кърчевъ Т. (Тутраканъ).
 Лазаровъ Ив., проф.
 „Мадарски конникъ“ Археол. д-во (Мадара).
 Манафовъ Хр.
 Мариновъ П. А. (Смолянъ).
 „Маркели“ Археол. д-во (Карнобатъ).
 Марчевъ Н. (Хасково).
 Матевъ Д-ръ Влад.
 Матеевъ П. М.
 Милевски М.
 Минчевичъ Д.
 Минчева Здравка.
 Мирковъ Д-ръ Владиславъ.
 Мирчевъ Кирилъ.
 Момчиловъ Д-ръ П. (Ямболъ).
 Мустаковъ, полк.
 Мушановъ Никола.
 Николаевъ Н. П.
 Николовъ Владимиръ.
 Николовъ Д-ръ Гр.
 Павловъ Сл.
 Павловъ Христо.
 Пандалеевъ Ив.
 Паница Евст.
 Панчевъ Д-ръ Мл.
 Пастуховъ Иванъ.
 Петковъ Ст. проф.
 Поповъ Ал.
 Поповъ Ив.
 Поповъ Кр.
 Прогимназия IV (Пловдивъ).
 Проичевъ Георги.
 Пѣевъ Иванъ.
 Пждевъ Д. инж.
 Райновъ Ст., проф.
 Ранковъ В.
 Ранковъ Ив. Н.
 Ранковъ Ник. Ив.
 Ризовъ Д.
 Рясковъ М.
 Савовъ Дим.
 Савовъ С. ген.
 Семерджиевъ Г. адвокатъ
 Семинария Духовна (Пловдивъ).
 Серафимовъ Б. С.
 Симеоновъ Петъръ.
 Симовъ Т.
 Симоне Ж.
 Соколовъ Г.
 Спиридоновъ Ж.
 Сребренова Милка.
 Стайновъ Петко, проф.
 Стайчевъ Н. ген. (Свищовъ).
 Сталийски Алекс. адвокатъ
 свещ. Стаменовъ Д. (Плѣвень).
 Станимировъ Ст.
 Станчова Марионъ.
 Стателовъ Н. апт. (Букьовци).
 Стоименовъ Дим. (Кюстендилъ).
 „Съгласие“. Образов. д-во (Плѣвень).
 Тодорова Бонка.
 Тодоровъ Николай.
 Тошковъ Борисъ.
 Тѣпчилещовъ Хр. Н.
 Фаденхехтъ проф. Д-ръ И.
 Хаджовъ Ив.

Ходжовъ Д-ръ А.
Художествена академия
Цвѣтиновъ Г.
Чапниковъ Вл.
Чехларовъ Н.
Читалище „Виделина“ (Пазарджикъ).
Читалище „Надежда“ (Орѣхово).

Читалище „Надежда“ (Търново).
Читалище при Държ. мини (Перникъ)
Читалище „Развитие“ (Враца).
Читалище „Цвѣтъ“ (Видинъ).
Чобановъ Панайотъ
Шехтеръ О.
Шулицъ Ал. А.

УСТАВЪ

НА БЪЛГАРСКИЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТЪ

(Утвърденъ отъ Министъра на народното просвѣщение съ зап. № 314 отъ 5. II. 1942)

ГЛАВА I

Цель и сръдства

Чл. 1. Българскиятъ археологически институтъ въ София е самостоятелно и независимо научно учреждение. Той е юридическа личностъ съ седалище въ София и се намира подъ почетното председателство на Министъра на народното просвѣщение.

Чл. 2. Българскиятъ археологически институтъ има за цель всестранното изучаване на старинитѣ и художественитѣ паметници на българскитѣ земи както и по-основното разработване на българската история.

Чл. 3. Въ кръга на научната дейность на института влизатъ, доколкото тѣ засѣгатъ неговитѣ цели, следнитѣ специалности: а) предисторическа, антична и сръдновѣковна археология (изкуство, епиграфика, палеография, нумизматика и сфрагистика), б) българска история и история на балканскитѣ народи, в) етнография на Балканския полуостровъ и г) антропология.

Забележка. При по-нататъшното развитие на института въ него могатъ да се устроятъ секции по разнитѣ специалности.

Чл. 4. За постигане на своитѣ цели институтътъ: а) урежда, предизвиква и подпомага научни издирвания, разкопки, екскурзии, експедиции и издания; б) издава свой печатанъ органъ подъ название „Известия на Българския археологически институтъ“, както и други редици отъ публикации или отдѣлни съчинения върху въпроси изъ областта на неговата научна дейность; в) урежда както курсове и лекции по застъпенитѣ въ него специалности, така и общодостъпни сказки; г) грижи се за подготовката на научни сили по археология като дава за тази цель стипендии и помощи; д) урежда и издържа специална библиотека, както и сбирка отъ фотографии, отливъци и други научни помагала; е) влиза въ споразумение съ чужди институти и учени за задружна работа; ж) насърчава и подпомага научно и материално дейността на археологическитѣ дружества въ България; з) съставя пълна библиография по археологията и историята на българскитѣ земи и) съдействува за съставяне на археологическа карта на българскитѣ земи.

Чл. 5. За работитѣ, които се извършватъ по поръчка на института отъ негови членове или други лица, както и за печатанитѣ въ неговитѣ издания материали и изследвания се плаща възнаграждение, размѣрътъ на което се опредѣля отъ управителния съветъ.

Чл. 6. Материалнитѣ сръдства на института се образуватъ отъ следнитѣ източници: а) вноски отъ дарителитѣ и спомагателнитѣ членове; б) подаръци и завещания отъ частни лица и дружества; в) помощи отъ държавата, областитѣ и общинитѣ и г) приходи отъ институтскитѣ издания, фондове и капитали.

Чл. 7. Къмъ института се числи фондътъ „Българска история и археология“, който се управлява по особенъ уставъ.

Чл. 8. Къмъ института могатъ да бждатъ основани и други фондове, чиято задача е да подпомагатъ целитѣ на института. Тѣ се управляватъ по особени правилници.

ГЛАВА II

Личенъ съставъ

Чл. 9. Членоветъ на института сж: а) почетни, б) действителни, в) дописни, г) благотелни, д) дарители и е) спомагателни. Членове на института могатъ да бждатъ както български, така и чужди поданици отъ двата пола. Тѣхното число е неограничено.

Чл. 10. За почетни членове се избиратъ лица, които съ своитѣ научни трудове по застъпениѣ въ института специалности сж спомогнали особено за развитието на българската наука или пъкъ сж принесли особени заслуги на института.

Чл. 11. За действителни членове се избиратъ лица, които сж се отличили съ своитѣ научни трудове по застъпениѣ въ института специалности.

Чл. 12. За дописни членове се избиратъ лица, които съ своята научна или практическа дейность сж се оказали полезни за института.

Чл. 13. Действителнитѣ и дописнитѣ членове, живуци въ България, даватъ своето съдействие на института при урежданитѣ отъ него разкопки, проучвания, курсове и общодостъпни сказки. Освенъ това тѣ докладватъ всѣка година поне за едно свое научно изследване.

Чл. 14. Институтътъ подпомага материално своитѣ членове при тѣхнитѣ научни изследвания, ако тѣ сж свързани съ нѣкакви особени разноси.

Чл. 15. За благотелни членове се избиратъ лица, които направятъ на института париченъ или имотенъ даръ въ размѣръ най-малко 20000 лева. За такива членове могатъ да се избиратъ и колективни тѣла.

Чл. 16. Дарителъ и спомагателенъ членъ може да бжде всѣки, който внася опредѣления членски вносъ. Спомагателни членове могатъ да бждатъ и колективни тѣла.

Чл. 17. Само действителнитѣ членове иматъ право да гласуватъ въ събранията и да бждатъ избирани.

Забележка. Действителни членове, които сж чужди поданици, не могатъ да взематъ участие въ управлението на института.

Чл. 18. Членоветъ на института получаватъ безплатно институтскитѣ издания и могатъ да се ползватъ отъ библиотеката и другитѣ научни сбирки на института.

Забележка. Дарителитѣ и спомагателнитѣ членове получаватъ безплатно само „Известията“, а останалитѣ издания имъ се даватъ съ намалена цена по решение на управителния съветъ.

Чл. 19. Археологическитѣ дружества въ България, членове на института, получаватъ сжщо институтскитѣ издания безплатно. Тѣхнитѣ членове, когато сж въ София, могатъ да се ползватъ отъ библиотеката и другитѣ научни сбирки на института.

Чл. 20. Почетнитѣ, действителнитѣ и дописнитѣ членове се избиратъ отъ редовнитѣ събрания на института възъ основа на писменъ докладъ, представенъ отъ двама действителни членове, следъ като управителниятъ съветъ даде своето заключение по тоя докладъ. Изборътъ става съ тайно гласуване.

Чл. 21. Благотелнитѣ членове се провъзгласяватъ, дарителитѣ и спомагателнитѣ членове се приематъ отъ управителния съветъ.

ГЛАВА III

Събрания

Чл. 22. Събранията на института биватъ годишни, редовни и извънредни

Чл. 23. Годишното събрание е административно събрание, въ което участвуватъ само почетнитѣ и действителнитѣ членове и провърителиѣ. То се свиква презъ месецъ януарий и се счита за законно, ако на него присѣдствуватъ най-малко половината отъ пребиваващитѣ въ София действителни членове. Въ него се разглежда отчетътъ за дейността на института презъ изтеклата година, гласува се бюджета, избира се упра-

вителенъ съветъ (ако е изтекълъ мандатътъ му), а така сжщо и трима провѣрители и двама тѣхни замѣстници, които даватъ своя докладъ предъ следното годишно събрание.

Забележка. За провѣрители могатъ да се избиратъ и лица, които сж дарители, дописни или спомагателни членове на института.

Чл. 24. Редовни събрания на института се свикватъ всѣкога, когато има нужда.

Чл. 25. Въ редовнитѣ събрания участвуватъ само действителнитѣ и дописнитѣ членове на института. Въ тѣзи събрания се четатъ и обсъждатъ рефератитѣ и научнитѣ изследвания на действителнитѣ и дописнитѣ членове и се докладватъ другитѣ научни трудове, постѣпили въ института.

Забележка. На тѣзи събрания могатъ да присѣдствуватъ и почетнитѣ и благодетелнитѣ членове на института.

Чл. 26. Извънредни събрания, въ които участвуватъ всички членове, се свикватъ когато има нужда. На тѣхъ се четатъ общодостѣпни реферати и сказки. На извънреднитѣ събрания могатъ да присѣдствуватъ и външни лица.

ГЛАВА IV

Управа

Чл. 27. Институтътъ се управлява отъ управителенъ съветъ, който се състои отъ петъ души, избрани за три години съ тайно гласоподаване отъ годишното административно събрание на института измежду действителнитѣ му членове. Членоветѣ отъ управителния съветъ могатъ да бждатъ преизбрани.

Чл. 28. Управителниятъ съветъ решава какви издания, разкопки, експедиции и други научни издирвания или курсове трѣбва да се предприематъ отъ страна на института. Освенъ това той взема решения по всички въпроси отъ административенъ характеръ, свързани съ дейността на института; упражнява гласувания отъ годишното административно събрание бюджетъ; опредѣля кои трудове и въ какъвъ редъ да се печататъ въ институтскитѣ издания; обсъжда предварително всички въпроси, които се внасятъ за разглеждане въ редовнитѣ събрания; назначава служащия персоналъ и опредѣля неговитѣ заплати.

Чл. 29. Управителниятъ съветъ избира изъ своята срѣда директоръ на института и единъ секретаръ.

Чл. 30. Директорътъ е непосредствениятъ представителъ на института предъ всички лица и учреждения. Той изразходва, съгласно решенията на управителния съветъ, предвиденитѣ въ бюджета суми и подписва всички книжа на института, включително и паричнитѣ. На негово име се отпущатъ и всички суми за института. Когато директорътъ отсъствува, замѣства го секретарътъ.

Чл. 31. Смѣткитѣ, канцеларската работа и домакинството на института се завеждатъ отъ домакинъ-счетоводителъ, който се назначава съ опредѣлена заплата отъ управителния съветъ.

Чл. 32. Библиотеката и другитѣ научни сбирки на института се завеждатъ отъ библиотекаръ.

Чл. 33. Институтътъ има кръгълъ печатъ съ надписъ: „Български археологически институтъ“.

ГЛАВА V

Преходни наредби

Чл. 34. Настоящиятъ уставъ може да се измѣни въ едно общо административно събрание, било когато това поискатъ съ писмено заявление поне две трети отъ действителнитѣ членове на института, било пъкъ по предложение на управителния съветъ. Измѣненията се приематъ, ако за тѣхъ гласуватъ поне две трети отъ присѣдстваващитѣ действителни членове.

Чл. 35. Въ случай, че институтътъ се разтури, всичкиятъ неговъ имотъ минава въ притежание на Българската Академия на Наукитѣ.

ПРАВИЛНИКЪ

ЗА ВЪТРЕШНИЯ РЕДЪ НА БЪЛГАРСКИЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТЪ

(Утвърденъ отъ Министъра на народното просвѣщение съ зап. № 314 отъ 5. II. 1942)

I. Личенъ съставъ

Чл. 1. Всѣки действителенъ членъ на института има право да предлага лица за почетни, действителни, дописни, дарители или спомагателни членове, като се съобразява съ чл. чл. 10—13 и 16 отъ устава.

Чл. 2. Всѣки действителенъ членъ на института посещава редовно събранията на института и взема непосредствено участие въ неговата дейность.

Чл. 3. Действителнитѣ членове депозиратъ въ библиотеката на института своитѣ книжовни трудове и съобщаватъ за всѣка научна дейность, която тѣ предприематъ.

Чл. 4. Въ канцеларията на института се води особена книга, въ която се вписватъ кратки биографически сведения за всѣки действителенъ членъ, отбелязватъ се неговитѣ печатни трудове и се държатъ бележки за неговата научна дейность.

Чл. 5. Членоветѣ на института, както и други лица, които получаватъ парична помощъ за научни издирвания, сж длъжни да представятъ въ най-непродължително време подробенъ отчетъ за извършената отъ тѣхъ работа. Лица, които не сторятъ това, нѣматъ право да получатъ повторно парична помощъ.

II. Управление и събрания

Чл. 6. Заседанията на управителния съветъ се считатъ законни, ако на тѣхъ присъствуватъ поне трима отъ членоветѣ.

Чл. 7. Когато нѣкой отъ членоветѣ на управителния съветъ отсъствува за продължително време, редовното събрание на института избира съ тайно гласоподаване неговъ замѣстникъ.

Чл. 8. Протоколитѣ за заседанията на управителния съветъ и за събранията на института се вписватъ въ особена протоколна книга. Въ протоколитѣ за събранията на института се вписватъ само имената на присъстващитѣ действителни членове.

Чл. 9. Директорътъ на института ръководи събранията, грижи се за редовното изпълнение на решенията на управителния съветъ и редовнитѣ събрания, за печатането и разпространението на институтскитѣ издания, за попълване и уреждането на библиотеката и другитѣ институтски сбирки, за редовното постъпване на институтскитѣ приходи, съставя годишния отчетъ за дейността на института, упътва и подпомага постъпилитѣ на занятие въ института лица и ръководи въобще всичката научно-административна служба на института, както и неговитѣ текущи дѣла.

Чл. 10. Директорътъ на института прави поне два пѣти въ годината подробна провѣрка на смѣткитѣ на института и докладва за нея въ управителния съветъ.

Чл. 11. Секретарътъ на института подпомага директора и при негово отсъствие го замѣства въ текущитѣ дѣла. Той води протоколитѣ на събранията и приподписва преписката на института, съ изключение на тази, която има домакинско-париченъ характеръ.

Чл. 12. Домакинъ-счетоводителът на института завежда всичката канцеларска и домакинска работа, води сметките на института, както и инвентаритъ на покъщината, грижи се за реда и чистотата на институтското помъщение и приподписва като дѣловодителъ всички книжа на института съ домакинско-париченъ характеръ.

Чл. 13. Домакинъ-счетоводителът е длъженъ да държи: 1) касова книга (дневникъ) за всички приходи и разходи на института, 2) главна книга съ подробно разпредѣление на приходитъ и разходитъ споредъ параграфитъ на бюджета, 3) квитанционна книга за приходитъ, 4) квитанционна книга за вноскитъ на дарителитъ и спомагателнитъ членове, 5) книга на институтскитъ издания, въ която се означава количеството на екземпляритъ отъ всѣко отпечатано издание, лицата и учрежденията, на които е дадено изданието въ даръ или замѣна и количеството на продаденитъ екземпляри и 6) списъкъ на всички членове на института съ означение на адреситъ имъ.

Чл. 14. Библиотеката и научнитъ сборки на института се завеждатъ отъ библиотекаръ, който е длъженъ: 1) да вписва редовно новопостъпилитъ книги, 2) да поддържа азбученъ и систематиченъ каталогъ, 3) да поддържа инвентаръ на предметитъ въ научнитъ сборки, 4) да се грижи за своевременното набавяне на книги и пособия, 5) да се грижи за редовната и правилна размѣна на институтскитъ издания съ изданията на чуждестранни и български институти, учреждения или лица.

Чл. 15. Всѣки членъ на института има право да се ползува въ опредѣленитъ за тая цель часове отъ библиотеката и другитъ научни сборки на института. Изнасянето на книги и други предмети вънъ отъ помъщението на института е безусловно забранено. Действителнитъ членове на института, съ разрешение на директора, могатъ да взематъ книги извънъ помъщението. Рѣдки и скъпи съчинения не се даватъ.

Забележка. Външни лица могатъ да се ползватъ отъ библиотеката и другитъ научни сборки въ помъщението на института само съ нарочно разрешение на директора.

III. Научни занятия и издания

Чл. 16. Всѣки членъ на института има право да прави научни доклади и съобщения въ събранията на института, както и да повдига въпроси въ връзка съ научната дейность на института, като ги съобщи предварително на управителния съветъ, за да бждатъ поставени на дневенъ редъ.

Чл. 17. Научнитъ трудове, които се четатъ въ събранията на института, се печататъ, доколкото това е възможно, въ институтскитъ издания, а извлѣчение отъ тѣхъ се дава въ годишния отчетъ на института.

Чл. 18. Статитъ, които се помѣстватъ въ институтскитъ „Известия“, се опредѣлятъ отъ управителния съветъ.

Чл. 19. Управителниятъ съветъ, следъ подробенъ докладъ отъ страна на автора или на друго натоварено лице, опредѣля сжщо материалитъ, които се помѣстватъ въ другитъ издания на института или се печататъ като отдѣлни трудове. Докладитъ могатъ да се правятъ и предъ редовнитъ събрания.

Чл. 20. Отъ обнародванитъ въ „Известията“ трудове се даватъ на авторитъ безплатно по 30 отпечатъка. Който иска да получи повече отпечатъци, длъженъ е да заплати тѣхната стойность.

Чл. 21. Отъ самостоятелнитъ трудове, обнародвани отъ института, авторитъ получаватъ по 25 екземпляра безплатно.

Чл. 22. Управителниятъ съветъ има право да дава безплатно или въ замѣна институтскитъ издания на лица и учреждения, чиято дейность стои близко до дейността и целитъ на института.

Чл. 23. Курсоветъ и лекциитъ, които се уреждатъ при института, се опредѣлятъ отъ управителния съветъ, който назначава и тѣхнитъ ръководители.

Чл. 24. Управителниятъ съветъ може да поиска отъ Министерството на народното просвѣщение да бждатъ командировани на занятие въ института учители, които да се специализиратъ по археология и българска история. Управителниятъ съветъ опредѣля лицата, подъ чието ръководство ще работятъ командированитъ учители.

IV. Бюджетъ и възнаграждения

Чл. 25. Бюджетътъ се съставя отъ управителния съветъ и се одобрява отъ годишното административно събрание на института (чл. 23 отъ устава).

Чл. 26. Трудътъ на членоветъ на института, както и на външни лица, къмъ които институтътъ се обръща за съдействие, било за оценка на научни трудове, било за извършване на научни издирвания, както и за ръководене на курсове, се възнаграждава. Размѣрътъ на възнаграждението се опредѣля отъ управителния съветъ по отдѣлно за всѣки случай, въ кръга на гласуваната въ бюджета сума.

Чл. 27. За обнародванитъ въ институтскитъ издания трудове се плаща хонораръ, чийто размѣръ се опредѣля отъ управителния съветъ, като се гледа, щото хонорарътъ да не бжде по-малкъ отъ този, който се плаща въ други научни учреждения отъ този родъ.

Забележка. Не се плаща хонораръ за обнародванитъ служебни известия, както и за годишния отчетъ на института.

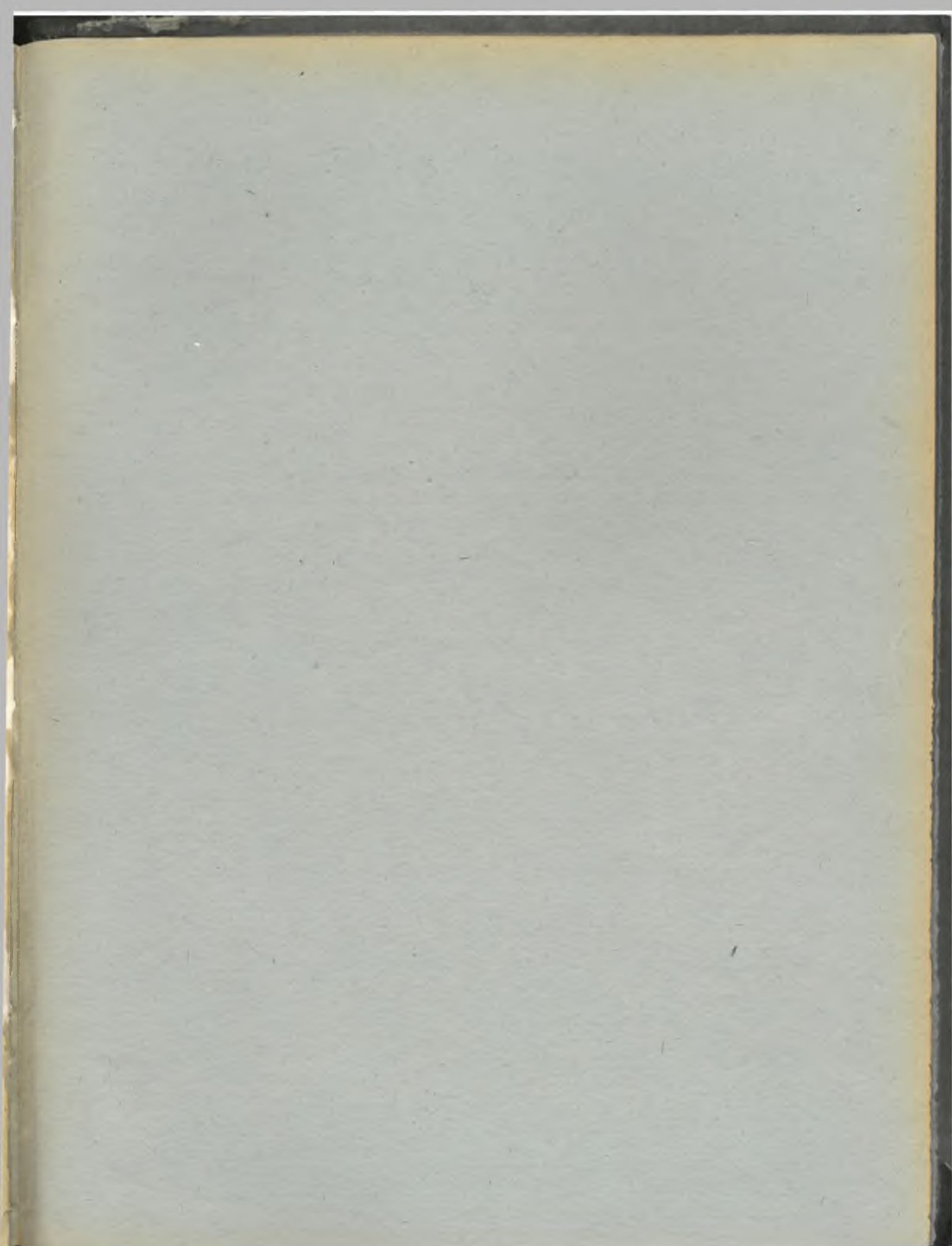
Чл. 28. Директорътъ и секретарътъ на института получаватъ месечно или еднократно възнаграждение, което се опредѣля отъ годишното административно събрание.

Чл. 29. Редактирането на институтскитъ издания влиза въ непосредственитъ длѣжности на директора, то може обаче да бжде възложено и на другъ членъ отъ управителния съветъ. За редактирането и коригирането на институтскитъ издания се плаща хонораръ, опредѣленъ отъ управителния съветъ.

Чл. 30. Заплатитъ на персонала се опредѣлятъ отъ управителния съветъ въ границитъ на гласуванитъ въ бюджета суми.

Чл. 31. Въ края на всѣка година провѣрителната комисия, по покана на директора, преглежда всички смѣтки на института и съставя докладъ до годишното административно събрание на института.

Чл. 32. Членоветъ на провѣрителната комисия получаватъ за своя трудъ възнаграждение, което се опредѣля отъ управителния съветъ.

Всичко, що се отнася до списанието, включително книги и статии за рецензиране, се изпраща до Българския археологически институтъ въ София, ул. Раковски, 149.

Toutes les publications envoyées en vue de compte-rendus et toute correspondance concernant le „Bulletin“ doivent être adressées à l'Institut Archéologique Bulgare à Sofia, rue Rakovski, 149.

En vente chez Karl W. Hiersemann, Leipzig, Königstrasse, 29.

